Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

УКРАЇНА
в гуманітарних і соціально-економічних вимірах

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 25-річчю Незалежності України)

29-30 квітня 2016 р.

Частина II

Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

УКРАЇНА
в гуманітарних і соціально-економічних вимірах

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 25-річчю Незалежності України)

29-30 квітня 2016 р.

Частина II

Дніпропетровськ

2016

УДК 303
ББК 63.3
У 45

Редакційна колегія:

Токовенко Олександр Сергійович, д.філос.н., проф., декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Сергєєв Вячеслав Сергійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Касьянов Георгій Володимирович, д.і.н., проф., зав. відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАН України
Пометун Олена Іванівна, д. пед. н., проф. член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України.
Хамітов Назіп Віленович, д.філос.н., проф., провідний науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України
Крилова Світлана Анатоліївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Кривошеїн Віталій Володимирович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Третяк Олексій Анатолійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Вершина Вікторія Анатоліївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії, заступник декана факультету суспільних наук і міжнародних відносин з наукової роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Перфільєва Анастасія Олександрівна, к.політ.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Грачевська, Таміла Олександрівна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Двуреченська Олександра Сергіївна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

У 45 Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 квітня 2016 р., м.Дніпропетровськ. Частина ІІ. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. – 326 с.

У збірник вміщено матеріали всеукраїнської наукової конференції «**Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах**», що присвячені осмисленню проблем сучасної Україні в соціальному, політичному, історичному, філософському, культурологічному, філологічному, правовому, економічному, педагогічному та інших дискурсах, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних та кризових явищ у різноманітних сферах української дійсності. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

© Колектив авторів, 2016
© ДНУ ім. Олеся Гончара, 2016

СЕКЦІЯ VI.
УКРАЇНА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Т. О. Грачевська

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОСТІЙНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА УКРАЇНИ ПРИ ООН В КОНТЕКСТІ ЇЇ ЧЛЕНСТВА В РАДІ БЕЗПЕКИ

Незважаючи на численні дискусії щодо низької ефективності діяльності та доцільності здійснення радикальних реформ ООН, ця універсальна міжнародна організація є центром координації зусиль щодо протидії традиційним та новим викликам безпеці та стабільності світу у XXI столітті. Забезпечення інтересів кожної держави-члена ООН здійснюється через постійні представництва, засади діяльності яких визначаються положеннями Віденської конвенції 1975 року.

Постійне представництво України при ООН має значний досвід презентації нашої держави на міжнародній арені, адже воно було засноване наприкінці 50-х років XX ст. й протягом не одного десятиліття виступало у ролі єдиної дипломатичної закордонної установи Радянської України.

На Постійне представництво України при ООН покладається відповідальність щодо забезпечення провідних напрямків співробітництва з ООН та іншими організаціями, які входять до її системи. Об'єм роботи Постійного представництва у 2016-2017 рр., безумовно, збільшиться, адже в цей період Україна обійматиме місце непостійного члена Ради Безпеки. Саме співробітники Постійного представництва України доклали немало зусиль для того, щоб заручитися підтримкою інших держав в процесі обрання непостійних членів Ради Безпеки (свою підтримку Україні віддали 177 держав із 193) [4] . Результат цього голосування, на думку українського політолога П.Нусса, свідчить про широку підтримку нашої держави світовим співтовариством, навіть незважаючи на спротив Російської Федерації [2].

Потрібно наголосити, що набуття Україною статусу непостійного члена Ради Безпеки, надасть їй низку переваг, серед яких можна виокремити наступні: виступи з ініціативою скликання засідання Ради Безпеки, участь у формуванні порядку денного засідань Ради Безпеки ООН, участь у закритих переговорах, на яких ухвалюються проекти резолюцій, рішень та заяв цього органу. У контексті останніх подій не останню роль буде відігравати й можливість інформувати світ про ситуацію в Україні, особливо щодо стану справ на окупованих ситуаціях, гарантування прав кримських татар, військовополонених.

Безперечно, що членство в Раді Безпеки позитивно позначиться на розвитку пріоритетних напрямків співробітництва України з ООН, координуюча роль в цьому процесі буде належати Постійному представництву. Одним із найважливіших завдань наразі є відновлення миру та збереження територіальної цілісності України. Так, 15 лютого 2016 р. під головуванням міністра закордонних справ Венесуели були проведенні дебати Ради Безпеки ООН з приводу дотримання цілей та принципів Статуту ООН на сучасному етапі. В ході цих дебатів постійний представник України при ООН В.Єльченко акцентував увагу на необхідності дотримання цілей, принципів Статуту ООН для забезпечення міжнародного миру і безпеки, навівши цитату Аристотеля для ілюстрації своєї позиції, про те, що не достатнім є виграти війну, більш важливим є побудувати мир [1].

Одним із нагальних питань сьогодення є й здійснення реформування Ради Безпеки ООН, адже її склад вже давно не відповідає реаліям сучасності та не відображає конфігурацію сил на міжнародній арені. В цьому контексті В.Єльченко наголошує на тому, що реформування Ради Безпеки є одним із пріоритетних завдань, яке має бути вирішене за період членства України в цьому органі. [3] Україна поділяє думку, що склад Ради Безпеки має бути розширений як за рахунок збільшення

кількості постійних, так і не постійних членів. Для України важливим є також підвищення рівня представництва в Раді Безпеки країн Східної Європи. Не залишається осторонь уваги українських дипломатів й проблема реформування інституту застосування вето, який став не один раз на заваді ухваленню принципових рішень. Інститут вето в його сучасному вигляді практично унеможливлює винесення на розгляд Генеральної Асамблеї ООН резолюцій, в яких би йшлося про визнання Росії агресором через її ворожі дії щодо України. Через це, Постійне представництво України при ООН сприятиме активізації дискусії щодо перегляду правил застосування вето. Втім це завдання є дуже складним, адже не лише Російська Федерація не зацікавлена у скасуванні інституту вето в його сучасному вигляді, тому наразі для України важливим є докладання зусиль щодо обмеження можливостей застосування права вето тими державами, які здійснюють агресивні дії. Важливо, що позицію України підтримує низка держав, зокрема Франція та Мексика.

Безумовно, що перебуваючи в Раді Безпеки, Україна не може концентруватися виключно на вирішенні власних проблем. Так, одним із важливих напрямків її роботи є тісне співробітництво з державами Східної Європи, адже саме від цієї регіональної групи нашу державу було делеговано до цього поважного органу. Постійне представництво України має також не залишатися осторонь й питань врегулювання конфліктів та роботи миротворчих місій, які діють під егідою ООН. Приміром, українські миротворці представлені в місіях ООН у Косово, Ліберії, Судані, що змушує нашу державу особливо ретельно ставитися до цього напряму роботи ООН.

Постійне представництво України при ООН має провести серйозну підготовку до виборів нового Генерального Секретаря ООН, які припадають на 2016 р., адже перед тим як кандидатура нового Генсека буде винесена на розгляд Генеральної Асамблеї, вона має бути схвалена Радою Безпеки. Саме тому українські дипломати повинні зробити все для того, щоб була схвалена кандидатура найбільш прихильного до України претендента. До речі, на думку експертів, ним має всі шанси стати Д.Грібаускайте, президент Литви, відома своєю підтримкою нашої держави [2].

Отже, перед Постійним представництвом України стоять важливі завдання, реалізацію яких необхідно здійснювати в першу чергу за рахунок посилення Постійного представництва кадровими дипломатами та пожвавлення активізації співробітництва з Посольством України в США, що дозволить підняти представництво України на новий якісний рівень. Доцільно також й активізувати інформаційну діяльність Постійного представництва, що дозволить оперативно інформувати про напрями та форми діяльності України в ООН. Безперечно, що українські дипломати дають прес-конференції про результати роботи України як непостійного члена Ради Безпеки, однак, окрім цього повна інформація про неї має висвітлюватися на шпальтах спеціальних видань, оперативно оновлюватися на сайті МЗС та Постійного представництва, що забезпечить реалізацію на практиці принципів публічності та відкритості дипломатичної діяльності.

Діяльність Постійного представництва України при ООН, особливо в статусі непостійного члена Ради Безпеки, може надати нового потужного імпульсу підвищення ролі України на міжнародній арені лише за умови подолання тих негативних тенденцій, які притаманні українському політикуму в сучасних реаліях, адже внутрішньополітична ситуація є також потужним фактором формування образу країни на міжнародному рівні.

Список використаних джерел

1.Виступ Постійного представника В.Єльченка на відкритих дебатах РБ ООН щодо дотримання цілей та принципів Статуту ООН [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/44786-vistup-postijnogo-predstavnika-vjelychenka-na-vidkritih-debatah-rb-oon-shhodo-dotrimannya-cilej-ta-principiv-statutu-oon. 2.Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел [Електронний ресурс]. - Режим доступ: http://bintel.com.ua/uk/article/28-UN-Ukrainian-Diplomatic-Front/. 3.Україна виступає за докорінне реформування Ради Безпеки ООН [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/44494-ukrajina-vistupaje-za-dokorinne-reformuvannya-radi-bezpeki-oon. 4.Україну обрали непостійним членом Ради Безпеки ООН [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/15/7039546/.

А. О. Перфільєва

ЯДЕРНИЙ СТАТУС УКРАЇНИ: PRO ET CONTRA

Нині в умовах російської агресії активно обговорюють питання про невідповідність національним інтересам України відмови від ядерного статусу і про можливості відновлення ядерного статусу шляхом анулювання Будапештського меморандуму. Тому актуальним є розгляд цього питання з позицій політичної та економічної доцільності.

Вочевидь, що на початку 90-х рр. XX ст., коли наша країна підписала Будапештський меморандум, Україна не могла повною мірою дозволити собі збереження ядерного статусу через цілу низку причин. Серед яких чи не найгострішим було питання про фінансову спроможність української держави утримувати третій за обсягами ядерний арсенал у світі, оскільки технології для обслуговування ядерної зброї та проведення регламентних робіт є високовартісними видами робіт. Водночас офіційно визнані ядерні держави не бажали розширення свого кола за рахунок України, прагнучи зберігати монопольне право на володіння ядерною зброєю, заявляючи про загрози міжнародній безпеці у випадку розширення числа ядерних держав, оскільки це фактично можна було розцінити як визнання й легалізацію розповсюдження ядерної зброї у світі. Потенційне неякісне і невчасне обслуговування українських ядерних боєголовок розглядалось як джерело підвищеної небезпеки для регіону і світу в цілому, тому найпростішим було максимально сприяти рішенню України позбавитись ядерної зброї, запропонувавши їй небачений на той час проект декларування гарантій, зафіксованих у Будапештському меморандумі. Відомо, що цей документ підписали чотири держави: Велика Британія, США, Російська Федерація і Україна. Франція та КНР зробили окремі заяви, в яких вони задекларували повагу до територіальної цілісності й державних кордонів України. Найголовніше, на що повинна була звернути увагу українська влада, полягало у тому, що ні меморандум, ні заяви не містили конкретного механізму допомоги Україні у захисті її кордонів і територіальної цілісності. Фактично, це була заява, декларація, про неприпустимість збройних зазіхань й економічного тиску з метою позбавити Україну незалежності чи порушити її територіальну цілісність. У шостому пункті Будапештського меморандуму сказано, що його сторони зобов'язуються проводити консультації в разі загрози територіальній цілісності й незалежності України. Але вже 2003 року спроби України реалізувати цей пункт виявились невдалими під час спровокованого Росією конфлікту навколо українського острова Тузла, коли ядерні держави-гаранти відмовились від проведення консультацій. Що стосується нинішньої агресії Росії, після відторгнення частини території України на консультації погодились лише США і Велика Британія. Отже Будапештський меморандум на сьогодні виконала тільки Україна, оскільки держави, які заявляли про гарантії безпеки, незалежності, територіальної недоторканості, не виконали своїх зобов'язань. Тому в Україні усе частіше лунають заклики до виходу з Будапештського меморандуму з метою спробувати забезпечити свою безпеку відновленням ядерного статусу. Проте очевидно, що це дуже небезпечний крок. По-перше, це вимагає виходу України з низки діючих, на відміну від Будапештського меморандуму, міжнародних угод, найпомітнішою з яких є угода 1987 року між СРСР та США про ліквідацію ракет середньої та малої дальності, до якої Україна приєдналася, і що викличе вкрай негативну реакцію на Заході, в наслідок чого Україна опиниться у стані абсолютної міжнародної ізоляції. По-друге, Україна не володіє на сьогодні достатньою кількістю матеріальних ресурсів, щоб запус-

тити процес відновлення ядерного статусу. По-третє, слід врахувати, що на створення і відновлення дієвого ядерного арсеналу потрібно мінімум три-п'ять років, яких у нинішніх умовах зовнішньої агресії в України просто немає. Тому, більш відповідальним і реалістичним кроком на шляху забезпечення територіальної цілісності та незалежності України стане відповідне реформування країни з відновленням дієвості сектору національної безпеки і оборони, з орієнтацією на новітні види зброї, незаборонені міжнародними конвенціями, але достатньо ефективні у боротьбі із зовнішньою агресією. Україна повинна скористатися своїм науково-технічним і військовим потенціалом, якого цілком достатньо для створення новітніх оборонних систем. Оскільки відновлення ядерного статусу і вихід з режиму нерозповсюдження, що супроводжуватиметься багатомільярдними витратами на зброю, яка навряд чи колись стане у пригоді, гарантовано забезпечить Україні потрапляння в міжнародну ізоляцію, що є вкрай нераціональним, шкідливим, а тому і неприйнятним для нашої країни.

О. С. Двуреченська

ІНОМОВНІ ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАНАЛИ ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Україна володіє значним потенціалом для ознайомлення закордонної аудиторії із своєю культурою та цінностями. В Україні виробляється цікавий і актуальний для іноземної аудиторії інформаційний продукт, попитом в інших країнах користується українська література та кінопродукція, популярність отримали виступи українців на різноманітних міжнародних заходах тощо. В контексті подій останніх років актуальною серед іноземної аудиторії стає аналітична інформація про події в Україні. Важливим є створення подібної інформації саме українськими фахівцями, оскільки це дозволяє не лише проінформувати іноземну громадськість про події в Україні, але й запропонувати український погляд на них. Нехтування інформаційною складовою зовнішньої політики може мати негативні наслідки для подальшої реалізації національних інтересів України. У якості аргументів можна навести трансляцію фільму «Україна, маски, революція», події навколо підготовки та проведення консультативного референдуму в Нідерландах щодо асоціації України і ЄС, публікація в авторитетному виданні New York Times про корупцію у владних структурах України.

Для реалізації інформаційної політики важливе значення має формування, створення і підтримка діяльності каналів передачі інформаційної продукції, виготовленої в Україні.

На початку XXI ст., не зважаючи на стрімкий розвиток всесвітньої мережі Інтернет, провідним засобом отримання інформації для більшості населення залишається телевізійна продукція. Для України стратегічно важливим стає розширення діяльності українських іномовних каналів в інших державах. Діяльність подібних каналів інших країн довела їх ефективність. Постійно функціонуючі телевізійні канали дозволяють безперервно надавати інформацію про Україну. Телевізійні канали в перспективі дозволяють охопити більш широку аудиторію та швидше реагувати на інформаційні виклики. Матеріали іномовних каналів, розміщені в Інтернет-мережі, стають необхідним доповненням для розширення аудиторії і надання більших обсягів інформації.

Розвиток телевізійних каналів іномовлення в Україні розпочався лише на початку XXI ст. Згідно з Указом і дорученням Президента України та рішенням РНБО у 2003 р. була утворена державна телерадіокомпанія «Всесвітня служба «Українське телебачення та радіомовлення» (УТР), яка підпорядковувалася Державному комітету телебачення та радіомовлення України. УТР однією з перших в Україні почала трансляцію на супутникових каналах на Євразію, Північну та

Південну Америку. Головна мета УТР полягала у «забезпеченні входження України у світовий інформаційний простір … розповсюдження як в Україні, так і за кордоном технічними і технологічними засобами об'єктивної інформації про процеси, що відбуваються в нашій державі та у світі, … сприяння зміцненню міжнародних зв'язків України, зростанню її авторитету у світі» [7]. На відміну від світової практики іномовлення, УТР вело трансляцію також і на території України. У США і Німеччині, наприклад, такі заборони пов'язані із захистом своїх громадян від пропагандистських заяв власного уряду [6]. Недоліками роботи УТР стали трансляції переважно українською мовою (лише кілька годин на добу відбувалися трансляції англійською та російською мовами) та низька якість матеріалів. Для порівняння у США іномовлення відбувається більш, ніж 60 мовами, у Великобританії та ФРН – більш, ніж 30 мовами [6].

У 2002 р. розпочав міжнародне супутникове мовлення канал Національної компанії України «Перший Ukraine» (з 2015 р. – «UA: Перший Ukraine«). Мовлення відбувається українською, англійською та російською мовами. На відміну від УТР було розширено кількість документальних та розважальних програм, щоб ознайомити закордонного глядача з різноманітними аспектами життя України.

Базові засади функціонування УТР та «UA: Перший Ukraine« свідчать про недостатню увагу держави до просування національних інтересів України у світі і, відповідно, неефективність цієї політики.

Суттєві зміни у розвитку державної політики у сфері іномовлення відбулися під впливом «Революції гідності» та російської агресії в Україні. Наприкінці 2015 р. набув чинності Закон України «Про систему іномовлення України». Відповідно до Закону, з метою захисту національних інтересів України за кордоном, формування та підтримання позитивного іміджу України у світі шляхом оперативного, об'єктивного інформування про події в Україні, офіційну внутрішню і зовнішню політику та позицію держави, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування утворюється державне підприємство «Мультимедійна платформа іномовлення України» (МПІУ) [5]. МПІУ утворюється на базі УТР і підпорядковується центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України. Окрім, МПІУ до системи державного іномовлення України входить також Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ». 1 жовтня 2015 р. замість супутникового каналу УТР відбувся запуск МПІУ під назвою «Іномовна телерадіокомпанія України «Ukraine Forefer» (UATV). Отже, відкрилися нові можливості для представлення України у світовому інформаційному просторі.

Відповідно до практики інших держав, іномовні канали знаходяться у підпорядкування державних органів влади і фінансуються з державного бюджету. Досвід України містить деякі виключення з цієї традиції. З 2014 по 2016 рр. існував приватний міжнародний інформаційний канал Ukraine Today (UT), доступний безкоштовно на території Європи, а з 2015 р. – у США (переважно Вашингтон). Керівництво каналу постійно співпрацювало з туристичними операторами, що дозволило розширити трансляцію на окремі готелі. Наприклад, трансляція UT відбувалася в окремих готелях Єгипту. Існували також версії для старт-ТВ деяких компаній. У 2015 р. канал UT охопив 17 млн. абонентів кабельних мереж в Європі [4]. Засновником каналу стала група «1+1 медіа». Головне завдання каналу полягало у виході на міжнародний телевізійний ринок і отриманні можливості інформувати міжнародну спільноту про Україну [3]. За словами гендиректора Т. Пушнової, мета каналу – інформувати про події в Україні, навколо України та в країнах Східної Європи, але пропагандистські цілі у канала відсутні [4]. Канал позиціонував себе як англомовний і навіть не планував створювати російськомовну версію.

На відміну від УТР та «UA: Перший Ukraine« ефір UT містив новини, ін-

терв'ю, в меншій ступені були представлені документальні фільми та тематичні програми. Популяризації України за кордоном сприяла також спонсорська підтримка UT різноманітних міжнародних заходів. До недоліків роботи UT можна віднести обмежене фінансування та обережне ставлення до висвітлення сюжетів про І. Коломойського. Закриття телевізійної версії UT відбулося 1 квітня 2016 р., проте канал доступний в Інтернет-мережі.

Державна та приватна діяльність спрямована на розвиток українських іномовних каналів, безумовно, сприятиме захисту Україною свого інформаційного суверенітету. Однак, у майбутньому варто враховувати вади існуючої практики роботи українських іномовних каналів: відсутність ґрунтовної довготривалої інформаційної стратегії, вузька мовна база, географічна обмеженість, не завжди якісний інформаційний продукт, низька увага до специфіки аудиторії, на яку спрямовуються програми, неузгодженість дій державного і приватного сектора тощо. Велике значення для розвитку іномовних українських каналів мало б не лише усунення означених недоліків, але і позитивні результати внутрішніх реформ в Україні, оскільки це створює базу для поширення позитивної та актуальної для закордонної громадськості інформації про Україну.

Ефективна реакція на інформаційні загрози неможлива без надання світової спільноти інформації про події в Україні та роз'яснення української позиції. Існування іномовних каналів дозволить реалізувати це завдання. Крім того, своєчасне та постійне поширення об'єктивної інформації про Україну сприятиме формуванню позитивного образу України на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1.UA: Перший Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://1tv.com.ua. – Заголовок з екрану. 2.UATV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/info/uatv.html. – Заголовок з екрану. 3.Ukraine Today [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uatoday.tv/about. – Заголовок з екрану. 4.Генпродюсер Ukraine Today: «Название нам помогает продвигаться» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/08/140822_ru_s_pushnova_ukraine_today. – Заголовок з екрану. 5.Закон України «Про систему іномовлення України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golos.com.ua/article/262826. – Заголовок з екрану. 6.Конах В.К. Еволюція іномовлення в іноземних державах: досвід для України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1493. – Заголовок з екрану. 7.О канале [Електронний ресурс]. – Режим доступу: utr.tv. – Заголовок з екрану.

О. Ю. Висоцький

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Технологізація усіх сфер життя суспільства, яка осмислювалась ще з середини XX століття блискучими соціальними та політичними мислителями (Д.Белл [1], М.Горкгаймер, Т.В.Адорно [11], Дж.П.Грант [3], Ж.Еллюль [15], Г.М.Маклюен [5;6], Г.Маркузе [7,с.208], К.Поппер [8,с.54], Е.Тофлер [10,с.9]) та продовжує бути предметом невпинних роздумів сучасних авторів, по-новому ставить проблему сучасних міжнародних відносин, з одного боку, як проблему управління світовими процесами, та, по-друге, як питання ефективної реалізації своїх інтересів суб'єктами міжнародних відносин.

Розв'язання цієї проблеми можливо, на нашу думку, через осмислення світової політики як взаємодії та суперництва технологій у боротьбі за реалізацію вирішального впливу на прийняття та реалізацію рішень глобального значення, що, з одного боку, дає можливість міжнародним суб'єктам зменшити ступінь випадковості та невпевненості у своїх діях і заходах та, тим самим, досягати більшої ефективності та результативності у втіленні власних міжнародних проектів, а з іншого боку

– орієнтує світове громадянське суспільство на «демістифікований», раціоналізований погляд на світову політику, а відтак – надає більше можливостей для «слабких» держав відстоювати свої національні інтереси на міжнародній арені. Все це обумовлює **актуальність** осмислення технологічного підходу як методологічного інструментарію у дослідженні міжнародних відносин.

Виходячи з цього, **мета** доповіді – розкрити евристичні можливості та переваги технологічного підходу в осмисленні проблеми управління міжнародними відносинами.

Д.Най у книзі «Технологія має значення: питання, з якими жити» стверджував, що «технологія має значення, тому що невіддільна від існування людини» [18,p.IX]. Відмічаючи тенденцію технологізації усіх сфер суспільства, Г.Маркузе ще у минулому столітті зазначив: «Сьогодні панування увічнює й розширює себе не тільки за допомогою технології, але саме як технологія» [7,с.208]. В умовах технологізації усіх сфер суспільства технологічний підхід у соціальних науках, на нашу думку, є більш виправданим, ніж різного роду дескриптивні чи нормативні підходи з огляду на сучасні вимоги до наукового знання та ролі науки, яка, за словами Д.Белла, «стала основною виробничою силою сучасного суспільства» [1,с.342]. Дескриптивні та нормативні аналітичні моделі не орієнтують у такій мірі дослідження на практичні результати щодо перетворення суспільно-політичної реальності як технологічний підхід. Як зазначає Дж.П.Грант, ««технологія» не стільки машини й інструменти, скільки те уявлення про світ, яке керує нашим сприйняттям усього існуючого»… «сучасна технологія не просто розширення можливостей людини за рахунок могутності розвинутої науки, але істотно нове уявлення про те, що таке «пізнавати» і що таке «робити» в умовах, коли те та інше змінилось у процесі взаємопроникнення» [3,с.154-155]. На наше переконання, прогрес у оптимізації міжнародних відносин залежить від наукового знання, що дозволяє осягнути та удосконалити технологічний інструментарій забезпечення стабільного і невпинного глобального розвитку та підвищення якості життя в усіх частинах світу. Як стверджує Ф.Джордж, «еволюція політичної картини залежить у кінцевому рахунку від технологічної зміни» [4,с.364].

Вивчення міжнародних відносин у технологічному вимірі спрямоване на те, щоб здебільшого неявні та приховані технології глобального управління були не стільки інструментом відсторонення більшості країн від прийняття важливих рішень світового значення, а стали б ефективним засобом, який працює на підвищення безпримусової згоди, справедливості, відповідальності, свободи та солідарності на міжнародній арені. У дусі І.Канта та Ю.Габермаса, можна стверджувати, що, лише ставши предметом публічного обговорення, технології глобального управління можуть перетворитись з інструменту прихованого примушення на засіб звільнення та реалізації колективної волі світового співтовариства.

Усе це обумовлює неабияку значущість вивчення проблеми регулювання міжнародних відносин у технологічному вимірі, що, у свою чергу, можливо у повній мірі лише завдяки технологічному підходу. Для з'ясування сутності технологічного підходу спочатку слід визначити, що розуміється під поняттям «технологія». Відповідно до тлумачних словників, слово «технологія» означає: 1) сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь; 2) сукупність способів обробки чи переробки інформації, матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій, надання послуг.

Один з авторів «The World Book Encyclopedia» Д.Бівер стверджував, що термін «технологія» відноситься «до усіх способів, якими люди використовують їхні винаходи та відкриття, щоб задовольнити потреби та бажання» [12,p.76].

За словами Д.Белла, «технологія є інструментальним способом раціональної

дії» і як така дає можливість замінити інтуїтивні судження алгоритмами, тобто чіткими правилами прийняття рішень [1,с.332].

Як вважає один з авторів «Нової філософської енциклопедії» В.М.Разін, «усвідомлення технології як специфічного феномена складається наприкінці XIX – на початку XX століття. Проте ретроспективно про технологію та технологічні революції можна говорити ледве не з неоліту» [9]. Як свідчить аналіз сучасної наукової літератури, термін «технологія» використовується для характеристики способів виробництва навіть з доби палеоліту. Ж.Еллюль наполягає, що технологія була специфічна для західної цивілізації вже з XVIII ст. [15,p.79].

Етимологічно слово «технологія» сягає грецького «*τέχνη*» – мистецтво, майстерність, вміння. У науковий обіг термін «технологія» впровадив Й.Бекман, яким назвав навчальну дисципліну, що викладав з 1772 р. у Геттінгенському університеті. На його думку, яку він навів у своєму творі «Вступ до технології» (1777 р.), технологія має методично пояснювати усі види праці з їх причинами та наслідками [19].

Під технологією поступово стали розуміти складну реальність, яка в функціональному відношенні забезпечує ті чи інші цивілізаційні завоювання (тобто виступає механізмом новацій і розвитку), а, по суті, є сферою цілеспрямованих зусиль (політики, управління, модернізації, інтелектуального і ресурсного забезпечення і т. ін.), проте істотно детермінованих низкою соціокультурних чинників [9].

А.Брігл, К.Мітчем та М.Райдер вважають, що технологія може бути визначена як створення й використання артефактів та може виступати як об’єкт, як знання, як діяльність та як інтенціональність (спрямованість) [13].

Ж.Еллюль у своїй книзі «Технологічна система» вказував, що «технологія як поняття дозволяє нам зрозуміти низку явищ, які залишаються невидимими навіть там, де технології відчутно виявляються» [15,p.23]. Для нього важливішою особливістю технології є її ефективність, а сама технологія – це «ансамбль абсолютно найбільш ефективних засобів у даний момент часу» [15,p.26]. «Скрізь, де має місце дослідження та застосування нових методів за критерієм ефективності, можна говорити про наявність технології» [15,p.26], – зазначає Ж.Еллюль. З точки зору французького мислителя, технологія є автономним, системним, інклюзивним та тотальним явищем. Вона дедалі більше стає універсальним посередником між людиною та її природним, технічним і навіть соціальним середовищем, дозволяючи їй робити те, чого вона не могла би досягти власними засобами [15,p.34]. Усе, навіть міжособистісні відносини, педагогіка, політика, комунікація, за Ж.Еллюлем, відповідно до прагнення людини діяти ефективно щодо реалізації власних бажань, має бути пояснене та перетворене у застосовні технологічні схеми [15,p.35]. Без інформаційних та технологій психологічного контролю, які використовуються для формування громадської думки, згідно з Ж.Еллюлем, не можуть обійтися навіть демократичні держави та самі громадяни, які бажають, щоб їхній політичний вибір полегшила пропаганда [15,p.58-59]. На думку французького мислителя, в умовах, коли приймаються рішення та здійснюється влада людьми як операторами технологій, «людина все ще цілком здатна вибирати, вирішувати, змінювати, спрямовувати… Але завжди в межах технологічної структури та через удосконалення технології» [15,p.325]. Отже, за Ж.Еллюлем, свобода людини залежить від осмислення, використання та удосконалення технологій.

Слід зауважити, що серед багатьох дослідників є досить поширеною тенденція широкого розуміння технології. Так, відомий американський політичний діяч, лауреат Нобелівської премії миру А.Гор включає до змісту поняття «технологія», крім знарядь праці та приладів, «також системи і методи організації, які збільшують наші можливості нав’язувати свою волю світу. Будь-який набір процесів, що сприяють розширенню наших можливостей чи полегшують виконання певних за-

вдань, можна вважати технологією. Навіть нові системи мислення, подібно до ринкової економіки чи демократії, можуть розумітись як засіб досягнення певних результатів» [2,с.569]. Згідно з Дж.Басел, технологія може розумітись «як техніки для створення та виконання речей» [14,p.953]. Р.К.Гоель стверджує, що «технологія належить до основної методології виробництва, завдяки якій вкладення чи ресурси конвертуються у випуск (товарів та послуг)» [17,p.302].

З наведеного випливає, що технологія є системою засобів, методів, дій, принципів та правил їхнього застосування у відповідному середовищі, що полегшує процес досягнення намічених цілей, забезпечуючи його ефективність та результативність. При цьому, під ефективністю слід розуміти співвідношення досягнутих результатів до використаних ресурсів, під результативністю – співвідношення запланованої діяльності до отриманих результатів. Правила та принципи складають необхідні умови ефективності застосування засобів, методів та дій у відповідному середовищі їх застосування. До таких правил та принципів у випадку технологій, що застосовуються на міжнародній арені, можна віднести врахування особливостей та закономірностей функціонування та поведінку об'єктів технологічного впливу – держав, міжнародних інститутів, політичних лідерів та світове громадянське суспільство в цілому. Також до таких принципів та правил відноситься врахування таких чинників, як історичний, соціальний, економічний, правовий, політико-культурний, цивілізаційний контексти, психологічні, національні, культурні особливості держав, їх комунікативні, організаційні, фінансові, правові та інші можливості щодо здійснення зовнішньої політики. Деякі вчені до головних правил та принципів застосування засобів, методів, дій у межах технологій відносять послідовність. У певних випадках застосування технологій послідовність дій є виправданою, тобто є правилом, оскільки незавершеність однієї дії чи заходу не дозволяє досить ефективно здійснити наступні. Але ця послідовність не завжди є правилом, оскільки не у всіх випадках необхідна жорстка послідовність дій для ефективності технологій.

Виокремлення технологій регулювання міжнародних відносин та їх удосконалення є одним із головних результатів застосування технологічного підходу до дослідження процесів та явищ на міжнародній арені. У свою чергу, технологічний підхід до дослідження планетарної реальності дозволяє виділити та вивчити технології міжнародного регулювання.

Технологічний підхід сягає творчої спадщини Н.Макіавеллі. Початок застосування технологічного підходу до осмислення політичного процесу у сучасних наукових працях деякі вчені (наприклад, Г.Юла) пов'язують з ім'ям американського теоретика біхевіоризму Б.Ф.Скінером. Так, Г.Юла стверджує, що вираз Б.Ф.Скінера «Усі люди контролюють та є підконтрольними. Питання політичного управління у найбільш широкому сенсі полягає не в тому, як має бути захищена свобода, а які види контролю та з якими цілями мають використовуватись» [20,p.131] – є виразом технологічного підходу до політики [16,p.29]. Звісно ж, технологічний підхід є більш широким та багатовимірним, ніж дослідження видів контролю, що використовуються у світовій політиці.

Перші приклади застосування технологічного підходу до міжнародних відносин слід пов'язувати з роботами Г.Д.Ласвелла: «Пропагандистська техніка у Світовій війні» (1927 р.), «Теорія політичної пропаганди» (1927 р.), «Особа: суб'єкт та об'єкт пропаганди» (1927 р.).

Якщо перефразувати О.Конта, то можна сказати, що технології – це такі уявлення, які настанову на «знання» опосередковують настановою на «дію».

Відзначаючи евристичні переваги технологічного підходу до осмислення міжнародних відносин, насамперед, слід наголосити на його важливості та значущості з огляду на практичне застосування в світовому процесі тих наукових результатів,

які були отримані в межах інших підходів до аналізу міжнародних відносин. Так, у зв'язку з цим можна стверджувати, що порівняно з рештою підходів до міжнародних відносин, технологічний підхід відрізняється більшою мірою комплексності, синтетичності та, одночасно, практично-перетворювальною спрямованістю щодо планетарної реальності. В межах технологічного підходу усі можливі закономірності, які були виявлені щодо функціонування світового співтовариства в межах інших підходів, можуть виступати як правила проектування та здійснення технологій суб'єктами міжнародних відносин. Процес реалізації технологій управління світовими процесами, завдяки напрацюванням у межах системного підходу, може розглядатись як система з певною структурно-функціональною визначеністю, ефективність якої багато в чому обумовлюється здатністю відповідати на вимоги та виклики середовища.

Враховуючи важливість технологічного підходу в міжнародно-політичному плані, слід зауважити, що він дозволяє перевести в площину практичної активності теоретичне науково-політичне знання щодо планетарних процесів, тим самим створюючи можливість для використання усього розмаїття знань міжнародними суб'єктами для відстоювання своїх інтересів на міжнародній арені.

Однією із головних переваг технологічного підходу є те, що він дозволяє розглядати проблему міжнародних відносин у технологічному вимірі, тобто як результат зіткнення та взаємодії різноманітних практик, які застосовуються суб'єктами міжнародних відносин у прагненні (або з врахуванням необхідності) забезпечення власних інтересів

Висновки. Технології управління світовими процесами є найважливішими інструментами сталого розвитку сучасного глобального суспільства. Технології виступають найважливішим засобом раціоналізації й оптимізації міжнародних відносин. Вони можуть розглядатись у чотирьох аспектах: 1) як міжнародні інститути (найбільш раціональні форми організації спільної діяльності держав на міжнародній арені); 2) як міжнародні процеси (цілеспрямовані зміни світових явищ у просторі та часі); 3) як світо-перетворююча діяльність (перетворення структури відносин між суб'єктами міжнародних відносин); 4) як інструментально-стратегічні системи (цілісні інструментальні структурно-функціональні утворення).

Список використаних джерел

1.Белл Д. Социальные рамки информационного общества [Текст] / Д.Белл // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 330-342. 2.Гор А. Земля на чаше весов. В поисках новой общей цели [Текст] / А.Гор // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под редакцией В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 557-572. 3.Грант Дж.П. Философия, культура, технология: перспективы на будущее [Текст] / Дж.П.Грант // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 153-162. 4.Джордж Ф. После 1984. Перспективы лучшего мира [Текст] / Ф.Джордж // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 356-370. 5.Маклюэн Г.М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека [Текст] / Г.М.Маклюэн; пер. с англ. В.Николаева; закл. ст. М.Вавилова. – М.; Жуковский: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003. – 464 с. 6.Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга: сотворение человека печатной культуры [Текст] / М.Мак-Люэн; пер. с англ. А.Юдина. – К.: Ника-Центр, 2003. – 432 с. 7.Маркузе Г. Одномерный человек [Текст] / Г.Маркузе. – М.: «REFL-book», 1994. – 368 с. 8.Поппер К. Открытое общество и его враги [Текст]: в 2 т. / К.Поппер. – Т.1. – М.: Феникс, «Культурная инициатива», 1992. – 448 с. 9.Разин В.М. Технология [Текст] / В.М.Разин // Новая философская энциклопедия. – В 4-х тт. – Т.4. – М.: Мысль, 2000. – С.65. 10.Тоффлер Э. Третья волна [Текст] / Э.Тоффлер; пер. с англ.; предислов. П.Гуревича. – М. : «Изд-во АСТ», 1999. – 784 с. 11.Хоркхаймер М. Диалектика просвещения. Философские фрагменты [Текст] / М.Хоркхаймер, Т.В.Адорно; пер. с нем. М.Кузнецова. – М. – СПб.: «Медиум»–»Ювента», 1997. – 310 с. 12.Beaver D. Technology [Text] / D.Beaver // The World Book Encyc-?opedia: in 22 volums.– Vol. 19. – Chicago, London, Sydney, Toronto: World Book, Inc., a Scott Fetzer

company, 1994. – P. 76-82. 13.Briggle A. Technology: Overview [Text] / A.Briggle, C.Mitcham, M.Ryder // Encyclopedia of science, technology, and ethics: in 4 volums. – Vol.4 / ed. C.Mitcham. – Detroit, MI: Macmillan Reference USA, 2005. – P. 1908-1912. 14.Bussell J. Technology [Text] / J.Bussell // Encyclopedia of governance: in 2 volums. – Vol.2 / M.Bevir, ed. – Thousand Oaks: Sage Publications, 2007. – P. 953-956. 15.Ellul J. The Technological System [Text] / J.Ellul /Trans. from the French by J.Neugroschel. – New York: The Continuum Publishing Corporation, 1980. – 331 p. 16.Eulau H. Technology and civility: the skill revolution in politics [Text] / H.Eulau. – Stanford, Calif.: Hoover Institution Press, 1977. – XIV, 111 p. 17.Goel R.K. Technology [Text] / R.K.Goel // International Encyclopedia of the Social Sciences: in 9 volums. – Vol.8 / W.A.Darity, Jr., ed. and chief; 2nd ed. – Detroit: Macmillan Reference USA, 2008. – P. 302-305. 18.Nye D.E. Technology matters: questions to live with [Text] / David E. Nye. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 2006. – XIV, 282 p. 19.Salomon J. What is technology? The Issue of its origins and definitions [Text] / J.Salomon // History of Technologgy: An International Journal. – 1984. – Vol.1. – Issue 2. – P. 113-156. 20.Skinner B.F. Some Issues Concerning the Control of Human Behavior [Text] / B.F.Skinner // The Technological Threat / ed.J.D.Douglas. – Englewood Cliffs, New York: Prentice-Hall, 1971. – P. 122-134.

П. Г. Петров

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Міжнародний імідж держави демонструє її політичний економічний рівень розвитку, імідж виступає показником авторитетності дій держави на світовій арені, визначає її місце у світовій спільності.

З часів становлення незалежності імідж України не був досить позитивним та здебільшого характеризувався негативно.

В очах світового загалу Україна отримала образ країни з багатою природно-ресурсною базою, з вагомим людським потенціалом проте нездатною правильно використати наявні переваги, потенціал.

Обраний Україною курс до побудови вільного демократичного, рівного суспільства, ринкової економіки, підвищенню соціальних стандартів не знаходить свого відображення у реальних заходів. Якщо навіть відбувається прийняття відповідної законодавчої бази, наприклад з питання покращення інвестиційного клімату держави, вона не находить свого реального законного здійснення. Саме відсутність реалізації та дотримання чинного законодавства першочергово впливає на негативність міжнародного іміджу України.

Безперечно вагомим мінусом для України, є те, що весь період незалежності урядом держави не було сформовано цілісної, всеохоплюючої іміджевої стратегії України. Тобто чітко прописаного плану дій котрий був би поправлений на формування міжнародного іміджу держави, використовуючи існуючі здобуток та потенціал демонструючи та просуваючи їх до світової спільноти.

Сучасний міжнародний імідж України, під впливом подій 2013-2015 рр. отримав як негативне, так і позитивне забарвлення.

Події Євромайдану дозволили світовому загону чітко розрізняти встановляти відмінність між українською владою та українцями. До подій Майдану світові засоби інформації зауважували, що Україна не підтримує європейські цінності та шлях євроінтеграції. Майдан продемонстрував, українці готові боротися за побудову держави на основі західних принципів демократії та рівності.

Відсутність в Україні дієвої інформаційної політики, низький рівень розвитку українських засобів масової інформації посприяло до того, що європейська спільнота не чітко розуміла ситуацію на півночі і сході України, в перші дні військової агресії.

Саме через «незрозумілість ситуації», невисвітленість подій не дозволила чітко сформулювати бачення проблеми та відповідно реагувати. Відсутність розви-

нених засобів масової інформації та в цілому дозволило пропагандистській машині країни агресора на початку конфлікту створити негативний імідж України в очах світової спільноти.

Створений позитивний імідж України як держави, що відстоює, та бореться за європейські цінності затьмарився негативними тенденціями.

Підтримка європейських ідей та ідеалів, українська євроінтеграція повинна базуватися не лише на бажанні, а й підкріплюватися реальними діями. Низький темп реформ, владні конфлікти, все це формує негативний образ про Україну у світового загалу.

Як і раніше саме відсутність реальних дій з дотримання Україною встановлених цілей, реалізації її внутрішньої та зовнішньої політики сьогодні формує її негативний міжнародний імідж.

Є. І. Пугачова

НЕПОСТІЙНЕ ЧЛЕНСТВО УКРАЇНИ В РБ ООН ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНИ

Рада Безпеки ООН (далі – РБ ООН) являє собою своєрідний «безпековий плацдарм», де постійні члени ООН вирішують питання підтримки міжнародного миру та безпеки. До складу РБ ООН входять 5 постійних (Велика Британія, Китай, Російська Федерація, США, Франція) та 10 непостійних членів.

Сьогодні болючим питанням не лише для ООН, а й для всіх членів цієї організації, є питання якомога швидшого реформування, особливо РБ як інституту, що покликаний забезпечувати мир та належне безпекове становище у світі. Саме факт порушення Російською Федерацією територіальної цілісності України та відсутність адекватної відповіді з боку ООН загострила питання щодо необхідності термінової реформи ООН. Держави-члени мають якомога швидше переглянути основні методи роботи РБ ООН.

Питання реформування інституту права вето є злободенним для РБ ООН, адже її постійні члени не завжди використовують його в конструктивних цілях. Так, з часу заснування ООН право вето було використано постійними членами РБ для блокування 193-х резолюцій. Останніми роками вето було накладено на резолюції щодо ізраїльсько-палестинського конфлікту (з боку США), сирійської кризи (з боку РФ) та стосовно агресивних дій проти України (застосування РФ права вето до резолюцій про визнання нелегітимним референдуму в Криму) [1].

З 1 січня 2016 р. Україна стала одним з непостійних членів РБ ООН. Рішення про це було прийняте на засіданні Генеральної Асамблеї ООН 15 жовтня 2015 р. Подібне обрання можна вважати одним з найбільш важливих підтверджень визнання важливості та ролі нашої держави та українського питання на міжнародній арені. Даний статус означає, що наша країна зможе брати участь в обговореннях всіх питань порядку денного РБ ООН. Петро Порошенко назвав обрання України непостійним членом РБ ООН великою перемогою української дипломатії та проявом глобальної підтримки проукраїнської коаліції. Міністр закордонних справ України, Павло Клімкін, зауважив на трьох пріоритетах українського членства – боротьбі з терористами, реформі ООН і реального повернення до принципів Статуту ООН. Постійний представник України в РБ ООН Володимир *Єльченко також наголошує на тому,* що реформування РБ є одним із пріоритетів українського членства в цьому органі.

Активна та виважена позиція з багатьох питань діяльності ООН вже приносила Україні визнання серед держав-членів Організації. Яскравим свідченням цього стало обрання України непостійним членом РБ ООН на період 2000–2001 рр. та її Го-

ловою у березні 2001 р. На той час Україна невпинно доводила свою спроможність бути активним членом РБ ООН шляхом здійснення ефективного впливу на процес прийняття в цьому органі доленосних рішень та зроблений власний практичний внесок в їх реалізацію. Під час свого головування у РБ ООН у 2001 р. Україна брала активну участь у вирішенні ряду найбільш актуальних світових проблем. Так, українські делегати: 1) вносили свої пропозиції, щодо врегулювання кризових ситуацій на Балканах та Близькому Сході; 2) брали участь у Саміті Тисячоліття, де, разом з главами держав та урядів, підтверджували свою рішучість надавати однаково важливе значення підтриманню міжнародного миру і безпеки у всіх регіонах світу; 3) активно виступили за необхідність вдосконалення механізмів взаємодії між РБ ООН, країнами-постачальницями військових сил та Секретаріатом ООН, а також брала активну участь у запровадженні низки конструктивних форм консультацій та співробітництва між сторонами вище зазначеними сторонами [2].

Дипломатичні зусилля керівництва України щодо обрання нашої держави непостійним членом РБ ООН викликані нагальною потребою протистояти агресії Російської Федерації, заручившись підтримкою міжнародної спільноти, зокрема на рівні ООН.

Найбільш актуальними проблемами внутрішньої та зовнішньої політики України залишаються втрата контролю над значною частиною території держави, включаючи Крим, і прагнення забезпечити мирне врегулювання збройного конфлікту на Донбасі.

На сьогодні існує щонайменше два погляди щодо того, чи зможе Україна наблизити питання врегулювання зазначених проблем до їх конструктивного вирішення за допомогою ООН.

Перший експертний погляд ґрунтується на переконанні, що із набуттям статусу непостійного члена Україна матиме право ініціювати скликання засідання РБ ООН, право голосу під час голосувань, право порушувати і вносити до порядку денного питання, у яких сама зацікавлена. Тим самим, українська делегація зможе більш продуктивно формувати колективну реакцію міжнародної спільноти на акти агресії та тиску Російської Федерації проти України.

Завдяки непостійному членству в РБ ООН постійний представник України в ООН матиме можливість системного викладення українського бачення багатьох питань міжнародного порядку денного, а також надання нових пропозицій щодо врегулюванню кризи на території України. Україна має неодмінно скористатись можливістю запропонувати проект реформи РБ ООН, який би дозволив розширити склад постійних членів, обмежувати право вето постійних членів у випадках, коли є загроза життю людей, безпеці, миру і стабільності в окремих регіонах світу [4].

З іншого, більш песимістичного, погляду, перспективи вирішення кризи європейської безпеки та російської агресії проти України є непевними через існуючу систему голосування в РБ ООН та через факт постійного членства Російської Федерації в РБ ООН. Проблема полягає в тому, що всі ініціативи України та інших країн можуть блокуватися застосуванням Росією свого права вето. І тоді, у кращому випадку, можна сподіватися лише на дискусії тих чи інших питань, І, навіть якщо статус непостійного члена РБ ООН дозволяє українським делегатам ініціювати якісь питання, це не має означати остаточне досягнення потрібного результату. Тому, планувати позитивні результати з вирішення питань за допомогою подібного процесу голосування – не є правильним і доречним.

У свою чергу, Україна, як держава, що має гарантії безпеки і перебуває у статусі жертви агресії зі сторони РФ як постійного член РБ ООН, має усі причини поставити питання реформи РБ ООН, запропонувавши як тактичні, так і стратегічні завдання із реформування. Організація Об'єднаних Націй повинна перетворитись на максимально дієвий інститут з забезпечення миру і стабільності у світі, який має для цього всі повноваження та інструменти [3].

Задля того, щоб зробити свій внесок у вирішення питання реформування ООН та вирішення вищезазначених актуальних питань внутрішнього характеру, необхідно вдатися до дієвих кроків.

По-перше, було б доречним детально розробити та винести на розгляд проект реформування РБ ООН.

По-друге, у зв'язку з агресивними діями Російської Федерації по відношенню до України та порушенням її територіальної цілісності, як базового принципу міжнародного права, було б доречним поставити питання про доцільність участі Росії у якості постійного члена РБ ООН та винести якомога швидше на розгляд запровадження механізмів захисту цілісності країни і непорушності кордонів та протидії російській агресії.

Підсумувавши, необхідно зазначити, що за непостійне членство України у РБ на 2016–2017 рр. проголосувало 177 держав-членів ООН. Це свідчить про непохитне прагнення міжнародної спільноти до встановлення миру та стабільності по всій планеті. Зазначене голосування ще раз доводить факт формування проукраїнської коаліції та небайдужість до стану справ у нашій державі [5].

Що ж стосується України, то українська сторона з великим ентузіазмом сприйняла дане призначення, відразу намітивши основні кроки своєї енергійної діяльності.

Відтепер, на протязі двох років українська делегація має змогу доносити своє бачення щодо вирішення як питань найшвидшого реформування ООН та, зокрема РБ, як «глобальної безпековой платформи», аналогів якій не існує, так і гострих внутрішніх питань, що на сьогодні далекі від вирішення. Є шанси, що у разі збільшення кількості постійних членів у РБ ООН, Україна, як активний борець за безпеку та стабільність, стане одним з тих, хто приймає важливі рішення у цій сфері. Але, поки що ми можемо задовольнитися лише тимчасовим статусом непостійного члена і подбати про те, щоб поставлені цілі і окреслені плани були виконані повністю. В разі заручення підтримкою зі сторони постійних членів РБ ООН, держава зможе ефективно втілювати свої цілі і завдання, що зможуть допомогти не лише привернути істотну увагу міжнародної спільноти до внутрішніх проблем, а й до практичної сторони реформування ООН.

Список використаних джерел

1.Толстов С. Буремний 2015-й: зовнішньополітичні підсумки року [Електронний ресурс] / С. Толстов // UA Foreign Affairs. – Режим доступу : http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/buremnii-2015-i-zovnishnopolitichni-pidsumki-roku/. 2.Developments throughout Africa, renewed violence in Middle East among key issues for Security Council in 2000. Adopts Resolution on HIV/AIDS, Responds to Brahimi Report, Holds Debates on Women and Security, Children in Armed Conflict. – Access mode : http://www.un.org/press/en/2001/sc6987.doc.htm. 3.Ukraine in the UN Security Council. – Access mode : http://ukraineun.org/en/ukraine-and-unsc/our-priorities/. 4.Ukraine's participation in the UN peacekeeping activities. – Access mode : http://ukraineun.org/en/ukraine-and-un/peacekeeping-activities/. 5.Ukraine to focus on United Nations reformation, fighting against terrorists during Security Council presidency. – Access mode : http://www.kyivpost.com/article/content/ukraine/ukrainian-foreign-minister-pavlo-klimkin-says-ukraine-to-focus-on-united-nations-reformation-fighting-against-terrorists-during-presidency-in-united-nations-security-council-400564.html.

М. І. Кравченко

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЕНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА

В контексті європейського вектору зовнішньої політики України, однією із актуальних проблем залишається питання інтеграції українських енергетичних систем до енергетичної інфраструктури Європейського Співтовариства. Співробітництво України і ЄС у енергетичній сфері є взаємовигідним, тож актуальним є дос-

лідження перспектив, які відкриваються перед вітчизняною енергосистемою та енергетичним ринком Європи від інтеграції України до Європейського Союзу.

Основою для енергетичного співробітництва України та Європейського Союзу стала Енергетична Хартія, ратифікована 17 грудня 1991 р. Енергетична Хартія передбачає вигідні умови для співпраці, адже стимулює співробітництво країн з питань обміну технологічною інформацією та новинками у енергетичній та екологічній галузях [1].

Процес зближення українських та європейських енергетичних систем розпочався із підписання «Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та ЄС щодо співробітництва у сфері енергетики» від 1 грудня 2005 року. Ключові позиції меморандуму складали інтеграція ринків електроенергії та газу, забезпечення енергоефективності, підвищення безпеки постачання і транзиту вуглеводнів, а також ядерна безпека. 12 травня 2009 р колишнє Міністерство палива та енергетики України затвердило «Першочергові заходи інтеграції об'єднаних енергетичних систем України до об'єднаних енергетичних систем ЄС» [3]. Згідно зазначеного документу, був розроблений план дій із поступового приведення Енергетичних систем України до вимог колишньої UCTE. Наступним кроком стало приєднання України до «Договору про заснування Енергетичного Співтовариства», ратифікованого 15 грудня 2010 р., що відкрило доступ до європейського енергетичного ринку.

Наявна договірна база свідчить про зацікавленість ЄС у співпраці з Україною в енергетичній сфері. Однак, зважаючи на всі складнощі реформування українського енергетичного комплексу у відповідності до європейських норм, Україна має пройти період трансформації, що спричинене соціально-економічними та галузевими чинниками.

Однією із ключових причин відставання української економіки від європейської є низька енергоефективність. Вона прослідковується на всіх рівнях: в промисловості, приватних домогосподарствах, громадських та комерційних будівлях, системах централізованого теплопостачання. На відміну від України, Європейський Союз демонструє високі стандарти якості продукції на міжнародному ринку, що зумовлено високою енергоефективністю його промисловості.

Одним із ключових аспектів реформування енергетичного сектору України на шляху до енергоефективності є переобладнання підприємств галузі та перехід до європейських стандартів. Складність реалізації цього процесу полягає у тому, що українські енергетичні системи налагоджувалися як складова радянської енергетичної системи «Мир». Після розпаду колишньої Єдиної Електроенергетичної Системи СРСР і енергооб'єднання «Мир», відбулася зміна конфігурації європейських енергетичних об'єднань. Частина енергосистем країн Східної Європи увійшла до енергетичного об'єднання країн Західної та Центральної Європи – UCTE [3]. У липні 2009 р. UCTE стала частиною нової Європейської мережі системних операторів передачі електроенергії – ENTSO-E – об'єднавши 34 країни Європи. Україна ж і досі використовує стару систему, в результаті чого постає головна проблема сумісності – невідповідність головних технічних характеристик європейським, серед яких частота мережі та напруга.

На сьогоднішній день Об'єднані енергетичні системи України функціонують синхронно з енергосистемами Російської Федерації, Білорусі, Молдови, та іншими країнами СНД. Поширеною думкою серед європейських експертів є доцільність спільної інтеграції енергетичних систем України та Молдови до європейської енергетичної інфраструктури. Це обґрунтовується потенційними вигодами для країн у питаннях диверсифікації енергоресурсів та підвищенні енергетичної безпеки. Логічним продовженням зближення енергетичних систем України і Молдови стане їх спільна інтеграція в європейський енергетичний простір через регіональну енергетичну платформу Центрально-Східної Європи. Варто зазначити, що західна частина Об'єднаних енергетичних систем України - «острів Бурштинської ТЕС» - відо-

кремлена від основної системи та функціонує синхронно з ENTSO-E, що дозволяє здійснювати експорт електричної енергії до країн Європи вже сьогодні.

Таким чином, для забезпечення переходу України до стандартів ENTSO-E необхідна комплексна модернізація всієї енергетичної галузі, що включає переобладнання електростанцій, систем електропередачі та обладнання споживачів електроенергії. Відповідно до проекту Міністерства палива та енергетики від 2009 р., обсяги інвестицій для забезпечення переходу енергетичних систем України на роботу з європейською енергосистемою становлять орієнтовно 11,4 млрд грн. [3].

На сьогоднішній день, Україна витрачає набагато більше електроенергії на 1 $ ВВП у порівнянні з розвиненими країнами Заходу. Зокрема, цей показник у 8-8,5 разів вищий за показники Німеччини та Великобританії [2]. Причини низької енергоефективності в Україні обумовлені декількома внутрішніми економічними факторами, де одним із перших виступає матеріалоємність української економіки. Наявність власних енергоресурсів для спалювання призводить до того, що застосування енергозберігаючих технологій зводиться до мінімуму. Така проблема є поширеною для України через те, що значна частка обладнання на підприємствах лишилася радянською, а готова продукція часто поетапно виготовлялася на підприємствах у різних республіках СРСР. Після розпаду Радянського Союзу, Україна отримала у спадок економіку, що практично не мала замкненого циклу виробництва товарів. Відтак, Україна і сьогодні змушена продавати сировину та купувати готову продукцію, що свідчить про відсталість економіки, і як наслідок – низьку енергоефективність.

Основним економічним показником для впровадження новітніх технологій є термін окупності. В Україні більшість підприємств не мають можливості брати кредити через високі відсоткові ставки в банках, що призводить в свою чергу до великого терміну окупності та не сприяє впровадженню нових енергоефективних екологічно чистих технологій. Серед ключових варіантів залучення інвестицій у енергетичну галузь та пришвидшення модернізації енергетичних комплексів доцільно створити: 1) вільні економічні зони, які сприятимуть активізації притоку іноземного капіталу на підприємства енергетичної галузі, залученню новітніх іноземних технологій, розвитку експортного потенціалу; 2) цільовий державний фонд або банк – установа, яка створить умови для пільгового кредитування підприємств за низькими відсотковими ставками, метою яких є підвищення енергоефективності та модернізація виробництва; 3) підприємства з виробництва енергоефективних технологій, орієнтованих на потреби української енергетичної галузі та конкурентоспроможних на світовому ринку.

Окрім питань енергоефективності, однією з ключових проблем інтеграції у енергетичні системи Європи є низька екологічність національної енергетики. Підприємства паливно-енергетичного комплексу є одними з основних джерел кислото-утворюючих викидів в Україні. Причиною недружньої екологічної політики є те, що значна частка електростанцій досягли кінцевого терміну експлуатації, і потребують або закриття або масштабної реконструкції та модернізації. У зв'язку із значним фізичним та моральним зношенням основного обладнання більшість енергоблоків ТЕС України не відповідають вимогам ефективного і екологічно безпечного використання паливних ресурсів, надійності та безпеки експлуатації [4, с.11]. Усвідомлюючи шкоду, яку завдає традиційні енергетичні технології навколишньому середовищу, Україна змушена стати на шлях застосування альтернативних джерел енергії, і стимулювати поширення найменш шкідливих способів її отримання. В Україні є значний потенціал основних видів відновлюваних джерел енергії, але на цей час вони становлять досить незначну частку в загальному енергобалансі держави. На сьогоднішній день, на території України діють ряд вітрових та сонячних електростанцій, впроваджених завдяки іноземним інвесторам. На жаль, альтернативні джерела енергії залишаються менш вигідними відносно ТЕС

та ГЕС, які є доступнішими та потужнішими.

Європейський енергетичний ринок є одним із найбільших у світі. Важливим елементом у реалізації енергетичної стратегії України є послідовна урядова політика щодо створення умов для розвитку української енергетичної галузі та завершення процесу її інтеграції. Таким чином, енергетичний вимір європейської інтеграції займає одну із ключових позицій серед державних пріоритетів України.

Список використаних джерел

1.Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_061. 2.Как Украина использует ресурсы. Электроэнергия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://liberal.in.ua/statistika/kak-ukraina-ispolzuetresursi-elektroenergiya.html. 3.Першочергові заходи інтеграції об'єднаних енергетичних систем України до об'єднаних енергетичних систем ЄС [Текст]. – Міністерство палива та енергетики України. – 2009 р. 4.Савицький О. Спадок ери динозаврів: огляд теплової енергетики України [Текст]/ О. Савицький// К.: Національний екологічний центр України, 2014. – 28 с.

Д. В. Прошин

ТЕРОРИСТИ ТА ЇХ ЗОВНІШНЯ ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА: ВІКНО МОЖЛИВОСТІ ЧИ ПАСТКА?

Згідно зі стандартним уявленням про підтримку, одержувану терористичними організаціями від іноземних держав, відносини між терористами та їхніми спонсорами являють собою цинічний симбіоз. Підтримуючи терористів, держави нібито здобувають інструмент додаткового або навіть першочергового впливу на ворожі політичні режими. Зі свого боку, терористичні організації знаходять доступ до значних – навіть життєво важливих для них – ресурсів, що суттєво підвищує їхню живучість та рівень смертоносності їхніх акцій.

Однак при детальному розгляді виявляється, що державна підтримка здатна також створювати проблематичні й навіть потенційно небезпечні для терористів ситуації.

Підтримка з боку держав-спонсорів являє собою потенційно вразливу ланку в системі відносин, каналів зв'язку та отримання ресурсів, яку вибудовує терористичне угрупування. Відпочаткова відсутність зовнішньої допомоги обмежує можливості терористів, але ці обмеження природним чином вписуються в загальну картину активності їхніх організацій, будучи частиною їхнього «генетичного коду». Зникнення ж ще нещодавно доступного джерела ресурсів, коли спонсор за тих чи інших обставин відмовляє терористам у підтримці, здатне цей «код» деформувати або навіть зруйнувати.

Терористична організація, що отримує допомогу від іноземної держави, може також зіштовхнутися з ризиком перетворення на інструмент політики свого спонсора. Якщо ця організація не є від самого початку «скроєною» під потреби її господарів, а намагається реалізувати власний порядок денний, то політичні витрати від такої трансформації можуть виявитися для неї доволі високими. Насамперед це може призвести до втрати організацією підтримки з боку тих співвітчизників, чиї інтереси вона нібито висловлює та захищає [1; 2].

Навіть у тих випадках, коли терористичне угрупування, що спирається на допомогу ззовні, продовжує свій власний курс, наявність іноземної підтримки все одно може використовуватися владою як козир у пропагандистській кампанії, спрямованій на ізоляцію терористів від їхніх можливих прихильників, як додатковий аргумент на користь посилення репресивних заходів тощо [5; 6].

Якщо допомогу з рук іноземної держави отримують декілька терористичних угруповань, що беруть участь в одному конфлікті, то така підтримка здатна викликати запеклу конкуренцію між ними. Одночасно підтримуючи різні угрупо-

вання, держава-спонсор може кожне з них зробити достатньо сильним для того, щоб боротися за лідерство з іншими, але при цьому не достатньо сильним для досягнення успіху в цій боротьбі, а в боротьбі з урядом і поготів.

Поряд із розглянутими загальними проблемами, породжуваними державним спонсоруванням як таким, існують і специфічні ризики, пов'язані з конкретними формами державної підтримки терористів. За браком місця розглянемо це на прикладі однієї з наймасштабніших з цих форм – відкриття державою-спонсором терористам доступу до своєї території.

Навіть якщо відносини між спонсором та його «гостями» обмежуються наданням терористам можливості діяти на (або з) території іноземної держави, така «обмежена» підтримка вже забезпечує терористичній організації чималі переваги. «Тихі гавані», в яких можна розгорнути штаб-квартири, тренувальні табори, вербувальну інфраструктуру тощо, дозволяють терористам планувати свої дії, накопичувати і відновлювати сили у відносній безпеці.

З іншого боку, терористичні угрупування, що діють з закордонних баз, нерідко втрачають стимул для пошуку підтримки з боку своїх співвітчизників і політично самоізолюються [3, p. 89-90]. Коли спонсоровані іноземними державами угруповання продовжують діяти на території своєї держави й, отже, в оточенні своїх співгромадян, вони, якою значною не була б іноземна підтримка, все ж продовжують відчувати потребу в підтримці місцевого населення. Угруповання, що базуються за кордоном, вочевидь потребують її набагато менше або не потребують зовсім.

Навіть коли терористична організація, що має закордонні бази, залишається тісно пов'язаною з місцевою політичною сценою, для її закордонних «підрозділів» подібна дистаційованість може виявитися досить проблематичною з точки зору участі в реалізації політичних рішень, у визначенні оперативних завдань угруповання, у здійсненні контролю над її окремими осередками, а тим більш окремими бойовиками. Масштаби цих проблем стають повністю зрозумілими, якщо врахувати, що за кордоном, як правило, знаходяться насамперед керівники терористичних угруповань.

Безпека «тихих гаваней» також є далеко не безумовною. У тих випадках, коли черговий теракт підштовхує державу, що стала жертвою атаки, завдати зворотного удару по базах терористів, учорашній «заповідник» порівняльної безпеки, де терористи діяли, не криючись, і де всі елементи терористичної інфраструктури знаходяться перед очима, може перетворитися на щільний «мішок» для усіх, хто знаходиться там [4, p. 126-127].

Можливе виникнення й інших обставин: тертя між державами та терористичними угрупованнями, що використовують їхню територію; прагнення господарів уникнути зворотного удару з боку держав-жертв терактів, яке спонукає цих господарів обривати зв'язки зі своїми колишніми «гостями» або навіть передавати інформацію про них постраждалій стороні. Усе це також свідчить про неоднозначний для терористів ефект від доступу до закордонних «тихих гаваней» (див., наприклад: [4, с. 45]).

Отже, допомога з боку держав-спонсорів виявляється доволі ризикованим для терористів сценарієм. Чи дійсно цей сценарій може хоча б інколи відкривати терористичним угрупованням шлях до суттєвого успіху?

Тут насамперед потрібно нагадати про вкрай невисоку загальну стратегічну успішність терористичних угруповань. Безвідносно до того, діяли вони самостійно чи отримували іноземну підтримку, лише лічені терористичні угруповання з багатьох сотень, що коли-небудь існували, доживали до перемоги опозиційних сил. Це є непрямим, але усе ж таки доволі красномовним свідченням про те, що іноземне спонсорство практично ніколи не приносить терористам стратегічного успіху.

Та навіть у хрестоматійних випадках «перемоги» терористів («історична» Ірландська республіканська армія, 1919-21 рр.; сіоністські угрупування в Палестині,

1930-40-ві рр.; «Національна організація бійців-кіпріотів» (ЕОКА), 1955-59 рр.; алжирська Армія національного визволення, 1954-62 рр.; південноафриканський «Спис нації» (бойове крило Африканського національного конгресу), 1961-94 рр.) питома вага внутрішніх факторів, пов'язаних, власне, з підґрунтям згаданих конфліктів, виявлялася більшою за питому вагу чинників зовнішніх. Усі ці конфлікти носили масштабний етнополітичний характер; в кожному з них проти існуючого порядку виступали значні сили; в кожному випадку існувала реалістична альтернатива тому статус-кво, який відкидала опозиція. Зарубіжна підтримка дозволяла тут повністю розкритися потенціалу антиурядових сил, але не завдяки їй цей потенціал виникав. Ризикуючи впасти в свого роду «тавтологію», можна сказати, що ця підтримка надає опозиції шанси на успіх (або збільшує їх) лише в тих випадках, коли подібні шанси у опозиціонерів вже є. (До того ж мову про «успіхи терористичних організацій» у цих випадках слід вести дуже обережно, оскільки власне терористичне насильство (у порівнянні з партизанською війною та/або політичними заходами) тут відіграє лише допоміжну роль, ба навіть є тактикою маргінальних елементів у широких коаліціях антиурядових сил.)

У підсумку слід сказати наступне. Інтерес до феномену державної підтримки, що надається терористичним угрупованням, є цілком зрозумілим. Поєднання державних можливостей та злочинних цілей і методів терористів здається надзвичайно небезпечною «гримучою сумішшю», здатною навіть дрібні підпільні осередки перетворити на джерело серйозної загрози для національної безпеки, для життя, здоров'я та добробуту ні в чому не винних громадян.

Звісно, причини для подібного занепокоєння існують. У той же час, як свідчить аналіз, державна допомога, одержувана терористами, виявляється для багатьох з їхніх організацій у кращому випадку проблематичною комбінацією вигід та витрат. У цілій низці випадків іноземне спонсорство в довгостроковій перспективі однозначно послаблює терористів і навіть стає однією з причин їхньої остаточної поразки. І, нарешті, ніколи державна підтримка сама по собі не приносить терористам перемоги.

Це аж ніяк не є підставою для самозаспокоєння. І все ж таки хочеться завершити закликом до розумної стриманості у підході до проблеми. Її правильному розумінню та вирішенню не допоможе підміна об'єктивного аналізу драматизованими оцінками або політично загостреними й пропагандистськи хльосткими гаслами.

Список використаних джерел

1.Aslim I. Greco-Cypriot Relations in 1960-1974 in the Light of American Diplomatic Documents / I. Aslim // ATINER'S Conference Paper Series. – 2012. – P. 6-15. 2.Markides K. The Disloyal Opposition and the Fall of the Republic [Electronic resource] // Access mode: http://www.cyprus-conflict.net/disloyalty%20-%20Markides.html. Rubin B. The Truth about Syria / B. Rubin. – New York: Palgrave Macmillan, 2008. – 292 p. 4.Sageman M. Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century / M. Sageman. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2008. – 200 p. 5.South Africa. Relations with the United States [Electronic resource] // Access mode: http://countrystudies.us/south-africa/84.htm. 6.US government considered Nelson Mandela a terrorist until 2008 [Electronic resource] // Access mode: http://www.nbcnews.com/news/other/us-government-considered-nelson-mandela-terrorist-until-2008-f2D11708787.

І. І. Хомутовська

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ДО 1991 РОКУ

Кожна держава є політичним інститутом, основною функцією якого є генерування та прийняття законів у внутрішній політиці та розробка стратегії ведення зовнішньої політики. Практична діяльність у налагодженні міжнародних контактів та веденні переговорів сформувалася в доісторичні часи і визначила складові міжнародної діяльності.

Цій діяльності притаманний власний зміст та наявність різноманітних інстру-

ментів організації відносин між державами; засади та установи, які їх регулюють; методи налагодження міждержавних відносин і укладання союзів між ними. Міжнародні відносини передбачають наявність сукупності економічних, політичних, історичних, правових, ідеологічних, дипломатичних, військових, культурних зв'язків і взаємовідносин між суб'єктами, що діють на міжнародній арені.

У сучасній міжнародній політиці приймає значна кількість гравців, при цьому основними її суб'єктами є держави та міждержавні об'єднання (міждержавні організації), а на початку XXI ст. чітко відслідковується тенденція до збільшення їх чисельності. Сутність міждержавних міжурядових організацій визначається офіційною участю держав та урядів в їх роботі, важливістю завдань, визначених перед організацією. Держави приймають участь в міжнародних організаціях з метою раціонального вирішення практичних проблем, які не можливо вирішити силами однієї країни. В історичному поступі розвитку суспільства в ряді випадків міжнародні організації виступають інструментом співробітництва та засобом вирішення конфліктних питань.

Метою роботи є дослідження стану міжнародної діяльності Української РСР у складі Радянського союзу до 1991 року.

Зовнішні зв'язки держави формуються і реалізуються шляхом взаємообміну з країнами світу продукцією матеріального виробництва, енергією, послугами та інформацією на основі міжнародного поділу праці; співробітництва політичних органів, спрямованих на розв'язання глобальних проблем, органічне інтегрування країни у всесвітні структури.

Україна займає досить вигідне геополітичне положення на політичній карті світу і по відношенню до центрів економічного і політичного впливу, оскільки розташована в південно-східній частині Європи, територія якої складає 603,6 тис. кв. км і займає друге місце в Європі після Європейської частини Російської Федерації. На момент реального часу держава межує з Молдовою і Румунією на півдні, Угорщиною, Словаччиною і Польщею на заході, Республікою Білорусь та Російською Федерацією на півночі і сході. За територіальним показником Україна є однією з найбільших країн Європи: площа Франції складає 543,9 тис. км², Іспанії – 505 тис. км², Польщі – 313 тис. км²; за кількістю населення – меншою (станом на 01.01. 1990 року – 51,9 млн. чол.) у порівнянні з Німеччиною (на 01.01. 2005 року) – 82,8 млн. чол., Великобританії -59,1 млн. чол., Франції – 58,8 млн. чол., Італії – 57,7 млн. чол. [3; 7, с. 75-80].

Українська РСР до 1991 року як «держава» була повністю політично і економічно інтегрована в СРСР і не мала суверенного господарства. Це означає, що для існування національного комплексу України не вистачало однієї з двох умов: держави з її кордонами, яка проводить самостійну і економічну політику, регулюючи внутрішні та зовнішні економічні відносини. Інша умова – внутрішня і зовнішня господарська діяльність, спрямована на реалізацію наявного потенціалу країни. Україна до набуття незалежності не мала зовнішніх економічних рубежів; своїх митних кордонів і митних законів; формально державні кордони (України і Молдови; України і Росії; України і Білорусії) в СРСР були умовними, територіально-адміністративними [5]. За таких умов державні кордони не виконували бар'єрних економічних функцій та були максимально фільтрованими.

На початку 1990-х років вирішальну роль у становленні та розвитку громадянського суспільства відігравали міжнародні організації, які розпочали свою діяльність в Україні та надавали фінансову підтримку громадським організаціям. Першими організаціями, заснованими завдяки підтримці міжнародних донорів, були мозкові центри, правозахисні організації, ресурсні центри та інші організації громадянського суспільства. В 1991 році в Україні налічувалось близько 300 активних організацій громадського суспільства. З погляду кількості й різноманітності цих організацій та рівнів і спектра їх діяльності Україна була найбагатшою з усіх

країн колишнього Радянського Союзу [1].

Міжнародна діяльність Української РСР в період до 1991 року була в основному зорієнтована на участь в ООН, в роботі інших міждержавних організаціях, що (в певній мірі – автор.) надавало можливість інформувати світову громадськість про життя України, були залученим до обговорення світових та регіональних міжнародних проблем, вносити свої пропозиції. Становлення дипломатичної служби в Українській РСР офіційно відбулося 5 лютого 1944 року шляхом прийняття постанови Політбюро ЦК КП (б) України і Указу Президії Верховної Ради УРСР про утворення Народного Комісаріату закордонних справ.

Навіть у складі Радянського Союзу до 1990 року Українська РСР посідала відповідне місце в значній кількості міжнародних організацій, проводила активну і наполегливу політику по захисту прав людини, розброєнню, збереженню миру. Підтвердженням цього є те, що УРСР в 1971-1990 роках було зроблено більше 200 пропозицій до документів, що були предметом обговорення у міжнародних організаціях та на конференціях [6]. Заслуговують згадки, зокрема, проголошення за ініціативами України Міжнародного року медичних досліджень, боротьба з неписьменністю у світі, допомога у підготовці кадрів для прискорення індустріалізації країн, що розвиваються.

Серед проблем, що вирішувались ООН за участю України до здобуття нею незалежності, були проблеми роззброєння, зокрема, заборона хімічної збори, незастосування сили, немілітаризації космосу, ліквідації залишків колоніалізму, заборони найманства. На 45-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (1990 р.) 126 країн прийняли резолюцію про міжнародне співробітництво з подолання наслідків Чорнобильської аварії.

Впродовж до 1990 року участь Української РСР в міжнародних організаціях, в першу чергу ООН, здійснювалась під керівництвом з Москви. В той же час працівники української зовнішньополітичної служби, будучи невід'ємною частиною радянської дипломатії, отримували підготовку з урахуванням кращих традицій світової дипломатії. Підтвердженням високої їх кваліфікації є те, що представники України займали високі керівні посади в ООН та інших міжнародних організаціях. Так, наприклад, В.О. Кравець обирався головуючим в Ради Безпеки ООН в 1984 році, Г.Й. Удовенко – головуючим в Ради Безпеки ООН в 1985 році, Ю.М. Кочубей – заступником Генерального директора ЮНЕСКО в 1987-1992 роках. Багато українських дипломатів працювало на різних посадах в Секретаріаті ООН, робочих органах інших міжнародних організацій.

Новий етап у розвитку вітчизняного зовнішньополітичного відомства розпочався з 16 липня 1990 року, коли Верховна Рада Української УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України. У Декларації зазначалося, що Україна «як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій…». Україна «виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» [2].

Після прийняття історичного Акту про незалежність України 24 серпня 1991 року перед вітчизняним Міністерством закордонних справ постали нові відповідальні завдання, які вимагали нових професійних підходів, реформування структури міністерства, формування відповідної законодавчої бази. Як зазначалось в «Основних напрямах зовнішньої політики України», ухвалених 2 липня 1993 року (були чинними до 1 липня 2010 р.), з огляду на своє геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал, Україна може і повинна стати впливовою світовою державою, здатною виконувати значну роль в забезпеченні полі-

тико-економічної стабільності в Європі. Неодмінною умовою успішної реалізації Україною своїх можливостей є її активне і повномасштабне входження до світового співтовариства. Долаючи кризові явища в суспільстві і торуючи свій шлях у світ, Україна спирається на свої фундаментальні загальнонаціональні інтереси, відповідно до яких визначаються засади, напрями, пріоритети та функції її зовнішньої політики» [4].

Реалізуючи поставленні завдання, за роки незалежності Україна здобула статус авторитетного, передбачуваного, послідовного і активного учасника міжнародних відносин. На сьогодні Україна – учасник понад 100 міжнародних організацій, один з ініціаторів Організації Чорноморського економічного співробітництва. Україна, визнана стратегічним та особливим партнером ЄС та НАТО, бере активну участь в інтеграційних процесах у Європі, на Балто-Чорноморському просторі. Україна встановила дипломатичні відносини із 166 державами світу, має розгалужену сітку дипломатичних та консульських установ (близько 130), уклала і виконує понад дві тисячі міжнародно-правових документів.

Список використаних джерел

1.Врадій О. Проблеми взаємодії міжнародних структур і неурядових організацій в Україні / О. Врадій // Віче. Журнал Верховної Ради України, 2015. — №6. – С.7-11. 2.Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1990. – № 31. – С. 429. 3.Котикова О.І. Стійкий розвиток як концептуальна основа сільськогосподарського землекористування в Україні / О.І.Котикова. – Миколаїв: Видавець Ганна Гінкул, 2009. – 330 с. 4.Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. - № 37. – С. 379. 5.Соціально-економічна географія України: навч. посібник / за ред. проф. О.І. Шаблія. – Вид. друге, перероб. і доп. – Львів: Світ, 2000. – 680 с. 6.Фліссак К.А. Економічна дипломатія. Навч. посібник / К.А. Флісссак. – Тернопіль: «Новий колір», 2013. – 440 с. 7.Хомутовська І.І. Економіко-господарський механізм УРСР в роки «перебудови» / І.І. Хомутовська, М.М. Шитюк // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Збірник наукових праць. Історичні науки. № 2 (40) листопад 2015. — Миколаїв, МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2015. — С.75-80.

E. Babicheva, U. Minina, L. Postolnik

GLOBALIZATION: POLITICAL AND ECONOMIC AND SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF CULTURES

Today the dialogue of world develops on the background of global structures, which form on the basis of political, economic and social relations, extending beyond civilizations. As P. Worsley had fairly marked, «by this time the only human society has never existed», but nowadays no one state can't be considered «self-sufficient island» [6, p. 2]. Scottish sociologist R. Robertson defines globalization as «a set of processes that make up a single world» [4, p. 67]. So which processes do we call global?

Nowadays globalization is a fashionable branch of researchers' interests that is proved by the scientific publications of politogists, sociologists, and philosophers. The topic of globalization attracts attention of the scientists because it acts as the primary cause of any phenomena – both positive and negative ones.

The purpose of our work is investigation of the political and economic and sociological analysis of cultures in the context of globalization processes.

In the economic sphere the value of the global division of labor has increased, the role of transnational corporations, which have become powerful forces in the world economy, has increased. Having lost the national roots, such corporations operate globally, using local resources and subsidies. The role of international coordination and integration, global and regional economic agreements on the world market increases every year. Foreign exchange securities markets instantly react to events in the remote corners of the globe, flexibly changing financial policy.

Globalization trends have also touched the culture, although here they are not so no-

ticeable. Media unites peoples and continents, informing millions of people about the events in different parts of the world, attracting them to various cultural experiences, traditions and customs of exotic tribes and nationalities. Today, there is no doubt, that the desire to solve global problems that affect interests of the peoples of all continents leads to the formation of the world humanistic consciousness. As M. Cheshkov emphasized, such consciousness should first of all include «the so-called world intellectuals, humanitarian and scientific ones, and the movements - pacifist, alternative, ecological», which are «reproduced and understand themselves globally» [1, p 141]. Computer technologies contribute to the development of unification in the other direction: they demonstrate the unity of processing, storage and transmission of information by general means.

Such changes forced modern scientists consider socio-political processes from the position of the world community. National and even regional scale today is clearly insufficient, as globalization changes the fundamental quality of the political processes. Any major political event immediately resonates around the world, and this feedback is becoming a powerful political factor of the present time. In the global world political processes are developing according to their own laws: their own driving forces, their communication and tendencies.

For a long time, the phenomenon of globalization has been considered in social and political theories mainly from the standpoint of economic centrism. This can be explained by the fact that in the economic sphere globalization centrism was mostly discovered. In the sphere of economic centrism three main concepts developed that can be considered as classic: theory of imperialism, dependency theory and the theory of world system.

In their time, V. Lenin and M. Buharin saw the trend of globalization in the economic expansion of imperialism - conquest, colonization, economic oversight. They defined imperialism as the highest and final stage of capitalism, when the overproduction of goods and the falling rate of profit compelled it to economic attacking the undeveloped countries. Economic expansion solves three following problems: getting cheap labor and cheap raw materials and markets for their goods. As a result of the global economy is becoming more and more asymmetric: several metropolitanates shamelessly exploit the majority of advanced societies. Only world revolution of the proletariat can interfere in this process a put the world injustice to an end.

Marxist ground and left orientation describes second popular conception of globalization - the theory of dependence. It was developed in Latin America in the 1950's and 60's. The main idea of this theory is that the cause of the backwardness of undeveloped countries is not so much connected with internal factors as it is with external influences. One of the authors of dependence - R. Prebisch , stressed that in the world economy the dominant center - highly developed industrial States and periphery - the numerous agrarian country are differentiated [3, p. 128].

Developing his ideas, F. Cardozo and E. Faletto explained the dependent development by the absence of independent technologies and developed national production of basic goods. They sharply criticized the distorted forms of dependent capitalism: «Accumulation, expansion and self-realization of local capital invariably require support from outside, these processes are impossible on a national basis. To survive, dependent capitalism must join the system of global capitalism» [2, p. 163].

It is fairly considered that the theory of world system of the American sociologist I. Wallerstein is one of the variants of the world economic dependence conception. The author emphasizes that the capitalist market system shows enormous potential to expand. Having arisen in the leading countries of Western Europe, it has quickly reached the periphery. Cheap and various goods of mass consumption make it extremely attractive for wide layers of the population. The concentration of political and military power around the large capital accelerating the spread of the latest technologies throughout the world.

The world system, according to I. Wallerstein, has three levels of states: central, peripheral and half-peripheral. Underdeveloped peripheral States «were harnessed to the

chariot of the world system by the main countries, but remained in the role of jury». Asymmetry and a hierarchy of the world system are preserved in the future, despite the fast dynamics of world development in General. I. Wallerstein considers the world system as a globally-systematic phenomenon, in which the leading role belongs to the supranational, global factors. The international contacts, competition, collisions and conflicts in areas of mutual influence give push for change [5, p. 77].

The understanding of the globalization process in economic-centric scientific thinking had a number of negative consequences. First of all, the phenomenon of globalization dawn to be looked upon as an unalterable pattern that arises from objective economic processes. That's why global modeling first suffered mechanical extrapolation of dominant economic tendencies of international development in general (for example, division into center and periphery with the inevitable lag of the latter). In addition the definition of globalization in terms of systems theory as a special type of socio-education system paired with the opposite type – localization, led to the underestimation and disparaging of local processes, which have practically excluded from global modeling.

Today images of a global world and globalization theories are developed by the scientists of various scientific disciplines - sociologists, anthropologists, philosophers, political scientists, and historians. The problems of the globalization of culture are represented more interesting by the social anthropologists, and culture experts. Their views on the phenomenon of globalization are quite opposite. The strong «Westerners» tend to identify the globalization and westernization, praising the civilizing mission of the Western world.

In the beginning of XXI century human remains the being reaching a sense, and not just a passive recipient of material goods. We are witnessing the process of actualizing of civilized memory of non-Western peoples - Orthodox, Muslim, Hindu-Buddhist, and Confucian- Buddhist. The world is on the verge of unprecedented Renaissance of cultures. What will this Renaissance be like, where will it lead the peoples of different civilizations? It is obvious that the trend of globalization will develop in the prospect of open, unpredictable history, overcoming serious obstacles on its way. Once at the dawn of civilizations of archaic tribes the Roman idea overcame gods. Today the history repeats. Whether representatives of the Humanities consciousness will be able to oppose the strong humanistic consolidated idea that contains the rationalism of usefulness along with the enthusiasm for the protection of the great human values to tribalism? The future of the world depends on the answer to this question.

References

1. Cheshkov M.L. Developing peace and post-totalitarian Russia [Text] / M. L. Cheshkov. – M. : Science , 1994. - P.141-156. 2. Cardozo F. Associated Dependent Development: Theoretical and Practical Implication / F. Cardoso // Authoritarian Brazil: Origins, Policies and Fitters. – New Haven. 1973. – P. 185. 3. Prebisch R. The Economic Development of Latin America and its Problems / R. Prebisch. – N.Y., 1950. – P. 238. 4. Robertson R. Globality, Global Culture, and Images of World Order / R. Robertson. // Social Change and Modernity. – Berkeley, 1992. – P. 486. 5. Wallerstein I. Unthinking Social Science: the Limits of Nineteenth Century Paradigms / I. Wallerstein. – Cambridge, 1991. – P. 77-78. 6. Worsley P. The Three Worlds: Culture and World Development / P. Worsley. –L., 1984. – P. 2.

С. В. Білошицький

ІСЛАМ І ЄВРОПЕЙСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Сучасний Європейський Союз, являє собою унікальний приклад співтовариства, яке від економічної інтеграції динамічно рухається до політичної та соціокультурної. Окреме місце у цих процесах займає феномен ісламської присутності, яка в перспективі може радикальним чином змінити ціннісні орієнтації європейського населення. Євроінтеграційні кроки України вимагають відповідального усвідомлення можливих наслідків для українського суспільства цього процесу.

Ліберальна демократія, яка становить політичну основу сучасного західного світу, стала результатом розвитку в першу чергу європейської культури, що вкоренилася не лише в Європі, а й у Північній Америці та Австралії. Решта світових культур в окремі історичні періоди демонстрували інтерес до питань демократії та, меншою мірою, лібералізації, проте у політичній практиці тяжіли до авторитарних або диктаторських політичних режимів.

Останніми десятиліттями у світі та Європі зокрема зростає роль ісламської цивілізації, яка знаходиться в жорсткій опозиції до базових цінностей західного світу. Більшість країн з переважно мусульманським населенням, відмічає Т. Еш, опираються тому, що європейці називають позитивними рисами сучасного суспільства, у тому числі – принципам ліберальної демократії [7].

У сучасному світі існують кілька активних геополітичних полюсів ісламського світу, які по-різному реагують на глобальні виклики західної цивілізації, а саме: 1. Саудівська Аравія (де домінує ваххабізм). 2. Іран (суфізм). 3. Ліван та Південний Ємен (ісламський соціалізм). 4. Туреччина, Єгипет, Пакистан, Алжир, Туніс і Марокко (освічений ісламізм).

Незважаючи на численні розбіжності, в цілому мусульмани єдині. Вони пронизані високою пасіонарністю. Ісламська цивілізація вважає фундаментом світоустрою трансцендентну волю, яка підкорює людину. Колективістська цінність родини, роду, племені або етнічної спільноти тут ставиться вище за права та інтереси окремої особистості. В ісламській культурі релігія набуває державного (теократичного) статусу.

Нормативні позиції, що відстоюються ісламом, на думку А. Етционі, можна назвати «авторитарним комунітаризмом». Якщо західні принципи орієнтовані на людську особистість, то східні – на жорсткий громадський порядок. Бути частиною общини – центральна ідея ісламських проповідей. Захід же ж у свідомості мусульманина є осередком анархізму, матеріалізму, гедонізму й похоті, а західні громадяни – людьми егоцентричними і кричущим чином позбавленими відданості общині та авторитету… Таким чином, мусульманські країни не вважають за можливе розглядати західні суспільства як прийнятну модель суспільних відносин [6,с.48–49].

Мусульмани, зазначає П. Бхікху, переконані в абсолютній перевазі ісламу, що підкреслюється в постійних закликах і відчайдушному бажанні відродити колишню славу, а також в обов’язку навернення в іслам послідовників інших релігій. Вони можуть одружуватися з немусульманами, але очікують переходу в іслам від тих, хто вступає з ними в шлюб [4].

Іслам як політична та соціальна доктрина знайшов в образі західної цивілізації та її ліберально-демократичній моделі розвитку свого головного ідейного опонента і подразника, котрий мобілізує мусульман на агресивне відстоювання власних світоглядних підходів. Так, відзначає Д.Муазі, в ісламі домінує «культура приниження», яке відчувають люди і нації, що вважають себе головними невдахами, основними жертвами нової й несправедливої міжнародної системи, вибудуваної Заходом [8].

Усі джихадистські рухи в ісламському світі направляються тим відчуттям, що Захід безперервно нападає на їхню історію, на їхню цивілізацію з метою знищення їх цінностей і заміни їх своїми. Ж. Міар у своїх міркуваннях доходить висновку, що суспільний ідеал ісламістів – змінити суспільство згідно зі своїм баченням світу, в якому правлять іслам та суд шаріату, що приблизно відповідає суспільному устрою Саудівської Аравії в VII ст. н. е. [3]. Т.Фрідман бачить проблему в тому, що надто багато сучасних мусульман прагнуть застою і могутності одночасно: мріючи про повернення до ідеалу VII ст., вони водночас прагнуть домінування у XXI ст., що, на їхню думку, є споконвічним правом їх доктрини, останнього заповіту [5, с. 506].

Якщо ісламістські рухи, що виникали на початку XX ст., переслідували цілі,

близькі до тих, що панували в суспільстві, – національне звільнення, відродження і реформи, то у другій половині сторіччя вони встали в опозицію до правлячих режимів і урядів, які намагаються забезпечити інтеграцію своїх країн у глобальний світовий порядок. Таким чином, стверджує І. Гурейба, ісламістський рух та ісламістська ідеологія перетворились із сили, що творить, на джерело небезпеки для стабільності в суспільстві та перешкоду на шляху руху до прогресу та процвітання, вони стали хронічно нерозв'язною проблемою забезпечення безпеки [2].

Ф. Фукуяма виявляє, що іслам становить систематичну і послідовну ідеологію, як лібералізм і комунізм, зі своїм моральним кодексом і доктриною політичної та соціальної справедливості. Більше того, саме іслам у сучасному світі «залишається єдиним реальним конкурентом ліберальній демократії» [9].

На думку Н. Гвоздєва, ісламський світогляд є несумісним з неісламськими політичними системами. Мусульмани, проголосивши свою віру єдино істинною, не готові толерантно ставитися до інших систем вірувань, які, на їх переконання, є хибними. Отже, підсумовує аналітик, не може бути миру й мирного співіснування між «ісламською вірою» та неісламськими суспільствами і політичними інститутами [10].

Характер демографічних процесів у Європі засвідчує, що роль ісламського фактору буде зростати на теренах історичної колиски ліберальної демократії. Згідно з прогнозом Демографічного відділу ООН, при збереженні поточного рівня народжуваності, без урахування імміграції, кількість населення ЄС до 2050 р. скоротиться до 556-600 млн. осіб. Європа втратить людський потенціал, рівний сукупному населенню сучасних Німеччини, Нідерландів, Бельгії, Швеції, Данії та Норвегії [1].

Відповідно, європейська спільнота вимушена компенсувати власну демографічну депопуляцію імміграційними потоками з інших континентів, що призводить до урізноманітнення національного складу ЄС. За статистичними даними, за межами Євросоюзу народилося близько 30 млн. європейських громадян, що становить близько 6% населення. Оскільки рівень народжуваності мусульман у 2-3 рази перевищує показники європейців, їх чисельність до 2025 р. повинна подвоїтися. Окрім цього, за прогнозами статистичної служби ЄС, до 2060 р. частка іммігрантів-мусульман та їх нащадків становитиме 17% населення європейської спільноти. [11].

Зазначені тенденції дозоляють констатувати: у XXI ст. європейська ліберальна демократія зазнає потужного соціокультурного тиску з боку антиліберальних суспільних традицій ісламської цивілізації, яка стрімко збільшує свою присутність у країнах Європейського Союзу та його географічних сусідів.

Список використаних джерел

1.Бьюкенен П. Европа совершает самоубийство / Патрик Бьюкенен // Завтра. – 2002. – 20 августа. – № 34 (457). 2.Гурейба И. Культурное и политическое будущее исламистского движения [Електронний ресурс] / Ибрахим Гурейба // Al Hayat. – 2004. – 9 March. – Режим доступу : Сайт ИноСМИ.Ru. – http://www.inosmi.ru/print/208302.html, вільний. – Назва з титул. екрану. 3.Миар Ж. Наивность западных демократий [Електронний ресурс] / Жак Миар // Le Figaro. – 2005. – 25 July. – Режим доступу : Сайт ИноСМИ.Ru. – http://www.inosmi.ru/print/221143.html, вільний. – Назва з титул. екрану. 4.Парекх Б. Чи є іслам загрозою демократії? / Бхікху Парекх // День. – 2003. – 15 липня (№ 119). 5.Фридман Т. Плоский мир: Краткая история XXI века / Т. Фридман ; пер. с англ. М. Колопотина. – М. : АСТ; АСТ МОСКВА; ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 601 с. 6. Этциони А. От империи к сообществу: новый подход к международным отношениям / А. Этциони ; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Ладомир, 2004. – 384 с. 7. Ash Timothy Garton. What we call Islam is a mirror / Timothy Garton Ash // The Guardian. – 2005. – 20 September. 8. Dominique. The Emotional Clash of Civilizations [Електронний ресурс] / Dominique Moisi // Project Syndicate. – 2006. – 23 March. – Режим доступу : http://www.project-syndicate.org/commentary/moisi4/English, вільний. – Назва з титул. екрану. 9. Fukuyama Francis. They Can Only Go So Far / Francis Fukuyama // The Washington Post. – 2008. – 22 August. 10. Gvosdev Nikolas K. Muslim world's dilemma / Nikolas K. Gvosdev // The Washington Times. – 2004. – 1 April. 11. Tribalat Michèle. Islam et immigration face au déclin démographique européen: derrière les fantasmes, la vérité des chiffres / Michèle Tribalat // Atlantico. – 2012. – 17 octobre.

Р. В. Волошин, М. О. Насонов

ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні глобалізація виступає актуальною темою сучасної філософії, політології, економіки, соціології, державного управління та багатьох інших наук. Вона охоплює найважливіші аспекти соціальних змін в сучасному світі і створює теоретичний сценарій подальшого розвитку України і всієї світової спільноти як єдиного цілого. Передові політичні діячі закликають людство свідомо прийняти виклики, загрози та імперативи розвитку глобалізації як неминучість і як нову можливість розвитку та прогресу активно використовувати ці нові можливості. Єдиною вірною відповіддю людства на виклики і загрози глобалізації є світова солідарність, єднання світу, глобальна інтеграція, глобальна справедливість та глобальна демократія. Адже глобалізація - це спільна доля всіх народів і громадян світу.

В політичних та наукових колах не зупиняються дискусії щодо визнання наслідків глобалізаційних процесів. Переважна більшість науковців вважають, що глобалізація несе благо світовому співтовариству. Проте деякі вчені дотримуються протилежної точки зору. Безперечно, всі дослідники мають обґрунтовані доводи на захист своєї позиції.

В наданій роботі ми намагалися об’єктивно розглянути та проаналізувати деякі аспекти глобалізаційних зрушень та їх вплив на сучасне суспільне життя.

Науковці вважають, що наприкінці минулого століття світ переживав такий період якісних змін, які кардинально трансформували політичну, економічну, соціальну, культурну та інші системи світу.

Нова модель глобального устрою, що дістала назву «концепція багатомірності» виходить з того, що світ різноманітний не тільки в своїх проявах, а й у фундаментальних основах. Багатомірність властива рівням матеріальної, суспільної та духовної організації світу, а також – стадіям розвитку. Загальна тенденція розвитку суспільства, його підсистем – політичної, економічної, соціальної тощо – в переході від не багатомірних до багатомірних форм. Перехід до багатомірного світу може бути простежений у тенденціях поступової еволюції до становлення поліцентричного світу. Поліцентрична модель за своєю суттю багатомірна. Поліцентризм як домінуючий порядок у взаємовідносинах геополітичних центрів сили можливий там і тоді, де й коли за всіх суперечностей і конфліктів, які виникають між центрами сили, домінують не сили конфронтації, а сили співробітництва та партнерства.

Головним джерелом прибутку, що забезпечує успіх у конкурентній боротьбі, є творчий та інтелектуальний потенціал людини. Освіта та професійна підготовка, вміння в повному обсязі використовувати свої знання набувають особливого значення в умовах глобалізації. Тобто на порядок денний висувається пріоритетність знань, професійної підготовки, наукових пошуків. За умов глобалізації людина, її інтелектуальний потенціал постають у центрі розвитку.

Глобальне суспільство наприкінці XX – початку XXI століть в умовах ринкової стихії майже захлинається у споживацтві. І здебільшого таке ажіотажно-ринкове споживацтво призводить до негативних аспектів. По-перше, якщо оцінювати ситуацію широким планом, - це виснаження природних ресурсів, причому виснаження бездумне й непотрібне. По-друге, до негативних наслідків ажіотажного споживацтва слід віднести вихолощення духовного і культурного потенціалу людства. Відомо, що людина не універсальна і, тотальне розвертаючись в один бік, вона неминуче втрачає щось інше, під час дуже важливе. Так, розвертаючись в бік споживацтва, людина збіднює себе як особистість духовна, культурна, інтелектуальна. Звідси загальний занепад моралі, збіднення духовності, відсутність глибини знань в освітніх процесах та інше. Споживацтво не може дати і справжнього задоволення. Перенасиченість компенсується бездуховною масовою

культурою, наркоманією, гонитвою за гострими почуттями. Ці обставини змушують нас і, особливо, молоде покоління серйозно задуматися над подальшою долею культури в умовах глобалізації ринкових відносин. Тому загальна тенденція звуження меж ринкової стихії може виявитися доволі доречною. Процес все більшої соціалізації людини є здатним повернути людство до високих цінностей.

Фактором, що визначає повернення людини майбутнього у сторону соціалізації, є й сама соціальна сфера, котра зростає швидше, ніж економічна. В розвиненому світі питома вага науки, освіти, культури в загальних витратах зростає випереджаючими темпами. Не останню роль в цьому відіграє інформатизація за допомогою якої людина буде більше занурюватися в інформаційному світі духовного, соціального, а не економічного, споживацького, комерційного.

Розвиток людини як найвищої соціальної цінності, підвищення якості людського життя є одним із пріоритетів глобального сталого розвитку. На перший план виходять такі глобальні проблеми соціальної якості життя, як освіта, професійна підготовка, здоров'я, безпека людини, боротьба з організованою злочинністю, з тіньовою економікою. Значно зростає роль і місце інтелектуальної та гуманітарної глобальної інтеграції.

У центрі нового світогляду в умовах глобалізації, покликаної забезпечити соціальне ефективне освоєння світу, є вже не просто людина з абстрактною гуманістичною системою цінностей, а все людство з конкретною системою нагальних матеріальних та духовних потреб.

Існує думка, що глобалізація не створює нових конфліктів, вона є ключем до досягнення миру. Дійсно, падіння кордонів і відкриття національних ринків мають ключове значення для стабільності та добробуту на нашому континенті. ЄС, а також інтеграція ринків на заході Європи стали передумовами для збереження свободи. Економіка залучає всіх в єдину мережу. Економіка створює спільні інтереси для людей різних націй. Недарма молоді демократії Центральної та Східної Європи після перехідного періоду прагнуть стати частиною Європейського Співтовариства. Адже безпеки і стабільності в масштабах світової спільноти сьогодні вже не можна досягти виключно військовими засобами. Глобальне підприємництво створює для цього спільну основу – для добробуту, збереження робочих місць, всесвітньої участі в реалізації технологій, що визначають майбутнє.

Наступною є точка зору, що всесвітні ринки капіталу не є причиною кризи; вони – каталізатор для більшої прозорості, підприємницької ефективності та демократичного контролю. Стосовно цього можна сказати, що кількість валюти, яка в наші дні всього за один день циркулює навколо земної кулі, підвищує обсяг світової торгівлі за чотири місяці. Все більша кількість людей пов'язує своє матеріальне становище і забезпечення старості з успіхом підприємств. Внаслідок цього в майбутньому глобальна конкуренція за міжнародний капітал стане для великих підприємств ще жорсткішою. Ці підприємства відчують більший тиск, спрямований на підвищення прозорості, ефективності і прибутковості.

Аргументованою є думка, що вирішальним ресурсом у змаганні глобальних ринків є не запаси сировини, а необмежені ресурси знань. Адже в наш час умови конкуренції, потреби клієнтів, технології та ринки змінюються швидше, масштабніше, ніж будь-коли раніше. Протягом століття найбагатша людина Землі мала справу з нафтою – від Д.Рокфеллера до султана Брунею. Зараз в особі Біла Гейтса найбагатшою людиною світу став представник розумової праці. Перманентне оновлення стає вирішальним для майбутнього підприємств.

Але інновації не даються безкоштовно. Їх вартість постійно зростає. Одночасно активніше закриваються ринкові ніші, скорочуються виробничі цикли, в яких могли б амортизуватися інвестиції. Наслідки однозначні: інвестиції доцільні, якщо їх можна розподілити на більшу кількість продукції, що випускається. А це означає, що слід вести маркетинг у всьому світі і відкривати нові ринки.

Існує думка, що підприємництво не веде до зниження відповідальності окремих країн, воно зміцнює прив'язку до регіонів. Безглуздо дорікати глобальні підприємства в недостатньому патріотизмі. На справі навпаки: вимога регламентації та протекціонізму виливається в вотум недовіри щодо України як місця розміщення підприємств, а також до її громадян. Патріот той, хто вірить у людей. Головний виклик звучить так: треба глобально мислити і глобально діяти. Тільки те підприємство, яке засновує свою діяльність на національній культурі і традиціях, яке пристосовується до вимог відповідних ринків, буде в довгостроковому плані мати успіх. Адже тільки за допомогою експорту ми сьогодні не зможемо працювати успішно і забезпечувати робочі місця.

Глобалізація не скорочує свободи окремо взятого громадянина, вона надає широкий простір для власної дії. Не тільки мобільнішими стають товари на послуги: більш гнучкими стають ринки праці. Все більша кількість молодих людей наважується на те, щоб вдало реалізувати себе на ринку, відстояти свою професійну нішу, самостійно відкрити власну справу.

Наприкінці можна сказати, що світове господарство стало досить однорідним за методами господарювання, що сформувало умови для його трансформації та переходу в якісно нову фазу розвитку – глобалізаційну.

Глобалізація зумовлює підвищення значущості окремих регіонів світу як частин єдиної системи господарювання, формування умов, спрямованих на поглиблення економічної взаємодії з метою створення більш рівномірного розвитку територій, ліквідації великого розриву в рівні життя народів різних країн.

М. П. Гетьманчук

МІЖНАРОДНИЙ ТА СВІТОВИЙ ПОРЯДОК: ПРОБЛЕМИ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ

Поняття і явища порядку – це властивість, іманентна соціуму, яка відображає певний рівень організації цієї спільноти, її впорядкованість. Така властивість є набутою, а не наперед заданою. Суспільний порядок – це певна організація життя соціуму, його регулювання на основі певних норм і загальних цінностей. Поняття **«міжнародний порядок»** як особливий різновид порядку суспільного стосується глобальної соціальної спільноти – світового співтовариства, яке утворене сукупністю різних суспільних суб'єктів (акторів), що діють і взаємодіють на світовій арені. Ця спільнота регулюється певними (наприклад, державно-правовими, міжнародними, моральними, правовими) нормами та загальними (національними, культурними, морально-етичними тощо) цінностями. Часто міжнародний порядок вважають сукупністю юридичних норм, ототожнюючи його з правовим порядком, законністю. Окремі дослідники міжнародний порядок пов'язують із збереженням стабільності, певного статус-кво у відносинах між державами. Таким чином, міжнародний порядок – це така організація міжнародних і міждержавних відносин, яка протилежна анархії і передбачає наявність спільних інститутів, норм і цінностей, що створюють умови існування, безпеки та розвитку держави їх взаємодії на міжнародній арені [5, 191; 6, 164-165].

У теорії міжнародних відносин вживається також поняття **«світовий порядок»**, яке відображає зростаюче усвідомлення спільної відповідальності людей і народів за стан нашої планети [7, 241-242]. На думку російського дослідника П. Циганкова, наша епоха є епохою переходу від міжнародного порядку, що заснований на суверенітеті держав-націй та відображає їх потреби в існуванні, до світового порядку, що регулюється інституціями, на користь яких добровільно відчужують постійно зростаючу частку суверенітету усі учасники міжнародних відносин для захисту фундаментальних інтересів людства – виживання та добробуту [8].

Зокрема, С.Хоффман також пропонує розрізняти міжнародний порядок, який

може існувати без наявності світового порядку, і світовий порядок, який не може бути встановлений без міжнародного порядку. На думку цього дослідника, міжнародний порядок як більше або менше впорядкування міжнародних відносин існував завжди на всіх етапах історії міждержавних відносин, а світовий порядок ще тільки формується [7, 194]. Таким чином, світовий порядок – це такий устрій світу, який має забезпечити основні потреби держав-націй, регіональних асоціацій, а також усіх інших легітимних міжнародних організацій та інститутів, які здатні створювати і підтримувати їх існування та розвиток. Змістом світового порядку є такі основоположні потреби людства, як виживання, добробуту, справедливість, в той час як міжнародний порядок відображає потребу держави у забезпеченні їх суверенітету.

Міжнародний та світовий порядок, маючи спільні корені, цементують людське співтовариство в єдину цілісність на основі міжнародних економічних обмінів, що призводять до формування єдиного світового ринку, враховуючи науково-технічні досягнення (особливо у сфері комунікаційних систем, засобів зв'язку та інформації), беручи до уваги особливості політичних структур та інтересів, соціокультурні цінності тощо. Н. Косолапов трактує міжнародний порядок як такий устрій, що покликаний забезпечити основні потреби різних акторів міжнародних відносин, створювати і підтримувати умови їх існування, безпеки та розвитку [4, 140].

Пропонує виділяти три основні виміри міжнародного порядку С. Хоффман: 1) горизонтальний; 2) вертикальний; 3) функціональний. Горизонтальний вимір відображений у відносинах між основними суб'єктами міжнародних відносин. Міжнародна система може мати багатополюсний або біполярний характер. Механізмами підтримки міжнародного порядку можуть бути або політична рівновага або баланс сил. Вертикальний вимір відображений у відносинах між слабкими і сильними суб'єктами міжнародних відносини, які часто можуть визначатися силовим впливом як гарантом ієрархічної та жорсткої організації міжнародних відносин. Основою функціонального виміру є роль та функції, які мають важливе значення у стабілізації міжнародного життя (дипломатія, стратегія поведінки міжнародних акторів, економічний обмін між ними, моральні цінності та політичні амбіції лідерів, діяльність транснаціональних корпорацій, асоціації вчених тощо).

Дослідники стверджують, що особливо важливим є те, що у всіх вимірах міжнародного порядку головним засобом його підтримки на різних етапах історичного розвитку міжнародних відносин була сила, а передусім воєнна сила, за допомогою якої стабілізувались або дестабілізувались міжнародні взаємодії. Таким чином, можна погодитись з позицією Г. Кіссінджера, який стверджував, що кожен «світовий порядок» є виразником прагнення до постійності, стабільності, зовнішньополітичного балансування. Для Г. Кіссінджера це визначення несе на собі знак вічності, однак всі елементи, які його формують, постійно змінюються, що виливається у зменшення тривалості міжнародних систем [2, 734; 3, 29-80].

Продовжив розвивати ідеї колективного світового порядку Зб. Бжезинський, який запропонував створити «співтовариство розвинутих країн» під ідейним та політичним керівництвом США [1]. Альтернативою офіційним доктринам США, які обґрунтовували ідею «Pax Americana», стала концепція «глобальної реформи», яку у 60-х роках запропонували С.Мендловиць і Р.Фольк. У рамках створеного ними проекту моделей світового порядку розроблялися моделі майбутнього, які б втілювали основні загальнолюдські цінності: мир, добробут, соціальну та політичну стабільність, самореалізацію особливості тощо. Увага надавалась також й екологічній проблематиці. Згодом абстрактні моделі майбутнього світового порядку почали поєднуватися із розробкою конкретних політичних стратегій, що посилило практичну спрямованість досліджень, які проводились у рамках концепцій «глобального гуманізму» (С. Мендловиць) та «справжнього миру та безпеки» (Й.Галтунг) [9, 16].

Таким чином, вся різноманітність концептуальних трактувань міжнародного порядку зводиться до двох основних підходів: політологічного та соціологічного. В рамках першого підходу основна роль у регулюванні міжнародних відносин, створенні міжнародної системи, що базується на законності, належить правовим нормам, діяльності міжнародних інститутів та інтеграційним процесам. Другий соціологічний підхід є більш широким та дає можливість уникнути ідеологізації аналізу, враховувати інтереси не тільки держави і політичних інститутів, але й інтереси соціальних груп і конкретних людей. Загалом міжнародний порядок проявляється у значних геополітичних змінах, внутрішніх дезорієнтація основних акторів, перегрупуванні сил, коаліцій і союзів, витиснення низки попередників ідеологічних стереотипів, зміні політичних режимів, виникненні нових держав тощо. Поряд із цим зростають прояви політичного екстремізму, агресії, релігійної нетерпимості, конфліктів на національно-етнічній та конфесійній основі.

Таким чином, ці чинники вкотре ставлять на перше місце необхідність формування більш надійного міжнародного порядку, який би відповідав новітнім тенденціям світового розвитку, створював умови для реалізації інтересів і збереження цінностей не тільки держав і міжурядових організацій, але й найрізноманітніших соціальних спільнот, конкретних людей. Поряд з тим досі немає (і, напевно, не буде) уніфікованої теорії або моделі, яка б відповідала уявленням кожного учасника міжнародних відносин про зміни і характер світового порядку.

Список використаних джерел

1.Бжезинський З. Великая шахматная доска. Господство Америки и еге геостратегические імперативи. – М.: Международние отношения, 1999. – 256 с. 2.Киссинджер Г. Дипломатия. – М., 1997. – 789 с. 3.Киссинджер Г. Новий мировои порядок // Філософія політики: Хрестоматія: У 4 т. – К.: Знання України, 2003. – С. 29-80. 4.Косолапов Н.А. Международно-политическая организация глобализующегося мира: модели на среднесрочную перспективу // Общественние науки и современность. – 2001. - № 6. – с. 140 – 166. 5.Основи теорії міжнародних відносин: навчальний посібник / Л.О. Дорош, М.В.Здоровега, О.Я. Івасечко та ін. - Львів: Видавництво Львівської політехніка, 2015. – 244 с. 6.Основи території міжнародних відносин. Навчальний посібник / Бучин М.А., Гетьманчук М.П., Ільницька У.В. та ін. – Львів: Академія сухопутних військ, 2010. – 240 с. 7.Основи теорія міжнародних відносин. Словник: навч. посібник / М.П. Гетьманчук. Л.О. Дорош, Я.В. Кукарцев та ін. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 340 с. 8.Цыганков П.А. Теория международных отношений / П.А. Цыганков. – М.: Гардарики, 2004. – 590 с. 9.Шергін С. Світовий порядок: концепції і реальність / Політика і час. – 1997. - №1. – С.14-21.

О. В. Кульчицька

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ КРОКИ УКРАЇНИ В ООН НА ШЛЯХУ ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

На сучасному етапі державотворення незалежність для України та її громадян є надзвичайно важливою. Історичний поступ нашої держави переконує у тому, що Україна, здобувши незалежність у 1991 р. продовжує відстоювати її й зараз. Сьогодні, як українська еліта, так і пересічні громадяни спрямовують свої зусилля на обстоювання національних інтересів власної держави, усвідомлення потреби соціально-економічних, гуманітарних перетворень та створення сприятливого зовнішнього клімату для захисту та зміцнення безпеки держави.

У 1991 р., Україні потрібно було не тільки відстояти незалежність, а й переконати світову спільноту, що досвід, набутий нею в попередні роки, як країни – засновниці ООН, дає їй право, перебуваючи у складі цієї організації, відчувати себе повноправним суб’єктом зовнішньої політики.

У 90-х рр. XX ст. копітка робота українських дипломатів проявилась не тільки в ознайомленні світового співтовариства з основними засадами зовнішньополітичного курсу, а й у впровадженні основних настанов у життя. У постанові Верхов-

ної Ради від 2 липня 1993 р. «Про основні напрями зовнішньої політики України» наголошувалось, що пріоритетним напрямом діяльності нашої держави у міжнародних організаціях виступає активна участь в ООН та її спеціалізованих установах. Тому, одне з головних завдань у цій сфері спрямовувалось на активізацію України в структурах, здатних забезпечити мир і порядок у світі та сприяти вирішенню соціально-економічних проблем [1, ст. 379] .

У цей час Україна утверджувалась на міжнародній арені, демонструючи свою співпрацю з головними та спеціалізованими установами ООН.

У 1992 р. вона стала членом МВФ (Міжнародного Валютного Фонду), членом МБРР (Міжнародного Банку Реконструкцій і Розвитку). З 1993 р. членом МФК (Міжнародної Фінансової корпорації). У 1995 р. була обрана до Ради керуючих ПРООН та Ради керуючих ЮНІСЕФ [2, с. 351-386].

Наша держава виступала надійним партнером ЮНЕСКО у вирішенні освітніх, екологічних, інформаційних та інших питань. У 1995-1999 рр. представники від України були обрані до Виконавчої Ради ЮНЕСКО [3, с.162].

Значного авторитету Україна набула у 1997 р., коли Г.Й.Удовенко був обраний головою Генеральної Асамблеї ООН.

За період незалежності України понад 34 тис. українських військових та представників органів внутрішніх справ взяли участь у більш ніж 20 миротворчих операціях під егідою ООН. Наша держава активно долучалась до процесу реформування миротворчості з тим, щоб зробити її більш ефективною та відповідною сучасним викликам. Саме Україні належить ініціатива вдосконалення механізмів юридичного захисту «блакитних шоломів». У 1994 р. вона стала ініціатором Конвенції про захист миротворчого персоналу ООН [4].

Отже, зовнішньополітичні кроки України в ООН на шляху формування незалежної держави спрямовувались на розв’язання широкого кола питань: багатосторонньої співпраці в політичній, воєнній, економічній, соціальній, гуманітарній та правових сферах, а також на захист власного суверенітету.

Список використаних джерел

1.Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України « // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №37. – Ст. 379. 2.Скрипнюк О. Правове забезпечення основ зовнішньої політики України на сучасному етапі державотворення / Олександр Скрипник // Україна дипломатична. – К., 2000. – Вип. 1. – С. 351-386. 3.Кульчицька О.В. Україна – ЮНЕСКО: кроки історичного партнерства / О.В.Кульчицька // Гілея. – 2012. – Вип. 60. – С. 159 – 163. 4.Діяльність України в рамках ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: un. mfa. gov. ua / ukraine – un /.

С. В. Зуб

СФЕРИ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ)

Інтенсивний розвиток зовнішньополітичних стосунків України з центральноєвропейськими державами в силу багатьох причин завжди відігравав для України пріоритетне значення. В сучасних же умовах, коли держави цього регіону Європи набули членства в ЄС, наблизивши таким чином кордон об'єднаної Європи в притул до України, значення подібних взаємовідносин набуло для нашої держави нового особливого змісту. Не менш вагомим – факт розширення став і для ЄС, примусивши його до активізації заходів на своїх східних кордонах, в контексті пошуку нових ефективних механізмів, форм та видів співпраці із сусідніми державами.

Надзвичайно важлива і відповідальна роль у облаштуванні нових східних кордонів та виробленні добросусідської політики ЄС в нових умовах, як не дивно,

дісталась самим новим членам ЄС, а саме: Польщі, Чехії, Угорщині та Словаччині. І таке відповідальне завдання було покладене на плечі чотирьох країн не випадково, як слушно зауважив Йожеф Мункачі (експерт департаменту регіонального співробітництва МЗС Угорщини): «Розширена Європа» вимагає внеску й більш активного залучення до цього процесу країн Вишеградської четвірки. Виходячи з історії наших країн, культурної спадщини, знань про стосунки в цім регіоні, ми можемо зробити свій внесок у програму: «Розширена Європа – Добросусідство», взяти активну участь у ній. Це засвідчує спільність і узгодженість дій, цінність започаткованих ініціатив у рамках Вишеградської четвірки або у форматі «Вишеградська четвірка+» [3].

Окрім політичного діалогу, в останні роки Україна та країни Вишеграду досягли позитивних результатів і в сфері економічного співробітництва, активно розвивається співпраця у військо-політичній сфері, сфері державного управління, в сфері освіти та культури. Зокрема прагнення до поглиблення взаємодії у цих сферах на багатосторонній основі було задекларовано країнами Вишеградської четвірки та Україною на празькій зустрічі в квітні 2008 р. [5]. Тоді результатом зустрічі міністрів закордонних справ Словаччини, Польщі, Чехії, Угорщини, України та Швеції стало прийняття спільної заяви щодо європейської інтеграції України.

Не менш важливим для України та країн Вишеградської четвірки є питання транскордонного та міжрегіонального співробітництва. Подібне співробітництво розглядається сторонами як складова загального європейського інтеграційного процесу.

Всі чотири країни також надають важливого значення утворенню євро регіонів, які розглядаються країнами як новий та ефективний інструмент двостороннього та регіонального спілкування та засіб недопущення небажаних явищ на транскордонних територіях [1, 2]. Країни Вишеградської четвірки спільно наголошують на необхідності продовження реалізації таких заходів, як важливих механізмів залучення України до європейських подій та євроінтеграційних процесів.

Загалом, на сучасному етапі, транскордонне та міжрегіональне співробітництво між Україною та країнами В-4 відбувається у наступних формах: 1) дія програм сусідства (Україні було запропоновано участь у трьох із них): співробітництво України, Польщі та Білорусі; співробітництво Угорщини, Словаччини та України; співробітництво України з країнами Центральної та Східної Європи (CARDS). Учасникам програм була надана можливість самостійно визначати сумісні пріоритети для прикордонного співробітництва та формувати спільні керівні структури. 2) діяльність єврорегіонів; 3) діяльність міжнародних регіональних організацій та асоціацій; 4) міжрегіональна співпраця (угоди про транскордонне співробітництво, укладені з усіма країнами В-4 до яких залучені Львівська, Волинська, Вінницька, Чернівецька, Закарпатська та інші області).

Для України, без сумніву, дана співпраця є вигідною та пес перспективною, так як допомагає в облаштуванні прикордонних територій, поглибленні соціально-економічної та культурної співпраці з регіонами країн В-4, а також процесу євроінтеграції на регіональному рівні в цілому. Поряд з цим, як визнають експерти, сучасний стан співробітництва між Україною та державами Вишеграду у даній сфері не відповідає потенційним можливостям його розвитку. Одним з центральних чинників, що перешкоджають ефективній співпраці у регіонах, є неналежна увага центральної влади до подібних програм розвитку, обмеженість повноважень місцевої влади для плідної співпраці та недостатнє фінансування [4].

Зважаючи на проведений аналіз, можна з упевненістю визнати, що країни Вишеградської четвірки розвинули доволі гнучкі та різноманітні за зразками зовнішні стосунки й співробітництво з Україною в рамках вироблення и реалізації добросусідської політики ЄС. Мова йде про такі основні напрями співробітництва України та Вишеграду:

1) забезпечення солідарної підтримки країн Вишеграду європейським інтеграційним прагненням України;

2) передача країнами Вишеграду досвіду їх європейської інтеграції Україні;

3) координація зовнішньополітичної діяльності України і Вишеградської групи на дво- та багатосторонній основі;

4) формування багаторівневого механізму співробітництва Вишеграду і України у формі участі українських представників в засіданнях різних вишеградських структур та спільних спеціально створених комісіях;

5) поширення програм Вишеградського фонду на Україну.

Поряд з цим, очевидно, що вирішення цих питань в майбутньому, накреслюватиме нові шляхи та можливості взаємодії між Україною та країнами Вишеграду.

Список використаних джерел

1.Артьомов І. В. Регіональна політика країн Вишеградської четвірки: досвід для України [Текст] / І.В. Артьомов // Український історичний збірник. – 2014. – Вип. 17. – С. 226–235. 2.Вовканич І. Становлення міждержавних взаємин Чехії, Словаччини та України [Текст] / І. Вовканич, І. Сюсько // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – 1998. – Вип. 7. – С. 225–229. 3.Й. Мункачі «Які рекомендації щодо тісніших відносин України з ЄС можна зробити враховуючи існуючий досвід?» (Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: Можливості для України: Аналітичні оцінки). (Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2003), с.120. 4.Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин / В. Пулішова, Т. Стражай (упорядкувачі) – Братислава. – 2010. – С.138–147. 5.Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the Visegrad Group Countries, Sweden and Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.visegradgroup.eu/2008/joint-statement-of-the-110412.

Б. П. Грушецький

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ЛОБІСТСЬКИХ ГРУП НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ БОЛГАРІЇ

До економічних лобістських груп, здатних впливати на зовнішню політику Болгарії, відносяться великі приватні компанії, об'єднання підприємців, профспілки. Наявність тісних зв'язків між бізнес-колами Болгарії та політичними партіями підтверджується низкою досліджень, зокрема Г. Карасимеонова [7].

Вплив бізнес-кіл на процес прийняття політичних рішень в Болгарії в першій половині 1990-х рр. був досить високим. В першу чергу це пов'язано з діяльністю компанії «Мультигруп» болгарського підприємця І. Павлова. Її зазвичай пов'язують з частиною колишньої комуністичної еліти на чолі з прем'єр-міністром А. Лукановим, котра прагнула передати державні підприємства в приватну власність певних осіб. Компанія користувалася послугами колишніх співробітників розформованого КДБ, багато з яких в середині 1990-х рр. повернулися на роботу в спецслужби, але продовжували відстоювати корпоративні інтереси [13, с. 47]. Як відзначали у 1995 р. експерти центру «Oxford Analytica», «Коріння «Мультигруп» походить від колишніх Першого, Другого і Шостого управління комуністичної Державної безпеки» [10, с. 5]. В. Вацев вказує, що вся власність в Болгарії в 1990-х рр. була зосереджена в руках 500 найбільших підприємців, які були представниками колишньої верхівки, що отримала у свою власність підприємства країни під час приватизації [4].

У 1992 р. «Мультигруп» на паритетних засадах разом з російським «Газпромом» створив компанію «Овергаз», що займалась постачанням природного газу до Болгарії. Тісні зв'язки з вищими урядовими чиновниками були налагоджені ще в період перебування при владі уряду Л. Берова, однак піку свого впливу на державний апарат «Мультигруп» досягла у середині 1990-х рр. До цього часу, за спогадами колишнього віце-президента компанії Д. Іванова, «кабінет Берова не міг що-небудь дати більше», тому було вирішено створити власну політичну силу - Патріотичний союз, а також укласти угоду про співпрацю з Болгарською

соціалістичною партією. Підтримка «Мультигруп» допомогла соціалістам виграти парламентські вибори 1994 року, після яких вони передали частину посад у виконавчій владі представникам Патріотичного союзу, незважаючи на те, що той навіть не пройшов до Народних зборів. Вплив «Мультигруп» на Раду міністрів був настільки значним, що експерти компанії підготували урядову програму 1995 р., а Ж.Виденов неодноразово звертався до них за консультаціями [11, с.88-89; 12, с.4].

Значно посилилось залучення компанії до зовнішньополітичної діяльності Болгарії. У травні 1995 р. згідно з болгарсько-російською угодою була створена спільна компанія «Топенерджі», на чолі якої став А. Луканов. Їй були передані права на будівництво нових газопроводів на території Болгарії [14, с. 146]. 8,25% акцій «Топенерджі» перейшли до «Мультигруп», ще стільки ж - до згадуваної вище «Овергаз» [1, с. 5].

Значення корпорації зросло настільки, що її діяльність почала істотно впливати на двосторонні відносини, зокрема з Македонією. Восени 1995 р. компанія була звинувачена в організації замаху на Президента Македонії К. Глігорова. У відповідь на це І. Павлов провів переговори з Президентом Ж. Желевим і головою Народних зборів Б. Сендовим, які після цього висловилися проти звинувачень на адресу Болгарії [5, с. 3].

Уряд Союзу демократичних сил на чолі з І. Костовим, що прийшов у 1997 р. до влади, доклав значних зусиль для послаблення впливу «Мультигруп», пов’язаної з його політичними опонентами. Він виступив різко проти діяльності компанії «Топенерджі», оскільки вважав питання спорудження нових газових магістралей предметом міждержавних угод. «Мультигруп» позбувся одного зі своїх головних активів і засобів впливу на зовнішню політику Болгарії на початку 1998 р., коли віце-прем'єр-міністр Болгарії Е. Бакирджієв і голова «Газпрому» Р.Вяхірєв підписали угоду про повну передачу «Топенерджі» у російську власність, натомість вилучивши у неї право будівництва газопроводів, що було повернуте болгарським державним структурам [14, с. 148]. Після вбивства І. Павлова у 2003 р. компанія «Мультигруп» остаточно занепала [8].

Розгром «Мультигруп» і завершення приватизації в Болгарії призвели до того, що більша частина великих компаній країни (15 з 20) на початку XXI в. перебувала в руках іноземних інвесторів. Виходячи з цього, відсутність істотних зовнішньоекономічних інтересів призводить до того, що болгарський бізнес не сформувався як значний самостійний фактор зовнішньої політики. Окремі підприємці та їх групи надають перевагу впливу на прийняття вигідних для себе рішень через політичні партії. Іноземні ж інвестори здатні використовувати інструменти та можливості своїх держав, через що їх вплив на зовнішню політику Болгарії можна віднести до зовнішніх чинників.

Більше можливостей для свого впливу на зовнішньополітичний процес середні та дрібні підприємці Болгарії отримують за посередництва бізнес-асоціацій, серед яких найбільш значними є Асоціація індустріального капіталу в Болгарії, Союз роботодавців Болгарії, Асоціація болгарських експортерів. Однак ця можливість обмежується нечастими зустрічами з можновладними болгарськими чиновниками. Створена для консультацій між бізнес-колами та Радою міністрів Рада міжнародної співпраці та розвитку жодного разу не збиралась після 2010 р.

Сприяє розвитку зовнішньоекономічних відносин Болгарії також Болгарська торгово-промислова палата, що надає допомогу експортерам у просуванні своїх товарів і послуг, отриманні ліцензій і сертифікатів. Програма її діяльності містить низку положень, що стосуються зовнішньої політики Болгарії: організація виступає за приєднання країни до єврозони, будівництво сполучних газопроводів з сусідніми країнами [9]. Представники торгово-промислової палати організовують міжнародні бізнес-форуми, семінари та ділові зустрічі, ведуть переговори з дипломатами [2]. Серед головних вимог підприємців у сфері зовнішньої політики -

необхідність більшого залучення болгарських дипломатів до просування інтересів вітчизняних компаній за кордоном. Їх особливо цікавить налагодження зв'язків з ринками Північної Африки, Близького та Середнього Сходу, СНД, Азії (Східної, Південної та Південно-Східної), Африки, Латинської Америки [3; 6].

Власну позицію з низки зовнішньополітичних питань мають і болгарські об'єднання профспілок. Так, Конфедерація незалежних профспілок Болгарії виступала проти низки умов вступу Болгарії в ЄС, зокрема закриття АЕС «Козлодуй» і введення семирічного мораторію на вільне пересування болгарської робочої сили всередині ЄС. Розглядаючи приєднання до ЄС в цілому позитивно, як «історичний шанс, що вимагає високого ступеня відповідальності та зобов'язань», профспілки наполягали на тому, що «необхідно захищати соціальні права всіх болгар». Негативно сприймалася й існуюча практика переговорів з ЄС, коли Болгарії нав'язувалися рішення в односторонньому порядку.

Список використаних джерел

1.Александрова Г. Правителството склони на компромис за «Топенерджи» / Г. Александрова // Капитал. - 1996. - № 2. - С. 5. 2.БТПП е за фокусиране вниманието на държавните институции и ведомства към търговско-икономическите отношения с трети страни [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.bcci.bg/news/8192. 3.Васил Василев: Икономизиране на външната политика очаква българският бизнес от правителството [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.focus-radio.net/?action=opinion&id=12130. 4.Вацев В. Новый болгарский феодализм / В. Вацев // Проблемы национальной стратегии. - 2013. - № 5. - С. 33-51. 5.Георгиева С. Този път Мултигруп е жертва / С. Георгиева, Р. Тихолова // Капитал. - 1995. - № 44. - С. 3. 6.Гигова И. Бизнесът очаква балансирана и прагматична външна политика [Електронний ресурс] / И. Гигова. - Режим доступу: http://fakti.bg/biznes/76278-biznesat-ochakva-balansirana-i-pragmatichna-vanshna-politika- 7.Карасимеонов Г. Партийната система в България / Г. Карасимеонов. - София: Nik, 2010. - 316 с. 8.Ковачев П. От «Мулти» остана само туризмът / П. Ковачев [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=568227. 9.Насоки за дейността на Българската търгово-промишлена палата за периода 2014-2018 година [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.bcci.bg/nasoki.html. 10.Пеев Д. Имиджът на Мултигруп зацапа правителството и БСП / Д. Пеев // Капитал. - 1995. - № 13. - С. 5. 11.Тошев Т. Лъжата - Жан, Иван и Величеството / Т. Тошев. - София: Труд, 2004. - 496 с. 12.Тошева С. БСП сподели властта с Патриотичния съюз / С. Тошева // Капитал. - 1995. - № 11. - С. 4. 13.Христов Ч. Секретните служби и преходът: Открехва завесата към повече истини / Ч. Христов. - София: Сиела, 2004. - 151 с. 14.Katsikas S. Negotiating Diplomacy in the New Europe: Foreign Policy in Post-Communist Bulgaria / S. Katsikas. - London: I. B. Tauris, 2011. - 267 p.

Є. В. Нелін

ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНА СПІВПРАЦЯ ІТАЛІЇ ТА УКРАЇНИ: РЕТРОСПЕКТИВА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Історія взаємин України та Італії в гуманітарній сфері сьогодні має як низьку продуктивність, так і як глибоке коріння. Достеменно відомо, що в часи піднесення Риму в античному світі, наприкінці І ст. до н.е., під час розширення володінь у Східній Європі, Римська держава включила у коло своїх політико-економічних інтересів Північне Причорномор’я, землі якого з часом увійшли до складу провінції Нижня Мезія [4, с. 20]. Водночас, допоки чітко не відомо, ким були перші українці на Апеннінах, однак існує думка, що частина давньоукраїнського племені, яке мешкало в Галичині, переселилась у північні гори стародавньої Італії (XIII-XII ст. до н.е.), ставши у витоків держави Етрурія, на землях якої згодом постали могутні держави – Стародавня Греція і Рим [1, с. 27-28].

Співробітник Інституту історії України НАНУ проф. М. Варварцев дослідивши наукові, освітні та літературні взаємини держав, а також роль італійців в культурному просторі України зазначив, що протягом тривалого часу західноукраїнські (Буковина, Галичина, Закарпаття) та італійські землі (частина Ломбардо-

Венеціанської область) знаходились під впливом монархії Габсбургів [2, с. 9]. Водночас, автор вивчав розвиток італійської діаспори в Одесі, в якій на час заснування міста мешкало бл. 1600 італійців. Вчений відмітив внесок скульпторів (А. Шйортіно), митців та архітекторів (батька та сина Беретті) в розбудову українських міст та діяльність мандруючих італійців, які вчителювали та впливали на освіту всіх українських губерній. Серед пріоритетних напрямів освітньої діяльності італійців були західні мови (італійська, французька, німецька), які викладались у ліцеях, гімназіях, училищах, пансіонах та в заможних родинах. Численний прошарок освітян-італійців становили вокальні та музичні педагоги, які давали приватні уроки та викладали в інститутах шляхетних дівчат і музичних училищах. Не обійшлась без італійців – малярів і скульпторів – художня освіта в Україні [2, с. 14-15].

Протягом XIX ст., вчительська діяльність італійців ширилась усіма земля України. У Причорномор'ї працювали вчитель музики М. Альбертацці (Миколаїв), викладач закону божого А. Бернуцці (Одеса), лектор італійської у Рішельєвському ліцеї А. Вланді, вчитель співу та диригент одеського театру Л. Джервазі, викладач скульптури в рисувальній школі Одеси Л. Йоріні та ін. Велика італійська діаспора мешкала на заході, де в ліцеях і гімназіях Ковеля, Рівного, Львова, Кам'янця-Подільського та Кремінця давали уроки французької Л. Перрон, німецької А. Лабері, скульптури Л. Марконі, мистецтва М. Баччеллі, музики М. Гаетті та Дж. Ленці, фехтування Й. Орсіні та ін.

Східними землями України провадили професійну діяльність у Катеринославі вчитель французької Л. Аморетті та музики А. Дельфіно, викладач італійської Р. Лоренці та професор каф. хірургії Харківського університету Т. Ванцетті та ін. Однак, найбільшим культурним центром, залишалась Київська губернія, в центрі якої діяло італійське благодійне товариство, а в невеликих містах створювались центри з вивчення італійської мови і співів. Такими центрами були Ніжин, в якому Дж. Кампіоні заснував приватний навчальний пансіон (1762) і Златопіль, де Л. Вільєтті створив чоловічій благодійний пансіон (1830), на базі якого з часом виникло повітове дворянське училище. Також в цій місцевості працювали лектором італійської мови та фехтування в університеті Св. Володимира А. Бартоломуччі та В. Ламбертіні відповідно, вчителем танців Чернігівської гімназії Д. Козаллі, вчителем музики інституту шляхетних дівчат у Шполі Дж. Беллоні, викладачем французької, латини і арифметики в Уманському повіті Ф. де Паолі, який з часом переїхав викладати музику до маєтку генерала І. Орлова.

Архівні розвідки М. Варварцева підкреслюють впливовість італійських діячів та постійну співпрацю двох народів в різних сферах. Саме дослідження М. Варварцева, присвячені гуманітарній співпраці Італії та України, допоки залишаються єдиним доробком з даної теми. Через документальні докази автор концентрує увагу на ролі українця М. Драгоманова та італійця А. Де Губернатіса – засновника напряму україністики в Італії, у сприянні дружби та співпраці народів. Так, після повернення з італійського відрядження (1870-1873) М. Драгоманов зазначив, що «будь-яка наукова, як і політична діяльність має бути заснована на інтернаціональному ґрунті». Даний погляд М. Драгоманова знайшов своє продовження у працях Лесі Українки, яка мешкала в Сан-Ремо (1901-1903) і називала себе «ученицею» М. Драгоманова, котрий заповів «йти його шляхом і стати його послідовницею […], щоб усіма засобами […] сприяти поширенню українського питання в іноземних літературах, розтлумаченню літератури, життя й ідеалів нашого народу серед інших народів Європи» [3, с. 10].

Після набуття Україною незалежності, дослідження вищої освіти Італії розглядалось в контексті міжнародних відносин. Колективна монографія [4],передмову до якої написали президенти Італії та України – К.А.Чампі та В.Ющенко, вказує на схожість історії двох держав і постійну співпрацю українського та італійського народів. На підтвердження цього, автори звертають увагу на окремих подіях:

створення флорентійським купцем Р. Бандінеллі у Львові (1629) першої поштової контори на території сучасної України; заснування Одеси (1795) на базі Хаджибейського поселення вихідцем з Неаполя Х. Де Рібасом [4,с.10]; відзначення Днів Флоренції у Києві (1978); створення Міжнародної асоціації україністів в Неаполі (1989) та ін.

Безперечною є близькість Італії та України в мовному аспекті, що доведено К. Тищенком [6] на прикладі виникнення дописемних зв'язків, утворення самостійних частин мови в множині української мови за італійською морфологією (напр.: з іта. Studier*емо* = на укр. Вчитим*емо*) тощо. Дане твердження підкріплюється фактом визнання наприкінці XIX ст. найбільшої милозвучності у світі італійської та української (старослов'янської) мов серед інших.

З розпадом СРСР на окремі держави, Італія стала 55 країною після Канади, яка 28 грудня 1991 р., в один день з Японією, Султанатом Оман, Йорданією та Індонезією, визнала незалежність України. Вже в березні 1992 р. в Києві було відкрито посольство Італійської Республіки, а в квітні 1993 р. відбувся перший офіційний візит президента України Л. Кравчука до Риму. Станом на сьогодні, за даними *ISTAT*, українська діаспора в Італії є п'ятою і нараховує бл. 230 тис. осіб з 4 млн. мігрантів.

Свідченням тісної освітньої співпраці Італії та України є також відкриття Центрів італійської мови та літератури у найбільших осередках зосередження італійської діаспори в Україні – Львові, Одесі та Маріуполі. Взаємодія України та Італії проходить в межах 10 угод про співпрацю університетів, про які йдеться у Програмі співробітництва між Урядом Італії та Кабінетом Міністрів України в галузі освіти, культури та науки на період 2003-2006 рр.

Новітній період досліджень італійсько-українських взаємин у гуманітарній сфері пов'язаний з іменами директорів Італійського інституту культури в Україні Н. Ф. Балоні (1998-2015) та А. Пасторе (2015 - .), а також ректора МДУ К. Балабанова, освітня діяльність яких має практичне значення і перебуває у стані імплементації задуманих раніше проектів у життя, прикладом яких є реалізація проекту 2000 р. зі встановлення пам'ятнику Д. Аліг'єрі у Києві (2015).

Схожість політичної історії підтверджується тривалою централізацією системи управління державами, а також тим, що в повоєнний період Італійська комуністична партія (ІКП) була найбільшою в країнах Західної Європи серед рівних [5, с. 45]. В новій історії, багатим на події в Італії був період 1980-1992 рр., коли до складу уряду входило п'ять із шести найбільших (за виключенням ІКП) партій. Даний період отримав назву «Пентапартіто» і запам'ятався роботою технократичного уряду в період краху комуністичної ідеології як в Італії, так і на пострадянському просторі. В новітній історії Італії та України одночасно спостерігається державна тенденція до політичних хвилювань і поперемінного панування найбільших партій. Так в Італії почергово до влади приходять праві (1994-1995; 2001-2006; 2008-2011), ліві і центристи (1996-2001; 2006-2008; 2013-2016), а в часи найбільших потрясінь технократичний уряд (1993-1994; 1995-1996; 2011-2013), про створення якого також говорять в сучасній Україні.

Список використаних джерел

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 424 с. 2. Варварцев М. М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII – 20-ті рр. XX ст.) : Іст.-біогр. дослідж. (слов.) / М. М. Варварцев; НАН України. Ін-т історії України. – К., 2000. – 324 с. 3. Варварцев М. Україна й Італія у наукових, освітніх та літературних взаєминах (Друга половина XIX – початок XX ст.) [Текст] : Документи, епістолярій, матеріали / М. Варварцев ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К.: [б.в.], 2000. – 108 с. 4. Італійці та італійська культура в Україні / Л. Новохатько, Н. Баллоні, М. Варварцев, Д. Табачник. – К., 2004. – 160 с. 5.Рапопорт А. Я. Все об Италии / Итальянский институт культуры в Украине; Под ред. проф. Н.Ф.Баллони. – Харьков: Фолио, 2008. – 543 с. 6. Тищенко К. Італія і Україна: тисячолітні етномовні контакти. – К.: «Аквілон-Плюс», 2009. – 192 с.

В. М. Дудник

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА США: ПІДТРИМКА, БЛАГОДІЙНІСТЬ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСНИКІВ АТО

Становлення та розвиток України як незалежної держави на початку XXI ст. ознаменувалося нелегкою боротьбою громадян за її територіальну цілісність та суверенітет. Особливо помітним явищем став волонтерський рух як одна із основ функціонування громадянського суспільства. І саме на цьому історичному зламі червоною ниткою позначилася діяльність української діаспори, яка стала на захист незалежності держави і всілякими засобами допомагає щойно народженому руху благодійників своєї Батьківщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких автори порушують проблеми функціонування волонтерського руху в Україні, дає підстави стверджувати, що маємо наративи різних нюансів громадської активності населення у державі, особливо соціально-політичних зрушень на різних етапах історії та техногенних катастроф [1, 5-6, 8, 11, 13]. Чи не вперше до питання волонтерської підтримки сучасних Збройних Сил вітчизняні історики звернулися на Всеукраїнській науковій конференції «Війни і збройні конфлікти у Східній Європі в XX – на початку XXI століть», яка відбулася у травні 2015 р. у Житомирському державному університеті [4, с. 177-181]. Внесок діаспори у розбудову української державності досліджували Л. В. Дибчук [3] та Н. В. Совінська [12], називаючи її місію історичною. Наразі фахівці соціальних служб приділяють увагу динаміці впливу громадянського суспільства, волонтерського руху протягом 2011-2015 рр. на діяльність української влади.

Особливо потужною на загальному планетарному тлі є українська діаспора США, яка в деяких містах існує понад 130 років, напрацювавши величезний досвід самоорганізації. Чималий потенціал підтверджують результати перепису населення США за 2010 рік, адже загалом соціально-економічний статус вихідців із України вище середнього по країні: серед них більше людей із вищою освітою і менше безробітних, вищий відсоток власників приватного бізнесу і нижчий бідняків [15]. Завойовані соціальні позиції дають шанс українцям публічно декларувати свої політичні переконання та вимагати від влади їх врахування у зовнішній політиці США. За таких умов постає потреба дослідження ролі діаспори США у розв’язанні проблем в Україні.

Саме завдяки досвіду самоорганізації емігрантських груп та відстані, на якій завжди проблема має більш цілісний вигляд, благодійники США, крім фінансування закупок та постачання медичного обладнання і воєнної амуніції, вдалися до розв’язання серйозних проблем, з якими в Україні не впоралися, а саме: інформаційного забезпечення міжнародного авторитету України та допомоги учасникам АТО після повернення із зони бойових дій. В атмосфері гібридної війни, яку розв’язала Російська Федерація проти нашої держави, авангардом міжнародної діяльності стає політика пропаганди заходів, які мають на меті захист територіальної цілісності країни та протидію дестабілізувальній російській пропаганді.

У межах проекту Global Ukraine («Глобальна мережа українців»), який започаткували українці США, розпочали роботу заради донесення світу правдивої інформації про ситуацію в Україні, її історію, культуру та видатних людей [14]. Серед публікацій повідомлення про сучасних українських благодійників, зокрема Віталія Дубіля – співробітника Міжнародної фінансової корпорації «Світовий банк», співзасновника «Асоціації українців світового банку» та менеджера проекту Support Hospitals in Ukraine («Підтримка лікарень в Україні»), який здійснює закупівлю та доставку медичного обладнання. Пан Дубіль у минулому – випускник Дніпропетровської державної фінансової академії, виграв 2010 року конкурс на стипендію Едмунда Маскі за програмою MBA («магістратура з бізнес-

адміністрування») для навчання у США, залишився працювати у Міжнародній фінансовій корпорації групи «Світового банку» після стажування, став одним із найактивніших українців-благодійників США. Разом із Павлом Федоренком, українцем із Запоріжжя, який також мешкає у Вашингтоні, його команда зібрала у 2015 р. 2 млн доларів, закупила гуманітарне медичне обладнання і надіслала до шпиталів Дніпропетровська, Києва, Запоріжжя та зони АТО [10].

Позбавити інформаційного вакууму побутове життя бійців зони АТО покликана радіостанція «Армія FM», яка розпочала роботу 1 березня поточного року на обладнанні, яке закупила американська благодійна організація Spirit of America («Дух Америки», далі – SofA). Як розповів Айзек Іган, директор польових операцій SofA, робота над проектом тривала кілька місяців після того, як члени організації побували на Донбасі у військових частинах і відчули дефіцит інформації, від якого потерпають армійці, не маючи достатньої комунікації. Радіо є одним із найкращих засобів розв'язання цієї проблеми, адже за його допомогою можна забезпечити бійців інформацією про події на інших ділянках АТО, в українських регіонах, за кордоном. Джим Хейк, засновник і виконавчий директор S of A, яка у своїх лавах має українців, наголосив, що мешканці США переймаються подіями в Україні, а його особисто вразили незламність переконань і мужність українських захисників [7].

Позаяк усі наші співвітчизники в Україні і за її межами зазнають психологічних травм від подій в Криму та на Донбасі, важливою часткою допомоги українцям став проект Wounded Warrior Ukraine («Поранений воїн України»), організований мешканцем Бостона Романом Торговицьким у грудні 2014 р. Його онлайн-тренінги мають допомогти людям, які зазнають стресів через шокові події, подолати хвилювання та спрямувати свої зусилля у конструктивне русло [2]. У лютому поточного року в Києві стартувала перша частина занять, у межах яких датчанка Мітті Марчер навчатиме протягом чотирьох місяців бійців АТО розуміти себе і допомагати своїм товаришам, щоб ті могли якомога швидше і гармонійніше повернутися до мирного життя після перебування в зоні бойових дій [9].

Отже, незаперечним є той факт, що благодійники США, представники української діаспори передають багатий досвід соціальної самоорганізації та волонтерства, яке зародилося на Заході, а також надають дієву допомогу своїй історичній Батьківщині не лише матеріально-технічним забезпеченням армії в зоні АТО, а й інформаційною підтримкою.

Список використаних джерел

1.Балюк Р. Традиція та новаторство в умовах техногенних катастроф / Р. Балюк // Історико-культурна спадщина : збереження, доступ, використання : матеріали міжнарод. науково-практичної конф., 7-9 квітня 2015 р., м. Київ / Нац. авіац. ун-т. – К. : Талком, 2015. – С. 302-305. 2.Вілінська Я. Діаспора теж зазнає травматизації через війну [Електронний ресурс] / Я. Вілінська. – Режим доступу : http://vidia.org/2015/41552. 3.Дибчук Л. В. Внесок української діаспори Канади та країн Латинської Америки в розвиток економіки та культури незалежної України (1991-2001 рр.) : автореф. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / Л. В. Дибчук; Нац. педагог. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 20 с. 4. Дудник В. М Волонтерський рух у посиленні боєздатності Збройних Сил незалежної України / В. М. Дудник // Війни і збройні конфлікти у Східній Європі в XX – на поч. XXI століть : матеріали Всеукраїнської наукової конф., 24 травня 2015 р., м. Житомир / Житомирський держ. ун-т. – Житомир : Полісся, 2015. – С. 177-182. 5.Дудник В. М. Використання інформаційних технологій у вивченні молодіжної політики релігійних організацій України / В. М. Дудник // Література і культура Полісся. – 2013. – Вип. 72. – С. 262-270. 6.Дудник В. М. Роль волонтерських організацій Південної України у функціонуванні громадянського суспільства / В. М. Дудник // Миколаївщина і Північне Причорномор'я: історія і сучасність. До 95-ї річниці створення Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова : матеріали Всеукраїнської науково-метод. конф., 2 жовтня 2015 р., м. Миколаїв / Нац. ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова. – Миколаїв : НУК, 2015. – С. 16-19. 7.З 1 березня за підтримки американської громадської ініціативи буде запущена власна військова радіостанція [Електронний ресурс] / Український кризовий центр. – Режим доступу : http://uacrisis.org/ua/38697-radiostancia. 8.Качмала В. І Наростання загальної кризи на Лівобережній Україні в роки Першої світової війни / В. І. Качмала // Краєзнавство. – 2011. –

№ 4. – С. 238-246. 9.Музиченко Я. Роман Торговицький [Електронний ресурс] / Україна молода : щоденна інформаційно-політична газета. – Режим доступу : http://www.umoloda.kiev.ua/number/2626/188/92336/. 10. Роговик О. За останні три роки у США сформувалася нова генерація українців [Електронний ресурс] / О. Роговик. – Режим доступу : http://vidia.org/2016/51500. 11. Слюсаренко П. М Армія Української Народної Республіки в умовах боротьби за українську державність (вересень 1919 – листопад 1920 рр.) : автореф. дис. ... канд.. істор. наук : 20.02.22 / П. М. Слюсаренко, Нац. акад. оборони України. – К, 2006. – 22 с. 12. Совінська Н. В. Внесок української діаспори країн Західної Європи в розвиток економіки та культури незалежної України (1991-2001 рр.) : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / Н. В. Совінська; Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2002. – 20 с. 13. Соколюк С. М. Передумови створення Військово-Морських Сил України (1989-1992 рр.) // Воєнна історія. – 2012. – № 2(62). – С. 30-45. 14. Global Ukraine [Electronic resource] / Global Ukraine Foundation. – Access mode : http://global-ukraine.org. 15. Oleh Wolowyna The situation in Ukraine and challenges for the Ukrainian community in the U.S. [Electronic resource] / O. Wolowyna. – Access mode : http://www.ukrweekly.com/uwwp/the-situation-in-ukraine-and-challenges-for-the-ukrainian-community-in-the-u-s/.

В. І. Остап'як

ЕТНОПОЛІТИЧНА ПАРАДИГМА МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА

У теорії менеджменту виділяють чотири етапи розвитку конфлікту, що безпосередньо взаємопов'язаний з етнополітичними процесами та налагодженням ефективного партнерства в системі міжнародних відносин. В менеджменті, а відповідно і в етнополітології, здійснено умовний поділ управління конфліктами на чотири стадії, такі як інституціоналізація, легітимізація, структурування, редукції [3].

Використання ефективного політичного партнерства на шляху подолання етноконфліктів, конфліктів є продуктивним інструментом, а дослідження цих процесів доволі актуальне з точки зору наукового підходу і потребує подальшого аналізу.

Варто згадати, що серед українських дослідників етнополітичних процесів цікавим є напрацювання: О. Бикова, Є. Головахи, В. Євтуха, О. Картунова, І. Кураса, І. Кресіної, Г. Перепелиці, Ю. Римаренко, Л. Шкляра, Б. Канцелярука, Є. Макаренко, І. Погорської, О. Шевчука.

Серед зарубіжних дослідників доволі цікавим нам видаються праці таких дослідників, як: Д. Горовіца, М. Манна, Р. де Неверса, Е. Мансфільда, Дж. Снайдера, Г. Нодія, Ф. Платтнера, Л. Козер, Р. Дарендорф, Д. Бертон, К. Корделла, Г. Шопфліна, Р. Паріса, Х. Лінца, А. Степаня, Р. Брубейкера, В. Кімлічки, Д. Муссо, М. Есмана, Е. Сміта, Т. Еріксона, К. Вердері, Д. МакГаррі, Ч. Крокера. Окремо варто звернути увагу на такі праці, як: «Уявні спільноти» Б. Андерсона, «Націоналізм і держава» Дж. Брейлі, «Етнічні витоки нації» Е. Сміта.

Аналізуючи сучасні загрози, варто підкреслити про динамічність загострення конфліктів, зокрема на етнополітичному рівні. Доволі дрібні міжконфесійні, релігійні непорозуміння в сучасному глобалізованому світі можуть породжувати загрози для існування сучасної колективної системи безпеки, і в цьому також вбачаємо впровадження ефективного партнерства, як складової, спроможної допомогти віднайти шлях порозуміння. Відповідно будь - які релігійні, етнічні, регіональні конфлікти взаємопов'язані в етнополітичній площині, і в цьому контексті варто, перш за все, згадати такі кризові і конфліктні глобальні суперечності, які трансформуються з етнополітичних, зокрема:

- Ірак і Сирію, як основні дестабілізуючі гарячі точки Близького Сходу. Курди Сирії позбавляються загальнодержавних прав і зазнають утисків. Політичні об'єднання курдів знаходяться на нелегальному становищі. Дослідник близькосхідного протистояння в Сирії В. Каспрук вважає, що: «Незалежний Курдистан був би потужним стабілізуючим фактором у близькосхідному регіоні. Американці це розуміють дуже добре і позитивно ставляться до ідеї незалежної курдської держави» [1]. Бачимо спроби США налагодити партнерство з курдами задля забезпечення стабілізації конфлікту в регіоні. Відповідно потрібно враховувати в етнополіти-

чному просторі також протистояння між сунітами і шиїтами, що призводять до конфронтації та втягування надпотужних держав у регіональний конфлікт, котрий трансформується з регіональної в глобальну загрозу. Аналізуючи протистояння між сунітами і шиїтами, варто підкреслити про значну домінацію сунітів як основної релігійної течії Ісламу, котра попри свою ортодоксальність призводить за твердженнями шиїтів до розповсюдження ваххабізму . Відповідно радикальні загострення впливають на всю систему міжнародних відносин, зокрема в ісламському світі, котрий попри значний радикалізм приваблює до себе чіткими правилами життя та проголошенням високого етико-морального устрою. Вбачаємо в запровадженні партнерства ефективний шлях подолання етноконфліктів, зокрема в просторі Близького Сходу. Адже партнерство, пропри свою простоту у використанні, здатне налагодити взаємопорозуміння та надати конструктивні шляхи виходу з кризових чи конфліктних протистоянь. Вважаємо, що усунення релігійних конфліктів та етнополітичних розбіжностей, спроможне запобігти деструктивним проявам глобалізації та налагодити сталий розвиток. Відповідно розвиваючи підходи до сприйняття сталого розвитку, варто зазначити про доцільність налагодження конструктивного діалогу в процесі екунімезації, що також у майбутньому виступатиме, як один з елементів налагодження партнерства в релігійній площині. Відповідно простежуємо взаємопов'язаність релігійних та етнополітичних конфліктів і запровадження партнерства, як способу вирішення етнополітичних конфліктів;

- вищезгадані етнополітичні конфлікти на території Сирії також призвели до збільшення потоку мігрантів з Близького Сходу, не зважаючи на допомогу ЄС в розмірі 4,2 міліардів євро [5]. Відповідно запровадження Брюсселем заходів для допомоги мігрантам можуть загрожувати не тільки економічній цілісності сучасної Європи, але також і назріванням новітніх етнополітичних конфліктів в середині ЄС, що можливо простежити на прикладі негативного ставлення до мігрантів - демонізації мігрантів. Варто також згадати про відродження ідей націоналістичних партій на території Європи, котрі в майбутньому несуть загрозу поширення політичного радикалізму і загострення конфліктів у етнополітичній площині. Запровадження ефективного партнерства, як стратегії розвитку сучасних демократичних суспільств, здатне усунути проблеми, пов'язані не тільки з політичним і економічним чи соціальним життям, але й усунути проблеми загострення конфліктів у політичній площині;

- проводячи аналогії між різними етнополітичними конфліктами, варто підкреслити значну роль міжнародного тероризму, як виклику для колективної системи безпеки в глобалізованому світі. Відповідно аналіз прогнозування та спроби запобігання поширення міжнародного тероризму, що базується на суперечностях і виникає внаслідок етноконфліктів у поліетнічних та моноетнічних державах, є пріоритетним для сучасної політологічної науки. Простежуючи терористичні атаки, що відбулися увечері 13 листопада 2015 року в I, X та XI округах Парижа та місті Сен-Дені, варто зазначити про значну деструктивність та варварство організації ІДІЛ (Ісламська Держава (الإسلامية الدولـــة, ад-Даулят аль-Ісламійя), котра заявила про причетність до цих сумнозвісних подій [2]. Вважаємо, що ця невизнана організація радикального ісламського спрямування, котра протидіє насамперед процесам глобалізації та своїм заснуванням завдячує сумнозвісно відомій організації Аль – Каїді, котра також причетна до міжнародного терористичного акту 11 вересня 2001 року. Спостерігаючи за реакцією міжнародного середовища, варто підкреслити, що всі демократичні країни засудили міжнародний терористичний акт у Парижі 13.11.2015 року, а Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун висловив сподівання, що французький уряд робить усе, що в його силах, аби винні у »жахливих актах тероризму» були притягнуті до відповідальності якнайшвидше [4]. Вбачаємо в протидії поширення міжнародного тероризму, базованого на етнополітичних конфліктогенах, застосування ефективного політичного партнерства,

котре спроможне сконцентрувати увагу демократичного світу на протидії і ефективній боротьбі з міжнародним тероризмом.

Пропри значну роль конфліктів у сучасному геополітичному просторі примирення відіграватиме значної ролі у деескалації конфліктів та побудові пост конфліктного середовища. Відповідно партнерство виступає інструментом налагодження взаємозв'язку в процесі подолання конфліктів, а також індикатором наростання чи зниження кризогенності та конфліктогенності полі та моно етнічних держав, як на регіональному так і на міжнародному рівнях.

Список використаних джерел

1.Каспрук В. Симпатии курдов на стороне курдов [Електронний ресурс] // politeka.net. − Режим доступа: http://politeka.net/83920-vojna-v-sirii-na-chej-storone-budut-kurdy/. 2.Ніч терактів: як це відбувалося та хто стоїть за розстрілами і вибухами в Парижі [Електронний ресурс] // www.eurointegration.com.ua. − 14.11.2015. − Режим доступа: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/11/14/7040754/. 3.Сперанский В.И. Управление и самоменеджмент в конфликтных ситуациях / В.И. Сперанский // Социально-политический журнал. – 1997. - №1. – С.177. 4.Світові лідери засуджують терористичні акти у Парижі [Електронний ресурс] // www.dw.com. − 14.11.2015. − Режим доступа: http://www.dw.com/uk/світові-лідери-засуджують-терористичні-акти-у-парижі/a-18849350. 5.ECHO Factsheet – Syria crisis [Електронний ресурс] //ec.europa.eu. − November 2015. − Режим доступа: http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/syria_en.pdf.

V.V. Pavlenko

EUROMAIDAN EVENTS IN BRITISH MEDIA DISCOURSE

The analysis showed that British media discourse represents, confirms and explains the Ukrainian events in December 2013. The addressee and addressant groups of communicants are structured with the help of discourse organization: access to media platforms is open for both leaders of Ukrainian opposition and those who support pro-EU strikes in Ukraine. The Guardian (G) та The Daily Telegraph (DT) often quote Vitali Klitschko, Arseniy Yatsenyuk, Olexandra Matveichuk, John Kerry, Catherine Ashton. The Guardian makes an attempt to represent the situation from the other side and quotes Mikhailo Karavayev (a businessman from Zaporizhia): "The maidan could lead to a civil war, and we do not need that" (G, 15.12.2013) and Alla Kravchenko: "It`s impossible that these people are just not working for a month…We are one country, and nobody should be allowed to split us up" (G, 15.12.2013). Even these examples form the concept of positive attitude to the events because most of prominent domestic and foreign politicians support pro-EU strikes in Ukraine.

The headlines themselves represent the thematization of the reality: "Ukraine riot police surround Kiev protesters" (G, 11.12.2013), "Ukraine protests: outrage as police attack Kiev" (G, 11.12.2013), "Ukraine protesters rebuild barricades after police assault" (G, 11.12.2013), "Ukraine protests: epic tug-of-war for country on brink of revolution" (DT, 08.12.2013), "Ukraine police begin to clear anti-government protesters in Kiev" (DT, 11.12.2013), "Ukraine: police storm protest camp in centre of Kiev" (DT, 11.12.2013), "Ukraine police pull back as protests grow" (DT, 11.12.2013), "Ukraine suspends officials over protester crackdown" (DT, 14.12.2013).

The local connection of meanings in media discourse is formed on the semantic level. The headline "Thousands ring in New Year on Ukraine`s protest square" (DT, 01.01.2014) represents two constructing themes: the fact that thousands of people gathered in Ukrainian square on New Year Eve and DT`s appraisal of the events – in the metaphor "protest square". Both themes generalize the main information and encourage the readers to accept the information in a certain way. The concept "protest" becomes the key concept in this article as well as in many others: "the protest movement", "the centre of protests", "the headquarters of the protest movement", "protesters". This fact points out the political background of the events. The Guardian characterizing its atti-

tude to Yanukovich`s refusal to sign the EU agreement uses such expressions, as: ”to scrap a deal with the EU” (G, 26.12.2013); ”to shelve a deal with European Union” (G, 29.12.2013). The headline ”Ukraine anti-government protest draws tens of thousands” (G, 29.12.2013) represents the current political situation: the adjective ”anti-government” shows that protesters` actions are against the policy of the party in power. The article confirms the facts: tens of thousands gathered in the centre of Kiev to express their protest against Yanukovich`s decision ”to shelve a deal with the EU”. The article some times reminds its readers the reason for these protests and at the end The Guardian states that ”The move angered many Ukrainians, who hoped that closer ties with the EU would help end centuries of Russian domination” (G, 29.12.2013). Thus, The Guardian consolidates a certain meaning: almost all Ukrainians support EU agreement and are tired of Russian influence.

Such statements as: ”…protesters angry at President`s Yanukovich rejection of an EU pact under Russian pressure…” (DT, 11.12.2013), ”Yanukovich backed away from a pact that would deepen the former Soviet republic`s economic ties with the 28-nation European Union…” (DT, 11.12.2013), ”The agreement would make Ukraine more Western-oriented and represent a significant loss of face for Russia, which has either controlled or heavily influenced Ukraine for centuries” (DT, 11.12.2013), ”Ukraine has been in crisis since Mr Yanukovich backed out of signing an association agreement and free trade accords with the European Union last month” (DT, 14.12.2013) help understand the differentiation of meanings in mass communication. Thus, British media discourse depicts Yanukovich`s actions from the negative point of view, emphasizing that it is vitally important for Ukraine to establish closer ties exactly with the EU.

To sum up, British media discourse represents, confirms and explains Euromaidan events in December 2013. The headlines often include macro-structures of the media text. They summarize the main information and encourage the readers to accept the information in a certain way. The meaning of media discourse is formed on the level of media text with the help of detailing the event.

References

1.http://www.telegraph.co.uk. 2.http://www.theguardian.com

О. О. Сініцин

ВПЛИВ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА СТРУКТУРУ КАПІТАЛУ КОРПОРАЦІЙ

При основній концепції максимізації вартості корпорацій, на фінансових менеджерів компаній покладаються два основних обов’язки: прийняття інвестиційних рішень і вибір структури капіталу (Watson and Head 2010). Структура компанії особливо важлива, оскільки вона впливає на здатність реалізувати інвестиційний потенціал. Наприклад, борг дає фірмам більш фінансову маневреність в прийнятті на інвестиційні можливості, тому що, в цілому, борг може бути підвищена швидше, ніж будь-який з інвестицій в акціонерний капітал або накопичення прибутку. Заборгованість може також дозволити компаніям збільшити свої доходи після сплати податків за рахунок використання наявних податкових щитів. Однак на сьогодні відсутнє єдине бачення щодо найбільш ефективної структури капіталу.

Myers (2001) стверджував, що не існує універсальної теорії вибору співвідношення боргу до капіталу, та не слід сподіватись, що вони колись з’явиться. Незважаючи на це, вчені визначають детермінанти структури капіталу в рамках теорії компромісу, послідовної теорії та теорії ринкового таймінгу. Тим не менше, ранні тести цих теорій отримані неоднозначні результати. Наприклад, теорія компромісу стверджує, що кореляція між прибутковістю і левереджем є позитивною: чим вище прибуток, тим вище частка позикових коштів. З іншого боку, *Rajan, R. G. та Zingales, L.* (1995) виявили негативну кореляцію між прибутковістю і рівнем позикових коштів: чим вища доходність, тим нижча їх частка. *Sinan* (2010) приходить

до висновку, що market to book ratio (відношення ринкової до балансової вартості) негативно корелює із левереджем, в той час як *Lemmon* і *Zender* (2010) знайшли докази протилежному. Наявні суперечливі факти змушують шукати пояснення структури капіталу поза фінансовими чи економічними характеристиками самих суб'єктів дослідження.

Недавня фінансова криза дає можливість досліджувати вплив фінансового шоку на структуру капіталу у цілому. *Bhamra*, *Kuehn*і *Strebulaev*(2011) вважають, що корпорації більш консервативні у своїй фінансовій політиці передчуваючи можливість економічних шоків. *Ariff*, *Taufiq*і *Shamsher* (2008) виявили, що швидкість коригування структури капіталу значно сповільнюється при скрутному фінансовому становищі компанії. Дослідження реального впливу фінансових зрушень під час фінансових криз показує, що вразливі компанії використовуватимуть внутрішнє фінансування і прикладати більше зусиль в отриманні кредиту від банків в очікуванні неможливості отримання кредитів у майбутньому (*Campello*, *Graham*, і *Harvey*, 2010). Однак, як вже згадувалося раніше, до сих пір немає добре сформованої моделі капіталу, яка може всебічно захопити вибір структури.

Теорія передбачає, що фінансова криза може вплинути на структуру капіталу фірми через різні канали. Під час кризи, так як невизначеність та ризик зростають, а очікувана прибутковість падає, і позичальники і боржники неохоче ставляться до зв'язаного у капіталі інвестиціях. З точки зору кредиторів, враховуючи підвищення ймовірності дефолту, премія за період кредитування, на якій вони готові кредитувати, значно зростає під час кризи, що робить довгостроковий борг менш привабливими у порівнянні з короткостроковим (Gurkaynak and Wright, 2012; Dick, Schmelling and Schrimpf, 2013).

Фінансові посередники із збалансованими по термінам портфелями користуються нагодою та ще збільшують маржу. Невизначеність або ризики зростають, а бізнес очікування погіршуються, компанії, що не в змозі утримати загальну заплановану структуру фінансування перекредитовуються капіталом. Наприклад, у «Щурячих перегонах» структури капіталу Brunnermeier і Oehmke (2013 р), висока волатильність стимулює компаній скорочувати терміни погашення боргу незважаючи на високу ціну лонгування, тому що це розмиває крупні виплати довгостроковим інвесторам. Вони також показують, що корпорації, зважуючи свою платоспроможність за часовими рамками, менш охоче вступають в довгострокові договірні відносини, а тому попит на довгострокові інвестиції падає. Одночасно, під час економічного спаду випуски довгострокових зобов'язань зменшуються, пере випускаючись на більш короткі терміни.

Розподіл строків погашення корпоративного боргу має важливе значення, адже визначають яка частина активів несе ризик лонгування окремих зобов'язань, за рахунок яких вони фінансуються. Так як зменшення строковості зобов'язань перекладає ризик лонгування з кредитора на позичальника, збільшуються ризики довгострокового інвестування та погіршуються перспективи зростанні компанії (Milbradt і Oehmke 2014). Наприклад, Duchin, Ozbas і Sensoy (2010), Almeida та ін. (2012) для США, а також Vermoesen, Deloof і Laveren (2013) для Бельгії показують, що компанії з більш високими обсягами короткострокового боргу видатним до кризи відчули значне зниження інвестицій в період кризи.

З іншого боку, більш короткі терміни запозичень можуть допомогти пом'якшити проблему недоінвестування в період зростаючої невизначеності і стати більш привабливими для позичальників, так як вартість короткострокового боргу менш чутлива до майбутніх інвестиційних можливостей ніж вартість довгострокових борг (Myers, 1977).

Теорія також передбачає, що ступінь, в якій кризові ситуації впливають структуру капіталу через зростання ризиків або невизначеності та зменшення рентабельності, залежить від характеристик фінансових систем та інституційного середо-

вища. Наприклад, за теорією агентських витрат Jensen і Meckling (1976), збільшення дисперсії прибутковості веде до більш ризикових дій акціонерів в країнах з високими витратами на супроводження і банкрутство. Коли погані прогнози і невизначеності справджуються, скорочення строків зобов'язань та, як результат, ефект делевереджу, є більш відчутними у середовищі з більш жорсткими договірним правом, наприклад при складніших та коштовних процедурах банкрутства та ліквідації (Diamond, 2004). В контексті міжнародного боргу, відсутність належного захисту прав інвесторів в країнах зі слабкими правами власності або слабкого верховенства закону може призвести до неефективно коротких строків позик та надмірних ризиках лонгування, які матеріалізуються в часи криз та невизначеностей (Jeanne, 2009).

За результатами досліджень виявлено, що левередж, використання довгострокового боргу для фінансування активів та строковість боргових зобов'язань зменшується після кризи у компаній, що мали довгострокові зобов'язання до неї. Така поведінка характерна для компаній різних типів як у розвинутих країнах, так і країнах що розвиваються, а також у країнах, що не переживали банківську кризу. Це підтверджує комплексну взаємодію між еволюцією структури капіталу та характеристиками середовища під час та одразу після глобальної фінансової кризи.

Такі висновки узгоджуються з літературою, яка підкреслює вплив розвиненості фінансової системи та інституційного середовища на структуру капіталу (Caprio і Demirguc-Kunt, 1998, World Bank, 2015). Підтвердження можна знайти і, на приклад, в роботі Bae і Goyal (2009), де на прикладі азіатської кризи проілюстровано зміни умов банківського кредитування корпорацій, зокрема виявлено скорочення термінів надання позик та збільшення кредитних спредів для країн зі слабкими правами власності.

Список використаних джерел

*1.Ariff, M., Taufia, H., and Shamsher, M. (2008). How capital structure adjusts dynamically during financial crises. Working paper. 2.*Brunnermeier, Markus and Martin Oehmke, 2013. «The Maturity Rat Race.» *Journal of Finance* 68 (2), 483-521. 3.*Campello, M., Graham, J. R., dan Harvey, C. R. (2010). The Real Effects of Financial Constraints: Evidence from a Financials Crisis, Journal of Economic, 97 (3), pp. 470-487. 4.*Duchin, Ran, Oguzhan Ozbas, and Berk A. Sensoy, 2010. «Costly External Financing, Corporate Investment, and the Subprime Mortgage Credit Crisis,» *Journal of Financial Economics* 97, 418-35. 5.Harris Milton and Artur Raviv,1991. «The Theory of Capital Structure,» *The Journal of Finance* XLVI, N.1, March 1991. 6.Jeanne, Olivier, 2009. «Debt Maturity and the International Financial Architecture.» *American Economic Review* 99 (5), 2135-48. 7.*Lemmon, Michael L. and Zender, Jaime F. (2010). Debt capacity and tests of capital structure theories. Journal of Financial and Quantitative Analysis, 45 (5), pp. 1161-1187. 8.Myers, S.C. (2001). Capital Structure. The Journal of Economic Perspectives, 15 (2), pp. 81-102. 9.Watson, D. (2010). Corporate Finance: Principle & Practice. London: Prentice Hall. 10.World Bank. 2013.* Global Finance Development Report 2013: The Role of the State in Finance. *Washington, DC: World Bank.*

М. А. Срібна

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА В СВІТІ У КІН. XX – ПОЧ. XXI СТ. (З КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ)

Національний музей історії України (НМІУ) є скарбницею історичної пам'яті українського народу. За роки незалежності колектив музею приймав участь близько у 50 міжнародних виставкових проектах, які були організовані у Великій Британії, США, Швеції, Німеччині, Австрії, Японії, Південній Кореї, Сінгапурі тощо.

Одним з пріоритетних напрямів роботи колективу НМІУ є комплектування фондової збірки матеріалами за різноманітною тематикою (політичне життя України, соціально-економічна діяльність, спортивні досягнення, культура тощо). Проблематику збору експонатів по сучасному періоду розвитку України покладено на

відділ «Історії Незалежної України». Зокрема, науковими співробітниками проводиться комплектування матеріалів з теми «Розвиток української культури та мистецтва в кін. XX – поч. XXI ст.». Поповнюючи фондову колекцію НМІУ та опрацьовуючи різноплановий матеріал співробітники ставлять собі за мету розкрити сутність та національні особливості української культури кін. XX – поч. XXI ст., окреслити провідні тенденції її розвитку, розглянути роль та значення сучасного культурного процесу в Україні, популяризацію української культури та мистецтва у світі. Дані питання сьогодні є доволі актуальними, бо наразі існують наукові праці, які розглядають різноманітні національні надбання через призму глобалізаційних процесів. Так наприклад, дослідники Е. Гіденс [1] та С. Хантингтон [16] розрізняють історично закономірні процеси культурної інтеграції, яка призводить до поглинання масовою культурою самобутніх національних культур.

Також в XXI ст. з'явились праці М. Закович [2] та О. Семашко [14], які проводять вивчення стратегії розвитку української та зарубіжної культури.

На сьогодні особливістю української культури є те, що вона і досі переживає період національного утвердження нових цивілізаційних цінностей, динамічність культурних процесів та відсутність регулярної фінансової підтримки. Враховуючи все це, наші артисти намагаються популяризувати українську культуру та створюють імідж талановитої нації світу.

У фондовій колекції НМІУ зберігаються матеріали провідних театрів України: Національний академічний театр опери та балету імені Т.Г.Шевченка [13], Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка [8], Національний академічний театр російської драми імені Лесі Українки [9], Національний академічний театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької [11]; Театральна компанія Бенюк і Хостікоєв [11]; Донецький національний академічний театр опери та балету імені А.Б.Солов'яненка [10]; Національний академічний український драматичний театр імені М.Заньковецької [12]; Київський академічний Молодий театр [5] тощо.

Вагомий внесок у світову театральну естетику кін. XX – поч. XXI ст. зробили актори А. Хостікоєв [11], Б. Бенюк [11], О. Богданович [8], Л.Кадирова, Т. Яценко [5], Т. Литвиненко [12], Б. Ступка [3] та режисери Р.Віктюк, С. Данченко, С. Мойсеєв [5], А. Жолдак.

В Україні у непростих сучасних умовах функціонують та досить активно розвиваються різноманітні кінофестивалі (Міжнародний кінофестиваль «Молодість», Київський міжнародний кінофестиваль, Одеський міжнародний кінофестиваль). Найновіші досягнення українського кіно демонструються на тлі широкої панорами світового кіномистецтва [6].

Протягом останніх років в український кінематограф прийшло нове покоління кіномитців. У 2001 р. початківець-постановник Т. Томенко здобув перемогу в конкурсі «Панорам» Берлінського фестивалю. У 2003 р., вже в основному конкурсі того ж Берлінале, отримав Срібного ведмедя фільм українського аніматора С. Коваля «Йшов трамвай № 9». У 2005 р. стрічка «Подорожні» режисера І. Стрембіцького отримала Золоту пальмову гілку в номінації «Короткометражний фільм«. У 2012 р. другий ігровий фільм С.Лозниці «У тумані» здобув низку нагород. Зокрема, приз FIPRESCI на Канському міжнародному кінофестивалі, головну нагороду 9-го міжнародного кінофестивалю «Золотий абрикос» (Єреван) у номінації «Ігрове кіно», приз «Найкращий фільм за версією журі» Одеського міжнародного кінофестивалю. В XXI ст. українське кіно, утверджується як самостійне мистецтво, завойовує своє місце у міжнародному кінопроцесі та в духовному житті людей. Кращі українські фільми здобувають визнання та прихильність в різних країнах світу [15].

На сучасній українській сцені представлені майже всі музичні напрями: від фолку до acid джазу. Популярність багатьох українських поп-виконавців давно перетнула кордони України і утвердилася в країнах Європи та Америки.

Виконавці з України достойно представляли країну на міжнародному пісенному конкурсі Євробачення, зокрема Руслана [7], яка синтезувала у своїй музиці фольклорні мотиви карпатського регіону, стала переможницею конкурсу Євробачення-2004. Поруч з тим розвивається українська рок-музика (гурти «Океан Ельзи», «Воплі Відоплясова», «Танок на майдані Конго», «Скрябін», «Тартак», «Плач Єремії», «Мертвий півень») [4].

Українська культура та мистецтво завжди витримували політичний, ідеологічний та економічний тиск з боку різних держав, з якими український народ стикала історична доля. Характерно, що своєрідна й унікальна культура українців майже завжди функціонувала та щедро ділилася власними культурними надбаннями. В XXI ст. відбувається оновлення тематичного та жанрового мистецтва, насичення репертуару вітчизняною і світовою класикою, створення нових колективів митців. Крім того, наші артисти та митці під час своїх гастролей намагаються інформувати світову громадськість про воєнні дії на території України та окупацію російськими військами Криму. Події останніх років створили новий потужний культурний шар, адже війна на Сході України не могла не знайти відображення у сучасному українському мистецтві.

Список використаних джерел

1.Гіденс Е. Нестримний світ. Як глобалізація перетворює наше життя / Е. Гіденс; пер. з анг. Н Поліщук. — К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с. 2.Закович М. Культурологія: українська та зарубіжна культура: [навч. посіб.] – К.:Знання, 2007. – 567 с. 3.Національний музей історії України (далі НМІУ). – Фонди. – Колекційна опис № 823. – «Мистецька еліта України» (матеріали народних артистів України Романа Майбороди та Богдана Ступки). 4.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 849. – «Музично-естрадне мистецтво України кін. 1990-х – поч. XXI ст.» (матеріали артиста Віктора Павліка, композитора Руслана Квінти, гурту «Океан Ельзи»). 5.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 843. – «Розвиток театрального мистецтва України в кін. XX – поч. XXI ст.» (Київський академічний Молодий театр). 6.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 846. – «Діяльність українського кіномистецтва в кін. XX – поч. XXI ст.» (Міжнародний кінофестиваль «Молодість», Київський міжнародний кінофестиваль; Одеський міжнародний кінофестиваль). 7.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 816. – «Сучасне музично-естрадне мистецтво в Україні» (матеріали народної артистки України Руслани Лижичко). 8.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 780. – «Сучасне українське театральне мистецтво України» (Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка). 9.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 795. – «Сучасне українське театральне мистецтво України» (Національний академічний театр російської драми імені Лесі Українки). 10.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 838. – «Українське театральне мистецтво кін. XX – поч. XXI ст.» (Донецький національний академічний театр опери та балету імені А. Б. Солов'яненка). 11.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 808. – «Українське театральне мистецтво кін. XX ст. – поч. XXI ст.» (Національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької. Театральна компанія Бенюк і Хостікоєв). 12.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 801. – «Українське театральне мистецтво др. пол. XX – поч. XXI ст.» (Національний академічний український драматичний театр імені М. Заньковецької). 13.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 777. – «Українське театральне мистецтво др. пол. XX – поч. XXI ст.» (Національний академічний театр опери та балету імені Т. Г. Шевченка). 14.Семашко О. М. Українська та зарубіжна культура: [навч. посіб.] / О.М. Семашко та ін. - К.: Знання, КОО, 2000. - 611 с. 15.Срібна М. А. Кіномистецтво України // Україна – європейська держава. К.: Балтія-Друк, 2015. – С.102-105. 16. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. — М.: АСТ, 2003. – 576 с.

П. П. Черник

СИРІЙСЬКИЙ ВЕКТОР У ТЕРЕРІШНЬОМУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОТИБОРСТВІ

У березні 2011 року група сирійських студентів була заарештована в місті Дераа за написання політичних графіті на стінах будинків, після чого почалися акції протесту. Сирійський уряд неадекватно відреагував на демонстрації, застосувавши силу до протестуючих, в результаті чого по всій країні почали спалахувати по-

встання, які з часом переросли в повномасштабну громадянську війну [3].

В інтерв'ю фахівця з енергетики Близького Сходу Д. Амселлема французькому виданню «Атлантіко» у березні 2015 року чітко простежується причина сирійського конфлікту в світовій війні за газ. За даними опублікованого в 2010 році дослідження Геологічної служби США, в цьому басейні є 1,7 мільярда барелів нафти і майже 3,5 трильйона кубометрів газу. У планетарних масштабах, мова йде всього лише про 1% резервів. Тим не менш, вони відіграють велику роль для середземноморських держав, тому, що ті можуть таким чином домогтися енергетичної незалежності або навіть стати експортерами енергоносіїв [3].

У сирійській кризі енергетику слід розглядати в двох географічних масштабах. На рівні Сирії мова йде про прагнення учасників конфлікту взяти під контроль комплекси нафтовидобутку, щоб отримати для себе економічну вигоду. На регіональному рівні все пов'язано, в першу чергу, з тією роллю, яку може зіграти Сирія у транспортуванні енергоносіїв. До початку сирійської кризи Іран і Катар думали про прокладання газопроводу для експорту ресурсів з їх загального гігантського родовища «Південний Парс». Катарський газопровід повинен був пройти через союзні Саудівську Аравію та Йорданію, а іранський – через Ірак. Зрештою Дамаск в 2011 році віддав перевагу проекту Тегерана, чим залишилися вкрай незадоволені в Досі [3].

Провідні аналітики США проаналізували причини ірано-сирійського стратегічного партнерства: іранський ісламістський режим дав світському сирійському режиму імунітет від шиїтського фундаменталізму в Лівані. Що ще важливіше, він надав йому підтримку в його ліванських авантюрах і захист від можливих протестів сунітської більшості в самій Сирії. Звідси робиться висновок про те, що в разі політичного виживання Б. Асада Іран виграє від цього найбільше. У такому випадку іранська сфера впливу буде зачіпати північні кордони Саудівської Аравії і Йорданії, а також південні рубежі Туреччини. З цього випливає, що США, Саудівська Аравія, Туреччина та Ізраїль повинні зробити все можливе для того, щоб запобігти такому розвитку подій [3].

Російські ж інтереси чітко простежуються в бажанні Москви через Туреччину зв'язати Сирію з прокладанням газопроводу до Європи. Входження Кремля в сирійський конфлікт є ніщо інше, як спосіб утримати цей регіон під своїм контролем. Осінні (2015 року) бомбардування опозиційних сил авіацією РФ, а також мирних міст, ніяк не пов'язані з придушенням військових формувань ІДІЛ. Більше того, Москва грає м'язами, тим самим показуючи США, Європі – хто в домі господар.

Найважливіше, що Близькосхідний конфлікт може так само як і український конфлікт призвести до застосування ядерної зброї Росією чи США, а також змусити Іран продовжити створення своєї ядерної бомби. Україна стурбована сирійським конфліктом не менше, аніж агресією з боку Росії на Донбасі та в Криму. З огляду на фактичний провал Москви в «гібридній війні» проти України, збитий «Боїнг» над Донбасом влітку 2014 року, катастрофічне погіршення власної економіки через санкції від анексії Криму тощо, саме тому Кремль все ще продовжує робити відчайдушні зусилля із розпалювання нових воєн по всьому світу, насамперед на Близькому Сході, сподіваючись цим втягнути в них США, щоб мати більшу «свободу рук» для тепер вже цілком законного вторгнення в Україну і, найголовніше, повернення на світову арену в якості великого гравця та відволікання уваги від уже перелічених проблем.

В. Путін пам'ятає про досвід «перезавантаження» стосунків з США 2001 році, коли останні почали війну в Афганістані. Білий дім миттєво забув і війну в Чечні, і війну на Кавказі. Восени 2001 року Пентагон і ЦРУ звернулися з допомогою до РФ щодо будь-які інформації про Афганістан. Росія перетворилася на головний транзитний коридор вантажів НАТО до Афганістану. Увесь парк літаків Ан-124 «Руслан» був зафрахтований під потреби НАТО [4].

Вранці 13 листопада 2015 року американський телеканал «Fox News» повідомив про знайдений таймер від бомби, що призвела до загибелі російського лайнера А321. Версія – вибух лайнера А321 робота спецслужб Росії, а не ІДІЛ. Виявлення таймера розставляє все на свої місця. Загибель російського авіалайнера над Україною – це те, чого так бракує Кремлю. Не тільки в контексті завислого над ним меча трибуналу щодо МН17, але і як приводу для відкритого нападу на Україну. У Кремлі зрозуміли, чим загрожує офіційне підтвердження ФБР знахідки таймера, як і те, що не зможуть його заблокувати як створення трибуналу щодо лайнера МН17, так як самі просили про таке розслідування. Щоб переключити увагу, виграти час і отримати ідеологічні та інформаційні переваги, Кремль в той же вечір 13 листопада 2015 року влаштував експромтом бійню в Парижі [1].

Схема Кремля проста: зіштовхнути Європу і арабів, ЄС із США. Стосовно ІДІЛ, то Росія воює тільки на словах. Більше того, для РФ бомбити ІДІЛ не цілком вигідно. Якщо ліквідувати ІДІЛ, то Б. Асад залишиться один на один з ВСА. Росія демонструє свою військову присутність в Сирії і підготовку до боротьби з ІДІЛ. Сирія стає головною «паралеллю» російської армії і найманців, де основне завдання полягає саме у примиренні з Заходом та «розміну українського питання» [2].

Незважаючи на гучну пропаганду успіхів і повітряної могутності ВПС РФ на російських літаках чомусь зафарбували розпізнавальні знаки. Цей парадокс, на перший погляд, абсолютно незрозумілий. Однак, якщо подивитися на карту і проаналізувати, де саме збили російський бомбардувальник, цей парадокс можна буде легко пояснити. Через територію Туреччини проходить стратегічний нафтопровід Баку-Джейхан, який повністю знаходиться в зоні досяжності дії російської авіації. Уявимо, що неопізнаний літак (без знаків розрізнення) «випадково» нанасе удар по цьому трубопроводу. Що станеться з цінами на нафту?! Однозначно, підуть вгору, мабуть, це також одна із справжніх цілей операції РФ в Сирії. Саме цим і можна пояснити рішучість турків, коли вони збили російський бомбардувальник.

Що стосується України, то РФ не досягла всіх цілей в перші місяці операції. Зокрема, не зняті з порядку денного питання Криму і врегулювання конфлікту на Сході. Однак, з такою подачею інформації можна й не погодитись. Операція в Сирії замислювалася як довготривалий проект і певні результати таки є. Причому вельми неприємні для Києва: термін дії Мінських угод продовжений на 2016 рік; питання Криму вже пішло з ТОП-5 обговорюваних проблем. Можна очікувати франко-німецьких пропозицій з одностороннього виконання Україною «Мінська-2» [5].

Отже, можливий сценарій для Кремля – перенесення уваги на українські проблеми. Свого часу Сирія виникла як спосіб відвернути увагу від української кризи. Сьогодні, після проблем там, Україна може стати способом відвернути увагу від сирійських провалів. Найбільш логічним, на наш погляд, можуть бути три напрями відновлення російської «активності» в Україні: 1. Ескалація на Донбасі; 2. Зліпити з Криму образ жертви. Тут, як би це цинічно не звучало, чим гірше тим, краще буде для Кремля; 3. Викликати політичну кризу всередині самої України [5].

Отже, переслідуючи мету увійти у світову коаліцію по боротьбі з тероризмом у вираженні ІДІЛ та спробою підняти ціну на нафту, що вилилося у відправку військових сил далеко за межі того, що світова спільнота теоретично готова була б вважати зоною інтересів Росії – кремлівський режим зайшов у заборонену сферу – у відносини між сунітами і шиїтами. Результатом цього став практично миттєвий світовий консенсус щодо неможливості терпіти непередбачувану і таку, що розмахує ядерним кийком, останню імперію світу. Дана проблема не знімає з порядку денного український конфлікт, однак дає Україні найцінніший ресурс – час, та однозначно слугує стратегічному ресурсному виснаженню противника (РФ) в найширшому розумінні.

Список використаних джерел

1.Климовский С. Имперская «игра» Кремля – кровавый ход в Париже / С. Климовский // Хвиля

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hvylya.net/analytics/geopolitics/imperskaya-igra-kremlya-krovavyiy-hod-v-parizhe.html. 2.Климовский С. Сирийская авантюра России: ставки будут расти / С. Климовский // Хвиля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hvylya.net/analytics/geopolitics/siriyskaya-avantyura-rossii-stavki-budut-rasti.html. 3.Крыжановский С. Геополитика и геоэкономика войны в Сирии: игроки, интересы, стратеги / С. Крыжановский // Хвиля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hvylya.net/analytics/geopolitics/geopolitika-i-geoekonomika-voynyi-v-sirii-igroki-interesyi-strategii.html. 4.Смолянский А. Цели Путина сирийской операции и афганская заготовка Кремля / А. Смолянский // Хвиля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hvylya.net/analytics/geopolitics/tseli-putina-siriyskoy-operatsii-i-afganskaya-zagotovka-kremlya.html. 5.Тышкевич И. Три направления активности России в Украине после турецкого инцидента / И. Тышкевич // Хвиля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hvylya.net/analytics/geopolitics/tri-napravleniya-aktivnosti-rossii-v-ukraine-posle-turetskogo-intsidenta.html.

С. Г. Кравченко

УКРАЇНА ТА МІНСЬКІ УГОДИ: АЛЬТЕРНАТИВИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ

Так званий «старший брат» України – Росія, і на сьогоднішній день має вплив на нашу державу, найяскравіше це проявляється у таких сферах: державотворення, націєтворення, вплив на процеси зовнішньополітичної ідентифікації України. Але чому це відбувається? З самого початку, із моменту проголошення незалежності, Україна зазнає натиску від Російської Федерації. Очевидно, що відносини Росії та України завжди були складними. Про що неодноразово акцентувала свою увагу дослідниця Шинкарук К. О.: «аспекти становлення міжнародної суб'єктності України, що залишаються постійними чинниками двосторонніх відносин із Росією, а саме: 1) Проросійські культурні та політичні орієнтації частини населення України, що створюють для Росії додаткову можливість політичного впливу на Україну; 2) Гостро негативне ставлення Росії до гуманітарної політики України, спрямованої на культурну та історіографічну суверенізацію держави; 3) Непрозорі політико-економічні зв'язки між бізнес-елітами України та Росії, що також обумовлені впливом «пострадянської» політичної культури; 4) Проблема нормалізації двосторонніх відносин в енергетичній галузі та зниження енергозалежності України від російського газу як важеля політичного впливу з боку Росії» [3, с. 45].

На мою думку, сьогоднішні криваві події на Сході України – реалізація плану Росії до поступового поглинання України та знищення її як суверенної держави. Адже війна, яку вона розв'язала із нашою державою – з кожним днем руйнує нові будинки, інфраструктуру, заводи; на Донбасі помирають люди, які борються не тільки за власні життя, а також і за свою країну.

Україна надто довго виборювала свою незалежність. Наша держава завжди прагнула миру, про що засвідчив Будапештський меморандум 1994 р.:

«1. Російська Федерація, сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами заключного акта НБСЄ поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України.

2.Російська Федерація, Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.

3.Російська Федерація, Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують щодо України їх зобов'язання не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасниці До-

говору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їхні території чи на їхні підопічні території, їхні збройні сили або на їхніх союзників з боку такої держави спільно або в союзі з державою, яка володіє ядерною зброєю.

4.Україна, Російська Федерація, Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки будуть проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань» [4].

Також Україна прагне розвитку економіки до сучасних стандартів, що зможе стати на одному рівні з країнами ЕС. Отже, починаючи з 2010 р. у законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» підтверджується основна мета України щодо набуття членства в Європейському Союзі, інтеграцію в європейський та світовій освітній і науковий простір [1, с. 3].

Щоб зрозуміти характер Мінських домовленостей, наводимо деякі положення з меморандуму від 20 вересня 2014 р.:

«1. Припинення застосування зброї вважається загальним.

2. Зупинка підрозділів і військових формувань сторін на лінії зіткнення станом на 19 вересня 2014 р.

3. Заборона на застосування всіх видів зброї і ведення наступальних дій…» [2, с.258 – 259].

Слід зазначити, що окрім Мінської угоди 2014 р., 12 лютого 2015 р. у Мінськ прибула так звана Норманська Четвірка – В. Путін, А. Меркель, Ф. Олланд. П. Порошенко, а на заключному етапі до них приєдналася спецпредставник голови ОБСЄ у Контактній групі по врегулюванню ситуації в Україні Гайді Тальявіні [5].

Але про які угоди йде розмова? Війна Росії проти України, наступ російських військ на українські землі завдають значної шкоди Україні в цілому. Російська армія і так звані сепаратисти воюють за гроші РФ, воюють за власні інтереси, і інтереси Російської держави, воюють проти миру, порушують умови «Меморандуму про гарантії безпеки України» від 5 грудня 1994 року. Мінські угоди, на мою думку, для Росії – це спосіб переконати Україну, що певні її території повинні бути підконтрольні виключно РФ. А для України мирні угоди – це спосіб зупинити агресію з боку Росії, закінчити активні наступальні дії на території нашой держави. Але Росія не пійде на поступки, а український народ нізащо добровільно не віддасть свої рідні землі, занадто багато вже житів втратила Україна через натиски Росії, це болючі втрати, що ніколи не забудуться, це – чисельні жертви, яких ніколи не повернуть сім'ям. Війна – це смерть, а мінські угоди – лише спроби дійти до чогось, максимум, оптимального для обох сторін ворожнечі.

Чиїм же інтересам слугують Мінські угоди? Простий приклад – пункт 9: «Відновлення контролю над кордоном після місцевих виборів» [6], тобто дати сепаратистам змогу провести вибори без контролю України за цим процесом. Або пункт 11: «Внесення змін до Конституції» [6], легалізація сепаратистського анклаву. Тобто повне виконання таких угод рівноцінно капітуляції, адже за цими угодами Україна має дати амністію вбивцям і колабораціоністам, змінити під них законодавство і надати їм владу на частині території. Навряд чи у когось є сумніви, кого там оберуть при тоталітарній владі і масовій проросійській пропаганді. При цьому Росія за цими угодами не визнана як агресор, а є лиш посередником, відповідальності ні на кому, крім України, немає.

За цими угодами – Україна приречена на поразку та суцільні втрати. І якщо наша держава хоче перемоги, то реалізація Мінська-2 протипоказана. На мою думку, єдина користь з них – це виграш часу для реформ і мілітаризації. Однак, як ми цим часом скористались, це окрема тема. Альтернативи є всього дві:

1.Будапештський формат з залученням США і Британії, які нам гарантували безпеку в обмін на ядерну зброю. В меморандумі написано, що у випадку агресії

проти України – мають вестись консультації. Чому їх немає і чому Україна на них не наполягає, це – загадка. Але саме в цьому форматі має бути пошук мирного варіанту виходу з кризи, хоча такий, враховуючи протиріччя стратегічних завдань, по суті неможливий.

2.Військова перемога України, шляхом звільнення територій. Оскільки мінські угоди були порушені російськими бойовиками в день підписання, це вказує, що лише військова поразка змусить їх відступити від своєї мети. Лише сильна Україна, яку неможливо буде знищити, змусить ворога відступити.

Таким чином, Мінські угоди – це лише засіб, що тимчасово знижує напругу, а вимога їх повного виконання - нав'язування Україні капітуляції. Угоду на прийнятних для нас умовах може забезпечити лише наша сила. А головною такою умовою є повністю вільна від окупанта українська земля. Тому необхідно постійно підіймати питання Будапештського формату і будувати суспільство і армію, готових здобути перемогу у важкій війні. На останок хотілося б навести цитату прем'єр-міністра Великої Британії у роки Другої світової війни, лауреата Нобелівської премії з літератури 1953 р. В. Черчилля: « Йти на поступки ворогам все одно, що годувати крокодила, який зжере вас останнім» [7].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року № 2411-VI, ст.ст. 3 -10. 2.Каліновська О., Криштопа О., Назаренко Є., Трохимчук В., Феденко Д. Неоголошена війна. Невідомі факти і хроніки АТО / О. Каліновська, О. Криштопа, Є. Назаренко, В. Трохимчук, Д. Феденко. – Х., 2015 – 509 с. 3.Шинкарук К. О. Вплив Росії як «значущого іншого» на формування зовнішньополітичної ідентичності України / Шинкарук К. О. // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (5). – С. 43–48. 4. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_158. 5.https://uk.wikipedia.org/wiki/Мінський_протокол. 6.http://www.pravda.com.ua/articles/2006/06/20/3120144/ 7. http://pro-status.com.ua/citaty/3/206_3.php.

СЕКЦІЯ VII.
ДОСЯГНЕННЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК В ОСМИСЛЕННІ МИНУЛОГО УКРАЇНИ

В. В. Іваненко

ФЕНОМЕН ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Непрості, суперечливі, подеколи драматично-трагічні перипетії довелося пережити українському народові упродовж своєї історії, починаючи від часів Київської Русі й закінчуючи нашим сьогоденням. Напевно, її лейтмотивом могли б стати слова одного з лідерів Української національної революції 1917-1921 років В.Винниченка, записані ним у власному «Щоденнику» ще століття тому. «Читати українську історію треба з бромом, - зазначав він, – до того це одна з нещасних, безглуздих, безпорадних історій, до того боляче, досадно, гірко, сумно перечитувати, як нещасна, зацькована, зашарпана нація тільки те й робила за весь час свого державного (чи вірніше: напівдержавного) існування, що огризалась на всі боки: од поляків, руських, татар, шведів…» [1, с. 285]. Одне слово, на долю українців випало чимало страждань та бід у ході їх багатовікової боротьби за право мати «в своїй хаті свою й правду, і силу, і волю».

Не буде, очевидно, перебільшенням сказати, що про минуле наших предків створена справді величезна література найрізноманітнішого жанрового спрямування, в тому числі навчальна. Особливо потужні кроки на шляху його глибокого і усебічного вивчення, переосмислення багатьох складних, заплутаних чи фальсифікованих сторінок зроблено за останні чверть сторіччя після здобуття Україною своєї незалежності й початку процесів реального державотворення, внаслідок чого широка читацька аудиторія, учнівська та студентська молодь отримали фактично нову версію вітчизняного історичного процесу, багату інформацію про найважливіші події, факти, явища, постаті, доторкнулися, так би мовити, до численних «оголених нервів» своєї минувшини, передусім по відносно недавньому радянському періоду.

Проте, як показує ознайомлення з підручниками і навчальними посібниками для середньої та вищої школи, кількісно яких аж ніяк не бракує, їх автори натомість нерідко не обтяжують себе «надмірною» відповідальністю і науковістю при висвітленні окремих гострих й суперечливих сюжетів нашої історії цієї буремної й контроверсійної доби. Звичайно, наголошує авторитетний український історик академік П.Толочко, можна погодитись з тим, що історія – навчальна дисципліна не тотожна історії – академічній науці, оскільки у них різні завдання, а отже, й різний рівень узагальнень. Але, вказує далі учений, щоб одна не випливала з іншої, не користувалась її досягненнями, майже цілком переходячи у площину міфологічних уявлень про історичний процес, «такого навіть і в зганьбленому соціалістичному минулому не було» [5, с. 5].

І цей міфологічно-легендарний потік літератури досяг таких масштабів, що часто-густо від реальних історичних картин майже нічого не залишилось. «Ми занепокоєні міфологізацією історичного знання…, –поділився нещодавно своїми тривожними думками наш інший знаний історик академік В.Смолій. – Історія – високопробний науковий продукт. Його можуть затоптати профани, яких зародилося безліч» [4].

У підсумку наше радянське минуле настільки політизувалося, вихолостилося, стало своєрідною «розмінною монетою» в суперечках опонентів різних світоглядних уподобань, що поступово воно набуло суто негативний, просто зловісний сенс, як якийсь «виплодок пекла» чи «імперія зла». Мовляв, все там було «не так»,

майже три чверті століття величезна країна (а з нею і Україна) йшла «не туди», а тому й опинилась «не там», на узбіччі цивілізації. Тож і виходить, що кілька поколінь українців, наші батьки, діди, прадіди нібито нічого корисного й не робили, не воювали й не захищали рідну землю від зовнішніх ворогів, не піднімали її з руїн та злидарства, а значить, прожили, що називається, даремно.

При цьому впадає в око, що у нас виокремлюються якісь дві різні історії: одна, та, що має спільне минуле з низкою західних держав, – «правильна», «гарна», і друга, та, що була спільною з Росією, Радянським Союзом, – «неправильна», «погана». Відтак, країна у нас одна, а світоглядної єдності немає, що обумовлюється, на наш погляд, наявністю певних протилежних рис менталітету в українців, генетично сформованих у них за часів співжиття в різних державних системах. Причому особливо відчувається крайня заполітизаваність освітнього сектора, коли на Заході країни часто навчають одному, а на Сході іншому. Одні й ті ж історичні події у підручниках і посібниках висвітлюються по-різному, буцімто правда історії може бути не одна, а з регіональним відтінком – «львівська», «київська» чи «дніпропетровська». Вельми популярними, далекими від єдності та взаємопорозуміння, є релігійні «істини», що проповідуються різними церквами і конфесіями.

Безперечно, так не може й не повинно бути. Водночас і через коліно тут ламати не слід, бо надто неоднозначно й навіть болісно це сприймається в соціумі. Йдеться про те, що на шляху природного зближення нашої ментальної культури, традицій, звичаїв, вірувань неприпустиме їх адміністративне, безальтернативне, по суті, силове нав'язування в цій суперчутливій гуманітарній сфері, що нічого доброго не принесе, а лише обернеться неминучим продовженням внутрішньої психологічної війни й поглибленням політико-ідеологічного протистояння в суспільстві. Сьогодні ми це наживо спостерігаємо в ході топонімічної реформи, ініційованої й розгорнутої під егідою Українського інституту національної пам'яті в рамках започаткованого нещодавно владою процесу декомунізації.

Не можна погодитись і з тим, що Україна мало не з моменту свого приєднання по волі Гетьмана Б.Хмельницького до Росії і аж до розпаду СРСР, тобто протягом майже 340 років, незмінно перебувала на становищі колонії, яка нещадно експлуатувалася і пригнічувалася Москвою. Звідси український народ зображується найчастіше в якості жертви, такого собі «молодшого брата», якого увесь час притісняв «старший». Зрозуміло, що нині, в умовах російської агресії на сході України, ця тематика стала особливо розхожою, злободенною.

Саме москалі, мовляв, нав'язали Україні і революцію, і соціалізм, принісши на своїх багнетах радянську владу й на українські землі; вони ж влаштувати тут в 1932-1933 роках страшний голодоморний геноцид, а в 1941-1945 роках втягнули Україну в «свою» (не спільну з нею!?) війну з нацистською Німеччиною, яка тепер йменується у нас не Великою Вітчизняною війною, а «радянсько-німецькою» або війною Сталіна з Гітлером. Та і відповідальність за її розпалювання рівнозначно покладена на обох диктаторів, у зв'язку з чим, певно, й сформовані ними тоталітарні режими фігурують в одному ряду у Законі України № 317-VIII від 9 квітня 2015 р. про їх засудження та заборону пропаганди їхньої символіки [2, с. 219].

Неприйнятною, на нашу думку, є й виразно артикульована тенденція, яка випливає з аналізу навчальної (втім, наукової також) літератури, щодо відмови України від відповідальності за спільне з Росією та союзною державою минуле, до якого наш народ начебто не мав іншого відношення, окрім хіба що тільки «пасивної жертви». А це, між іншим, означає, що зі штучним вилученням свого минулого із історичного контексту Росії та СРСР Україна фактично перетворюється із суб'єкта історії на її об'єкт, що не відповідає ні історичній діяльності, ні правді історії. До того ж такий підхід, за словами П.Толочка, «формує в українському суспільстві негативну історичну самосвідомість, виховує комплекс історичної неповноцінності, непевності у власних творчих здібностях. Адже якщо не було успіхів і здобут-

ків в минулому, якщо нещасними українцями не помикав тільки лінивий, то яка може бути впевненість, що в майбутньому буде по-іншому» [5, с. 6].

Не варто доводити, що Україна завжди мала й має потужний творчий потенціал, вагомі здобутки у виробничій, соціальній та гуманітарно-культурній галузях, тисячі видатних, всесвітньо відомих науковців, педагогів, письменників, митців, державних і громадських діячів, які поступово, крок за кроком формували високий національний і міжнародний імідж та авторитет своєї Вітчизни. На підтвердження цієї тези можна навести безліч конкретних і промовистих прикладів, зокрема й з радянської доби, чого, на жаль, явно бракує в сучасних підручниках та посібниках для освітнього сектора.

А між тим сьогодні, на тлі надсерйозних викликів внутрішнього та зовнішнього характеру, з якими останнім часом в лобовому протистоянні зіткнулась Україна, в умовах триваючого «розброду та хитань» в головах людей (в т.ч. на грунті глибоких розходжень в оцінках і розумінні окремих «гостросюжетних» ліній недавньої минувшини, наростаючого як сніжний ком валу «свіжих», сучасних соціально-економічних і політичних проблем) нам як повітря потрібні позитивні сигнали. Та й питання про «примирення з минулим» актуалізувалося як ніколи, давно стукає, як кажуть, в наші двері, справляючи суттєвий вплив на психологічний «тонус» української нації, моральний клімат у суспільстві. Адже нинішня молодь має вчитися на уроках історії, з когось брати приклад, кимось або чимось пишатися. І чи не краще це робити, спираючись якраз на досвід своїх земляків, рідних, близьких, у зв'язку з чим помітно зростає відповідальність освітян за підготовку якісних, насичених такими фактами підручників, об'єктивно-правдиве викладання вітчизняної історії для школярів і студентів.

Натомість такої літератури, як нам здається, стає дедалі менше. Незважаючи на те, що в радянській Україні, поряд з валом політико-ідеологічних перегинів та перекручень, драматичних подій і явищ, репресій і голодоморів, було й чимало позитивних, повчальних речей у здійсненні системних модернізаційних перетворень, якими можна і потрібно гордитися як немеркнучими символами героїки попередніх поколінь. У нас же, на жаль, чомусь превалює суцільний негатив, і така тенденція посилюється, нівелюючи й викорінюючи з історичної пам'яті учнівської та студентської молоді щонайменші позитивні порухи наших батьків, дідів, прадідів. Це неправильно, антиісторично і аморально в першу чергу перед їх світлою пам'яттю.

Безсумнівно, вивчати непрості, нерідко трагічно-драматичні віхи нашої історії необхідно, щоб мати всебічне і правдиве уявлення про ті буремні, суперечливі часи. Однак і зациклюватися лише на бідах та стражданнях, звісно, не можна, тим паче очорнювати і фальсифікувати це минуле, чим всі ситі вже досхочу, що називається, «по горло». Подібні історіописання нічого, окрім нашарувань нових доз ненависті, а з нею і руйнівної атмосфери своєрідної помсти тій добі, не приносять і формуванню патріотичної позиції у молодого покоління не сприяють. В даному випадку доречно процитувати слова відомого громадського діяча, екс-міністра освіти і науки України С.Ніколаєнка, який писав: «Із холоднечі критики благодатне зерно любові до країни, патріотизму не проросте, а буде лише крижаний стовп ненависті одне до одного» [3, с.20]. За конкретними прикладами ходити далеко не треба, вони сьогодні у всіх на виду й на слуху – в Парламенті, засобах масової інформації, соцмережах, на побутовому ріні. Надмірний галас навколо загалом потрібної декомунізації – в цьому ж ряду. Тим більше на фоні реального відродження в наші дні за сприяння властей ідеології неосталінізму в сусідній Росії.

Завершуючи свої суб'єктивні нотатки, автору не хотілося б, аби його зрозуміли так, що з вивченням української історії радянської епохи в наших школах, коледжах, університетах нібито все погано. Насправді зроблено багато, підготовлена нова генерація професійних істориків, сформовано нове покоління підручників. Проте важко погодитись з тим, що окреслена навчальна дисципліна подається уч-

ням і студентам здебільшого однобоко, крізь призму нескінченного ланцюга драм і трагедій, помилок і прорахунків компартійних вождів, а позитивна динаміка творення нового суспільства в ті часи дедалі відходить на другий план, в тінь. Очевидно, потрібен все ж таки більш виважений, конструктивний підхід.

Ясна річ, вироблення в собі такого толерантного, критично-поважного ставлення до свого минулого – справа не проста, часто навіть болісна, оскільки у багатьох й донині залишаються в пам'яті «звідти» душевні рубці і травми – у когось постраждали близькі, хтось вражений чужими стражданнями. З іншого боку, навчитися «чути» і неупереджено розуміти минуле ще більше мистецтво, без оволодіння яким, особливо у владних коридорах усіх рівнів, ми навряд чи найближчим часом зможемо віднайти свій шлях до прогресу та процвітання. Вчитися, в тому числі на уроках історії, як підмітили ще древні, нікому й ніколи не пізно: non est sera eatas ad discendum!

Список використаних джерел

1. Винниченко В.К. Щоденник у 2 т. Т.1: 1911-1920 / Ред., вступ. стаття і примітки Григорія Костюка /В.К. Винниченко. – Едмонтон—Нью-Йорк, 1980. 2. Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 26. 3. Ніколаєнко С. Від освіти масової до освіти якісної (Нова стратегія розвитку освіти України) /С. Ніколаєнко. – К., 2011. 4. Освіта України. – 2013. – жовтень. 5. Толочко П.П. Очерки истории Украины /П.П. Толочко, Н.Ф. Котляр и др. – К., 2010.

Н. Г. Мосюкова

ДЕКЛАРАЦІЯ ПАПИ РИМСЬКОГО ФРАНЦИСКА ТА ПАТРІАРХА МОСКОВСЬКОГО І ВСІЄЇ РУСІ КИРИЛА В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМИН КАТОЛИЦЬКОЇ І ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКОВ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.

Однією з помітних подій 2016 року є зустріч Папи Римського Франциска і Патріарха Московського і всієї Русі Кирила, яка відбулася 12 лютого в Гавані.

Стосунки між Католицькою і Православною Церквами завжди були складними, напруженими, а іноді відверто ворожими. Після II Ватиканського собору (1962 – 1965 рр.) взаємини між Римом і Константинополем покращилися. Православна Церква в Радянському Союзі не могла проводити незалежну від влади політику, а стосунки СРСР з країнами Заходу і з Католицькою Церквою в часи «холодної війни» були вкрай негативними. Демократизація суспільного життя в Радянському Союзі, яка відбувалась з кінця 80-их років XX ст. і супроводжувалась виходом з підпілля Греко-Католицької Церкви, відновленням структур Римо-Католицької Церкви в Україні, зробила діалог між Православною і Католицькою Церквами необхідним. Означений діалог на різних рівнях відбувався протягом 90-их років XX ст. Попри це візит Папи Римського Івана Павла II в Україну в червні 2001 р. викликав шалений опір з боку РПЦ. Католиків звинувачували в агресивному прозелітизмі, Папі Римському закидали невизначеність щодо православних розколів в Україні та захоплення греко-каталиками провославних храмів в Західній Україні. Всі ці звинувачення не були обгрунтованими і супроводжувались вкрай агресивною риторикою з боку окремих представників Православної Церкви. Тему католицького прозелітизму серед православного населення розвинув у 2002 році і митрополит Смоленський і Калінінградський (на той час) Кирило. Попри це тема зустрічі Папи Римського і Патріарха Московського та всієї Русі періодично піднімалася, а сама подія не здавалася нездійсненою, бо вже у січні 2002 р., після візиту Івана Павла II до України, Патріарх Алексій II доручив митрополиту Волоколамському Іларіону «делікатну місію перекладу його послання єпископу Рима, а також усного повідомлення йому умов, за яких можна було б зустрітися з головою Російської Православної Церкви» [1]. І хоч в такому форматі зустріч не відбулася, діалог між РПЦ і Католицькою Церквою поступово налагоджувався. Так, голова

Відділу зовнішніх церковних стосунків Московського Патріархата митрополит Волоколамський Іларіон під час своєї лекції про взаємовідносини між православ'ям та католицизмом зазначив, що після того, як Папою Римським було обрано Бенедикта XVI, відбувалося «стабільне покращення стосунків і взаєморозуміння між православними та католиками» [2]. Прикладом такого покращення можна вважати і візит Патріарха Московського і всієї Русі Кирила до Варшави 17 серпня 2012 р., де відбулася зустріч із католицькими єпископами та підписання Спільного послання до народів Росії та Польщі [3, с. 3].

Отже, передумови для зустрічі, що відбулася 12 лютого 2016 року в Гавані, теоретично існували і формувалися не один рік. Її не можна вважати цілковитою несподіванкою. В спільній Декларації було висловлено занепокоєння щодо обмеження прав християн і навіть їх дискримінації; засмучення з приводу того, що трактування в деяких країнах поняття «родина», коли інші форми співжиття вже поставлені на той самий рівень, що і подружжя – вільний та вірний акт любові між чоловіком та жінкою. Керівники Церков висловили стурбованість розвитком біомедичних репродуктивних технологій, виступили проти абортів та евтаназії [4].

В Україні найбільшу реакцію суспільства викликали пункти Декларації, що напряму стосуються нашої держави. Так, жорсткої критики з боку УГКЦ зазнав пункт 25 означеного документу, в якому засуджується «метод «уніатизму» в значенні приєднання однієї спільноти до іншої, відриваючи її від своєї Церкви». Слід пам'ятати, що така позиція з'явилася не в лютому 2016 року. Тема унії в діалозі між католиками і православними піднімалась з 90-х років XX ст. - у 1990 р., а потім у 1993 р. у Баламанді (Ліван). Було вирішено, що «унія не є методом досягнення єдності» [2]. Отже, Декларація лише підтвердила домовленості 90-х років XX ст. Документ 2016 року засудив не тільки метод «уніатизму», а і «втрату єдності християн (йдеться про розкол в християнстві 1054 р.), назвав її наслідком людської слабкості та гріха», але це визнання не означає незаконність існування Католицької Церкви і Православної Церкви і не містить заклик до негайного їх об'єднання. Більше того, в пункті 25 підкреслюється, що християнські спільноти, які з'явилися в результаті підписання унії, «мають право існувати та здійснювати все те, що є необхідним для задоволення духовних потреб своїх вірних» [4].

Розчарування окремими пунктами спільної Декларації глав Католицької Церкви і Московського Патріархату висловила УПЦ КП, зазначивши, що «практика дипломатії, коли рішення про Україну і українські церковні та суспільні справи ухвалюють без представників України, ігноруючи їхню думку і позицію», є неприйнятною [5]. Головною причиною розділення Православної Церкви УПЦ КП вважає неканонічне привласнення Московським Патріархатом у 1686 р. влади над Київською Митрополією. А хіба в Декларації було названо якусь іншу причину або названо причину розколу взагалі? Висловлено лише побажання «подолати схизму між православними вірними в Україні на основі існуючих канонічних норм» [5]. В Декларації не йдеться про те, що канонічною в Україні є саме УПЦ МП. Отже, УПЦ КП не має підстав говорити про ігнорування думки України і проводити історичні паралелі з Мюнхенською змовою 1938 року.

Не оминула Декларація і проблеми прозелітизму. Католики і православні цей термін визначали по різному. В документі засудження прозелітизму було висловлено в католицькій редакції: «Не можна погодитися з використанням підступних засобів для того, щоб спонукати вірних переходити з однієї Церкви до іншої» [4].

Серед критичних оцінок щодо спільної Декларації глав Католицької Церкви і Московського Патріархату є такі, які не можна вважати безпідставними. Йдеться про пункт 26 документу, в якому агресію Росії проти України названо «протистоянням в Україні», а Церкви заохочують «трудитись над досягненням суспільної гармонії та утриматись від участі у протистоянні» [4]. Таке формулювання не є точним і правдивим, не вказує чітко на порушення Заповідей Божих країною-

агресором і цілковито «вписується» в концепцію «Русского мира».

Таким чином, факт зустрічі Папи Римського Франциска і Патріарха Московського і всієї Русі Кирила можна назвати історичним, бо це була перша зустріч між главами названих Церков, але документ, який вони підписали, називається декларацією і не має сили закону, тобто наслідки зустрічі не можна назвати значними. Подія була обумовлена бажанням сторін зустрітися, покращенням стосунків між Католицькою Церквою і РПЦ (особливо після обрання Папою Римським Бенедикта XVI), зустрічами Патріарха Московського і всієї Русі з ієрархами Католицької Церкви. Декларація викликала неоднозначну реакцію українського суспільства і звинувачення в ухваленні рішень про Україну без її представників. Частина з них є безпідставними. Лише висловлену в документі позицію щодо війни в Україні можна назвати такою, що не відповідає дійсності і не вказує чітко на порушення саме Росією Заповідей Божих. Декларація відстоює такі важливі для нашого секуляризованого світу християнські цінності.

Список використаних джерел

1.Митрополит Волоколамский Иларион: послание Иоанна Павла II слушали и ценили миллионы людей во всем мире. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.crimeacatholic.info. 2.Православно – католические отношения на современном этапе. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.patriarchia.ru. 3.Желєзний Р. Чи чули ви? // Католицький вісник. – 2012. - № 17. – с. 3. 4.Декларація Папи Римського Франциска та Патріарха Московського і всієї Русі Кирила. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: uk.radiovaticana.va. 5.Щодо Гаванської Декларації. Заява Прес-центру Київської Патріархії. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.cerkva.info.

О. М. Черняхівська

НА ПОСАДІ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА УРЕ: ВНЕСОК ОЛЕКСАНДРА КАСИМЕНКА У ПІДГОТОВКУ БАГАТОТОМНОЇ «ІСТОРІЇ МІСТ І СІЛ УРСР»

29 травня 1962 р. ЦК Компартії України ухвалив постанову про видання «Історії міст і сіл Української РСР» у 26-ти томах. Для його підготовки була створена Головна редакційна колегія на чолі з тодішнім заступником Голови Ради Міністрів УРСР П.Т.Троньком, до складу якої увійшли провідні учені – соціогуманітарії, представники професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів – викладачі історичних дисциплін, співробітники науково-дослідних установ АН УРСР. Заступником голови Головної редколегії «Історії міст і сіл УРСР» був призначений директор Інституту історії АН УРСР (1947–1964) Олександр Карпович Касименко – один з ініціаторів проекту [5, с. 16; 6, с. 54-55].

О.К.Касименко як директор академічного республіканського Інституту історії усіляко підтримував ініціативу історико-краєзнавчої громадськості республіки щодо розвитку історичної регіоналістики й зокрема написання історії міст і сіл України. Участь Олександра Карповича у виконанні цього масштабного задуму відтворена у мемуарній замальовці колишнього керівника проекту акад. П.Т.Тронька [7], а також частково висвітлена у публікаціях Наталії Завалко, зокрема – у її кандидатській дисертації [1]. У нашій статті 2015 р. проаналізовано формування вітчизняної історичної урбаністики на прикладі висвітлення питань містознавства у багатотомній «Історії міст і сіл Української РСР». Згадується у статті й постать О. К. Касименка – одного з провідних виконавців проекту [12]. Додатково виявлені архівні матеріали дозволяють по-новому висвітлити його участь у ініціюванні й реалізації цього багатотомника.

Восени 1964 р. О. Касименка було звільнено з посади директора Інституту історії АН УРСР [3, арк. 119, 140]. Постановою Президії АН УРСР № 236 від 12 жовтня 1964 р. Олександра Карповича було затверджено на посаді заступника головного редактора «Української Радянської Енциклопедії» по історії міст і сіл з

1 жовтня 1964 р. [3, арк. 151]. Відтоді вся науково-організаційна робота О. Касименка була цілковито пов'язана з редакцією «УРЕ» й виконанням багатотомного проекту «Історії міст і сіл Української РСР».

Важливе значення для подальшого поліпшення підготовки багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР» мало обговорення перебігу виконання проекту на засіданні Бюро Відділення історії Академії наук СРСР у червні 1966 р. у Москві. На ньому заступник голови Головної редколегії видання доктор історичних наук О. К. Касименко докладно поінформував присутніх щодо стану підготовки багатотомника. Рішення Бюро Відділення історії Академії наук СРСР, ухвалене за підсумками обговорення доповіді вченого, сприяло подальшому розширенню й урізноманітненню практичної допомоги авторам багатотомного видання з боку провідних учених Москви й Ленінграда впродовж усього періоду виконання масштабного проекту. В ухвалі Бюро відділення історії АН СРСР від 16 червня 1966 р., зокрема передбачалася участь інститутів Академії наук СРСР у рецензуванні нарисів й окремих томів, популяризації багатотомного видання у центральних наукових виданнях [8, арк. 47].

О. К. Касименко, як заступник голови Головної редколегії багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР» й заступник головного редактора УРЕ з історії міст і сіл, відігравав провідну роль у реалізації цього масштабного й, без перебільшення, безпрецедентного проекту. На його плечі лягло повсякденне керівництво відповідним відділом в УРЕ й координування співпраці з відділом історії міст і сіл Інституту історії АН УРСР, а водночас – з обласними редколегіями цього видання. «Першою ластівкою» проекту став том «Харківська область» [2]. Вихід у світ першого тому масштабного проекту з історії населених пунктів республіки суттєво активізував роботу над подальшими томами. Видання експонувалося на Всесвітній виставці «ЕКСПО-67» у Монреалі 1967 р. й здобуло позитивну оцінку.

13 серпня 1970 р. Олександр Карпович востаннє був присутнім на засіданні Головної редакційної колегії «Історії міст і сіл УРСР» й доповідав з питань «Про удосконалення структури, зменшення обсягу та уточнення плану підготовки та видання томів «Історії міст і сіл Української РСР» » та «Про закріплення наукових співробітників відділу історії міст і сіл Інституту історії УРСР Академії наук за томами для подання науково-методичної допомоги авторським колективам та для роботи разом з редакційними групами редакції історії міст і сіл Головної редакції УРЕ над підготовкою текстів нарисів і доводом до друку» і брав участь в обговоренні інших питань порядку денного [9, арк. 28-29].

Того ж 13 серпня 1970 р. О. К. Касименко взяв участь в обговоренні головної доповіді очільника Головної редколегії «Історії міст і сіл УРСР» акад. П. Т. Тронька «Про постанову Вченої ради Інституту історії СРСР Академії наук СРСР «Про досвід підготовки і видання багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР» »[10]. Вчений до цієї події брав участь у засіданні в Інституті історії СРСР АН СРСР у Москві 9 липня 1970 р. і поділився з присутніми враженнями від спілкування з російськими колегами, які виявилися, на його думку, «дуже уважними» до ініціативи й нагромадженого досвіду історико-краєзнавчої громадськості УРСР щодо створення багатотомної історії міст і сіл республіки [4, с. 155-156].

Наступне засідання Головної редколегії «Історії міст і сіл Української РСР» 20 грудня 1970 р. відбулося вже за відсутності О. Касименка – завадила важка хвороба Олександра Карповича. 7 січня 1971 р. Головна редколегія ухвалила: «У зв'язку з хворобою т. Касименка О. К. покласти тимчасово виконання обов'язків заступника голови Головної редакційної колегії «Історії міст і сіл Української РСР» на т. Слабєєва І. С. – відповідального секретаря Головної редколегії» [11, арк. 5]. 13 січня 1971 р. Олександр Карпович Касименко помер після тяжкої хвороби на 66-му році життя.

Шестирічний період праці у редакції «Історії міст і сіл УРСР» Головної редак-

ції «Української Радянської Енциклопедії» – найменш знана сторінка біографії Олександра Карповича Касименка. Однак це був час його інтенсивної й напруженої роботи над підготовкою 26-томного видання «Історії міст і сіл Української РСР». Здійсненню проекту він віддавав не лише власні знання, а й науково-організаційні навички, здобуті на посаді директора Інституту історії АН УРСР. Участь О. К. Касименка у виконанні масштабного проекту з історії міст і сіл стала вершиною його наукової й науково-організаційної кар'єри. Ця ж праця принесла йому й посмертне визнання – у групі учасників підготовки багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР» О. К. Касименко був відзначений Державною премією СРСР за 1976 р.

Список використаних джерел

1. Завалко Н. В. О. К. Касименко (1905–1971 рр.): український історик і влада: дис. ... канд. історичних наук: 07.00.01 «Історія України» / Наталія Володимирівна Завалко; [НАН України. Інститут історії України]. – К., 2013. – 250 арк.; 2. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. / АН УРСР. Інститут історії; Голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова) та ін. – К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1967. – Харківська область. – 1003 с.; 3. НА ІПУ НАН України, ф. 1, оп. 1, ч. 2, спр. 1; 4. Пєтухов М. Я. У вченій раді Інституту історії СРСР Академії наук СРСР / М. Я. Пєтухов // Укр. іст. журн. – 1970. – № 11; 5. Тронько П. Т. Летопись дружбы и братства: Из опыта создания «Истории городов и сел Украинской ССР» в 26 т. / П. Т. Тронько; [АН УССР. Ин-т истории; отв. ред. И. Л. Бутич]. – К.: Наук. думка, 1981; 6. Його ж. Краєзнавство України: здобутки і проблеми (до ІІІ з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців) / П. Т. Тронько; [НАН України. Інститут історії України; наук. ред. акад. НАН України В. А. Смолій]. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003; 7. Його ж. Людина праці і науки: [О. К. Касименко] // Симоненко Р. Г. О. К. Касименко – видатний український вчений і організатор історичної науки / Р. Г. Симоненко, Є. М. Скляренко, П. Т. Тронько. – К., 2007. – С. 3–20; 8. ЦДАВО України, ф. 4633, оп. 2, спр. 1; 9. Там само, оп. 1, спр. 31; 10. Там само, спр. 32, арк. 19–37; 11. Там само, спр. 35; 12. Черняхівська О. До передісторії вітчизняної історичної урбаністики: містознавство у багатотомній «Історії міст і сіл Української РСР» / О. М. Черняхівська // Регіональна історія України: Збірник наукових статей / НАН України. Інститут історії України, відділ історичної регіоналістики; редкол.: В. Смолій (голов. ред.), Я. Верменич (відп. ред.) та ін. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2015. – Вип. 9: До 100-річчя від дня народження академіка НАН України П. Т. Тронька. – С. 277–300.

В. В. Верьовкін

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ «СЕЛЬРОБУ»НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Під час польської окупації західноукраїнських земель у 20 – 30-х роках XX століття, населення Західної України боролося за своє соціальне та національне визволення. Великий внесок у цю боротьбу зробила масова легальна революційна організація «Сельроб». Вона була створена 10 жовтня 1926 року в результаті об'єднання Холмсько-Волинського Селянського Союзу («Українське селянське соціалістичне об'єднання») і селянської групи «Воля народу» Українське селянсько-робітниче соціалістичне об'єднання – Сельроб. Існувала ця організація до 1932 року.

В тій чи іншій мірі діяльності цієї організації торкалися дослідження українських істориків Б.Дудикевича, М.Івасюти, І.Кошарного, І.Крип'якевича, С.Макарчука, В.Осечинського, Ю.Сливки, П.Челака, О.Цибка та ін.

У результаті наукової і пошукової діяльності декількох поколінь істориків поступово розширювалась джерельна база про діяльність «Сельробу». Проте до цього часу ще не має спеціальної праці, в якій би були проаналізовані всі джерельні комплекси діяльності «Сельробу». В даній статті робиться спроба подати узагальнююче системне уявлення про наявний склад (структуру) джерельної бази з діяльності «Сельробу». Насамперед треба зазначити що джерельна база, яка стосується діяльності «Сельробу у міжвоєнний період, дуже різноманітна і багата. Це система джерел таких типів як писемні (різноманітні акти судових, поліцейських, воєвод-

ських установ польської влади), фото, кінодокументи.

Писемні джерела поділяються на документальні, куди належать різноманітні акти, та оповідні або розповідні (наративи) як мемуари, періодика.

Джерела про діяльність «Сельробу» у міжвоєнний період поділяються на опубліковані, або видані та архівні. Протягом другої половини XX століття до наукового обігу були введені численні документальні джерела про національно-визвольну боротьбу на Західній Україні у 20-х.- 30-х. роках XX століття, зокрема в яких згадується діяльність «Сельробу», але є й такі матеріали, які не опубліковані і зберігаються в архівах. Наприклад, у фондах Центрального державного історичного архіву у Львові є інформація про активну діяльність «Сельробу» під час виступу населення у Заболотові і Стрию, селянські страйки в 1928-1929 роках, виступи під час так званої «пацифікації» [1, арк..72]. Інформація про розкол у «Сельробі» зберігається у ф. 1 Центрального державного архіву громадських об'єднань України [2, арк..49-51], а у ф.233 цього ж архіву є документи і матеріали про створення «Сельробу» [3, арк.. 1-3]. У ф.6 цього ж архіву зберігаються матеріали, які характеризують видавничу діяльність «Сельробу». Так було припинено видання окремих друкованих органів газет «Наше життя» і «Воля народу», а редакційні сили цих органів залучити до співпраці в єдиній центральній сельробівській газеті «Наше слово» [4, арк. 227].

Про розкол у 1927 році «Сельробу» на «Сельроб»- правицю і «Сельроб»- лівицю свідчать документи і матеріали Державного архіву Львівської області [5,арк.52].

Важливі документи про діяльність «Сельробу» зберігаються у Державному архіві Волинської області. Так, у ф.46 під грифом «Таємно» знаходиться оригінал звіту польською мовою від 29 лютого 1932 року про діяльність «Сельробу» у Сарненському повіті за друге півріччя 1931 року. Автор звіту – Сарненський повітовий староста – звітує про конкретні дії «Сельробу», наводить прізвища активних учасників. [6. арк.2-4].

Важливим письмовим джерелом діяльності «Сельробу» є преса. Історія сельробівської преси є складовою частиною історії національно-визвольної боротьби і історії «Сельробу». Преса була його надійним помічником і зброєю в боротьбі за широкі маси.

Польська цензура пильно стежила за революційною пресою Західної України. На основі розпорядження міністерства внутрішніх справ Польщі від 24 березня 1924 року старостам надавалося право конфіскувати окремі номери газет і повідомляти про це воєводу.

На шпальтах сельробівських газет «Воля народу», «Наше життя», «Сель-Роб», постійно висвітлювалася національно-визвольна боротьба західноукраїнського народу проти польської окупації, важке економічне та політичне становище народу.

«Воля народу» була легальною революційною українською газетою у Східній Галичині. Вона швидко стала однією з найбільш популярних газет, про що свідчать архівні документи поліції.

Друкованим органом «Сельробу» була також газета «Наше життя». З моменту створення «Сельробу», вона теж стала його друкованим органом. Видавалася газета в Холмі відомими західноукраїнськими журналістами Степаном Маківкою і Петром Щербаком.

Значний джерелознавчий матеріал відображався і в газеті «Наше слово», що була центральним органом «Сельробу». Газета почала виходити 29 травня 1927 року. Польський уряд добре розумів, який великий вплив на західноукраїнське населення і суспільну думку мали сельробівські газети і видання. Тому газети «Сельробу» влада ставила у тісні цензурні рамки. Одну за одною викреслювала цензура статті про страйки, про жалюгідне становище західноукраїнського населення, коли порушувалися всі права та свободи. Сельробівські газети піддавались репресіям, в редакціях робили обшуки, редакторів заарештовували.

Великий інтерес у дослідника діяльності «Сельробу» у міжвоєнний період безперечно викликають мемуари безпосередніх учасників тих подій, які є одним із важливіших писемних джерел. Вони складають багатий фактичний матеріал для дослідження як загальної національно-визвольної боротьби на західноукраїнських землях у міжвоєнний період так і діяльності «Сельробу».

Багаточисельні конкретні факти, які наводяться у спогадах, дають можливість проаналізувати конкретну діяльність тих або інших учасників цих подій в тому або іншому населеному пункті.

Важливість використання цих джерел в історичних дослідженнях не викликають сумніву. Разом з тим, враховуючи специфічність особливостей мемуарів як джерел суб'єктивного походження, дослідник повинен підходити до них з максимальною обережністю, використовуючи всі можливі додаткові прийоми критичного аналізу, які не завжди і не в такій мірі потребують інші джерела.

Безпосереднім учасником тих подій був Григорій Гапончук, який у своїй книзі «Так веліла совість» наводить інформацію і про діяльність «Сельробу».

Він підкреслює, що у 1927 році в їхньому селі Синьові Рівненського повіту почала активно діяти ця організація, а про активність її свідчить той факт, що під час виборів до польського сейму в 1928 році понад 80 відсотків виборців Синьова віддали свої голоси за кандидата «Сельробу» [7, с.6-7]. У своїх спогадах Григорій Гапончук наводить інформацію, пов'язану з виборами до польського сейму, коли кандидат у депутати від «Сельробу» Кузьма Пелехатий зустрічався з місцевими жителями у квітні 1930 року у селі Межирічі Рівненського повіту [8, с.8].

Своїми спогадами про участь у національно-визвольній боротьбі ділиться активний учасник цих подій Михайло Теслюк. Так, у свої книзі «У боротьбі за возз'єднання», автор розповідає про репресії, які чинила польська влада відносно активних учасників цієї боротьби [9, с.79-80]. Про діяльність «Сельробу» автор книги згадує тільки на початковому етапі цієї організації, тому що книга хронологічно охоплює період з 1919 по 1926 роки [10, с.240-241.]

Таким чином, документальні писемні джерела можуть використовуватися у краєзнавчій, та науковій роботі при підготовці фундаментальних праць з історії національно-визвольної боротьби на західноукраїнських землях у міжвоєнний період і безпосередній участі у цій боротьбі «Сельробу». Вони можуть підняти історіографію цієї боротьби на значно вищий рівень, ніж вона перебувала до цього часу.

Список використаних джерел

1.Центральний державний історичний архів у Львові (далі – ЦДІАЛ).- ф.201, оп.46, спр.2095, арк..72. 2.Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), ф.1, оп.20, спр.2479, арк..49-51. 3.ЦДАГОУ, ф.233, оп.1, спр.66, арк..1-3. 4.ЦДАГОУ, ф.6, оп. 1, спр.345, арк..227. 5.Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф.110, оп.1, спр.237, арк..52. 6.Державний архів Волинської області (далі – ДАВО), ф.46, оп.1, спр.1960, арк..2-4. 7.Гапончук Г.У. Так веліла совість /Г.У.Гапончук.- Львів : Каменяр, 1985.- С. 6-7. 8.Там само, С.8. 9.Теслюк М.М. У боротьбі за возз'єднання: Сторінки спогадів /М.М.Теслюк.- Львів : Каменяр, 1988.- С. 79-80. 10.Там само, С.240-241.

В. А. Гедз

РОЗСТРІЛИ ЄВРЕЇВ В МАКАРОВІ У 1941 р. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГДА СБУ ТА СПОГАДАМИ ОЧЕВИДЦІВ)

Серед величезної кількості кривавих злочинів нацистів на українській землі була кампанія геноциду «нижчої раси». Перш за все вона була спрямована на знищення слов'ян, євреїв та циган. Особливою жорстокістю, розмахом і наслідками відзначалося винищення єврейського населення в Україні. Напередодні війни на території України (у сучасних кордонах) проживало близько 2,7 млн. євреїв. За кількістю євреїв Україна займала (всередині 1941 р.) перше місце в Європі і друге

в світі [5, 6]. Масовий геноцид українських євреїв став частиною загальної катастрофи українського народу. Насамперед євреїв знищували за національними ознаками. Загалом за період окупації в Україні було знищено понад півтора мільйона євреїв. З них на другу половину 1941 р. припадає приблизно третина усіх вбивств – 518 тис [5, 6]. Таке тотальне знищення для порівняно нечисленного єврейського етносу в Україні є цифрою непомірно великою.

Влітку 1941 р. важко знайти населений пункт України де б гітлерівці не здійснювали масові знищення євреїв. Не став винятком і Макарів на Київщині, де євреї складали більшу частину населення [3, 17].

Довгий час ця сторінка історії містечка залишалася невідомою, про неї не писали в книгах та пресі. Лише з вуст у вуста переповідали місцеві мешканці про події вересня 1941 р.

Проте змінилася ситуація з відкриттям фондів українських архівів.

У Галузевому державному архіві СБУ зберігається справа засудженого Федора Скробача (Богдана) [2]. Зокрема у ній зазначено, що Ф. Скробач, будучи учасником похідної групи ОУН (м), у серпні 1941 р. прибув до Макарова де очолив Макарівську райполіцію. У його підпорядкуванні службу проходили Я. Павловський, Г. Шульга та І. Божок [2, арк. 292]. Саме вони у вересні 1941 р. заарештували, а потім і розстріляли 39 євреїв.

Більш детально про цю подію написано у справі Якова Павловського, яка теж зберігається в ГДА СБУ [1]. Зокрема у обвинувачені вказано, що «будучи поліцаєм брав участь у вересні 1941 р. в масових арештах громадян єврейської національності. Всього у цей період було арештовано 39 осіб. Всі вони протягом двох днів утримувалися під арештом, а потім за участі Я. Павловського були розстріляні. Як повідомив на суді сам Павловський, він брав участь у конвоюванні арештованих радянських громадян до місця розстрілу у сад колгоспу «Відродження», стояв в охороні місця розстрілу, а після знищення, брав участь в закопуванні євреїв» [1, арк. 1 – 2]. Слова Я. Павловського були підтвердженні свідками.

Однак у справах Ф. Скробача та Я. Павловського не зазначено прізвища всіх розстріляних, а в допитах згадуються лише окремі імена.

У фондах Макарівського районного історико-краєзнавчого музею вдалося відшукати свідчення В. Кобзєва, де він вказує прізвища знищених та окремі деталі розстрілу [4]. Додавши до спогадів мешканця Макарова імена зі справ засуджених, ми отримали список розстріляних євреїв: *Кругляк Диня* (мати); *Кругляк Куся* (16 років); *Кругляк Іда* (15 років). Була поранена в ногу Я. Павловським. Дістала платочок з кишені і стала перев'язувати рану, але він пхнув її у яму і добив. *Вінницький Мойсей та невідома жінка, яка проживала у нього у квартирі*. *Житницький Нухим* (батько); *Житницька Рива* (мати); *Житницька Фіра* (10 років); *Житницька Софія* (16 років). Дівчинку перед самим розстрілом примусили грати на гітарі. *Модилевський* (батько); *Модилевська* (мати); *Модилевська Марія* (15 років); *Модилевська Дона* (17 років). *Гаєцький Йосип* (25 років). Служив у Червоній армії. Вийшов з оточення; *Двоє дітей Й. Гаєцького.* Подружжя *Зарицьких* (чоловік і жінка похилого віку). *Грінберг Рива Гордіївна* (60 років). *Димерський Еліволф Самойлович. Димерський Йосип (55 років); Димерська (дружина); Димерська Хая (20 років); Димерська Шулена (16 років). Димерський Давид (30 років); Димерська Злата (27 років).* Була вагітна і молила пощадити її. *Димерський (8 років).* Перед розстрілом впав на коліна перед поліцаєм, цілуючи чоботи, просив пощади для мами Злати. *Котляревська Фейга. Полонський Целик (65 років); Полонська Песя (65 років). Співак Яків (72 роки); Співак Ента (69 років).*

Проте у ньому лише 32 прізвища, у справах Ф. Скробача та Я. Павловського фігурує цифра – 39 осіб [1, арк. ; 2, арк.]. Отже сім жертв гітлерівського режиму та українських поліцаїв і до сьогодні залишаються невідомими. Проте маємо надію, що уже найближчим часом їх імена будуть встановлені.

На місці, де у вересні 1941 р. відбувалися розстріли, за рахунок місцевих приватних підприємців встановлено невеличкий пам'ятник. Але на цьому історія ще не закінчується. У ці дні громада Макарова веде активну роботу з пошуку коштів для встановлення повноцінного пам'ятного знаку та меморіалізації пам'яті про розстріляних гітлерівцями земляків.

Список використаних джерел

1.ГДА СБУ. – Спр. 36415 фп. – 70 арк. 2.ГДА СБУ. – Спр. 39831 фп. – Т. 1. – 422 арк. 3.Історія Макарівського району. – Макарів, 1967. – 392 с. 4.Науково-допоміжний архів Макарівського районного історико-краєзнавчого музею. 5.Сборник документов и материалов об уничтожении нацистами евреев Украины в 1941-1944 годах / Сост. А. Круглов. – К., 2002. – 485 с.

С. П. Волкова, Г. І. Лисенко, А. В. Колесник

ЕВОЛЮЦІЯ КОЗАЦЬКОГО ЖИТЛА НА ТЕРЕНАХ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ

Історія Дніпропетровського регіону нерозривно пов'язана з історією козацтва, що відбилося в наших традиціях, в світогляді та в розвитку будівельних технологій.

Через обмежену джерельну базу з історії України XVIII ст., відомостей про окремі поселення, які виникали й розвивалися протягом XVIII ст. на теренах колишніх Запорозьких Вольностей, тобто в межах сучасної Дніпропетровщини, достатньо мало. Засновані козаками поселення найчастіше називаються слободами, а поселення селян, вихідців із Гетьманської і Правобережної України – селами. Основою поселень були окремі житла запорізьких козаків – бурдюги, курені, зимівники. За час свого існування запорозьке житло пройшло розвиток від архаїчної однокамерної напівземлянкової форми – до наземної багатокамерної оселі, з якої поступово складався південний тип житла українців, остаточно сформований на початку XIX ст.

Первинним стаціонарним житлом місцевих жителів на нашій території була напівземлянка, яку козаки називали **«бурдюгом»** (походить від татарського слова «бурдюг», що означає вивернуту цілком шкуру тварини, просмолену і вживану як посудина для води). У запорізьких козаків бурдюгами називали самотні, без жодних додаткових будівель землянки, де-не-де розкидані по безлюдному й глухому степу запорізьких вольностей. У них жили козаки, що шукали повної відокремленості як від бурхливого січового, так і від важкого родинного хутірського життя.

Бурдюг як тип житла добре досліджений археологами в нижньодніпровських поселеннях X–XIV ст. Він був прямокутної форми з переважаючими розмірами 3 х 5 м, середньою площею – 12–16 кв. м, заглиблений в материк в середньому на 1 м, хоча, як пише А. Брайчевська, були і наземні споруди [2,с.178]. Підлога була земляна або глинобитна в кілька шарів, стіни – стовпової конструкції плетеного легкокаркасного типу, обмазані глиною. Були стіни й зрубної конструкції [3,с.8]. Щодо конструктивних особливостей бурдюга Д.Яворницький відзначав, що у викопаній у землі ямі ставили чотири стіни з плетеного хмизу, навколо стін нагортали землю, зверху робили дах, а все це разом обмащували знадвору глиною і кізяком і обставляли кураєм, у стінах залишали отвори для круглих віконечок [10,с.190], які були маленькі, у вигляді тарілочок, зроблених з рябого зеленого з камінцями скла. Рами складалися з чотирьох трісочок [1]. Всередині бурдюга не було ні печі, ні димаря: піч заміняла «мечеть» – споруда на кшталт печі, низенька, зроблена з каменю, на котрій пекли хліб, та «кабиця», на котрій варили страви, обидві робили з дикого каменю [10,с.190]. Коли запалювали «мечеть», то каміння розігрівалося до почервоніння, приміщення швидко нагрівалося – достатньо, щоб пережити будь-які морози [1,с.6].

В конструктивних деталях, матеріалах, розмірах великих відмінностей між слов'янськими землянками XII – XIV ст. і запорозькими бурдюгами XVIII ст. не спостерігається, а тому цей тип житла слід визнати автохтонним [5].

Курінь – первинно тимчасова будівля різних розмірів, призначена для ночівлі, зимівки. Походження слова ймовірно пов'язане зі словом «курити» (випускати дим). Як примітивне козацьке житло курені розташовувалися на берегах річок, у ярах і байраках, де зручно було займатися рибальством і мисливством.

У Запорізькій Січі курінь – це одночасно і хата для проживання козаків і підрозділ, який закріплений за даною хатою.

У різних Січах курені відрізнялися розмірами та будівельними матеріалами. У Базавлуцькій Січі – це була однокамерна напівземлянка, з турлучними стінами, зробленими з жердин, що поставлені горизонтально, переплетені хмизом, лозою, очеретом та обмазані глиною з обох сторін. Зовні верхня частина напівземлянки була обкладена дерном для утеплення. Дах у такій будівлі був двосхилий, «на сохах», критий очеретом. Курінь Базавлуцької Січі за розмірами міг бути довжиною – 10 м, шириною – 4 м, висотою – 2,5 м [4].

Великими і просторими будівлями були курені Нової Січі, про що ми маємо свідчення сучасників. Запорожець М. Корж згадував: «Куринь строился подобно трапезной, без всяких чуланов и перегородок» [9]. П. Калнишевський зазначав, що козаки будували свої курені та інші споруди просторими, добротними і міцними. Він перелічував 38 куренів, кожен з яких разом з кухнею мав розміри 20 х 6 сажнів (42,7 м х 12,8 м) і мав трисхилий дах на кроквах, критий драницею. За описом Д. Яворницького курені будували з рубаного та різаного дерева (дубу, липи, осоки). В курені влаштовували чотири квадратних прямокутних вікна з чотирма круглими шибками, а сіни освітлювалися двома вікнами по обидва боки від дверей [4].

Ще одним видом поселень козаків були **зимівники** – своєрідні хутори, що виникли в першій половині XVI ст. і були основною формою господарства на Запоріжжі. До речі, перша письмова згадка про зимівники датується 20-м серпня 1576 року, проте в жалуваній грамоті Стефана Баторія є свідчення, що вони з’явилися набагато раніше і в XV ст. були розповсюджені на значній території – від Самари до Дону.

Д. Яворницький зазначає, що у кожному зимівнику містилося 2 – 3 хати й різноманітні господарчі будівлі. Кожна хата мала посередині кімнату й комірчину. Хати ставилися посеред двору, обнесеного плетеним тином або частоколом. До господарчих споруд відносились: сараї для худоби, комори, стайні, льохи, зимівники для бджіл. При таких зимівниках господарі обов’язково тримали коней і худобу, іноді будувався млин. Зимівники рідко будувалися одним господарем, частіше 3 – 4 господарями. Тут проживали, здебільшого, сімейні запорожці, або ті, що покинули службу на Січі [10, с. 250 –251].

Основу запорозького обійстя хутора-зимівника становила добре відома хата-мазанка, крита соломою або очеретом. Саме хата-мазанка захоплювала подорожніх іноземців: «Українці живуть в охайних, завше підтримуваних у чистоті хатах, які начебто усміхаються до тебе. Господині не задовольняються тим, що кожної суботи миють їх, як це роблять голландці, але ще й раз на два тижні білять житло», – писав у 1838 році німецький географ Коль [7, с.75].

Запорожці білили хати зовні і з середини. Широко застосовували художні оздоблення, так зване «квітчання», яке мало не лише естетичне значення, а й виконувало деякі магічно-культові функції. Декоративне кольорування було присутнє в кутах, по-під стріхою, навколо вікон і дверей, фарбування призьби в червоний колір мало охороняти житло. Через ці «вогняні кільця» до оселі не могла пробратись ні хвороба, ні лиха істота [8, с. 83]. Квітчали різним орнаментом і ставні на вікнах.

Отже, територія Дніпропетровська охоплює добрий десяток колишніх слобод та фортець. Починаючи з кінця XVIII ст. до сьогодні, межі міста включили в себе козацькі містечка Новий Кодак і Самарь, слободи Половицю, Лоцманську Кам’янку, Мандриківку, Діївку, Сухачівку, Таромське, Одинківку, Обухівку та інші поселення.

Список використаних джерел

1.Багалей Д. И. Очерки колонизации и быта степной окраины Московского государства / Д. И. Багалей. – СПб., 1887. – 560 с. 2. Брайчевська А.Т. Давньоруські пам'ятки Дніпровського Надпоріжжя / А.Т. Брайчевська // Археологічні пам'ятки УРСР : зб. наук. пр. Т. 12. Дослідження пам'яток Древньої Русі / Акад. наук УРСР, Ін-т археології. – К.: Видавництво АН УРСР, 1962. – С. 155 – 181. 3.Козловський А. О. Історико-культурний розвиток Південного Подніпров'я в IX – XIV ст. / А. О. Козловський; ред. О. П. Моця. – К.: Наукова думка, 1992. – 184 с. 4.Крапивка Г. А. Наукове обгрунтування будівництва історико-культурного комплексу «Запорозька Січ» / Г. А. Крапивка; Запорізьке відділення Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАНУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://donklass.com/arhiv/histdisk/inskoz/inskoz/stati/krap2.htm. 5. Олійник О. Л. Запорозький зимівник часів Нової Січі (1734–1775) / О. Л. Олійник. – Запоріжжя: Дике Поле, 2005. – 256 с. 6.Полонська-Василенко Н. Запоріжжя XVIII ст. та його спадщина в 2-х т. / Н. Полонська-Василенко. – Мюнхен: Видавництво «Дніпрова Хвиля», 1965. – Т.1. – 397 с. 7.Скуратівський В. Берегиня : худ. оповіді, новели / В. Скуратівський. – К.: Радянський письменник, 1987. – 278 с. 8.Супруненко В. Народини: Витоки нації, символи,вірування, звичаї та побут українців / В. Супруненко. – Запоріжжя, 1993. – 136 с. 9.Устное повествование бывшего запорожца, жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки, Никиты Леонтьевича Коржа. – Одесса, 1842. – 95 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gorod.dp.ua/history/doc/korzha_opovid.pdf. 10.Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. Т. 1 / Д. І. Яворницький; передм. В. А. Смолій; комент. Г. Я. Сергієнко; редкол.: П. С. Сохань. – К. : Наукова думка, 1990. – 577 с.

Ю. К. Дупленко, С. Г. Бурчинский

ВКЛАД И.И.МЕЧНИКОВА В РАЗВИТИЕ ГЕРОНТОЛОГИИ И ЭКОЛОГИИ (к 100-летию со дня смерти)

Илья Ильич Мечников считается во всем мире отцом современной геронтологии. Признавая большое значение сохранению здоровья и бодрости до глубокой старости, в «Этюдах о природе человека» он мечтал о том времени, когда произойдут коренные изменения: «… Старость, являющаяся при настоящих условиях скорее ненужной обузой для общества, сделается… полезным для общества периодом. Старики… смогут применить свою большую опытность к наиболее сложным и тонким задачам общественной жизни».

И.И.Мечников обратился к исследованию механизмов старения и продолжительности жизни, будучи признанным авторитетом в области сравнительной эмбриологии. В конце 90-х гг. появились свидетельства начатых И.И.Мечниковым экспериментальных работ в области геронтологии. Обобщением его представлений о биологии старения послужил известный цикл работ «Этюды о природе человека» (1903), «Этюды оптимизма» (1907) и «Сорок лет исканий рационального мировоззрения» (1913). И.И.Мечников, рассматривая возможные механизмы «долговечности» человека, считал единственно правильным «искать их в том же направлении, как и причины долговечности животных». Он принимал формулу бессмертия Вейсмана, но с определенными оговорками.

Развивая мысль о естественной смерти животных, И.И.Мечников подчеркивал: «Если в природе существует естественная смерть, то она должна была появиться на Земле значительно позже первых организмов». А насильственная смерть «должна была появиться с первых же шагов жизни… естественная смерть должна встречаться очень редко ввиду частой насильственной смерти вследствие болезней или прожорливости врагов». И.И.Мечников, поддерживая идею эволюционного происхождения смерти в живой природе, значительно большее приспособительное значение, чем Вейсман, отводил насильственной смерти (у Вейсмана – «случайная смерть»). Он критически отнесся к эволюционной роли естественной смерти, по Вейсману, и подчеркнул значимость насильственной смерти и старения организма для борьбы за существование: «Ослабление состарившегося организма совершенно достаточно, чтобы устранить его в борьбе». Этот тезис имеет неоце-

нимое значение для последующего развития экологии.

Значение насильственной смерти в животном мире в дальнейшем было подробно разработано в трудах А.Н.Северцова и его учеников – И.И.Шмальгаузена и С.А.Северцова, в исследованиях Г.Биддера. Последующее развитие экологических исследований внесло коррективы в отмеченные С.А.Северцовым зависимости. Для млекопитающих вскрыт механизм регуляции, в основе которого лежат определенные перестройки метаболизма, функций эндокринных желез в ответ на повышение или понижение численности, изменения территориальных связей и структуры популяции. И.И.Шмальгаузен и Г.Биддер положили начало линии развития представлений о старении и границах длительности жизни не как об определенном селективном признаке, а как о побочном эффекте иных характеристик процессов жизнедеятельности, имеющих положительную значимость для отбора. Историческое значение этого подхода было высоко оценено впоследствии А.Комфортом, эти взгляды подверглись дальнейшему развитию в концепциях Дж.Уильямса, В.В.Фролькиса. Р.Катлера, И.А.Аршавского и др. А.Комфорт подчеркнул, что в этих представлениях был поднят вопрос о старении как о явлении, лежащем вне «программы», закрепленной в ходе естественного отбора.

Тезис концепции Шмальгаузена – Биддера о роли в процессах старения индивидуума механизмов, регулирующих рост и несмотря на его прекращение продолжающих свое действие, своеобразно возродился в концепции 1958 – 1978 гг. В.М.Дильмана.

Стремление естествоиспытателей Х1Х века искать механизмы старения и продолжительности жизни прежде всего на клеточном уровне обусловлено всем ходом развития биологических представлений того времени. И.И.Мечников, опираясь на разработанное им положение о роли фагоцитов в атрофических процессах, распространил его на старческую атрофию, усматривая в механизмах ее развития борьбу макрофагов и «благородных элементов» тканей. Таким образом, он ведущую роль отводил нарушениям межклеточных взаимоотношений и гетерохронности старения различных тканевых элементов, И.И.Мечникову не удалось ответить на поставленные перед собой вопросы из-за трудностей, связанных с получением и дозированием цитотоксических сывороток. Исследования действия различных цитотоксических сывороток на стареющий организм, разработка антиретикулярной цитотоксической сыворотки дело последующего этапа развития идей И.И.Мечникова в школе А.А.Богомольца, иначе расценивающего складывающиеся при старении межклеточные взаимоотношения и роль при этом соединительнотканных элементов. Внимание к межклеточным механизмам старения и участию в них соединительнотканных элементов наблюдается на протяжении всего развития современной геронтологии – от М.С.Мильмана, Р.Е.Кавецкого), Дж.Биррена, до М.Бюргера, Н.Н.Сиротинина, Ф.Верцара, Г.М.Бутенко и др. – подчеркивает плодотворность такого подхода.

Современного уровня разработки клеточных механизмов старения удалось достичь лишь после того, как родилась и окрепла молекулярная биология, ибо большинство теорий старения, ставших результатом или предпосылкой современных исследований, исходит из молекулярно-биологических концепций и соответствующей методологии. А.А.Богомолец предвидел значение молекулярных возрастных изменений и тесно увязывал его со своими представлениями о роли соединительной ткани в функционировании организма – концепцией физиологической системы соединительной ткани. Он отмечал, что его точка зрения на роль «активности физиологической системы соединительной ткани для долголетия организма прямо противоположна точке зрения Мечникова».

Оценивая современные ему данные о возрастных изменениях на клеточном и системном уровнях, А.А.Богомолец придавал соединительной ткани, ее клеточным элементам ведущее значение в механизмах старения. Исходя из своих пред-

ставлений о роли соединительнотканных элементов в питании, метаболизме паренхиматозных клеток, состоянии иммунологической реактивности организма, А.А.Богомолец считал, что нарастание с возрастом метаболических и структурных изменений в них неминуемо приводит к развитию сложных и значительных изменений в организме. В связи с этим А.А.Богомолец иначе, чем И.И.Мечников, решал вопрос о стимуляции стареющих элементов в целях вмешательства в механизмы старения. Стимуляция, по его мнению, должна распространяться как на специфические, паренхиматозные клетки, так и на элементы соединительной ткани. Исходя из принципов, намеченных И.И.Мечниковым в 1901 г., А.А.Богомолец предложил антиретикулярную цитотоксическую сыворотку (АЦС), получившую мировую известность, и ввел ее в широкую медицинскую практику, в частности, в борьбе за долголетие человека.

Исследования межклеточных взаимоотношений и иммунологической реактивности, инициированные И.И.Мечниковым, оказались весьма важными для формирования регуляторных представлений о механизмах старения. Трактовка их А.А.Богомольцем – как возможность развития изменений в антигенных свойствах стареющих клеток – вполне отвечает современным представлениям об аутоиммунных реакциях. Значимость иммунологических сдвигов в процессах старения привела к формулировке Р. Вэлфордом и Ф. Бернетом в 1969 – 1970 гг. аутоиммунной теории старения, основанной на утверждении, что иммунным механизмам в генезе процессов старения принадлежит решающая роль. Упомянутые иммунологические исследования дают представление о том направлении, в каком шло современное развитие идей И.И.Мечникова и А.А.Богомольца в плане межклеточных и гуморальных регуляторных взаимоотношений в механизмах старения. Таким образом, можно констатировать, что изучение механизмов старения в школах И.И.Мечникова, как и А.А.Богомольца, составило громадный вклад в развитие современной геронтологии. Работы их единомышленников и последователей развивали инициированные идеи, они искали и находили новые подходы к вскрытию сущности процессов старения.

Реконструкция путей развития геронтологии, рациональная оценка современного состояния и адекватное прогнозирование разработки комплексной проблемы старения возможно лишь на базе тщательного анализа исторической преемственности идей. Современное развитие геронтологической и экологической мысли нацелено на решение важнейших общебиологических вопросов. Одновременно геронтология призвана вскрыть механизмы развития патологии, сцепленной со старением.

О. М. Грибенко, Л. І. Синіговець

СТРУКТУРА ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ РАДИ МІНІСТРІВ ЗА ЧАСИ ПРАВЛІННЯ ГЕТЬМАНА П.СКОРОПАДСЬКОГО (КВІТЕНЬ – ГРУДЕНЬ 1918 Р.): ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Даною проблематикою займалися історики О.Аркуша, П.Гай-Нижник, Д.Дорошенко, П. Реєнт, Р. Періг, юристи С. Коник [1-5].

Становленням Гетьманату в Україні у квітні 1918 року була побудована нова модель державного управління, яка відрізнялась від державного управління Української Центральної Ради.

Рада Міністрів як вищий колегіальний орган у системі органів виконавчої влади виконувала функції координації загальнодержавних програм і узагальнення законодавчої ініціативи міністерств та інших відомств. Міністерство мало статус вищого урядового органу, відповідального за напрям (галузь). До його складу входили центральні, прирівняні до них і урядові органи державного управління. Такий поря-

док закріплював за міністерством статус провідного (головного) органу виконавчої влади й засвідчував наявність чіткої ієрархічної системи управління [6,8].

Гетьманський уряд мав такі назви: 1) Кабінет Міністрів; 2) Рада Міністрів. Посада прем'єра мала спочатку назву Отаман – міністр. Але остаточно закріпилися такі назви «Рада Міністрів» і «Голова Ради Міністрів».

За Законом від 29 квітня 1918 року (розділ «Рада Міністрів та її міністерства») міністр Української Держави 1918 року був вищим виконавцем рішень гетьмана та уряду у своїй сфері управління. До його повноважень належало підготовка законодавчих актів (законодавча ініціатива) стосовно свого напряму державного управління, спрямування і об'єднання праці окремих державних установ в плані здійснення вищого державного управління (виконавча робота).

Перед гетьманом було встановлено відповідальність голови уряду і міністрів за загальний стан державного управління, а також кожен окремо відповідав за свою ділянку роботи і особисті розпорядження. За вчинення посадових правопорушень ці посадови особи підлягали до карної і громадської відповідальності, відносно до чинного законодавства.

Порядок вирішування справ у Раді Міністрів, визначався так: 1) Державна канцелярія подавала законопроекти або питання на обговорення Ради Міністрів зі своїми висновками і з пояснювальними записками та зауваженнями про формальні вартості внесення їх; 2) Рада Міністрів приймала рішення більшістю голосів, причому при рівності голосів – голос голови Ради Міністрів був вирішальним.

Законом від 18 травня 1918 року була заснована Мала Рада Міністрів, яка складалася з товаришів міністрів і осіб, котрі заміняли їх з правами товаришів міністрів. Головою Малої Ради Міністрів являвся один з міністрів або товаришів їх по призначенню Ради Міністрів. В сферу праці Малої Ради входив розгляд: 1) законодавчих та адміністративних пропозицій окремих міністерств; 2) проектів, штатів і кошторисів, котрі складаються окремими міністерствами; 3) відповіді відомств на законопроекти і проекти загально адміністративних розпоряджень з метою згоджування їх; 4) подань окремих міністерств про асигнування кредитів до часу затвердження кошторисів і про асигнування надзвичайних кредитів зверх кошторисів; 5) інших справ, які Рада Міністрів передає на розгляд Малої Ради [7].

Мала Рада Міністрів збиралася тричі на тиждень, висновки Малої Ради представляв її голова на засіданні Ради Міністрів з даного питання. Ведення справ Малої Ради Міністрів було покладено на Державну канцелярію. Мала Рада Міністрів не отримала чіткого визначення своїх повноважень. В законах нічого не говорилося про повноваження і місце уряду в системі виконавчої влади.

Міністерство мало статус головного урядового органу в напрямі об'єднання, координації та контролю роботи департаментів, головних управлінь та окремих відділів. В правовій основі статусу міністерств було використання практики «Учрежденія Міністерств» Російської імперії, яка була затверджена в 1896 році.

До повноважень міністрів належало: а) розроблення законодавчих актів відносно свого напрямку діяльності міністерства; б) видання підзаконних актів (розпоряджень) після затвердження Радою Міністрів; в) прийняття наказів по міністерству про утворення нових департаментів, окремих відділів, або про ліквідацію установ міністерства.

Департаменти, головні управління, головні управи, урядові уповноважені були прирівняні до статусу центральних органів виконавчої влади. Наради, комісії, ради, комітети при міністрі, міністерстві й департаментах були дорадчо-консультативними органами, які обговорювали і брали участь у вирішенні кардинальних питань державного управління.

Державна канцелярія, Державний контроль та прирівняний до їхнього статусу Головно уповноважений по управлінню та ліквідації інституцій та організацій військового часу Української Держави були центральними органами виконавчої вла-

ди зі спеціальним статусом.

Значну роль у державному будівництву Української Держави відігравала Державна канцелярія (була утворена за наказом № 2 від 4 травня 1918 року державного секретаря М. Гжицького), яка мала статус центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. Призначення Державної канцелярії полягало у забезпеченні законодавчої діяльності держави та державної політики з питань державної служби.

Гетьманом 14 червня 1918 року був затверджений «Статут» Державної канцелярії, яка складалася з державного секретаря, товаришів державного секретаря, юридичної ради, департаментів (законодавчих, загальних, господарських справ), архіву, бібліотеки, секретаріату Ради Міністрів, відділу кодифікації законів, державної друкарні.

Цікавими були функції Державної канцелярії і її підрозділів. Департаменту загальних справ належало: а) розроблення законів; б) розглядання нормативних актів міністерства; в) виконання функцій юристконсультанта для державних установ і посадових осіб; г) введення поточного діловодства Державної канцелярії та юридичної ради. Законодавчий департамент повинен був займатися забезпеченням та проведенням державної політики з питань державної служби. Основними напрямками діяльності загального департаменту було: а) оформлення та оголошення наказів про призначення на посадову посаду; б) ведення формулярних списків державних службовців центральних та місцевих установ; в) ведення реєстру державних виконавчих органів з визначенням їх компетенції та повноважень. Господарчий департамент друкував законодавчі акти в «Державному віснику».

Державний секретар був значною фігурою в ієрархії вищих посадових осіб. Він призначався особисто гетьманом за власним розсудом, без погодження з Радою Міністрів. Офіційно до складу уряду він не входив, але мав вирішальний голос з питань своєї компетенції. Повноваженнями державного секретаря були: підготовка і винесення на розгляд проектів остаточних законів і розпоряджень, якщо вони не належали до виключної компетенції окремих міністрів; засвідчення своїм підписом документів, ухвалених Радою Міністрів і затверджених гетьманом; подання до уряду законопроектів, розроблених окремими міністерствами, зі своїми зауваженнями щодо їх змісту; представлення документів Ради Міністрів на затвердження гетьманові; кодифікація законів і видання зведеного їх збірника; оголошення законів, наказів, постанов і розпоряджень; загальне ведення справ уряду [6].

Наступним органом, прирівняним до статусу центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, було управління в особі головно уповноваженого по управлінню та ліквідації інституцій та організацій військового часу Української Держави, яке було вищим державним органом із цих питань. Під час Першої світової війни було утворено чимало таких громадських організацій, як Центральний військово-промисловий комітет, Земський союз, Союз міст, Земгор та господарчі інституції військового відомства, що одержували кошти й майно з державного військового фонду, який знаходився на території Української держави.

Таким чином, з роду компетенції і повноважень вищих органів виконавчої влади зробимо узагальнення: 1) Рада Міністрів – вищий колегіальний орган, який виконував функції координації і узагальнення державних програм і законодавчої ініціативи міністерств і відомств; 2) Голова Ради Міністрів підбирав кандидатів на міністерські посади, а також головував на засіданнях Ради Міністрів; 3) окрема відповідальність міністрів за свою діяльність перед головою держави; 4) гетьман, як голова держави та вищої виконавчої влади, самостійно приймав рішення про квоту довіри або недовіри уряду повному складі.

Список використаної літератури

1.Історія державної служби в Україні: у 5 т. / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородін та ін.; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.]; Голов.

упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. – К.: Ніка-Центр, 2009. – Т. 2. – 512 с.; 2.Гай-Нижник П. П. Налагодження державної служби в добу української революції / П. П. Гай-Нижник // Державна служба України в історичному контексті: проблеми становлення та розвитку: зб. текстів виступів на наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2008 р.) / Головне управління державної служби України; за заг. ред. А. Вишневського - К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2009. – С. 37-91; 3.Дорошенко Д. І. Історія України 1917 – 1923 рр. В 2-х томах: Документально-наукове видання / Д. І. Дорошенко; Упрод.: К. Ю. Галушко. – К.: Темпора, 2002. – Т. 2. Українська Гетьманська Держава 1918 р. – 354 с.; 4.Реєнт О. П. Павло Скоропадський / О. П. Реєнт. - К.: Видавний дім «Альтернативи», 2003. - 304 с.; 5.Пиріг Р. Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси / Р. Я. Пиріг. К., 2011. – 336 с.; 6.Коник С.М. Становлення вищих та центральних органів української держави 1918 р. Дис. канд. наук з держ. уп ьт р. / Укр. акад. держ. управ. при Президентові України. – К., 2002. – 180 с; 7.Статути державної канцелярії та розпис тимчасових штатів. – ЦДАВОУ. – Ф. 1065. – Рада Міністрів Української Держави. – Оп. 1. – Од. зб. 284. – Арк. 1-4. 8.Накази Гетьмана // Державний вісник. – 1918. – 22 серпня.

І. Г. Каретніков

УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ 1962–1964 рр.: ПРОПОЗИЦІЇ МІНІСТЕРСТВА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УРСР ДО ПРОЕКТУ «ХРУЩОВСЬКОЇ» КОНСТИТУЦІЇ

Проект нової Конституції, який активно розроблявся в СРСР на початку 60-х років, залишався довгі роки поза межами історичного дискурсу через недоступність джерел. Ситуація докорінно змінилася наприкінці 1990-х років, коли внаслідок «архівної революції» для дослідників стали доступними матеріали роботи Конституційної комісії. Наразі історія розробки проекту «хрущовської» Конституції тематизована в російському науковому дискурсі. Історики і правознавці дискутують, чи можна вважати Конституцію 1962 – 1964 рр. самостійним проектом, чи це був лише початковий етап неперервного конституційного процесу 1962 – 1977 рр. Попри різні підходи, російські автори розглядають незавершену «хрущовську» Конституцію як важливу складову новітньої історії Росії та навіть як нереалізовану демократичну реформу [1]. На жаль, історія розробки нової Конституції СРСР початку 1960-х рр. на сьогодні залишається на периферії українських історіографічних практик [2].

Автор зацікавився цією темою під час роботи над дисертаційним дослідженням, розглядаючи листи з пропозиціями громадян, що надійшли до конституційної комісії з України, як додаткове джерело для вивчення суспільних настроїв часів «відлиги» [3]. Згодом виявилося, що вказаними текстами не вичерпується українська складова конституційного процесу 1962-1964 рр. У Центральному державному архіві громадських об'єднань України зберігається документ, який дозволяє по-новому подивитися на участь українців у розробці проекту нової Конституції СРСР. Йдеться про записку Міністра закордонних справ УРСР Л. Паламарчука від 18 червня 1962 року, яку було адресовано першому секретареві ЦК КПУ, члену комісії з підготовки нової Конституції СРСР М. Підгорному.

Автор має на меті розглянути ті аспекти української складової незавершеного конституційного дискурсу 1962 – 1964 років, які відбилися у пропозиціях керівництва МЗС УРСР до проекту «хрущовської» Конституції. З огляду на відсутність опублікованих посилань, можна стверджувати, що цей матеріал вперше вводиться у науковий обіг.

Вартує уваги дата появи документу – буквально за три дні після першого пленарного засідання Конституційної комісії 15 червня 1962 р., на якому її Голова М. Хрущов зазначив, зокрема, що необхідність розширення прав союзних республік є одним з пріоритетних напрямків роботи комісії. Він також запропонував під час розробки проекту «піти по лінії найбільш демократичного напрямку», тобто враховувати думку кожного члена комісії [4]. Видається, у Києві такий виступ М.

Хрущова сприйняли як очікувану та санкціоновану «згори» можливість висловити власне бачення конституційних повноважень республіки.

Записка складається з трьох частин, в яких порушуються різні аспекти конституційного статусу Української РСР у складі СРСР. Першу її частину присвячено праву республіки укладати міжнародні договори. Автори наголошували, що Закон «Про надання союзним республікам повноважень в області зовнішніх зносин та про перетворення у зв'язку з цим Народного Комісаріату закордонних справ із загальносоюзного на союзно-республіканський Народний Комісаріат», прийнятий Верховною Радою СРСР 1 лютого 1944 р., надав союзним республікам право вступати у безпосередні зовнішні зносини. Згідно з цим Законом статтю 18 Конституції СРСР 1936 року було доповнено пунктом «а», в якому, зокрема, йшлося про те, що союзна республіка має право вступати у безпосередні зносини з іноземними державами, укладати з ними угоди. «Між тим, пункт «а» ст. 14 Конституції СРСР визначає укладання Союзом РСР не угод, а договорів. У кожне з цих понять зазвичай вкладається певний зміст. Так, договорами зазвичай називають укладені від імені вищого органу державної влади важливі політичні, економічні та інші акти. Угодами називають акти менш важливого політичного значення, які, як правило, підписуються від імені уряду і часто ратифікації не підлягають. Така ситуація може створити хибне уявлення про те, що союзна республіка начебто не має права укладати договори у власному розумінні цього слова. Але УРСР у 1947 році підписала та ратифікувала 5 мирних договорів, Устав ООН, Устав Міжнародного Атомної Агенції та інші», – наполягали в українському дипломатичному відомстві. МЗС УРСР запропонував відбити у проекті нової Конституції «фактичне становище – право союзної республіки укладати договори». На думку авторів, проект відповідної статті міг бути викладений наступним чином: «Кожна союзна республіка має право вступати у безпосередні зносини з іноземними державами, укладати з ними договори та обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками» [5].

У другій частині записки обґрунтовується необхідність конституційного закріплення права УРСР ратифікувати і денонсувати міжнародні договори. Автори документу дозволили собі обережну критику союзної та республіканської конституцій, можливо, з огляду на очікування їхньої заміни. Мова йшла про те, що, згідно зі статтею 14 Конституції СРСР, укладання, ратифікація та денонсація договорів належить до ведення вищих органів державної влади та органів державного управління СРСР. Про право союзної республіки ратифікувати і денонсувати договори у Конституції не говориться, про це право не згадується і в конституціях союзних республік. Через це, на думку керівництва українського МЗС, створюється враження, що союзна республіка не має права ратифікувати і денонсувати міжнародні договори.

«Ця обставина особливо часто використовується українськими буржуазними націоналістами та іншими недругами, що виступають з наклепницькими заявами з приводу суверенітету УРСР. Про таке хибне уявлення свідчить і той факт, що протягом декількох років у Міжнародній Організації Праці висловлюються сумніви щодо права Президії Верховної Ради УРСР ратифікувати конвенції цієї Організації. Пропонується у проекті нової Конституції упорядкувати й це питання, закріпити у законодавчому порядку практику, що склалася» [6].

Третю частину записки можна вважати спробою української влади переконати Конституційну комісію у необхідності перепідпорядкування прокурора республіки республіканським органам державної влади: «МЗС УРСР не вважає доцільним переносити в проект нової Конституції з чинної Конституції СРСР положення про те, що прокурор республіки призначається Генеральним прокурором СРСР, а інші прокурори (районні, обласні) затверджуються ним. Немає практичної необхідності вказувати, що прокурори підпорядковуються «тільки Генеральному прокурору СРСР» (статті 115, 116, 117), тим більше, що ці положення використовуються нашими недругами як аргумент їхньої наклепницької кампанії» [7].

Таким чином, у пропозиціях МЗС УРСР проявилася зацікавленість української влади у збільшенні конституційних повноважень республіки шляхом закріплення в Основному Законі права республіки укладати договори з іноземними державами і обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками та права ратифікувати і денонсувати міжнародні договори. Важливість таких новацій обстоювалася авторами документу за допомогою ретельно продуманої аргументації та обережної дипломатичної риторики. Вочевидь, не випадковою була і згадка про реагування на цю ситуацію Заходу та «українських буржуазних націоналістів» – в умовах ідеологічного протистояння двох систем цей аргумент часто мав вирішальне значення.

Отже, зміна ракурсу історичної ретроспекції дозволяє долучити до наукового простору документ, зміст якого розширює горизонт наших уявлень про українську складову процесу розробки проекту «хрущовської» Конституції.

Список використаних джерел

1. Гвоздев С. А. «Народ достаточно вырос». О предложениях граждан к проекту незавершенной Конституции Н. С. Хрущева (1962–1964 гг.) // Российский исторический журнал. – 2003. - №1. – С. 51 – 54; Данилов А. А. Конституционный проект 1962 – 1964 гг. // Проблемы политической и экономической истории России. Сборник статей. К 60-летию профессора В. В. Журавлева. – М., 1998. – С. 233 – 243; Згоржельская С. С. Концепция общенародного государства в проекте Конституции СССР 1964 г.: Автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.01/ Российская академия правосудия. - М., 2006. – 15 с. //http:// www.raj.ru/assets/files/dissovet/13.11.2006/zgorgelskaya.doc; Пыжиков А.В. «Забытая» Конституция Хрущёва // Родина, 2003. – №7. – С. 4–9. 2. Нємов М. Висування кандидатів до рад депутатів трудящих різного рівня в УРСР як один із методів контролю за українським суспільством (друга половина 1950-х – 1980-х рр.) //Історія України: маловідомі імена, події, факти. Вип. 37, 2011. – С.246–262. 3.Каретніков І. Г. Конституційний проект 1962 – 1964 років в суспільно-політичному контексті хрущовської «відлиги» // Історичні і політологічні дослідження: наук. журнал/ [Гол. ред. док. іст. наук, проф. П. В. Добров]. – 2008. – № 3-4. – С. 142 – 147. 4. Російський державний архів новітньої історії. – Ф. 5. – Оп. 30. – Спр. 466. – Арк. 18. 5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО). – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 5501. – Арк. 18. 6. ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 5501. – Арк. 19. 7. Там само.

Н. М. Кіндрачук

ПОЛІТИКА ДЕНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ПРОТЯГОМ 60-Х – 70-Х РР. XX СТ.

Протягом 60-х – 70-х рр. XX ст. радянською тоталітарною державою інтенсивно втілювалась в життя політика денаціоналізації сфери буття українського народу. Швидкими темпами культура українців набувала всезагального характеру, позбавляючись при цьому своєї самобутності. Ідеологічним підґрунтям цього процесу служила теорія злиття націй, яка була спрямована на стирання національних відмінностей та створення «нової історичної спільноти» – «радянського народу». Ціленаправлено знищувалося все те, що містило в собі українське, спонукало до вивчення власної національної історії, породжувало почуття національної гідності, пропагувало ідею української державності та право українців на самостійне самовизначення.

Активна пропагандистська політика КПРС – КПУ сформувала негативний образ «українського буржуазного націоналіста» та всебічно показувала його шкідливість. В націоналізмі, як правило, звинувачували майже всіх українських письменників, тих, хто виступав на захист української мови та культури, натомість формувався образ «радянського способу життя», «радянської людини», «світлого комуністичного майбутнього» [5]. Так, відомий український письменник, громадський діяч М. Руденко переслідувався радянською владою «за ідейно-політичні збочення в літературній творчості…» [8, с. 98]. Саме за це у 1973 р. його було виключено із лав Комуністичної партії, а у 1975 р. – із членів Київської організації Спілки письменників УРСР. У немилість до правлячої комуністичної верхівки потрапив і український письмен-

ник, поет-лірик В. Сосюра, який сміливо з патріотизмом висловлював обурення нерозумінням влади цінності української мови та культури [8, с. 90].

Наполегливо і довго в Україні тривала русифікація, на службу якій було поставлено радіо, театр, кіно та друковане слово. Зокрема, республіканське радіо значну частину свого ефірного часу віддавало трансляціям із Москви, які велися виключно російською мовою [1,с.141]. Більш як половина українських театрів ставила вистави російською мовою, репертуар кінотеатрів на 99 % теж був російськомовним і навіть українські фільми переважно демонструвалися у російськомовному варіанті [4]. Починаючи з 60-х рр. XX ст. на Київській кіностудії ім. О.Довженка з двох десятків стрічок, які щорічно випускалися, тільки дві-три знімалися українською мовою, а Одеська кіностудія ім. О. Довженка всі фільми знімала тільки російською мовою [3,с.505]. Головними у творах діячів української культури мали посісти теми праці і побуту радянських людей, історико-революційна тематика, тема Великої Вітчизняної війни, тощо. Про обмежені можливості радянського кінематографу через ідеологічну політику писав український кінорежисер, класик світового кінематографу О.Довженко: «У фільмі все однопланове. І немає мислення. І кожному відведено судити не вище чобота» [2,с.386]. Державна цензура і партійні комітети прискіпливо стежили за «ідейно-теоретичним рівнем» розвитку української культури в цілому.

Справжній виклик *тогочасному* суспільному ладові кинули представники українського етнографічного хору «Гомін», який виник самочинно наприкінці 1969 р. Постійний склад даного музичного колективу брав активну участь майже у всіх тогочасних мітингах та акціях, метою яких став захист національної історії, самоідентичності українського народу. За патріотичні прояви колектив неодноразово звинувачувався в «буржуазному націоналізмі» [6, арк. 23]. У діяльності керівника даного хору Л. Ященка радянська влада виявляла аполітичність, у першу чергу, пов'язану з національним питанням, через що у 1971 р. його було виключено із Спілки композиторів УРСР, а колектив розпущено [7, арк.45, 43]. Під особливу пильність КПУ потрапила також пісенно-музична спадщина В. Івасюка та О. Білаша, яка безперечно носила відверто національний характер [8, с.155].

Отже, протягом 60-х – 70-х рр. XX ст. культурне життя українців характеризувалося жорстким ідеологічним контролем з боку радянської тоталітарної держави. Будь-які найменші *прояви* патріотизму переслідувались під приводом боротьби з «українським буржуазним націоналізмом». Повсякденно пропагувався образ радянської людини, виховувався радянський патріотизм та комуністичний дух. Українське мистецтво вимушено підпорядковувалось централізованій командно-адміністративній системі КПРС – КПУ. Швидкими темпами відбувалася руйнація культурно-естетичного простору українського народу і, як наслідок, все інтенсивніше закладалося підґрунтя масштабної денаціоналізації українців.

Список використаних джерел

*1.Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. Дзюба. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 336 с. 2.Довженко О.П. Господи, пошли мені сили: щоденник, кіноповісті, оповідання, фольклорні записки, листи, документи / О.П. Довженко / [ред. рада: В.О. Шевчук та ін.]. – Харків : Фоліо, 1994. – 655 с. 3.Новітня історія України (1900–2000) / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.П. Дрожжин та ін. – К. : Вища школа, 2002. – 663 с. 4.Теорія злиття націй та її втілення. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.lektsii.org/2-88144.html. 5.Українські буржуазні націоналісти – найлютіші вороги українського народу // Соціалістична Харківщина. – 1954. – 11 травня. – С. 3. 6.Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. ЦК КПУ, м. Київ (1918–1991). – Оп. 25. – Спр. 359. Справки відділів ЦК Компартії України, інформація Київського міському партії про антигромадську діяльність самодійного хору «Гомін» (1970–1971рр.). – 29 арк. 7.Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. ЦК КПУ, м. Київ (1918–1991). – Оп. 25. – Спр. 515. Довідка, доповідна записка «Про творчий шлях члена Спілки композиторів України Яшенка Л. та вжиті заходи впливу на нього» (1971–1972 рр.). – 91 арк. 8.*Черненко *М.В.* Національно-патріотичні аспекти культурно-мистецької спадщини України *(*60–80-ті рр. XX ст.*) : дис. канд. іст. наук : спец. 26.00.01 »Теорія та історія культури» / М.В.*Черненко */ Нац. пед. ун-т ім.* М.*П.Драгоманова. – К., 2011. – 223 с.*

В. П. Колєчкін

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Незважаючи на збільшення часової відстані, що відділяє нас від подій Другої світової війни, багато проблем, пов'язаних з тією війною і досі не вирішені. Причиною були численні ідеологічні табу, накладені ще за часів панування комуністичної ідеології. Навіть після падіння СРСР свято Перемоги довго залишалося своєрідним ідеологічним фетишем, який поступово втрачав свій реальний зміст.

Протягом 1990-2010 х рр. війна не раз ставала об'єктом дослідження з боку кіровоградських науковців та краєзнавців. Своєрідним проміжним підсумком переосмислення подій минулої світової війни стала наукова конференція, проведена 23 жовтня 2014 р., у Державному архіві Кіровоградської області (далі - ДАКО) до 70-річчя визволення України від нацистської окупації. У конференції взяли участь 39 дослідників з обласного центру та районів області. Серед них слід згадати як знаних кіровоградських краєзнавців: В.Даценка, Ф.Шепеля, Б.Шевченка, І.Петренка, О.Юрченка, В.Маруценка, В.Сергеєва, так і відомих науковців Кіровоградського педагогічного університету імені Володимира Винниченка О.Чорного, С.Проскурову, Л.Філоретову, Н.Біденко, покійного нині С.Шевченка, так і студентів та аспірантів КДПУ, шкільних вчителів з районів області [1].

Не зважаючи на позитивний результат, свідченням якого можна вважати ІІ випуск видання «Між Бугом і Дніпром: Науково-краєзнавчий вісник Центральної України», де оприлюднено матеріали конференції, слід констатувати, що на даний момент вивчення історії Кіровоградщини періоду Другої світової війни носить дещо фрагментарний характер. Причин цьому декілька. Насамперед, слід вказати, що матеріали, які зберігаються у обласному та районних архівах, не відображають події тієї доби у всій повноті. Ці документи стосуються насамперед діяльності органів радянської влади напередодні війни, під час її та у перші роки після визволення. Внаслідок панування німецьких та румунських окупантів значна частина цих документів була безповоротно втрачена.

Також, досить фрагментарними є фонди документів окупаційної влади, що зумовлено насамперед вивезенням та знищенням документів під час відступу німецької армії та втечею колаборантів. Набагато більше про сутність та характер ворожого окупаційного режиму можна дізнатися зі слідчих справ, що зберігаються у фондах ДАКО. Проте трактувати подібні документи спроможна лише дослідник, який володіє і навичками аналізу, і знанням історичного контексту.

Великий фонд, присвячений партизанському руху, проте при ретельному ознайомленні виявляється, що значна кількість звітів по суті була фальсифікована партійними чиновниками, які були залишені на ворожій території і нічого не робили для організації партизанського або підпільного руху, а в окремих випадках і працювали на окупанта [2, арк.108-119, 120-122]. Крім того, у післявоєнний час значна частина документів, що стосувалася партизанського руху була знищена, через що відтворити повну картину підпільного та партизанського руху неможливо.

Також фактично відсутня документальна база, присвячена бойовим діям на території Кіровоградщини, що породжує у висвітленні цього періоду життя області. І досі це породжує численні проблеми як теоретичного, так і практичного характеру. Наприклад, 39 радянських вояків, які були поховані у с.Созонівка, вважаються одночасно похованими ще й у с. Підгайці. Разом з цим, близько 30 бійців 109-ї окремої армійської штрафної роти та 122-го загороджувального загону, імена яких викарбувані у Созонівці, насправді загинули у Підгайцях під час спроби пробитися до Кіровограду [3].

На жаль, 70 післявоєнних років, «не вистачило» аби скопіювати матеріали радянських частин і з'єднань, що визволяли Кіровоградщину, як це зробили, напри-

клад, працівники Корсунь-Шевченківського музею стосовно документів Корсунь-Шевченківської битви. Серед документів Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації багато таких, які могли б допомогти кіровоградським історикам та краєзнавцям стерти з історії тих часів багато темних плям історії бойових дій на території Кіровоградщини.

Наприклад, у свої статті, присвяченій Кіровоградській наступальній операції 1944 р., краєзнавець Б.Шевченко абсолютно слушно вказав на те, що не тільки у радянській, але й у сучасній літературі з воєнної історії битва за Кіровоград подається як окрема фронтова наступальна операція, у той час як насправді вона була лише частиною великого наступу 1-го і 2-го Українських фронтів до рубежу Західного та Південного Бугу, що мала на меті оточити 1-шу танкову та 8-му польову армію Вермахту і знищити їх. Ця здогадка знаходить своє підтвердження у документах ЦАМО, проте кіровоградський дослідник їх не мав, а тому певний час був змушений задовольнятися здогадками [1, с.25-31].

Незважаючи на це співробітники ДАКО намагаються висвітлювати принаймні найбільш цікаві та маловідомі сторінки історії Кіровоградщини періоду ІІ Світової війни. Прикладом може служити діяльність головного архівіста ДАКО Івана Даниловича Петренка. Так, за час роботи у ДАКО І.Д.Петренко присвятив питання, пов'язаним з Другою світовою війною три монографічних видання - «Кіровоградщина повоєнна (1944-1948)»[4], «Нацистський окупаційний режим: маловідомі сторінки з історії Олександрівського району (в документах та спогадах)»[5] та «Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині (1941-1944)»[6].

Окремі теми, пов'язані з питаннями історії Другої світової війни, були висвітлені співробітниками ДАКО у статтях, надрукованих у офіційних виданнях. Тут можна згадати статтю заступника директора архіву Л.Маренець, «Хлібозаготівлі на Кіровоградщині взимку 1943/44 рр.». У статті розкриваються проблеми постачання радянських військ, а також діяльність органів влади, спрямовану на виконання планів хлібозаготівель [7, с.63-39].

Традиційно у фокусі краєзнавчої роботи опиняються персоналії героїв війни. У місцевій пресі на газетних шпальтах регулярно з'являються персоналії героїв Другої світової у рубриках «Фронтове фото», «З архівної полиці», планових та позапланових статтях, авторами яких є співробітники архіву Л.Пасічник, В.Ногіна, Т.Аніпченко. Окрім місцевої преси результати дослідження неодноразово оприлюднювали кіровоградське радіо та телебачення. На сайті ДАКО розміщені онлайнові експозиції сканованих документів, присвячені історії ІІ Світової на Кіровоградщині. Постійно поповнюється онлайн-колекція «Пам’ятні та знаменні дати Другої світової війни 1939-1945», яка відображає усі періоди тієї війни [8].

Головний археограф ДАКО В.Колєчкін регулярно звертається у своїх публікаціях до теми Другої світової війни. Зокрема ним надруковані статті, присвячені окупаційному режиму на Бобринеччині [7, с.115-124], відновленню поголів’я худоби у області наприкінці війни [9], періодизації Кіровоградської операції 1944 р.[1, с.16-25], життєвому шляху уродженця Кіровоградщини Героя Радянського Союзу І.Фісановича [10, с.7-8].

Таким чином, можна стверджувати, що для науковців ДАКО, у наш час немає заборонених тем. Адже дослідження нашого минулого, яке є своєрідним кодом для кращого розуміння сьогодення і планування майбутнього, продовжуються. На даний момент архів не може похвалитися можливістю забезпечити дослідників вичерпною інформацією абсолютно з усіх питань, проте і наявні фонди далеко не вичерпали свого потенціалу.

Список використаних джерел

1.Між Бугом і Дніпром. Науково-краєзнавчий вісник Центральної України /Випуск ІІ. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2014. – 358 с. 2.Державний архів Кіровоградської області, ФП-429, оп.3, спр.141а, арк.108-119, 120-122. 3.Матеріали сайту «Память народа»//

Інтернет-ресурс, режим доступу: https://pamyatnaroda.mil.ru/memorial/. 4.Петренко, Іван Данилович. Кіровоградщина повоєнна (1944–1948 рр.). [Текст] / І. Петренко. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. — 316 с. 5.Петренко І.Д. Нацистський окупаційний режим: маловідомі сторінки з історії Олександрівського району (в документах та спогадах) – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2008.- 372 с. 6.Петренко І.Д. Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941-1944 рр. (серія «Архівні документи свідчать») – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2014. – 554 с. 7.Архіви України (науково-практичний журнал).- № 3 (297) 2015(травень – червень) – 295 с. 8.Пам'ятні та знаменні дати Другої світової війни 1939-1945 рр.// Інтернет-ресурс, режим доступу: http://dakiro.kr-admin.gov.ua/lang_dok_3V.php. 9.Колєчкін Вадим. Заходи з відновлення поголів'я худоби у період визволення Кіровоградської області від німецько-нацистських окупантів (січень–листопад 1944 р.)// Студії з архівної справи та документознавства / держ. архів. служба України, УНДІАСД ;[редкол.: С. Г. Кулешов (голов. ред.) та ін.]. – К., 2015. – Т. 22–23. – с. 195-200. 10Вадим Колечкин. Одиссея капитана Фисановича// Украина-центр. - №22 (27 мая 2014) – с.7-8.

В. В. Кононенко

ДЕРЖАВНИЙ АНТИСЕМІТИЗМ У 1953 РОЦІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ НА ПОДІЛЛІ

Повоєнний період сталінського тоталітарного режиму (1945-1953 рр.) окрім посилення репресивної політики, ідеологічного пресу стосовно усього населення країни виділявся яскраво вираженою антисемітською політикою. Бажання остаточно розв'язати «єврейське питання» спонукало партійне керівництво фабрикувати справи за національною ознакою і лише смерть основного ідеолога репресій Й. Сталіна у березні 1953 р. зупинила активну фазу репресій. У статті автор ставить за мету проаналізувати реакцію населення Поділля на антисемітські акції влади в 1953 р. та вплив цієї політики на суспільні процеси у регіоні.

Заключним етапом переслідування євреїв у СРСР після Другої Світової війни стала «Справа лікарів», що мала викрити змову кремлівських медиків проти керівників партії і країни. О. Зубкова стверджує, що далеко не всі повірили в нісенітницю про «вбивць у білих халатах», але в цілому реакція суспільства була різко негативною стосовно євреїв, яких почали обвинувачувати у багатьох бідах післявоєнного життя [1, с.123]. Працівник редакції «Вечірній Київ» Юхим Кац з приводу публікації в центральній і республіканській пресі хроніки ТАРС «Арешт групи лікарів-шкідників» висловився так: «Ця хроніка завдала в десять разів більше шкоди, ніж її завдав Гітлер, тепер розпочнуться перегини» [2, арк.5].

На тлі посилення побутового антисемітизму населення Поділля піддалося маніпулюванням влади та, як і інші регіони країни, активно реагувало на боротьбу з лікарями-вбивцями після оголошення повідомлення ТАРС «Про арешт групи лікарів-шкідників» від 13 січня 1953 р. На виконання рішень обласних комітетів партії в обласних, районних центрах республіки були проведені заходи, метою яких мало стати «підвищення пильності у боротьбі з неуважністю» (російською мовою у рішеннях партійних органів вживався більш радикальний термін – «ротозейством») у зв'язку з повідомлення ТАРС. Зокрема, Кам'янець-Подільський обласний комітет КПУ звітував про проведення зборів секретарів первинних партійних організацій обласних, міських лікувально-профілактичних закладів, зборів керівників цих закладів, нараду перших секретарів міських та районних комітетів партії, загальних зборів у медичних закладах. Не обійшло увагою обласне партійне керівництво й вивчення інформації про оцінку та реакцію громадян області на повідомлення про лікарів-убивць. Так, лікар Кам'янець-Подільського туберкульозного госпіталю Мінштейн заявила, що «цей випадок приведе до обмежень стосовно євреїв» і вона «навряд чи зможе дати вищу освіту своїй донці», а працівник санітарної станції м. Кам'янець-Подільського Шклярс взагалі вважав що після цього повідомлення розпочнуться єврейські погроми [3, арк.28-30]. В Проскурівській районній поліклініці

були зафіксовані факти відмови хворих відвідувати лікарів-євреїв та черги на прийом до лікарів-українців чи росіян [3, арк.31]. Мешканці с. Погурець Уланівського району Вінницької області звертаються з листом до ЦК КПУ, де наводять факти «бездушного і злочинного ставлення» головного лікаря Уланівської районної лікарні Вайсмана до хворих [4, арк.3]. Питання вивчали ряд компетентних органів, які підтвердили даний факт та окрім того звернули увагу на великі недоліки організації кадрової роботи в медичних закладах. Ми можемо допускати факти певних зловживань та порушення робочої дисципліни лікарями єврейської національності, як і представниками будь-якої іншої, проте, у цей час йшла цілеспрямована кампанія по акцентуванні уваги на таких речах, використання таких фактів для створення образу ворога-єврея. Як наслідок, утворилася загальна атмосфера недовіри до євреїв, що проявлялося навіть у школі серед учнів. Так, 14 січня 1953 р. кілька учнів 5-Б класу школи № 71 м. Києва побили свого товариша з класу Новака, мотивуючи це тим, що він єврей, а вороги-євреї вбили товаришів Жданова та Щербакова (партійні лідери СРСР – *від автора*), а один з учнів школи № 54 до початку уроків написав на класній дошці заклик бити євреїв [5, арк.28].

Маніпулюючи масовими настроями, влада змогла надати каральній кампанії характеру «всенародного схвалювання». Суспільство, підготовлене морально до кампанії терору, в основному легко повірило в підступи «безрідних космополітів» і в «лікарів-вбивць». У 1953 р. в окремих містах України було зафіксовано численні випадки антисемітизму, при чому географія їх поширення була надзвичайно широкою. Наприклад, у січні цього ж року після повідомлення преси про злочини лікарів, у місті Києві на кількох трамвайних вагонах були виявлені антиєврейські написи [2, арк.100], а в березні, після смерті Сталіна, Ізмаїльський обком КПУ повідомляв про знайдені в Білгород-Дністровську листівки з текстом, де євреїв обвинувачували у смерті «батька і вчителя товариша Сталіна» [2, арк.101].

У лютому 1953 р. МДБ України звітувало ЦК КПУ про викриття і арешт членів 8 «єврейських буржуазних національно-сіоністських організацій» в м. Києві [2, арк.88]. Лише смерть головного ідеолога боротьби с космополітами – Йосипа Віссаріоновича Сталіна – привела до згортання антиєврейської кампанії і певного затухання антисемітських настроїв в українському суспільстві.

В контексті боротьби з сіонізмом 16 березня 1953 р. у Вінниці було заарештовано 16 релігійних діячів: Б.Є.Бродського, І.Л.Гробмана, П.Л.Гробмана, З.Ф.Деховича, У.М.Лернера, М.-Х.Ш.Лівшиця, М.-Л.Ц.Лунера, І.М.Новака, Л.М.Спектора, У.Г.Співака, Я.Г.Співака, Б.М.Трахтенгерца, Х.Ш.Фейгіна, Ш.Г.Ходорова, І.Б.Шапіро, Х.Л.Шойхета. Цих релігійних діячів, які активно сприяли відновленню релігійної діяльності євреїв на Поділлі у повоєнний період, звинуватили до приналежності до антирадянської сіоністської клерикальної організації. Детальний аналіз матеріалів справ заарештованих провели укладачі праці «Коммунистическая власть против религии Моисея: Документы 1920-1937 и 1945-1953 гг.», як стверджують, що основною підставою арешту була віра в релігію батьків, а звинувачення були настільки надуманими та безпідставними, що після смерті Й. Сталіна та послаблення репресій їх відпустили навіть не знявши обвинувачень [6, с.253].

В матеріалах допитів Гробмана Пейсаха Лейбовича, якого державні органи безпеки визначили як одного із організаторів та керівників «антирадянської групи єврейських клерикалів у м. Вінниці» слідчий регулярно ставив питання з одним змістом, підштовхуючи підозрюваного до визнання своєї вини: «Ви заарештовані за участь в антирадянській сіоністській організації. Розкажіть про вашу практичну антирадянську діяльність» (допит від 15 березня 1953 р.), «Вам повторно пропонується відверто розповісти слідчим органам про свою приналежність до єврейської антирадянської буржуазно-націоналістичної організації та антирадянську роботу» (допит від 16 березня 1953 р.), «Ще раз вимагаю від Вас правдивих показів про

свою приналежність до єврейської націоналістичної організації та свою антирадянську роботу» (допит від 19 березня 1953 р.) [6, с.253-270]. Заарештованого допитували з 14 березня по 2 квітня 1953 р., а 9 квітня 1953 р. прийняли рішення звільнити з під варти через відсутність підтвердження антирадянської націоналістичної діяльності, хоча ще 25 березня 1953 р. не отримавши «добровільних» показів від заарештованого Гробмана П.Л., старший лейтенант держбезпеки Іванічкін прийняв рішення про звинувачення останнього у вчиненні злочинів за статтями 54-10 ч. II (агітацію, яка полягала в закликові до повалення, підриву або ослаблення радянської влади) та 54-11 (організаційну діяльність, спрямовану на підготовку або вчинення контрреволюційних злочинів, участь в організації, утвореній для підготовки або вчинення контрреволюційних злочинів) Кримінального кодексу УРСР 1934 р., оскільки «достатньо викривається в тому, що він є активним учасником антирадянського сіоністського угрупування, в зборищах якого брав активну участь і під виглядом відправлення релігійних культів проводив серед них антирадянську націоналістичну роботу» [6, с.266].

Державний антисемітизм проти євреїв, як правило, проходив у формі арештів, звільнення з роботи (у тому числі відомих фахівців академічних, наукових установ), закриття єврейських періодичних видань, знищення установ єврейської культури. Владі не вдалося остаточно знищити вплив єврейської нації на суспільні процеси, оскільки останні були важливою складовою української радянської культури, науки, освіти тощо. Проте вдалося обмежити його, зробити підконтрольним і безпечним для державної машини та саме основне – посіяти недовіру до євреїв серед суспільства та підсилили побутовий антисемітизм.

Список використаних джерел

1. Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседнев-ность. 1945-1953. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. – 229 с. 2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп.24. – Спр.2736. – 163 арк. 3. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.24. – Спр.3060. – 48 арк. 4. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.24. – Спр.2817. – 191 арк. 5. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.24. – Спр.2773. – 105 арк. 6.Коммунистическая власть против религии Моисея: Документы 1920–1937 и 1945–1953 гг. / Сост. В.Ю.Васильев и др.; Предисл., примеч. Л.И.Килимника; Центр изучения и публикации документов евр. истории «Храни и помни». – Винница: Глобус пресс, 2005. – 384 с.

С.В. Кондратюк

ПИТАННЯ АВТОНОМІЇ УКРАЇНИ В ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПУТАТІВ ВІД УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У І-ІІ ДЕРЖАВНИХ ДУМАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Задаймо собі запитання: «Яким би був хід історії, коли б вирішення українського питання (автономії) знайшло належне відображення в діяльності Державної Думи Російської імперії та відповідних ухвалах царату?» На нашу думку відповідь очевидна – народи Російської імперії уникнули б самознищення в періоди революцій, громадянських війн, та й сьогодні ми не отримали б ту прірву, яка на десятиріччя (в кращому випадку) розділила український та російські народи через недолугу політику керівництва Російської федерації.

Державна Дума (парламент) створена 6 серпня 1905 року оголошенням імператором Миколою II «Положенням про вибори в Державну Думу». Це був вимушений крок як шлях виходу з соціально-політичної кризи яку спричинили масові революційні виступи 1905 року в Російській імперії [10, с. 318].

Маніфест про демократичні свободи від 17 жовтня 1905 року проголошував свободу слова, совісті, зборів, союзів, недоторканість особи. Суспільство покладало великі надії на народне представництво – Державну Думу, оскільки сам імпера-

тор гарантував «непорушне правило, щоб ніякий закон не мав сили без ухвали Державної думи, та щоб вибраним від народу забезпечена була можливість справжньої участі в нагляді за законністю дій…властей» [3, с. 296-297].

Народне представництво в Державній Думі обмежувалось майновим цензом, вибори мали багатоступеневий характер. Сама ж виборча кампанія відбувалась з переслідуванням демократичних елементів , обшуками, арештами активістів. В таких умовах лише помірковані праві та центристські політичні партії взяли участь у виборах і були представлені на території українських губерній Російської імперії Українською радикально-демократичною партією(УРДП) та Українською народною партією (УНП).

Всього до Державної Думи від українських територій Російської імперії обрано 102 * представники, серед яких були відомі діячі та вчені: професор Гредескул (всесвітньо відомий науковець – знавець парламентаризму та конституційного права), Іолос Григорій ь(фахівець у галузі німецького права), Яснопольський Леонід (статистик та економіст) та інші [10, с. 320].

Оскільки переважна більшість депутатів від українських земель мала демократичні погляди, то наріжним каменем їхньої діяльності в Думі стало відстоювання питань «землі і волі».

За ініціативи Михайла Грушевського в І-й Державній Думі була створена українська парламентська фракція, до складу якої увійшло 44 депутата. Серед лідерів фракцій відзначимо Володимира Шемета, Іллю Шрага, Павла Чижевського [1, с. 68-69].

В парці німецького історика А. Капелера «Росія – багатонаціональна імперія: виникнення, історія, розпад» виокремлено три напрямки роботи української парламентської громади: аграрний, мовний і питання автономії [13].

Однією з основних вимог фракції зі слів одного з її лідерів Володимира Шемети була «…політична автономія України в межах етнографічних…» [12, с. 133-134].

Українська громадськість з великим піднесенням зустріла звістку про створення української парламентської фракції і висловлювала впевненість, що українські депутати послідовно відстоюватимуть автономія України.

Свої вимоги щодо національної автономії, аграрного питання, мови та освіти депутати української фракції висловлювали на сторінках друкованого органу фракції «Український вісник» завданням якого було «показати місце і значення України…сприяти справедливому вирішенню національного … питання» [7, с. 6].

Вагомим підсумком в діяльності української парламентської фракції було розробка та затвердження програми своєї діяльності «Декларації про автономію України», яка у свою чергу мала стати основою законопроекту про національно-територіальний устрій.

У відповідності до цього документа українські землі отримували б статус національно-територіальної автономії, створювався сейм як вищий законодавчий орган автономної України, обраний на основі загального виборчого права, забезпечувалися рівні умови для розвитку національних мов та їх викладання в закладах освіти. Також передбачалося чітке розмежування владних повноважень між загально-імперськими органами та автономіями. М. Грушевський наголошував: «Загально-імперська конституція повинна залишити органам місцевим широку сферу облаштування та нормування місцевих відносин, з правом законодавчої та іншого роду ініціативи по відношенню до органів центральних, забезпечить такий порядок, при якому економічні потужності краю…поступали б на задоволення місцевої культури та господарського життя» [6, с. 17].

---

* 95 депутатів у: О. В. Богданов Участь українських ліберальних політичних партій у діяльності Державної Думи як початок українського парламентаризму // Наука. Релігія.Суспільство. № 1, - 2012. – С. 4.

У підготовці декларації, автором якої виступив М. Грушевський, використовувався європейський досвід парламентаризму в Австро-Угорщині [4, с. 270-271]. «Декларація…» відображала прагнення найширших кіл української громадськості та, з рештою, і всіх народів імперії та дозволяла конструктивно вирішувати національне питання. Декларація мала можливість стати основою для реформування територіального устрою та перетворення Російської імперії на федерацію. Зауважимо, що час відстоювання федералістичних позицій був той, «коли уряд та, за деякими вийнятками, російське громадянство перейняли ідею знищення українства як «мазепинської інтриги», такі ідеї вимагали…мужності» [11, с. 2].

Політичні наслідки діяльності українських парламентарів в Державній Думі були визнані вкрай небезпечними, а стурбованість урядових кіл Російської імперії щодо загрози законодавчого оформлення народних прагнень на самовизначення переросла у прийняття царського указу від 8 липня 1906 року про розпуск Державної Думи.

Незважаючи на маніпуляції, пропаганду та репресій до політичних активістів бажаних результатів царизм не досяг. Вибори до ІІ Державної Думи, що відбулися в січні 1907 року виявилися ще менш прийнятними для урядових кіл, 68 % її складу були в опозиції до влади [8, с. 18].

З України було обрано до парламенту 102 [†] депутати. 47 депутатів сформували українську парламентську громаду [10, с. 325]. На її основі 24 травня 1907 року було офіційно створено українську фракцію [9, с. 10-11].

Запровадження широкого місцевого самоврядування та проголошення автономії України – основні програмні вимоги української фракції. Народні обранці української фракції наголошували на тому, що національно-територіальні органи влади повинні мати у своєму розпорядженні земельні ресурси своєї країни, мати завершену структуру і виконувати всі належні функції для державного утворення. Автономна Україна повинна мати свій вищий законодавчий орган – сейм, а також уряд. Однак жодного закону українській парламентській фракції провести не вдалося.

Доля ІІ Державної Думи повність повторила попередню. Відчувши небезпеку у законодавчому вирішенні аграрного питання ІІ Державна Дума була розпущена маніфестом від 3 червня 1907 року [10, с. 318]. Після розпуску ІІ Державної Думи царський уряд в черговий раз змінив виборчий закон, внаслідок якого 80 % населення Російської імперії позбавлялося виборчих прав [5, с. 240].

В Думах ІІІ та ІУ скликання ні створювати українську фракцію, ні відстоювати українську справу не було кому.

В підсумку зазначимо, що суспільно-політична діяльність українська фракція в Державний Думі Російської імперії не вирішила «українського питання», проте «сприяла консолідації українства, набуттю досвіду політичної боротьби, утвердженню українців серед інших народів як самодостатньої нації зі своїми інтересами, які мають право на широку реалізацію у суспільній практиці» [10, с. 333].

Список використаних джерел

1.Билоусенко О. Украинский парламентский клуб / О. Билоусенко // Украинский вестник. – 1906. – № 1. – С. 68–69. 2.Верига В. Нариси з історії України (кінець ХУІІІ – початок ХХ ст.) / В. Верига. – Львів: Світ, 1996. – 447 с. 3.Высочайший маніфест от 17 октября1905 г. // Хрестоматия по истории СССР. 1861-1917 / сост. В. Ф. Антонов и др.; под. ред. В. Г. Тюкавкина. – М.: Просвещение, 1990. – С. 296–297. 4.Грушевський М. Наши требования / М. Грушевський // Украинский вестник. – 1906. – № 5. – С.267–273. 5.Дещинський Л. Є. та ін. Історія України та її державності. Курс лекцій: навч. посібник / Л. Є. Дещинський, С. В. Терський, І. О. Гаврилів, І. В. Буковський, А. Я. Нагірняк. – Львів: Видавництво національного університету «Львівська

[†] 103 депутати у: О. В. Богданов Участь українських ліберальних політичних партій у діяльності Державної Думи як початок українського парламентаризму //Наука. Релігія.Суспільство. № 1, - 2012. – С. 4.

політехніка», 2009. – 476 с. 6.Доморослий В. І. Діяльність української парламентської громади в І та ІІ Державних Думах (1906-1907 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. і. н.: спец. 07.00.01 – історія України / В. І. Доморослий. – К., 1994. – 24 с. 7.Задачи «Украинского вестника» // Украинский вестник. – 1906. – № 1. – С.6–7. 8.Каминка А. И. Вторая Государственная Дума / А. И. Каминка, В. Д. Набоков. – Спб.: Общественная польза, 1907. – 318 с. 9.Коник О. О. Діяльність селянських депутатів з України в І та ІІ Державних Думах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. і. н.: спец. 07.00.01 – історія України / О. О. Коник. – К., 1994. – 25 с. 10.Реєнт О. П. Українці в Державній Думі Російської імперії / О. П. Реєнт // Проблеми історії України XIX–XX ст. – Випуск 16. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 318 – 335. 11.Цой Ю.М. Діяльність української петербурзької громади в контексті революційних подій 1905 р. [Електронна бібліотека Інституту журналістики] // Електронний ресурс. Режим доступу: File: // E:\ 3.html., 2016. – 3 с. 12.Шеремет В. Украинская парламентская фракция / В. Шеремет // Украинский вестник. – 1906. – № 2. – С. 133–134. 13.Kappeler A. / Russlandals Vielocrkerreich: Entstehung. Geschiehte. Zerfall. – Munchen. 1993. – 395 s.

Н. І. Крилова, І. І. Лаврова

ІСТОРІЯ ВІДНОСИН РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ З УКРАЇНСЬКИМ КОЗАЦТВОМ: ЕТАПИ ВЗАЄМОДІЇ

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується розвитком міжрегіонального співробітництва України з Республікою Польща. В історичному минулому обох держав можна побачити багато схожих подій та процесів, які їх зближують. Обидві держави в певний період існували в різних кордонах, а протягом тривалого часу взагалі не мали власної державності. В силу обставин історичного характеру обидва народи – український та польський – пройшли непростий шлях. Неоднозначно й суперечливо складались і розвивались відносини між ними. Але, попри колишні складнощі в польсько-українських відносинах та відмінності в їхній оцінці істориками, сучасні відносини між обома країнами розвиваються у напрямку зближення та взаємодопомоги.

З жодною країною українці не мають таких тривалих зв'язків, як із Польщею. Зауважимо, що саме з Республікою Польща Україна має сьогодні найрозвинутішу мережу міжрегіональної співпраці [3]. Це робить актуальним звернення до історичної минувшини обох країн та вивчення взаємин між польським урядом і феноменом української історії – українським козацтвом.

Історія українського козацтва ґрунтовно вивчалася як у творах істориків XIX ст. (В.Антонович, М.Костомаров, М.Грушевський, І.Крип'якевич, М.Максимович, П.Куліш), так і в дослідженнях вітчизняних істориків XX ст. (О.Пріцак, В.Смолій). Не претендуючи на глибокий аналіз польсько-козацьких взаємин, дане дослідження ставить за мету узагальнення та виокремлення основних етапів у відносинах між урядом Речі Посполитої та українським козацтвом, що сприятиме як комплексному баченню історичних процесів XV-XVIII ст., так і кращому розумінню козацької доби в історії України у навчально-виховному процесі вищій школі.

Історія взаємовідносин поляків з українським козацтвом охоплює XV-XVII ст., період, що розпочався із включення більшості українських земель до складу Речі Посполитої до скасування польським сеймом 1699 р. козацького устрою на Правобережжі. Входження Київщини, Волині та Брацлавщини до складу Речі Посполитої було покладено Люблінською унією 1569 р. Відтепер Польщі доводилося рахуватися з українським козацтвом, яке сформувалося на теренах колишнього Дикого поля, зростало кількісно та посилювало свій вплив. У політиці польського уряду по відношенню до козацтва можна виділити такі ***етапи***:

1. ***Неврахування поляками козацького чинника (кінець XV – поч. XVI ст.).*** Формування українського козацтва за часом співпадає з активізацією турецько-татарських набігів на Україну, які з кінця XV ст. стали систематичними. Старости пограничних земель ще тоді радили польському королеві «щоб з тих козаків зложити таке військо, яке б Україну від татар стерегло: взяти тисячу або дві тисячі

козаків, платити їм з скарбу (казни), а вони б від татар Україну берегли» [1, с. 89]. Та польський король тоді не скористався цими порадами.

2. ***Утворення реєстрового козацького війська (II пол. XVI ст.).*** Тільки у 1572 р. польський король Сигізмунд II Август взяв 300 козаків на державну службу. Їх записали до спеціального списку (реєстру), звідси з'явилась й назва – реєстровці. Новий король Польщі Стефан Баторій в 1576 р. надав реєстровому козацтву клейноди: корогву, бунчук, булаву, печатку з гербом; а також ввів козацький імунітет: козаки звільнялися від податків, мали підкорятися тільки власним структурам влади, вільно розпоряджалися майном, були непідсудні польській юстиції. Утворення реєстру мало велике значення в організаційному оформленні козацтва, бо воно означало визнання поляками українського козацтва як окремого стану українського суспільства. З цього часу поляки стали використовувати військову силу козацтва для реалізації своїх цілей.

Заснувавши реєстрове військо, польський уряд намагався досягти подвійної мети: з одного боку – використати козацтво як військову силу для оборони своїх кордонів та нападів на інші держави, а з іншого – розколоти козацьку організацію, яка претендувала на політичну самостійність.

3. Спроби ліквідувати козацтво після невдалих козацько-селянських повстань (кінець XVI ст.). Через встановлення польських порядків на українських землях між козаками та польськими панами почалися суперечності. Придушивши перші козацько-селянські повстання під керівництвом К.Косинського та С.Наливайка, польський сейм у 1597 р. оголосив козаків ворогами держави і прийняв рішення «знищити козаччину до кінця». Однак здійснити це рішення Польщі було не під силу, бо Запорозька Січ була недоступною для польського панства і залишалася осередком козацької вольниці. До того ж на початку XVII ст. Польща ув'язала у війни з Москвою та Туреччиною і потребувала допомоги козаків. Тому 1601 р. польський сейм скасував своє рішення.

4. ***Посилення ролі козацтва у зовнішній політиці Польщі (поч. XVII ст.).*** На початку XVII ст. Річ Посполита стала претендувати на роль гегемона в східноєвропейському політичному просторі, а тому дедалі більше потребувала військової сили козацької організації. Тепер майже всі військові операції польської армії проводилися за участю запорожців.

Козаки активно залучалися до воєнних дій під час війни Польщі з Московщиною. Зокрема, у 1618 р. 20-тисячне військо П.Сагайдачного, оволодівши з боями містами Московського царства, допомогло вийти з оточення польському війську під командуванням королевича Владислава. Результатом перемог стало підписання Деулінського перемир'я, за умовами якого Польща отримала Смоленщину і Сіверщину [2, с. 134].

Під час Хотинської війни 1620-1621 рр. турки розгромили польське військо, і Річ Посполита опинилася на межі втрати державної незалежності. «Великий страх напав на поляків, думали, що вже їм кінець прийшов. Просили Сагайдачного, аби доконче їм поміг з козаками» [1, с. 114]. І саме військо П.Сагайдачного у битві під Хотином 1621 р. врятувало Польщу від політичної катастрофи. Тут об'єднане 70-тисячне польсько-козацьке військо ущент розгромило величезну 150-тисячну турецьку армію. Отже, ведучи війни з Московщиною та Туреччиною, Польща потребувала й використовувала військову козацьку допомогу.

5. Обмеження привілеїв козацтва (20-30 рр. XVII ст.). Після Хотинської війни знов загострилися відносини між українським козацтвом і владою Речі Посполитої. Зміни в політиці польського уряду щодо козацтва пояснюється також тим, що на той час Османська імперія переживала глибоку кризу й не становила вже великої загрози для Польщі. Крім того, були і причини економічного характеру – заінтересованість магнатів Корони Польської в українських землях, де панували козаки.

Результатом збройного протистояння стало придушення польським урядом ко-

зацько-селянських повстань та проведення польським сеймом «Ординації Війська Запорізького Реєстрового» 1638 р., яка суттєво обмежувала козацькі привілеї: скасувалося самоврядування реєстрового козацтва, обмежувалося їх число до 6 тис. осіб; звужувалася територія проживання; заборонявся вступ селян і міщан у козаки [2, с. 145]. Політика Польщі щодо заохочення козацтва змінюється на політику тиску на нього.

6. Війна Речі Посполитої з Військом Запорізьким (сер. XVII ст.). В ході Української національної революції середини XVII ст. виникла ідея «увільнення від Польщі всього українського народу, щоб міг він жити свобідно і сам собою правити, під охороною козацького війська» [1, с. 128]. Визвольна війна призвела до звільнення частини українських земель від Польщі та відтворення козацької держави – Війська Запорізького. Але в добу «Руїни» частина козацтва зажадала помиритися з Польщею, вбачаючи в союзі з нею своє майбутнє. Через недостатню консолідацію козацтва та несприятливі зовнішньополітичні обставини козацька Україна була розколота і втратила єдність. Щоправда, Московщина і Польща, поділивши між собою в Андрусові українські землі, обіцяли їм права автономії.

7. Ліквідація польським сеймом козацького стану на Правобережжі (кінець XVII - поч. XVIII ст.). Після вдалої для Речі Посполитої війни з Османською імперією польський уряд востаннє спробував ліквідувати українське козацтво. За Карловицьким мирним договором 1699 р. Польща повертала собі Поділля. Із завершенням війни ослабла загроза турецьких нападів, а отже відпала і потреба в козацтві. Варшавський сейм 1699 р. прийняв постанову про ліквідацію козацьких полків. На початку XVIII ст. козацький стан та устрій на Правобережній Україні був ліквідований.

Простеживши історію взаємин між урядом Речі Посполитої та українським козацтвом, можна виділити ряд етапів, які характеризуються і спільними діями, і збройними конфліктами. Поляки йшли на поступки козакам, якщо потребували їх військової допомоги. У війнах Польщі із сусідніми державами залучення козацького війська приносило їй суттєву перевагу над противником. В першу чергу, поляки використовували військову силу козацтва у війнах з Московщиною та Туреччиною. Козаки також мали захищати південні кордони від турецько-татарської агресії. Основним фактором використання поляками козацької допомоги були міжнародні події. Політика Речі Посполитої зводилася до постулату: «У держави немає постійних друзів і постійних ворогів, є постійні інтереси».

Список використаних джерел

1.Грушевський М. С. Історія України, приладжена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів шкіл середніх / М. С. Грушевський / Упоряд. А. Ф. Трубайчук. – 2-е вид. стер. – К. : Либідь, 1992. – 228 с. 2.Лазарович М.В. Історія України : Навч. посіб. / М.В. Лазарович. – К. : Знання, 2008. – 683 с. 3.Міжрегіональне співробітництво між Україною та Польщею // http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions.

В. В. Лазоренко

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ ПО ВІДБОРУ КАДРІВ ДОМАШНІХ ВЧИТЕЛІВ У 1840-х рр. НА ЛІВОБЕРЕЖНІЙ ТА СЛОБІДСЬКІЙ УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку незалежної держави та її інтеграції в європейський та світовий простір одним із головних питань, яке потребує реформувань та удосконалень, залишається питання освіти. Педагогічні кадри є однією з важливих ланок соціальної структури суспільства. Як і в минулому, так і сьогодні вчителі, викладачі виконують важливу роль у формуванні особистості національно свідомого громадянина, вихованні справжнього патріота своєї країни. У зв’язку з цим актуальним виступає необхідність дослідження досвіду минулого, а саме процесу формування педагогічних кадрів у XIX ст.

Дослідженню стану освітньої сфери XIX ст. присвячені праці багатьох істори-

ків, серед них С. Сірополко [12], В. Борисенко [5]. Окремі аспекти кадрової політики висвітлено в роботах Л. Посохової [8], О. Самойленка [10], Л. Прокопенка [9], Л. Маценко [7] та інших.

Система освіти Російської імперії в XIX ст. мала ряд своїх особливостей, які передусім базувалися на утворенні учбових округів та відкриттям університетів. Нове законодавче підґрунтя значну увагу приділяло підходу до підбору вчительських кадрів. У XIX ст. освітня сфера потребувала фахівців, які б на належному рівні викладали дисципліни для вихованців навчальних закладів. На діяльність вчителя значний вплив мала царська політика. Майбутні вчителі крім перевірки знань проходили також перевірку на благонадійність. Ще у XVIII ст. вчителі аби отримати можливість навчати повинні були здобути атестат, які видавалися лише Академією наук чи Московським університетом. З 1804 р. право видавати такі атестати отримали гімназії [7,с.42]. На перший погляд, така зміна мало чим впливала на стан освіти та процес в цілому. Фактично це дозволило займатися формуванням вчительських кадрів на місцях. Території Лівобережної та Слобідської України, що входили до Харківського, а пізніше Київського учбового округу (у 1832 р. відійшла Чернігівська, а в 1839 р. Полтавська губернії) включали в себе міста з гімназіями, які могли самостійно впливати на збільшення чисельності вчителів.

Через нестачу вчителів та низький рівень освіти в Російської імперії доволі значного поширення набуло залучення серед вчительських кадрів іноземців, передусім французів чи франкомовних швейцарців. Це впливало на використання досвіду домашніх вчителів (гувернарів), що активно впроваджувалися у Західній Європі [7 с. 43]. Архівні матеріали містять в собі не часті згадки про домашніх вчителів російського чи українського походження. В той же час, іноземне походження та володіння мовою не були основною умовою, що давала змогу займатися вчительською діяльністю. Згідно вимог для вчителів Міністерства народної освіти кандидати повинні були пройти випробування з арифметики, руської словесності, всесвітньої історії, географії, здати граматику з іноземної мови, зазвичай це були французька чи німецька мови. Підсумком цього випробування було читання пробної лекції з відповідної дисципліни.

Документи канцелярії попечителя Київського учбового округу, що датуються 1840-1841 рр. несуть в собі інформацію про процедуру призначення та звільнення вчителів, що займали відповідні посади в гімназіях та училищах даного округу [1,арк. 3-5].

Із документів ми можемо прослідкувати процес отримання свідоцтва на звання домашнього вчителя. Кандидати направляли прохання про випробування на право домашнього вчителя попечителю відповідного учбового округу. У відповідь їх закріплювали за певними навчальними закладами, де скликався відповідний випробувальний комітет. Він повинен був розглянути відповідність кандидатів згідно пунктів Положення про домашніх наставників та вчителів від 1834 р. Один з таких комітетів, наприклад, складався з директора Х. Екеблада та інспектора ліцею князя Безбородька і Ніжинської гімназії П. Ієропеса, викладача ліцею доктора Паєвського, лектора французької мови Лельевра і вчителя Ніжинської гімназії Е. Страшинського [3, арк. 5-10].

Вимоги до кандидатів були високими, оскільки залучалися викладачі профільних предметів. Претенденту потрібно було прочитати пробну лекцію, а члени комітету мали оцінити його здібності. Крім цього кандидат подавав письмову доповідь згідно заданої теми. Іноземцям потрібно було надати метричну книгу та погодження генерал-губернатора на перебування в країні.

Процес підготовки домашніх вчителів включав у себе політичний вплив. Так, кандидатам потрібно було надати розписку про неналежність до певної таємної організації, а також при викладанні не надавати інформацію, що суперечить канонам православної церкви (Московського патріархату). Вказаний перелік додавався

до протоколу комітету та передавався до Департаменту народної освіти, який приймав відповідне рішення. В документах знаходимо приклад отримання звання домашнього вчителя з французької мови громадянкою Швейцарії Сусанни Дессель, яка проходила випробування при ліцеї князя Безбородька [3, арк. 18-20]. Нею були надані документи: атестат про знання, метричне свідоцтво, свідоцтво від Російської Місії в Швейцарії, лист молодшого секретаря Російської Місії, білет на перебування від Чернігівського губернатора і свідоцтво від Чернігівського губернського «предводителя» дворянства полковником Ладомирським. Після того як було ухвалене рішення про присвоєння атестата попечителем Київського округу, в типографію Київського університету Св. Володимира направлявся наказ про друк свідоцтва на звання домашнього вчителя. За друк такого документу кандидат сплачував 12 рублів сріблом у казну типографії університету [3, арк. 22].

Поступово нововведення сприяли зростанню чисельності вчительських кадрів. Для осіб, що займали інші посади дозволялося сумісництво. Проте законодавчі зміни повністю не вирішили проблему низькоосвіченості населення. На Слобожанщині ще в кінці XVIII ст. козацька старшина почала наслідувати російське дворянство у вихованні своїх дітей, запрошувати французьких вчителів. На початковому етапі роль домашніх вчителів виконували самі батьки, потім почали залучати до навчання грамоти студентів духовних колегіумів [8, с. 268]. Система домашніх вчителів в порівнянні з дворянством була не доступною для дітей селянства, оскільки вимагала досить великої плати за навчання.

Отже, щоб отримати звання домашнього наставника чи вчителя потрібно було пройти довгий процес від подання прохання до видачі свідоцтва, це займало зазвичай близько одного року. Кандидати на вчителів повинні були мати достойну освіту, бути ерудованими в усіх предметах, а не лише в своєму профільному. На території Лівобережної та Слобідської України одним з найперших закладів підготовки таких кадрів став Юридичний ліцей князя Безбородька (1840-1875 рр.) і при ньому Ніжинська гімназія, в якому поступово сформувалася своя система формування педагогічних кадрів. У XIX ст. освічені вчителі стають все більш затребуваними, тому що мати домашнього наставника серед дворянства стає престижно. Це було гарантією в майбутньому отримати достойну освіту, а також кар'єрного росту.

Список використаних джерел

1.ЦДІАК України, Ф. 707, Оп. 5. Спр. 62. О составлении и рассылке правил испытания лиц желающих получить звание учителей в гимназиях и училищах Киевского ученого округа. 01.02.1839-17.07.1841., 44 ар. 2.ЦДІАК України, Ф. 707, Оп. 6. Спр. 62. Дело об определении и увольнении учителей гимназий и уездных училищ по Дирекции училищ Киевской губернии. 20.02.1840-05.08.1844., 30 ар. 3.ЦДІАК України, Ф. 707, Оп. 7. Спр. 93. Дело о выдаче иностранке девице Дессель свидетельства на звание домашній учитильницы французького язика. 23.02.-30.09.1841., 28 ар. 4.ЦДІАК України, Ф. 707, Оп. 21. Спр. 166. О порядке выдачи свидетельства на право частого обучения. 20.05.-31.05.1855., 3 ар. 5.Борисенко В., Левченко І. Культурно-освітня діяльність громадськості Лівобережної України в 1825-1860 рр. – Київ – 2002. – с. 106. 6.Колосова Е. Домашнее образование в середине XIX века // Universum: Вестник Герценовского университета. – Вып. № 7. – 2010. – С. 68-71. 7.Маценко Л. Методика роботи гувернера: навчально-методичний посібник. – Київ, 2010. – 242 с. 8.Посохова Л. Еволюція стратегій виховання дітей козацької старшини Гетьманщини та Слобідської України в XVIII ст. // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. № 1145. Серія «Історія». – Вип. № 50. – 2015. – С.267-273. 9.Прокопенко Л. Основні напрямки здійснення державної кадрової політики у сфері освіти в Україні в першій чверті XIX ст. // Акт. пробл. держ. упр.: зб. наук. пр. – Вип. 3. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 3-11. 10.Самойленко О. Особливості кадрової політики в Ніжинській класичній чоловічій гімназії в XIX – на поч. XX ст. // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки. – Вип. 1 – Ніжин, 2015. – С. 157-161. 11.Сірополко С. Історія освіти в Україні. – Київ, 2001. – 912 с. 12.Трошина С. Гувернарство в домашнем образовании России первой половины XIX века. – Автореф. дис. канд. пед. наук. – Москва, 1995. – 16 с.

Н. О. Пасічник

ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ І. І. ПАТЛАЄВСЬКОГО

У другій половини XIX ст. з'являється значна кількість наукових праць, присвячених історії фінансів, історії податкових і грошових систем, вітчизняного та західноєвропейського фінансового законодавства, фінансового стану держави та ін. Основними причинам, що актуалізували наукові розвідки з історії економіки, історії економічної і фінансової думки, статистики, компаративного законодавства були зміни податкової системи, грошово-кредитних відносин і соціально-економічна відсталість країни в цілому. Детальний огляд становлення сучасної грошової системи здійснив у своєму магістерському дослідженні [2] майбутній професор Новоросійського університету Інокентій Іустинович Патлаєвський (1839–1883 рр.).

Хронологічні межі магістерського дослідження І.І. Патлаєвського охоплюють – 1700–1762 рр. – перший період існування сучасної грошової системи. Нижня межа пов'язана з початком грошової реформи Петра І (підготовка до якої розпочалася 1696 року); 1700 рік став межею, що розділила історію грошової системи Російської імперії на архаїчний період і новий (або «імператорський») [1, с. 104]. А верхня межа – початок правління російської імператриці Єкатєріни (Катерини) II, котре пов'язане вже з другим етапом розвитку грошової системи, коли розвиток товарно-грошових відносин, зумовив появу паперових грошей (асигнацій), розвиток банківських інституцій і цінних паперів. В окремих випадках для визначення передумов фінансових явищ і процесів або їхньої характеристики, автор подає історичні екскурси, які частково виходять за окреслений хронологічний період. Найважливішими нововведеннями з 1700 по 1762 рр. були наступні: а) монетна справа набуває регального характеру, б) вибудовувалася чітка монетна система на основі десятинного принципу, з розширенням грошового номіналу; в) розробка рудників з добування золота і срібла, які використовувалося в грошовому обігу; г) відбувалося розширення обсягів зовнішньої торгівлі.

Предметом даної історико-економічної праці було дослідження стану грошового ринку Російської імперії протягом вищезазначеного періоду грошової системи, а головним завданням – визначення цінності грошей у визначений період [2, с. 71]. У контексті розв'язання завдання дослідження І.І. Патлаєвський характеризує цінність дорогоцінних металів на європейському ринку у XVIII (гл. I) [2, с. 91–127], баланс російської зовнішньої торгівлі (гл. II) [2, с. 128–176], добування золота і срібла в Російській імперії з 1704 по 1762 рр. (гл. III) [2, с. 177–188], державну монетну систему (гл. IV) [2, с. 189–258], стан вексельного курсу та динаміку цін на хліб як основний продукт харчування населення (гл. V) [2, с. 259–284].

І.І. Патлаєвський справився із складним завданням: за допомогою загальних законів, виведених економічною наукою, проаналізував грошовий ринок Російської імперії протягом 1700–1762 рр., визначив закономірності грошового обігу того періоду та окреслив фактори, що впливають на даний ринок. На основі ґрунтовного аналізу значного обсягу теоретичного матеріалу й різноманітної економіко-статистичної інформації, поданій в історичній ретроспективі, І.І. Патлаєвський формулює економічно виважені висновки по кожній главі та в цілому відзначає, що цінність монет і кредитних засобів обігу залежить від цінності наявних дорогоцінних металів, а не від кількості монет; на цінність монет впливають як внутрішньодержавні економіко-політичні процеси, так і світогосподарські. Основною причиною зниження вартості монетної одиниці І.І. Патлаєвським визначено – зменшення цінності грошей: золота і високопробна срібна монети через примусово встановлений низький курс не могли виконувати функції грошей і перетворилися на товар; мідна монета, незважаючи на всі її перетворення, користувалася довірою населення; її кількість в грошовому обігу не перевищувала потреби ринку в дріб-

ній монеті (інколи навіть не задовольняла ці потреби). Розвитку державного грошового господарства заважало традиційне уявлення про грошову емісію як засіб поповнення бюджету. В урядових колах більшість виступала за збільшення прибутку від монетної регалії.

Список використаних джерел

1.Мельникова А.С., Узденников В.В., Шиканова И.С. Деньги в России. История русского денежного хозяйства с древнейших времен до 1917 г. – М.: ООО «Издательство стрелец», 2000. – 224 с. 2.Патлаевский И.И. Денежный рынок в России от 1700 до 1762 года / И.И.Патлаевский // Записки Императорского Новороссийского университета, т. 2, 1868.

С. П. Лясковська

ФОРМУВАННЯ «КАСТИ НЕДОТОРКАНИХ»: ПРИВІЛЕЇ ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКОЇ НОМЕНКЛАТУРИ (1921-1928 РР.)

Сьогодні в Україні відбувається процес формування власної моделі правового, демократичного суспільства, яке відповідає сучасним цивілізованим реаліям. Цей пошук супроводжується активізацією протидії корупції серед державних службовців, що актуалізувало питання дослідження витоків формування системи пільг та привілеїв чиновників. Відкриття архівів на початку 1990-х рр. зумовили переоцінку цілої низки історичних явищ і надали новий імпульс до вивчення проблеми номенклатури. В Україні питання її формування, функціонування та місця в механізмі управління представлені в працях М.Дорошко [4], П.Киридон [5], С.Кульчицького [6], Першиної Т. [7], М.Фролова [8] та інших науковців. На думку М.Дорошко, в 1930-ті рр. номенклатура «перетворилася на привілейований прошарок радянського суспільства та надійну опору сталінського тоталітарного режиму»[4, с. 353]

Проте система привілеїв почала формуватися паралельно з становленням номенклатури – в 20-ті рр. XX ст. При цьому преференції апаратників трактувалися як природний супровід їхньої належності до правлячих груп [5, с.94]. При формуванні нового управлінського апарату працівники радянських установ, переважно, члени партії, наділялися широкими правами та повноваженнями. Так, 31 серпня 1921 р. ВУЦВК і РНК УСРР ухвалили постанову про посвідчення для «особливо відповідальних працівників», до яких зараховували народних комісарів УСРР, уповноважених російських наркоматів при РНК УСРР, начальників міліції та карного розшуку від республіканського до повітового рівнів та інших». Цим особам надавалося право проходити в усі приміщення радянських, громадських та військових установ, організацій і підприємств без особливих перепусток; вимагати прийому у справах служби позачергово; безкоштовно та без перепусток проїжджати шосейними та іншими дорогами, всіма залізницями, отримуючи нумеровані місця позачергово; вільно пересуватися в будь-який час дня чи ночі по території республіки, вільно виїжджати та в'їжджати в усі населені пункти УСРР; передавати телеграми та радіограми поза чергою та без норми; зберігати та носити при собі усякого роду зброю. Нарешті ці особи не могли бути заарештовані, їх квартири не підлягали обшуку, а їх речі – реквізиції чи конфіскації, без особливого на те письмового дозволу голови РНК та голови ВУЦВК [3, ф. р-2295, оп.1, спр.131, арк. 93].

Проте і рядові члени РКП(б) мали деякі пільги порівняно з рештою населення. Йдеться не про матеріальні блага, які також були важливими, а про порушення в судовому порядку кримінальних справ проти комуністів. Це було важливим, оскільки до багатьох зловживань у господарській сфері були причетні рядові комуністи і партійна номенклатура. На засіданні Президії ВЧК у липні 1921 р. наголошувалося на тому, що «притягнення товаришів до слідства за посадові злочини, як загальний засіб» слід «визнати небажаним». Губернським надзвичайкам нагадувалося про необхідність обережного підходу до застосування арештів як за-

побіжних заходів по посадових злочинах, «лише у крайньому випадку» [1, с. 456]. Тож при розгортанні широкої кампанії по боротьбі з посадовими злочинами, передусім, хабарництву, заборонялося притягати до відповідальності посадовців високого рангу. Причиною такого підходу було небажання дискредитувати в їх особі усю радянську бюрократичну систему. Це призвело до формування кола осіб, які були пов'язані між собою «круговою порукою», своєрідної касти «недоторканих».

Крім того, усі правоохоронні органи, які мали право порушувати кримінальні справи (надзвичайні комісії, ревтрибунали, воєнні ревтрибунали, особливі відділи), у випадках, коли у справах фігурували комуністи, були зобов'язані протягом 24 годин оповіщати про це місцеві партійні комітети. Представники парткомів мали право ознайомлюватися зі слідчими матеріалами. У випадках таємних справ судово-слідчі установи повідомляли про них лише президію (бюро) комітетів або його секретарів. Протягом 3-х діб партком повинен був висловити своє ставлення до провини комуніста, причому – думка «комітету по судовій справі розцінювалася як партійна директива для робітників-комуністів судово-слідчих установ». У разі їх непогодження з парткомом, справа повинна була передаватися у вищі судово-слідчі та партійні інстанції. Відтак партійні комітети перебирали на себе судові функції. Більше того, комуністів повинні були звільняти з-під арешту під поручительство того ж парткому або його членів, які отримували на це дозвіл партійного комітету [404, арк. 86]. По найбільш резонансних справах, за якими під слідством перебували члени партії, слідчих викликали для звітування в ЦК КПУ [9, ф. 1, оп. 20, спр. 670, арк. 59, 78]. Щомісяця підрозділи ВУЧК надсилали до ЦК КП(б)У листи, в яких повідомлялось, чи знаходились в їх провадженні кримінальні справи проти комуністів [9, ф. 1, оп. 20, спр. 410].

Таким чином, протягом 1921-1922 рр. партійні комітети наполегливо відстоювали думку про те, що злочинність серед партійців – це внутрішня справа, і тому судити їх треба на засіданнях парткомів і лише після винесення відповідних рішень про передачу справи до суду.

Звісно, що подібні привілеї, якими щедро наділяла правляча партія тих, хто вступав до її лав, «притягувала» в радянські установи та партію кар'єристів та осіб, нечистих на руку, укорінювало почуття безкарності та вседозволеності «радянських панів» (так пересічні громадяни часто називали партноменклатуру).

Подвійні стандарти у притягненні комуністів та чиновників до кримінальної відповідальності застосовувалися й надалі. Оцінюючи їх протиправні дії, частогусто користувалися не правовими, а іншими критеріями: обов'язково зважали на їх заслуги перед радянською владою, нерідко справи взагалі не доходили до судових інстанцій, обмежувалися внутрішніми «дружніми порадами» або доганами з занесенням, чи без, до особової партійної справи.

У проекті доповіді в ЦК, підготовленому для Ф. Дзержинського у квітні 1924 р. про показові процеси за хабарництво, наголошувалося: «По трьох великих гучних судових процесах … за якими було засуджено 44 особи на різні терміни ув'язнення, дотепер у місцях позбавлення волі, відповідно отриманої звідти довідки, не перебуває жоден комуніст, незважаючи на те, що серед засуджених такі були» [2, с. 93].

Отже, зростаюча корумпованість всередині партійно-радянського апарату, який від аскетизму та своєрідного романтизму перших постреволюційних років поступово переходив на позицію новітньої буржуазії; збільшення частки нової номенклатури з необмеженими можливостями і суспільним впливом; все більша закритість суспільства спричинили поступове згортання протидії хабарництву як прояву радянської корумпованості. Акцентувати увагу суспільства на цьому злочині вважалося недоцільним, оскільки це негативно впливало на авторитет партії та радянської влади в цілому.

Список використаних джерел

1. Архив ВЧК: Сборник документов / ответств. ред. В. Виноградов, А. Литвин, В. Христофоров; сост. В. Виноградов, Н. Перемышленникова. – М. : Кучково поле, 2007. – 720 с., ил. 2. Борисова Л. В. Нэп в зеркале показательных процессов по взяточничеству и хозяйственным преступлениям / Л. В. Борисова // Отечественная история. – 2006. – № 1. – С. 84-97. 3. Державний архів Донецької області. 4. Дорошко М. С. Номенклатура: керівна верхівка Радянської України (1917-1938 рр.). Монографія / М.С.Дорошко. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 368 с. 5. Киридон П.В. Сисиема пільг і привілеїв як органічна складова характеристики партійно-державної номенклатури Української РСР 1945-1964 років / П.В. Киридон // Історична пам'ять. – 2014. – №30-31. – С. 93-102. 6. Кульчицький С.В. Партійно-радянський апарат у системі влади / С.В.Кульчицький // Український історичний журнал. – 1994. – №6. – С.3-15. 7. Першина Т.С. Господарська номенклатура в Україні 1943–1945 рр. — К., 1997. — 114 с. 8. Фролов М.О. Компартійно-радянська еліта в Україні: особливості існування та функціонування в 1923-1928 рр. / М.О. Фролов. – Запоріжжя: Прем'єр, 2004. – 800 с. 9. Центральний державний архів громадських організацій України.

О. М. Оберіт

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ РОСІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Історіографічний аналіз свідчить, що в українській і зарубіжній історичній науці відсутні монографічні праці, які б комплексно висвітлювали появу російського націоналізму на українських землях у контексті суспільно-політичних, соціально-економічних і культурно-освітніх процесів. Натомість, у поле зору дослідників потрапили тільки окремі аспекти досліджуваної теми. Наше завдання полягає у дослідженні передумов появи та причин поразки російського національного проекту на українських землях.

В умовах царської Росії не всі українці відповідного рівня освіти могли вважати себе українцями або представниками української культури. Російська культура – і це чудово розуміли імперські урядовці в Україні – була могутнім засобом нейтралізації визвольних прагнень українців. «Доти, доки в школі взагалі, а у народній зокрема, буде панувати великоруська мова з твердою (?!) постановкою вітчизняної історії, – писав начальник Київського губернського жандармського управління своєму столичному керівництву, – доти всі хитрощі українофільствуючої інтелігенції, спрямовані на відокремлення Малоросії, будуть приречені на найрішучішу поразку» [8].

Стосовно інтелігенції урядова політика була достатньо ефективною, бо не обмежувалася заборонами, а пропонувала альтернативу, про яку у свій час так писав Іван Лисяк-Рудницький: «Від Росії променював велетенський престиж великодержави та блискучої імперської цивілізації. Багато українців, осліплених цим сяйвом, бажало й собі причаститися до нього». [6, с.159]. Можемо констатувати, що саме можливість блискучої кар'єри і матеріального благополуччя, паралізували національну волю багатьох українців, вели їх на шлях зросійщення. Це потягло за собою вражаючу активність українців в російському націоналістичному русі. Та, окрім цього головного фактору, українські землі стали оплотом російського націоналізму й через низку інших причин.

Важливим чинником у самоідентифікації людини виступає релігія. Україномовне населення підросійської України належало до православної церкви, що була тісно пов'язана з царською автократією [9]. Після того, як в 1685-1686 рр. Київську митрополію було передано Московському патріархові, почалися енергійні дії у приєднанні українців до російської церкви, які, як вдало підмітила Рікарда Вульпіус, від середини XIX ст. виглядали як інтенсивне зросійщення [1, с.100]. На практиці це проявлялося у дозволі на використання у проповідях і духовних розмовах, окрім церковнослов'янської, тільки російську; у всіх церковних та держав-

них школах мали викладати російською мовою; російських єпископів призначали на українські єпархії. Церковна русифікація України провадилася в основному «згори», тобто через вищу церковну ієрархію. Про це переконливо свідчить національна належність представників вищої церковної влади в Україні [3, с.89-103]. Православ'я, яке стало надійним союзником влади у боротьбі за ідеологічну інкорпорацію Правобережної України до складу Російської імперії, проголошувалося «панівною і найпершою» в Росії вірою, що ще більше зв'язало церву із світськими владними інституціями. Розвиваючи цю думку, варто підкреслити, що невелика частина духівництва не піддалася русофільським поривам й стала на бік української ідентичності й чинила опір російській.

Все ж більша частина українського кліру ототожнила себе з тією концепцію, яка намагалася злити «великоросів» і «малоросів» в одну спільноту, що особливо набула розмаху після Польського повстання 1863 р. та після утвердження проекту «великоросійської нації», який форсувала держава та церква [1, с.101]. Це один із тих факторів, який й до сьогодні впливає на самоідентифікацію частини українців. Не дивно, що на початку XX ст. російські націоналістичні організації мали тісний зв'язок з православною церквою, яка нерідко і благословляла їхніх діячів.

Русифікація світськими та релігійними засобами, у процесі якої активно впроваджувалася російська культура, мова, звичаї, спричиняла у частини населення України «стирання ідентичності».

Далі використаємо аксіоматичне твердження, що мова тісно пов'язана з національною самоідентифікацією, оскільки мислення і поведінка людей залежить від характеру мови, якою вони висловлюють свої думки і почуття. У Російській імперії влада впливала на національну свідомість українського населення через насильницьке насадження російської мови. Так звана теорія єдиної російської мови, про малоросійське, великоросійське та білоруське наріччя, також стала основою офіційної теорії триєдиної нації. На практиці мовна політика в межах загальноросійського проекту нації виразилась на забороні української мови, як такої, в результаті видання Валуєвського циркуляру 1863 р. та Емського указу 1876 р. Фактично з кінця 80-х років XIX ст. відбулась певна дезорганізація українського національного руху. Натомість все більшого розмаху набувають проросійські націоналістичні ідеї.

Л. Грінфельд, М. фон Хаген, Д-П. Хімка, Г. Касьянов, Р. Шпорлюк, Я. Грицак та ін. розглядали творення націй в імперіях як процес взаємодії між різними «національними проектами», які перебували у стадії формування та розвитку і в багато чому залежали від міжнародного контексту. Специфіка російського націоналістичного руху на українських землях полягала у його постійній боротьбі за маси. Лівобережжя та Правобережжя – це багатонаціональні території. Саме тут російський націоналізм знайшов для себе два подразнюючі фактори: польський та український національні проекти.

Російська влада швидко зрозуміла що загрозу для неї й російського народу на українських землях становили не лише польська агітація, а й українофіли, які сильно політизували український рух на початку XX ст. Тому на початку 60-х років XIX ст. певна частина преси (особливо Катков), противники українофілів в Києві (як чиновники, так і частина суспільства) та частина вищої бюрократії в Петербурзі (Д. Мілютін, пізніше Долгоруков) тісно координували свої зусилля для того, щоб добитися активації урядової політики в «українському питанні». На українських землях проти українців виступили ще й малороси. Для прикладу, Михайло Юзефович, українського походження, але не українець, а малорос. Він фактично першим сформував лозунг єдиної та неподільної Росії, російської нації. Не дивно, що до середини 1850-х років в націоналістично чутливій частині російського суспільства уже склалось досить визначене уявлення про західні губернії не лише як давній здобуток Росії (в розумінні «вотчини», історичного спадку династії і тро-

ну), але і як землі, населеної переважно співвітчизниками, складовою частиною території нації [4, с.131].

Отже, російський націоналістичний рух на українських землях став наслідком політики русифікації, насадження ідеологічних концепцій про «єдиний російський народ». Та все ж штучність та неприродність до українських умов проявила себе і зумовила поразку російського національного проекту в Україні на початку XX ст.

Список використаних джерел

1.Вульпіус Р. Релігія та нація: унійна церква, православ'я та «держава-протектор Росія» / Р. Вульпіус // Україна. Процеси націотворення / Упор. А. Капеллер; пер. з нім. – К.: К.І.С., 2011. – С. 97-110. 2.Грицак Я. Дилеми українського націотворення, або Ще раз про старе вино у нових міхах / Я. Грицак // Український гуманітарний огляд. – Вип. 4 (2000). – С. 22-23. 3.Євсєєва Т. Церковна еліта та її роль у формуванні політичної самосвідомості в Україні / Т. Євсєєва // Укр. істор. журнал. – 1999. - №2. – С. 89-103. 4.Западные окраины Российской империи. – М.: Новое литературное обозрение, 2007. – 608 с. 5.Каппелер А. Мазепинцы, малороссы, хохлы: украинцы в этнической иерархии Российской империи / А. Каппелер // Миллер А. И. (ред.). Россия–Украина: история взаимоотношений. – М., 1997. – С. 125-144. 6.Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії / І. Лисяк-Рудницький // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Том І. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дещиці, Г. Киван, Е. Панкеєвої. – Київ: Основи, 1994. – 554 с. 7.Опря А. Ліквідація уніатської церкви на Поділлі наприкінці XVIII – на початку XX ст. // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. – Т 3 (5). – Кам'янець-Подільський, 1999. – С. 89-95. 8.Цит за: ДАРФ Ф.102.-Оп.ОВДП.-Спр.168.-Арк.32 // Турченко Г.Ф. Національні і територіальні тенденції в Україні напередодні Першої світової війни // Наукові праці історичного факультету ЗДУ. – 2002. – Вип. XV. – С. 64. 9.Цит. за: Vulpius R. Nationalisierung der Religion. Russifizierungspolitik und ukrainische Nationsbildung 1860-1929. – Wiesbaden, 2005 // Штруве К. Селяни та українська нація в Австро-Угорській монархії та Російській імперії // Україна. Процеси націотворення / Упор. А. Капеллер; пер. з нім. – К.: К.І.С., 2011. – С. 173.

О. В. Марущенко

1941 РІК В УКРАЇНСЬКОМУ ІСТОРІОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

75-річчя початку німецько-радянської війни 1941-1945 рр. спонукає українських науковців уважно проаналізувати нинішній стан вітчизняної історіографії цієї проблеми і зокрема об'єктивно з'ясувати причини невдач і поразок Червоної армії у найскладніший, початковий період цієї війни влітку-восени 1941 р. До них тривалий час традиційно відносилися помилки в оцінці можливого часу нападу німців на СРСР, його начебто раптовість і неочікуваність, перевага агресора у силах, досягнута його багаторічною підготовкою до війни, використання воєнно-економічного потенціалу чи не всієї Європи, концентрація Німеччиною та її союзниками колосальних збройних сил і найновішої техніки і озброєнь вздовж радянського кордону, бойовий досвід німецьких військ, одержаний під час війни на Заході тощо [6, с.4].

За останні чверть століття вітчизняні історики, працюючи в якісно нових умовах радикального перегляду збанкрутілих концептуально-методологічних і теоретичних засад радянської доби, архівної революції 1990-х – 2000-х рр., інтернаціоналізації української історичної науки, суттєво поглибили своє розуміння і бачення головних проблем початкового етапу німецько-радянської війни.

До замовчуваних в радянській історіографії й активно обговорюваних нині причин військових поразок і невдач Червоної армії насамперед слід віднести політичні прорахунки і стратегічні помилки керівництва СРСР на чолі зі Й. Сталіним. Вони пов'язані з офіційною радянською військово-політичною доктриною, яка виключала ведення широкомасштабних і тривалих бойових дій на радянських теренах і передбачала, що вразі агресії проти СРСР ним у відповідь буде завдано нищівного удару, і ворог буде розгромлений на його території [4, с. 103,109,111,123; 6, с.4; 7, с. 53].

До чинників, що зумовили для радянських збройних сил трагічний перебіг початкового етапу війни українські науковці відносять і зосередження основних зусиль радянського військово-політичного керівництва на розробці лише одного, наступального варіанту дій своєї армії і повне ігнорування альтернативного, оборонного варіанту, про підготовку якого навіть не йшлося [2, с.26,27; 5, с.213,221,222; 7, с.53]. За визнанням відомого вітчизняного фахівця з проблем військової історії України М. Коваля, в довоєнний час стратегічна оборона не передбачалася ні воєнною доктриною, ні планами радянського командування [3, с.82]. Відповідно бойові дії на власній території не розглядалися навіть як один із можливих сценаріїв розвитку подій [4, с.108]. Вітчизняні історики припускають, що маючи власні міркування щодо майбутньої ролі СРСР у світовій війні і сподіваючись на виснаження західноєвропейських держав, Й. Сталін готувався до тріумфального походу Червоної армії – «визволительки» в Європу з метою її радянізації і на «допомогу» поневоленим нацистами народам [4, с.99-100,103,109; 7, с.50].

Українські історики звертають велику увагу на такий дражливий аспект розглядуваної теми, як неефективне управління радянськими військами у самий відповідальний, початковий період війни через нестачу досвідчених військових фахівців, чимало з яких загинуло під час репресій 1930-х рр. [1, с.164]. Вони констатують, що керівні кадри Червоної армії не наважувалися брати на себе відповідальність і діяти самостійно в разі необхідності, ілюструючи ці висновки численними фактами «котлів» і оточень радянських військ німцями, що було одним із найпоказовіших прикладів неефективного керівництва Червоною армією і чималою мірою сприяло дезорганізованості, хаосу і розгубленості, а також масовому дезертирству військовослужбовців, яке стало справжнім бичем і лихом для радянських збройних сил [1, с.164; 4, с.118-121; 7, с.56,65-68].

Ще однією донедавна абсолютно замовчуваного причиною трагічного перебігу початкового періоду німецько-радянської війни нині вважається незадовільний морально-політичний і психологічний стан значної частини військових і цивільного населення регіонів на теренах яких розгорталися військові дії [1, с.164; 7, с.65-68]. Він зумовлювався вадами радянського тоталітарного режиму, державним терором довоєнного періоду, що не припинявся і впродовж всієї війни, розколотістю українського суспільства і кризою лояльності його значної частини до радянської влади, викликаних всією передвоєнною внутрішньою і зовнішньою політикою більшовицького режиму [3, с.79-84; 7, с.66-68]. На боєздатності армії і флоту негативно позначилася й дезорієнтація їхнього особового складу у визначенні реального противника внаслідок укладання 23 серпня 1939 р. радянсько-німецького договору про ненапад (пакту Молотова-Рібентропа) [1, с.164].

Як стверджує відомий українських військовий історик В.Грицюк, найбільш серйозним і важким уроком перших днів війни стало запізнення радянської сторони із приведенням своїх військ у повну бойову готовність [2, с.26; 5, с.222]. На його думку, неготовність військ прикордонних округів до відбиття ударів противника виявилася найважливішою причиною, що визначила невигідний для радянської сторони розвиток подій на початку війни [2, с.26; 5, 222].

Таким чином, в сучасній українській історіографії продовжується плідна розробка гострих і актуальних проблем історії німецько-радянської війни 1941-1945 рр. Звільнені від політико-ідеологічного контролю і цензури, вітчизняні історики прагнуть об’єктивно досліджувати усі таємниці і обставини виникнення цієї велетенської трагедії, що принесла українському народові неймовірні страждання і горе. Поза сумнівом, їхнє вивчення залишатиметься пріоритетним завданням вітчизняних істориків і відповідатиме очікуванням і запитам українського суспільства.

Список використаних джерел

1.Військове будівництво в Україні у XX ст..: історичний нарис, події, портрети. – К.: Видавн. Дім «ІнЮре», 2001. – 448 с. 2.Грицюк В.М. Стратегічні та фронтові операції Віликої Вітчиз-

няної війни на території України /В.М. Грицюк. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2010. – 150 с. 3.Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.) /М.В. Коваль. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 336 с. 4.Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду /І.К. Патриляк, М.А. Боровик. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 590 с. 5.Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси. Книга перша /О. Лисенко, В. Стецкевич, А. Айсфельд та ін.. – К.: Наукова думка, 2001. – 733 с. 6.Україна в полум'ї війни. 1941-1945 /П.П. Панченко, О.І. Уткін, В.І. Горєлов та ін.. – К.: Україна, 2005. – 560 с. 7.Україна у Великій війні 1939-1945. – К.: Емма, 2014. – 264 с.

В. О. Оліцький

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АРХІВНИХ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ РЕПРЕСОВАНИХ У 1920 – 1930-ТІ РР. СВЯЩЕНИКІВ СУМЩИНИ

Говорячи про репресії в цілому та проти православної церкви зокрема, насамперед маємо на увазі кримінальні переслідування. Сьогодні питання опрацювання архівних кримінальних справ цікавить не лише науковців, а і широкі маси українського суспільства. Кримінальні справи 1920 – 1930- рр. усіх репресованих у незалежності від професії, національності та інших факторів досить одноманітні. Разом із тим варто відзначити велику кількість таких справ.

Із початком перебудови у СРСР починається процес реабілітації репресованих. У цей час до архівно-кримінальних справ зростає інтерес не лише близьких та рідних репресованих, але й істориків. Саме цей вид джерел стає одним із найголовніших для вивчення репресій у СРСР. Із збільшенням наукового інтересу до цього масового комплексу джерел з'являються перші публікації та рекомендації що до їхнього опрацювання. Одними із перших в українській історіографії питання вивчення архівно-кримінальних справ підняли М. Акулов, О. Гранкіна, Д. Омельчук, Н. Московченко. Ці дослідники проводили свої дослідження та видавали свої доробки колективно. У своїх дослідженнях вони розкривають головні етапи ведення слідства, дають характеристику типових документів, що містяться у кримінальних справах. Ці роботи дають дослідникам загальне уявлення про архівно-кримінальну справу та інформацію, яку можна у процесі їх дослідження. Подається інформація про зміну документів справ у 1920 – 1950-ті рр. Саме вони пропонують одну із перших класифікацій документів, що містяться у архівно-кримінальних справах виділивши матеріали оформлення арешту та обшук; матеріали слідства; документи, що були отримані на офіційні запити органів НКВС у різні установи для встановлення особи та діяльності обвинуваченого; матеріали оформлення слідства; документація визначення й оформлення вироку [6; 7; 8].

Продовження досліджень у даній галузі була праця Л. Ковальчук. Вона виділяє чотири основні інформаційні розділи цього комплексу джерел: біографічні (анкети) дані про репресованих; інформація про репресію та інформація про подальшу долю репресованих; інформація про реабілітацію; реєстраційні дані справи і місце його зберігання [8].

Дослідження у даному напрямку продовжив Е. Петровський, який у 2006 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук із даної проблематики. Автор на основі комплексного аналізу подає загальну характеристику, структуро-джерелознавчий аналіз та інформаційний потенціал архівно-кримінальних справ [9].

Не зважаючи на значний комплекс досліджень із даної приблеми вона залишається актуальною і на сьогодні. Зокрема не проаналізовано архівні кримінальні справи репресованих священиків, документи цих справ хоча і входять у загальний контекст, проте мають певну специфіку, яка розкриває історію релігійного життя.

Говорячи за архівні кримінальні справи, насамперед варто відзначити їхню розосередженість по різних архівах. Вони зберігаються у Галузевому архіві Служби

безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України та архівах обласних управлінь, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, державних обласних архівах.

У більшості кримінальних справ наявні документи, які розкривають хід ведення слідства (процесуальні документи). До них відносимо постанови про прийняття справи до провадження, постанови про обрання запобіжного заходу, ордери на обшуки та арешти, протоколи пред'явлення слідства [3, арк. 2, 4, 5]. Аналізуючи ці документи можна отримати інформацію про запобіжні заходи, а так як у більшості випадків це були ув'язнення, то дати арештів та місця утримання під вартою, дати проведення обшуків. Разом із тим у такого роду документах зазначалася стаття обвинувачення та інкримінований злочин. Тут же можна дізнатися про дату та місце народження, проживання, національність, партійність.

Більше інформації про підозрюваного та його життя дає анкета арештованого, яка заводилася при порушенні кримінальної справи. Хоча існують різні форми цих документів, інформація представлена у них є фактично однаковою, лише більш ширше або вужче. Тут крім даних, які містяться у попередніх документах зазначалися точна адреса, а не лише населений пункт, професія та спеціальність, місце роботи і посада, соціальне походження та становище до і після революції, освіта, відомості про військову службу, попередні репресії та склад сім'ї. Тут же міститься інформація про особливі прикмети та підпис підозрюваного. Інколи у справі знаходяться картки із відбитками пальців [4, арк. 15; 0, арк. 60-61].

В окрему групу варто виділити протоколи допитів обвинуваченого і свідків, обшуків, очних ставок. Протоколи допитів складаються із двох частин: перша – анкетна, зміст якої фактично дублює анкету арештованого; друга – безпосередньо покази [4, арк. 16-17 зв.]. Ця група документів архівних кримінальних справ є досить важливою, адже саме вона дає можливість стверджувати про їх фальсифікацію та розкриває суть справи. Саме із протоколів видно відношення обвинуваченого до інкримінованого злочину та його зміну, що зазвичай відбувалося через застосування примусу. Проаналізувавши дати допитів можна простежити їхню кількість та тривалість.

Важливими є протоколи повторних розслідувань 1950 – 1960-х рр., у порівнянні із протоколами 1920 – 1930-х рр. свідки здебільшого заперечують вину підозрюваного, а інколи і прямо заявляють про тиск на них із боку слідства [5, арк. 55-70].

Докладна інформація про інкримінований злочин та міру покарання міститься у обвинувальних вироках, протоколах підготовчих засідань та вироках судів і позасудових органів [1, арк. 52-55, 59].

Інформацію про майновий стан підозрюваного та його життя можна взяти із довідок-характеристик. Говорячи за кримінальні справи священиків, варто наголосити на тому, що самец я група джерел досить часто містить дані про дати закриття церков.

Разом із тим у кримінальних справах часто зустрічаються інші документи, які не мають фактичного відношення до кримінальної справи – конверти із особистими документи репресованих та фотографії. Серед цієї групи в основному представлені паспорти, переписка, тощо. Інколи у цій групі трапляються послужні списки, списки віруючих, довідки про стан здоров'я, тощо.

Отже, архівні кримінальні справи репресованих у 1920 – 1930-х рр. священиків Сумщини несуть значний інформаційний потенціал. Вони дозволяють вивчити не лише кримінальні переслідування церковнослужителів, але і дослідити елементи релігійного життя краю у зазначений період, історію храмів та простежити головні етапи життя і служіння духовенства.

Список використаних джерел

1.Галузевий державний архів Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми ф.7 Спр 119

Ружицкий Г.Ф. – 61 арк. 2.Галузевий державний архів Служби безпеки України ф.6 спр. 75654 Тарабан Н.А. и др. – 422 арк. 3.Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Суми П-1557 Деркачев А.И. – 159 арк. 4.Державний архів Сумської області ф. Р-7641, оп.4, спр. 137 Ладенко М.Я. – 23 арк. 5.ДАСО ф. Р-7641, оп. 1, спр. 389 Ястремский Г.И. – 83 арк. 6.Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920 – 1950-ті рр. Методичні рекомендації / [уп. О. Гранкіна, Д. Омельчук, Н. Московченко]. – К., 1997. – 34 с. 7.Гранкіна О. Архівно-слідчі справи другої половини 1937 року щодо представників національних меншин України. Джерелознавчий аналіз складу документів / О. Гранкіна // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – №1,2. – С.174–182. 8.Ковальчук Л. Методические рекомендации по описанию архивно-следственных дел / Л. Ковальчук. – Одесса, 2002. – 40 с. 9.Петровський Е. Документи архівно-слідчих справ як джерело вивчення методів провадження слідства органами НКВС на Одещині в період «великого терору» 1937 – 1938 рр. / Е. Петровський // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2007. – №1. – С. 172 – 188.

В. В. Проценко

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ОСВІТЯНСЬКОЇ ПРОФСПІЛКИ У 1920-Х РР. ЗА «СТАТУТОМ ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ СРСР»

Профспілкові документи 1920-х рр. є важливою складовою джерельної бази історичних досліджень діяльності освітян у зазначений період. Радянська історіографія формувалася синхронно з процесом становлення нової радянської школи та була тісно пов'язана із запропонованим радянськими ідеологами формулюванням до працівників розумової праці, як до численного загону освітянської та науково-педагогічної інтелігенції, здатного впливати на радянізацію суспільства. В українській історіографії проблема взаємовідносин більшовицької влади та освітян також розроблена недостатньо. Дослідники, аналізуючи становище інтелігенції в 1920-ті рр., торкалися питань профспілкових організацій освітян та їхньої діяльності. Але ця тема не була було предметом їхнього дослідження. Комплексний аналіз документів, зокрема Статуту працівників освіти СРСР, дозволить показати організацію роботи освітянської профспілки у 1920-х рр. в УСРР, що входила в союзну спілку та підпорядковувалася їй.

Проект Статуту спілки робітників освіти СРСР був затверджений 27 серпня 1924 р. Відповідно до його положень Спілка працівників освіти входила до складу членів Всесоюзної центральної ради професійних спілок (далі ВЦРПС) та Червоного Інтернаціоналу професійних союзів. Одним із завдань спілки була «підготовка своїх членів до виконання завдань, що стоять перед робітничим класом». Наголошувалося на захисті економічних і правових інтересів членів спілки та піднятті їх матеріального рівня, участі в регулюванні умов праці робітників освіти і в плановій роботі працівників відповідних державних органів, підняттю культурного рівня і розвитку суспільно-політичної свідомості членів спілки [4, Арк.2].

Для виконання цих завдань освітянській профспілці надавалося право проводити роботу у наступних напрямках. Зокрема, вона могла укладати угоди та підписувати колективні договори місцевого та союзного значення з органми та установами, в яких працювали працівники освіти. Займаался організацією фондів Спілки безробітних, культроботи. Освітянська профспілка мала право організовувати санаторні та господарчі установи для потреб своїх членів: будинки відпочинку, санаторії, культурні та просвітні установи, клуби, бібліотеки, курси. Вона брала участь в роботі державних органів соціального страхування, обліку та розподілу робочої сили[4, Арк.2].

У Статуті було чітко окреслено склад профспілки. Членами профспілки працівників освіти могли бути працівники установ та органів просвітницького, навчального та наукового характеру, незалежно від національного складу. При цьому відповідно до п.9 членами спілки освіти не могли бути служителі релігійних культів та особи, які обслуговують їх[4, Арк.2]. Радянська влада вважала релігію «опіумом для народу» і тому всіма засобами боролася з нею. Навіть факт існування у спілці

релігійних, набожних людей замовчувався. На Першому всеукраїнському вчительському з'їзді в Харкові 1925 року спікерами з'їзду неодноразово зазначалося, що «релігію швидко не виб'єш з голів робітництва, а зокрема – робітників освіти. Ми не можемо об'єднати у нашій спілці тільки безрелігійних. Релігійне вчительство не тільки мало бере участь у роботі, робота його вливається ще і в негарну форму, що гальмує працю активу. Той вчитель, що ніяк не вибереться з релігійного дурману, повинен покінчити з ним, вийти на вірний шлях [6, с.147].

Зарахування в склад спілки відбувався після затвердження місткомом чи правлінням спілки та після внесення вступного внеску. Члени освітянської профспілки не могли водночас бути членами декількох спілок. Питання виключень із складу спілки розглядалися на зборах місцевих членів спілки більшістю, але не менш ніж 2/3 присутніх на зібранні, а також Правлінням Спілки.

Профспілки мали право направляти своїх членів на навчання до вищих навчальних закладів [4,арк.2]. Спочатку студенти залишались членами профспілок, що направили їх на навчання [1,с.42]. У жовтні 1922 р., з метою посилення профспілкової роботи у вищих навчальних закладах за вказівкою ЦК РКП(б), ВЦРПС розробила «Положення про організації пролетарського студентства у вищій школі» [2,с.100]. Для керівництва профспілковими студентськими організаціями до весни 1924 р. в основних вузівських центрах при губернських радах профспілок були утворені губернські студентські бюро. У березні 1924 р. розпочало діяльність Центральне бюро пролетарського студентства УСРР при Укрбюро ВЦРПС [3,с.29].

Статут яскраво демонстрував ієрархію, що існувала в спілці. Зокрема, постанови загального зібрання вступали в силу після затвердження його правлінням спілкою. Постанови могли бути оскаржені перед відповідним вищим союзним державним органом. При цьому показувалася структура профспілки: уїзні, окружні, губернські (обласні), республіканський відділ, Центральний комітет спілки. Номінально Первинною організацією спілки вважався місцевий колектив працівників освітніх установ[4,арк.3]. Органами місцевого колективу були загальні збори колективу та місцевий комітет, що обирався на загальних зборах терміном на 6 місяців. Відповідно до Статуту профспілки всі місцеві колективи об'єднувалися в окружні (уїздні) організації спілки. Органами уїзного відділення були окружні зїзди і окружне правління спілки, що обиралося на окружному з'їзді 1 раз в рік. В округах, де центр був губернським містом, функції окружних організацій виконували губернські правління спілки[4,арк.3]. Губернські організації за аналогією до окружних обиралися 1 раз на рік та проводили роботу на основі Положення про губернські (обласні відділи), що публікувалися Центральним комітетом спілки.

Органами Спілки на союзному рівні були Всесоюзний з'їзд Спілки, який обирався 1 раз на два роки та виборний Центральний Комітет, що керував роботою спілки між з'їздами. Окружні, губернські з'їзди відповідно до їєрархічної ланки приймали наступні рішення: заслуховували і затверджували звіти ревізійних комісій, відділів народної освіти та інших адміністративних органів, що займалися освітянськими питаннями. З'їзди обирали склад правління та ревізійні комісії, делегатів на з'їзди відповідного рівня[4, арк.4].

Для координації зв'язку та роботи Центрального комітету з місцевими органами створювалися обласні, крайові бюро та представництва. У п.40 Статуту було показано організацію у спілці секцій, що об'єднували членів спілки із специфічними особливостями. До них відносилися робітники друку та наукові робітники, які здійснювали свою діяльність відповідно до особливого положення про Секції, яке публікувалося Центральним комітетом спілки [4, арк.7].

На Всеукраїнському З'їзді Рад у січні 1924 р. голова уряду В.Я.Чубар відзначав, що українські наукові сили зробили свій вибір. І Всеукраїнський з'їзд наукових працівників, що відбувся в Харкові у 1925 р., підвів підсумки діяльності

секцій за весь час існування та визначив основні напрямки подальшої роботи, оформив організаційно об'єднання вчених на республіканському масштабі [7,с.122]. На з'їзді було утворено Українське бюро секцій наукових робітників (Укбюро СНР). Головою одноголосно був обраний професор Д.І.Багалій. І Всеукраїнський З'їзд учених від імені 3 тис. членів секцій заявив, що «наукові робітники докладуть всіх зусиль для того, щоб з робітничим класом та селянством утворити єдиний фронти за перебудову всього життя»[8, с.30].

Засобами існування спілки були вступні членські внески в розмірі 1/2 денної заробітної плати, місячні внески членів, що складали 2% від їхньої місячної заробітної плати, спеціальних відрахувань, що встановлювалися Всесоюзними з'їздами. Студенти вищих навчальних закладів та робітфаків здійснювали членські внески в розмірі 1%. Членські внески відраховуються в місцевий комітет і в установленому порядку передаються в каси спілки губернського рівня. Розподіл коштів на губернському рівні здійснюється по наступній схемі: 10% від надходжень передаються в касу губернської ради професійних спілок, від 5% до 25% коштів передаються Центральному комітету спілки, всі інші надходження залишаються в обласній організації. Центральне правління 10% надходжень передає в касу республіканської ради професійних спілок, а інші перерозподіляє по кошторисам, затвердженим ЦК Спілки, перераховуючи в касу останнього решту надходжень по кошторису[4, арк.7].

Таким чином, статут та супроводжуючі документи з роботи освітянської профспілки показують структуру та організацію роботи освітянської профспілки. Однак регламентований захист соціально-економічних та матеріальних прав, розвиток культури та світобачення своїх членів було лиш фікцією. Освітянська профспілка виконувала роль одного із «передавальних пасів» від партії до мас. На перше місце в профспілковій діяльності освітян з середини 1920-х виходили державні функції, визначені партійною системою.

Список використаних джерел

1.Бондарчук П. Профспілки УСРР й українізація освіти (1920-ті рр.) / П. Бондарчук // Етнічна історія народів Європи. - 2000. - Вип. 4. - С. 40–44. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2000_4_9. 2.Вища школа Української РСР. – Ч. 1. – К., 1967. 3.Відчит Центрального бюро пролетарського студентства ВУРПС: До ІІ Всеукраїнського з'їзду пролетарського студентства. – Х., 1929. 4.ДАХО. – Ф.-Р.1004. – Оп.2. – Спр.2. 5.КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – Ч.2. – Вид.7. 6.Перший Всеукраїнський вчительський з»їзд в Харкові від 5 до 11 січня 1925 р : (зі знімками учасників з»їзду) : Стенографічний звіт. – Харків : Державне видавництво України, 1925. – 153 с. 7.Профсоюзы СССР 1905-1963гг.: Сб. документов и материалов / Под общ. ред. Т.В. Багаевой. – М., 1963. – Т. 2. 8.Ткачова. Інтелігенція Радянської України в період побудови основ соціалізму. – К., Наукова думка.

Р. Б. Пуйда

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Нафтогазова промисловість України виникла на базі нафтового промислу України (видобуток і переробка нафтової ропи, асфальту, озокериту та інших бітумних мінералів), який існував від найдавніших часів аж до початків і зародження великої нафтово-озокеритної, а згодом і газової, видобувної та переробної промисловість як у краю, так і у Європі.

Безпосередньо по закінченні Другої Світової війни у західному регіоні Прикарпаття нафту видобували на невеликих родовищах, які не могли забезпечити істотного рівня її видобутку. Більшість нафтових промислів були зруйновані. Спустошеними опинилися промислове обладнання, а також родовища внаслідок їх хижацької експлуатації.

У травні 1945 р. уряд України вжив ряд заходів по відбудові і дальшому ро-

звитку народного господарства Львівської, Станіславської, Дрогобицької, Тернопільської, Рівенської, Волинської і Чернівецької областей. Ці заходи передбачали, зокрема, відбудову і розвиток нафтогазової промисловості Галичини, на що було виділено 100 млн. крб.

Для Прикарпатського нафтогазового регіону найбільший розквіт геолого – розвідувальних бурових робіт та експлуатаційного буріння припав на кінець 50-х років та наступні двадцять років.

Для підготовки місцевих кадрів групу Бориславських нафтовиків відправили на навчання в Азербайджан. Потім багато років працювали буровими майстрами. Виконання таких масштабних бурових робіт вимагало використання великої кількості спеціалістів – інженерів-буровиків. І «Львівська політехніка» у 50-і – 60-і роки XX ст. підготувала їх.

Це нове покоління українських інженерів - буровиків, отримавши добру фахову освіту у Львівській політехніці, було дуже чутливим до сприйняття досягнень науки та техніки. В цей час зменшується число аварій в бурінні, вводяться нові системи бурових розчинів, удосконалюється технологія цементування свердловин, освоюється технологія буріння похило-скерованих свердловин, буріння стовбурів великого діаметра. Буровики Передкарпаття навчилися бурити свердловини різного призначення, до малих або великих глибин, проходити гірські породи з нормальними чи аномально – високими або аномально – низькими пластовими тисками, при підвищених або навіть дуже високих пластових температурах.

У 1953 р. на базі Битківського нафтопромислу і Надвірнянської нафто розвідки створено Битківську контору буріння, а в 1957 р. нафтовидобувне управління «Надвірнанафтогаз». Помітним для трудівників Прикарпаття було відзначення 100-річчя з дня заснування Надвірнянського нафтопромислу. В 1967 р. на честь цієї дати в Надвірній було споруджено пам’ятник «100 років Надвірнянської нафти».

Вдосконалюється далі система управління нафтогазовою промисловістю краю. В 1969 р. на базі Солотвинської контори буріння створено Івано-Франківське УБР, яке з 1978 р. перейшло на вахтово-експедиційний метод організації праці.

Будуються нові підприємства нафтогазової промисловості. В Надвірнянському районі було споруджено шість газолінових заводів. В Дрогобичі на місці ремонтно-механічної майстерності виріс машинобудівний завод. В 1947-1948 рр. було побудовано газопровід Дашава – Київ, 513 км завдовжки, на той час найпотужніший в Європі.

Найдавнішим районом видобутку нафти є Прикарпатський, в якому її почали видобувати у 1770 р. У складі нафти Прикарпатських родовищ переважають метанові та метанонафтанові компоненти, вона придатна для виробництва палива і хімічної переробки. У результаті геологорозвідувальних робіт у 1950 р. було відкрито Долинське родовище нафти в Івано-Франківській області, а в 1962 р. - Битківське, Північно-Долинське, Альхівське, Улючненсько-Орівське та ін.

Буріння свердловин з продуванням вибою стиснутими газами почалося вперше в колишньому СРСР теж на Прикарпатті. З 1965 року аж до кінця 70-х років цей метод використовувався на десятках свердловин. Розбурювались воротищенські, поляницькі, стрийські, менілітові та інші відклади. Своєрідний експеримент був поставлений в Надвірній – розкриття менілітових відкладів на Битківському родовищі з продувкою вибою повітрям та введенням ПАР, стиснутим азотом та природним газом.

На базі Долинської та Болехівської контор буріння в 1970 р. створено Долинське УБР. З цього ж року діє Долинське НГВУ. В 1987 р. створено Долинське тампонажне управління, з 1988 р. почало функціонувати Долинське управління по підвищенню нафтовіддачі пластів і капітальному ремонту свердловин.

З 1973 року почалися роботи щодо розкриття менілітових покладів на

Битківському родовищі з продувкою вибою азотом, природним газом та пінами. Джерелом азоту були установки рідкого азоту, які заправлялися рідким азотом на Львівському кисневому заводі. Це були перші роботи в Україні, при яких продуктивний пласт розкривався газоподібним азотом. Після закінчення розкриття пластів були отримані дебіти, що перевищували в два рази дебіти навколишніх експлуатаційних свердловин. На свердловині Битків розкриття продуктивних менілітових покладів велося з продувкою вибою природним газом з газопроводу, призначеною для газліфтної експлуатації. При активних нафтопроявленнях було пробурено 160 м, після чого свердловину пустили в експлуатацію.

У 1990 році відкрито Микуличинське нафтове родовище, яке підтвердило можливість відкриття на великій території Передкарпатського прогину родовищ нафти і газу і окреслило значні перспективи для Надвірнянського нафтопромислового району.

Відкрите акціонерне товариство «Укрнафта» - найбільша сучасна нафтовидобувна компанія України, що видобуває 75% нафти й газового конденсату загального обсягу видобутку в державі. У 2004 р. «Укрнафта» забезпечувала більше 90% видобутку нафти в Україні, 40% газового конденсату й 17% видобутку природного газу. Було видобуто понад 3 млн. т. нафти і 3,35 млрд. куб. м. газу.

Навесні 1998 р. створено Національну акціонерну компанію «Нафтогаз України», як вертикально-інтегрована нафтогазова компанія, що здійснює повний цикл операцій з розвідки та розробляння родовищ, розвідувального та експлуатаційного буріння, видобутку, транспортування та зберігання нафти й газу, постачання природного та скрапленого газу споживачам. Її дочірні компанії: «Газ України», «Укргазвидобування» й «Укртрансгаз», Понад 97% нафти й газу в Україні видобувають підприємства Компанії.

Головний видобуток нафти припадає на Східний нафтогазоносний район. Його частка у загальному видобутку нафти в країні досягає майже 80 %. Після 1972 р. обсяги видобутку нафти з промислових родовищ України стали скорочуватися і на сьогодні становлять близько 4 млн т за рік. Тенденція до зменшення видобутку пояснюється застарілими основними фондами більшості свердловин та їхнього обладнання, а також вичерпністю запасів.

Підприємства нафтопереробної промисловості зосереджені в районах видобування нафти, в портових містах, на шляхах пролягання нафтопроводів. У Прикарпатті вони розміщені в Дрогобичі, Бориславі, Надвірній, Долині, Львові. У Причорномор'ї нафтопереробна промисловість розвинена в Одеському та Херсонському промислових вузлах. У центрі України, де пролягають великі магістральні нафтопроводи, переробка нафти зосереджена у Кременчуцькому промисловому вузлі.

Складність подальшого розвитку нафтопереробної промисловості пов'язана з дефіцитом нафти, оскільки за рахунок власного видобування Україна може задовольнити лише 10-11 % потреби. Для успішного розвитку нафтопереробної промисловості потрібно постійно удосконалювати системи транспортування нафти і нафтопродуктів. Для цього в Україні створені і діють Придніпровські магістральні нафтопроводи, нафтопродуктопроводи та нафтотермінали. Сформувалися такі напрями транспортування нафти: південний, східно-південний і західний. У районі Одеси збудований потужний термінал, звідси бере початок нафтопровід Одеса - Броди. Загальна довжина нафтопродуктопроводів становить 4500 км. Аналіз розвіданих запасів свідчить, що Україна і в перспективі залишиться в числі країн-імпортерів нафти і газу, потреби в яких забезпечуються власними ресурсами відповідно на 10 і 20 %.

Список використаних джерел

1. Гах Й.М. Нафтовий комплекс Прикарпаття. – Київ «Наукова думка». – 1994. 2.Економічний часопис, №1 – 1999. 3. Історія міст і сіл Української РСР в 26 томах. – Івано-Франківська область / Голова редколегії О.О.Чернов. – К: Інститут Історії Академії наук УРСР, 1971. – С.435.

4. Музичко І.І. Нафта і газ України, ВАТ «Укрнафта», Київ. – 1997. Вісник НАН України. 5.Шпак О.Г. Нафта та нафтопродукти. К.: Ясон – К. – 2000. – С.370. 6.Яремійчук Р.С. Інженерний внесок в технологію буріння свердловин на Прикарпатті після 1939 року. – Івано-Франківськ Прикарпатський вісник НТШ «Число». – 2009. - №1(5). – 276 с.

О. М. Пасічняк, З. Ю. Філєр

ХРОНОЛОГІЯ ІСТОРІЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СОНЯЧНОЮ АКТИВНІСТЮ

Російський вчений О.Л.Чижевський (1897–1964) ще сто років тому виявив збіги більшості історичних подій з максимумами активності Сонця та дійшов до висновку, що «коливання історичного процесу є одночасними з коливаннями фізико-хімічних процесів у сонячній матерії» [3]. Найважливіші історичні події XX і поч. XXI століть лише підтвердили цю закономірність. З нагоди 25-річчя Незалежності України ми вирішили показати вплив сонячної активності (СА) на хід її історії.

Ми зіставили головні історичні події періоду Незалежності з середньомісячними числами Вольфа (W). Обліку підлягали *масові* народні рухи, воєнні дії та інші соціальні катаклізми на підставі існуючих хронологічних довідників [1]. Цей облік у певній мірі носить умовний характер, оскільки хронологія не може відобразити всю повноту історичних подій та процесів; у зіставленні з астрономічними даними про Сонце дає матеріал для роздумів. Відмітимо, що не лише числа Вольфа, а й індекс геомагнітної активності A_p бажано враховувати для цього. Цей індекс змінюється з помітним запізненням по відношенню до W.

Сонце генерує потік протонної плазми – сонячний вітер. У роки максимуму СА, внаслідок його зростання сила радіального витікання плазми, від якої насамперед залежить напруженість електричного поля Землі, діє безпосередньо на нейрони головного мозку людини. Сонячні плями – це гігантські магнітогідродинамічні утворення на видимій поверхні Сонця, які випромінюють корпускулярну радіацію – потоки сонячного вітру. При взаємодії з магнітосферою Землі пориви сонячного вітру перетворюються в електромагнітні імпульси, які впливають на біоелектричну активність людського мозку. Потужність сонячних імпульсів і частота модулюють рівень збудженості людської психіки як складної системи, внутрішня синхронізація якої визначає рівень збудженості і навіювання. Ці процеси визначають запізнення дії сонячного сигналу на людину.

Здобуття незалежності відбувалося саме на етапі максимуму СА, який розпочався з 1987 р. і тривав до кінця 1993 р. В цей час розпочалося практичне втілення ідей «перебудови», які виникли ще кількома роками раніше (в період мінімальної збудливості). Другим періодом дев'ятого історіометричного циклу (в XX ст.) стали 1987-1989 рр., коли відбувалося наростання збудливості народу. У лютому-березні 1989 р. внаслідок публікації та обговорення у пресі проекту програми Народного Руху України керівництво Компартії забороняє цей Рух. Літом відбуваються загальноукраїнські страйки шахтарів у Донбасі та в Західній Україні. Ступінь соціальної напруги, збудження і єднання припав на третій період історіометричного циклу (максимальної збудливості) – 1990-1992 рр. (*Рис.1*). Він розпочався у січні 1990 р. з «Людського ланцюга», приуроченого річниці соборності України. Вперше за радянський період офіційно на державній установі у березні 1990 р. піднято синьо-жовтий прапор (через 4 місяці ще й над будинком Київської міської Ради). ВР УРСР у липні приймається Декларація про державний суверенітет України. З 2 по 17 жовтня цього ж року відбувалося голодування студентів, в результаті якого було виконані вимоги мітингувальників (т.зв. «революція на граніті»). Змістова наповнюваність історичними подіями, наступного, 1991, року виявилася ще насиченішою: відновлення Кримської АРСР, розпад СРСР, заборона Компартії України, Всеукраїнське народне віче тощо. Високий темп зростання СА був до 18

серпня, коли зловісна «шістка» (Янаєв і К°) прийняли рішення про введення надзвичайного стану в СРСР. В українському керівництві вистачило мудрості почекати до провалу «путчу». Результатом стало проголошення 24.08.1991 незалежності України [2, с. 58]. На початку 1992 р. розпочався конфлікт навколо Чорноморського флоту СРСР (коли середньомісячне число Вольфа W=218), потім і Криму; у травні відбулося проголошення незалежності Придністров'я і створення Придністровської Молдавської Республіки.

Рис.1. У ці роки розпався «соціалістичний» табір та його серцевина – СРСР

Четвертий період (падіння збудливості) – 1993–1994 рр. цілком відповідає тій характеристиці, яку дав цьому періоду О. Чижевський: «стан захопленості настрою мас на користь реформ, народного представництва, війн, повстань і т.д. слабне, замінюючись повною байдужістю» [3, с. 72]. Так, досягнуто домовленостей між Україною і Росією з приводу Чорноморського флоту в результаті вересневої зустрічі президентів обох країн, відбувається офіційне поновлення діяльності Компартії України, підписано домовленості, згідно з якими наша держава відмовлялася від ядерної зброї в обмін на гарантії суверенітету й т.д.

Після мінімуму 1995–1996 років в 1998 р. починається стрімкий підйом СА, максимум якої припав на 2000 р. Завдяки «касетному скандалу» було знайдено привід до демонстрацій, пікетів та контр демонстрацій і контр пікетів. У ВР фактично розпалася «більшість», яку об'єднував антикомунізм, та підтримка Президента Л.Д. Кучми [2, с.58]. У січні 2001 р. відбулася зміна керівництва ВР України, названа «оксамитовою» революцією. Цей етап циклу СА наповнений масою катастроф, наприклад, в квітні 1998 р. – 2 великі аварії на донбаських шахтах, жахлива повінь на Закарпатті (10.1998), загибель в автомобільній катастрофі за нез'ясованих причин В. Чорновола (03.1999), вибух метану на шахті ім. Засядька у Донбасі (05.1999), у березні 2000 р. – на шахті ім. Баракова у Краснодоні, катастрофа в м. Бровари – ракета Точка-У влучила в 9-поверховий будинок (20.04.2000). У жовтні 2001 р. літак Ту-154 (рейс Тель-Авів – Новосибірськ) було помилково збито ракетою ППО ЗС України, 2002 р. – липнева «Скнилівська трагедія». Восени 2004 р. був останній високий локальний максимум СА (у т.ч. геомагнітної активності), який співпав з масовими демонстраціями, мітингами протесту на Майдані Незалежності (т.зв. «помаранчева революція»).

Наступний підйом СА розпочався з 2011 р. (*Рис.2*). Коефіцієнт кореляції, який

показує силу взаємозв'язку між СА та подіями цього циклу, складає *r=0,66*. В 2011 р. порушена кримінальна справа проти колишнього президента Л. Кучми за звинуваченням у причетності до вбивства журналіста Г. Гонгадзе, розпочинається тривалий судовий процес над Ю.Тимошенко, в липні відбулися 2 великі аварії на українських копальнях. У 2012 р. засуджено до позбавлення волі екс-міністрів: Ю. Луценка, Г. Філіпчука, В. Іващенка; у Дніпропетровську здійснено терористичний акт. ВР прийняла скандальний закон про основи державної мовної політики. Але ключовими подіями 2013 р. в історії сучасної України стали події на Майдані, які пройшли на фоні максимуму СА. Як свідчить графік, літопис подій на Майдані, відомий всім, цілком узгоджується зі ступенем СА. Зараз триває етап спаду СА. В суспільстві спостерігаються пацифістські настрої.

Рис.2. 2009 р. був останнім роком мінімуму СА; підйом почався 2010 р.

Список використаних джерел

1.Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: хронологічний довідник. –К.: Наук.думка, 1995. – 687 с.: Дух Л.І. Історія України (від найдавніших часів до сьогодення). Хронологічні таблиці / Л.І. Дух. – Харків: Торсінг, 2013. – 113 с.: Україна: хронологія розвитку / Ред. кол.: В.А. Смолій, С.В. Кульчицький, В.М. Горобець та ін. - НАН України. Інститут історії України. – Том 6. – К.: КРІОН, 2011. – 832 с.: іл. 2.Філєр З.Ю. Вплив сонячної активності на погоду, врожайність, демографічні та соціально економічні процеси в 2008–2009 роках / З.Ю. Філєр, О.М. Дрєєв. – Кіровоград: Обласна сільськогосподарська дорадча служба, 2008. – 115 с. 3.Чижевський О.Л. Фізичні фактори історичного процесу / О.Л. Чижевський; Пер. з рос. О.М. Дрєєва та Д.С. Соменка з вступ. ст., дод. та комент. З.Ю. Філєра. – Кіровоград: Вид-во КОД, 2007. – 122 с.

В. В. Романченко

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО ПРОСТОРУ (ПОРЕФОРМЕНИЙ ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ)

Модель України як держави та українців як нації на протязі сторіч вступала у дисонанс з державно - ідеологічною політикою Росії як автократичної імперії. Запорукою реалізації вищезазначеної моделі слугувала оформлена у політичному вимірі українська ідентичність як джерело легітимізації ідеї існування України. Капіталістична трансформація Російської імперії після 1861 р. стала каталізатором вказаного руху, що позначилось на громадському житті окремих регіонів, врахо-

вуючи і передовий у капіталістичному відношенні південь України.

Аспекти розвитку українського суспільно - політичного руху на півдні України досліджують у своїх працях Т. Бевз [1], Ф. Турченко [7], В. Яремчук [8] та ін. У свою чергу, завданням нашого дослідження є ретроспективний, синтезований аналіз української ідентичності у політичному вимірі південноукраїнського регіону пореформеного періоду.

Етноси південноукраїнського простору на зламі XIX – XX ст. розпочинають процес активізації. Цьому сприяли соціально - економічні та політичні негаразди у Російській імперії, викликані капіталістичним розвитком та невідповідністю самодержавства політичним потребам пореформеної доби. Найбільший етнос регіону – українці – не залишились осторонь даних тенденцій. Етнічна стратифікація південноукраїнських міст як центрів громадсько - політичного життя наприкінці XIX ст. не сприяла позитивній національно - орієнтованій діяльності. За наявними даними, у містах півдня України найбільші групи становили 45,1 % росіян, 25,2 % євреїв та лише 17,5 % українців. Вказана картина помітно контрастувала з загальними даними по містам підросійської України, де росіяни становили 34,5 %, українці 30,5 %, євреї 27 % [7, с.45]. Таким чином, проукраїнські сили південноукраїнського регіону могли відчувати більше відчуження від соціуму, аніж інтеграцію. У цьому ключі спостерігаються і позитивні акценти актуалізації діяльності, оскільки відчуття окремішності у «морі чужих ідентичностей» вимагало від південноукраїнських національних діячів більшої консолідації заради політичного виживання, утримання і популяризації власних концептів. Вищезазначене можна кваліфікувати як своєрідний «ефект діаспори».

Безумовно, південноукраїнські міста, значна кількість населення котрих представляла російський та єврейський етноси, не могли стати потужною базою проукраїнських сил. По містам Півдня проходив фронт провладних та антимонархічних сил, причому поділ за партійними прапорами не завжди відповідав ментальності та реаліям світосприйняття. Образно кажучи, нижчі верстви становили значний фактор як у чорносотенних організаціях, так і у партіях соціалістичного спрямування. Невидимий розподіл проходив і по лініям «еволюція – революція» та «реформи – стабільність».

На початкових етапах дієвим осередком українського національного руху півдня України 90 - их рр. XIX ст. була Одеська Громада. Характерною рисою одеських громадівців була їх активна меценатська діяльність, спрямована на підтримку розвитку української культури. Єлисаветградська та Херсонська Громади розповсюджували нелегальну українську літературу, співпрацювали у недільних школах, використовуючи їх як засіб у справі поширення української національної самосвідомості [3, с.15]. Прологом до політизації руху українців можна вважати виникнення 1897 р. Всеукраїнської загальної організації (ВУЗО), котра будучи формально аполітичною, об’єднувала демократично налаштованих патріотів України, поміж інших міст, і у Катеринославі та Херсоні, де діяли, станом на 1901 р., осередки ВУЗО [2, с.168]. Власне незалежницький напрям південноукраїнської політики не становив реальної загрози імперським силам регіону. Український рух досліджуваного періоду лише народжувався. Виникаючі упродовж останньої третини XIX ст. в Наддніпрянській Україні національні інституції – наукові, освітні, благодійні, громадські – прискорювали процеси структуризації українського суспільства, сприяли національному «пробудженню». Діючи всупереч офіційним ідеологемам, вони формували «позаросійську ментальність», яка обмежувала вплив державної російської монополії щодо національного вибору особистості та суспільства в цілому [8, с.167 – 168].

Як зазначає дослідниця Т. Бевз, характерними суспільними типами трьох фаз українського народництва були: етнограф - історик з доби романтичного народництва, етнограф - статистик і культурник з доби критичного народництва,

соціолог - політик, культурник і кооператор з доби революційного народництва, революціонер і суспільний будівничий [1, с.65]. На думку дослідника С. Наумова, «на межі XIX – XX ст. український національний рух перейшов із культурницької фази розвитку у політичну, суб'єктом якої стали політичні партії та організації, а основним змістом – боротьба за політичні права, в кінцевому підсумку – за визволення української нації та здобуття власної державності» [4, с.285]. Звісно, дане твердження є дещо суб'єктивним (культурницька фаза на півдні України йшла поряд з політичною, чи навіть випереджала останню, а національні політичні партії, за винятком УНП, до 1914 р. практично не ставили питання про незалежність України), але варто визнати неабияке піднесення проукраїнських настроїв, зважаючи на багаторічну асиміляторську політику влади Російської імперії.

Політичне життя півдня України початку XX ст. можна умовно розподілити за наступними категоріями: 1) партійні сили провладної орієнтації (консерватори, монархісти, чорносотенці); 2) опозиційні сили різних напрямків (помірковані ліберали - центристи, соціалісти, котрі, у свою чергу, поділялись за ступенем радикалізму та відношенням до національного питання). У політичному аспекті загальноімперського простору початку XX ст., національно свідомі українці півдня України зосереджували свої симпатії на Конституційно - демократичній партії, як парламентській силі, котра відстоювала права народів Російської імперії у мовно - культурній площині.

Революція 1905 – 1907 рр. радикально активізувала політичний вияв української ідентичності. На той час в Наддніпрянській Україні діяло близько 20 політичних партій (соціалістичного, ліберально - демократичного, консервативно - монархічного спрямування, національні). Серед «не українських» виділялися загальноросійські партії – РСДРП (меншовицького та більшовицького напрямів), ПСР, кадети, право - консервативні та чорносотенські організації, які за своєю чисельністю та впливам у суспільстві, значно переважали українські партії [8, с.174]. До українських партій варто віднести наступні: Революційна українська партія, Українська народна партія, Українська соціалістична партія, Українська соціал - демократична робітнича партія, Соціал - демократична «Спілка», Українська демократична партія, яка 1905 р. оформилася в Українську демократично - радикальну партію. Після розпаду останньої, на початку 1908 р. її лідери утворили Товариство українських поступовців [5, с.13 – 14]. Відомо, що на початку XX ст. у Катеринославі та Одесі діяли гуртки націоналістичної Української народної партії, на чолі з М. Міхновським. Однак, фактично дана партія являла собою вкрай малочисельну таємну організацію [4, с.90 – 91], що не применшує сам факт існування організованого самостійницького руху на теренах Півдня.

Активність даних партій, інколи, піддавалась сумніву з боку самого активу. Одеський есер писав у Катеринослав 4 травня 1908 р.: «з партійного життя не можу повідомити нічого втішного: «організації», що ще залишилися, тягнуть жалюгідне існування. Я написав організації в лапках, тому що, на мою думку, зараз нічого немає ... після сильного підйому випливає занепад суспільної енергії» [1, с.114]. Під час Першої світової війни, з числа власне українських партій, незначну активність на теренах Півдня України демонстрували УСДРП, УПСР та ТУП, які зосереджувалася Катеринославській губернії та Одесі [8, с. 334]. Можемо констатувати (з огляду на події 1917 – 1921 рр.), що лівий український рух виразно наповнювався національним змістом, відмежовуючись від російського.

Перша світова війна стала справжнім каталізатором творення української нації. У петиціях, надісланих до Державної думи під час Першої світової війни, які поступали, між іншим, від робітництва Катеринослава та Одеси, висувалися вимоги з домаганням автономії України, відкриття «Просвіт», амністії політичних в'язнів. Ряд політичних організацій, зокрема «Катеринославський ініціативний комітет Українського самостійного союзу», висував вимоги досягнення повної незалеж-

ності України, однак самостійницькі ідеї не здобули широкої підтримки [6, с.97].

Таким чином, українська ідентичність південноукраїнського простору пореформеного періоду Російської імперії (1861 – 1917 рр.) актуалізувала спротив асиміляційним процесам у формі поширення впливу національного руху, котрий проявлявся у культурницькій площині, а під час та після революції 1905 – 1907 рр. доповнився площиною політичною. Остання поєднувала у собі соціалістичні й національно - культурні складові, відзначалась слабкою організацією та активністю. Тим не менш, українська ідентичність на півдні України переживала перманентний процес піднесення та радикалізації.

Список використаних джерел

1. Бевз Т. Партія соціальних перспектив і національних інтересів (Політична історія УПСР): Монографія / Бевз Т. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 587 с. 2. Коляда І. Інтелігенція та український рух в умовах посилення політичної реакції у Російській імперії в 80 – 90 - х рр. XIX ст. / Коляда І. // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К.: Ін - т історії України НАН України, 2008. – Вип. XIV. – С.164–172. 3. Кузьменко В. Український культурно - національний рух в 90 - х роках XIX ст. (на матеріалах Півдня України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Кузьменко В. – Одеса, 1999. – 25 с. 4.Наумов С. Український політичний рух на Лівобережжі (90 - і рр. XIX ст. – лютий 1917 р.) / Наумов С. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2006. – 344 с. 5.Політико - ідеологічний процес в українському суспільстві в умовах модернізації: порівняльний аналіз: Монографія / за заг. ред. Ф. Рудича. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. – 448 с. 6.Суспільно - політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій / [Бевз Т., Горбатенко В., Кармазіна М. та ін.] ; керівн. авт. колект. В. Солдатенко. – К.: Парламентське вид - во, 2009. – 536 с. 7. Турченко Ф. Проект «Новоросія» і новітня російсько - українська війна / Ф. Турченко, Г. Турченко. – К.: Ін - т історії України НАН України, 2015. – 166 с. 8.Яремчук В. Українська багатопартійність Наддніпрянської і Західної України: компаративний аналіз (1899 – 1918 рр.) / Яремчук В. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. – 504 с.

Л. Б. Тарасенко

БІДНЯЦТВО В СОЦІАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ СЕЛЯНСТВА ДОНБАСУ В 20-і рр. XX ст.

Протягом 20-х рр. XX ст. внаслідок непівських перетворень селянство Донбасу (втім, як і все українське селянство) зазнало певних змін у своїй соціальній структурі. Найбільш чітко ці зміни знайшли свій прояв у розшаруванні селянських господарств за фактичною площею посівів, що майже цілком збігалося зі ступенем як економічної заможності господарства, так і його соціального статусу [2, с. 53].

У 1923 р. партійне керівництво Донецької губернії переглянуло традиційний розподіл селянських господарств за посівними групами на бідняцькі, середняцькі й куркульські та віднесло господарства з посівом до 4 дес. (з обмовкою: в умовах донецького села) до малопосівних і визначило їх як незаможні або бідняцькі, з посівом від 4 до 9 дес. як середняцькі, з посівом від 9 до 15 дес. як господарства середняків, що швидко укріплюються та наздоганяють куркульські, з посівом вище 15 дес. як куркульські [3, арк. 37-38].

У 1922 р., що збігається з початком упровадження непу в Україні, кількість бідняцьких господарств у Донбасі була значною й складала 51,8% (сюди ввійшли також пролетарські та напівпролетарські господарства), перевищуючи кількість разом узятих середняцьких та куркульських господарств. Проте вже в 1923 р., хоча й відчувалися наслідки голоду, все ж визначилися перші позитивні тенденції соціально-економічного розвитку селянства Донбасу в зв’язку з переходом до непу. Це був перший поворотний рік для селянських господарств: спостерігалося зменшення бідняцьких господарств – на 4%, але тільки 1925 р. зі своїм врожаєм дав можливість селянам перейти до подальшого зростання, почати будувати своє господарство на нових засадах [5, арк. 19]. Кількість бідняцьких господарств зменшувалася й у 1928 р. їх було вже 33,1%, тобто за роки непу відбулося зменшення

кількості бідняцьких господарств на 18,7% [7, с. 284-289].

Маломіцні або бідняцькі господарства зазвичай мали надлишок робочої сили та їдців порівняно з площею землі, яка знаходилася в розпорядженні цих господарств. Живого та мертвого реманенту дуже часто не вистачало для ведення господарства, доводилося орендувати то коня, то плуг тощо (за гроші або частіше за відробітки). Надлишок робочої сили розподілявся в сфері місцевих та відхожих промислів. Земля нерідко здавалася в оренду більш заможним господарям. Орендна плата й получки від промислів були головним доходом маломіцних господарств. Цей тип господарств можна визначити як несталий: пожежа, мор худоби або неврожай часто ліквідовували ці господарства, а їх власники ставали справжніми пролетаріями [1, с. 63]. Проте, певній частині бідняцьких господарств удавалося укріплюватися та переходити до вищої, більш заможної групи.

Щодо харчування сільської бідноти Донбасу протягом 20-х років, то воно було більше, ніж недостатнім. Перша половина 20-х рр. позначилася голодом: 1921-1923 рр. та взимку 1924-1925 рр. Одним із його катастрофічних наслідків була загибель багаточисельного сільського населення, передусім бідняцтва. У наступні роки, коли наслідки непу стали більш відчутними, збільшилося споживання хліба сільською біднотою. За його рахунок збільшилася добова калорійність на одну дорослу людину [8, с. 18-19]. Але якісна сторона харчування бідняцтва була низькою. Серед основних продуктів були хліб (пшеничний та житній), картопля, пшоно й інші крупи, стручкові (горох, боби тощо), городина та олія. Споживання картоплі дорослим селянином зросло з 0,430 кг на добу восени 1925 р. до 0,5 кг восени 1928 р., м’яса та м’ясопродуктів вживали зовсім мало, і збільшення їх споживання в зазначений час було мізерним: від 77 г до 83 г на добу, також незначно зросло споживання молока – від 0,215 кг до 0,275 кг, не відповідала ніяким медичним нормам і не збільшувалася кількість споживання масла – 4 г на добу, інакше кажучи, 40 г у 10 діб, риби – 10 г на добу, або 100 г у 10 діб [8, с. 18-19].

Державна партія розглядала бідноту як свою опору на селі, тому в партійних директивах підкреслювалася необхідність надавати допомогу бідноті мертвим реманентом, організацією прокатних пунктів, посиланням бригад та майстрів із ремонту реманенту, залученням до посівної кампанії шефських організацій тощо [6, арк. 2]. Принципове значення серед заходів пролетарської держави, спрямованих на допомогу бідняцьким верствам села, мала податкова політика держави, пряма матеріальна допомога бідноті, класовий підхід до кредитування та машинопостачання, жорстка регламентація оренди землі та найму робочої сили тощо. Назване вплинуло на поступове скорочення протягом 20-х років кількості безпосівних і малопосівних господарств за рахунок їхнього переміщення до середняцької групи та пролетаризації певної частини [4, арк. 37].

Отже, до бідняцького прошарку селянства Донбасу в 20-і рр. XX ст. відносилися безпосівні та малопосівні господарства з посівом до чотирьох десятин. Не дивлячись на наявність землі, відсутність засобів виробництва та загальний низький рівень матеріального добробуту бідняцького двору не дозволяли йому вести самостійного господарства, що повністю б забезпечувало його навіть мінімальні потреби. Бідняцьке господарство мало відчужувати надлишкову робочу силу в заможніші селянські господарства, вдаватися до промислів, відходництва тощо. Втім це дозволяло сільській бідноті тільки існувати, життєвий рівень бідняцтва був занизький, побутові умови злиденні. Економічна несталість бідняцького господарства породжувала підвищену соціальну мобільність селянської бідноти. Деяким бідняцьким господарствам з тих чи інших причин не вдавалося покінчити з жалюгідним існуванням і вони пролетаризувалися. Розшарування бідняцьких господарств відбувалося і в іншому напрямку: внаслідок допомоги та підтримки бідноти з боку партійно-державного керівництва й держави в цілому частина бідняцьких господарств змогла здолати труднощі відбудови та переміститися в віднос-

но вищу групу – середняцьку, про що свідчить зменшення кількості бідняцьких господарств протягом непу та збільшення середняцьких.

Список використаних джерел

1.Большаков А.М. Современная деревня в цифрах / Большаков А.М. – Рабочее издательство «Прибой». – Ленинград, 1925. – 112 с. 2.Ганжа О.І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917 – 1927) / Ганжа О.І., відп. ред. С.В. Кульчицький. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2000. – 208 с. 3.Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 2045. – 77 арк. 4.ДАДО. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 425. – 208 арк. 5.Державний архів Луганської області (далі – ДАЛО). – Ф. П. 34. – Оп. 1. – Спр. – 422. – 29 арк. 6.ДАЛО. – Ф. Р.-760. – Оп. 1. – Спр. 8. – 3 арк. 7.Збірник статистико-економічних відомостей про сільське господарство України. – Вип. І. – Х.: «Господарство України», 1929. – 348 с. 8.Статистика України. Серія ІІ. Сільськогосподарська статистика. – Т. УІІ. – вип. 4. – № 161. – 1929. – 49 с.

О. М. Тетерич

СУПЕРЕЧНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ І. ФРАНКА

Світогляд І.Франка формувався під впливом національно і соціально-визвольних змагань, що розгортались в Україні та західноєвропейському культурному просторі.

Як філософ, І.Франко був свідомим прихильником матеріалізму та атеїзму. Його соціальні і політичні погляди розгортались переважно у царині марксизму й соціалізму. Однак, переконаним марксистом І. Франка назвати важко. Він розумів марксизм по-своєму, намагався «переломити» його провідні положення з урахуванням української дійсності. Скажімо, філософ бачив і розумів зростаючу революційну роль робітничого класу, однак перехід до соціалізму пов'язував з народною революцією, яку він бажав здійснити мирним шляхом, не заперечуючи і застосування зброї, коли це було б необхідним.

Світоглядні й політико-ідеологічні переконання І. Франка формувались в умовах зростаючого руху трудящого селянства проти соціального й національного гніту. Стимулом для його кипучої й різнобічної діяльності була любов до свого народу, за кращу долю якого він боровся все своє життя.

Значний, а може й вирішальний вплив на його політичні переконання, на світогляд у цілому мав Т. Шевченко. Великою мірою саме завдяки цьому в нього виробилося негативне ставлення до політичної системи Російської імперії, до того становища, в якому перебував український народ під тиском соціального й національного гноблення.

Ставлення І. Франка до модного в ті часи такого напряму суспільно-політичної думки, як марксизм, були суперечливим. Вчений ретельно ознайомився з «Капіталом», переклав українською мовою 24-й розділ цієї фундаментальної праці, написавши до нього передмову, в якій радив читачеві вивчити всю працю в цілому. Він простудіював «Маніфест Комуністичної партії», а також «Становище робітничого класу в Англії», «Людвіг Фейербах і кінець німецької класичної філософії» і «Анти-Дюринг». Можна сказати, що ідеї марксизму, особливо економічне вчення К. Маркса, справили на формування світогляду й політичних поглядів І. Франка істотний вплив. Однак, «марксистом» – правовірним послідовником і провідником ідей марксизму – І. Франко не став. Вчений піддає гострій критиці деякі марксистські положення, прогнозує негативні наслідки реалізації ряду суперечливих постулатів марксизму, прагне до більш адекватного сучасній йому дійсності тлумачення суспільного, в тому числі й політичного життя, до комплексного розв'язання важливих політичних питань, суспільного розвитку в цілому. Відмінну від марксизму позицію І. Франко, зокрема, займає стосовно ключового положення – історичної місії пролетаріату. Як відомо, марксистська теорія виходила з беззастережної переконаності її авторів і носіїв в історичній місії пролетаріату, якому належить очо-

лити революційну зміну суспільного устрою в соціалістичному напрямі. Пролетаріат, за марксизмом, – це могильник капіталізму, авангард усіх соціалістичних перетворень. І. Франко підходив до цього дещо інакше: розв'язання політичних проблем він пов'язував з усією «робітницькою масою», до якої відносив усіх трудящих, у тому числі селян, і навіть працюючу інтелігенцію, «дрібних майстрів» і «дрібних власників», тобто не тільки суто пролетаріат. Заперечення вченого викликало й положення про пролетаріат як «авангардну силу революції».

Не визнаючи авангардної ролі пролетаріату, І. Франко разом з тим розумів, що саме селянство, неосвічене, з низькою політичною й загальною культурою, не здатне вести успішну боротьбу за соціалізм і тому мало виступати разом із робітничим класом та іншими верствами. І все ж, І. Франко стояв за «соціалізм»; «народна революція» асоціювалася у нього із докорінною перебудовою суспільних відносин на соціалістичних засадах. Вчений був переконаний, що тільки так можна реалізувати ідеї соціальної справедливості, встановити справді гуманні засади в суспільстві. Аналізуючи сучасний йому капіталістичний світ, він дійшов висновку, що тільки соціалізм може забезпечити кожному з народів свободу й соціальну справедливість, бо цей лад, на його думку, найвільніший і забезпечує народові належний матеріальний достаток.

Проте уявлення І. Франка про майбутнє «царство праці» відрізнялися від марксистських, хоч він і зазначав, що саме К. Маркс підніс теорію соціалізму до значення позитивної науки. За І. Франком, новий соціально справедливий устрій базуватиметься на «як найширшим самоуправлінні общин і країв, складених з вільних людей і поєднаних між собою вільною федерацією, що ґрунтується на солідарності інтересів». Держава на думку І. Франка, не може мати місця в омріяному суспільному ладі. Франкове розуміння держави, ролі державного чиновницького апарату було важливою передумовою його вкрай негативного ставлення до ідеї диктатури пролетаріату як державного, хоча й тимчасового, устрою.

Сам він уявляв майбутнє соціалістичне суспільство інакше, його ознаками мають бути співдружність людей праці, побудована на господарській рівності, встановленні повної громадянської й політичної свободи. Політична свобода – це відсутність політичного тиску згори на народ, відсутність держави як сили примусу, відсутність і управління згори, а сам народ знизу управляє сам собою, працює сам на себе, сам освічується й сам захищається. У майбутньому суспільстві мусить утвердитися справжнє народовладдя, реальна, а не формальна демократія. І. Франко підкреслював пріоритет безпосередньої демократії. Головний засіб здійснення народом своєї влади, на його погляд, це громади, що виконують усі функції управління суспільством: господарсько-економічну й культурно-освітню, судову. Не заперечував він і необхідності представницької демократії для розв'язання деяких важливих для всякого суспільства питань. Ці органи належить утворити на рівні вільного союзу громад, обранці яких сформують єдиний представницький орган для розв'язання питань зовнішньої торгівлі, обміну, суду, оборони. Усі обранці підконтрольні громадам, які їх обрали. За соціалізму, вважав Франко, будуть забезпечені свобода кожної людини, цінність якої визначатиметься її здібностями й корисною працею. Соціалістичне суспільство, за його переконанням, це дуже зорганізоване суспільство, де панує народний суверенітет.

Торкаючись шляхів, способів утвердження соціалістичних відносин у суспільстві, І. Франко не був послідовним. У багатьох його статтях підкреслюється правомірність, у разі необхідності, застосування найрадикальніших, крайніх заходів здобуття трудящими свободи, вивільнення від експлуатації. Разом з тим у багатьох працях він схиляється до безкровних, політичних форм боротьби. І. Франко пише, що ідеал робітників виростає з реального історичного розвитку, тому можна лише прискорити його реалізацію, причинитися до його здійснення в розумній формі, без насильних і кровавих потрясінь.

Велику увагу приділяв І. Франко розв'язанню національного питання. Його глибоко хвилювала доля українського народу, розвиток його культури. Він закликав українську інтелігенцію сприяти формуванню української нації як суспільного культурного організму, здатного до самостійного культурного й політичного життя, спроможного протистояти асиміляційним процесам і водночас активно, швидко засвоювати загальнолюдські культурні здобутки, «без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може встоятися». Для нього майбутня Україна – це розвинена, висококультурна нація Європи. У досягненні цієї мети І. Франко надавав великої ваги розвиткові української культури: мережі шкіл, преси, що відстоює «стяг національності», національної мови, письменства, народної освіти. Особливо дбав він про національну мову. Разом із тим ця мета може бути досягнута з утіленням суспільного ідеалу, за який він бореться: досягнення Україною політичної самостійності. Крилатими стали слова великого гуманіста про те, що не може бути вільним народ, який пригноблює інші народи. Він закликав до боротьби за досягнення народом загальнолюдських, а отже, національних прав, виступав за політичну самостійність, політичну незалежність націй. Але ці поняття, на його погляд, не передбачали обов'язкового на той час відокремлення всіх націй, що входили до складу Російської імперії. Кожна нація має право на свою державність, але національна політика має спиратися на усвідомлення фактичних відносин, а не на збудження низьких почуттів та інстинктів, тобто бути реалістичною. Він вважав, що формою політичної незалежності соціально звільнених народів може бути демократична автономія в складі федерації, тобто обстоював ідею федерації народів, рівноправних політично та юридично, які мають демократичну республіку, засновану на громаді, як первинному територіально-виборчому об'єднанні, що само управляється. Вільний розвиток народів, без будь-якого верховенства однієї народності над іншою, здатні забезпечити соціалізм і федерація. Федералізм без зміни соціально-економічної бази суспільства, без утвердження демократичної рівності членів добровільного політичного об'єднання не буде корисним для народу.

І. В.Тимків

ЗМІНИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ 50-Х–60-Х РР. XX СТ.

Соціально-економічне життя Тернопілля у 50-х рр. XX ст. позначене появою нових галузей виробництва, відкриттям нових підприємств та розширенням виробничої бази уже існуючих. Подібні перетворення призвели до залучення у виробничий процес наукових співробітників, відкриття науково-дослідних станцій та інститутів.

У числі перетворень зазначеного періоду були і зміни у системі освіти, зокрема вищої, яка акумулювала в собі весь науковий потенціал регіону. Викладачі вищих навчальних закладів – це специфічна і особлива група соціуму. В історичному процесі ця група певним чином детермінує майбутнє народу. Потрібно відзначити, що в усі часи рівень вищої школи залежить від кількості та якості її кадрового потенціалу [15, с. 178]. Опрацювання архівних даних дозволяє зробити висновок, що рівень забезпеченості Тернопільської області кваліфікованими науковими співробітниками на початку 50-х рр. XX ст. був низьким. Дослідники пов’язують причину таких явищ із політикою радянської влади та подіями Другої світової війни.

Під час війни значна кількість професорсько-викладацьких кадрів пішла в лави Червоної армії, частина була евакуйована на Схід, частина залишилась на окупованій території [15, с. 178]. Ще одним негативним чинником, який наклав свій відбиток на кількісні та якісні показники науково-педагогічного складу ВНЗ у 1945−1955 рр., стало масове знищення інтелігенції радянськими органами держбезпеки одразу із початком війни та після її закінчення. Наприклад, уже 22 червня

1941 р. у районах, що мали стати ареною бойових дій або прифронтовою смугою, органи держбезпеки за наперед укладеними списками здійснили масові арешти «неблагонадійних». Військово-польові трибунали нашвидкоруч виносили смертні вироки. Серед 15 тис. вбитих під час відступу у 1941 р. більшість осіб становили «інтелигентикі», їх найчастіше розстрілювали без жодних формальностей, просто у тюремних підвалах та дворах [15, с. 179].

Із завершенням війни, змінилося ставлення до науковців для них керівництвом країни була відведена особлива роль у процесі встановлення радянської влади на теренах Західної України.

Зокрема, у 1949 р. було встановлено нові посадові оклади науковців, до яких влада включала і весь професорсько-викладацький склад ВНЗ. Так, зарплата професора і доктора наук дорівнювала 4000 руб., доцентам і особам, які мали вчене звання старшого наукового співробітника або кандидата наук – 2000 руб., осіб, які не мали вченого звання і наукового ступеня – 1000 руб. Зазначимо, що цінова політика та рівень цін, які діяли у республіці в першій половині 1950-х рр. давали можливість викладачам краще забезпечувати себе продуктовими і промисловими товарами, порівняно із серединою 1940-х рр. Так, навіть при мінімальному окладі представник науково-педагогічної інтелігенції міг собі дозволити більш менш пристойно вдягнутись та заповнити продуктовий кошик [15, с. 183–184].

Єдиним вищим навчальним закладом у Тернопільській області станом на 1950 р. був Кременецький педагогічний інститут, реорганізований у серпні того ж року на базі Кременецького державного учительського інституту. У ньому працювало 112 викладачів [1, с. 230]. Стан наукового потенціалу області був вкрай важким, однак він не відображав загальнодержавні тенденції. Так, чисельність наукових співробітників у СРСР у 1950 р. становила 162,5 тис. [14, с. 699], на долю Української РСР припадало 22363 науковці, або 13,76 % [14, с. 702].

Покращення рівня кадрового забезпечення області відбулося у другій половині 50-х рр. XX ст. Зокрема у листі керівника управління статистики Тернопільської області М. Аверченка керівнику відділу статистики культури Ф. Левицькому від 2 листопада 1957 р. «Про чисельність і склад наукових працівників наукових установ, підприємств, установ та інших організацій» станом на 1 жовтня 1957 р. подається наступна інформація: кількість наукових працівників Тернопільській області – 37, докторів наук – 0, кандидатів наук – 12 [2, арк. 4]. Розподіл наукових працівників за галузями знань виглядав наступним чином: хімія – 2; біологія – 2; сільське господарство – 25; історія – 7; ветеринарія – 1 [3, арк. 4 зв.]. За національний складом характеристика наукових працівників була наступною: українці – 26; росіяни – 9; білоруси – 1; євреїв – 1 [4, арк. 5 зв.].

Дещо кращою в кількісному співвідношенні була ситуація з науково-педагогічними працівниками, кількість яких становила – 137 осіб. Цікавим є те, що кількість осіб без наукового звання складала – 51 %. У вищих навчальних закладах області уже можна було зустріти одного доктора наук та 37 кандидатів [5, арк. 6]. Порівнюючи отриману інформацію з 1950 р. стає зрозумілим зростання числа працівників з науковим ступенем які працювали на викладацьких посадах у навчальних закладах краю. Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 12 квітня 1957 р. було утворено Тернопільський державний медичний інститут [1,с.228].

Зі «Звіту про чисельність і склад науково-педагогічних працівників Тернопільського медичного інституту станом на 1 жовтня 1957 р.» у вузі працювало 62 науковці, серед яких 1 доктор наук та 24 кандидати [6, арк. 8]. З відкриттям медичного інституту розпочалося стрімке зростання кількості науковців регіону через приплив науковців і студентів з усіх регіонів країни.

До числа наукових працівників входили також працівники Тернопільської державної сільськогосподарської дослідницької станції, кількість яких станом на 1 жовтня 1957 р. становила – 28 осіб, у тому числі – 4 кандидати наук [7, арк. 11].

Чисельність працівників двох краєзнавчих музеїв області у тому ж році дорівнювала – 9 осіб [8, арк. 15; 9, арк. 16].

Отже, кількість наукових працівників за межами навчальних закладів була незначною. У свою чергу це є свідченням низького рівня промислового виробництва, оскільки, наявність великих підприємств передбачає залучення до процесу виробництва кваліфікованих наукових співробітників. Функціонування сільськогосподарської дослідницької станції, що була єдиною науково-дослідною установою говорить про аграрних характер господарства області.

Впродовж наступних років число наукових співробітників зросло більш ніж у двічі. У 1962 р. їхня кількість становила – 72 особи [10,арк.37]. Нарощення кадрового потенціалу відбулося і у науково-педагогічній сфері, зокрема чисельність науково-педагогічних працівників Тернопільського медичного інституту зросла у порівнянні з 1957 р. в 1,5 рази. Значно покращився і якісний склад науковців у даному інституті, число докторів наук зросло з 1 до 7 осіб, кандидатів наук з 24 до 69 [11,арк.61].

Вже у 1964 р. чисельність наукових працівників Тернопільської області становила 359 осіб, з яких: 9 – докторів наук, 92 – кандидати наук. Зазначимо, що 9 наукових працівників взагалі не мали вищої освіти [12, арк. 29].

За національним складом серед науковців області переважали українці (259 осіб), росіяни (76 осіб),та євреї (9 осіб) [13, арк. 50].

Підвищенню наукового потенціалу Тернопільської області сприяло створення в обласному центрі у березні 1960 р. загальнотехнічного факультету Львівського політехнічного інституту, філіалу Львівського політехнічного інституту, 30 червня 1966 р. відділення фінансово-економічного факультету Київського інституту народного господарства [1, с. 231–232]. Відкриття двох вищих навчальних закладів технічного та економічного напрямку дозволили області значно підвищити забезпеченість господарства висококваліфікованими працівниками та створити нові робочі місця для науково-педагогічних працівників.

Таким чином, науково-педагогічний потенціал Тернопільської області впродовж 50-х–60-х рр. XX ст. значно покращився, як кількісно, так і якісно. Відбулося зростання кількості наукових співробітників та науково-педагогічних працівників у результаті появи науково-дослідних станцій та розширенням мережі вищих навчальних закладів.

Розширення мережі наукових установ сприяло підвищенню кадрового забезпечення наукових установ, шкіл, лікарень та промислових виробництв Тернопільської області.

Список використаних джерел

1.Державний архів Тернопільської області: путівник / Укрдержархів; Держархів Терноп. обл. – Тернопіль : Астон, 2011. – 370 с. 2.Державний архів Тернопільської області (ДАТО) ф. Р–1. Статистичне управління Тернопільської, оп. 3, спр. 645, арк. 4 (для заг.) 3.Там само, арк. 4 зв. 4.Там само, арк. 5 зв. 5.Там само, арк. 6. 6.Там само, арк. 8. 7.Там само, арк. 11. 8.Там само, арк. 15. 9.Там само, арк. 16. 10.ДАТО, ф. Р-1, оп. 3, спр. 1227, арк. 37. 11.Там само, арк. 61. 12.ДАТО, ф. Р-1, оп. 3, спр. 1852, арк. 29. 13.Там само, арк. 50. 14.Народное хозяйство СССР в 1964 году (Статистический ежегодник) / ЦСУ СССР М. : Статистика, 1965. – 887 с. 15.Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х– середина 1950-х рр. / Відп. ред. В. М. Даниленко. – К. : Інститут історії України НАН України, 2010. – Кн. 1 (Ч. 1–2). – 351 с.

М. М. Антощак

ІДЕЯ НАВЧАННЯ РІДНОЮ МОВОЮ У СПАДЩИНІ М.О. КОРФА

М.О. Корф одним із перших в Росії виступив з вимогою загальної освіти рідною мовою [11, с. 51; 13, с. 51]. Користування й спілкування рідною мовою педагог назвав «священним правом всякої нації » [6, с. 121]. Він дійшов висновку, що внаслідок розмаїття місцевостей та народностей, які населяли Росію, типи земсь-

кої школи повинні бути різноманітними. «На народній школі, – вважав педагог, – повинен обов'язково відбиватися характер місцевості і того населення, серед яких вона існує » [6, с. 100]. Що ж до української школи, то педагог указував: «Невже не можна без різних «сепаратизмів» та всіляких «фільств» визнати: ... що в тих випадках, коли це необхідно користуватися малоросійською мовою, як педагогічним засобом, не роблячи з цього предмету викладання, але користуючись для навчання. Адже часто вчитель змушений перекладати російську мову для того, що зробити її зрозумілою» [5, с. 55; 6, с. 195]. Микола Олександрович вважав, що результат навчання буде вищим, якщо в школі викладання буде вестися рідною мовою. Починати навчання педагог радив українською мовою, як більш зрозумілою та такою, що відповідала світогляду української дитини, а потім поступово переходити на спілкування російською, літературною мовою. Радив Микола Олександрович звертатися при необхідності до пояснень місцевою мовою на уроках граматики, наочного навчання, арифметики, Закону Божого, пояснювального читання. Українця потрібно навчати російській мові, писав М. Корф, але за допомогою української. І це педагог називав головною задачею української школи. Лише на третій рік навчання, на думку М. Корфа, діти зможуть спілкуватися лише російською. При цьому він зазначав, що рідна мова має велике педагогічне значення [6, с. 102, 106 – 108, 112 – 114, 121]. Досить раціональною була порада М. Корфа забезпечувати учнів і випускників літературою не лише російською, а й українською мовою, адже початкова школа не встигне настільки навчити російської мови, щоб вони відмовилися від української. Як позитивний приклад використання місцевого діалекту в навчанні педагог навів досвід Швейцарії. Відвідавши ряд шкіл м. Берна, Микола Олександрович описав методику проведення уроків. Позитивним педагог уважав те, що в перших класах вчителька не тільки не виправляла відповіді учнів, що звучали на місцевому діалекті, а й сама говорила тією мовою, що її дитина чула вдома. Лише тоді, коли діти засвоїли новий матеріал, поданий на рідній для них мові, вчителька повторювала ту ж думку німецькою. Навіть у старших класах, після 9 років навчання, вчитель часто у випадку незрозумілої чи неточної відповіді учня німецькою мовою, запрошував його повторити свою думку на місцевому «бернському» діалекті [7, с. 6]. Саме таку систему, коли навчання починалося рідною мовою, цілком зрозумілою дітям, і лише потім навчальні предмети викладалися німецькою, М. Корф вважав правильною та результативною.

В системі освіти народних шкіл М. Корф, як і К. Ушинський, важливим вважав вивчення рідної мови [6, с. 328]. Заняття з рідної мови повинні були, на думку педагога, включати в себе навчання грамоті, пояснювальне читання, письмові вправи. Що ж до української школи, то М. Корф вважав правильним, аби на її програмі й характері викладання відображалися «і степ, і чумак, і спека, і ховрах, і віл, і перекази про козацтво, і філософський склад повільного й зосередженого малороса, і народні перекази й пісні його» [6, с. 101].

Педагог наголошував, що навчальна програма, методи навчання мають враховувати «місцеві умови» народної школи та інтереси населення [2, арк. 96; 9, с. 51]. Микола Олександрович вимагав викладання в українській школі українською мовою (і це тоді, коли діяли Валуєвський циркуляр та Емський указ !, а в «Положенні...» 1864 року чітко вказувалося, що викладання в початкових школах має проводитися тільки російською мовою — авт.) [8, с. 41; 12, с. 51]. На жаль, прихильників цієї ідеї було мало й питання не було вирішено позитивно.

І все ж елементи методики навчання з використанням рідної мови в Олександрівському повіті Катеринославської губернії були присутні. Позитивним у цьому випадку М. Корф назвав досвід школи у с. Великому Янісолі [4, с. 39 – 43]). Це був навчальний заклад для грецьких поселенців, тому діти, що вступали до школи, російської мови не знали. Маріупольське земство надало можливості декільком грекам отримати педагогічну освіту в учительських семінаріях. Працюючи в шко-

лах, учителі, при викладанні всіх предметів російською мовою, використовували грецьку мову. Це значно підвищило рівень навченості учнів [10, с. 47]. Класи, де викладалася крім російської, і грецька мова, існували, головним чином, в селах з елліномовним населенням: Чермалику, Сартані, Малому Янісолі, Карані, Гнатівці. Більшість грецьких сільських громад з неприязню зустріли русифікацію шкіл, що почалася у 70–х роках XIX століття.

У ряді болгарських селищ Бердянського повіту до 1877 року вивчалася рідна мова і більшість предметів також викладалася болгарською [14, с. 45, 52]. За ініціативою з'їзду народних учителів, що працював у Херсоні під керівництвом М. Корфа, губернське земство направило клопотання в Міністерство народної освіти про дозвіл використання української мови в початкових училищах, особливо в тих, де навчалися іноземні переселенці [1, с. 115; 3, с. 164; 13, с. 55]. Але клопотання залишилося без відповіді.

Із 1876 року, водночас із забороною друку книг українською мовою, постановок українських комедій та музики, закриттям Київського відділу географічного товариства, стала переслідуватися й українська мова в народних школах. М. Корф не лише повідомляв ці факти, а й гостро критикував таку політику уряду: «Ледве встигли вільно дихнути наш друк і наше суспільство, як у пресі з'явилися статті, а в земських зборах заяви, указуючи на пригнічення малоросійської мови в малоросійській школі». Звернув увагу педагог і на негативний вплив таких кроків уряду щодо розвитку народної освіти, рівня навченості й успішності в школах: «У тому й трагізм стану малоросійського вчителя, що йому, малоросу, заборонено використовувати рідну мову в школі й що його мова переслідується поза школою» [6,с.102–105, 111].

Тож, не дивлячись на несприятливі умови щодо навчання рідною мовою, що склалися в Російській імперії на другу половину XIX століття, М.О. Корф приклав максимум зусиль, аби зарадити цій проблемі й надати можливості українським дітям здобувати початкову освіту своєю мовою. Педагог повідомляв факти і критикував русифікаторську політику імперського уряду, всіма можливими методами відстоював право навчатися рідною мовою.

Список використаних джерел

1.Гуз А.М. Культурно – освітня діяльність земських установ в Україні (1864 – 1914 рр.): дис. ...кандидата істор. наук / Анатолій Михайлович Гуз. – К., 1997. – 205 с. 2.Доклады Александровскому училищному совету членов его Ф.Ф. Малеева, Д.Т. Гнедина, Е.И. Шабельского, барона Н.А. Корфа и фон – Шварца о произведённой каждым из них ревизии училища 1871 – 1872 учебный год. – Екатеринослав. – 1872. – ДАЗО. – Ф.56. – Оп.1. – Спр.7. – 125 арк. 3.Драч О.О. Розвиток початкової освіти в Україні (1861 – 1917 рр.): дис. ...кандидата істор. наук / Оксана Олександрівна Драч. – Харків, 2001. – 280 с. 4.Корф Н.А. Доклад члена Мариупольского училищного совета барона Николая Александровича Корфа / Николай Александрович Корф // Народная школа. – 1875. – № 1. – С. 39 – 43. 5.Корф Н.А. Земский вопрос (о народном образовании) / Николай Александрович Корф. – СПб., 1867. – 64 с. 6.Корф Н. Наши педагогические вопросы. Т. I, II. Вып. 1. / Николай Александрович Корф. – М., 1882 – 1886. – 410 с. 7.Корф Н. Утилитарное и развивающее обучение в народном училище / Николай Александрович Корф // Народная школа. – 1877. – № 5. – С.5–10. 8.Мармазова О.І. Просвітницька діяльність земств в Україні (кінець XIX – початок XX ст.): дис. ...кандидата істор. наук / Ольга Іванівна Мармазова. – Донецьк, 1998. – 180 с. 9.Острогорський В., Семёнов Д. Русские педагогические деятели (с портретами) / Виктор Петрович Острогорський, Дмитрий Дмитриевич Семёнов. – С.Пб., 1914. – 85 с. 10.Отчёт члена Мариупольского уездного училищного совета барона Николая Александровича Корфа. За 1882 – 1883 учебный год. – Мариуполь, 1883. – 185 с. 11.Педагогическая хроника // Народная школа. – 1883. – № 12. – С.46–51. 12.Песковский М.Л. Барон Н.А. Корф его жизнь и общественная деятельность / Матвей Леонтьевич Песковский. – СПб.,1893. – 95 с. 13.Разные известия. Съезд народных учителей в Херсоне // Народная школа. – 1881. – № 9. – СС. 54 – 56. 14.Шумілова І.Ф. Розвиток земських шкіл Приазов'я другої половини XIX – початку XX століття: дис. ...кандидата пед. наук / Ірина Федорівна Шумілова. – Бердянськ, 2004. – 288 с.

О. В. Тішин

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНИХ АКЦІЙ «СОВЄТІВ» ТА НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПІВДЕННО-СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ)

На початку 30-х – у першій половині 40-х рр. XX ст. вся Східна Європа, слушно позначена американським істориком Тімоті Снайдером як «криваві землі», опинилася у щільних лещатах радянського та німецького тоталітаризму. Відповідно до підрахунків виявилося, що в «мирних умовах» у Радянському Союзі було знищено в десятки разів більше громадян, ніж у нацистській Німеччині своїх» [6, с. 380]. Дане співвідношення змінилося на «користь» Німеччини лише під час Другої світової війни. Особливо трагічно події розгорталися у сільській місцевості, де українське селянство мало спочатку пережити жахи радянської колективізації, а потім опинилося сам на сам з німецьким «новим порядком». У даних тезах пропонується здійснити порівняльний аналіз репресивно-каральних акцій стосовно селянства з боку «совєтів» та німецької окупаційної адміністрації на території південно-східних областей України в 30-х – першій половині 40-х рр. XX ст.

До праць, в яких розглядаються репресивно-каральні акції стосовно радянського і німецького тоталітарних режимів на території Півдня України в 30-х – першій половині 40-х рр. XX ст., можна віднести роботи О. С. Акуніна [1; 2], В. С. Орлянського, Ф. Г. Турченка, Т. В. Винарчук, Ю. П. Князькова [6], А. М. Бахтіна [3; 4], М. М. Щитюка [12].

Якщо «з марксистського погляду селянські суспільства у модерному світі не мали права на існування», то «з нацистського погляду, слов'янські селяни (але не німецькі фермери) були зайвими» [10, с. 407]. Наслідком цього стало використання обома режимами по відношення до селянства масових каральних акцій. Радянська влада намагалася винищити цілі прошарки опозиційно налаштованих до неї селян. Яскраво виражені ознаки злочинного діяння «совєтів» проти селян Півдня України мала колективізація, наслідком якої став голодомор 1932 – 1933 рр., від якого в даному краї загинуло не менше 450 – 500 тисяч громадян [4]. Відповідно до постанови від 6 грудня 1932 р. села, які не встигали виконувати хлібозаготівельні плани вносилися до «чорних дощок», що тягнуло за собою заборону проводити будь-які форми торгівлі та залишати межі даного населеного пункту. Наприклад, на 27 січня 1933 р. в Дніпропетровській області до «чорної дошки» були занесені 47 сіл і колгоспів [8, с. 1212]. В роки Великого Голоду в Запорізькій області повністю знелюдніли села Дмитрівка, Волконешти (зараз Вовчанське), Ганнівка Якимівського району, Новомиргородка, Любомирівка, Шевченкове Червоноармійського (зараз Вільнянського) району, Мала Токмачка, Щербаки, Копані Оріхівського району тощо [13, с. 140]. З інформації Дніпропетровського обкому партії ЦК КП (б) У про збільшення смертності в області та про надання продовольчої допомоги населенню від 2 березня 1933 р. ми дізнаємося, що в Дніпропетровській області «коефіцієнт смертності за 1932 р. порівнюючи з попереднім також зріс з 13,9 до 17,1 по області (на 100 душ населення), причому в деяких містах, як Дніпропетровськ, Запоріжжя, Кам'янське і окремих сільських місцевостях коефіцієнт смертності коливається від 15,4 до 20,1» [7, с. 516]. Через десять років потому нацистська пропаганда наголошувала на тому, що «…голод 1933 року зовсім не був якимсь випадковим стихійним явищем. Він був створений за холоднокровним, заздалегідь і точно розрахованим задумом. Вільнолюбне українське селянство треба було перетворити в безсловесних і покірних рабів совєтської влади…» [9].

В другій половині 30-х рр. XX ст. радянський режим продовжував здійснювати політику по винищенню заможного селянства. 4 липня 1937 р. нарком внутрішніх

справ СРСР направив телеграму № 11926 місцевим органам НКВС, за якою кулаки підлягали поділу на дві категорії: «…1) ті, які підпадали негайному арешту й розстрілу; 2) ті, які підлягали виселенню у віддалені райони СРСР» [1, с. 45]. 1 серпня 1937 р. тільки у Миколаївській області було засуджено 3200 чоловік, серед яких 2300 представляли першу категорією, 900 – другу [1, с. 45]. Крім того, селян досить часто «за контрреволюційну агітацію проти радянської влади», «за агітацію проти реалізації державного займу укріплення оборони СРСР», «за шкідництво в колгоспі» засуджували до виправно-трудових таборів (ВТЛ) строком на 10 років [1, с. 46].

У підсумку нацистських каральних акцій в Дніпропетровській області були знищені села Новогригорівка, Водолазьке, Попасне, хутір Петрівка, в Запорізькій області – Вишневе [11, с. 93 – 94, 153]. 17 березня 1943 р. гебітскомісар м. Миколаєва видав розпорядження про застосування смертної кари до селян за самовільний забій худоби. Навесні 1943 р. 15 агрономів на Херсонщині було заарештовано та розстріляно за саботаж плану посіву [1, с. 50]. За відмову евакуюватись нацисти розстрілювали селян, як це трапилося в с. Велика Лепетиха, де деякі селяни переховувались від евакуації (8 чол.) [1, с. 50]. На початку 1944 р. поблизу с. Велика Олександрівка Великоолександрівського району на Херсонщині німцями було розстріляно 26 селян, а їх трупи вкинули до криниці [1, с. 50]. Подібну політику нацисти проводили й на інших окупованих територіях Європи, зокрема в Польщі, де «добре відома доля одного богемського сільця Лідіце, 143 жителя якого вбили на знак помсти за вбивство генерала СС Рейнгарда Гайдриха, повторилася в сотні польських сіл» [5, с. 785], кількість яких досягла 299.

Таким чином, для «совєтів» і нацистів каральні акції на території південно-східних областей України стали неодмінним джерелом страху, що забезпечував тоталітарну систему фактично дармовою робочою силою. Однак, якщо німецький окупаційний режим вже успадкував готову економічну систему на селі й тому лише «підтримував» її існування окремими випадками фізичної розправами над селянами, то радянський тоталітарний режим, що розбудовував колгоспно-радгоспну систему, був вимушений застосовувати більш ширший арсенал репресій (розкуркулення, розстріли, депортації) й винищувати цілі прошарки селянства. Якщо для радянської влади головною ознакою для здійснення терору по відношенню до селянства, була класова приналежність до середняків чи куркульства, головною ж причиною випадків знищення окремих сільських населених пунктів нацистами переважно були вбивства нацистських функціонерів партизанами, значна частка серед яких мала провокаційний характер.

Список використаних джерел

1.Акунин А. С. Общий характер потерь среди крестьянства Юга Украины в период апогея «большого террора» (1937 – 1938 гг.) и немецко-оккупационного режима (1941 – 1944 гг.) / А. С. Акунин // Проблемы истории массовых политических репрессий в СССР. К 70-летию Всесоюзной переписи населения 1939 года: материалы VI Международной конференции. – Краснодар: Экоинвест, 2010 – С. 45 – 53. 2.Акунін О. С. Південноукраїнське селянство в кінці 20-х – першій половині 30-х рр. XX століття: соціально-економічне становище: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. С. Акунін. – Миколаїв, 2008. – 337 с. 3.Бахтін А. М. Деякі питання колективізації сільського господарства на Півдні України / А. М. Бахтін // Наукові праці. – Том 37. – Випуск 24. – С. 51 – 54. 4.Бахтін А. М. Колективізація сільського господарства і голод на території Півдня України: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / А. М. Бахтін. – К., 2006. – 20 с. – Режим доступу: http://referatu.net.ua/referats/7569/163446/? – Дата доступу: 14.08.2015. – Назва з титулу екрану. 5.Дейвіс Н. Боже ігрище: Історія Польщі / Норман Дейвіс; пер. з англ. П. Таращук. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. – 1080 с. 6.Запорізький рахунок Великій війні. 1939 – 1945 / Ф. Г. Турченко, В. М. Мороко, О. Ф. Штейнле, В. С. Орлянський [та ін.]; Ф. Г. Турченко (наук. ред.). – Запоріжжя: Просвіта, 2013. – 416 с. 7.Інформація Дніпропетровського обкому партії ЦК КП (б) У про збільшення смертності в області та про надання продовольчої допомоги населенню // Історія України: Джерельний літопис. – К.: КВІЦ, 2012. – 832 с. 8.Національна Книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні. Дніпропетровська область. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2008. – 1248 с. 9.Світанок . – 1943. – 23 червня. 10.Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним: монографія / Тимоті Снай-

дер. – К.: Грані-Т, 2011. – 448 с. 11.Україна під нацистською окупацією: спалені села (1941 – 1944 рр.): Анотований покажчик / За ред. В. Ф. Солдатенка; автори-упорядники: Бутко С. В., Герасименко Л. С., Киридон А. М., Пилявець Р. І., Яременко В. М. – К.: ДП НВЦ «Пріорітети», 2012. – 362 с. 12.Щитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50 роки XX ст / М. М. Щитюк. – Київ, 2000. – 533 с. 13.Штейнле О. Ф. Формування передвоєнних настроїв жителів Запорізької області: соціальний вимір (1920-ті – 1941 рр.) / О. Ф. Штейнле // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – Вип. XXXV. – С. 138 – 145.

В. З. Ухач

ДІЯЛЬНІСТЬ АВТОНОМНОГО УРЯДУ А. ВОЛОШИНА: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОРАХУНКИ (ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНИХ ІСТОРИКІВ)

Іманентною ознакою сучасного історіописання є підвищена увага до історії українського національно-визвольного руху [8, с. 8]. Минуле сучасного Закарпатського краю є складним і тернистим, а тому цілком очевидною є поліфонія сучасних підходів науковців до оцінки розвитку краю.

По-перше, історіографію Карпатської України доцільно періодизувати на два етапи: 1) 1989 - 2008 роки - характерними рисами цього періоду було нагромадження емпіричної бази, перегляд окремих положень радянської історіографії, передрук діаспорних праць, видання мемуарної літератури, перших збірників джерел та дисертаційних досліджень, активізація наукових форумів, поява перших ґрунтовних, узагальнюючих праць; 2) 2009 - до сьогодення - з одного боку характеризувався подальшим дослідженням виокремлених в першому етапі напрямів; з іншого боку - відзначенням 70-річчя Карпатської України на загальнодержавному рівні [12]. По-друге, за роки незалежності пройшла інституціоналізація досліджень різних напрямів історії Закарпаття. Проблематика Карпато-Української держави стала своєрідною науковою «вотчиною» для цілої плеяди закарпатських істориків (М. Болдижар, М. Вегеш, В. Гиря, Р. Офіцинський, М. Рекіта, Ю. Славік, С. Федак, В. Фенич, В. Худанич та ін.) [3].

Аналізуючи діяльність уряду на чолі з А. Волошиним, історики (А. Бродій, В. Гиря, М. Вегеш, С. Віднянський, Д. Василина, Р. Офіцинський) цілком об’єктивно вказують на ряд особливостей його діяльності: по-перше, виразно український характер прем’єра та його уряду [4, с. 25-42]; по-друге, невдоволення чехословацького центрального уряду політикою А. Волошина спрямованою на українізацію краю [9], активною співпрацею з емігрантами та представниками української діаспори, що приїхали в Чехословаччину; по-третє; ігнорування такими впливовими рухами в краю як русофільський та русинофільський, що автоматично перетворювало останніх на серйозну опозицію та послаблювало уряд; по-четверте, пронімецькою орієнтацією та активною підтримкою ідеї «українського П’ємонту» [6, с. 120] (вважаємо недостатньо обґрунтованою позицію закарпатської дослідниці Н. Василини, що ідея соборності українських земель, де Закарпаття мало відіграти роль «українського П’ємонту», як і активна діяльність галицьких емігрантів та представників української діаспори в розбудові краю були прорахунками внутрішньої політики уряду А. Волошина. Також об’єктивної оцінки, з врахуванням тогочасної ситуації в Європі, планів Угорщини, Польщі, потребує пронімецька орієнтація уряду); по-п’яте, складна зовнішньополітична ситуація (діяльність угорських терористів, антиукраїнська пропаганда, рішення Віденського арбітражу) виступали ключовими чинниками впливу на внутрішньополітичне становище краю і змушували його керманичів на певні згортання демократичних процесів.

Концентрація з грудня 1938 року урядом А. Волошина зусиль на правотворчій діяльності, загалом сприяло створенню жорсткої вертикалі структури влади, вело до обмеження конституційних прав громадян, зокрема права на захист, що на ду-

мку істориків (С. Віднянський, Н. Василина) свідчило про ознаки становлення авторитарного режиму в краю. Закарпатська дослідниця Н. Василина зазначає, що прийняття урядом А. Волошина низки розпоряджень привело до формування «ієрархічної структури виконавчої влади авторитарного типу» (Розпорядження Хустського МВС від 24 грудня 1938 р.) [6, с. 120], до руйнування судової гілки влади, яка в умовах обмеження конституційних прав людей; створення концентраційного табору Думен (на нашу думку об'єктивним є висновок М. Вегеша, що створення думенського табору слід розглядати більше актом символічним, в порівнянні з нацистськими та сталінськими таборами, де катували і масово вбивали (в Думені не засвідчено жодного вбивства)) поблизу м. Рахова (Розпорядження Президії Підкарпатської Русі № 24/38 від 18 листопада 1938 р.; наказ А. Волошина від 20 листопада 1938 р.) [6, с. 120] та карних робочих таборів; виселенням неугодних, порушенням прав національних меншин [6, с. 122-123]; введення цензури на газети і журнали, закриття русофільських антиукраїнських видань та товариств [5]; розпуском політичних партій (20 січня 1939 р., в краї діяло тільки Українське Національне Об'єднання (далі - УНО), яке фактично перетворилося на державну партію з переважанням в ідеолого-програмових постулатах ідей українського націоналізму), що на думку Н. Василини, С. Віднянського було не тільки антидемократичним, а й хибним юридичним кроком, оскільки виводило з парламенту й сенату Чехословаччини депутатів краю від розпущених партій, які втрачали можливість на федеральному рівні захищати інтереси Карпатської України [5].

У цілому у вітчизняній історіографії утвердилися обґрунтовані висновки - попри успіхи в політичній площині та потуги до консолідованої, конструктивної, дієвої державотворчої роботи, програма уряду в частині соціально-економічного, культурного будівництва не була реалізована.

Таким чином, по-перше, проголошення незалежності Карпатської України не було результатом заздалегідь чітко спланованої акції. Акт проголошення був «лише вимушеним кроком та похідною» [10, с. 327], «результатом спонтанного і стихійного характеру» [4], внаслідок змін в Європі (перегляду Версальської системи, кризи Чехословацької федерації, проголошення незалежності Словаччини тощо); по-друге, карпато-українське питання впродовж 1938-1939 років «було не лише окремим елементом чехословацької передвоєнної кризи, а й важливим об'єктом міжнародних відносин» [1]; по-третє, події в Карпато-Українській державі суттєво вплинули на актуалізацію загальноукраїнської проблеми [1], надавши динамічності діяльності сил українського національно-визвольного руху; по-четверте, українські історики аргументовано доходять висновку про Карпато-Українську державу як «пролог» і «провісницю соборної, суверенної української держави» [11], другий після визвольних змагань 1917-1920-х років [7, с. 25] етап національно-визвольної боротьби за суверенну Українську державу.

Список використаних джерел

1. Богів О. Я. Вплив карпатоукраїнського фактора на політику європейських країн у період чехословацької кризи (травень 1938 р. - березень 1939 р.). / О. Я. Богів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?... 2.Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами: Матеріали до історії суспільно-політичних відносин. / М. Болдижар – Ужгород, 1996; Вегеш М. М. Історичні дослідження: Історія Карпатської України (1938 - 1939) / М. Вегеш – Ужгород: Ужгородський державний університет, 2000. - Т. І. – 311 с; 3.Славік Ю. В. Репресії Угорського окупаційного режиму в Карпатській Україні (весна 1939 р.) / Ю. В. Славік // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія». - 2014. - Вип. 2 (33). - С. 40-50; Худанич В. Оцінка діяльності Карпатської України / В. Худанич. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://transatlas.com.ua/index.php?what=zakarp&dodik=17 та ін. 4. Віднянський С. Закарпаття: від «землі без імені» до власної державності - Карпатської України. / С. Віднянський. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?... 5. Віднянський С. Закарпаття - Підкарпатська Русь: від здобуття автономії до проголошення незалежної держави (до 70-річчя Карпатської України) / С. Віднянський. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://history.org.ua/JournALL/xxx/15/1/13.pdf. 6.

Василина Н. Д. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) - держава авторитарного типу (жовтень 1938 - березень 1939 років) / Н. Д. Василина // Архіви України. - 2014. - № 2. - С. 119 - 128. 7. Вегеш М. М. Закарпаття в контексті центральноєвропейської кризи напередодні Другої світової війни: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. істор. наук. / М. М. Вегеш; Національна академія наук України, Інститут історії НАН України. - Київ: [б. в.], 1998. - 30 с. 8. Лисенко О. Деякі тенденції сучасної вітчизняної історіографії Другої світової війни / О. Лисенко // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий журнал. - 2013. - Вип. 1. - С. 7 - 17. 9. Мищак І. Закарпаття напередодні Другої світової війни у працях сучасних українських істориків. / І. Мищак. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13271/20-Mishchak.pdf?sequence=1. 10. Мандрик М. Український геополітичний чинник у зовнішньополітичній стратегії зарубіжних країн: історичний контекст (кін. 1920-х - 1945 рр.) : монографія / М. Мандрик. - Київ; Чернівці : Книги-XXI століття, 2010. - 575 с. 11. Марущенко О. Основні тенденції сучасної історіографії Другої світової війни / О. Марущенко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1063-5/4.pdf. 12. Указ Президента України «Про відзначення 70-річчя подій, пов'язаних із проголошенням Карпатської України» від 12.03.2008 р. № 213/2008 // Урядовий кур'єр. - 2008. - № 56. - С. 4.

Л. І. Шаповал

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ НЕПУ В 1991-2006 РОКАХ

Сучасний етап історіографії НЕПу в Україні позначений якісними зрушеннями та змінами. Він характеризується відреченням вітчизняної історичної науки від марксистсько-ленінської методології та концептуальним переосмисленням як теоретичних засад, так і реальної практики запровадження і здійснення нової економічної політики. Чітко окреслилися нові підходи до розуміння ленінських намірів пов'язаних з НЕП, визначено стратегічну відданість вождя принципам комуністичної економіки, окреслено відмінності та спільне в розумінні і підходах до останнього більшовиків. Абревіатура «НЕП» набула в історичній літературі не лише ознак чоловічого роду, а й певного хронотипу, яку продовжують використовувати дослідники в якості хронологічних рамок (1921-1929 рр.).

Об'єктом дослідження науковців є історіографічний процес, що триває в Україні стосовно проблем соціально-економічних відносин у 1920-х рр., а предметом – виявлення тлумачень хронологічних рамок НЕПу. Автор статті не розглядає конкретні аспекти НЕПу, а лише історіографію його періодизації.

Кількість наукових праць з питань НЕПу неухильно зростало з 1991 р. по 2006 р. в українській історичній науці, що свідчить про його актуальність, а з другого боку про історіографічну успадкованість концепцій та їхню усталеність. Разом з тим маємо інноваційні підходи щодо висвітлення основних етапів функціонування НЕПу, започатковані українськими істориками наприкінці XX століття. У зв'язку з цим зазначимо, що в працях українських істориків, інколи трапляються факти ототожнення періодизації НЕПу з періодизацією його вивчення. Так, в монографії В.Ф.Колесника, В.П.Коцура та Г.Г.Коцур, знаходимо тлумачення: «Доречно зауважити, що до кінця 1980-х рр. радянські історики обгрунтовували періодизацію НЕПУ, яка базувалася на усталених у той час у політичному і науковому обігу етапах розвитку радянського суспільства»[4].

Історіографія НЕПу в Україні включає етапи: 1) початок-кінець 1920-х рр. Цей етап співпадає з хронологічними рамками НЕПу (1921-1929 рр.); 2) кінець 1920-х- п. пол. 1950-х рр.; 3) др. пол. 1950-х- поч. 1990-х рр.; 4) поч. 1990-х рр. – до наших днів. Науковці зібрали і узагальнили величезний конкретно-історичний матеріал, зробили спроби розкрити зміст нової економічної політики. Від публіцистичного викладу проблем НЕПу дослідники перейшли до видання праць наукового характеру (статей, брошур, монографій), включаючи дисертаційні роботи. Періодизація історіографічного процесу непівської проблематики, представлена

дисертаційними дослідженнями В.П. Коцура, Г.Г.Коцур [6].

Сучасна українська історична наука, продовжуючи історіографічну традицію попередніх років, оперує вербальними тлумаченнями стосовно хронології функціонування НЕПу. Найпоширенішими визначеннями, які набули ознак сталих виразів в історіографії, є наступні: «доба НЕПу», «етапи НЕПу», «злам НЕПу», «в період НЕПу», «за часів НЕПу». В.Боєчко, досліджуючи історіографію соціально-економічної політики держави в українському селі «періоду НЕПу», обмежується 1921-28 рр. [1,с.59-64]. Г.Георгізов використовує терміни «за часів НЕПу» та «період НЕПу»[1,с.41-43]. Хронологічними рамками «останнього етапу непу», на переконання Г.Волошкевича [1,с.237-240], є 1927-1929 рр.. Сучасна українська історична література сьогодні має суперечливі тлумачення основних етапів розвитку НЕПу. Праці С.Кульчицького присвячені обґрунтуванню хронологічних рамок здійснення непу та виявленню його особливостей в галузях народного господарства [7]. У 1991 р. він першим звернув увагу на використання дослідниками термінології «нова економічна політика», «НЕП», яку отожнювали з приватним підприємництвом, концесіонерами, «непманами», а часто вбачали в ньому «заміну продрозкладеи продподатком» [7,с.17-18] Зосереджуючись на конкретних проблемах соціально-економічного розвитку, дослідники аграрних відносин в Україні використовують комбінований підхід щодо хронології НЕПу. В.Калініченко та В.Марочко «період НЕПу» обмежують 1921-1929 рр.,[2,с.4]. Для Ю. Котляра «доба нової економічної політики» тривала від 1921 до 1929 р., завершенням якої стали хлібозаготівельна кампанія 1927/28 р. [5,с.294-295]. Г.Капустян досліджує період НЕПу, що охоплює 1921-1929 рр.. [3].

Необхідно підкреслити стабільний науковий інтерес дослідників до непівської проблематики. Формування сучасних концептуальних підвалин НЕПу відбувається шляхом подолання догматичних схем, усунення міфів, політико-ідеологічних стереотипів та переосмислення теоретичних основ історичного пізнання. Нинішній історіографічний етап відрізняється появою в Україні частини літератури діаспори, зарубіжних вчених. Абревіатура «НЕП» стала знаковою для істориків, яка умовно репрезентує відповідні хронологічні рамки: (1921-1927рр.), (1921-1928рр.), (1921-1929рр.), які є науковообгрунтовані. Наприкінці 1927 р. фактично відбулося політичне рішення про запровадження так званих «надзвичайних» заходів, тому цілком можливо говорити про початок згортання непу. Протягом 1928 р. була реанімована і реалізована система продрозкладки в ході хлібозаготівель, яка зруйнувала хиткий ринковий механізм «непівського ренесансу», що є аргументом для констатації істориками усунення Непу. Нарешті 1929 р. – рік «Великого перелому», характерний фронтальним переходом до масової колективізації та соціалістичної реконструкції економічних відносин,котрий справді остаточно ліквідував принципи нової економічної політики. Початок НЕПу не викликає суперечливих тлумачень стосовно дати його запровадження, хоча деякі вчені виокремлюють своєрідний підготовчий період (лютий-березень), то період скасування поширюється на декілька років. Зазначно, що періодизація НЕПу породжує проблему авторства економічної політики радянських політичних діячів (Л.Троцький, В.Ленін).

Отже, сучасна українська історіографія зосередила увагу на функціональні фази НЕПу, виокремлюючи апогей розвитку – середину 1920-х рр. Використання умовних тлумачень хронології НЕПу («доба НЕПу», «періоду НЕПу», «роки НЕПу»), особливо без підтвердження конкретними датами, є малопереконливим і не дуже коректними. Залишається відкритою в історичній науці конкретна дата остаточної ліквідації ознак та принципів НЕПу, яка потребує виваженого наукового переосмислення та встановлення. Наголосимо, що НЕП – це насамперед процес в економічному розвитку радянської держави (СРСР), відтак завершувати його тлумаченням «згортання», відводячи для цього два роки неможливо,

оскільки, офіційно НЕП радянською владою не відмінявся.

Список використаних джерел

1.Боєчко В. Ф. Соціально-економічна політика радянської влади в українському селі періоду непу в оцінці вітчизняної історіографії 20-х рр. XX ст. // Український селянин. Зб-к наук. праць. Вип. 8. – Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2004. – С.59-64; Волошкевич Г.А. Споживча кооперація України в умовах кризи хлібозаготівель 1927-1929 рр. // Там само.–С.237-240; Георгізов Г. М. Модифікація селянського менталітету за часів НЕПу // Там само .– Вип. 7. – Черкаси: ЧНУ ім. Б.Хмельницького.,2003. – С.41-43. 2.Калініченко В.В. Селянське господарство України в період непу: Історико-економічне дослідження. – Х.,1997. – С.4.; Марочко В.І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861-1929 рр.). – К.,1995. – С.140-146. 3.Капустян Г.Т. Українське село в умовах радянського політичного режиму 1920-х років: Автореф. дис... докт. іст. наук. – Дніпропетровськ,2004. – 35 с. 4.Колесник В.Ф., Коцур В.П., Коцур Г.Г. Історіографія нової економічної політики в Українській СРР. – К.:Хрещатик,2002. – 176 с. 5.Котляр Ю.В. Селянство Південної України: доба нової економічної політики (1921-1929 рр.). – Одеса,2004. - С.294 – 295. 6.Коцур В.П. Соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920-30-х рр.: Історіографія: Автореф. дис...докт. іст. наук. – К.,1999. – 36 с.; Коцур Г.Г Нова економічна політика в Україні: Історіографія: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К.,2001. – 18 с. 7.Кульчицький Станіслав Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К.,1996. – С.181-182, 344; його: Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). – К,1999. – С.40,122; його:. УСРР в добу нової економічної політики (1921-1928 рр.). Спроба побудови концептуальних засад реальної історії. Історичні зошити. – К.,1995. – С.13-20.

О. М. Шеремета

ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ З ПОЛЬЩІ У 1944-1947 рр. ТА КРИМСЬКИХ ТАТАР У 1944 р.

Депортація належить до болючих сторінок, до незагоєних ран українців і кримських татар. Тому об'єктивне дослідження її причин, ходу і наслідків для обох народів залишається актуальним завданням. Хоча б для того, щоб зробити з минулого уроки. Тепер, коли розсекречено архівні матеріали, відкрилися можливості для ґрунтовного вивчення і аналізу проблеми депортації і репатріації населення України, виявлення справжніх причин і наслідків цих трагічних процесів давнини. Ці події належить до безпрецедентних актів етноциду, вчинених у центрі Європи, в середині XX ст. супроти автохтонного населення, що проживало тисячоліттями на своїй рідній землі. Характерними особливостями цих акції є жорстока, блискавична депортація в поєднанні з селекцією «неблагонадійних», криваві переслідування, використання польових судів, концтаборів, тюрем та смертних вироків.

Депортація українців і кримських татар з їх етнічних земель не знайшла належного відображення в радянській історичній науці. Тільки в роки незалежності започатковано видання збірників документів, матеріалів і спогадів про переселення. Історики вже мають у своєму розпорядженні видані фахово збірники історичних джерел, які дають правдиву картину подій і є критерієм для перевірки висновків історіографії [1–5].

Торкаючись цієї раніше забороненої теми, слід зазначити 13 травня 1944р. було одержано вказівку з Москви підготувати суцільну депортацію кримських татар. Ухвалюючи постанову № 5859 від 10 травня 1944 р. Підставою для депортації у документі вказувалося: «У період Вітчизняної війни багато кримських татар зрадили Батьківщину, дезертирували із частин Червоної армії, які обороняли Крим, і переходили на бік противника, вступали у сформовані німцями добровольчі татарські військові частини, які боролися проти Червоної армії, в період окупації Криму німецько-фашистськими військами, брали участь у німецьких каральних загонах, кримські татари особливо відзначалися своїми звірячими розправами щодо радянських партизан, а також допомагали німецьким окупантам в справі організації на-

сильницького угону радянських партизан в німецьке рабство та масового винищення радянських людей» [9]. Аналогічна ситуація була у 1944 р. коли між комуністичними урядами УРСР і Польщі було підписано угоду про взаємний обмін населенням у прикордонних районах» [5]. Переселення українців з їх етнічних територій, яке мало за умовами угоди носити винятково добровільний характер, проводилося найчастіше примусово і з застосуванням військової сили. Польські адміністративні органи застосовували найрізноманітніші засоби для зростання масштабів переселення: позбавлення прав українців на землю, ліквідація рідного шкільництва, культурно-освітніх установ, греко-католицької церкви та інші. Населенню давали близько двох годин на зібрання найпотрібніших речей і залишення села, за спогадами кримських татар на збір їм давали 10 хвилин. Брутальні умови виселення, а пізніше подорож у жахливих антисанітарних умовах, спричинилися до того, що на кінцевих станціях депортовані були у жахливому стані. Акцію було поширено на всі українські сім'ї, без огляду на ступінь лояльності і політичної приналежності. Акція «Вісла» тривала з 28 квітня до 12 серпня 1947 р. за цей час з українських етнічних земель у Польщі виселено на північно-західні землі 160 тис. українців [3]. Щодо кримських татар то 20 травня 1944 р. заступник наркома внутрішніх справ СРСР І. Сєров та заступник наркома держбезпеки СРСР Б. Кобулов у звіті вищому партійно-державному керівництву підвели підсумки проведеної операції – депортація кримських татар була завершена о 16-ій год., за її результатами було переселено 180 тис. осіб. Впродовж трьох діб каральні органи відправили з півострова понад 70 залізничних ешелонів, у кожному з яких було по 50 вагонів, ущент заповнених переселенцями. Понад 2/3 із виселених кримських татар були спрямовані в Узбецьку РСР. Поряд з цим контингентом кримські татари прибули також в Казахську РСР – 2 тис. 426 осіб, Башкірську АРСР – 284, Якутську АРСР – 93 особи, в Горковську область Росії – 2 тис. 376 осіб, а також Молотовську – 10 тис., Свердловську – 3 тис. 591 осіб, Іванківську – 548, Костромську область – 6 тис. 338 осіб [8].

За даними колишнього співробітника Інституту Польської академії наук Євгена Місіла, план акції «Вісла» був готовий у лютому 1947 р.: «Заступник шефа Генерального штабу генерал бригади Стефан Моссор опрацював спеціальний рапорт для міністра національної оборони, в якому було виразно сказано про намір виселення українського населення окремими сім'ями, розпорошенні на повернені західні землі, де вони швидко асимілюються». 27 березня вже конкретний план акції депортації, представлений генералом Моссором на засідання Державної комісії безпеки, був переданий Політичному Бюро Центрального комітету Польської робітничої партії, а 29 березня 1947 р. Політбюро на чолі з Генеральним секретарем ЦК ПРП Владиславом Гомулкою прийняло рішення про виселення українців [1].

В західних областях України на депортованих чекали колективізація і політичні репресії, ці люди не мали жодних національно-політичних, релігійних, ні соціальних людських прав. Водночас депортація українців несла значні матеріальні втрати, оскільки повністю обезлюдніли кількасот сіл, було знищено безповоротно багату і унікальну духовну і матеріальну культуру українців, що проживали на цих територіях [7]. Украй критичне становище склалося також у Криму, особливо воно загострилось у сільському господарстві. Державний комітет оборони СРСР не передбачив одразу хто і коли має зайняти місце виселених. На місце виселених кримських татар на півострів прибули переселенці з України, Воронезької, Брянської, Тамбовської, Ростовської областей РФ – загалом 17 тис. 40 сімей (62 тис. 104 особи) [9].

Таким чином, повертаючись до оцінки депортацій українців і кримських татар вважаю, що слід відмовитися від намагання подавати неправдиві мотиви подій, а відверто сказати правду. З відстані років можна зробити висновок, що причиною цих трагічних подій була комуністична змова, яка створювала систему терору, нацьковувала народи один проти одного, домагаючись посилення ворожнечі між

ними. Не перелічити всіх відомих і невідомих поховань закатованих і розстріляних людей. Все ж не потрібно роз'ятрювати старі рани, а будувати нові відносини, не забуваючи про старі помилки.

Список використаних джерел

1.Акція «Вісла». Документи. Впорядкування і редакція Є. Місила. – Львів – Нью-Йорк, 1997. – 562 с. 2.Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. Суспільно-політичний та історико- правовий аналіз. – К., 1994. – Кн. 1. – 432 с. 3.Депортації. Західні землі України кінця 30-х - початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади: У 3 т. / Ред. Юрій Сливка. – Львів, 1996. – Т. 1 (1939 - 1945 рр.). – 752 с. 4.Дюрозель Ж. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. – К., 1995. – С. 391-394. 5.Історія України. Документи. Матеріали / Уклад., комент. В.Ю. Король. – К., 2001. – С.419-421. 6.Киричук Ю. Український національний рух 40 - 50-х рр. XX ст. Ідеологія та практика. – Львів, 2003. – С. 263-265. 7.Лучко М., Лановик Б. Операція «Вісла» (польсько-українські взаємини у 1944–1947рр.).– Тернопіль, 2007 – 339 с. 8.Наберухін А. 1944рік: дететаризація Криму // Кримські татари 1944-1994 рр. Статті. Документи. Свідчення очевидців. – К., 1995. – 11-19 с. 9.Сергійчук В. Український Крим. – К., Українська Видавнича Спілка. – 304 с.

П. М. Бірюк

МОСАЛЬСЬКА ЛІНІЯ ВЕРХОВСЬКИХ КНЯЗІВ У XIV – XV ст.

Дослідження проблеми походження та внеску в українську історію князівських родин в останні роки викликає значний інтерес серед науковців. В першу чергу це пов'язано із застосуванням системного методу дослідження в історичній науці, напрямом якого є комплексне та всебічне вивчення різних аспектів життя певного регіону. Звернувши увагу на основні напрацювання у вивчені розвитку князівств Верхнього Пооччя, стає помітним, що більшість науковців зосереджуються на одній князівській лінії – Новосильських. Метою нашої наукової розвідки є вивчення генеалогічного походження та участі в політичному житті родини мосальських князів.

Аналізуючи історіографію вказаної теми потрібно відмітити роботу М. Бранденбурга, присвячену безпосередньо мосальським князям [1]. В працях Ю. Вольфа [10], С. Кучинського [9], Л. Войтовича [2] розглядається роль згаданої родини в комплексі з іншими князями.

Особливістю політичного розвитку верховських князівств у XIV – XV ст. була їх нестабільність. Крім представників новосильської лінії (Воротинських, Одоєвських), ми не можемо виділити князівську родину, яка впродовж двох століть зберігала би самостійність чи отримала б службовий статус. Проте, існували випадки, коли відокремившись від основної гілки, нове князівство з часом здобувало, хоч і на короткий термін, напівзалежний статус. Власне до такої групи можновладців відносяться мосальські князі.

Родинний осередок мосальських князів – місто Мосальськ (часто вживається як Масальськ) згадується у Новгородському літописі під 1231 р. як одне з чернігівських міст [5, с. 155]. До формування окремого Мосальського князівства місто входило до володінь карачевських князів. Особливістю розвитку останнього є досить раннє встановлення родинних зв'язків з Гедиміновичами. Внук Мстислава Михайловича Карачевського Святослав Титович в 1377 р. одружився на доньці великого князя литовського Ольгерда Феодорі [6, с. 26; 1 с. 12; 9, с. 139]. Однак, успішному зростанню князівства під проводом Великого князівства Литовського завадила наявність внутрішніх міжусобиць та розкол. Поступово такі міста як Карачев, Козельськ, Звенигород та Перемишль, які були найбільшими в регіоні [8,с.275], розділилися серед нащадків, що знаменувало формування окремих князівських родин. Можемо відмітити ту особливість, що такий же процес у Новосильському князівстві відбувся приблизно на 60 років пізніше.

Карачевським князям було характерне спільне володіння одним містом, що в

першу чергу пояснюється наявністю значної кількості нащадків та високими амбіціями князів. Тит Мстиславич Карачевський мав чотири сина: Святослава, Василя, Федора та Івана, від яких в подальшому пішло три князівські лінії (Василь в 1338 р. загинув в бою будучи бездітним) [9, с. 138-139, 2]. В силу різних обставин крім самих вотчинних володінь у підпорядкування Титу Мстиславичу перейшов Козельськ. В подальшому Мосальськ та Карачев було передано Святославу, однак С. Кучинський висловив думку про спільне володіння містом Святослава разом з братом Василем, оскільки той теж носив титул карачевського [9, с. 139]. На нашу думку, переданий синам Федору та Івану Козельськ, теж був у подвійному підпорядкуванні, тому що за обома братами зберігся титул «козельський князь».

Святослав Титович мав п'ять синів: Федора, Василя, Юрія, Мстислава та Святослава. Федір, Василь та Святослав померли бездітними, тому двом іншим синам у володіння дісталися Карачев та Мосальськ. Мстиславу було передано Карачев, яким він до смерті братів, напевно, володів частково. Пізніше місто було передано у безпосереднє володіння великого князя литовського, а самостійна карачевська лінія закінчилася. Сину Мстислава залишилося незначне володіння Хотетово, відповідно до чого утворилася молодша лінія князів Хотетовських [10, с. 17].

Загальновизнаним є факт, що родоначальником Мосальських князів є Юрій Святославович [1, с. 10; 10, с. 231; 9, с. 139], якому крім одноосібного володіння містом було надано навколишні землі, що розташовувалися між річками Десна, Угра, Жиздра та Ока. Фактично, це північно-західні території локалізованих верховських земель. Точних даних про час формування князівства немає, опосередковано можемо сказати. що це відбулося наприкінці XIV ст. [1, с. 11]. На значимість цього наділу вказує те, що після втрати Карачева та Козельська центром карачевських володінь стає Мосальськ [8, с. 222].

Юрій Святославович мав трьох синів, від яких пішли окремі молодші лінії. Старшим був Василь, син якого Федір разом з синами наприкінці XV ст. записаний в списку князів і бояр смоленських. Два сини Федора знаходилися при ньому, а два інші перебували на службі. Згідно з М. Кромом було п'ять синів, три з яких наприкінці 1480-х рр. перебували на службі [3, с. 63]. В 1494 р. (1493 р.) великий князь литовський Олександр I листом до смоленського намісника наділяє князів Василя та Івана Федоровичів селами Плохово і Мартиново [10, с. 231; 1, с. 21].

Представник другої лінії Володимир Юрійович в 1450 р отримав від Казимира IV волость Недоход і село Ощитеськ [9, с. 142, 2]. Пізніше вказані володіння перейшли одному з двох синів Тимофію [7, с. 34, 39; 1, с. 21]. Тимофій Володимирович зробив досить успішну кар'єру при дворі великого князя литовського, що, на нашу думку, було пов'язано з проявом вірності віленському господарю. У 80-х рр. XV ст. він займав посаду смоленського придворного та намісника дубровенського, наприкінці 1480-х рр. – дорогобужського [3, с. 64]. В період прикордонної війни між Москвою та Литвою він тричі – 6 жовтня 1487 р., 1488 р. та 23 липня 1489 р. – очолював дипломатичні посольства до Івана III в Москву. До володінь Тимофія було додано поселення Радщину, а в 1505 р. великий князь литовський надав йому волость Друя у Браславському повіті в центральній Білорусії [1, с. 21]. В період активних князівських переходів під владу Москви нащадки Тимофія Володимировича Мосальського зберегли вірність Великому князівству Литовському та стали зачинателями Браславської гілки князів, що існувала до кінця XVII ст. [2].

Третя лінія мосальських князів представлена Семеном Юрійовичем. Його сини Іван та Андрій в 1490 р. як королівські дворяни були наділені «з мита Смоленського». Вони теж входили до списку бояр та князів смоленських [10, с. 233]. В 1500 р. внуки Дмитро і Семен Івановичі разом з князями Трубецькими перейшли на московську службу [2].

Проблемним залишається питання закріплення самого міста Мосальська за якоюсь з похідних князівських ліній. Причиною цього може бути те, що в другій

половині XV ст. гілка мосальських князів значно розширюється і місця для всіх не вистачало. Наслідком цього став «отрыв многих князей от своего удела» та «получение вотчин вдали от родных мест…» [3, с. 63]. М. Кром висловив думку про те, що місто було осередком кількох князівських родин, а тому не розглядалося як центр окремого удільного князівства, фактично по статусу зрівнявшись з звичайною вотчиною. До такого висновку дослідник прийшов через те, що відсутні дані про договори між мосальськими князями та великим князем литовським, а також підтвердження від литовського господаря на їх родову вотчину [3, с. 61].

М. Любавський, аналізуючи політичне життя князів, вказує на те, що їм була властива одночасна служба двом володарям – литовському та московському. Саме це було причиною втрати Мосальська, яке разом з багатьма волостями відійшло до Литви [4, с. 53]. Конкретної дати переходу дослідник не називає, що значно нівелює даний факт. Справа в тому, що точно не відомо, коли саме Мосальськ потрапив у безпосереднє підпорядкування великого князя литовського, однак факт визнання місцевими князями московського протекторату було зафіксовано у 1500 р. З огляду на це, служба на дві сторони не була причиною втрати міста. О. Шеков акцентує увагу на тому, що місто належало князям до 1492 р. Проте російський історик вважає, що Мосальськ підпорядковувався лише нащадкам Василя Юрійовича [8, с. 165].

На нашу думку, хронологічно приналежність Мосальська до тої чи іншої родини виглядала так. Після одноосібного володіння містом Юрієм Святославовичем юрисдикція на нього у рівному співвідношенні переходить до його трьох синів. Далі ситуація стає дещо складнішою, адже невідома точна дата смерті кожного з них. Можемо припустити, що з другої половини 80-х рр. XV ст. (можливо у 1487 р. з початком прикордонної війни) Мосальськ перейшов у безпосереднє володіння великого князя литовського. На підтримку цієї тези виступає те, що більшість пожалувань мосальські князі отримують у 1480-х рр., можливо як компенсацію за втрату родового міста. Доречними виступають свідчення М. Бранденбурга, який пише: «мотивовь таковыхъ пожалованій вь современныхъ актахъ не приводится» [1, с. 21]. У документі дипломатичних посольств під 1492 р. зазначено, що великий князь литовський Олександр I скаржився на московських підданих, які «городь нашь Масалескь сожгли и самихъ князей нашихь Масалскихь вь полонь повели» [7, с. 73, 77]. В зв'язку з цим можемо припустити, що князям дозволялося перебувати у місті, навіть коли воно перейшло до великокнязівського домену, однак на них не поширювалися управлінські права.

Отже, політичний розвиток мосальської лінії верховських князів в порівнянні з іншими має свої особливості. Передусім, перехід вотчини від батька до синів супроводжувався наявністю рівних прав на володіння містом чи землями. Натомість, не досить вираженим був централізаторський принцип «старшого столу», що значно збільшувало шанси окремих князів на встановлення васалітету зі сторони сусідів. Карачев, на відміну від Новосилі, не став на тривалий час центром єдиного князівства, а пізніше втратив регіональну значимість. Тому Мосальськ позбувся можливості розраховувати на підтримку «вищого міста».

Серед князівських утворень, що виникли внаслідок розпаду Карачевського князівства, лише мосальським характерне тривале дотримання пролитовських позицій. Навіть після поширення московської влади у верхньоокському регіоні деякі родини залишилися у литовському підданстві. Умовно дану гілку можновладців по статусу та територіальному престижу можна поставити після родин Одоєвських та Воротинських. В силу досить обмежених джерельних відомостей ми можемо лише здогадуватися, чому вони все ж не здобули статус службових, хоч і мали значну «увагу» зі сторони Великого князівства Литовського. На нашу думку, це було пов'язано з тим, що володіння мосальських князів були не досить масштабними в порівнянні з володіннями та регіональною значимістю князів Новосильської лінії.

Список використаних джерел

1.Бранденбург Н. Род князей Мосальских. – СПб., 1892. – 557 с. 2.Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. – Львів, 2000. – 649 с. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/dynasty/dyn.htm. 3.Кром М. Меж Русью и Литвой. Пограничные земли в системе русско-литовских отношений конца XV - первой трети XVI в. – М., 2010. – 320 с. 4.Любавский М. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания первого литовского статута. – М., 1892. – 1006 с. 5.Никольская Т. Земля вятичей. К истории населения бассейна верхней и средней Оки в IX – XIII вв. – М., 1981. – 294 с. 6.ПСРЛ. Патриаршая, или Никоновская летопись. – Ч. 3. – Т. 11 – СПб., 1897. – 254 с. 7.Сборник императорского русского исторического общества (Сб РИО). – Т. 35. – СПб., 1882. – 957 с. 8.Шеков А. Верховские княжества. Середина XIII – середина XVI в. – М., 2012. – 364 с. 9.Kuczynski S. Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rządami Litwy. – Warszawa, 1936. – 412 s. 10.Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – 719 s.

Д. О. Цепков

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ У ХАРКІВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ У ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (БЕРЕЗЕНЬ 1917- КВІТЕНЬ 1918 РР.)

Створення ефективних місцевих органів управління є одним з головних завдань центральної влади в Україні. Тому для більш якісних реформ на сучасному етапі потрібно звернутись до історичного досвіду, зокрема до такого складного та суперечливого етапу історії України, як революція 1917-1921 років. З початком Лютневої революції 1917 року в Російській імперії почалися процеси демократизації життя країни. Територія України не виключення: у Києві було створено представницький орган українського народу – Центральну Раду. Одним зі своїх завдань діячі Центральної Ради бачили розвиток української культури, зокрема створення мережі національних шкіл. Для цього потрібно було створити ефективний апарат управління освітою, який би не тільки якісно проводив політику центральної влади, а й враховував регіональні особливості, зокрема присутність національних меншин.

У період з березня по червень 1917 року, тобто до проголошення І Універсалу, Центральна Рада не робила серйозних кроків, щодо реформування органів управління освітою. Основою управління освітою у часи Російської імперії були навчальні округи. Освітніми процесами харківської губернії завідував однойменний навчальний округ, але окрім вищезазначеної губернії у Харківський навчальний округ входили ще Воронізька, Тамбовська, Курська, Пензенська губернії та Область Війська Донського. Головою цього навчального округу у 1917 році був професор Харківського технологічного інституту І.А.Красуський [8, оп.1, спр.10, арк.2]. З початком Лютневої революції 1917 року навчальні округи було підпорядковано Міністерству Просвіти у складі Тимчасового уряду. Окремою структурою, яка опікувалася освітою в губернії було губернське земство та спеціальний відділ народної освіти при земській управі. Керував цим відділом у період з 1917 до травня 1918 рр. Г.І.Коркушко[2, оп.1, спр.3081, арк.55].

З проголошення І Універсалу у червні 1917 року та створенням першого українського уряду, Генерального секретаріату, на засіданнях органів влади в Україні все частіше підіймається питання створення української школи. Для швидкого та якісного реформування освіти в Україні потрібно було вносити зміни в структуру органів управління. Тим більше, юрисдикція Харківського навчального округу поширювалася на російські губернії. Вже у червні було додатково створено повітові та волосні відділи освіти при відповідних земських управах [2, оп.1, спр.3062, арк.42]. Протягом липня-серпня 1917 року було затверджено план створення української школи по всім українським губерніям на 1917/1918 навчальний рік. Наприкінці 1917 року школи харківської губернії почали звітувати перед губернським земством щодо кількості шкіл з українською мовою викладання. За

наданими статистичними відомостями, які подали 159 початкових шкіл Харкова і Харківського повіту станом на 20 грудня 1917 року, навчання українською мовою в перших класах було запроваджено в 44 школах (з них у 37 – за ініціативою повітових і волосних земств), російською мовою навчання продовжувалося в 108 школах, 7 шкіл не подали таких відомостей. Крім того, завданням губернських земств було переведення церковнопарафіяльних шків в управління органам місцевого самоврядування[2, оп.1, спр.3071, арк.3-154].

Після 7 листопада, коли владу у Петрограді захопили більшовики, та ухвалення Третього Універсалу Центральна Рада стає єдиним загальнодержавним органом, що здійснював управління освітою на Харківщині [1, с.46]. Освітні відділи при губернських, повітових та міських управах не забезпечували належного рівня українізації освіти в багатьох губерніях, у тому числі і Харківській[1, с.48]. У зв'язку з цим 10 листопада у багатьох губерніях була запроваджена посада губернського комісара освіти. На Харківщині з листопада до початку грудня 1917 р. цю посаду обіймав Д.І.Багалій, а з 8 грудня О.Н.Синявський [2, оп.1, спр.3062, арк.45].

Але найважливішим питанням було реформування діяльності навчальних округів. 28 грудня 1917 року Центральна Рада підписала указ про ліквідацію всіх трьох навчальних округів, які «залишились у спадок» УНР від Російської імперії: Київського, Харківського та Одеського [7, с.111]. 14 січня Центральна Рада прийняла ще один наказ скасувала дирекцію та інспекцію народних училищ. Найбільші проблеми виникли під час ліквідації Харківського навчального округу, оскільки на початку грудня, тобто вже на момент прийняття указу, Харківська губернія була захоплена більшовиками. Лише з березня 1918 року, тобто після підписання Брест-Литовського договору та відходу більшовиків з території УНР, відновився процес реформування освітніх органів на Харківщині. Управління освітою у Харківській губернії переходило до освітнього комісаріату, до складу якого мали увійти 7 осіб: четверо від українців та троє від національних меншин (поляків, євреїв та росіян). Було проведено передачу справ округу до комісаріату і розподіл роботи між комісарами [8, оп.1, спр.10, арк.1].

17 квітня 1918 року до Харкова приїхали П.Зайцев (від Міністерства освіти УНР) та К.Шило (від київського комісаріату) для інформування населення про діяльність Центральної Ради та контроль за проведенням реформ [8, оп.1, спр.10, арк.1-2].

Перший склад комісаріату був сформований з представників від українців, поляків і євреїв. Від української вчительської спілки увійшли: О.Н.Синявський, колишній губернський комісар освіти і вчитель української гімназії, М.А. Плевако – директор української гімназії, О.І. Соколовський – член міської думи і вчитель середньої школи, В.Н. Фісенко – учитель математики української гімназії. Від єврейського вчительства членом комісаріату став Л.І. Фельдман –учитель єврейської гімназії, від польського – К.І. Оконьський – учитель торгівельної школи. 25 квітня 1918 року було затверджено остаточний склад комісаріату, до вищезгаданого складу включили представника від росіян Г.І.Ющенка [7, с.112]. 29 квітня 1918 року у Києві у результаті військового перевороту до влади прийшов гетьман П.Скоропадський.

Таким чином, у період з березня 1917 до квітня 1918 року Центральна Рада намагалася створити ефективний державний апарат управління освітою в Україні, головним завданням якого мало стати реформування освіти в УНР та створення національної школи. Період з квітня по червня 1917 року – це етап узгодження власної політики з думкою Тимчасового уряду та звітування перед ним. З червня по листопад 1917 року Центральна Рада проводить деякі незначні зміни в органах управління освітою на Харківщині. З проголошенням Третього Універсалу Центральна Рада починає самостійно проводити процес державного будівництва. Наприкінці 1917 – на початку 1918 року була проведена реформа управління

освітою, але на Харківщині через більшовицьку окупацію вона проходила з відставанням та труднощами.

Список використаних джерел

1.Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917 – 1920 рр.)/А.М. Боровик. – Чернігів, 2008. – 368 с. 2.Державний архів Харківської області(далі - ДАХО). – Ф. 304. –Оп.1. - Спр.3062. – 123 арк. 3.ДАХО.- Ф. 200. –Оп.1. - Спр.485. – 36 арк. 4.Жуков С.М. Система управління мережею земських шкіл у Харківській губернії (1865 – 1919 рр.)/С.М.Жуков// Вісник НТУ «ХПІ». – Харків, 2014. - №25(1068). – С.29-37. 5.Іванова Н. Становлення та розвиток радянських органів державного управління освітою в Україні(1917-1920)/Н.Іванова// Вісн.Укр.Акад.держ.упр. при Президентові України. – К., 1999. - №1. – С.236-250. 6.Майборода С.В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917-1959 рр.)/ С.В. Майборода – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 308 с. 7.Сорочан Н.А. Ліквідація Харківського навчального округу в Україні у 1917-1919 роках/Н.А.Сорочан// Збірник наукових праць ХНПУ ім.Г.С.Сковороди. Серія «Історія та географія». – Х.:Майдан, 2012. - №45. – С.110-113. 8.Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України (далі - ЦДАВО). - Ф. 2201. - Оп. 1. - Спр. 963. - 41 арк.

О. О. Бабенко

ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГЕС З ПОГЛЯДУ ЧАСУ ТА АРХІВНИХ ДОКМЕНТІВ

Розбудова модерної української держави в умовах глобалізації й розвитку постіндустріального суспільства неможлива без глибокого переосмислення уроків минулої епохи, зокрема пов’язаних з «вершинними» досягненнями УРСР у складі «єдиного могутнього Союзу» – індустріалізацією країни. Індустріальні гіганти доби становлення «розвиненого соціалізму» завжди були предметом для гордощів радянських істориків, адже й справді «ударні комуністичні новобудови» завжди вражали своїм розмахом і швидкістю, з якою вони зводилися.

Якщо у 1930-х рр. швидкісні темпи «соціалістичного будівництва» були обумовлені, насамперед, підготовкою до майбутньої війни, то післявоєнна «штурмівщина» фактично зумовлювалася лише меркантильними міркуваннями регіонального та республіканського партійного керівництва про забезпечення власних кар’єрних злетів.

Документи, що містяться у фондовому зібранні Державного архіву Кіровоградської області, дають можливість осмислення історії будівництва Кременчуцької ГЕС не лише як унікального предмета досліджень з точки зору історії техніки, інженерної думки чи будівельної індустрії, а оцінити ввесь спектр проблем, з якими зіткнулися проектанти й будівельники під час зведення гідровузла, енергетики під час експлуатації станції. Серед комплексу таких проблем – створення величезної зони затоплення, що, в свою чергу, визначило ряд квестій, що торкаються питань збереження господарського потенціалу та екосистеми величезних територій навколо станції, а також втрат духовно-морального плану автохтонного населення та історико-культурної спадщини цієї частини Центрально-Українського регіону, актуальних донині.

Безперечно, завдяки будівництву КремГЕС Україна отримала джерело електроенергії встановленою потужністю понад 630 МВт та середньорічним виробництвом 1506 млн. кВт/год. найдешевшої енергії. Проте справжня її ціна досі залишалася нез’ясованою, прихованою.

Документи свідчать про постійні численні відхилення від початкових планів і проектів будівництва «3-го ступеню каскаду гідроелектростанцій на річці Дніпро», до яких вдавалося керівництво «Кременчукгесбуду» заради пришвидшення завершення комплексу будівельних робіт. За рахунок різноманітних технологічних новинок справді вдалося суттєво скоротити строки будівництва. Інженери й техніки віднайшли новаторські способи: бетонування на морозі для

збереження темпів будівництва восени та взимку, використання замінників бетонних конструкцій, одночасного проведення бетонних і монтажних робіт для прискорення підготовки місць під гідроагрегати. Як результат – наприкінці 1959 р. обласному та республіканському керівництву вдалося відрапортувати до Москви про введення ГЕС у дію достроково.

Невиправданий поспіх зумовив значні перешкоди для безперебійної роботи ГЕС після початку її експлуатації. Так, навесні 1960 року водосховище ще не набрало потрібної кількості води, достатньої для нормальної роботи змонтованих гідротурбін. Запуск ГЕС на повну потужність виявився лише «тимчасовою експлуатацією». На гідроагрегатах постійно виявляли й усували недоробки, постачання електричного струму споживачам здійснювалося «за тимчасовими схемами». Заміна багатьох механізмів та елементів електропередач призводила іноді до повної зупинки ГЕС. Серйозною проблемою виявилася велика кількість сміття у воді (наслідок недбалого «зачищення» від вікових лісів, садів, залишків колишніх жител та об'єктів народно-господарського комплексу величезної зони затоплення), що загрожувало турбінам ГЕС [1, С. 104, 105]. Хоч останній, 12-й, агрегат було введено в експлуатацію ще 31 жовтня 1960 року, лише з 1 жовтня 1963 року, ГЕС «експлуатували промислово». Однак впродовж 1963 – 1967 років колектив Кременчуцької ГЕС змушений був продовжувати ліквідацію недоробок, виявлених державною комісією [2, арк. 3, 4].

Таким чином, є очевидним: спроби прискорення підготовчих, будівельно-монтажних, технологічних, виробничих, експлуатаційних процесів понад нормальні проектні й планові показники, за кінцевим рахунком, завжди призводили до неочікуваного протилежного результату, а також породжували наслідки (у т. ч. й значні фінансові втрати), які мали б бути передбачені при більш обережному плануванні подальших дій.

Окрім проблем з експлуатацією, штучне пришвидшення комплексу будівельних робіт негативно вплинуло і на процес переселення мешканців майбутньої зони затоплення. Насамперед це стосувалося м. Новогеоргіївська (раніше поглинув літописний Крилів), жителі якого до останнього не знали про власне переселення. Для переселенців і будівельників «Кременчукгесбуду» почали будувати нове місто, яке спочатку так просто і називали: «Нове місто». Потім воно отримало назву «селище Хрущов», «місто Кремгес», а вже згодом, у 1969 році, було остаточно назване містом «Світловодськ».

З самого початку місто задумувалося як зразкове, проте прискорення будівництва станції призвело до того, що будувати його почали без генерального плану. На час (і під час) будівництва як слід не були продумані питання електропостачання, водопостачання, каналізаційних мереж. Більш того, зазначені комунікації подекуди починали прокладати вже після того, як були зведені й заселені будинки та замощені вулиці. Згодом з'ясувалося, що вибір місця для міста був невдалий і його частина підтоплюється під час повені навесні або під час сильних дощів. Не була продумана і конструкція будинків, частина яких була спроектована з пічним опаленням і залишалася такими довгий час (двоповерхові 8-миквартирні будинки на вул. Івана Конька, зведені ще у 1954 р., – й досі!) після того, як у місті побудували котельні та мережу централізованого опалення. Комунікації виконувалися як тимчасові і допускали серйозні втрати тепла. За спрощеною конструкцією створювалися житлові багатоквартирні будинки, що спричиняло зайві побутові труднощі [3, арк.11-13]. Хронічною через відсутність достатньої кількості джерел на обраному місці стала проблема водопостачання майбутнього міста [4, арк.25]. Хоча місто було взяте на баланс Кіровоградським облвиконкомом у 1963 р., налагодження життя у ньому продовжувалося аж до епохи «Перебудови».

Серйозними були господарські втрати регіону. Загальна вартість втрат у сільському господарстві трьох областей (Кіровоградська, Черкаська, Полтавська),

чиї території у буквальному сенсі «пішли під воду», обчислювалася майже у 46 млн. крб. Окрім селянських подвір'їв, підлягали знесенню також колгоспні будівлі. Загалом, повністю підлягали руйнуванню 147 господарств з 224, 5 господарств втрачали незначну частину низовинних земель, 39 розформовувалися зовсім і долучалися до інших господарств. Для компенсації колгоспам втрат земель різного призначення за планами передбачалися широкі комплексні меліоративні заходи зі зволоження та (чи) осушення земель на нових територіях, але у повному обсязі відповідні роботи виконаними не були.

Найбільшою плановою проблемою при будівництві КремГЕС вбачалася, і справедливо, затоплення великої кількості населених пунктів. І якщо міста Черкаси, Чигирин та Смілу таки вдалося, хоч і після тривалих дискусій, зберегти від затоплення, то доля інших 186 (!) населених пунктів була трагічною. Всі вони зникали під товщами дніпровської води [5, арк. 31]. Так, у м. Новогеоргіївськ, затоплювалася вся комунальна та приватна власність, а також вся промисловість, автомобільні дороги і відрізок залізниці протяжністю 16,5 км. Загальні затрати на перенесення міста запланували 102, 9 млн. крб. Однак до плану внесли корективи, тож вирішили прокласти через Дніпро автомобільну дорогу та залізницю поруч одна з однією, включно з мостом через Дніпро. Після усіх змін сума затрат у кінцевому рахунку перевищила 46 млн. крб. До зони затоплення Кременчуцьким водосховищем потрапляли 47 тис. га лісів. Загальні запаси деревини в них сягали 1872, 8 тис. м куб. На знищення лісів у зоні Кременчуцького водосховища запланували витратити 21766,6 тис. крб. [5, Арк. 44-47].

Суттєво постраждало екологічне середовище внаслідок підтоплення сільськогосподарських угідь навколо водосховища, засмічення його дна залишками лісу та промислового сміття. Виникла проблема синьо-зелених водоростей, які щорічно отруюють води штучного моря. Були назавжди втрачені численні історичні та культурні пам'ятки, передусім археологічні, багато з яких залишилися недослідженими і, навіть, невідомими. Справжньою гуманітарною катастрофою для майже півмільйона переселенців стала втрата могил предків.

Таким чином можна зробити закономірний висновок про те, що втрати від непродуманої, штучно прискореної всупереч економічній та суспільній необхідності реалізації у цілому корисного проекту призвели до цілого ряду негативних наслідків, що зараз, через понад півстоліття з часу його здійснення, ставлять під сумнів його справжню доцільність

Список використаних джерел

1.Энергетическое строительство. 1961 г. №23. 2.Державний архів Кіровоградскьої області (ДАКО), фонд Р-6713 опис 3, справа 57. 3.ДАКО, ф. Р-6713, оп.3, спр.53. 4.ДАКО, ф. П-437, оп.1, спр.565. 5.ДАКО, ф. Р-6713, оп.4, спр.3.

СЕКЦІЯ VIII.
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Н. П. Кризина

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розвиток системи охорони здоров'я є невід'ємною складовою рівня і якості життя населення та виконує найважливішу роль в економічному розвитку країни, забезпечуючи відтворення і якість трудових ресурсів, що створюють базу для соціально-економічного зростання.

В сучасних умовах реформування галузі охорони здоров'я рівень якості й доступності медичних послуг, як і раніше, не задовольняє потреб основної маси населення. Принципові зміни умов функціонування галузі не привели поки що до системної трансформації системи управління охороною здоров'я. Адже всім відомо, що управління є визначальний чинник стану й результатів у будь-якій сфері життєдіяльності суспільства.

Незважаючи на підвищений інтерес учених до галузі охорони здоров'я, багато принципових питань ще не вирішені, зокрема, ті, що пов'язані з виявленням особливостей регіональної системи охорони здоров'я як об'єкта управління; оцінюванням можливостей ресурсного потенціалу галузі, обґрунтуванням і характеристикою фінансово-економічних механізмів та завдань удосконалення управління процесами розвитку системи охорони здоров'я.

Методології побудови системи державного управління медичної допомоги присвятили свої фундаментальні праці такі вітчизняні вчені: М.М. Білинська, Ю.В. Вороненко, Т.С. Грузєва, О.П. Гульчій, Г.В. Дзяк, Д.В. Карамишев, Б.П. Криштопа, В.В. Лазоришинець, В.М. Лобас, В.Ф. Москаленко, З.О. Надюк, М.Є. Поліщук, Я.Ф. Радиш, І.В. Рожкова, І.М. Солоненко, О.С. Шаптала та ін.

Мета роботи полягає у дослідженні та впровадженні механізмів державного регулювання фінансово-економічного забезпечення медичної допомоги на регіональному рівні.

По-новому впливати на процеси регулювання системи охорони здоров'я можна також усередині галузі запроваджуючи нові механізми фінансово-економічного забезпечення.

Незважаючи на підвищений інтерес учених до галузі охорони здоров'я, багато принципових питань тільки окреслено, але не вирішено, зокрема ті, що пов'язані з виявленням особливостей регіональної системи охорони здоров'я як об'єкта управління; оцінюванням можливостей ресурсного потенціалу галузі, обґрунтуванням і змістовною характеристикою ключових напрямів та завдань удосконалення управління процесами розвитку системи охорони здоров'я.

Разом з тим, рівень досліджень у сфері механізмів державного управління системою охорони здоров'я, особливо на регіональному рівні, у сучасній вітчизняній літературі не відповідають суспільним потребам. Залишаються не врегульованими підходи до розробки Концепції розвитку системи охорони здоров'я в Україні тощо.

Забезпечення належних темпів розвитку охорони здоров'я в Україні й наближення її до кращих міжнародних стандартів вимагають пошуків нових підходів до функціонування галузі та фінансування системи за рахунок різних джерел [1].

Оскільки на сьогодні основним джерелом фінансового забезпечення охорони здоров'я є кошти державного й місцевих бюджетів, розвиток цієї сфери суспільних відносин є обмеженим і не задовольняє потреб населення.

Основними причинами, які негативно впливають на вирішення цих проблем, є організаційні та функціональні.

Організаційні причини зумовлені, з одного боку, неефективними діями або бездіяльністю державних структур на рівні суспільства, а з іншого – недоліками організації діяльності кожної конкретної медичної установи. Не розроблена ефективна система фінансового менеджменту, дієва нормативно-правова основа функціонування та розвитку охорони здоров'я. Наявні непоодинокі факти фінансових зловживань, нецільового, неекономного та неефективного використання бюджетних коштів. Неофіційні платежі є показником зростання корупції [2].

Наявність значної кількості проблем вимагає розробки концептуального підходу до реформування системи охорони здоров'я й механізму її фінансового забезпечення.

Насамперед, мають бути розроблені стандарти забезпечення установ охорони здоров'я матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами.

Стандартизація дасть змогу вирішити такі проблеми: 1) забезпечити єдиний підхід до надання медичної допомоги; 2) створити умови для уніфікації системи ціноутворення на медичні послуги; 3) встановити стандарти лікарського забезпечення шляхом введення єдиної формулярної системи, що визначає набір лікарських засобів і медикаментів, обов'язкових для медичних установ відповідного рівня; 4) визначити нормативи оснащеності різних типів державних і муніципальних медичних установ обладнанням та термінів їх оновлення; 5) створити основу для визначення порядку інвестування будівництва нових об'єктів охорони здоров'я, реконструкції й придбання дорогого устаткування за рахунок відповідних бюджетів [3].

Однією з найбільш складних проблем управління ресурсним потенціалом системи охорони здоров'я є визначення єдиних критеріїв оцінювання роботи лікувально-профілактичних установ. Завдання полягає в тому, що необхідно знайти методи порівняння результатів, отриманих медичною установою, з розмірами фінансових витрат, з якими пов'язано отримання цих результатів.

На регіональний рівень забезпечення медичної допомоги виноситься: 1) розвиток охорони здоров'я з урахуванням регіональних особливостей; 2) розробка та виконання регіональних програм охорони здоров'я.

Необхідність розробки фінансово-економічного механізму державного регулювання ресурсним потенціалом системи охорони здоров'я на регіональному рівні визначається декількома обставинами: 1) має бути забезпечена спадкоємність в управлінні системою охорони здоров'я по всій вертикалі галузі; 2) досягнення цілей стратегії соціально-економічного розвитку області значною мірою залежатиме від ефективності управління ресурсним потенціалом системи охорони здоров'я області.

Механізми державного управління ресурсним забезпеченням системи охорони здоров'я на регіональному рівні

Розробляючи механізми удосконалення ресурсним забезпеченням системи охорони здоров'я на регіональному рівні його організації й управління на основі вибраних соціальних і медичних пріоритетів, слід враховувати ту обставину, що рівень здоров'я населення залежить не тільки від охорони здоров'я, його потенціалу, обсягів фінансування та рівня ресурсного забезпечення, а й і від інших чинників. Тому вдосконалення управління охороною здоров'я має бути пов'язане з пріоритетами розвитку інших галузей. З погляду системного підходу до управління це означає, що ефективність функціонування всієї системи не може бути досягнута тільки за рахунок удосконалення однієї з її підсистем.

Список використаних джерел

1.Авраменко Н.В. Державне управління системою охорони здоров'я на регіональному рівні: сучасний стан, шляхи вдосконалення : монографія / А.В. Авраменко. – Запоріжжя : КПУ, 2010. –

194 с. 2.Статистичний збірник «Економічна активність населення України» 2014 рік: Статистичний бюлетень //Державна служба статистики України. – Київ. – 20 с. 3.Lekhan V.N. Ukraine: Health system review / V.N.Lekhan, V.M. Rudiy, M.V.Shevchenko, D. Nitzan Kaluski, E.Richardson // Health Systems in Transition. - 2015. – No. 17(2) – с. 1–153.

Н. С. Орлова

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Основною метою державного управління соціально-економічною сферою країни є забезпечення належних умов для сталого економічного розвитку і, на цій основі - створення орієнтирів ефективної соціальної політики, що вирішує основні завдання забезпечення стійкого збалансованого економічного зростання та розвитку, високого рівня зайнятості населення та продуктивності праці, ефективного використання ресурсів в державі, поліпшення корпоративних відносин, удосконалення методів антикризового управління економікою і формування регіональної системи країни.

Перехід України до сталого економічного розвитку, її інтеграція до європейського і світового співтовариства вимагають запровадження сучасної практики взаємодії держави і бізнесу, а також бізнесу і суспільства, які б дозволили посилити взаємну відповідальність усіх учасників суспільного життя, створити умови для подальшого стабільного розвитку суспільства.

Головною метою роботи є розробка науково - практичних рекомендацій щодо розвитку державних та регіональних механізмів реалізації стратегії сталого розвитку в Україні.

Стратегія сталого розвитку «Україна - 2020» прийнята в Україні у 2015 р. та визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України [1].

Основним завданням державного управління у забезпеченні належних умов для сталого економічного розвитку є - створення орієнтирів ефективної соціально-економічної політики на основі впровадження принципів соціальної відповідальності та формування ефективної регіональної системи України.

Для реалізації державної політики сталого розвитку необхідно вирішення наступних завдань: узагальнити підходи антикризового управління економікою в умовах глобалізації; визначити напрямки державного управління в умовах економічної кризи; охарактеризувати особливості державного регулювання соціальної сфери країни з урахуванням міжнародного досвіду; визначити стратегічні орієнтири соціальної політики України; дослідити механізми управління корпоративними правами в економіці України з урахуванням основних функцій держави; виявити державні механізми формування корпоративного сектору економіки України для подальшого їх розвитку; визначити основні особливості регіонального управління як частини державного управління економікою.

Методологічною базою дослідження політики сталого розвитку є функціонуючи державні та регіональні програми підтримки і стимулювання корпоративної соціальної відповідальності, аналітичні дані Центру «розвиток корпоративної соціальної відповідальності»(Україна), міжнародні ініціативи і стандарти звітності сталого розвитку, нефінансова звітність корпорацій України (2010-2015), аналітичні дані Міжнародної ради з науки (ICSU)(2013-2014).

Одним з головних механізмів реалізації державної соціально-економічної політики в Україні є впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності, які є підґрунтям формування нової концепції сталого розвитку країни.

Успіхи України щодо соціальної складової сталого розвитку, то країна вже до-

сягла певного прогресу у скороченні рівня абсолютної бідності, забезпеченні доступу до початкової та середньої освіти, покращенні материнського здоров'я та скороченні дитячої смертності. Тим не менш, незважаючи на ці досягнення, бідність залишається дуже гострою проблемою. Іншими проблемними сферами є якість освіти, відсутність прогресу із скорочення ґендерної нерівності та значного розриву у рівні доходів жінок і чоловіків, суттєве зростання епідемії ВІЛ/СНІДу та туберкульозу і загострення проблем охорони навколишнього середовища [2].

Починаючи з 2013 р. в Україні діє проект «Прискорення прогресу в досягненні Цілей Розвитку Тисячоліття в Україні», який має на меті на підтримку зусиль Уряду на шляху досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) через удосконалення системи моніторингу, зміцнення спроможності щодо формування політики на основі ЦРТ, планування та інтеграції ЦРТ у стратегічні документи.

Важливим аспектом цієї роботи є просування концепцій людського розвитку, соціальної інтеграції та якості життя з метою забезпечення вироблення інклюзивної соціально-економічної політики. Проект також підтримує діяльність з питань Порядку денного розвитку на період після 2015 року [2] .

Не вирішеними залишають гострі питання щодо надання умов до впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах; забезпечення відповідального інвестування в умовах сталого розвитку економіки; проаналізовано методичні підходи до підготовки нефінансової звітності корпорацій.

Список використаних джерел

1.Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» Указ Президенту України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс] / Законодавство // Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015. 2.ПРООН Офіційний сайт / [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://www.ua.undp.org/content /ukraine/uk/home/operations/projects/poverty_reduction/project_sample1121111/.

О. О. Дорошенко, Н. П. Кризина

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМИ РЕСУРСАМИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Актуальність проблеми. Кадри, залучені у сфері охорони здоров'я, є найбільш вагомим і цінним ресурсом, залученим при наданні медичної допомоги населенню [1, с.4]. Забезпечення людськими ресурсами у необхідній кількості, необхідної кваліфікації та у місцях, де повинна надаватися медична допомога є передумовою доступного, ефективного та якісного обслуговування населення. Достойні умови і оплата праці, можливості професійного росту, матеріально-технічна база, раціональний розподіл обов'язків між різними фахівцями є умовами ефективного використання людських ресурсів.

Мета. Метою дослідження є вивчення впливу державного регулювання на ефективність кадрового забезпечення працівниками сфери охорони здоров'я України.

Виклад основного матеріалу. В Україні держава прямо та опосередковано визначає кількісний та якісний склад людських ресурсів у галузі охорони здоров'я. Пряме регулювання здійснюється за рахунок: (1) запровадження нормативів, які визначають кількість і характер фахівців, які повинні працювати у закладах охорони здоров'я, а також нормування навантаження; (2) щорічного замовлення щодо підготовки та перепідготовки/підвищення кваліфікації кадрів охорони здоров'я. Опосередковане регулювання людських ресурсів відбувається за рахунок встановлення розмірів оплати праці, правил атестації та переатестації персоналу закладів охорони здоров'я, створення умов для праці і професійного розвитку тощо.

Галузь охорони здоров'я є третьою найбільшою галуззю після промисловості і освіти за кількістю залучених найманих працівників: в секторі охорони здоров'я

станом на лютий 2016 року працювало 867,1 тис. штатних працівників, або 11% від загальної кількості штатних працівників, зайнятих в усіх галузях економіки [2, с.3]. На фонд оплати праці в секторі охорони здоров'я в 2015 році було витрачено 30695,3 млн. грн [3, с.9], або близько половини усіх видатків сектору. За даними обліку фактичних видатків, близько 84% бюджету амбулаторних закладів та 74% бюджету у районних лікарнях витрачалося на фонд оплати праці у 2013 році. При цьому, оплата праці у галузі є у 1,3 рази нижчою від середнього рівня зарплат в усіх секторах економіки і нижчою від середніх зарплат у промисловості у 1,4 рази [3, с. 11].

За офіційною статистикою, в Україні забезпеченість на 10 тис. населення складає 43,5 лікарів усіх спеціальностей та 88,6 працівників з числа середнього медичного персоналу [4]. При цьому чисельність практикуючих лікарів на 10 тис. населення складає 35,2 [5, с. 114]. Такий показник характерний для країн з високим рівнем розвитку – в країнах ЄС аналогічний показник складає 35,5.

Однак, в Україні діють викривлені стимули щодо залучення кадрових ресурсів у галузь. Оскільки значна частина ресурсів в охороні здоров'я надходить від неформальних платежів населення, найбільш привабливими є окремі медичні спеціальності, в першу чергу у великих містах. Це підтверджується тим, що найбільший дефіцит кадрів існує у первинній ланці, особливо в сільській місцевості. Значна частина працюючих лікарів (20-25%) досягла пенсійного віку [6].

Разом з тим, аналіз кадрового забезпечення ускладнений тим, що не існує повноцінної інформації про розміщення, склад та кваліфікації людських ресурсів, задіяних у галузі, на рівні окремих територій та закладів охорони здоров'я. Проблема невідповідності офіційної звітності про якість кадрового потенціалу країни реальному стану справ нещодавно обговорювалася під час Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Державне управління людськими ресурсами у сфері охорони здоров'я в Україні». Одним з першочергових кроків є створення єдиного електронного реєстру кадрів галузі, який би дозволив визначити потенціал та потреби розвитку людських ресурсів в секторі.

Для здійснення ефективних кроків оптимізації кадрових ресурсів галузі необхідністю є формування стратегії кадрової політики у сфері охорони здоров'я [1, с.20; 7]. При цьому функція визначення потреби у кадрах та регулювання забезпечення людськими ресурсами має бути децентралізованою. При оплаті за послугу або за визначений обсяг медичної допомоги, надавачі послуг мають отримати право самостійно визначати штатний розклад та кадрове забезпечення. Функцією регулятора має бути періодичне визначення потреб населення у медичному обслуговуванні та формування замовлення на послуги охорони здоров'я, забезпечення надання послуг належної якості за рахунок проведення моніторингу виконання стандартів та аудиту якості обслуговування. Додатковою функцією регулювання з боку держави має бути періодичне вивчення потреби у кадрових ресурсах та довгострокове планування заходів з до- і післядипломної підготовки фахівців для забезпечення сталого розвитку галузі.

Висновки і пропозиції. Для забезпечення ефективного і сталого забезпечення кадровими ресурсами галузі охорони здоров'я необхідним є перегляд та оптимізація заходів з державного регулювання. Наявні механізми щодо планування, залучення та матеріального забезпечення умов і оплати праці не є адекватними. Не існує ефективних засобів обліку та планування кадрів галузі, а існуючі стимули є викривленими і не стимулюватимуть стратегічний розвиток первинної ланки та надання медичної допомоги належної якості у сільській місцевості. Це свідчить про необхідність модернізації регулювання кадрового забезпечення за рахунок створення дієвих механізмів визначення потреб у кадрових ресурсах відповідно до потреб населення у медичній допомозі різного рівня, а також запровадження стратегічного підходу до розвитку кадрових ресурсів галузі. Такий підхід має включа-

ти заходи довгострокового планування до- і післядипломної підготовки фахівців для забезпечення сталого розвитку галузі.

Список використаних джерел

1.Авраменко Т. Кадрова політика у реформуванні вітчизняної сфери охорони здоров'я: аналітична доповідь / Т.П. Авраменко. – Київ: НІСД, 2012. – 35 с. 2.Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників у лютому 2016 року: Статистичний бюлетень. – Київ: Державна служба статистики України, 2016. – 22 с. 3.Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників у грудні 2015 року: Статистичний бюлетень. – Київ: Державна служба статистики України, 2015. – 22 с. 4.Медичні кадри. Держстат України, 1998-2016. [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу http://ukrstat.gov.ua/. 5.World health statistics 2015. – World Health Organization, 2015 – 164 с. 6.Медико-демографічна ситуація та основні показники надання медичної допомоги населенню в регіональному аспекті. – Київ: ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України», 2014. – 168 с. 7.Резолюція щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Державне управління людськими ресурсами у сфері охорони здоров'я в Україні» [Електронний ресурс] // Національна академія державного управління при Президентові України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.apteka.ua/article/367210.

О. В. Звіздай

НАПРЯМКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

З 1 січня 2016 року набуває чинності в повному обсязі Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що є вагомим кроком на шляху інтеграції України до європейського співтовариства. Вирішальною умовою такої інтеграції є як дотримання права наших територіальних громад на місцеве самоврядування, так і забезпечення спроможності місцевих рад та їхніх виконавчих органів виконувати свої повноваження [1].

В Україні проводиться довгоочікувана реформа місцевого самоврядування та децентралізація влади, яка передбачає передачу більших повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад. Важливою складовою та запорукою реалізації цієї реформи є формування спроможних громад, яке відбувається шляхом об'єднання територіальних громад. В країні вже об'єдналося 159 громад.

Звітний рік ознаменувався гідним продовженням процесів реформування місцевого самоврядування, започаткованих в результаті Революції гідності. Відбулася бюджетна і податкова реформа, що забезпечила територіальні громади додатковими ресурсами. Відбулися чергові місцеві вибори на новій законодавчій основі. Водночас у розвитку місцевого самоврядування виникли нові проблеми та загрози.

Основними завданнями, які має здійснити Уряд України у 2016 році задля подальшого провадження децентралізації в Україні мають бути:

1.Підтримка об'єднання територіальних громад та підвищення їх спроможності.

2.Передача повноважень на місця та розвиток місцевої демократії.

Тобто, влада в поточному році має сконцентрувати зусилля на підтримці об'єднаних територіальних громад та показати успіх управління на базовому рівні.

Окрім того, в країні необхідно чітко розподілити повноваження та відповідальність на різних рівнях – громади, міста, району, області, зокрема у сфері освіти та охорони здоров'я.

Оптимізація видатків у різних сферах, передбачена Державним бюджетом на 2016 рік, не має йти на шкоду органам самоврядування та заважати здійсненню управління місцевими громадами.

Дуже важливо, щоб передані повноваження від органів влади органам самоврядування були виконані та якісно впливали б на життя людей. Владі необхідно навчити місцеві громади ефективно управляти власними ресурсами шляхом організації різноманітних курсів підвищення кваліфікації та надання методичної і юридичної допомоги. Так в кожній області створено офіси реформи.

Також, досить важливе значення для реформи децентралізації в Україні має розвиток місцевої демократії. Це питання здатне забезпечити відповідальність органів місцевої влади як перед державою, так і перед своїми громадянами.

Місцеві громади повинні бути зацікавлені у своєму розвитку, адже задля зростання економіки необхідно створювати робочі місця, залучати інвесторів, впроваджувати реформи, проводити заходи з енергоефективності та зменшувати свої адміністративні витрати.

В даний час головним для об'єднаний територіальних громад є їх спроможність, можливість концентрувати фінанси і спрямовувати їх на розробку проектів регіонального розвитку. Адже Державним бюджетом на 2016 рік передбачено:

1,9 млрд грн на соціально-економічний розвиток, зокрема, на основі стратегії регіонального розвитку;

1 млрд грн — на підтримку об'єднаних територіальних громад;

3 млрд грн — на фінансування Державного фонду регіонального розвитку.

На фінансову підтримку об'єднаних територіальних громад з державного бюджету виділяються значні ресурси. Перш за все це кошти державного фонду регіонального розвитку (далі - ДФРР), які спрямовуються на реалізацію програм та проектів цих громад.

В основному громади презентують проекти пов'язані з розвитком інфраструктури, а саме будівництвом та реконструкцією водогонів, очисних та каналізаційних споруд, вуличного освітлення, створенням полігонів твердих побутових відходів. Також, для роботи комунальних підприємств необхідна сучасна спецтехніка. На другому місці — проблеми пов'язані з освітою та медициною.

Реформа децентралізації сприяла створенню на Полтавщині 14 об'єднаних громад. В 2015 році створено 2 міські громади (Глобинська та Пирятинська), 3 селищні (Шишацька, Артемівська і Семенівська) та 9 сільських: Омельницька, Недогарківська, Пришибська, Піщанська, Червонознам'янська (Кременчуцький район); Білоцерківська (Великобагачанський район), Клепачівська, Новоаврамівська та Покровсько-Багачанська (Хорольський район).

У 2015 році вдалося реалізувати два проекти, на які з ДФРР виділили 2,2 млн грн. Це проекти будівництва водогону для забезпечення мешканців Омельницької ОТГ та придбання сучасного шкільного автобусу для підвезення учнів Білоцерківської ОТГ.

У цьому році Регіональна комісія відібрала та рекомендувала для фінансування ДФРР 9 проектів ОТГ на загальну суму 17,5 млн. грн., зокрема за рахунок коштів ДФРР 12,8 млн грн. Ці проекти передбачають реконструкцію будівлі Михайликівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Шишацької ОТГ та нежитлової будівлі-будинку для людей похилого віку Семенівської ОТГ, будівництва полігону твердих побутових відходів Пирятинської ОТГ, вуличного освітлення села Рокитне Омельницької ОТГ та села Пришиб Пришибської ОТГ, водогону системи водопостачання та водовідведення Омельницької ОТГ, придбання спецавтомобіля «Швидка медична допомога» Білоцерківської ОТГ, шкільного автобусу Клепачівської ОТГ, екскаватора-навантажувача для потреб експлуатації системи комунальних водогонів і каналізації Глобинської ОТГ.

Зараз об'єднані громади очікують на субвенцію з Державного бюджету, яка надається для створення чи модернізації інфраструктури ОТГ та може спрямовуватись на нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт об'єктів інфраструктури, що належать до комунальної форми власності, зокрема на виготовлення проектної та містобудівної документації. На Полтавщину передбачено субвенцію в розмірі 57 млн грн. Під час розподілу цих коштів буде враховано площу сільських територій громад та відповідно чисельність населення.

Отже, за умови вирішення законодавчих, організаційних та соціальних проблем місцеві бюджети, у майбутньому зможуть мати достатній обсяг коштів на

виконання делегованих повноважень, а громадяни України отримають нарешті підвищення якості надання медичних, освітніх, соціальних та інших послуг.

Водночас, збільшення ресурсу на регіональному рівні передбачає збільшення відповідальності, в тому числі перед власною громадою. Адже чиновники на місцях отримають більше повноважень приймати рішення, щодо використання додаткового фінансового ресурсу.

Список використаних джерел

1.2015 місцеве самоврядування в Україні. / Асоціація міст України. – Режим доступу: http://auc.org.ua/sites/default/files/stanlg_2015_0.pdf.

О. В. Онуфрієнко

МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ У КОНВЕРГЕНТНИХ СУСПІЛЬСТВАХ: ПЕРСПЕКТИВИ РЕЦЕПЦІЇ

Необхідність здійснення порівняльних досліджень у сфері публічного адміністрування для вивчення зарубіжного досвіду та запозичення ефективних управлінських рішень і підходів до організації державної служби - один із найважливіших факторів розбудови вітчизняної науки державного управління як самостійної галузі суспільствознавства. Невипадково компаративна парадигма виступає одним із пріоритетних напрямів і на сучасному етапі її розвитку, а питома вага порівняльних досліджень є значно вищою, ніж в інших суспільних науках, у тому числі юриспруденції та політології. Актуальність, суттєве гносеологічне та прикладне значення порівняльних досліджень у сфері державного управління підтверджуються не тільки широким предметним діапазоном монографічних досліджень та їх результатами, численними науковими публікаціями у фаховій періодиці, дидактичними джерелами та тематикою міжнародних науково-практичних конференцій, але й конкретними запитами до наукової спільноти, сформульованими у контексті складної та часто суперечливої практики вітчизняного державного будівництва.

У той же час факт кореляції моделей державної служби різних країн із складною системою культурно-цивілізаційних факторів не викликає сумнівів у сучасних дослідників. Звичайно вони групуються трьома основними напрямами: характер історичного розвитку країни в цілому, особливості правової системи, специфіка державного устрою [5, с. 225-227]. Не є випадковим, що наявні підходи до класифікації моделей державної служби переважним чином побудовані на основі даних порівняльного правознавства, країнознавства тощо або мають відверто вузький характер, коли класифікація використовує лише часткові критерії (виокремлення кар'єрної, посадової та змішаної моделей тощо) [3, с. 272].

Ураховуючи це, є достатні підстави запропонувати новий підхід, що здатний системно ув'язати соціокультурні, правові та політичні аспекти традиції державної служби із її сучасними структурно-функціональними особливостями в різних державах світу.

Вихідним положенням такого підходу є розуміння обумовленості моделей державної служби конкретно-історичною формою взаємодії держави і громадянського суспільства, зміст якої утворюють складні процеси одночасної багатоаспектної конвергенції та дивергенції, що відбуваються в інституціональній, ціннісній, телеологічній, інструментальній площинах. Це дозволяє виокремити та розмежувати конвергентні, дивергентні і змішані (гібридні) форми взаємодії та, - відповідно, - соціуми. Першим притаманне системне зближення інститутів громадянського суспільства та органів державного управління, певна форма практичної реалізації концепції суспільного договору, переважно еволюційний усталений розвиток відносин між ними, і внаслідок цього – невелика схильність до системних

соціальних криз [4, с. 6-8]. У ракурсі властивостей моделей державної служби та специфіки її традиції системна конвергенція між державою та громадянським суспільством проявляється передусім у наступному:

1) реальна потенційна можливість переходу на державну службу представників громадянського суспільства та перспектива покладення деяких функції державної служби на громадянське суспільство у контексті моделей самоорганізації. Історичне «визрівання» державної служби з інститутів громадянського суспільства (інституціональний аспект конвергенції);

2) лояльність чиновників на трьох рівнях – до держави в цілому (незважаючи на ротацію політичних еліт), до державної служби та до громадян як реципієнтів послуг. Високі вимоги до особистісних якостей держслужбовця, в тому числі високі моральні стандарти, реальна орієнтація державної служби на проблематику забезпечення прав і свобод людини (ціннісний аспект);

3) переконаність у тому, що державна служба та громадянське суспільство мають важливу спільну справу, - розбудову держави і суспільства, незважаючи на той чи інший ступінь «кастовості» публічної служби. Підтримка духу кооперації, співробітництва як у самій держслужбі, так й у її співпраці з громадянським суспільством (телеологічний аспект);

4) висока ефективність діяльності державної служби, оптимальність її структури та функцій, дієвість традиційних адміністративних методів та апробація управлінських підходів, що можуть використовуватися громадянським суспільством. Великий ступінь інформатизації держслужби, зважаючи на реалії сьогодення, які формуються інформаційним суспільством, легкий доступ до послуг державної служби та відсутність надмірної бюрократизованості (інструментальний аспект) тощо.

Яскравим прикладом сильної конвергентної моделі державної служби є державна (цивільна) служба США. Її еволюція та сучасний стан були значною мірою зумовлені трьома фундаментальними факторами. По-перше, це практична реалізація концепції суспільного договору як вагомого цивілізаційного імпульсу, що був втілений у Мейфлауерській угоді (Mayflower Compact) і став символічно-концептуальною основою розвитку не тільки галузі конституційного права США, але й державності в цілому. Зазначений фактор не завжди потрапляє у фокус досліджень моделей державної служби в контексті науки державного управління. Разом із тим суспільний договір як один з найважливіших соціальних архетипів принципово визначив і головну мету співіснування держслужби та громадянського суспільства – продуктивна взаємодія задля досягнення загального блага, зв'язаність чиновників неписаним договором із суспільством. Другий фактор в американських літературних джерелах описується формулою М. Нельсона «демократія виникла раніше, ніж бюрократія», внаслідок чого остання була вимушена адаптуватися до егалітарного суспільства та підкорятися політичній кон'юнктурі [1, с. 274-275]. У вітчизняних дидактичних джерелах саме цією формулою звичайно починають аналіз державної служби у США, що є цілком умотивованим (хоча і не згадують автора) [5, с. 224]. Третій фактор, що визначив парадигму розвитку держслужби у США, – стійкі традиції самоврядування, самоуправління «вільних людей на вільній землі» [2, с. 292].

Сумарно означені чинники результували у фундаментальне переосмислення природи політичної влади й утворили «вихідну точку» розвитку державної служби США [1, с. 270], сформувавши парадигму її подальшої еволюції в контексті конвергентної форми взаємодії громадянського суспільства і держави та визначивши її сучасні характеристики.

Пропонований підхід до вивчення моделей державної служби в контексті форми взаємодії держави то громадянського суспільства іманентно враховує категорії «традиція» та «модель», дозволяючи розглянути у складному взаємозв'язку

важливі соціокультурні чинники, які впливають на формування характеристик моделей держслужби, але звичайно залишаються «за дужками» як у дослідженнях з науки державного управління, так і в межах інших суспільних наук.

Продемонстрована залежність моделей державної служби від конкретно-історичних особливостей форм взаємодії держави і громадянського суспільства дозволяє зробити висновок про складність системного запозичення конвергентних моделей організації держслужби в умовах гібридної форми взаємодії держави та громадянського суспільства, що є характерною для України, з притаманними їй одночасними процесами конвергенції та дивергенції і схильністю до циклічної системної соціальної кризи.

Окреслений підхід здатний підсилити прогностичну функцію науки державного управління, оскільки пропонує методологічний та поняттєво-термінологічний інструментарій, здатний не тільки пояснити складні та неоднозначні моменти в еволюції та сучасному стані різних моделей державної служби, ув'язавши їх зі специфікою форми взаємодії держави і громадянського суспільства, але й оцінити ймовірні результати рецепції елементів моделей організації державної служби на вітчизняному ґрунті, що і складе перспективу подальших досліджень у визначеному напрямку.

Список використаних джерел

1.Государственная служба (комплекс. поход): Учеб. пособие / А.В. Оболонский, А.Г. Барабашев и др. – М.: «Дело», 2000. – 440 с. 2.Державна служба : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) [та ін.]. - К. ; Одеса : НАДУ, 2012. - Т. 1. - 372 с. 3.Енциклопедія державного управління у 8-ми томах. - Том 6: ДЕРЖАВНА СЛУЖБА / наук.-ред. колегія : С.М. Серьогін (співголова), В.М. Сороко (співголова) та ін. - Д.: ДРІДУ НАДУ, 2011. – 524 с. 4.Онуфрієнко О. Діалектика взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства в контексті теорії публічного адміністрування / О. Онуфрієнко // Публічне адміністрування: теорія і практика. - Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2015. – Випуск 1 (13). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2015-01(13)/index.html). 5.Організація державної служби в Україні: теорія та практика: Навч. посібник / За заг. ред. М. О. Багмета, М.С. Іванова, В.С. Фуртатова. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 244 с.

Л. І. Полякова

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ. НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПИ

Після проголошення незалежності України актуальним постало питання формування органів державної влади, а також налагодження взаємодії між гілками державної влади. Питання взаємодії між гілками державної влади актуальним є на сучасному етапі державотворення.

Одним з напрямів взаємодії між органами законодавчої та виконавчої влади є питання участі України у міжнародних організаціях. Одна з таких організацій, де представлена Україна – Рада Європи.

Рада Європи – міжнародна світова організація – була заснована 5 травня 1949 року, метою діяльності є «досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їх економічному та соціальному прогресу»[1].

Україна стала членом Ради Європи (РЄ) 9 листопада 1995 р. Відповідно до Статуту РЄ наша країна представлена у трьох головних органах Організації: Комітеті міністрів, Парламентській асамблеї та Конгресі місцевих та регіональних рад.

Рамки даного дослідження ставлять за мету розглянути взаємодію законодавчого та виконавчого органів державної влади з питання участі України у роботі Парламентської асамблеї, з питань проведення важливих економічних і політич-

них реформ в Україні.

У Парламентській асамблеї (ПАРЄ) наша країна представлена Постійною делегацією Верховної Ради України у складі 24 народних депутатів (12 основних членів та 12 їх заступників).

Активною залишається співпраця України та Ради Європи у процесі проведення нагальних внутрішніх реформ.

Про взаємодію гілок влади з даного питання говорить листування між Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України.

У листі Верховної Ради України Президенту України Л.Д.Кучмі від 15.06.1999 р. говориться, що на розгляд червневої частини щорічної сесії Парламентської асамблеї Ради Європи винесене питання про стан виконання взятих Україною зобов'язань при вступі до Ради Європи [2,арк.116].

Виходячи з проекту Резолюції, який Комітетом Парламентської Асамблеї Ради Європи з моніторингу запропонував на розгляд сесії Асамблеї, можна стверджувати, що обговорення зазначених питань буде гострим, а ПАРЄ, імовірно ухвалить рішення про початок процедури призупинення повноважень Постійної делегації Верховної Ради України в Асамблеї з огляду на те, що країна не виконала взяті перед організацією зобов'язань.

Далі в листі говориться про те , що свого часу Україна сама висловила бажання приєднатися до РЄ і, у зв'язку з цим, в посланні на адресу Парламентської асамблеї Ради Європи від 27 липня 1995 р., підписаному, Головою Верховної Ради України О.О. Морозом та Прем'єр-міністром Є.К.Марчуком, містилися аргументовані запевнення у спрямованості правових та економічних реформ в країні на встановлення державного устрою відповідно до демократичних норм, прозорості процесу будівництва правової держави та готовності використовувати для цього багатий досвід Ради Європи.

У листі Верховна Рада України запевняє що, робила і та робить все можливе для того, щоб створити законодавчу базу реалізації саме такого курсу перебудови українського суспільства[2, арк.116].

Вказується на те, що серед питань, що викликають особливу стурбованість доповідачів РЄ по Україні, є відсутність чіткого розмежування повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, спроби здійснення впливу представників виконавчої гілки на результати минулих парламентських виборів (дострокові парламентські вибори 1994 року), невиконання судових рішень, здійснення виконавчими структурами різного рівня прямого та опосередкованого тиску на засоби масової інформації тощо.

Керівник Представництва неодноразово давав публічну оцінку роботі членів Делегації та, перекручуючи факти, звинуватив через засоби масової інформації народних депутатів у не відстоюванні ними державних інтересів (О.М.Купчишин «Голос України» від 9 липня 1998 р. та «День» від 25 травня 1999 р.) [2,арк.117].

У листі наголошується, демократична спрямованість перетворень в Україні та активний процес реформування законодавства є у певній мірі результатом співпраці українського парламенту з Асамблеєю.

Проте, законодавча діяльність Верховної Ради України та робота нашої делегації не в змозі змінити того, що мають зробити виконавчі структури України, аби країна повністю відповідала стандартам правової держави.

Верховна Рада України просить Президента доручити Прем'єр-міністру України В.П. Пустовойтенку взяти участь у роботі сесії ПАРЄ та виступити перед європейськими парламентарями.

Лист підписано членами та заступниками членів Постійної делегації Верховної Ради України у ПАРЄ, народними депутатами.

8 липня 1999 р. Кабінет Міністрів України дає відповідь Президенту України Л.Д. Кучмі [1,арк.121].

Зазначається, що до виконання доручення Президента України Л.Д.Кучми від 22 червня 1999 р.№001/18225-01 розглянуто зауваження та пропозиції членів Постійної комісії Верховної Ради України стосовно участі нашої держави в роботі Парламентської асамблеї Ради Європи.

У листі відповіді говориться про те, що політико-дипломатична підтримка міжпарламентського співробітництва з Радою Європи і надання всебічної допомоги та сприяння участі Постійної делегації Верховної Ради України у роботі Парламентської асамблеї завжди перебуває у полі зору Міністерства Закордонних Справ України.

Важливою складовою забезпечення міжпарламентського співробітництва радою Європи є діяльність Постійного представництва при Раді Європи. Кабінетом Міністрів України і надалі надаватиметься Верховній Раді України всебічна допомога у розвитку міжпарламентських зв'язків.

Як свідчить практика, досягнення позитивних результатів такої співпраці визначною мірою залежить від активності самих народних депутатів України в роботі Парламентської асамблеї, а також від посилення ефективності законодавчого процесу Верховною Радою України.

Розгляд переважної більшості не виконаних Україною зобов'язань перед Радою Європи належить до компетенції Верховної Ради України.

Лист підписаний Прем'єр-міністром України В.Пустовойтенком.

Таким чином, через переписку між відомствами органів державної влади спостерігається намагання налагодити взаємодію між органами державної влади в сфері міжнародної політики, вирішити проблеми, які виникли на шляху до вступу до Европейської співдружності країн.

Список використаних джерел

1. Постійне представництво України при Раді Європи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://coe.mfa.gov.ua/ua/ukraine-coe/about. 2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 5233. – Оп.2. – Спр.2506.

О. Й. Стасюк

СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Незважаючи на недосконалість демократії як інституту народовладдя, більшість розвинених держав світу обирають саме цю форму правління. Адже наявність представницьких органів влади наразі найефективніше забезпечує громадянам участь в управлінні державою на рівноправних засадах, гарантує їм правовий захист і свободу. Тому цілком закономірною є увага вітчизняних і зарубіжних науковців до проблем функціонування в державі парламентських установ та парламентаризму в цілому. Помітний внесок у дослідження цієї теми зробили О. Бандурка, Ю.Древаль [1], М.Баглай [5], В.Журавський [4], Ю.Шемшученко [11], Б. Максимець [6], П. Шляхтун [12] та ін. Однак проблема в багатьох аспектах потребує нового бачення із урахуванням ретроспективного аналізу та сучасних реалій.

Метою статті є показати розвиток парламентських традицій на українських землях, спроектувати їхній вплив на формування представницьких органів влади в сучасній Україні, визначити подальші шляхи та перспективи розвитку українського парламентаризму.

Явище парламентаризму на вітчизняному грунті має давні традиції, хоча й розвивалося дискретно. Впродовж багатьох століть у зв'язку з втратою державності українці отримували політико-правовий досвід переважно в неукраїнських представницьких органах влади, таких як Пани-Рада, Сойм та Сейм за часів польсько-литовської держави, австрійському Рейхсраті, галицькому та буковинському кра-

йових Сеймах, в російській Державній Думі, в історії якої був, нехай і короткий (1906-1917 рр.), проте виразно функціональний період існування парламентаризму, радянській Україні.

Найуспішнішим виявився досвід західних українців, адже населення Галичини та Буковини, перебуваючи в складі Австро-Угорської монархії домоглося створення регіональних парламентських установ, в рамках яких українські депутати засвоювали демократичні принципи управління та цивілізовані форми політичної боротьби. Подальшу можливість розвивати демократичні традиції західні українці отримали в рамках новоутвореної Польської держави, яка, незважаючи на виразну фашизацію суспільства (особливо у другій половині 1930-х рр.), була побудована на конституційних засадах. Завдяки цьому, у Галичині та на Волині продовжували діяти чимало українських політичних партій, що сприяло політичній структуризації західноукраїнського суспільства, набуттю парламентарного досвіду, виробленню політичної культури європейського зразка. Можливість брати участь у багатопартійній парламентській боротьбі в умовах відносних демократичних свобод формувала із західноукраїнських діячів доволі якісний тип політиків, що значно відрізнявся від політичних діячів підросійської та радянської України.

Проте значно важливішу роль для утвердження української демократії зіграла, нехай фрагментарна, але суто національна практика творення представницьких інституцій. До таких форм організації влади, нехай і не в класичному варіанті, треба віднести збори вільних громадян за часів Київської Русі – віча [2, С.42], які активно втручались у державні, майнові та династичні справи, значно обмежуючи владу князя, та Січову Раду, що була виявом колективної волі козацької громади та мала усі шанси розвинутися у повноцінні національні державно-представницькі інституції. Першими ефективно діючими демократичними органами влади новітньої доби стали Центральна Рада та Національна Рада часів новоутворених Української Народної республіки (УНР) та Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), які отримали дипломатичне визнання багатьох європейських країн. Поява цих інституцій стала важливим чинником на шляху консолідації українців у боротьбі за осягнення державності та європейського вектору розвитку України. Цей досвід має важливе історико-теоретичне значення та має бути використаний для розвитку парламентаризму в сучасній Україні [10, с.116].

Визвольні змагання 1940-1950-х рр. породили нову форму демократичного правління на українських землях — Українську Головну Визвольну Раду (УГВР), яку прийнято вважати парламентом воюючої України. І хоча її проголошення було радше декларативним, адже через складні умови боротьби члени УГВР не встигли налагодити повноцінну працю, а її рішення переважно дублювали накази та розпорядження Проводу ОУН-б, проте створення позапартійного представницького органу кардинально змінило статус поневоленої України, перетворивши її із об’єкта на суб’єкт східноєвропейської політики [8, с. 378.]. Водночас поява УГВР підважувала у певному сенсі легітимний статус радянського уряду та створювала прецедент двовладдя.

Функціонування представницьких органів влади за радянської доби заслуговує на окрему увагу, оскільки саме в цей період сформувалася політична система, яку значною мірою успадкувала незалежна Україна. Уже на початковій стадії існування радянської держави її керівники відмовилися від демократичних принципів управління на користь т.зв. диктатури пролетаріату, хоча публічна політична риторика була просто перенасичена популістськими гаслами про широке залучення трудящих мас до управління державою у Радах робітничих, селянських та солдатських депутатів. Роль законодавчого органу аж до 1937 р. відгравали З’їзди Рад, які мало нагадували інститут народовладдя через низьку політичну культуру делегатів та неприховане втручання більшовиків у їхню роботу. Однак, сам факт існування представницької інституції та масове схвалення учасниками з’їздів партій-

них резолюцій створювали ілюзію демократичності процесу.

Конституція 1937 року покликала до життя Верховну Раду УРСР, яка визнавалася найвищим і єдиним законодавчим органом республіки, безпосереднім виразником волі українського народу, його верховенства та суверенітету з огляду на затверджений Конституцією демократичний принцип обрання її складу. Проте на практиці її діяльність жорстко контролювалася та обмежувалася партійними органами й вказівками загально союзних інституцій. Підпорядкованість Верховної Ради партійним органам суперечила ознакам парламентаризму, тому ВР не можна вважати повноцінним парламентом, бо працювала вона не на постійній основі, а її робота була позбавлена багатьох атрибутів парламентської діяльності (поділ депутатів на фракції, депутатські дебати та ін.). Не менш залежними від партійних комітетів були місцеві Ради, міцно вбудовані в державну управлінську вертикаль. За таких обставин конституційно визначені функції представницьких органів влади набували формального характеру, знецінювались, підмінялись головним чином функціями затвердження і дублювання відповідних партійних рішень [3]. Функціонувати на парламентарній основі ВР УРСР почала лише у 1990 р., коли внаслідок конституційних змін з'явилася можливість обирати її склад на плюралістичній основі, що ознаменувало якісно новий етап у розвитку українського парламентаризму.

За роки незалежного державного існування український парламентаризм набув доволі розвинених форм, однак цей процес далекий від завершення. Україна з трудом позбавляється радянської моделі державного представництва, що породжує численні кризові явища у роботі Верховної Ради й системі державного управління загалом. Неефективна робота парламенту гальмує модернізацію країни, перешкоджає її інтеграції в європейські структури згідно з проголошеним зовнішньополітичним курсом, знижує темпи формування громадянського суспільства тощо. Тим часом, ступінь демократизації суспільства обумовлюється саме рівнем ефективності впровадження представницьких інституцій. З огляду на це, розвиток парламентаризму слід розглядати як масштабне інтелектуальне завдання держави та суспільства на тривалу перспективу [9]. Для найефективнішої реалізації принципів парламентаризму в політико-правовій практиці України потрібно: 1) налагодити постійний діалог влади й суспільства на засадах прозорості й відкритості, зворотності зв'язку з метою вироблення оптимальних моделей розвитку країни; 2) посилити розуміння відповідальності електорату за зроблений вибір; 3) вдосконалювати механізми взаємодії парламенту з виконавчою та судовою гілками влади на засадах забезпечення їх балансу і взаємного стримування; 4) законодавчо закріплювати механізми реальної відповідальності владних структур за нестабільність ситуації в державі та подолання кризових явищ; 5) вивчати теорії і практики парламентаризму різних країн та використовувати їхній досвід.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Древаль Ю. Д. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток / О. М. Бандурка, Ю. Д. Дереваль. – Харків, 1999. 2. Вайз Ч. Кислий П. Становлення парламентаризму в Україні на тлі світового досвіду // Ч.Вайз, П. Кислий. – К.: Абрис, 2000. 3. Древаль Ю. Радянська модель політичного представництва / Ю.Древаль. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/01.pdf. 4. Журавський В. С. Теоретичні та організаційно-правові проблеми становлення і розвитку українського парламентаризму Дисертація на здобуття звання д-ра юрид. Наук / В. С. Журавський. – Одеса, 2001. 5.Конституционное право зарубежных стран. Учебник для вузов. (Под ред.чл.-кор. РАН, проф. М. В. Баглая),-- М.,: «Норма», 2004. – 819 с. 6.Максимець Б. Історія становлення інституту парламентаризму в Україні / Б. Максимець. -- [Електронний ресурс]. -- Режим доступу: http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-3-26.pdf. 7.Мироненко О. М. Світоч української державності. Політико- правовий аналіз діяльності Центральної ради / О. М. Мироненко. – К., 1995. 8.Патриляк І. Встань і борись! Слухай і вір…»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.) / І.Патриляк. – Львів: Часопис, 2012. 9.Погорєлова А. Культура парламентаризму як фактор прискорення демократичної модернізації / А.Погорєлова // Віче. – 2005. -- №10. 10. Француз А.Й., Баликіна Л.І. Ідеї та практика пар-

ламентаризму в працях російських юристів початку XX століття / А.Й. Француз, Л.І. Баликіна // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів, 2013. – Вип.1. 11.Шемшученко Ю. Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму/Ю. Шемшученко//Право України. – 1998. – № 1. – С. 17. 12. Шляхтун *П.П. Конституційне право України :підручник /П.П. Шляхтун. К.: Освіта України, 2010. -- 591 с.*

І. В. Поліщук

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У США: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Система професійного навчання державних службовців має вирішальне значення для розвитку та реформування системи державного управління, адже кадрові потреби в державній службі обумовлені соціально-політичною ситуацією в країні. З огляду на необхідність реформування системи державної служби, важливим елементом даного процесу є вдосконалення системи професійного навчання державних службовців. Тому з цією метою важливо дослідити кращі існуючі практики професійного навчання державних службовців у світі. Одним із прикладів ефективного функціонування системи професійного навчання державних службовців є Сполучені Штати.

Система професійного навчання у США обумовлена системою державної служби, яка визначається Законом про цивільну службу, що регулює основні принципи діяльності державних службовців у Сполучених Штатах. Якщо поглянути на шлях становлення державної служби США, то варто згадати про масштабні реформи Інституту цивільної служби наприкінці 1970-х років.

Адміністрація Картера відповідала за реформу цивільної служби, і відповідний закон був прийнятий Конгресом у 1978 р. В його результаті було розформовано Комісію цивільної служби, яка існувала до того, та створено Бюро управління персоналом, Раду з захисту системи заслуг і Федеральну раду з управління трудовими відносинами. Контроль за дотриманням Закону про цивільні права було покладено на Комісію з рівних можливостей зайнятості, таким чином, державні службовців відчували себе захищеними.

Бюро управління персоналом опікується професійним розвитком державних службовців у США шляхом [3]: 1) призначення державних службовців та їх просування по службі; 2) оцінки праці державних службовців; 3) заохочення та покарання державних службовців; 4) підвищення кваліфікації державних службовців; 5) вироблення рекомендацій з удосконалення кадрової роботи.

У США існують 2 види державної служби: конкурсна (в результаті відбору на конкурсних іспитах – 90%) та виняткова (складають агентства, які відповідають за національну безпеку. Вони мають привілейований статус, згідно з прагненням створити враження у державних службовців цієї категорії, що вони роблять роботу, особливо важливу для забезпечення інтересів держави).

Професійний ріст у США забезпечується шляхом 2 механізмів: 1) відбору найкращих кандидатів на підвищення в посаді на конкурсних іспитах; 2) у результаті щорічної оцінки діяльності державних службовців.

Для США характерною є контрактна державна служба, що передбачає *децентралізовану систему професійного навчання* державних службовців. Система державної служби в США є відкритою, тобто державні службовці можуть вільно подавати свої кандидатури на конкурсній основі, де освітнім підґрунтям є технічні та суспільні науки. Що стосується питання підготовки персоналу в системі професійного навчання державних службовців в США, то основні напрями такої підготовки формуються безпосередньо органами державної влади згідно з *потребами* державних службовців [5, с. 110].

Зміст розвитку професійного потенціалу державних службовців в США ґрунтується на дослідженнях потреб державних службовців у знаннях і навичках, що

обумовлені кваліфікаційними вимогами до посади. Критерій освіченості є визначальним для професійного навчання.

У США професійне навчання державних службовців здійснюється не в спеціалізованих закладах, як в Польщі чи Франції, а в загальних університетах [2, с. 27-32]. Тобто окремі коледжі, факультети, які є частинами університетів, здійснюють підготовку майбутніх державних службовців [2, с. 27-32]. Юридично тут немає одного головного навчального закладу з підготовки державних службовців, але існує заклад, який у своїй більшості, готує саме державних службовців – Школа урядування імені Джона Кеннеді Гарвардського університету [2, с. 27-32]. Даний заклад приймає також посадовців вищого та середнього рівнів на навчання [2, с. 27-32]. Основний принцип державної служби в США – відкритість. Таким чином забезпечується соціальна мобільність в системі державної служби і це означає, що у кожного є можливість працювати на державу.

Отже, академічне навчання для США є абсолютом, і варто зауважити, що воно бере свій початок на магістерському рівні з 1924 року, і державні службовці зобов'язані спочатку отримати академічну підготовку з державного управління, а потім *можуть проходити додаткове навчання*, отримувати сертифікати та дипломи підвищення кваліфікації у більш вузьких категоріях їх спеціалізації [4, с. 18].

Державні службовці проходять професійне навчання *на курсах*, організованих Американською асоціацією державної служби, Асоціацією політичного аналізу й управління, Ради з майстерності управління тощо, на внутрішньовідомчих курсах підвищення кваліфікації, у *центрах підвищення кваліфікації при коледжах та університетах* [2, с. 27-32].

Крім того, існують спеціальні програми *для топ-менеджменту* для професійного навчання, направленого на максимальний розвиток їх потенціалу. Так як для професійного навчання в США важливе значення має *лідерство*, вважається, що його розвиток є найбільш успішними, коли представники топ-менеджменту підтримують постійне навчання та є прикладом для інших, долучаючи інших до свого розвитку. Серед спеціальних інструментів розвитку лідерства в США такі: об'єднання керівників в мережі, обговорення стратегічних пріоритетів організацій, співпраця керівників шляхом обміну знаннями і ресурсами, націленість на результат, визнання успішної діяльності та вкладу в роботу інших, обмін передовим досвідом для допомоги лідерам, які знаходяться в їх підпорядкуванні для більшої ефективності їх діяльності.

Окремої уваги заслуговує *стратегія обміну знаннями* спрямована на здобуття та підтримання знань пов'язаних з роботою, як явних, так і скритих, і передбачається як для працівників, які знаходяться в організації довгий період часу, так і для нових співробітників. Обмін знаннями підтримується технологічними інструментами (наприклад, електронними системами для спільної роботи, онлайн наглядовим ресурсним центром, соціальними мережами та веб-сайтами). В будь-який час онлайн-навчання є доступним за допомогою навчального центру, відділу навчання підприємництву, а також пошукових інформаційних ресурсів, які забезпечують додаткові можливості для поглиблення знань. Крім того, *онлайн навчання* використовується для того, щоб ділитися знаннями з громадськістю та своїми міжнародними партнерами [1].

Професійне навчання *заохочується протягом професійної діяльності*. Так, в ході роботи працівники здобувають знання, використовуючи різні методи взаємодії з людьми, такі як збори персоналу, короткі презентації під час обіду, круглі столи, виїзні конференції, зустрічі з мерією, зустрічі в рамках громад, земляцтв. Для *мотивування* співробітників на навчання протягом життя проводяться різноманітні змагання серед працівників, такі як конкурс креативності, що має на меті визначити найбільш ініціативних та прогресивних співробітників.

Таким чином, північноамериканська система мотивацій передбачає: лояльність

до колег, гордість за участь у розроблених власними зусиллями чи зусиллями колег програмах [6]. Звичайно, існують і особисті цілі, які можуть включати як економічні, так і управлінські цінності.

Отже, система професійного навчання у США представляє децентралізовану систему, яка ґрунтується на потребах державних службовців та передбачає: професійне навчання на курсах та безпосередньо під час професійної діяльності, орієнтацію на розвиток лідерства, постійність професійного навчання за допомогою онлайн навчання та стратегії обміну знаннями, систему мотивацій.

Список використаних джерел

1. *2011-2015 Strategic Human Capital Plan. [Електронний ресурс] / United States Patent and Trademark Office, 38, №4 pp. 915-945. – Режим доступу: http://www.uspto.gov/about/stratplan/USPTO_2011-2015_Strategic_Human_Capital_Plan.pdf.* ***2.*** *Богатирець В. Парадигми підготовки державно-управлінських кадрів у зарубіжних країнах як приклад для запозичення для України / В.Богатирець // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації / За ред. В. М. Бебик. – Київ : Україна, 2011. – № 3. – С. 27-32.* ***3.*** *Державна служба США. [Електронний ресурс] / Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1931071058792/pravo/derzhavna_sluzhba_ssha.* ***4.*** *Луговий В. І. Болонський процесс і підготовка державно-управлінських кадрів / В. Луговий // Вісник державної служби України. – 2005. – № 1. – С. 18.* ***5.*** *Луговий В. І. Шляхи і засади вдосконалення підготовки керівного персоналу державної служби (аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду) / Володимир Луговий // Підвищення кваліфікації державних службовців: зб. наук. пр. / кол. авт. ; кер. П. С. Назимко. – К. : УАДУ, 1999. – С. 110.* ***6.*** *Мельников О.Ф. Кар'єра в системах державної служби різних країн. [Електронний ресурс] / О.Ф. Мельников. – Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/3/01.pdf.*

В. В. Строяновський

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ ТА НЕУРЯДОВІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Невід'ємною частиною побудови громадянського суспільства та розбудови державності в Україні є вдосконалення законодавчої бази, структури органів державної влади та зв'язків між гілками влади тощо.

Формування державних інститутів, подальша трансформація владної системи та формування основ для прийняття якісних управлінських рішень суб'єктів забезпечення національної безпеки (НБ), передбачає певну участь громадян в управлінні державою та відкритості органів державної влади.

На сучасному етапі розвитку України система державного управління зазнає постійних трансформацій, що призводять до появи певних нових інститутів.

Так, для забезпечення управлінської діяльності, політичним керівництвом провідних країн світу активно застосуються можливості неурядові дослідницькі організації (НУДО), які необхідні для проведення досліджень і аналізу під час вироблення державної політики.

Вплив НУДО на вироблення державно-управлінських рішень в Україні зростає, що викликано низкою факторів: інформаційно-технологічна революція, завершення епохи державного контролю інформації, все більша складність і технологічний характер політичних питань, криза довіри до обраних посадових осіб, пришвидшення глобалізації і зростання впливу на державу неформальних діячів та потреба в своєчасній чіткій інформації й аналізі.

Світова практика довела, що НУДО здатні укріплювати зв'язок між науковими дослідженнями та політичними рішеннями і підвищувати якість та ефективність управлінських рішень [1, с. 820–822].

Наприклад у США відзначається важливість існування НУДО як інституцій демократії. Їх діяльність на 30% від загальних вкладень фінансується урядом США (у Франції цей показник складає 60%). Американська модель організації

НУДО визначається як модель груп інтересів із високим ступенем конкуренції та організована за зразком бізнес-корпорацій, які мають філії за кордоном.

Розрізняються 4 основні групи американських НУДО: специфічні; космополітичні; транснаціональні; аналітичні корпорації або «мозкові трести» [2, с. 4–13].

Представники НУДО шляхом лобіювання використовують непрямий вплив на законодавчу гілку влади США, що дає їм впливати на процес прийняття рішень, у т.ч. на зовнішню політику. Найпотужніші НУДО розробляють 2-3 стратегічні ідеї на рік для Конгресу США. Вони утворюють інституціонально-корпоративну мережу, формують та поєднують державу, бізнес та громадську дипломатію.

У США окремі НУДО перебувають під прямим впливом державних інтересів (Фонд Карнегі та Інститут Брукінгса). Це особлива ланка американського політико-системного врядування, що функціонально поєднує діяльність транснаціональних корпорацій із зовнішньополітичною діяльністю держави і має велике значення для збереження впливу США у глобальній економіці [3].

НУДО країн Європейського Союзу (ЄС) сприяють у формуванні правової держави та її розвитку, економічної політики та міжнародного порядку. Їх класифікують на 3 основні групи: орієнтовані на «практичне вирішення» проблеми; орієнтовані на «наукові дослідження» проблеми; орієнтовані на «практичне та наукове вирішення» проблеми.

Діяльність НУДО в країнах ЄС закріплена на конституційному рівні (Австрія, Фінляндія, Італія, Данія, Греція, Іспанія, Німеччина), на законодавчому рівні (Велика Британія, Ірландія, Бельгія, Франція), а також на міжнародному рівні (Європейська Конвенція про визнання правосуб’єктивності міжнародних НУДО).

У Європі зазначені організації виконують зв’язуючу роль при взаємодії з Єврокомісією, Європарламентом, Економічним та соціальним комітетом, Комітетом по регіонах та з Радою Європи. Їхнє залучення до створення європейської політики та її впровадження допомагає сприйняттю громадськістю положень та рішень ЄС. Країни-кандидати для вступу в ЄС повинні через свої НУДО зробить вагомий внесок у розвиток демократії та громадянського суспільства в своїх країнах [4].

Методи впливу неурядових дослідних організацій ЄС на державну політику своїх країн: вплив на загальний «клімат» думок про державну політику; зміна структури повноважень розробників політики.

Китайська народна республіка (КНР) офіційно визнала НУДО у 1998 році. Одночасно, партійні і державні органи КНР здійснюють суворий контроль оборотних коштів і засновують партійні осередки в НУДО, які зберігають відносну самостійність.

НУДО КНР мають 3 джерела фінансування: повне урядове; урядове і самозабезпечення в рівних частках; самостійне фінансування.

Формується інститут громадської дипломатії Російської Федерації (РФ), що складається з мережі НУДО, яка повинна сприяти внесенню змін до законодавства та державної політики, розробляти технічні та професійні стандарти, здійснювати моніторинг дотримання існуючих зобов'язань.

Піднімається питання про залежність НУДО від урядових джерел фінансування, що робить їх залежними фінансово і політично. Урядом РФ заплановано створення відповідної нормативно-правової бази, ресурсне забезпечення, підготовка необхідних кадрів, тощо [6].

Діяльність НУДО в Україні ще не набула певного концептуального осмислення. В нашій державі за різними оцінками діє від 60 до 115 «мозкових центрів». Понад 20 утворено при національних університетах України: Дніпропетровськ, Київ, Львів, Тернопіль та Чернівці. Також, в Україні діють аналітичні центри окремих олігархів, бізнесових структур та політичних партій. Фінансування просунутих українських аналітичних центрів, як і в Польщі та Чехії в основному зовнішнє [7].

Ці організації залучаються через різноманітні механізми до експертизи та розробки державних документів різного рівня.

Однак,сучасні завдання українських НУДО, вимагають нових підходів щодо посилення ефективності їх діяльності.

Існують офіційний та неофіційний способи впливу цих організацій на політику НБ в Україні. Перший передбачає використання навичок (протоколів, процедур) офіційних відносин, другий практику лобіювання.

Формування результативного процесу залучення НУДО до розробки ефективної політики НБ в Україні, потребує: усунення недосконалості нормативно-правового забезпечення їх діяльності як суб'єктів вироблення державної політики; залучення достатньої кількості фахівців до цих організацій; подолання недовіри до їхньої діяльності в Україні шляхом проведення тренінгів для працівників органів державної влади з роз'яснення ролі та можливостей цих організацій щодо розробки та впровадження державно-управлінських рішень.

Однак, ефективність співпраці НУДО і органів державної влади України неможна оцінити як високу. Така ситуація може свідчити про не готовність органів влади сприймати альтернативні підходи, недовіру до позавідомчої думки, тощо.

Аналіз практики співпраці НУДО з органами державної влади дає можливість окреслити інституційні та інші форми співпраці органів державної влади з вітчизняними НУДО, оцінити їх ефективність, а також скласти певне уявлення про пріоритетні сфери співробітництва.

Список використаних джерел

1. Глобальна та національна безпека: підручник / за заг. ред. Г.П.Ситника, Ю.В.Ковбасюка. – К.: НАДУ, 2016. 2. Lee J. Kigali R. Comparing NGO influence in EU and the US// Conference Report CASIN, Ottawa 2005/Juny. 3. І.Погорська «Неурядові організації в зовнішній політиці США» ВІЧЕ Журнал Верховної Ради України, / І.Погорська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/861/. 4. «Неурядові організації Європейського Союзу: порівняльний аналіз з громадськими організаціями України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/11_buklet_uk.pdf.
5. «Негосударственные организации КНР – ростки демократии: история и тенденции» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.synologia.ru/. 6.И. Л. ШЕРШНЕВ «Роль неправительственных организаций в институализации российской общественной дипломатии» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///rol-nepravitelstvennyh-organizatsiy-v-institualizatsii-rossiyskoy-obschestvennoy-diplomatii.pdf. 7. Вікіпедія вільна енциклопедія // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/80.

О. Б. Шурко

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Забезпечення органів публічної влади достовірною, об'єктивною інформацією є одним з найважливіших завдань на сучасному етапі розвитку державного управління. Сьогодні інформація в управлінських технологіях і процесах відіграє головну роль. Оперативний аналіз інформації органами влади центрального, регіонального і місцевого рівнів сприяє своєчасному прийняттю ефективних управлінських рішень. В управлінських процесах інформацію розглядають як специфічний товар і важливий ресурс за допомогою якого вдосконалюються канали комунікації між владними органами і громадянами, забезпечується вільний доступ населення до публічної інформації. Підвищення ефективності державного управління потребує, перш за все, надання якісної інформаційно-аналітичної підтримки та поліпшення, пришвидшення процесу інформатизації органів публічної влади.

Інформаційне забезпечення державного управління — це забезпечення органів державної влади всією необхідною документаційною та нормативною базою, надання необхідних умов для швидкої циркуляції та надійного зберігання інформації, якою користується певне відомство чи організаці [5].

На шляху до підвищення ефективності в діяльності органів державної влади

України існує ціла низка проблем інформаційного забезпечення, які потребують негайного вирішення. На основі результатів дослідження «Інформаційне забезпечення органів публічної влади в Україні», проведеного у вересні 2010 року, було встановлено, що процес інформатизації управлінських органів гальмують наступні чинники: недостатнє кадрове забезпечення органів державного управління; погане матеріально-технічне забезпечення; недосконалість законодавчої бази щодо інформаційного забезпечення; незацікавленість працівників державних органів у впровадженні нових технологій в повсякденну діяльність.

Якщо порівнювати показник забезпеченості обчислювальною технікою, то в центральних органах виконавчої влади (разом із всіма структурними підрозділами) у середньому на одного державного службовця припадає близько двох комп'ютерів, у той час як на державного службовця ОДА – менше одного, що жодним чином не сприяє покращенню інформаційного забезпечення та пришвидшенню документообігу в органах державної влади. Відповідно на вищих рівнях державного управління комп'ютерна техніка здебільшого застаріла, а на низових рівнях спостерігається її брак. Це спричиняє таку ситуацію в Україні, суть якої виявляється у відсутності на сьогоднішній час єдиного механізму оптимізації і поділу технічного забезпечення між різними державними структурами та рівнями управління. Окрім комп'ютерів, потреба виявляється і у забезпеченні іншими технічними засобами, зокрема сучасними сканерами та принтерами.

Нормативно-правова складова вирішення цієї проблеми передбачає прийняття концепції та стратегії впровадження електронного урядування, відповідної державної програми, створення національного дипозитарію та інших заходів інформаційного забезпечення управлінської діяльності, що сприятиме підвищенню якості управлінських послуг[7]. В Україні прийнято низку законів та програм, що повинні сприяти якісному інформаційному забезпеченню електронного управління, зокрема «Національну програму інформатизації» та програму «Електронна Україна», проте їхнє виконання назвати успішним доволі складно. Законодавча база повинна стимулювати конкуренцію на ринку аналітичної підтримки та ІТ-технологій, що в кінцевому результаті приведе до зменшення вартості цих видів послуг як для населення, так і для державних структур. Також важливо не просто унормувати доступ до інформації, під яким розуміють загальний порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації, як зазначено, а й чітко визначити процедури, терміни, вартість отримання інформації, обов'язки органів державної влади щодо надання інформації, відповідальність за відмову у наданні інформації, деталізувати способи оприлюднення інформації та подання інформаційних запитів (з урахуванням сучасного стану розвитку комунікативних технологій).

Вдосконалення інформаційного законодавства передбачає, перш за все, введення в дію Інформаційного Кодексу України, що передбачено Основними засадами розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр., затвердженими Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки». Для цього необхідно визначити внутрішню структуру актів інформаційного законодавства України на рівні правової доктрини; визначити сукупність нормативно-правових актів, що регулюють інформаційне забезпечення і створити Звід законів України – Інформаційне законодавство. Значимим кроком на шляху до інформаційного суспільства стало прийняття на початку 2011 р. Закону України «Про доступ до публічної інформації» та внесення змін до Закону України «Про інформацію» [6].

Важливою проблемою сьогодні є недосконала система державного управління та регулювання інформаційної сфери, яка складається з надмірної кількості установ, що займаються питаннями інформаційного забезпечення і діяльність яких не скоординована належним чином. У подоланні цієї проблеми можна використати досвід реформування у сфері інформаційного забезпечення таких країн як Німеч-

чина чи Великобританія.

Ще однією проблемою є невміння частини державних службовців віком від 45 до 60 років працювати в мережі Інтернет або з комп'ютерною технікою загалом. Проте більш молоді державні службовці доволі часто використовують соціальні мережі та месенджери для покращення комунікації з колегами у процесі роботи та з громадськістю. Цей комунікативний формат дає можливість значно економити робочий час, а також за допомогою подібних технологій можна вести швидкий документообіг, так як прикріпити і надіслати документ в соціальних мережі чи файлообміннику значно простіше, ніж цілеспрямовано писати на офіційну адресу. Проте у цьому випадку слід врахувати й можливі негативні наслідки використання мережі Інтернет та соціальних мереж зокрема, що зумовлюються відсутністю в державних службовців сталої інформаційної культури та дисципліни. Доволі часто виникає проблема раціонального використання мережі Інтернет на робочому місці, оскільки існує значний ризик виникнення психоемоційної схильності до споживання надлишкового контенту, що жодним чином не стосується професійної діяльності державних службовців. Слід зазначити, що в більшості органів державної влади, особливо в великих містах та містечках, є вільний доступ до мережі Інтернет. Лише в прокуратурах, судах вищої компетенції, правоохоронних органах та Збройних силах України доступ до соціальних мереж та деяких інших інтернет-сервісів блокується шляхом кодування IP-адреси, оскільки ведеться сувора дисципліна щодо споживання надлишкового контенту. В ході дослідження було виявлено, що при використанні соціальних мереж державні службовці переважно витрачають час на перегляд новин (42 %), пізнавального (32 %) та розважального (25 %) контенту, і лише 24 % – необхідну для роботи інформацію [1].

Список використаних джерел

1.«Білі комірці» читають новини замість роботи: Дослідження рекрутингового агентства «HeadHunter Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hh.ua/article/15641. 2.Доповідь про стан інформатизації та розвитку інформаційного суспільства в Україні за 2014 рік: Державне агентство з питань електронного урядування України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dknii.gov.ua/content/shchorichna-dopovid-pro-rozvytok-informaciynogo-suspilstva. 3.Дяченко Н. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-02(10)/14.pdf. 4.Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk. 5.Загальна характеристика інформаційного забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.if.ua/book/80/5658.html. 6.Закон України «Про інформацію» № 2657 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?nreg=2657-12. 7.Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» № 537 від 09.01.2007 р. // ВВР України. – 2007. – № 12. – С. 102. 8.Оцінка електронної готовності органів державної влади України за 2014 рік: Державне агентство з питань електронного урядування України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dknii.gov.ua/sites/default/files/dodatok_5.pdf.

О. І. Юр'єва

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ БОРГОМ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

Однією із проблем розвитку податкової системи України є наявність значного обсягу податкового боргу. Незважаючи на розробку і реалізацію окремих заходів економіко-правового, організаційного, соціального та іншого характеру, а також прийняття законодавчих актів, що встановлюють повноваження податкових органів, проблема наявності значних сум податкового боргу залишається невирішеною. Так, на початок 2015 року обсяг податкового боргу в Україні (без врахування боргу банкрутів та боргу, по якому прийнято рішення суду про призупинення його стягнення) складав майже 27 млрд. грн. та фактично дорівнював запланованим річним

видаткам країни у 2015 році на освіту та науку і культуру та понад ніж у 2,4 рази перевищив заплановані видатки на охорону здоров'я [3; 4]. Впродовж 2015 року обсяг податкового боргу стрімко зростав і склав на початок 2016 року 45,5 млрд. грн. [4], що вказує на не ефективність діючого механізму державного управління податковим боргом та зумовлює об'єктивну потребу в його удосконаленні.

Заборгованість платників податків зі сплати податків і зборів до бюджету ставить під загрозу стабільність фінансової системи держави та знижує можливість здійснювати фінансування, передбачених державою, важливих соціально-економічних програм та заходів. Негативний вплив податкового боргу на стабільність фінансової системи підтверджує актуальність дослідження питання щодо ефективного механізму державного управління податковим боргом та зумовлює розробку пропозицій щодо мінімізації податкового боргу і вибору ефективної технології управління ним в інтересах держави і суспільства.

Проблему податкового боргу, його адміністрування та управління висвітлювали в своїх працях В.Бортняк, І.Бабін, О.Тимченко, А.Яковлєва, О.Онишко, В.Валігура, О.Іванишина, О.Десятнюк та інші науковці. Незважаючи на увагу науковців до багатьох аспектів зазначеної проблематики, комплексного дослідження механізму державного управління податковим боргом та розробки ефективних технологій щодо мінімізації податкового боргу не проводилось. З урахуванням цього, недостатній рівень проведених наукових досліджень та обгрунтувань з цієї важливої проблеми зумовили актуальність статті та визначення мети дослідження.

Мета дослідження полягає у висвітленні основних проблем механізму державного управління податковим боргом та формуванні теоретико-методичних рекомендацій з питань його розвитку та удосконалення.

Механізм державного управління податковим боргом являє собою комплексну систему управлінських принципів, методів, важелів та інструментів, які використовуються державними органами влади для формування і реалізації державної політики, направленої на розв'язання певних суперечностей, подолання чи попередження проблем у суспільстві, яка забезпечена відповідною нормативно-правовою, організаційною та інформаційно-аналітичною базою [5].

Механізм управління податковим боргом являє собою складне за своєю природою і сутністю явище, що перебуває під дією значної кількості різноманітних факторів та регулюється значною кількістю нормативно-правових актів, більшість з яких є підзаконними.

Основні проблеми механізму управління податковим боргом пов'язані з законодавчим врегулюванням комплексу адміністративно-правових методів, які направлені на заохочення платників податків до своєчасної сплати коштів до бюджету, зокрема: облік податкового боргу та моніторинг причин його виникнення; впровадження інституту податкового керуючого; направлення податкової вимоги боржнику; аналіз активів боржника та застосування механізму податкової застави; звернення стягнення податкового боргу з рахунків боржників; вилучення готівкових коштів; реалізація заставного майна боржника; застосування процедури банкрутства тощо.

Також, проблемою функціонування механізму управління податковим боргом є неузгодженість діяльності державних контролюючих органів та органів стягнення у сфері оподаткування, до яких належать органи державної фіскальної служби і державні виконавчі органи, що уповноважені здійснювати заходи із забезпечення погашення податкового боргу в межах встановленої компетенції [1].

Окрім того, на функціонування механізму державного управління податковим боргом впливає застосування процедур списання і розстрочення (відстрочення) податкового боргу, за рахунок чого значно скорочується податкова база. Очікування платниками податків чергового списання податкового боргу зумовлює несвоєчасне погашення ними податкової заборгованості. Це не лише негативно впливає на ви-

конання бюджету, але й завдає суттєвої шкоди базовим принципам, які становлять запоруку дієвості оподаткування. Порушуються принципи рівномірності та справедливості, оскільки в результаті у програші залишаються законослухняні платники податків [2]. У сукупності це стимулює накопичення податкового боргу.

Існуючий механізм державного управління податковим боргом потребує більш детального дослідження з метою його удосконалення, підвищення дієвості та результативності. Ефективність функціонування механізму погашення боргу залежить від удосконалення нормативно-правової складової механізму, яке полягає в системній, організованій та взаємопов'язаній розробці законодавчих та нормативно-правових актів щодо сфери погашення податкового боргу, з регламентуванням заходів, процедур і методів погашення боргу та з врахуванням інтересів усіх суб'єктів оподаткування. У цьому сенсі, на думку автора, доцільно запропонувати внесення змін до нормативно-правових актів щодо управління податковим боргом в частині: 1) розробки законодавчих ініціатив з прискорення застосування процедур стягнення податкового боргу, зокрема, зменшення терміну на самостійне погашення платником податків податкового боргу від дня направлення боржнику податкової вимоги; 2) забезпечення оптимізації роботи із застосування процедур стягнення податкового боргу, зокрема, вилучення готівкових коштів, стягнення коштів з банківських рахунків та реалізацію заставного майна боржників - на підставі єдиного судового рішення; 3) збереження права податкової застави (його статусу) в період проведення процедури судового оскарження грошових зобов'язань платником податків; 4) уточнення підстав та критеріїв застосування порядку розстрочення (відстрочення) податкового боргу та його списання; 5) розроблення механізму практичної взаємодії органів державної фіскальної служби та державної виконавчої служби з питань щодо стягнення податкового боргу платників податків.

Удосконалення організаційної складової механізму державного управління податковим боргом, на думку автора, полягає в розробці та впровадженні поліпшеної структури відповідного підрозділу органу державної фіскальної служби з наданням повного обсягу повноважень щодо вжиття заходів з погашення податкового боргу, що забезпечить ефективну діяльність механізму управління.

Підсумовуючи викладене, доцільно зазначити, що запровадження дієвого механізму управління податковим боргом, спрямованого на партнерські відносини між державою та платником податків, стимулювання прозорої фінансово-економічної діяльності підприємств є запорукою активізації ділової активності бізнесу в Україні та формування системи соціальної відповідальності як держави, так і громадянського суспільства.

Механізм державного управління податковим боргом повинен сприяти вирішенню таких важливих питань, як створення умов для існування сприятливого ринкового середовища та відповідного забезпечення фінансування важливих загальносуспільних потреб, а також надавати змогу використовувати весь потенціал податкових важелів впливу на економіку країни.

Список використаних джерел

1. Десятнюк О. М. Теоретико-методологічні засади управління податковим боргом / О. М. Десятнюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 21. – С. 148-152. 2. Мельник В. М. Податковий борг в Україні: причини виникнення та методи скорочення / В. М. Мельник // Науковий вісник Національної академії ДПС України (економіка, право): НАДПСУ - 2006. - № 3 (34). - С. 74-81. 3. Про Державний бюджет України на 2015 рік : Закон України від 28.12.2014 р. № 80-VIII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19. 4.Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sfs.gov.ua. 5.Юр'єва О. І. Механізм державного управління податковим боргом: сутність поняття та складові / О. І. Юр'єва // Державне будівництво [Електронне видання]. – 2014. – №1. – Режим доступу : http: // www.kbuapa.kharkov.ua.

СЕКЦІЯ IX.
ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

І. М. Пуля

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ (1990 – 1996 рр.)

Цього року Україна відзначає 20-ту річницю Конституції України. Це свято є одним з найбільш шанованих в Україні та спонукає до політичних, громадських і наукових дискурсів про майбутнє вітчизняного державотворення та конституційного розвитку.

Початок конституційному процесу поклала «Декларація про державний суверенітет України», проголошена 16 липня 1990 р. Закладені в ній принципи народовладдя, розподілу влади, рівності громадян, гарантування їх прав і свобод мали конституційний характер. У загальному процесі історію розробки, прийняття, реалізації Конституції України умовно можна поділити на три основних етапи. Перший етап новітнього конституційного процесу в Україні охоплює період від 16 липня 1990 р. до 26 жовтня 1993 р. На цьому етапі розпочинається робота з підготовки проекту нової Конституції України [5, с. 73].

Спираючись на Декларацію, 24 жовтня 1990 р. Голова ВР УРСР Леонід Кравчук підписав Постанову ВР УРСР №405-XII «Про Комісії по розробці нової Конституції УРСР», де затверджувався персональний склад, створювалися робочі групи по підготовці окремих розділів проекту Конституції [3]. Постанова зобов'язувала внести на розгляд сесії ВР УРСР у грудні 1990 р. концепцію нової Конституції. Комісія опрацювала 7 варіантів документа. 19 червня 1991 р. ВР УРСР схвалила концепцію Конституції України. 24 серпня 1991 р. Акт проголошення незалежності України заклав політичну основу нової Конституції України.

Конституційна комісія зайнялася розробленням проекту Конституції. Вивчалися та використовувалися конституції багатьох держав, історичний досвід самої України. У проекті закріпили положення, що містилися в Загальній Декларації прав людини, пактах ООН про економічні, соціальні та культурні права, Європейській комісії з прав людини. Ці норми не викликали заперечень й увійшли в остаточний текст Конституції. Один з варіантів проекту Конституції опублікували 1 липня 1992 р., після чого протягом 6 місяців відбувалося його обговорення на наукових конференціях, пресі. До Конституційної комісії надійшло 47 тис. поправок. У липні 1992 р. з ініціативи Української Правничої Фундації пройшов міжнародний симпозіум «Конституція незалежної України» за участі українських та міжнародних експертів, які обговорювали проблеми розробки та доопрацювання проекту Конституції. Згодом, керівник української делегації Юзьков Л. відзначив, що 90 % пропозицій та зауважень було враховано при остаточному доопрацюванні третього варіанту проекту Конституції [2].

26 жовтні 1993 р. опублікували 4-й варіант проекту. У ході дебатів виявилась непримиренна суперечливість між позиціями Президента України Кравчука Л. та Верховною Радою стосовно проблеми розподілу влади (частина депутатів відкидала можливість сильної виконавчої влади на чолі з Президентом України).

Восени 1993 р. конституційний процес остаточно загальмувався через призупинення дії ВРУ XII скликання. Чинною залишалася Конституція УРСР 1978 р., до якої було внесено понад 200 поправок [2].

Другий етап конституційного процесу розпочинається після завершення дострокових парламентських і президентських виборів й охоплює період з 10 листопада 1994 р. по 8 червня 1995 р. [5, с. 73].

У вересні 1994 р. розпочала роботу нова Конституційна комісія, утворена за принципом представництва двох гілок влади. Співголовами затвердили Президен-

та України Кучму Л. та Голову Верховної Ради – Мороза О.

Прагнучи зрушити справу з місця, Президент у грудні 1994 р. вніс проект «Конституційного закону про державну владу і місцеве самоврядування в Україні». Відповідно документу Верховна Рада повинна була віддати Президенту істотну частину владних повноважень. Але у багатьох депутатів ідея залишити парламенту лише функцію ухвалення законів ентузіазму не викликала. Залишився тільки один варіант розв'язання конфлікту – підписання конституційної угоди між Президентом і Верховною Радою на період до ухвалення нової Конституції. Проте, переговори про конституційну угоду затягувалися, і Кучма Л. 31 травня 1995 р. вирішив винести на референдум питання про довіру Президенту і Верховній Раді. До референдуму справа не дійшла. 8 червня 1995 р. уклали Конституційну угоду строком на 1 рік. Її підписали Кучма Л., Мороз О. та 350 депутатів [1]. Вважалося, що за рік гілки влади дійдуть згоди в конституційному питанні, а поки що обмежувалися повноваження парламенту і розширювалися функції виконавчої влади. Підписанням угоди розпочався третій етап конституційного процесу.

У березні 1996 р. комісія передала проект Конституції на розгляд парламенту, що тривало три місяці. Після чергового загострення конфлікту в парламенті у травні створюється тимчасова спеціальна депутатська комісія з доопрацювання проекту Конституції на чолі з народним депутатом Сиротою М. У червні Президент вніс на Всеукраїнський референдум затвердження проекту Конституції. У ситуації, що склалася, ВР України приймає рішення працювати у режимі одного засідання доти, доки не ухвалять Конституцію. У знамениту «конституційну ніч» з 27 на 28 червня 1996 р. голова Тимчасової спеціальної комісії Михайло Сирота 15 год. 20 хв. простояв за трибуною Верховної Ради, керуючи голосуванням по кожній суперечливій статті.

О 9год. 18 хв. Верховна Рада України 321 голосом «за» (45 – «проти», 12 – «утрималися», 17 – «не голосували») прийняла Конституцію України. 12 липня текст урочисто підписали Президент України Леонід Кучма і Голова Верховної Ради Олександр Мороз [5, с. 73; 4].

Так завершився етап складного новітнього конституційного процесу у суверенній Україні – етап підготовки тексту Основного Закону, дискусій навколо нього і ухвалення його Верховною Радою на завершальному етапі.

Список використаних джерел

1.Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в України на період до прийняття нової конституції України від 8 червня 1995 р. №1к/95-ВР [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995 – №18. – Ст. 133. – Режим доступу: //http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1к/95-вр. 2.Національний музей історії України. – Колекційний опис №631. Суспільно-політичний розвиток України (Прийняття Конституції (Основного Закону) України 28 червня 1996 р. Матеріали учасників конституційного процесу Л. П. Юзькова, І. С. Плюща, І. Р. Юхновського, М. Д. Сироти, В. П. Гетьмана. – 1999 р. 3.Постанова Верховної Ради Української РСР «Про Комісію по розробці нової Конституції Української РСР» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1990 – №45. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/405-12. 4.Ручка, якою Голова Верховної Ради Мороз О. підписував Закон України «Про введення в дію Конституції (Основного Закону) України». (у футлярі з флаконом чорнила) // Національний музей історії України. – Р-1018. 5. Сопілко І. М. Конституційний процес в Україні: історія і сучасність // Юридичний вісник. – 2011. – №3(20). – С.72-75.

О. В. Тихонюк

ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ

Відповідно до чинного законодавства про працю України *випробування* встановлюється з метою перевірки відповідності працівника дорученій роботі [ч. 1 ст. 26 КЗпП України]. Метою даної роботи є визначення *випадків*, за яких умова про

випробування вважається правомірною, і типових *помилок* при оформленні випробування.

Умова про випробування вважається *правомірною*:

1) у разі її внесення у письмово оформлений трудовий договір і повторення в наказі про прийняття на роботу;

2) у разі її зазначення в заяві про прийняття на роботу і повторення в наказі про прийняття на роботу;

3) якщо така умова не міститься в заяві про прийняття на роботу, але її внесено в наказ про прийняття на роботу, з яким працівника ознайомлюють під розпис до початку роботи;

4) якщо така умова не обумовлена в заяві про прийняття на роботу, але її внесено в наказ про прийняття на роботу, з яким працівника ознайомлюють під розпис після початку роботи, і при цьому він *не заперечує* проти внесення в наказ умови про випробувальний термін.

Типовими *помилками* при оформленні випробування вважаються:

1) встановлення *більшого строку* випробування (внесення до Типового трудового договору положення про встановлення випробування при прийнятті на роботу *усім* без винятку *працівникам* строком 4 або 6 місяців), що суперечить чинному законодавству про працю України, за яким тривалість випробування не може перевищувати одного місяця для *робітників* і, як правило, трьох місяців для *працівників* [ч. 1, 2 ст. 27 КЗпП України];

2) прийняття на роботу з випробувальним терміном осіб, яким *заборонено* його встановлювати [ч. 3 ст. 26 КЗпП України];

3) встановлення випробування при *переведенні* працівника з однієї посади на іншу або до іншого структурного підрозділу (випробування встановлюється тільки при *прийнятті* на роботу);

4) звільнення працівника за результатами випробувального терміну без належно оформлених документів (щоб уникнути звинувачень у незаконному звільненні працівника під час проходження випробування, роботодавець *може* поставлені працівникові завдання *оформити* документально; від працівника у такому разі вимагається *письмове* пояснення з викладенням причин та обставин, які стали на заваді їх виконання, наприклад, щодо відмови від виконання завдань або їх неякісне і несвоєчасне виконання);

5) неправильне оформлення запису до трудової книжки про випробування (А) при прийнятті на роботу з випробувальним терміном відмітка у трудову книжку про випробувальний термін не ставиться; Б) при звільненні працівника за результатами випробування вноситься запис з посиланням на ч. 2 ст. 28 КЗпП України).

Отже, випробування — це право, а не обов'язок роботодавця (визначається за угодою сторін). Якщо працівник відмовляється від випробування, трудовий договір не може вважатися укладеним.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2015 року (ОФІЦІЙНИЙ ТЕКСТ). - К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. - 120 с. 2. Інструкція про порядок ведення трудових книжок на підприємствах, установах, організаціях, затверджена наказом Міністерства праці України від 29.06.1993 № 58 / Бюлетень Мінпраці № 9-10 (1993).

Т. В. Павліченко, Л. О. Золотухіна

КОНТРАКТ ЯК РІЗНОВИД ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Сучасний стан національного законодавства потребує вдосконалення у зв’язку з розвитком трудових правовідносин, в тому числі при укладенні трудового договору. Виступаючи формою реалізації конституційного права на працю, контракт

залишається найменш урегульованим у діючому трудовому законодавстві.

На сьогодні не існує єдиного підходу до вирішення питання про визначення контракту як виду трудового договору, оскільки думки науковців з цього приводу розходяться. Завдання з'ясувати сутність контракту і доцільність його існування як форми регулювання трудових відносин виникає у зв'язку із тим, що в сучасних умовах застосування контрактної форми найму має ряд істотних недоліків та проблем.

Так, на думку В.В. Жернакова, «спочатку вважалось, що контракт – це випробуваний на Заході варіант найму на роботу, який стимулює працівника до творчої та самовідданої праці. Але, в дійсності, на практиці, замість того, щоб стимулювати працівника, відбувалось елементарне порушення його трудових прав» [4, с. 94].

Водночас, позитивно оцінює впровадження контракту, наприклад, В. Усачов, який вважає, що «поява контракту стала одним із способів поглиблення індивідуального договірного характеру найманої праці за допомогою чіткого й повного врегулювання умов праці та її оплати, підвищення відповідальності за покладені на працівника обов'язки [6, с. 87].

У трудове законодавство України поняття й визначення змісту контракту було введено в 1991 р. (у ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України [1] (далі – КЗпП) в редакції від 20 березня 1991 р.). Основним нормативно-правовим актом, що регулює на сьогодні питання укладення контрактів, є Постанова Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору» від 19 березня 1994 р. [3], що визначає зміст контракту, порядок його укладення та розірвання.

Аналізуючи легальне визначення поняття контрактної форми трудового договору, наведеного в ч. 3 ст. 21 КЗпП України, можна зробити висновок, що метою контрактної форми є забезпечення умов для виявлення ініціативи й самостійності працівників, урахування індивідуальних здібностей і професійних навичок, підвищення взаємної відповідальності, а також забезпечення їх правового і соціального захисту [1, с. 5].

Саме тому КЗпП України вказує на особливість контракту, яка полягає в тому, що в ньому можна передбачити положення, які виходять за межі, встановлені законодавством про працю. Зокрема тут передбачається обсяг роботи та вимоги до якості і терміну її виконання, строк дії контракту, права, обов'язки і взаємна відповідальність сторін, умови оплати та організації праці, підстави для припинення і розірвання контракту, соціально-побутові й інші умови, необхідні для виконання роботи

У законодавстві нечітко визначено коло суб'єктів, тобто сторін, які беруть участь в укладанні контракту, що дає змогу багатьом підприємствам зловживати контрактною формою трудового договору. На практиці трапляються також випадки, коли керівники окремих підприємств і галузей народного господарства вважають за необхідне укладати контракт з усіма працівниками, незалежно від їх особистої згоди, розглядаючи контракт як обов'язкову форму трудових відносин. Як негативний наслідок контракту виступає і те, що працівники, які його уклали, потрапляють в невигідне становище, оскільки стають заручниками строку.

На нашу думку, контракт як особливий різновид трудового договору доцільно застосовувати тільки в тих випадках, коли йдеться про найм висококваліфікованих спеціалістів, на яких покладаються важливі обов'язки, коли виконання трудових функцій чи роботи вимагає від виконавця особливої професійної підготовки, творчих здібностей, підприємницьких, ділових якостей, самостійності та відповідальності.

Проект Трудового кодексу № 290213 [2] взагалі не містить поняття «контракт» та не визначає можливість його укладання.

Відповідно до ст. 43 Проекту трудові договори можуть укладатися на невизна-

чений і на визначений строк. Пункт 3 Прикінцевих та перехідних положень встановлює, що після набрання чинності Трудовим кодексом України раніше укладені трудові договори у формі контракту вважаються трудовими договорами, укладеними на визначений у них строк.

На нашу думку, виключення із Проекту Трудового кодексу такого різновиду трудового договору, як контракт, є не зовсім обґрунтованим. Адже, не зважаючи на критику і відсутність досконалого законодавчого регулювання, контракт все ж таки заслуговує на існування.

Узагальнюючи, можемо зробити висновок, що навіть ті ознаки контракту, які вважаються його недоліками (строковий характер, додаткові підстави для розірвання, не визначені законодавством), несуть у собі в певному розумінні позитивний зміст і спрямовуються на формування у працівника підвищеної відповідальності за свою роботу. Але, такий особливий різновид трудових договорів, який містить ряд переваг, може бути ефективно використаний лише у разі вдосконалення правового регулювання контракту, а також відсутності зловживань з боку роботодавця.

Список використаних джерел

1.Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – (Додаток до № 50). – Ст. 21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08. 2.Проект Трудового кодексу України № 290213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746 . 3.Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 1994 р. № 170. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua. 4.Жернаков В.В. Трудове право Украины в вопросах и ответах: учеб.-справ. пособие / Г.С. Гончарова, В.В. Жернаков, С.Н. Прилипко; под ред. В.В Жернаков. – Изд. 4-е, перераб. и доп. – Х.: Одиссей, 2005. – 592 с. 5.Сахненко М.М. Контрактна форма трудового договору: Порядок укладання контракту / М.М. Сахненко // Юридичний Вісник України. – 2004. – 15-21 лютого. – С. 4-7. 6.Усачев В. Контракт и трудовой договор: дискуссионные вопросы соотношения / В. Усачев // Управление персоналом. – 2000. – № 7. – С. 86-93.

А. Ю. Коляда, А. Г. Гаркуша

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ СЛУЖБОВИХ ОСІБ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) зазначено основні положення щодо діяльності органів кримінальної юстиції, а також запроваджено у сфері кримінально-процесуальної діяльності правоохоронних органів та суду нові інститути, зокрема заходи забезпечення кримінального провадження, до яких належить відсторонення від посади підозрюваного (обвинуваченого) [4]. Відповідно до ст. 154 КПК України цей захід посідає особливе місце серед заходів кримінально-процесуального примусу, оскільки обмежує конституційне право кожного на працю, що включає можливість отримувати заробітну плату за виконану роботу, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, позбавляє людину звичного повсякденного способу життя та спілкування з трудовим колективом, певних матеріальних благ, ставить під сумнів людську честь, гідність та спричиняє моральні страждання. А якщо йдеться про відсторонення від посади державного службовця, то таким чином обмежується право громадян на рівний доступ до державної служби [1].

Відповідно до положень ст. 154 КПК України відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу [4].

У положеннях примітки 1 до ст. 364 Кримінального кодексу України (далі – КК України) зазначено, що службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади , органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [3, с. 167].

Систему органів, які є правоохоронними визначено Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. Відповідно до положень ст. 2 зазначеного закону правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

В положеннях вищезазначеного Закону, як і в примітці до ст. 364 КК України надається невичерпний перелік службових осіб, до яких, відповідно, відносяться працівники суду і правоохоронних органів, зазначені у ч. 1 цього пункту, а також співробітники кадрового складу розвідувальних органів України, працівники Антимонопольного комітету України та уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, які беруть безпосередню участь, відповідно, у: 1) розгляді судових справ у всіх інстанціях; 2) кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення; 3) оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності; 4) охороні громадського порядку і громадської безпеки; 5) виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування та прокурорів; 6) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через митний кордон України; 7) нагляді і контролі за виконанням законів [2].

В даному аспекті Вищий Спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) у своєму листі звертає увагу на формулювання ст. 154 КПК України «незалежно від тяжкості злочину» З використаного законодавцем формулювання ВССУ робить висновок, що на кримінальні проступки це положення закону не поширюється, а отже, вчинення службовою особою правоохоронного органу кримінального проступку не може бути підставою для відсторонення її від посади [5].

На підставі вищезазначеного слід зробити деякі висновки. Відсторонення від посади працівників правоохоронних органів здійснюється, відповідно до положень ст. 154 КПК України, незалежно від тяжкості вчиненого ними злочину. Як зазначено в листі ВССУ, на кримінальні проступки положення ст. 154 КПК України не поширюється, а отже, за вчинення кримінальних проступків службовими особами правоохоронних органів відсторонення від посади не здійснюється.

Список використаних джерел

1.Завада С.В. Відсторонення від посади як захід кримінально-процесуального примусу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / С.В. Завада. – К., 2014; 2.Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12; 3.Кримінальний

кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2015 року: (офіц. текст) – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 212 с. – (Кодекси України); 4.Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2015 р. : (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 328 с. – (Кодекси України); 5.Лист Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12.

Р. С. Южека, І. В. Дзюба

РЕФОРМА ЖИТЛОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО УСТРОЮ ДЕРЖАВИ

Необхідність прийняття нового Житлового кодексу України є нагальною проблемою, зумовленою зміною соціально-політичного устрою в державі, переходом до ринкової економіки та сучасних світових норм і стандартів у здійсненні житлової політики. Варто зауважити, що норми які безпосередньо містяться в чинному на сьогодні Житловому Кодексі Української РСР (далі – ЖК УРСР) застарілі, і не відповідають сучасним реаліям.

Проблемним питанням щодо вдосконалення житлового законодавства присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме: Галянтич М.К., Дзера О.В., Крашенинников П.В., Скаржинський М.В., Майданик Р.А., Підопригора О.А., Цюра В.В. та інші. Проте, незважаючи на значну кількість робіт, питання щодо реформи житлового законодавства залишаються актуальними на сьогоднійшній день, адже країна атакує реформами та підлаштовує законодавство у відповідність з національним та міжнародним правом.

Чинний на сьогодні ЖК УРСР не підлаштований до змін, які відбулися у суспільстві, і містить застарілі норми права. Особливої уваги ці суперечності набули після прийняття Конституції України у 1996 році, якою проголошено нові засади та можливості реалізації громадянами України свого права на житло. Відповідно до тлумачного термінологічного словника з конституційного права України, право на житло – право людини мати житло й перебувати під державним захистом її житлових інтересів. Право на житло є одним з конституційних соціальних прав людини [1, с. 260]. Зокрема, відповідно до положень статті 47 Основного Закону, кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду [2]. На відміну від ЖК УРСР в якому зазначається, зокрема, в статті 1 право громадян Української РСР на житло, Відповідно до Конституції СРСР і Конституції Української РСР громадяни Української РСР мають право на житло. Це право забезпечується розвитком і охороною державного і громадського житлового фонду, сприянням кооперативному та індивідуальному житловому будівництву, справедливим розподілом під громадським контролем жилої площі, яка надається в міру здійснення програми будівництва благоустроєних жител, наданням громадянам за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення для категорій громадян, визначених законом, а також невисокою платою за квартиру і комунальні послуги [3]. Як бачимо, що норми права, що застосовуються в ЖК УРСР, навіть, не збігаються з нормами Основного Закону, адже за загальним правилом в Україні, чинне законодавство та нормативно-правові акти, повинні відтворювати положення норм Конституції, деталізуючи їх в своїй

галузі. Як приклад, можна навести Земельний кодекс України, що відтворює загальні засади земельних прав з Основного Закону.

Що стосується саме реформи житлового законодавства, варто зауважити, що неодноразово народні депутати України висували пропозиції щодо вдосконалення житлового законодавства. У 2011 році Проект Житлового кодексу, розроблений урядом Україні, викликав більш ніж неоднозначну реакцію громадськості – багато категорій населення загрожували владі акціями протесту. Зі слів кандидата юридичних наук викладача НЮА ім. Я. Мудрого Василя Білоуса, новий кодекс містить багато суперечливих моментів і лобіює насамперед інтереси бізнесу, а не мешканців [4]. На нашу думку, прийняття нового Житлового кодексу, є достатньо спірним питанням. Адже, в жодній успішній країні немає ніяких Житлових кодексів. Всі питання, що регулюють сферу житлово-комунального господарства, є в законах і в Цивільному кодексі держав. І замість того, аби їх доопрацювати, влада створює величезний новий кодекс. З іншого боку, якщо вже існує чинний ЖК УРСР, що містить застарілі норми, то у всякому випадку, або його відміняти, або підлаштувати під сучасні тенденції розвитку держави і суспільства в цілому.

Таким чином, чинне на сьогодні житлове законодавство не відповідає змінам та умовам, що відбулися за останні тридцять три роки в економіці України й потребує негайного приведення його у відповідність із системою ринкової економіки та соціально-політичного устрою держави. Потребують нагальні зміни чинні законодавчі та інші нормативні акти, прийняті за роки незалежності України, що регулюють правові відносини у житловій сфері.

Список використаних джерел

1. Наливайко Л.Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / Л. Р. Наливайко, М. В. Беляєва ; Уклад.: Л.Р. Наливайко, М.В. Беляєва. –К.: «Хай-Тек Прес», 2013. – 408 с. 2. Конституція України: від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – №19. – Ст. 583).: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada. gov.ua. 3. Житловий кодекс Української РСР від 30 червня 1983 року № 5464-х // Відомості Верховної Ради України. – 1983. – Додаток до № 28. – Ст. 573.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada. gov.ua. 4. Після прийняття нового Житлового кодексу багато власників нерухомості стануть безправними // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dom2000.com/main/article/id/24918.

Л. Є. Баєва

КОНТРОЛЬ ОПЕРАЦІЙ З ГРОШОВИМИ КОШТАМИ В ДІК ДВНЗ УДХТУ

Проблемами дослідження особливостей обліку та контролю операцій з грошовими коштами в бюджетних установах займались багато дослідників, серед яких П.Й. Атамас, М.Т. Білуха, Л.В. Гуцаленко, Р.Т. Джога, Л.В. Дікань, З.Б. Живко, Б.В. Усач, Л.В. Черничук, Є.Ю. Шара та багато інших. Як відомо, однозначного визначення певної категорії не існує, кожен автор інтерпретує її по-своєму. Так, в словнику Осовської Г.В. [4] надається визначення терміну «грошові кошти» як доходи і надходження, що акумулюються у грошовій формі на рахунках підприємств, організацій, установ і домашніх господарств у банках, і використовуються для забезпечення їхніх власних потреб або розміщення у вигляді ресурсів банків. Бакаєв А. С. [1] розглядає поняття «грошові кошти» як важливіший вид активів організації, які являють собою кошти в російській та іноземній валютах, цінні папери, що легко реалізуються, платіжні та грошові документи. В МСБОДС 2 «Звіт про рух грошових коштів» грошові кошти трактуються як готівка в касі й депозити до запитання [2]. Аналогічне визначення наведено в НП(С)БОДС 101 «Подання фінансової звітності», згідно з яким грошові кошти – це готівка, кошти

на рахунках в органах Державного казначейства України, у банках та депозити до запитання [3].

Контроль грошових коштів проводиться в Дніпродзержинському індустріальному коледжі (ДІК) ДВНЗ УДХТУ відповідно до наказу по установі від 25.02.2015 №22-а «Про облікову політику в ДІК ДВНЗ УДХТУ» та у випадках, передбачених чинним законодавством.

Метою контролю операцій з грошовими коштами є встановлення законності, достовірності і доцільності здійснених операцій, правильності їх відображення в обліку, встановлення відповідності існуючої в коледжі методики обліку та контролю законодавчо-нормативній базі.

Контрольні заходи щодо операцій з грошовими коштами в ДІК проводяться комісією, призначеною наказом директора коледжу, заступником головного бухгалтера з контролю ДВНЗ УДХТУ, а також Державною фінансовою інспекцією в Дніпропетровській області під час проведення ревізій фінансово-господарської діяльності коледжу.

Завдання контролю операцій з грошовими коштами в коледжі під час проведення внутрішніх і зовнішніх перевірок відображені на рисунку 1.

Рисунок 1. Завдання контролю операцій з грошовими коштами в ДІК

Контроль касових операцій передбачає перевірку операцій, пов'язаних з обігом готівки в процесі здійснення фінансово- господарської діяльності, правильності їх проведення відповідно до чинного законодавства.

Перевірка касових операцій починається з перевірки надходження готівки в касу. Важливим моментом в цей час є встановлення наявності фактів фіктивних перерахувань коштів за невиконані роботи і ненаданні послуги. Особливо ретельно необхідно вивчати операції з видачі готівки, які списують на видатки установи без наступного подання звітів про їх використання. Важливим елементом контролю касових операцій є перевірка правильності їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку і в меморіальному ордері № 1. Для цього арифметичним підрахунком по кожному рядку визначають правильність підсумку оборотів, наведених в МО №1.

Практика контролю свідчить, що керівника коледжу досить часто цікавить не стільки відповідність бухгалтерського обліку прийнятим стандартам, скільки законність та обґрунтованість витрачання коштів. Практика проведення внутрішніх і зовнішніх контрольних заходів бюджетних установ доводить, що найбільш характерними порушеннями у порядку ведення касових операцій є нецільове використання готівки, отриманої з рахунків у ДКСУ, порушення вимог розрахунків з підзвітними особами, розрахунки з іншими суб'єктами понад установлену суму.

Об'єктом перевірки грошових коштів у касі є первинні документи з обліку грошових коштів, облікові регістри, акти інвентаризації касової готівки, Журнал-

головна, фінансова та бюджетна звітність, касова книга, звіт касира, прибуткові і видаткові касові ордери, відомості, виписки ДКСУ.

Методика вивчення касових операцій передбачає наступні етапи.

На підготовчому етапі контролю касових операцій розглядаються загальні питання організації роботи каси: інтенсивність касових операцій; основні напрями касових надходжень і видатків, кваліфікацію та практичний досвід працівників, що забезпечують роботу каси, наявність договорів з касиром про повну матеріальну відповідальність, забезпеченість обліку касових операцій електронно-обчислювальною технікою, обладнання приміщення каси.

Перший етап контролю касових операцій передбачає проведення раптової інвентаризації каси з повним поаркушовим перерахунком усіх грошей та інших цінностей, що є в касі. Результати оформлюються відомістю інвентаризації каси та фіксуванням в робочих документах. Інвентаризацію каси слід проводити не менш як один раз на квартал у строки, встановлені керівником. Раптові інвентаризації каси також слугують важливим елементом внутрішньогосподарського контролю додержання касової дисципліни.

Другим етапом є перевірка правильності заповнення касових документів та організації порядку ведення касових операцій. Насамперед перевіряють правильність заповнення прибуткових та видаткових касових ордерів. Неприпустимі будь-які виправлення, закреслювання тощо. Прибуткові та видаткові касові ордери мають бути належно оформлені. Документи на видачу грошей повинен підписати керівник і головний бухгалтер або уповноважені ними особи. Прибуткові касові ордери й квитанції до них, а також видаткові касові ордери мають бути заповнені так, щоб забезпечувалося збереження цих записів протягом строку зберігання документів. Перевіряється наявність та порядок ведення журналу реєстрації прибуткових і видаткових касових документів, обов'язково звіряються його дані із записами у Касовій книзі. Касова книга має бути пронумерована, прошнурована та скріплена печаткою. Кількість аркушів у Касовій книзі має бути засвідчено підписами керівника і головного бухгалтера. Підправлення та невмотивовані виправлення в Касовій книзі заборонені.

Третім етапом контролю касових операцій є перевірка операцій з видачі готівки з каси. При цьому встановлюється на які цілі коледж отримував й видавав готівку. Для цього вивчають корінці чекової книжки на отримання готівки, виписки банку. Після того як встановлено мету отримання готівки з реєстраційного (спеціального реєстраційного) рахунку, перевіряється дотримання призначення готівкових коштів через вивчення касових документів (прибуткових і видаткових касових ордерів, касової книги) та бухгалтерських документів, що підтверджують використання готівки на зазначені цілі (авансові звіти, відомості на одержання заробітної плати, відомості).

Четвертий етап передбачає перевірку повноти оприбуткування готівки в касі коледжу. Необхідно визначити чи повністю й своєчасно оприбуткована готівка, що надходила з різних джерел: за реалізовану продукцію (виконану роботу, послуги); одержання грошей з реєстраційного (спеціального реєстраційного) рахунку; невикористані підзвітні суми тощо. З цією метою звіряються дані прибуткових касових ордерів та Касової книги з корінцями грошової чекової книжки, банківськими виписками, даними меморіального ордеру № 1, авансовими звітами, відомостями на виплату заробітної плати.

На п'ятому етапі перевірки перевіряється дотримання встановленого ліміту залишку готівки у касі. В першу чергу перевіряється повідомлення органу ДКСУ про встановлення ліміту залишку готівки в касі та Касова книга для виявлення перевищення встановленого ліміту. Оскільки ліміт у коледжі встановлено на рівні нуля, важливим напрямком є контроль відсутності залишків.

Шостим етапом перевірки є співставлення даних первинних, аналітичних і

синтетичних облікових документів з даними, відображеними в звітності коледжу з метою встановлення їх відповідності.

Контроль банківських операцій колежу здійснюється в порядку отримання виписок з відділення ДКСУ за всіма відкритими рахунками. Перевіряється відповідність даних бухгалтерського обліку даним виписок ДКСУ і обґрунтованість виплат коштів по рахунках.

\

Список використаних джерел

1.Бакаев А. С. Бухгалтерские термины и определения / А. С. Бакаев. — М. : Бухгалтерский учет, 2002. — 160 с. 2.МСБОДС 2 «Звіт про рух грошових коштів». Видання 2003 р. Міжнародна федерація бухгалтерів. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Режим доступу: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article. 3.НП(С)БОДС 101 «Подання фінансової звітності», затверджений наказом Міністерства фінансів України № 1541 від 28.12.2009 р. Режим доступу: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat id=83023. 4.Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадська. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.

Р. В. Буравченко

НОВІТНІЙ ЛІБЕРАЛІЗМ ЯК ОСНОВА НАЙЕФЕКТИВНІШОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕНЬ Ф.А. ФОН ГАЄКА

9 листопада 1989 року відбулося падіння Берлінської стіни, котра розділяла не тільки східний і західний Берлін, а й два способи політичної та економічної взаємодії в суспільстві. Перший спосіб це ліберально-демократичний, котрий економічно базується на ідеї свободи торгівлі і підприємництва, приватній власності, природних правах людини Адама Сміта Джона Локка. Томаса Гоббса [2; 3; 5]. Інший спосіб – тоталітарно-корпоративний. котрий шукає опору завдяки всезагальному контролю як на політичним так і економічним життям суспільства, посилаючись на ідеї Карла Маркса та Фрідріха Енгельса [4]. Сучасні дослідження і спроби направлені на пошук так званого «третього шляху». Відповідно, після кризи класичного лібералізму в І пол. XX ст., виникають нові теорії щодо ваги і ролі держави в житті суспільства, зокрема економічному. Замість теорії мінімального втручання виникла теорія всезагального благоденства, неоліберальні теорії, соціал-демократичні трактування терміну «свободи», співвідношення громадянських, економічних, політичних і соціальних прав індивіда і суспільства.

Економіст, політичний філософ. доктор права і політичних наук, прихильник концепції вільного суспільства, ліберальних принципів в економіці, теоретик лібертаризму, правової держави, послідовний критик концепції «держави всезагального благоденства», лауреат Нобелівської премії, член Австрійської Академії Наук, Аргентинської академії економічних наук, один з основних представників Австрійської економічної школи Фрідріх Август фон Гаєк, в своїх дослідженнях довів помилковість та нелогічність спроби пошуку т.зв. «третього шляху», стверджуючи, що його втілення призведе до повернення панування тоталітарних принципів. За іронією долі, одне з останніх досліджень видатного мислителя «Пагубна самовпевненість, або помилки соціалізму» (англ. The Fatal Conceit. The Errors of Socialism) [9], вийшло в 1988 році, коли в Радянському Союзі на той час молодий і амбітний керівник М.С. Горбачов активно намагався замінити одну соціалістичну ідеологію – комуністичну, іншою, теж соціалістичною – соціал-демократичною, не розуміючи, що демократизм і державний контроль над виробництвом принципово несумісні явища. Результатом став розпад як політичної системи, так і країни, яка не змогла повністю відмовитися від помилкових соціалістичних ідей – Радянського Союзу, а за рік після виходу видання відбулося падіння Берлінської стіни, що стало символом падіння «соціалістичного табору». Відповідно видання «Пагубна самовпевненість, або помилки соціалізму» стало маніфестом лібералізму, підводячи підсумок більш ніж півстолітніх роздумів, які були започатковані

саме як наукові концепції в книзі «Дорога до рабства» (англ. The Road to Serfdom) [7]. Менш відомі загалу філософські, економічні і політичні дослідження: «Індивідуалізм і економічний порядок» (англ. Individualism and Economic Order), «Приватні гроші» (англ. Denationalisation of Money: An Analysis of the Theory and Practice of Concurrent Currencies), «Ідеал економічної свободи» (англ. The Transmission of the Ideals of Economic Freedom), «Конституція лібералізму» (англ. The Constitution of Liberty), «Розум і ринок. Капіталізм в західній думці» (англ. The Mind and the Market: Capitalism in Western Thought), «Про свободу» (англ. On Liberty), «Долі лібералізму в XX столітті» (англ. The Fortunes of Liberalism), «Конкуренція валют і Європейський валютний союз» (англ. Currency Competition and European Monetary Union), «Право законодавство та свобода» (англ. Law, Legislation, and Liberty), «Пізнання, конкуренція та свобода» (німец. Wissen, Wettbewerb und Wirtschaftsordnung) та інші [1; 6; 8; 10; 11; 12; 13; 14]. Фрідріха Августа фон Гаєка часто через його широту поглядів, направлень досліджень на різні галузі людського співіснування називають консерватором, ультраліберал ом, лібертаріанцем, неолібералом, класичним лібералом. Дана невизначеність відбувається через відсутність чіткої класифікації ідеологічних вчень та економічних шкіл. Спробуємо визначитися що ж таке лібералізм і чи притаманний він поглядам Фрідріха Августа фон Гаєка, і саме до якого типу лібералізму можна віднести його політичні, філософські та економічні погляди?

Класичний лібералізм доводить, що для найефективнішої економічної взаємодії продуктивних сил необхідні наступні правила побудови взаємовідносин в суспільстві: 1) наявність однакових рівних правил економічної взаємодії для всіх суб’єктів економічного життя; 2) непорушність і рівність економічних і політичних прав вищезазначених суб’єктів; 3) наявність конкуренції та приватної власності та підтримка з боку держави; 4) різноманітність суспільства. Саме ці тези і відстоює в свої дослідження Фрідріх Август фон Гаєк. Так в «Філософії свободи» стверджується і доводиться, що: «У конкурентному суспільстві у бідних набагато більше обмежені можливості, ніж у багатих, але бідні в такому суспільстві набагато вільніші людини з набагато кращим матеріальним становищем в суспільстві іншого типу (неконкурентному). При конкуренції у людини, що починає кар'єру в бідності, має набагато менше шансів досягти багатства, ніж у людини, що успадкував власність; проте це не тільки можливо, але більш того, конкурентний лад – єдиний, де людина залежить лише від самого себе, а немає від милості сильних світу цього, і де ніхто не може заважати його спробам досягти наміченої їм мети» [6, 110]. «До зростання продуктивності призводить, напевно, не просто збільшення кількості людей, а збільшення кількості різних людей. Люди стали могутніми тому, що стали різними: нові можливості, відкриті спеціалізацією, обумовлені не стільки підвищенням інтелектуального рівня індивідів, скільки посиленням їх диференціації, створюють основу для більш успішного використання ресурсів нашої планети» [9, 210].

Отже, аналіз вищезазначених досліджень Ф.А. фон Гаєка дають можливість визначити спектр і вектор його політичних і економічних уподобають. Це класичний правий лібералізм, який базується на приватній власності, конкуренції, різноманітності. Класичний правий лібералізм має досить обмежене спільне як з консерватизмом (який також може бути лівим і правим) так і лівим лібералізмом і ультралібералізмом. Класичний правий лібералізм, як і консерватизм не сприймає радикальні зміни суспільства, надає перевагу еволюційному розвитку над революційним. Також класичний правий лібералізм базовою цінністю вважає відносну свободу індивіда, що поєднує його з лівим лібералізмом і ультралібералізмом. Однак лівий лібералізм вимагає обмеження конкуренції, замінюючи її солідаризацією. Ультралібералізм навпаки намагається відкинути будь-які правила, в тому числі і визначення правил конкуренції, що не припустимо

для класичного правого лібералізму. Саме філософія правого лібералізму може сформувати необхідні чинники для економічного розвитку України.

Список використаний джерел

1.Гаєк Ф. А. Конституція свободи // Пер. з англ. Мирослави Олійник та Андрія Королишина. – Львів: Літопис, 2002. – 556 с. 2.Гоббс Т. Сочинение в 2 т. / Сост., ред., авт. примеч. В.В. Соколов; Пер. с лат. и англ. – Т. 2. – М.: Мысль, 1991. – 731. 3.Локк Дж. Сочинения: В 3 т. / Пер. с англ. и лат. / Ред. сост., авт. примеч. А.Л. Субботин. – Т.3 – М.: Мысль, 1988. – 668 ст. 4.Маркс К., Энгельс Ф. Капитал / К. Маркс, Ф. Энгельс // Сочинения. – 2 изд. – Т. 15. – М.: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1959. – 828 с. 5.Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с. 6.Фридмен М., Хайек Ф. О свободе / М. Фридмен, Ф. Хайек. – М. : Социум, Три квадрата, 2003. – 182 с. 7.Хайек Ф.А. Дорога к рабству / Пер. с англ. Михаил Гнедовский, Игорь Пильщиков – М.: Новое издательство, 2005. – 264 с. 8.Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок: пер. с нем. / Фридрих Август фон Хайек; Под общ.рук. О.А. Дмитриева; Науч. ред. и предисл. Ростислав Исаакович Капелюшников. – Москва: ИЗОГРАФ: Начала-Фонд, 2001 . – 255 с. 9.Хайек Ф.А. Пагубная самонадеянность: ошибки социализма / Пер. с англ. Елены Осиновой; под ред.: У.У. Бартли, Е. Гордеевой. – М.: Изд-во «Новости», 1992. – 304 с. 10.Хайек Ф.А. Познание, конкуренция и свобода: Антология сочинений: пер. с англ. / Фридрих Август фон Хайек ; Сост., пер., предисл. С. Мальцева ; Под общ.рук. К. Большаков. – Санкт-Петербург : Пневма, 1999. – 288 с. 11.Хайєк Ф.А. Право, законодавство та свобода. Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії: В 3 т.: Пер. з англ. Т. 1. Правила та порядок / Ф.А. Хайєк. – К. : Сфера, 1999. – 196 с. 12.Хайєк Ф.А. Право, законодавство та свобода. Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії: У 3 т. Т. 2. Міраж соціальної справедливості / Ф. А. Хайєк Н. Комарова. – К.: Сфера, 1999. – 200 с. 13.Хайєк Ф.А. Право, законодавство та свобода: Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії: В 3 т. Т. 3. Політичний устрій вільного народу / Ф. А. Хайєк Т. Комарова. – К. : Сфера, 2000. – 252 с. 14.Хайек Ф.А. Судьбы либерализма в XX веке: пер. с англ. / Фридрих Август фон Хайек; Пер. Б.С. Пинскер; Пер.под ред. Т. Данилова; Науч. ред. А.В. Куряев. – Москва: ИРИСЭН: Социум: Мысль, 2012. – 336 с.

Л. Г. Кемарська, О. В. Конік

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Оплата праці є найбільш складною ділянкою бухгалтерського обліку в бюджетних установах загалом та закладах освіти зокрема. Складність нарахування заробітної плати працівникам закладів освіти обумовлюється низкою регулюючих нормативно-законодавчих актів та постійними змінами у законодавстві. Дослідженню проблем оплати праці присвячено низку статей. Зокрема, розкриваються питання організації обліку оплати праці [6,10,11], проблеми мотивації працівників [5], висвітлюються особливості оплати праці в різних установах [3] та проведення аудиту [4]. Питання оплати праці в бюджетних установах постійно досліджуються, і такі дослідження не втрачають актуальності. Метою роботи є розкриття особливостей оплати праці в закладах освіти на прикладі ДПТНЗ «ДЦППРКБА».

Державний професійно-технічний навчальний заклад «Дніпродзержинський центр підготовки та перепідготовки робітничих кадрів будівництва та автотранспорту» (ДПТНЗ «ДЦППРКБА») здійснює підготовку робітничих кадрів. Основою організації оплати праці є тарифна система, яка включає тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів, тарифно-кваліфікаційні характеристики [9]. Залежно від виконуваних функцій персонал ДПТНЗ «ДЦППРКБА» поділяється наступним чином:

1) адміністрація (директор, завідувач відділенням, заступник директора, керівник фізичного виховання, старший майстер);

2) педагогічні працівники (вихователь, керівник гуртка, майстер виробничого навчання, методист, практичний психолог, соціальний педагог);

3) бухгалтерія (головний бухгалтер, бухгалтер, економіст, касир);

4) спеціалісти (завідувачі бібліотеки, виробництва, господарства, бібліотекар, заступник директора з АГЧ, інженер-електронник, інженер з охорони праці, інспе-

ктори по кадрах, харчуванню, лаборант, механік, начальник штабу ЦО, секретарі, технік, фельдшер, шеф-кухар, юрист);

5) молодший обслуговуючий персонал (водій, гардеробник, двірник, електрогазозварник, кастелянша, комендант, комірник, кухар, оператор, підсобний робітник, прибиральник службових приміщень, робітник з комплексного обслуговування й ремонту будинків, слюсар-ремонтник, сторож, черговий по гуртожитку).

Фонд зарплати адміністративного, навчально-допоміжного та обслуговуючого персоналу визначається на підставі штатного розпису ВНЗ, який затверджується керівником. Планування фонду оплати педагогічного навантаження здійснюється на основі двох показників: кількості педагогічних ставок; середньої ставки заробітної плати. Додаткові доплати плануються за кожним видом доплат шляхом множення відповідних показників на встановлений норматив доплати. На рисунку 1 наведено види надбавок і доплат, що нараховуються працівникам ДПТНЗ «ДЦППРКБА» згідно [1,2,7-9].

Вид оплати		Порядок визначення
Посадовий оклад		педагогічним працівникам згідно категорії в тарифікаційному списку; іншим працівникам згідно тарифного розряду в штатному розпису
Надбавка	за вислугу років педагогічним працівникам	від 3 до 10 років – 10%; від 10 до 20 років – 20%; понад 20 років – 30 %
	персональна - за складність, напруженість у роботі; за виконання обов'язків тимчасово відсутніх працівників	10% - 50%
	бібліотекарям та завідуючому бібліотекою за вислугу років	20%
Доплата	за престижність праці	10%
	за роботу в нічний час	20% (згідно колдоговору)
	за роботу в святкові дні	згідно годин
	за прибирання туалетів	10%
	за перевірку зошитів	укр. мова та література – 20%; математика – 15%; іноземна мова та креслення – 10%.
	за класне керівництво	20%
	за завідуванням кабінетами, майстерень	10%
	за методичну комісію	10 - 13%
Премії - за високі досягнення в праці		згідно наказу
Матеріальна допомога		в розмірі окладу 1р. на рік

Рисунок 1. Схема доплат і надбавок в ДПТНЗ «ДЦППРКБА»

Нарахування заробітної плати в установі здійснюється один раз на місяць. Підставою для нарахування заробітної плати є табель обліку використання робочого часу, наданий в бухгалтерію. Він складається в окремих підрозділах, підписується керівником підрозділу та особою, уповноваженою вести облік виходу на роботу працівників. Працівник бухгалтерії, відповідальний за нарахування заробітної плати, перевіряє табель як з точки зору правильності його оформлення, так і за змістом: склад осіб, внесених до табеля; погодження з відповідними документами дат відпустки, хвороби, відрядження, зарахування, звільнення, роботи у святкові та неробочі дні, у нічні зміни тощо.

Для відображення в обліку видатків на оплату праці в бюджетних установах передбачені синтетичні рахунки 661 «Розрахунки з оплати праці», 80 «Видатки із загального фонду», 81 «Видатки спеціального фонду». В ДПТНЗ «ДЦППРКБА» для обліку нарахування, проведення утримань та виплати заробітної плати формуються наступні проведення (таблиця 1), дані приведені з меморіальних ордерів

за грудень 2015 р.

Таблиця 1 – Облік розрахунків з оплати праці в ДПТНЗ «ДЦППРКБА»

Зміст господарської операції	Дт	Кт	Сума, грн.
1	2	3	4
Нарахована заробітна плата	802	661	457622,57
Нарахована заробітна плата працівникам – інвалідам	802	661	15557,43
Нарахована матеріальна допомога на поховання	652	661	5604,11
Нарахований ЄСВ на заробітну плату (36,3%)	802	651	165774,27
Нарахований ЄСВ на лікарняні (33,2%)	802	651	1906,21
Нараховано ЄСВ на заробітну плату інвалідів (8,41%)	802	651	1308,39
Нарахований ЄСВ на лікарняні інвалідів (8,41%)	802	651	67,82
Утримано ПДФО	661	641	61022,27
Утримано ЄСВ із нарахованої заробітної плати (3,6%)	661	651	17000,50
Утримано ЄСВ із нарахованих лікарняних ФСС (2%)	661	651	130,96
Утримано військовий збір (ВЗ)	661	642	7109,11
Утримано профспілкові внески (1%)	661	666	4605,55
Утримано із заробітної плати аліменти	661	668	1782,10
Отримано на р/р в ДКСУ кошти на виплату авансу	321	702	207660,12
Виплачено аванс працівникам установи	661	321	130690,00
Перераховано ПДФО із суми нарахованого авансу	641	321	15000,00
Перераховано ЄСВ із суми нарахованого авансу	651	321	4704,84
Перераховано ВЗ із суми нарахованого авансу	642	321	1960,35
Перераховано нарахований ЄСВ при розрахунку авансу	651	321	55304,93
Отримано на р/р в ДКСУ кошти на виплату зарплати	321	702	434576,57
Вилачено зарплату працівникам установи	661	321	251074,82
Перераховано ПДФО	641	321	45910,45
Перераховано ЄСВ в частині утримань	651	321	12314,54
Перераховано військовий збір	642	321	5137,35
Перераховано нарахований ЄСВ при розрахунку зарплати	651	321	113751,76
Перераховано утримані профспілкові внески	666	321	4605,55
Перераховано утримані аліменти за призначенням	668	321	1782,10
На рахунки в ДКСУотримано кошти від ФСС	328	652	9042,91
Виплачено працівникам виплати за рахунок коштів ФСС	661	328	7462,43
Погашено заборгованість за ЄСВ з виплат за рахунок ФСС	651	328	180,6
Погашено заборгованість за ПДФО з виплат за рах. ФСС	641	328	1263,98
Погашено заборгованість за ВЗ з виплат за раху. ФСС	642	328	135,64

Отже, особливості оплати праці в закладі освіти ДПТНЗ «ДЦППРКБА» характеризуються: поділом персоналу за виконуваними функціями; переліком доплат і надбавок, що визначаються для кожного працівника залежно від виконуваних функцій та режиму роботи, стажу; схемами кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел

1.Інструкція «Про оплату праці та розміри ставок заробітної плати професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів», затверджена наказом Міністерства освіти України від 02.04.1993 р. № 90 // Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/ z0181-93. 2.Інструкція «Про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти» від 15.04.1993 р. № 102 // Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/ laws/show/z0188-93. 3.Кемарська Л.Г. Особливості оплати праці в закладах первинної медико-санітарної допомоги / Л.Г.Кемарська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - Хмельницький, 2015. - № 1. - С.116-122. 4.Клименко С. О. Аудит розрахунків з оплати праці в бюджетних установах / С. О. Клименко, Л. В. Мікрюкова //Інноваційна економіка . - 2013. - № 8. - С. 313-316. 5.Криштоп Н. А. Напрями вдосконалення оплати праці та мотивації працівників у бюджетних установах / Н. А. Криштоп // Управління розвитком . - 2013. - № 13. - С. 21-22. 6.Криштоп Н.А. Особливості організації оплати праці в бюджетних установах та шляхи її вдосконалення / Н. А. Криштоп // Управління розвитком . - 2013. - № 17. - С. 87-89. 7.Наказ МОНУ «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ» від 26.09.2005 р. № 557 // Режим доступу:

http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/ z1130-05/parao62#o62. 8.«Порядок виплати надбавок за вислугу років педагогічним та науково-педагогічним працівникам навчальних закладів і установ освіти», затв. Постановою КМУ від 31.01.2001 р. № 78 // Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/78-2001-%D0%BF. 9.Постанова КМУ «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» від 30.08.2002р. № 1298 //Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-%D0%BF. 10.Тищенко В.Б. Особливості організації обліку розрахунків з оплати праці в бюджетних установах / В. Б. Тищенко // Управління розвитком . - 2013. - № 12. - С. 73-75. 11.Труфен А. О. Організація облікового процесу формування видатків на оплату праці ВНЗ /А.О.Труфен// Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки . - 2013. - Вип. 2. - С. 323-327.

П. О. Кобилін

ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ПРОСТОРОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

З початку 90-х рр. вітчизняна торгівля стрімко розвиваються, з'явилися магазини нового торговельного формату – мінімаркети, супермаркети, гіпермаркети, торговельно-розважальні центри, які знаходяться на невеликій відстані від споживача. Проте ці форми торгівлі характерні для міської місцевості. У деяких сільських населених пунктах торговельне обслуговування залишається на рівні радянських часів, коли мешканцям доводиться приходити у сусідні села для придбання товарів першої необхідності. Особливо суттєвий контраст спостерігається у Харківській області, де основна торговельна діяльність сконцентрована у місті Харкові, яке містить більше половини населення області. Відповідно до Стратегії розвитку Харківської області до 2020 р. передбачається перехід від моноцентричної моделі розвитку регіону до поліцентричної, за якої полюсами зростання також стануть деякі міста обласного підпорядкування. Це стосується і розвитку торговельного обслуговування. Для імплементації цього завдання необхідно виконати просторовий аналіз торговельного обслуговування населення, про що і піде мова у даній публікації.

Для аналізу просторового поширення закладів торгівлі було обрано методику моделювання інтегральної функції впливу (ІФВ-моделювання), що було розроблена фахівцями кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. За даною методикою кожний суспільно-географічний об'єкт має свою зону впливу. Кожна зона визначається радіусом впливу (R) – відстанню від об'єкту, в межах якої споживач має зацікавленість в отриманні послуг даного об'єкту (магазину, кіоску тощо). Точно оцінити радіус впливу суспільно-географічного об'єкту важко, проте існує гіпотеза що радіус впливу об'єкта прямо пропорційний його потужності (значенню будь-якого показника). Наприклад, село з одним торговельним об'єктом буде мати менший радіус впливу порівняно із районним центром із десятками таких об'єктів). Відповідно, об'єкт із найменшим значенням показника має найменший радіус впливу, він розглядається як базовий радіус (R_o). Для зони впливу суспільно-географічного об'єкту існує функція впливу, що заснована на закономірності зменшення інтенсивності впливу суспільно-географічного об'єкту від центру до перефирії. Значення функції максимальне (дорівнює 1) у центрі зони впливу, а найменше значення (0) на межі зони впливу [1].

При цьому функція відображає інтенсивність впливу одного суспільно-географічного об'єкта. Дана методика дозволяє оцінити вплив кількох об'єктів, накладання їх зон впливу, що виражається у сумі функцій впливу, що в результаті дає інтегральну функцію впливу, яка має наступний вигляд:

$$F = \sum_{i=1}^{m} \left(1 - \frac{L_i}{R_i}\right)^n$$

де ***L*** – поточна відстань до центру зони впливу суспільно – географічного

об'єкту; ***R*** – радіус впливу, *m* – кількість об'єктів, ***n*** – показник ступеня, який визначається довільно.

Будується модель поверхні ІФВ, що відображає просторове розміщення та просторову взаємодію об'єктів торговельного обслуговування населення. Зазначена методика дозволяє змінювати гіпотетичний базовий радіус впливу об'єктів $\boldsymbol{R_0}$: при збільшенні зростає ступінь генералізації поверхні, посилюється фонова складова та менш помітними стають локальні особливості – аномалії. Зміна базового радіусу дозволяє відобразити просторову структуру поля на різних ступенях узагальнення [1].

Інформаційною базою даного дослідження були матеріали відділів економічного розвитку та торгівлі районних державних адміністрацій, виконавчих комітетів міських рад та Головного управління статистики у Харківській області.

Для аналізу було побудовано поверхні з базовими радіусами від 10 км до 50 км, що характеризували просторові структури населеності та розподілу торговельних об'єктів. При накладанні цих поверхонь з базовим радіусом 10 км розподіл значень інтегральної функції впливу по населеності та торговим об'єктам є подібним. Найбільші значення спостерігаються у м. Харкова, що має найбільшу чисельність населення, у ньому сконцентровано більше половини населення області; це стосується і кількості торговельних об'єктів. Відповідно, м. Харків має найбільшу зону впливу. Віддаляючись від обласного центру, потужність об'єктів зменшується, знижується чисельність населення, об'єктів торгівлі, радіус впливу на інші населенні пункти. Проте, виходячи з рис. 1, характер ізоліній інтегральної функції впливу не має форми правильних концентричних кіл, зниження уповільнюється у бік Куп'янська, Ізюма, Первомайського, Змієва, Чугуєва, Балаклеї, Лозової. На картосхемі із базовим радіусом 10 км проявляються аномалії ІФВ-поверхні з населеності навколо Куп'янська, Лозової. При базовому радіусі 30 км ізолінії згладжуються, вже не помітні аномалії Куп'янська та Лозової, але все-таки спостерігається неправильний контур ізоліній в районі Балаклії, Чугуєва, Первомайського, Змієва (рис. 2). Тобто можна побачити значний вплив населених пунктів, що знаходяться у відносній близькості до обласного центру. При базовому радіусі 50 км ізолінії отримують більш правильну форму, практично стирається роль вищезгаданих міст, проте залишається аномалія у м. Харкова, що свідчить про значний вплив міста на інші населені пункти регіону.

Рис. 1. Просторова модель інтегральної функції впливу з базовим радіусом 10 км (складено автором за даними [2,3])

Рис. 2. Просторова модель інтегральної функції впливу з базовим радіусом 30 км
(складено автором за даними [2,3])

Слід зауважити, що значення ІФВ торговельних об’єктів по усій території Харківської області значно переважають населеність, але розподіл значень подібний. Поле населеності характеризує обсяг потреб у торговельних закладах, а поле функції впливу торговельних об’єктів – їх пропозицію. Таким чином, пропозиція перевищує попит у торговельних об’єктах в регіоні. Найбільш насиченими, відповідно до різних базових радіусів впливу, є території м. Харкова, Харківського, Первомайського, Балаклійського, Чугуївського, Куп’янського, Ізюмського районів). Найменшу різницю можна спостерігати у найбільш віддалених територіях регіону.

Таким чином, на основі моделювання ІФВ суспільно-географічних об’єктів було визначено, що найбільший вплив на інші населені пункти регіону як за населеністю, так і за торговельними об’єктами має м. Харків. З мірою віддаленості від обласного центру вплив інших населених пунктів зменшується, проте у центральній частині регіону це скорочення має більш уповільнену форму у зв’язку із наявністю відносно великих міст. Подібні дослідження мають велике значення, оскільки дають змогу оцінити рівень розвитку торговельного обслуговування по території регіону та визначити місця, в яких воно перевищує потреби населення та існує дефіцит закладів торгівлі.

Список використаних джерел

1.Нємець К.А., Нємець Л.М. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія / К.А. Нємець, Л.М. Нємець. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 228 с. 2.Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: http:// www.kharkivoda.gov.ua. 3.Роздрібна торгівля Харківської області у 2013 році: статистичний щорічник / [під ред. О.В.Фінаншиної]. – Х.: Б.в., 2014. – 100 с.

Д. Р. Глущенко

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ НОВОГО ШОВКОВОГО ШЛЯХУ В УКРАЇНІ

Масштабний проект транспортно-економічного коридору Новий Шовковий шлях — це транспортний маршрут для переміщення залізничних вантажів і пасажирів від промислових центрів Китаю до Європи. Ініціатором створення проекту виступила КНР і мала на меті зміцнити міжнародні зв’язки та збільшити вплив Центральної Азії в світі. Для його реалізації необхідне створення єдиної системи інфраструктурних та торгових шляхів у Євразії, що зможе об'єднати східну та західну частини континенту. Виникає необхідність появи стійких логістичних

наземних і морських коридорів Європа-Азія, протяжність яких буде становити 11 тисяч кілометрів. Мережа портів, залізничних сполучень та суднохідних трас охоплюватимуть 40% суші, 60% населення(4,4 млрд чоловік) та 30 % світового ВВП ($ 21 трлн.).

Першим потенційно перспективним став маршрут у транскаспійському напрямку. Він пролягатиме через Китай, Казахстан, Азербайджан, Грузію, Туреччину й Україну. Один із економічних коридорів Нового Шовкового шляху займатиме 1300 - кілометровий маршрут , який проходитиме через міста Ковель, Київ, Полтаву, Харків, а також з'єднуватиме Київ з Роттердамом, Волгоградом та Атирау.

Враховуючи російські економічні санкції та блокування транзиту українських вантажів, проект Нового Шовкового шляху набув важливого значення для розвитку української економіки. Для подолання цих санкцій українські виробники мають переорієнтуватися на азіатський ринок та шукати нові транзитні напрямки. КНР, у свою чергу, також зацікавлена у співпраці з Україною. Найбільший інтерес викликають такі українські інфраструктурні об'єкти як морські порти та залізниці. Оскільки на сучасному етапі відносини європейських країн з Російською Федерацією нестабільні, гарантій стосовно регулярного транспортування товарів також немає. Україна ж може запропонувати надійність, а також вигідні альтернативи доставки.

Реалізація проекту Нового Шовкового Шляху в Україні має ряд переваг.

По-перше, значно збільшиться торгівельний потік. У разі плідної співпраці всіх учасників транспортного ланцюга Нового Шовкового шляху потенційний обсяг вантажів за цим маршрутом може становити до 1 млн тонн на рік.

По-друге, реалізація проекту Нового Шовкового шляху призведе до залучення інвестицій в Україну. Україна – це транзитна країна. Товари з Китаю в Європу і в зворотньому напрямку долатимуть велику відстань. Щоб зменшити кількість витрат іноземні виробники вважатимуть доцільним розміщення своїх виробництв на території України. Таким чином, відстань і витрати для транспортування будуть зменшуватись.

По-третє, Україна може поглибити співпрацю з країнами- сусідами на Заході, а саме з Польщею, Угорщиною та Словаччиною. Так як вони не мають виходу до моря, розвиток транспортно-логістичної системи з Україною постає важливою умовою долучення до проекту Нового Шовкового Шляху, у якому зацікавлені майже всі європейські країни. Ще одним напрямком співпраці з країнами в контексті даного проекту є з'єднання основних потоків з північними країнами. До таких належать Фінляндія, країни Балтії, Швеція та Швейцарія. На початку лютого 2016 року стало відомо, що з Литвою було підписано меморандум про об'єднання проекту «Шовковий вітер» через Україну до Китаю з проектом «Вікінг». У цьому напрямку є пряме залізничне контейнерне сполучення Клайпеда-Одеса та поїзд Вікінг.

По-четверте, потік товарів з Китаю до ЄС перевищує потік у зворотному напрямку. Вагони повертаються напівпорожніми, що підриває рентабельність проекту. Їх можна наповнити експортною сільськогосподарською продукцією, виробленою в Україні. Тобто, країна пришвидшить технологічний розвиток у сільськогосподарській сфері, розширить базу економічних партнерів, і вантажі до Китаю, натомість, будуть заповнені.

По-п'яте, проект Нового Шовкового шляху для України є певним гарантом національної безпеки, оскільки КНР і країни Європи зацікавлені у регулярному і надійному транспортуванні товарів. Він є альтернативою російському ринку.

Одним із негативних аспектів реалізації проекту Нового Шовкового шляху в Україні постає питання вартості доставки. Перша спроба України і Китаю транспортувати вантажі Новим Шовковим шляхом стосувалася тих, які можна перевозити в контейнерах. Офіційно ПАТ «Укрзалізниця» озвучило ціну 5559 доларів

для контейнера. Ця сума перевищує вартість автомобільної транзитної доставки через Росію у півтора-два рази.

Також Україна не має членства в ЄС, при тому, що проект розрахований на торгівлю переважно між ЄС і Китаєм, а Румунія і Болгарія мають вихід до моря і конкурують в цьому плані з Україною. Через непрозорий і довготривалий механізм оформлення мита, порівняно вищі тарифи, ніж у перерахованих країн на 25-35 %, відсутність якісних доріг для автопереміщення з ЄС, невідповідність ширини залізничних колій ситуація України погіршується. Асоціація України з ЄС передбачає створення нових можливостей для залучення іноземних інвестицій та просування експорту, пов'язаних із початком роботи ЗВТ. Це надасть Україні привілеїв в проекті Нового Шовкового шляху.

Враховуючи те, що транспортний коридор Новий Шовковий шлях сполучає Європу з південними територіями Китаю, а промисловим районом країни вважається північний, виникає потреба у додатковий витратах на внутрішнє переміщення вантажів в КНР. Ця додаткова вартість підриває рентабельність проекту і в такому разі вигіднішим є транспортний коридор через Росію.

Для того, щоб Україна посіла гідне місце в світі і стала одним із транспортерів товарів з Китаю до Європи, необхідно реформувати залізниці та морські порти. Виникає потреба у реформуванні законодавства, що стосується цих інфраструктурних об'єктів, зокрема Закон України «Про залізничний транспорт» в рамках контактної групи з інтероперабельності залізничних систем. Результатом стане впровадження технічних норм (основних показників) залізничного транспорту колії 1520 мм, у т.ч. України, в правове та нормативне поле ЄС. Необхідно доопрацювати 50 підзаконних актів, які дадуть змогу працювати ПАТ «Укрзалізниця» в нових умовах.

Ще одним кроком, що сприятиме участі України у новому проекті Китаю, виступає скорочення часу на митних переходах, а також гнучка система тарифів. Щоб транзитні контейнери в Україні довго не перебували на перевірці, товари повинні пройти ретельну перевірку на початку шляху. А також країни-транзитери мають домовитись про зниження цін на кожній дільниці і спростити перетин кордону в межах даного проекту.

Україна є економічним мостом між Європою та Китаєм і проект Нового Шовкового шляху стане не лише виходом із ситуації, яка пов'язана із санкціями з боку Російської Федерації, але й зможе допомогти подолати економічні виклики, що стоять перед Україною. Буде швидко розвиватися будівництво нової інфраструктури морських портів, залучатимуться інвестиції в українську економіку і транспортну логістичну систему. Окрім того, на національному рівні будуть створені інституційні проекти в розвитку сільського господарства, а також в енергетичному секторі. Таким чином, Україна зможе використати свій транзитний потенціал і стати конкурентоспроможним учасником ринку в плані перевезень.

Н. М. Жулканич, О. М. Жулканич

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Систему життєзабезпечення Карпатської етноспільноти слід розглядати з позицій основних видів життєдіяльності: трудової, розселенської, репродуктивної та споживчої. Серед областей країни Закарпатська область посідає особливе місце. Її вирізняють географічне розташування, природно - економічні умови, малоземелля, висока щільність населення, несприятлива демографічна ситуація, підвищений рівень безробіття, історично сформований потяг селян до приватної власності на землю, специфічні особливості формування менталітету населення.

Область має вигідне географічне розташування – розміщена на перехресті Схід

– Захід, практично в центрі Європи, достатньо сильно розвинуту транспортну мережу залізничних, шосейних доріг, трубопровідних магістралей. Закарпатська область межує з країнами, що стали членами Європейського Союзу.

За природно – економічними умовами територія області поділяється на низинну, передгірну та гірську підзони. 80 % території – гірська і передгірська місцевість. Область є аграрно – індустріальною. Основою економіки залишається сільське господарство.

Характерна особливість – малоземелля. Показники забезпеченості в розрахунку на одного жителя сільськогосподарськими угіддями та ріллею в Закарпатській області - найнижчі в державі - відповідно 0,36 га та 0,16 га. Низькою є землезабезпеченість в розрахунку на сільського жителя. Якщо в середньому по країні на одного жителя села припадає 2,4 га сільгоспугідь та 2,0 га ріллі, то в області відповідно лише 0,85 та 0,53 га, або в 2,8 і 3,8 рази менше [4,с.163].

Зміни в економіці, соціальній структурі населення суттєво вплинули на демографічну ситуацію. В свою чергу кількісні та якісні зміни в народонаселенні мають зворотню дію на перебіг соціально – економічних процесів. В області висока щільність населення – понад 108 осіб на км.кв. На 01.01.2016 р. тут проживало 792,3 тис.селян, або на 38,1тис. менше, ніж на початок 2000 р.[3].

Особливості демографічних процесів проявляються своєрідно в умовах вертикальної зональності. Зокрема в низинній природно-економічній зоні, де переважає міське населення-смертність перевищує народжуваність; в передгірній та гірській-природний приріст забезпечується за рахунок сільського населення. Однак, незважаючи на це, рівень народжуваності в селах області не в змозі забезпечити відтворення населення. Запобігти поглибленню демографічної кризи можливо лише за умови реалізації ефективної соціально-економічної політики.

Актуальним для краю є і проблеми зайнятості населення та існуюче безробіття. Відсоток економічно активного у Закарпатській області складає 53,9 %. Зайнятість населення у віці 15 – 70 років знаходиться в межах 38,7 %. В регіоні зберігається високий рівень безробіття населення.

В аналізованій області контрастним є показники попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці. На 1 січня 2016 р. в регіоні кількість зареєстрованих громадян, не зайнятих трудовою діяльністю склала 9,1 тис.осіб, а потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць – 431 особа. Навантаження на одне робоче місце (вакансію) становить 21 особу [2]. Найбільші проблеми з працевлаштуванням у сільських жителів. За останні роки реформування аграрного сектора регіону середньорічна кількість найманих працівників сільського господарства скоротилася у 5,6 рази.

Актуальним є і підвищення рівня задоволення споживчих потреб сільського населення області. Зростає загальна площа прийнятого в експлуатацію житла – 204,9 тис м². Проте, все житло на селі вводиться в експлуатації виключно власним коштом селян. Кількість лікарів усіх спеціальностей в розрахунку на 10000 населення в Закарпатській області є найнижчою в Карпатському регіоні – 40,4 осіб (в Україні 47,4), а лікарняних ліжок – у Закарпатській – 71,3, проти 95,7 на 10000 тис. населення (2014 р) [1].

В області навіть за помітного зростання за останні роки інженерних мереж рівень забезпеченості сіл водопроводами становить біля 8%, а сітьовим (природним) газом - менше 38%.

Окремі проблеми життєдіяльності сільського населення поступово вирішуються в процесі реформування аграрної сфери. Зокрема, з врахуванням історично сформованого менталітету селян - потягу до приватної власності на землю, отримання у приватну власність значної частки земель, в селах виникають нові форми господарювання, активізується підприємницька діяльність, зростає працезайнятість населення.

Висновки. З метою забезпечення відповідного рівня розвитку сільського населення краю невідкладним є здійснення поглибленого моніторингу умов життєдіяльності населення, вирішення проблемних питань завершення аграрної і земельної реформ на селі, активізації підприємницької діяльності, задоволення зростаючих соціальних потреб сільських жителів.

Список використаних джерел

1.Головне управління статистики в Закарпатській області. Заклади охорони здоров'я. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/medicine/med_kadri.pdf. 2.Головне управління статистики в Закарпатській області. Попит і пропозиція робочої сили. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/pracja/2016/popit_rob_2016.pdf. 3.Головне управління статистики в Закарпатській області. Чисельність населення. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2016/nasel_0101_2016.pdf. 4.Закарпаття 2014. Статистичний щорічник. – Ужгород, 2015. – 643 с.

М. В. Лавров

ФОРМУВАННЯ ДІЙОВИХ МЕХАНІЗМІВ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах утвердження ринкових відносин в аграрній сфері України важливого значення набуває формування дійових механізмів ефективного використання земельних ресурсів згідно з взятими зобов'язаннями щодо імплементації міжнародних норм у цій сфері діяльності. Перехід до європейських принципів включення землі, як економічного ресурсу, в ринковий обіг залишається для України украй необхідним: відсутність ринкових механізмів у сфері обігу земель сільськогосподарського призначення укріплює тіньовий сектор економіки та спиняє розвиток аграрного підприємництва на селі [1;2].

Застава землі є дійовим засобом формування на селі ефективного власника, бажаючого і здатного раціонально здійснювати агропідприємницьку діяльність, створюючи при цьому ринкові механізми формування відповідального підприємницького ресурсу, тобто головним принципом стає ідеологема: землю потрібно давати тому, хто використовує її ефективно. Зі становленням земельно-ринкової інфраструктури та вкоріненням цивілізованих ринкових норм і правил поведінки учасників обігу земельних ресурсів, формуванням вторинного ринку землі, поступово змінюватиметься співвідношення між непрямими і прямими державними впливами у процесі пошуку їх оптимуму для нових умов господарювання [3].

Зараз же ринок землі в сільському господарстві в Україні знаходиться на стадії формування. Відомо, що основоположними законами ринку є закон вартості та закон попиту і пропозиції, але на ринку землі вони мають специфіку взаємодії, відображаючи єдність споживчої вартості і вартості з іншими економічними категоріями Однією з важливих характеристик земельної реформи в Україні стала послідовність її проведення, якою передбачено: роздержавлення та проведення грошової оцінки земель, паювання сільськогосподарських угідь, які перебувають у власності сільськогосподарських організацій; документальне оформлення прав на земельну частку (пай) селян.

За Основним Законом кожен має право, володіти, користуватися і керувати своєю власністю; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним (частина 1, 2, 4 ст. 41).

На сьогодні в Україні змінені форми власності на землю суб'єктів господарювання та значно розширило їхні права та обов'язки стосовно використання земель 7 квітня 2015 року набрала чинності більшість положень Закону України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов веден-

ня бізнесу (дерегуляція) « від 12 лютого 2015 року № 191 - VIII (далі - Закон України N 191 - VIII) . Основна мета Закону - це дерегуляція господарської діяльності за аналогією з європейським законодавством та в перспективі - поліпшення позицій країни в рейтингу Doing Business. Зокрема, відповідно до Закону України № 191-VIII полегшується процедура відкриття бізнесу, обмежується вплив держорганів на підприємця, скорочуються дозвільні та погоджувальні процедури, підвищується рівень захисту прав інвесторів, вдосконалюється механізм фінансування діяльності органів Державної реєстраційної служби [2;3]. Проведення земельної реформи обумовило необхідність запровадження платності землекористування. В перші роки реформи було вирішено питання про платність землекористування – в Земельному кодексі України (ст. 35, 36) зазначено, що плата здійснюється за придбання землі і за використання землі. Плата за придбання землі відбувається при купівлі-продажу землі (ст.6), а за використання землі справляється земельний податок або орендна плата. Також механізми іпотечно-заставного кредитування могли б здійснювати трансакцію прав власності на земельні ділянки від менш ефективних до ефективніших суб'єктів землеволодіння[2;4].

Таким чином, ринок здійснює частковий та опосередкований контроль над процесом привласнення і передбачає порівняння грошових доходів із цінами на земельні ділянки сільськогосподарського призначення [за О. Д. Гнаткович]. Можна зробити висновок, що реформування земельних відносин має міжгалузевий загальнодержавний характер, воно повинно здійснюватися на основі узгоджених із міжнародним правом нормативно-правових актів, а також державних антимонопольних програм, визначається системним підходом до розв'язання соціально-економічних та екологічних аспектів земельної реформи. Питання регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення потребують подальшого теоретико-методологічного дослідження: формування інституціональних основ ринку землі, розробку основ формування ціни на земельні ділянки, впроваджування механізмів ефективного землекористування на основі законодавчого регулювання ринку земель.

Список використаних джерел

1. Гнаткович О. Д. Еколого-економічні аспекти реалізації ринкових земельних відносин у сільському господарстві Електронний ресурс.[Режим доступу] http://eprints.oa.edu.ua/3191/1/7.pdf. 2. Земельний Кодекс України : науково-практичний коментар / За ред. В. І. Свичика. – К., 2003. - 676 с. 3.Зміни у регулюванні відносин оренди земель сільськогосподарського призначення. Електронний ресурс.[Режим доступу] http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine article/EA007978. 4.Природно-ресурсний аспект розвитку України / Проект «Програма сприяння сталому розвитку в Україні»; кер. розд. Абіотичні ресурси І.Д.Андріївський; кер. розд. Біотичні ресурси Ю.Р.Шеляг-Сосонко. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2001. – 112 с.

Н. В. Мосьпан

ВИПУСКНИКИ-ПЕДАГОГИ В УКРАЇНІ

В ЄС пильно ставляться до проблеми випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ), оскільки переконані, що майбутній успіх розвитку економіки залежить від наявності ефективного переходу випускників від вищої освіти та професійної підготовки до працевлаштування. Моніторингу рівня зайнятості випускників ВНЗ, тривалості перехідного періоду в ЄС приділяють велике значення. Вимірювання працевлаштування випускників ВНЗ є нелегкою задачею. Зрозуміло, що швидкість та відповідність працевлаштування випускників у роки відразу після закінчення ВНЗ буде залежати від якості та актуальності тих навичок і компетенцій, які вони придбали у вищій освіті. У свою чергу 47% роботодавців випускників повідомляють про брак абітурієнтів з потрібними навичками і можливостями. Вони переконані, що цю проблему можна вирішити через співпрацю з університетами в

проектуванні навчальних програм [3, 4]. Для того, щоб побудувати зв'язок між вищою освітою та ринком праці Європейська Комісія впроваджує різні програми, серед яких: програму для модернізації систем вищої освіти, щоб підвищити рівень працевлаштування випускників; програму Еразмус, щоб сприяти обміну студентами в якості інструментів для забезпечення молодим людям можливість отримати відповідний досвід і навички, які шукають роботодавці [5].

В Україні цей процес залишається непідконтрольним. Випускники ВНЗ зазначають, що їм потрібна допомога саме в перехідний період під час пошуку роботи. Відповідно важливим є вивчення сучасної ситуації випускників ВНЗ педагогічних кваліфікацій в Україні, оскільки професія вчителя найменше залежить від ринкових трансформацій у суспільстві. Матеріалом дослідження є результати опитування та статистичні дані, які є у відкритому доступі мережі Інтернет. В опитуванні брали участь 72 випускника педагогічного ВНЗ м. Києва (2014-2015 н. р.).

Вивчення умов навчання показало, що більшість з опитуваних студентів – 55,55% навчалися за кошти державного бюджету, інші – 44,44% за кошти фізичних чи юридичних осіб (по контракту). Типовим механізмом фінансування навчання у ВНЗ залишаються батьківські кошти (54,16%). Друге місце посідає використання власних коштів (23,61%) та державний бюджет (20,83%). Тоді як отримання кредиту в банку для навчання (1,38%) є ще не достатньо звичайним механізмом плати за навчання у вищій освіті. Студенти більше розраховують на власні сили та допомогу батьків, ніж на банківські кредити, що вказує на можливі ризики реформи фінансування вищої освіти в Україні [6].

Опитування показало, що більшість опитуваних випускників – 79,16% працювали під час навчання у ВНЗ. Зараз важко стверджувати про причини такої позиції випускників, оскільки це не було метою опитування. Можна лише припустити, що необхідність працювати була викликана бажанням мати власні кошти, а також можливістю сплачувати за навчання.

Вивчення сфери праці під час навчання у ВНЗ показало, що більшість випускників (56,94%) працювали за фахом. Це свідчить про те, що освітні установи приймають на роботу студентів педагогічних ВНЗ як перспективних робітників. Наступною сферою праці, де найбільше працюють студенти під час навчання є сфера послуг – 13,88%. Третє місце посідає сфера бізнесу – 5,55%, сфери ресторанного та готельного бізнесу мають найменші показники по 1,38%. Можливо це трапляється через те, що кваліфікація вчителя іноземних мов дозволяє студентам шукати більш привабливі пропозиції у сферах послуг і бізнесу.

Опитування показало, що лише незначна частка (11,11%) випускників ВНЗ педагогічних кваліфікацій 2014-2015 років мають досвід навчання та праці закордоном. Тому можуть бути різні пояснення, але головним залишається те, що програми по обміну студентами, наприклад такі як Темпус та Еразмус ще не знайшли достатнього застосування серед зазначених студентів. Підтвердженням тому можуть бути інші показники, які вказують, що більшість випускників ВНЗ (95,83%) педагогічних кваліфікацій залишається працювати в Україні, а лише 4,16% працевлаштовується в ЄС. З іншого боку такі показники свідчать про наявність робочих місць та можливість працевлаштуватися для випускників-педагогів в Україні.

Перехідний період від ВНЗ до ринку праці для випускників-педагогів також є позитивним, про що свідчать відповіді самих опитуваних. Серед них більшість (88,40%) достатньо швидко знайшли роботу – від 3 до 6 місяців. 7,23% випускників ВНЗ шукали роботу протягом року та лише 4,34 % більше року. Крім того, меншість з них (26,08%) були безробітними та мали проблеми з працевлаштуванням (39,13%) після завершення ВНЗ.

Серед найтиповіших механізмів працевлаштування випускники ВНЗ виділяють інформаційні сайти та допомогу знайомих або рідних. Так, завдяки інформаційним сайтам працевлаштувалось більшість випускників – майже 45%. Через до-

помогу рідних – майже 39%. В Україні на період 2014-2015 року ще існувала практика цільових направлень, завдяки яким працевлаштувалося 13,04% випускників. Послугами біржі праці скористалися лише 4,34% випускників ВНЗ.

Вивчення сфери праці після завершення ВНЗ показало, що більшість випускників (70,58%) працюють за фахом. Серед них майже 29% працюють у середніх закладах освіти, та біля 10% у вищих закладах освіти. Такі показники свідчать про те, що середні заклади освіти приймають на роботу випускників-педагогів більш охоче, ніж вищі заклади освіти. Сфера послуг посідає значне місце для працевлаштування випускників ВНЗ – 17,39%. За нею йде сфера бізнесу – 8,33%. У сфері туризму та сфері ресторанного бізнесу працевлаштувалася менша частка випускників ВНЗ – по 1,45%.

Серед країн, у яких випускники планують працювати наступні 3-5 років перше місце посідає Україна (72,22%), друге місце належить Європейському Союзу – 20,83%, третє місце – США (4,16%). Решта випускників планує працювати в Росії (1,38%) та Китаї (1,38%). Таким, чином Україна та Європейський Союз для випускників педагогічних ВНЗ на даний період є найбільш привабливими ринками праці. Поясненням цьому може лише те, що українські випускники більше орієнтуються на Європейський Союз завдяки Європейській інтеграції України.

Для отримання більш детальної інформації про ситуацію випускників-педагогів в Україні ми звернулися до статистики, що дало змогу визначити сектори їх працевлаштування на ринку праці у 2015 році [1,2].

Таблиця

Сектори працевлаштування випускників-педагогів

Кваліфікація / Сектор	**Філолог** (42 вип.)	**Психология** (46 вип.)	**Гуманитарні науки** (40 вип.)	**Сума** (128 вип.)
Освіта	9,52%	19,05%	27,50%	**18,75%**
Державний сектор	_	8,69%	2,50%	**3,90%**
Медіа, ЗМІ	16,67%	4,35%	10,00%	**10,16%**
Реклама та послуги	9,52%	2,17%	5,00%	**5,46%**
Банківський сектор	2,38%	2,17%	_	**1,56%**
Інше	42,85%	50,00%	35,00%	**42,97%**
Безробітні	19,05%	13,04%	20,00%	**17,18%**

Отримані результати дослідження дають підставу для наступних висновків. Після завершення ВНЗ більшість випускників (70,58 %) працюють за фахом, у середніх і вищих закладах освіти. Сфери послуг і бізнесу також посідають значне місце для працевлаштування випускників-педагогів. У цілому, згідно опитування, сучасна ситуація для випускників педагогічних ВНЗ в Києві носить позитивний характер. Вважаємо, що отримані результати можуть сприяти з одного боку підвищенню якості освітніх послуг, а з іншого – зміцненню зв’язку між вищою освітою та ринком праці України.

Список використаних джерел

1.Статистика працевлаштування випускників 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: рокуhttp://aegee.kiev.ua/ua/news-detail/pracevlashtuvannia_vypusknykiv/. 2.Статистика працевлаштування випускників вищих навчальних закладів (2015). [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:http://realvnz.org/Statistic. 3.Employability and skills of higher education graduates. Analitical Highlight. EU Skills Panorama, 2014. – 4 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://skillspanorama.cedefop.europa.eu/sites/default/files/EUSP_AH_Graduates_0.pdf. 4.Mocanu C., Zamfir A., Lungu E., Militaru E. School-To-Work Transition Of Higher Education Graduates In Four Eastern European Countries. Working Paper No. 15. – 2012. – 12 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.msm.nl/resources/uploads/2014/02/MSM-WP2012-15.pdf. 5.Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems. – European Union, 2011. – 32 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/library/policy/modernisation_en.pdf . 6.Sysoieva S., Mospan N. New Law on Higher Education in Ukraine: Innovations and Risks. – Didactica Slovenica, № 30 (3-4), 2015. – p.166-173. http://www.pedagoska-obzorja.si/revija/Vsebine/PDF/DSPO_2015_30_03.pdf.

Т.С. Ожелевська, І.М. Чайко, В.С. Сененко

ІНФЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Лауреат Нобелівської премії М. Фрідман стверджував, що інфляція - це захворювання, яке може зруйнувати суспільство [8]. Через рівень інфляції 12,3 % у 2009 р., який був наслідком економічної кризи, Україна зайняла 10-те місце у рейтингу найнещасніших країн світу [5, с. 91], який визначається за показниками рівня інфляції та безробіття. Після поступового зниження рівня інфляції протягом 2010-2013 рр. Україна у 2013 р. зайняла 31 місце [7] у цьому ж рейтингу з показником інфляції 0,5%. Але зростання рівня інфляції у 2014 р. до 24,9% змістило Україну на 4 місце серед найнещасніших країн світу, підвищення ж рівня інфляції у 2015 р. майже у 2 рази (до 43,3%) - на другу сходинку цього рейтингу [9]. Все це й зумовило актуальність даної теми.

Інфляція – одна з найгостріших проблем сучасного розвитку економіки в багатьох країнах світу, яка негативно впливає на всі аспекти життя суспільства. Висока інфляція знижує рівень життя населення, знецінює результати праці та грошові заощадження юридичних і фізичних осіб, перешкоджає довгостроковим інвестиціям й економічному зростанню, руйнує грошову систему, провокує відтік національного капіталу за кордон, послаблює національну валюту, сприяє її витісненню у внутрішньому обігу іноземною валютою, підриває можливості фінансування державного бюджету, перерозподіляє національне багатство від бідніших верств суспільства до найбагатших, посилюючи соціальне розшарування [5, с. 89].

Монетарна теорія виділяє такі першопричини інфляції: кредитна та грошова емісії, що не підкріплені товарною масою; збільшення державного боргу та бюджетного дефіциту; валютно-фінансова криза; монополізм підприємств та державна монополія; мілітаризація економіки; механізм оподаткування. На думку М. Фрідмана, причини інфляції тісно пов'язані зі зростанням грошової пропозиції, що призводить до підвищення попиту і цін, а зростання цін притягує за собою інфляцію: «Інфляція завжди і всюди є грошовим феноменом» [6]. Противники монетарної теорії до причин інфляції відносять: підвищення виробничих витрат; збільшення сукупного попиту, що не пов'язаний із збільшенням обсягу грошової маси; структурні зміни ринку, які пов'язані з державною монополією та монополією підприємств.

Сучасна інфляція виникає через такі причини: диспропорції між попитом та пропозицією, доходами та витратами; надмірна грошова та кредитна емісії; мілітаризація економіки; монополістичні тенденції в економіці країни; перевищення темпів зростання заробітної плати над темпами зростання продуктивності праці; дотації держави нерентабельним підприємствам; необґрунтоване встановлення валютного курсу при конвертації валют; швидке зростання цін на імпортні товари та послуги.

В умовах ринкової економіки інфляція є постійним явищем. На оптимальному

рівні вона не створює істотних перешкод для економічного розвитку, а навіть виконує певну стимулюючу роль: якщо індивід очікує невеликий рівень інфляції, то він змушений вкласти гроші в банк, щоб відсотки по депозиту компенсували йому знецінення грошей. В свою чергу, банки, отримавши готівку від населення, мають змогу видавати кредити підприємствам, що стимулює економічний розвиток країни. За оптимальної інфляції сукупний попит зростає швидше, ніж ціни, що забезпечує приріст реального ВВП. Економісти та політики світу переконані, що оптимальний рівень інфляції – 2-4%. Порівнюючи інфляцію та дефляцію П. Самуельсон наголошував, що слабка інфляція сприяє підтримці більш високій зайнятості та жвавій діловій активності, ніж слабка дефляція [3, с. 263].

У розвинутих країнах офіційна статистика насправді завищує реальний стан інфляції, в Україні - навпаки. Чітке уявлення про масштаб інфляції можна отримати на підставі індикатора, який називається дефлятор ВВП, що відображає, наскільки виросли ціни в цілому в масштабах економіки. На сайті МВФ дефлятор ВВП України за підсумками 2014 позначений на рівні 47,4% [2], у той час як згідно даних Державної служби статистики України цей показник складає 24,9% [4].

Рис. 1. Динаміка індексу інфляції в Україні за період 2000-2015 рр.
Джерело: складено авторами на основі даних [4].

Розвиток галопуючої інфляції у 2014-2015 рр. (рис. 1), який супроводжувався падінням реального ВВП та зростанням безробіття, свідчить про перебування України у стані стагфляції. Це стало результатом: 1) військово-політичного конфлікту на сході України та порушення мережі господарських зв'язків українських підприємств; 2) зниження валютних надходжень, що призвело до девальвації гривні; 3) згортання торговельних зв'язків з Росією, яка не тільки обмежує експорт українських товарів на власний ринок, а й прагне перешкоджати торгівлі України з іншими державами; 4) інфляційні та девальваційні очікування суб'єктів бізнесу; 5) грошова емісія, яка була спрямована на покриття рефінансування банків та фінансування дефіциту державного бюджету; 6) невиважена політика НБУ, запровадження плаваючого валютного курсу в імпортозалежній Україні, що призвело до стрімкої девальвації гривні, яка, в свою чергу, спричинила стрімке зростання цін на імпортні товари, що використовуються у вітчизняному виробництві (мінеральні добрива для сільського господарства, бензин, природний газ тощо); 6) підвищення урядом цін на енергоносії, що призвело до зростання витрат вироб-

ництва, яке почало розкручувати спіраль інфляції витрат.

Після пікової споживчої інфляції у квітні 2015 року (60,9%) сформувалася стійка тенденція до її уповільнення – у серпні річний приріст ІСЦ знизився до 52,8%. Зниженню споживчої інфляції насамперед сприяли: стабілізація ситуації на валютному ринку; зниження цін на зовнішніх продовольчих та сировинних ринках; стриманий споживчий попит; відносно жорстка фіскальна та монетарна політика; стабілізація інфляційних очікувань [1].

Однак, руйнівна сила стагфляції вимагає від уряду країни більш кардинальних антиінфляційних заходів: реформи податкової системи, яка б стимулювала підприємницьку діяльність і вивела велику частку економіки з тіні; зменшення частки готівки у грошовій масі країни, введення жорстких лімітів на її щорічні прирости та жорсткий контроль за цільовим спрямуванням; скорочення бюджетного дефіциту; гасіння інфляційних очікувань; підвищення стабільності національної грошової одиниці та рівня довіри населення до неї тощо.

Список використаних джерел

1.Інфляційний звіт. Січень 2016 року / Національний банк України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27033423. 2.Комплексна оцінка економічної ситуації в Україні у 2014-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iac.org.ua/kompleksna-otsinka-ekonomichnoyi-situatsiyi-v-ukrayini-u-2014-2015-rr-chastina-1-zagalna-otsinka-makroekonomichnoyi-situatsiyi/. 3.Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон . - М.: НПО «Алгон» «Машиностроение», 1997. - Т.1 - 332 с. 4.Сводная таблица индексов инфляции с 2000 по 2016 годы // Фінансовий портал «Мінфін» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://index.minfin.com.ua/index/infl/. 5.Сусіденко Ю. В. Вплив інфляційних процесів на економіку України / Ю. В. Сусіденко // Економічний аналіз. - 2014. - Т. 18(1). - С. 88-92. 6.Фрідман М. Кількісна теорія грошей / М. Фрідман – М.: Справа, 1996. – С. 109. 7.The World Misery Index: 109 Countries // Cato Institute [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.cato.org/blog/world-misery-index-109-countries. 8.The 15 Most Miserable Economies in the World // BloombergMarkets [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-03-02/the-15-most-miserable-economies-in-the-world. 9.These Are the World's Most Miserable Economies // BloombergMarkets // BloombergMarkets [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-02-04/these-are-the-world-s-most-miserable-economies.

В. П. Передерко

СТАН ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ТУРИЗМУ З МІЖНАРОДНИМИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ

Важливість пришвидшення імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом полягає не тільки у тому, що таким чином відбудеться всеохоплююча інтеграція України як держави, і її громадян, як представників певного ментального соціуму, у політичний, соціально-економічний і культурний простір ЄС, але і тому, що різноманітні інституції ЄС – це джерело надходження інвестицій та капіталу, що вкрай важливо для розбудови вітчизняної туристичної інфраструктури.

Як заначають О.Мілінчук та Ю.Кириєнко, у світовій практиці стандартизація повністю охоплює діяльність суб’єктів туристичного ринку, зокрема готельне господарство, пасажирські перевезення, зв'язок, освіту тощо. Україна є діючим членом Міжнародної організації зі стандартизації, Світової організації туризму, Світової організації торгівлі, а отже, зобов’язана виконувати умови Генеральної угоди про торгівлю послугами. Передусім це стосується стандартизації послуг і гармонізації національних стандартів, щоб нормативні документи не стали перешкодою для підвищення якості послуг і не перетворились у технічні бар’єри [4,с.172].

Гармонізація національних стандартів в туризмі з міжнародними вимогами є

обов'язковою умовою до виконання відповідно до підписаної Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. З метою реалізації цього завдання було видано розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі КМУ) від 11.03.2015 №200-р «Про схвалення розробленого Міністерством інфраструктури плану імплементації Директиви Ради ЄС від 13 червня 1990 р. 90/314/ЄЕС про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне» (далі План імплементації).

Варто нагадати, що центральним органом виконавчої влади у сфері стандартизації до 2011 р. був Держспоживстандарт, після – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (далі МЕРТ). Законом України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII було визначено, що функції національного органу стандартизації (далі НОС) виконує державне підприємство, що не підлягає приватизації, утворене центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації. Розпорядженням КМУ від 26.11.2014 №1163-р функції НОС було покладено на ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (далі ДП «УкрНДНЦ»). Закон та розпорядження набрали чинності 03.01.2015 р., відповідно – до 03.01.2015 р. НОС було МЕРТ, з 03.01.2015 р. – ДП «УкрНДНЦ».

Розробленням стандартів для сфери туризму займаються такі спеціалізовані органи:

1. ДП НДІ «Система». У 1998 р. ДП НДІ «Система» призначено Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації (Держстандартом України) організаційно-методичним центром із сертифікації туристичних та готельних послуг [1]. У НДІ «Система» було розроблено 4 «туристичні» національні стандарти: ДСТУ 4268:2003, ДСТУ 4269:2003, ДСТУ 4527:2006 (цей стандарт максимально погоджений з Європейським стандартом Європейського стандарту ISO/FDIS 18513:2003 «Tourism services – Hotels and other types of tourism accommodation – Terminology» («Послуги туристичні. Готелі та інші типи розміщення туристів. Термінологія») і ДСТУ 7450:2013.

2. Технічний комітет стандартизації 118 «Послуги торгівлі, ресторанного господарства, туристичні та виставкові». Функції секретаріату виконує Київський національний торговельно-економічний університет (далі КНТЕУ). Утворений на підставі клопотання Державного комітету України по туризму у 1998 р. у складі ТК 118 підкомітет «Послуги туристичні» брав участь у розробці вищезгаданих ДСТУ. А підкомітетом «Послуги ресторанного господарства» було розроблено національні стандарти ДСТУ 3862:99 і ДСТУ 4281:2004.

3. Технічний комітет стандартизації 169 «Туризм і послуги в сфері туризму» (створений наказом МЕРТ від 04.11.2013 №1292). Функції секретаріату спочатку виконувала Асоціація лідерів турбізнесу України, згодом – асоціація «Український Національний комітет Міжнародної Торгової Палати» (наказ МЕРТ від 26.06.2014 №746).

У звіті ТК 169 про проведену роботу за 2014 рік зазначено, що основним перспективним напрямком діяльності ТК 169 вбачається розробка національних стандартів, як доказової бази до технічного регламенту про організовані туристичні подорожі, відпочинку з повним комплексом послуг та комплексні турне, відповідно до Директиви, який передбачається розробити на виконання розпорядження КМУ від 17.09.2014 №847-р [5]. Відповідно до плану роботи на 2015 рік було передбачено провести роботи з підготовки проекту національного стандарту стосовно експлуатаційних вимог до туристичних і інформаційних центрів гармонізованого зі стандартом ISO 14785:2014; проекту національного стандарту стосовно термінології щодо туристичних агентств та туроператорів, гармонізованого зі стандартом EN 13809:2003; проекту національного стандарту на заміну ДСТУ 4269-2003; проекту національного стандарту на заміну ДСТУ 4527-2006, гар-

монізованого зі стандартом ISO 18513:2003; проекту національного стандарту «Курорти. Природні лікувальні ресурси»; пропозицій до національного стандарту «Курорти. Курортні території (лікувально-оздоровчі місцевості)» та «Курорти. Санаторно-курортні заклади», а також внесення змін до стандартів «Води мінеральні лікувальні. Технічні умови» (ДСТУ 42.10.02-96) та затвердження «Електронного паспорту санаторно-курортного закладу»; проекту національного стандарту «Послуги туристичні. Вимоги до забезпечення професійної підготовки туристичних гідів і програм підвищення кваліфікації, гармонізованого зі стандартом EN 15565:2008 [5].

У звіті ТК 169 за 2015 рік зазначалось, що у «2016 році планується розробка стандартів з професійної підготовки персоналу туристичних операторів та туристичних агентів» [5].

Ще 12.11.2014 р. за участі МЕРТ, членів ТК 118, ТК 169 була проведена нарада, де запропоновано активізувати роботу технічних комітетів стандартизації у забезпеченні імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Майже через рік – 23.10.2015 р. у КНТЕУ відбулося об'єднане засідання ТК 118 і ТК 169 за участю представників МЕРТ та НОС. За рекомендацією НОС на засіданні розглядалися питання щодо можливості об'єднання цих комітетів. Голова ТК 169 О.Платонов наголосив на доцільності об'єднання зусиль через створення на базі ТК 118 реально діючого об'єднаного технічного комітету, який буде продуктивно функціонувати, надавати професійну експертну допомогу в розробці та впровадженні стандартів. Членом Керівної ради НОС, заступником голови ТК 118, першим проректором КНТЕУ Н.Притульською було запропоновано об'єднати зусилля технічних комітетів і створити під егідою ТК 118 підкомітет, який буде носити дзеркальну назву ISO/TC 228 «Туризм та послуги у сфері туризму» [3]. Таким чином, наразі розглядається можливість об'єднання двох профільних комітетів на базі ТК 118.

Зауважимо, що у грудні 2015 р. при формуванні пропозицій до програми робіт зі стандартизації на 2016 рік ДП «УКрНДНЦ» однозначно висловилось, що стандарти, сфера застосування яких поширюється на туристичні послуги, необхідно погоджувати з профільним технічним комітетом стандартизації ТК 118. Втім, до проекту Програми робіт з національної стандартизації на 2016 рік було включено пропозиції саме ТК 169 – перегляд ДСТУ 4269:2003 і ДСТУ 4527:2006 [2].

Таким чином, протягом останніх років у профільних ТК немає істотних результатів роботи – розроблених стандартів, змін, інших нормативних документів та/або розглянутих проектів стандартів і змін. Відповідно до Плану імплементації у червні 2015 р. планувалось внести перелік визначених стандартів до національного плану розроблення стандартів на 2016–2017 рр., а в грудні 2017 р. прийняти акт щодо введення в дію стандартів, які передбачатимуть вимоги до туристичних послуг, що надаватимуться всередині країни. Строк імплементації Директиви в цілому – грудень 2017 року, тому темпи нормотворчої діяльності відповідальних органів виконавчої влади, державних підприємств та профільних інституцій такі повільні.

Список використаних джерел

1. ДНДІ «Система» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dndi-systema.lviv.ua/ukr/?topic=history. 2. ДП «УкрНДНЦ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrndnc.org.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=39&Itemid=235. 3. Київський національний торговельно-економічний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.knteu.kiev.ua/blog/read/?pid=10811&uk#. 4. Мілінчук О. В. Стандартизація вітчизняних туристичних послуг в контексті європейської інтеграції / О. В. Мілінчук, Ю. О. Кириєнко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2015. – № 2 (72). – С. 169-174. 5.Технічний комітет стандартизації «Туризм і послуги в сфері туризму» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tc169.in.ua.

С. В. Руденко

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Набуття аграрним сектором національної економіки виключного місця як сукупності бюджетоутворюючих та експортно-орієнтованих галузей є імперативом активізації розвитку аграрних підприємств. Аграрні підприємства наразі володіють значним потенціалом, який через сукупність суб'єктивних та об'єктивних соціально-економічних причин реалізовано не повністю. Останнє зумовлює необхідність теоретично-методичного та прикладного опрацювання питань формування та мобілізації виробничого потенціалу аграрних підприємств.

Рис. 1. Архітектура організаційно-економічного механізму управління виробничим потенціалом аграрних підприємств

Виробничий потенціал аграрного підприємства є складною, багатогранною та

багаторівневою системною характеристикою, яка знаходиться в стані динамічних змін. Ми погоджуємося з І.М.Кравець, яка зазначає, що важливою ознакою потенціалу є його динамічність, як здатність до змін, руху, розвитку. Потенціал об'єднує в собі три рівні зв'язків часу та простору, які функціонують в єдності. Ці зв'язки детермінують прояви потенціалу в різних формах. По-перше, потенціал характеризує минуле. У цьому випадку він виступає як «ресурс», оскільки втілює в собі накопичені системою властивості, які дозволяють їй функціонувати. По-друге, він відображає теперішнє, тобто можливості, які реально використовуються. По-третє, він спрямований на майбутнє, а саме – постійно змінюється, розвивається, накопичує нові властивості, містить елементи майбутнього розвитку [1,с.22].

Забезпечення вказаних характеристик потенціалу відбувається в процесі опосередкування дії керованих та некерованих факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, імплементації тих чи інших дій або рішень, які мають бути спрямовані на підвищення економічної ефективності та стабілізацію розвитку підприємства. Останнє робить потенціал підприємства, в цілому, та його виробничий потенціал, зокрема, об'єктом управління на мікрорівні, а також об'єктом впливу факторів зовнішнього економічного середовища підприємства, що дозволяє ідентифікувати тенденції його змін в якості індикатора структурних зрушень на макрорівні.

Визначаючи складові механізму господарської діяльності, які здатні забезпечити розвиток виробничого потенціалу звертає на себе увагу позиція В.Я. Месель-Веселяка, який стверджує, що аграрне виробництво має дві складові розвитку: перша – організаційна, друга – економічна [2, с. 3].

Організація, як процес, по відношенню до розвитку виробничого потенціалу підприємства є нічим іншим, як поєднанням відповідних підсистем, елементів та компонент. Безпосередньо це відноситься і до формування систем управління потенціалом аграрних підприємств. Синтетичний підхід дозволяє розглядати організаційно-економічний механізм, як об'єднану систему організаційного та економічного механізмів управління. При цьому поєднання цих підсистем продукує нові властивості організаційно-економічного механізму управління виробничим потенціалом аграрного підприємства тим самим опосередковуючи прояв ознаки емерджентності механізму як системи.

Поясненням цьому є здатність організаційної складової виконувати поєднання та залучення тих елементів та компонент потенціалу в процесі реалізації відповідних управлінських рішень, які відповідають об'єктивним викликам, що створюються в межах економічної складової. Тим самим забезпечується протікання процесу ідентифікації та використання тих чи інших можливостей розвитку підприємства, підвищення економічної ефективності його діяльності, стабілізації фінансово-економічного стану, досягнення тих чи інших стратегічних цілей тощо.

При цьому залучення до використання тих чи інших можливостей відбувається в певних функціональних сферах, що дозволяє поділяти потенціали підприємства на базові та функціональні. Співвідношення базових типів потенціалу підприємства, а саме ресурсного, виробничого та економічного, рівно як і їх генезис, відбувається під впливом інструментів організаційно-управлінського впливу керуючої системи підприємства на керовану, а отже елементи та компоненти базових потенціалів. При цьому відбувається генерування майже необмеженого переліку функціональних типів потенціалу аграрного підприємства. Ресурсний потенціал трансформується у виробничий під впливом таких інструментів, як технології виробництва продукції, організація та управління виробничою діяльністю. При цьому оціночною характеристикою виробничого потенціалу є здатність до виробництва підприємством певних видів продукції в певних обсягах та за певного рівня якості. Трансформація виробничого потенціалу в економічний відбувається за залучення такого інструментарію, як маркетингово-збутова діяльність підприємства та, передусім, управління нею, за рахунок чого підприємство отримує та реалізує

можливості здійснення комерційної діяльності з виробленою продукцією та завершує виробничо-комерційний цикл, отримуючи авансований у виробництво капітал в грошовій формі.

Вказані процеси трансформації та генезису потенціалів підприємства пов'язані з виконанням керуючої системою його менеджменту певних дій управлінського характеру, адресованих керованій системі або певному її об'єкту чи елементу. Відповідно, формування функціональних потенціалів зумовлюється наявністю «ступенів свободи» дій менеджменту підприємства стосовно відкриття тих чи інших можливостей та мобілізації відповідних інструментів та засобів їх результативного освоєння. Такий складний характер взаємозв'язку базових та функціональних потенціалів підприємства потребує формування та функціонування відповідного організаційно-економічного механізму управління його виробничим потенціалом, який активізує мобілізацію ресурсного потенціалу, як об'єктної основи виробничого та відповідних функціональних потенціалів, за участі яких відбувається трансформація ресурсного потенціалу у виробничий. Архітектура вказаного механізму представлена на рис. 1.

При формуванні складу та системи взаємозв'язків його складових ми виходили з того, що організаційно-економічний механізм управління виробничим потенціалом аграрного підприємства є системою суб'єктів, об'єктів, засобів, інструментів та важелів впливу керованої системи на керуючу з метою ефективної мобілізації потенціальних можливостей підприємства до збільшення економічних результатів своєї діяльності за рахунок раціонального поєднання ресурсів виробництва з технологічними та організаційними рішеннями.

При цьому слід зауважити, що засоби впливу на процеси формування та мобілізації складових ресурсного та виробничого потенціалу аграрних підприємств можуть бути досить глибоко диференційованими, адже практична реалізація управлінських рішень потребує залучення широкого спектру інструментів, а отже конкретизувати їх можна лише для умов конкретного підприємства.

Список використаних джерел

1. Кравець І.М. Формування та використання трудового потенціалу регіону (на прикладі Хмельницької області): дис. канд. екон. наук: 08.00.07 / І.М. Кравець; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України. – К., 2008. – 211 с. 2. Месель-Веселяк В.Я. Організаційно-економічні умови розвитку аграрного виробництва в Україні / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – №9. – 2010. С. 3-12.

Н. Г. Сербов

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ РИСКОВ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКО-ЭКОЛОГИЧЕСКИХ СИСТЕМ РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ ВОДНЫХ БАССЕЙНОВ УКРАИНЫ)

Происходящие в окружающей природной среде на протяжении последних десятилетий крайне негативные и системные процессы нарушений заставили мировое сообщество признать необходимость обеспечения жизнедеятельности населения планеты лишь при условии учета последствий хозяйственной деятельности в перспективе оценки возможностей будущих поколений в удовлетворении своих потребностей. Представление о неисчерпаемости природы так, как и о беспредельных возможностях самоочищения природных сфер не способствовало повышению безопасности существованияя населения и безопасности развития экономико-экологических систем.

Суть современного экологического кризиса в Украине заключается в том, что сформировавшаяся вследствие преимущественно экстенсивного развития экономики производственная и хозяйственная деятельность требует все большего количество водных ресурсов высокого качества [3, с.27]. По оценкам зарубежных уче-

ных ежегодные экономические потери Украины в результате нерационального природопользования и загрязнения окружающей среды составляют порядка 15-20% ее национального дохода. При этом составляющей экологического кризиса в нашей стране, в первую очередь, является кризис водохозяйственно-экологический.

Сбалансированность развития экономико-экологической системы водного бассейна предусматривает создание и поддержание устойчивого и безопасного развития всех структурных составляющих данной многофакторной системы (экономической, экологической и социальной).

Для обеспечения оптимальной стратегии безопасного и сбалансированного развития всех трех составляющих экономико-экологической системы водного бассейна большое значение имеет обоснованная вероятностная оценка, как возникновения рисков различной природы, так и их количественного влияния на факторы устойчивого развития эколого-экономических систем.

Анализ вероятности возникновения экономико-экологического риска при реализации инновационных проектов природоохранного назначения позволяет в значительной степени повысить требования к качеству соответствующего проектирования, изготовления и последующей эксплуатации сложных технологических и организационных схем, использующих достижения науки и техники в природоохранной деятельности с целью повышения безопасного развития экономико-экологических систем.

Необходимо учитывать, что первоначально риски оказывают скрытое негативное влияние на экономическую и экологическую эффективность проекта, которое скрывается в стохастических колебаниях тех или иных параметрах природоохранного процесса [5, с. 270].

Проведённые исследования [3, с.87; 5, с.271; 6,с.110] показывают, что риски по своим характеристикам делятся на следующие группы: внутренние, внешние, обоснованные, случайные, микроуровневые, макроуровневые, объективные, субъективные, системные, текущие, прогнозируемые, страхуемые и т.д.

Необходимо отметить, что одним из факторов, способствующих появлению и развитию рисков при внедрении достижений науки и техники в природоохранную деятельность, является наличие запаздывания в реакции экономико-экологической системе на результаты природоохранной деятельности. Исследования [3, с.91; 5, с.272] показали, что имеется два источника появления запаздывания в реакции экономико-экологической системы водного бассейна на проведение природоохранных действий:

- объёмность экономико-экологических систем (в результате возникает инерционность в проявлении результатов природоохранной деятельности, ложное представление о неэффективности их воздействия на экономико-экологическую ситуацию);
- временная задержка в реализации результатов при выполнении природоохранных программ (возникает при неудовлетворительной организации, отсутствии необходимых законодательных и нормативных актов, недостаточном финансирования проекта).

В свою очередь можно выделить следующие четыре вида запаздывания реакции экономико-экологической системы водного бассейна на использование достижений науки и техники при обеспечении безопасности и сбалансированности в развитии экономико-экологических систем:

- запаздывание начала реакции по отношению к моменту начала воздействия на экономико-экологическую систему со стороны достижений науки и техники при осуществлении природоохранной деятельности;
- стратегическое запаздывание, в результате наличия которого реакция экономико-экологической системы наступает только после внедрения всех предполага-

емых вариантов достижений науки и техники в совершенствование природоохранной деятельности для обеспечения безопасного развития экономико-экологических систем;

- запаздывание, вызванное угрозой изменения статуса данной экономико-экологической системы, в результате чего требуется появление дополнительных нормативных и законодательных актов, дополнительных организационных мер по использованию данных достижений науки и техники;

- запаздывание, вызванное инерционностью мышления исполнителей, психологической их неподготовленностью к внедрению такого рода новшеств и, следовательно, к появлению ложных оценок в экономической и экологической эффективности внедряемых достижений науки и техники.

Различные виды рисков проявляется в зависимости от наличия внешних и внутренних факторов: сложившейся в данный момент экономической и экологической ситуация; наличия инвесторов и необходимого оборудования; подготовленных кадров; методик, обеспечивающих внедрение в практическую природоохранную деятельность соответствующих достижений науки и техники; наличия законодательных и нормативных актов, правомерность их использования при обеспечении безопасного развития экономико-экологических систем [2, с.224; 4, с.66].

Выводы. Одним из основных направлений предотвращения рисков должно быть применение системного и комплексного подхода к использованию достижений науки техники в природоохранной деятельности для обеспечения безопасного развития экономико-экологических систем, который должен предусматривать не только экономическую, экологическую и техническую подготовку данных систем к использованию соответствующих достижений науки и техники в их практической деятельности, но и соответствующую образовательно-психологическую подготовку кадров.

Обеспечение безопасного и сбалансированного развития экономико-экологических систем водных бассейнов основывается на результатах решения следующих задач: 1) изучение и анализ имеющихся запасов водных ресурсов, определение рациональных параметров их использования на территории водного бассейна; 2) исследование возможности замены водных ресурсов на ресурсы не являющиеся дефицитными; 3) разработка энергосберегающих технологий и приемов работы; 4) разработка новых (нетрадиционных) источников энергии; 5) разработка водосберегающих и малоотходных технологий и приёмов работы; 6) разработка и внедрение в производственную и хозяйственную деятельность технологических приемов работы обеспечивающих снижение выбросов и сбросов вредных веществ в природные сферы; 7) разработка методов восстановления качественных показателей водных ресурсов; 8) разработка технологий и приёмов работы, обеспечивающие оборотно-последовательное использование водных и других природных ресурсов; 9) повышение эффективности использования в производственной и хозяйственной деятельности финансовых, материальных и трудовых ресурсов; 10) повышение заинтересованности внутренних и зарубежных инвесторов в инвестировании развития всех составляющих экономико-экологической системы водных бассейнов; 11) создание благоприятных условий для развития предприятий малого и среднего бизнеса.

Список использованных источников

1. Буркинский Б.В. Инвестирование природоохранной деятельности/ Б.В. Буркинский, Н.Г. Ковалева, В.Г. Ковалев. – Одесса, ИПРЭЭИ НАН Украины, 2002. – 224 с. 2. Заставный Ф.Д. Украина. Природа, население, экономика (укр.)/ Ф.Д. Заставный. – Львов: Априори, 2011. – 504 с. 3.Ковалев В.Г. Производственно-хозяйственная и природоохранная деятельность в водных бассейнах Украины/ В.Г. Ковалев, Н.Г. Сербов, А.А. Рекиш. – Одесса: ПОЛИГРАФ, 2011. – 105 с. 4.Сербов Н.Г. Экономические основы экологизации производственно-хозяйственной деятельности в водных бассейнах Украины/ Н.Г. Сербов// Вестник Днепропетровского университета. – серия «Экономика». – Вып.5(4). – Том 19. - №10/1. – 2011. – С. 63-68. 5.Сербов Н.Г. Экономиче-

ские ущербы от природопользования на территории водных бассейнов Украины// В сборнике научных статей «Fundamental science and technology – promising development». – Раздел «Экономические науки». – М.: 2013. – С. 269-272. 6.Сербов Н.Г. Экологизация производственной и хозяйственной деятельности как одно из условий обеспечения безопасного и устойчивого развития экономико-экологических систем водных бассейнов// М.: Научная дискуссия: вопросы экономики и управления. - №7(16). – 2013. – С. 108-115.

Ю. О. Ярмоленко

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В РАМКАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розвиток суспільства викликає появу концепцій, які не лише розглядають неухильне зростання економічних показників країни, її регіонів, міст, сіл та окремих галузей економіки, а деталізовують здійснення системних заходів щодо збереження довкілля та поліпшення санітарних умов проживання й праці людей.

Україна не лишається осторонь цих процесів, більше того спостерігається пожвавлення наукових досліджень цієї проблематики.

Вихідними умовами сталого розвитку, на нашу думку, можна визнати забезпечення: 1) економічного розвитку, що підтримується на основі радикально модифікованої ринкової системи; 2) природно-екологічної стійкості на базі теорії біотичної регуляції навколишнього середовища; 3) тісної міжнародної співпраці та кооперації для досягнення цілей стійкого розвитку; 4) стійкого соціального розвитку на основі принципу справедливості; 5) екологізації суспільної свідомості, що ґрунтується на використанні системи освіти та засобів масової інформації.

У всіх вихідних умовах сталого розвитку йдеться про перехід від стихійності до керованості. Виходячи з цього, можна сформувати модель сталого розвитку виходячи з таких основних положень: 1) у центрі уваги мають бути люди та їх право на здорове й плідне життя вгармонії з природою; охорона довкілля повинна стати невіддільним компонентом процесу розвитку, що не може розглядатися окремо від іншого; 2) задоволення потреб у розвитку й збереженні навколишнього середовища; 3) розвиток і збереження довкілля має поширюватися не тільки на нинішнє, а й майбутнє покоління; 4) зменшення розриву між життєвим рівнем у різних країнах та подолання бідності належить до найважливіших завдань світової спільноти; 5) для досягнення стійкого розвитку держави слід вилучати або обмежувати моделі виробництва та споживання, які йому не сприяють[1].

У даний час Україна переживає не найкращі часи. У країні багато проблем. Опитування, проведене Українським центром економічних і політичних досліджень Олександра Разумкова, показало, що 35 % респондентів вважають найсерйознішою економічною проблемою низьку заробітну плату, 24 % - безробіття, 11 % - високі ціни на продовольчі продукти, 10 % - підвищення тарифів на послуги житлово-комунального господарства, 10 % - високу плату за навчання у вищих навчальних закладах і 10 % - недоступність і низьку якість медичного обслуговування, високий рівень інфляціїї.

Крім того не відбулася модернізація структури державного управління відповідно до об’єктивних законів розвитку ринкової економіки (зокрема, в процесі приватизації так і не створено інститут ефективних власників; не створено дієздатну систему ринкових інститутів); втрачено високотехнологічні виробництва, лідерство в багатьох напрямах фундаментальних досліджень; критичного рівня досяг «відплив умів»; склалися диспропорції між реальним і фінансовим секторами економіки, а також у середині кожного з них; швидкими темпами зростають внутрішній та зовнішній державні борги з сумнівними перспективами не тільки їх погашення, але й обслуговування; криза внутрішнього інвестування набула рис системної; разом з тим, зовнішні кредити міжнародних фінансових організацій, вкрай потрібні для економіки перехідного типу, займають мізерну пи-

тому вагу у загальних обсягах реальних інвестицій і майже не впливають на активну структурну перебудову національної економіки, стримуючи ініціативу в пошуку альтернативних (насамперед, власних) джерел фінансування суспільних потреб. Загострення всіх цих проблем призвело до погіршення добробуту населення, а відповідно вплинуло на соціальну складову сталого розвитку. У теперішній час еволюція ідея сталого розвитку призвела до того, що в галузі забезпечення економічних, екологічних та соціальних імперативів сталого розвитку системи світового господарства сучасні науковці виділяють п’ять основних стратегічних тенденцій:

1. Людство здатне надати розвитку стійкого і довгострокового характеру з тим, щоб він відповідав сьогоднішнім потребам людей, не залишаючи при цьому майбутні покоління можливості задовольняти свої потреби;

2. Існуючі обмеження в галузі експлуатації природних ресурсів відносні, вони пов'язані з нинішнім рівнем техніки і соціальних організацій, а також здатністю біосфери справлятися з наслідками людської діяльності;

3. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і надати можливість реалізувати свої надії на більш благополучне життя, без чого стійкий і довгостроковий розвиток просто неможливий;

4. Слід узгодити спосіб життя тих, хто володіє більшими засобами (грошовими і матеріальними), з екологічними можливостями планети, зокрема щодо споживання енергії;

5. Розміри і темпи збільшення кількості населення повинні узгоджуватися із змінним продуктивним потенціалом глобальної екосистеми Землі.

Таким чином, серед основних чинників, що забезпечують сталий розвиток, можна виділити такі: екологічний – визначає умови й межі відновлення екологічних систем унаслідок їх експлуатації; економічний – передбачає формування економічної системи, гармонізованої з екологічним чинником розвитку; соціальний – утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах екологічної безпеки й благополуччя.

Слід зазначити, що у процесі реалізації концепції сталого розвитку змінюються уявлення про нього, а разом з тим і знання про природу, людину, її потреби та засоби їх задоволення. Це вимагає поетапного впровадження принципів цієї парадигми з урахуванням стану її основних складових.

Аналіз існуючих точок зору зарубіжних і вітчизняних учених дозволив сформулювати сучасне розуміння сталого розвитку, як системи і процесу. Досліджено стан забезпечення традиційних складових, а саме економічної, екологічної, соціальної на рівні суспільства, держави, екосистеми та її елементів на сучасному етапі розвитку людства. Слід зазначити, що у процесі реалізації концепції сталого розвитку змінюються уявлення про нього, а разом з тим і знання про природу, людину, її потреби та засоби їх задоволення. Це вимагає поетапного впровадження принципів цієї парадигми з урахуванням стану її основних складових. Сьогодні Україна знаходиться на першому етапі, якому притаманне вирішення гострих економічних, екологічних, соціальних проблем, які створюють перешкоди до сталого розвитку. Серед яких процес деградації у природі і суспільстві, бідність, як соціальне явище, малорозвинений внутрішній ринок, відсутність єдності влади і суспільства. На даному етапі необхідно розробити і впровадити нову політику в галузі виховання і освіти, науки і технологій відповідно до принципів сталого розвитку. Для другого етапу реалізації концепції повинні реалізовуватися системні (функціональні та структурні) зміни в економіці, екологізація суспільно-економічних відносин, технологічне оновлення виробництва. Доведення до відповідності витрат ресурсів на одиницю кінцевої продукції та якості життя населення до провідних європейських країн. На третьому етапі Україна має розвиватися як повноправний член спільноти розвинених країн світу, які перейшли на засади

сталого розвитку. Зроблено спробу аналізу взаємозв'язку концепції сталого розвитку та корпоративно-соціальної відповідальності, як інструменту її втілення на мікрорівні.

Подолання всіх вищевикладених економічних проблем дозволить посісти Україні гідне місце серед розвинених країн світу на основі сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с. 2.http://www.ukrstat.gov/ua/.

Ю. А. Томашук

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МАЛИХ МІСТ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Малі міста в Україні перебувають у кризовому соціально-економічному становищі, оскільки не можуть адаптуватись в нових ринкових умовах та конкурувати з великими і середніми містами. На попередніх етапах розвитку вони відігравали особливо важливу роль у системі розселення та господарського комплексу країни. Проте і сьогодні вони залишаються ядрами економічного, демографічного, соціального, культурного тяжіння навколишньої території, особливо сільської.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та тенденції соціально-економічного розвитку малих міст досліджував Вишиванюк М. М.; питання стратегічного управління та розвитку малих міст дослідив В.Вакуленко; актуальні аспекти ефективності управління містами висвітлені В.Бабаєвим, Г.Лаппо. В умовах соціально-економічної трансформації українського суспільства актуальним завданням є здійснення концептуального аналізу основних проблем розвитку малих міст в соціально-економічній системі регіону (на прикладі малих міст Київської області).

У Київській області налічується 21 мале місто, що становить 80% від загальної кількості міст. У них проживає більш ніж півмільйона осіб – це третина населення області. 10 міст мають чисельність населення до 20 тис. осіб, решта – понад 20 тис. Лише одне місто Ржищів має менше 10 тисяч жителів. 12 малих міст Київщини є районними центрами, а 9 – містами обласного підпорядкування.

Важливе місце в дослідженні питань соціально-економічного розвитку малих міст займають демографічні процеси. У малих містах спостерігається процес депопуляції. Протягом останніх десятиліть більшість міст втрачають свій демографічний потенціал через скорочення природного приросту та еміграцію, передусім молоді, у великі міста, а також працездатного населення у пошуках роботи до столиці. Це впливає на зміни статево-вікової структури, показників природного приросту і спричинює ряд наслідків в соціально-економічному розвитку районів. Найбільше скорочення населення за період 2001 – 2015 рр. було у Таращі, Переяславі-Хмельницькому, Яготині, Миронівці, Ржищеві, Тетієві. Показники природного приросту більшості малих міст мають від'ємне значення, а найнижчий він у м. Ржищів у 2 рази менший за середній показник по області (-10,9 ‰). Позитивні показники природного приросту мають Славутич, Обухів, Ірпінь, Вишневе, Боярка, більшість з яких входять до Київської агломерації [1]. Внаслідок низьких темпів народжуваності зростає абсолютна і відносна чисельність людей у літньому віці, трудова активність яких обмежена. Тож для більшості міст характерне переважання групи осіб пенсійного віку та процесів старіння населення, крім деяких міст-супутників Києва. В середньому на 100 дітей, що проживають у малих містах Київщини, припадає 119 осіб старших за 60 років [1]. Наймолодше населення у місті Славутич, найстаріше в м. Яготин. Старіння робочої сили посилює

дисбаланс на ринку праці.

Зменшення чисельності населення у більшості малих містах пов'язано також з від'ємними показниками сальдо міграцій, оскільки великі міста приваблюють кращими умовами життя, більшою кількістю робочих місць, вищим рівнем заробітної плати тощо. Міста, де спостерігається найбільший відтік населення, - Ржищів, Тараща, Миронівка, Тетіїв, Обухів, Кагарлик. Але в деяких малих містах області спостерігається збільшення кількості населення протягом останніх років завдяки субурбанізації в межах Київської агломерації (Буча, Ірпінь, Вишневе, Вишгород, Боярка) та міграції населення з сільської місцевості та віддаленіших від столиці міст [1]. Зі збільшенням відстані від столиці зростає кількість переміщень населення в межах області, адже нижчий рівень життя активізує мобільність населення [3]. Соціально-демографічна ситуація, що склалася в малих містах Київщини, корелює з обласними та загальноукраїнськими тенденціями і, не дивлячись на деякі виключення, загалом залишається складною.

Економічний стан більшості малих міст України характеризується як кризовий. Зруйнована містоутворююча база сьогодні відновлюється дуже повільно. Обмеженість економічної структури, вузька спеціалізація виробництва в багатьох малих містах обумовила залежність економіки від стабільності роботи одного-двох підприємств. Хоч і зростає кількість підприємств та організацій, але, як правило, малої потужності. Темпи зростання кількості підприємств суттєво відрізняються серед малих міст Київської обл. Найбільші темпи характерні для міст, що розташовані найближче до м. Києва, та міст з населенням понад 20 тис. осіб (Буча, Ірпінь, Переяслав-Хмельницький). Середні показники для малих міст Київщини за цей період становить 35-40%. За період 2005-2014 рр. кількість підприємств у м. Васильків зросла майже у два рази. Найбільше підприємств на 2014 рік зареєстровано у м. Ірпінь та Васильків. Але за обсягом реалізованої продукції (товарів, послуг) на першому місці серед міст обласного значення – Обухів, на останньому – Тетіїв [1;2].

Технологічна відсталість значної частини промислових підприємств, фізичне зношення їх фондів ведуть в підсумку до низької продуктивності праці і, як наслідок, нездатність конкурувати на ринку. У малих містах обласного значення частка підприємств, які у 2014 році були збитковими, становить в середньому 32,7%[1]. Низька купівельна спроможність населення певною мірою призводить до відсутності ринків збуту і до складного фінансового стану підприємств. Адже середньомісячна нарахована заробітна плата в 1,5-2 рази нижче, ніж у великих містах.

Малі міста Київщини розташовані в зоні особливо відчутного впливу столиці – міста Києва, що має для них як позитивні, так і негативні наслідки. Міста-супутники Києва отримують значні переваги від близькості столиці: вони є більш привабливим місцем проживання, сюди часто переносять свої філіали столичні підприємства, їм віддають перевагу інвестори. Тоді як для віддаленіших малих міст близькість столиці обумовлює часто негативні тенденції, особливо соціального спрямування: відтік працездатного населення на роботу та молоді на навчання, як правило, не має зворотнього напрямку. За ступенем впливу Києва загалом малі міста можна віднести до таких груп: до високоагломерованих відносяться Ірпінь, Вишневе, Буча, Боярка, Вишгород, які отримують значні ринкові переваги для промислового розвитку і мають вищу інвестиційну привабливість; до середньоагломерованих міст можна віднести Васильків, Обухів, Українку, Фастів, Кагарлик, які визначаються високим рівнем економічної ефективності виробництва; до низькоагломерованих ті, що примикають до Білоцерківського промислового вузла, а також ті, що розвиваються у ослабленому полі впливу Києва на основі місцевих ресурсів праці: Миронівка, Ржищів, Тараща, Богуслав, Березань, Переяслав-Хмельницький, Яготин, Узин, Сквира та Тетіїв.

Гостро стоять в малих містах проблеми фінансування. Доходи бюджетів най-

частіше не відповідають навіть першочерговим витратам. Основну частину доходів бюджетів міст отримують за рахунок дотацій, субвенцій і субсидій, які регулюються органами влади. Тому важливим напрямком роботи є пошук та заохочення потенційних інвесторів, за що великою мірою відповідає місцева влада.

Загалом, аналіз соціально-економічного становища дозволив відзначити такі найбільш гострі проблеми розвитку малих міст Київської області: обмеженість економічної бази і низька конкурентоспроможність щодо залучення кваліфікованих кадрів і інвестицій; технологічна відсталість більшості промислових підприємств, високий рівень зношеності основних фондів, брак робочих місць й зростання безробіття; несприятлива демографічна ситуація − міграція молоді у більші міста, від'ємний природний приріст населення, низький рівень розвитку охорони здоров'я тощо; недостатній рівень розвитку соціально-культурної сфери й низький рівень розвитку інженерно-інфраструктурних об'єктів.

Проте малі міста порівняно з великими мають і низку переваг, серед яких можна відмітити близькість до природи, сприятливішу екологічну ситуацію, менш напружений ритм життя, незначну щільність забудови і наявний резерв територій, меншу відстань до місця роботи і відповідно менші витрати часу та коштів на дорогу, привабливішу вартість землі і об'єктів нерухомості. Усі ці переваги і наявний потенціал можуть стати базисом для вирішення накопичених проблем малих міст. Малі міста володіють досить значним ресурсним потенціалом для забезпечення вагомого внеску у соціально-економічний розвиток України. Передусім йдеться про такі його складові, як історико-культурний, трудовий, соціальний та виробничий потенціал. Зазначене вимагає від держави та самих органів влади низки спільних дій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку малих міст.

Список використаних джерел

1. Головне управління статистики у Київській області: Режим доступу: http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua. 2. Сайт Київської обласної державної адміністрації: http://koda.gov.ua. 3. Соціально-економічний розвиток малих міст регіону: проблеми, тенденції, напрямки регулювання : монографія / М. М. Вишиванюк. - Л. : ІРД НАН України, 2012. - 251 с.

А. В. Череп, Л. В. Худолєй

КОНТРОЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасний стан розвитку машинобудування стимулює підприємства цієї галузі освоювати інноваційні технології не тільки в області виробництва, а й в області управління. Це неминуче, так як технологічно «здорове» виробництво спонукає до налаштування системи управління, таким чином, щоб вона відповідала основним вимогам вищого менеджменту організації. Успіх діяльності багато в чому залежить від інтенсивності застосування на підприємствах вдосконалених концепцій та підходів до управління, одним з яких і є контролінг.

Рибак О.В. відзначає, що контролінг у всьому світі завойовує міцні позиції с системі управління підприємством. Широке провадження контролінгу дозволить деталізувати внесок окремих елементів управлінського впливу у досягнення спільних завдань, які стоять перед підприємством, що веде до підвищення відповідальності менеджерів за результати своєї діяльності [2, с. 144-145].

На машинобудівних підприємствах широко використовується така форма організації виробничого процесу, як технологічна, яка характеризується цеховою структурою з послідовною передачею предметів праці. В цих умовах під контроль, аналіз та планування підпадають обсяги виробництва, собівартість, трудомісткість та ресурсоємність виробництва відповідних виробів на рівні робочого міста, ланки, цеху.

Щодо впливу методів організації виробництва, слід відзначити, що вони характеризуються способами, прийомами та правилами раціонального поєднання основних елементів виробничого процесу в просторі і в часі на стадіях функціонування, проектування і вдосконалення організації виробництва. Тому управління ходом виробничого процесу передбачає контроль, аналіз та планування обсягів, номенклатури, якості та терміну використання завдання на кожному робочому місці, ділянці, як наступному рівні виробництва; ритму випуску на кожній ділянці, що замикає виробничий процес; наявність та зміст замовлення з визначенням необхідної якості продукції, перевірка якої ведеться на всіх етапах виробничого процесу, на кожному робочому місці.

У відповідності з вищевикладеним Букреєва Д. С. зазначає , що в процесі функціонування механізму контролінгу слід контролювати, аналізувати та планувати також показники центрів відповідальності за окрему ланку структурного підрозділу (ресурсоємність, собівартість та якість) на рівні робочих місць, ланок та виробничих підрозділів [1, с. 162-163].

З нашої точки зору користь від впровадження контролінгу доцільно шукати не в миттєвому зниженні витрат та зростанні економічної ефективності підприємства. Вона полягає насамперед у тому, що в ході впровадження контролінгу на підприємстві розробляються технології ефективного управління, що забезпечують координацію управлінської діяльності та ефективне досягнення стратегічний і оперативних цілей підприємства.

Список використаних джерел

1.Букреєва Д. С. Класифікація показників, що відображають ефективність функціонування контролінгу на підприємстві / Д. С. Букреєва // Економічний простір. – 2015. – № 95. – С. 156-165.
2.Рибак О. В. Впровадження механізму контролінгу в систему управління машинобудівним підприємством / О. В. Рибак // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. - № 2 (53). – С. 144-149.

Н. Э. Чекалова

НЕЛИНЕЙНЫЕ МОДЕЛИ ДЛЯ АНАЛИЗА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Природу мироздания описывают сценариями хаоса и порядка [4,5]. В экономической жизни хаос порождает все новое, инновационное (путем революций). В порядке все новое развивается и совершенствуется (эволюционным путем).

Одной из отличительных особенностей развития рыночной экономи-ки является волнообразно-циклический характер изменения параметров социально-экономических систем – так называемая нестабильность [1, с.32-39]. В экономической нестабильности также присутствует хаотичная (случайная) и упорядоченная (закономерная) части – это подтверждается отклонениями фактических макроэкономических показателей от плановых.

Говоря об экономической нестабильности ученые-экономисты часто оперируют терминами «экономический цикл» и «колебания деловой активности», при этом отождествляя эти понятия. Но это не одно и то же. Предположение автора о том, что две составляющие в экономической нестабильности (циклические и случайные изменения) как раз и следует отражать этими понятиями соответственно, - на первый взгляд простое и логичное. Но на поверку вопрос оказался сложнее.

Цикличность развития присуща многим явлениям окружающего мира [1, с.32-39], а колебательные движения присутствуют во многих процессах. Разносторонний анализ сути этих терминов в разных науках и их сопоставление поможет нам добиться точности трактовок. А от точнос-ти формулировок экономических терминов зависит точность расчетов.

В теоретической механике гармонические колебания характери-зуются посто-

янными параметрами и описываются синусоидой, а в экономике синусоида отражает цикличность развития. Однако ни один колебательный процесс в природе и технике не происходит в точности по гармоническому закону. Реальные колебания сложнее.

Примером колебательного процесса в природе может служить работа сердца. Электрокардиограмма человека мало схожа с синусоидой – колебания биотоков являются негармоническими (рис. 1).

Рис. 1. Негармонические колебания на электрокардиограмме

Таким образом, «колебания деловой активности» понятие более широкое, чем цикличность. Оно включает в себя и хаотические и упорядоченные процессы.

В графических моделях многих литературных источников цикличность отражается на фоне линейного тренда с положительным наклоном. При анализе динамики ВВП Украины за период 2000-2014гг. расчеты коэффициентов аппроксимации (R^2) показывают большее его значение (0,9935) у полиномиального тренда (рис. 2). Отсюда можно сде-лать вывод: в реальности изменения происходят не по линейному закону.

Рис. 2. Динамика ВВП Украины за 2000-2014гг.

В анализе нестабильности перед нами ставится практическая задача разделить циклические изменения и случайные колебания в экономике.

Для этого были выполнены следующие действия: 1) начерчен график по данным поквартальных значений ВВП за период 2001-2014гг. (кривая y(ВВП)); 2) построена математическая модель цикличности, которая описывается с помощью синусоиды (уравнение синусоиды, приближенной к динамике фактических значений ВВП имеет вид: $z=(k*t+b)+A*\sin(\omega*t+\varphi_0)$, где уравнение прямой в первой скобке характеризует направление изменения синусоиды, k - угол наклона прямой относительно горизонтальной оси, t - порядковый номер квартала в исследуемом периоде, b – пересечение с осью ординат, число A - это амплитуда (или размах), ω - круговая частота, t -порядковый номер квартала, а φ_0 - начальная фаза колебаний [6, с.187-189; 2, с.34-39]; 3) в Excel была построена таблица, в столбцах которой отражены по порядку: год, квартал, порядковый номер квартала в исследуемом периоде, y (ВВП), z (значения синусоиды), значения тренда, разница между y и z, возведенная в квадрат; 4) неизвестные k, b, A, ω и φ_0 в вышеприведенной формуле записаны ниже и им

присвоены значения равные 1; 5) просуммированы значения по столбцу (y - z)^2; 6) для расчета неизвестных k, b, A, ω и φ_0 мы воспользовались опцией «Поиск решения», установив целевую ячейку (это найденное значение суммы по столбцу (y - z)^2) равной минимальному значению, изменяя ячейки, в которых мы записали единичные значения для неизвестных. Поиск решения и дал нам нужные значения неизвестных, на основании которых строится тренд и синусоида (рис. 3).

В результате получена графическая модель, наглядно демон-стрирующая две составляющие в экономической нестабильности: цикли-ческие и случайные изменения. График вычисленной синусоиды показыва-ет нам циклы, а величина значений случайных изменений равна разнице между фактическими данными поквартального ВВП и соответствующими расчетными значениями синусоиды в каждый момент времени t.

Дальнейшие исследования целесообразно направить на изучение

Рис. 3. Динамика ВВП Украины в поквартальном разрезе за 2001-2014 гг, вычисленная синусоида (гармонические колебания) и тренд.

циклических изменений на фоне нелинейных трендов.

Поскольку реальные колебания в экономических процессах имеют сложный характер, т.к. в изменении значения ВВП одновременно присутствуют колебания разных частот, - в дальнейших исследованиях следует найти способ разложения суммарных колебаний. Это позволит выявить в экономической нестабильности циклы разных видов.

В механике теоретические расчеты дают возможность любое перио-дическое колебание математически представить как сумму гармонических колебаний кратных частот ω,2ω,3ω,…,nω (разложение в ряд Фурье). На рис. 4а изображено сложное колебание, состоящее из четырех гармонических б-д:

Рис. 4. Сложное колебание и его составляющие

Сложность заключается в том, что разложение в ряд Фурье приме-нимо к лю-

бым периодическим колебаниям, которые совершают колеба-тельные движения относительно горизонтальной прямой и разлагаются на сумму гармонических колебаний, каждое из которых колеблется также относительно горизонтали. Но ведь экономическая цикличность, являясь формой прогрессивного развития, изменяется одновременно и относительно горизонтали, и относительно вертикали. К тому же, как показали расчеты, изменение идет на фоне нелинейных трендов. Задача усложняется еще и тем, что отдельные виды экономических циклов могут изменятся по разным законам. Нельзя забывать и о негармонических колебаниях, которые также имеют место быть в экономике.

В любом случае, дальнейшие исследования в этом направлении будут способствовать повышению точности рассчитываемых показателей при макроэкономическом планировании и прогнозировании.

Список использованных источников

1.Горшенин В.Ф., Горшенина Д.А. Цикличность развития нелинейных экономических систем. / Вестник Челябинского государственного университета. 2014. № 15 (344). Экономика. Вып. 45. С. 32–39. 2.Гранберг А.Г. Динамические модели народного хозяйства: Учеб. пособие. — М.: Экономика, 1985.—240 с. 3.Дьяконов В.П. Вейвлеты. От теории к практике. Изд. 2-е, перераб. И доп. – М.: СОЛОН-Пресс, 2010. – 400 с. 4.Леонов Г.А. Хаотическая динамика и классическая теория устойчивости движения / Г.А.Леонов. – М., Ижевск: Ин-т компьютер. исслед.: Регулярная и хаотич. динамика, 2006. – 168 с. 5.Ляпунов, А.М. Общая задача об устойчивости движения : (Диссертация и статьи) / А.М. Ляпунов. - 2-е изд. / при ред. участии Г. Мюнтц. - Л. ; М. : ОНТИ. Гл. ред. общетехн. лит., 1935. - 386 с. 6.Юшкевич А.П. История математики с древнейших времен до начала XIX столетия. Том 2. — М.: Изд-во «Наука», 1970. — 301 с.

СЕКЦІЯ X.
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

І. О. Бабій

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ХУДОЖНІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ НОРМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Комунікативна компетенція майбутніх фахівців у галузях образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та дизайну нерозривно пов'язана із теоретичним і практичним володінням усіма нормами сучасної української літературної мови загалом і лексико-стилістичними – зокрема. Однак «моніторинг якості усного та писемного мовлення студентів свідчить про недбалість у вживанні українського слова; майбутні фахівці не вміють змістовно, правильно, послідовно й логічно сформулювати думку, дібрати влучні вислови; їх мовлення характеризується порушенням норм літературної мови, величезною кількістю лексичних кальок, росіянізмів, жаргонізмів, діалектною, сленговою лексикою, плеоназмом, тавтологією тощо» [1,с.81].

Високий рівень професійного мовлення передбачає досконале володіння нормами літературної мови, фаховою термінологією та вмінням добирати мовновиражальні засоби відповідно до мети й обставин спілкування.

Слід зазначити, що «мовна норма — сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства. Розрізняють орфоепічні, орфографічні, словотвірні, лексичні, фразеологічні, граматичні, стилістичні норми» [3].

Мета дослідження – розкриття основних принципів формування комунікативної професійної компетенції студентів художніх спеціальностей у взаємозв'язку із оволодінням лексико-стилістичними нормами сучасної української літературної мови.

Підкреслимо, що комунікативну компетенцію кваліфікують як «систему знань, умінь і навичок, потрібних для ефективного спілкування» [2,с.21], а професійна комунікативна компетенція «репрезентує професійні знання, вміння і навички спілкування» [4,с.19].

Оскільки основними завданнями навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» є, зокрема, наступні: «сформувати мовну компетенцію майбутніх фахівців, що містить знання і практичне оволодіння нормами літературної професійної мови, а також стійкі навички усного і писемного мовлення, зорієнтованого на професійну специфіку» [4, с.14], то вважаємо необхідним дотримуватися тісного взаємозв'язку між теоретичним і практичним оволодінням нормами сучасної української літературної мови, з одного боку, і формуванням стійких комунікативних компетенцій, потрібних у професійному спілкуванні, – з іншого. Цей зв'язок, на нашу думку, полягає у відмові від формального підходу до вивчення української мови, за якого основна увага спрямована не на зміст мовлення, а на форму. Студентам не слід заучувати поняття і правила української мови безвідносно до мовленнєвих завдань, оскільки таких підхід веде до все більшої абстрагованості правил сучасної української мови і відірваності студентів від практичного застосування здобутих знань.

Перед тим, як переходити до виконання практичних завдань, покликаних покращити володіння лексико-стилістичним нормами української літературної мови, студенти повинні активізувати опорні теоретичні знання, пригадати основні лексичні норми СУЛМ (загальноприйняті правила слововживання, прийняті в сучас-

ній українській літературній мові, що регламентують використання слів відповідно до їх лексичного значення), пов'язавши їх зі стилістичними нормами СУЛМ (які регулюють вибір слова або синтаксичної конструкції відповідно до умов спілкування і стилю викладу), встановити зв'язок між цими правилами та нормами і тим, як оволодіння ними сприяє підвищенню комунікативної компетенції загалом і фахової комунікативної компетенції – зокрема.

Оскільки відхилення від норм слововживання у мовній практиці зумовлені різними чинниками (незнанням точного лексичного значення слова; невмінням вибрати із синонімічного ряду найточніше слово, тобто незнанням синонімічного багатства мови; вживанням кальок з російської мови; використанням в одному функціональному стилі мовних засобів, характерних для іншого стилю, тощо), то доречними будуть такі завдання, виконання яких має на меті досягення кількох цілей, зокрема: а) активізація фонових (професійних і загальнолюдських) знань студентів; б) збагачення їхнього активного словникового запасу додатковою лексикою; в) поглиблення й наочна ілюстрація знань про лексико-стилістичні та інші норми СУЛМ; г) вдосконалення навичок роботи зі словниками та іншою довідковою літературою тощо. Пропонуємо кілька взірців таких завдань.

Завдання 1. За допомогою тлумачного словника мистецтвознавчих термінів з'ясуйте значення і походження запропонованих терміноодиниць, а також розподіліть їх у кілька колонок: а) грецького походження; б) латинського; в) українського; г) німецького; ґ) італійського; д) французького; е) англійського. Поставте наголос. Доповніть самостійно колонку з термінами українського походження. Окремо випишіть лексеми, які складаються з терміноелементів різного походження.

Культура, композиція, декорація, *пластика*, *атлант*, *каріатида*, *архітектоніка*, *алегорія*, *хроматичний, дизайн*, *живопис, образ, світлота, підмальовок, офсет, вельвет*, *веранда, колорит*, *фреска*, *темпера*, *карикатура*, *контур*, *мольберт*, *рейсфедер*, *шрифт*, *розпис, рисунок, пам'ятник, вишивка, екслібрис*, *плафон*, *панно*, *мініатюра*, *акварель*, *емаль*, *мозаїка*, *вітраж*, *скульптура*, *статуя*, *монумент*, *архітектура.*

Завдання 2. Відредагуйте речення (виправте логічні, стилістичні, орфографічні, пунктуаційні й інші помилки).

Саме перше що кинулося в очі прийшовши до музею, була повна запущеність його приміщеннь. Риклама являється, одним з самих важливих елиментів маркетинга. Подружна пара дуже любить старовину тому антиквар дуже природньо вписався у їхній інтирьєр. В 2 годині відбудиться відкритя виставки художника Марчука в галиреї Бастіон, запрошуються всі бажаючі. В нього удобне і просторне жиле приміщення, навіть прихожа має обєм біля 10 кв. метрів а світло ригулюється в залежності від потреби.

Завдання 3. Наведіть до іншомовних (запозичених) слів українські відповідники (синоніми). Взірець: *ренесанс – відродження.*

Пейзаж, домінувати, ахроматичний, мінімальний, інновація, комунікація, максимальний, реальний, оптимальний, фантазія, пропорція, композиція, контраст, асиметрія, аранжування, візуальний, хроматичний, ідентифікація, оригінальний, прогрес, комбінація, манускрипт, компонент, потенціал, лозунг, креативний, регрес, етап, імідж, елемент, респектабельний, комфортний, формат, релакс, текстиль, локальний, спонтанний, фон, унікальний, периферія, еволюція, ексклюзивний, віртуальний, інгредієнт, трансформація, ізоляція, акумуляція, трансляція.

Завдання 4. Випишіть із тлумачного словника усі значення наведених багатозначних лексем. Слова зі значеннями, найближчими до вашої спеціальності, введіть у речення.

Студія, репродукція, емаль, фігура, стиль, пейзаж, картина, палітра, альбом, етюд, жанр, фокус, туш, силует, меандр, рельєф, розетка, галерея, ландшафт, мініатюра, панорама, портрет, контур, абрис, п'єдестал, комплекс, ордер, гале-

рея, тон, оригінал, монтаж, елемент, центр, трафарет, ілюстрація, рисунок, шрифт, стенд, ярлик, купон, модель, розетка, бордюр, образ, демонстрація, салон.

Такі вправи студенти можуть виконувати як самостійно, так і за допомогою словника іншомовної чи професійної лексики. Враховуючи це, подібні завдання доречно поділяти на різні рівні складності, відповідно їх оцінюючи (вищий бал – завдання виконано самостійно, нижчий – завдання виконано зі словником).

Як бачимо, для досягнення основної мети української мови за професійним спрямуванням («сформувати у майбутніх спеціалістів професійно зорієнтовані уміння і навички досконалого володіння українською літературною мовою у фаховій сфері» [4, с. 15]) необхідно пропонувати різновекторні за формою, змістом і складністю завдання, які дадуть змогу студентам не лише практично оволодіти правилами сучасної української літературної мови, а й розвинути вміння послуговуватись словниками різних типів, удосконалити інтегроване володіння нормами сучасної української літературної мови, виробити здатність до самоконтролю за дотриманням мовних норм у професійній комунікації.

Список використаних джерел

1. Курило О. Й. Проблема асиметрії в мові професійного спілкування / О. Й. Курило, О. М. Фенцик // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2015. – Вип. 1. – С. 81-84. 2. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навч. посіб. - 2-ге вид., перероб. і доп. / Я. Радевич-Винницький. - К.: Знання, 2006. - 291 с. 3. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с. Режим доступу: http://litopys.org.ua/ukrmova/um55.htm 4. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. - 2-ге вид., виправ. і доповнен. / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. - К.: Алерта, 2011.- 696 с.

Л. М. Бардіна, В. Л.Шепелюк

НАВЧАННЯ МАГІСТРАНТІВ АНОТУВАННЮ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ

Анотування як вид роботи на заняттях з української мови магістрантів-іноземців складається з двох етапів: робота над текстом, який підлягає анотуванню, і складання безпосередньо анотації. Основна цільова настанова першого етапу – значеннєвий аналіз тексту, узагальнення й згортання його інформативного змісту, іншими словами – виявлення того змістового мінімуму, який і повинен бути переданий за допомогою анотації.

Однак не слід забувати, що анотування – це не тільки логічні операції, проведені на матеріалі вихідного тексту. У роботі із магістрантами основним на заняттях з анотування стає другий етап цього процесу – створення анотації, породження нового тексту українською мовою, що висуває перед викладачем цілу низку специфічних питань і завдань.

На наш погляд, проблематику даного етапу роботи з анотування повинні скласти головним чином питання як лінгвістичного, так і позамовного поняття.

Говорячи про форму в екстралінгвістичному сенсі, ми маємо на увазі ті моменти, що пов'язані з оформленням анотації як інформаційного документа певного типу. Сюди входять: 1) установлення обсягу анотації залежно від її виду й призначення; 2) характеристика композиційних особливостей анотації, можливих варіантів її побудови; 3) вказівки щодо оформлення заголовків анотації. Усіма цими даними магістрант-іноземець повинен володіти, приступаючи до складання анотації. Він повинен чітко уявляти, якими саме мовними засобами – лексичними й синтаксичними одиницями – він повинен оперувати для того, щоб з-під його пера вийшла власне анотація, а не будь-який інший письмовий текст. У зв'язку із

цим виникає проблема відбору мовних засобів. У відомих нам посібниках і статтях ця проблема зводиться до перерахування «кліше»: *автор говорить… (підкреслює, указує, зазначає, робить висновок, порушує питання* тощо), *у статті вказується... (зазначається, говориться* тощо). Дійсно, наявність подібних речень – одна з характерних рис описового способу передачі змісту. Однак описовість сама собою ще не робить текст анотацією.

Мовні засоби, що використовуються нами.

Насамперед, слід мати на увазі, що дієслова-присудки, які входять до складу ввідних речень, забезпечують дескриптивний характер викладу, і повинні мати особливі видо-часові й способові характеристики, а саме: вони використовуються у формі теперішнього часу (відповідно недоконаного виду*: автор підкреслює... (дає оцінку, робить, висновок* і т.п.). Може бути використана й пасивна конструкція із присудком – зворотним дієсловом теперішнього часу *(підкреслюється, дається оцінка, робиться висновок)* або коротким пасивним дієприкметником, утвореним від дієслів доконаного виду *(у роботі дана оцінка, зроблений висновок, узагальнені факти.. .)*. Можливе використання таких безособових речень, як: *У роботі показано (зазначено), що..; Можна (потрібно, необхідно, варто) підкреслити, що… .*

Що стосується такої риси анотації, як стислість, то у сфері засобів вираження цьому відповідають спеціальні лексико-синтаксичні одиниці, які належать до так званих компресивних засобів мови: *даний, названий, зазначений, згаданий* (закон, факт, приклад); *перераховані, вищезгадані* (особливості); *наступні, подальші* (міркування) тощо.

В області синтаксису до компресивних конструкцій належать: 1) прислівникові й дієприкметникові звороти; 2) досить велике коло прийменникових конструкцій обставинного значення, які можна розглядати як згорнуті підрядні речення, а саме: *зі збільшенням силових навантажень – якщо збільшити силові навантаження* (або *коли збільшили силові навантаження)* тощо; 3) конструкції з поширеним додатком із сполучником *як* або без нього, наприклад: *Розглядаються особливості «Onalisys» – оптико-електронної системи реєстрації та аналізу рухів спортсмена (як оптико-електронної системи реєстрації та аналізу рухів спортсмена).*

Використання компресивних засобів і повинне стати змістом тих вправ і завдань, які слід пропонувати магістрантам під час їх підготовки до складання анотацій. Ця робота має вестися в стилістичному аспекті: магістрантам пропонується таблиця, у якій наводяться паралельні конструкції, а вправи містять уривки з анотацій, змінені таким чином, що в них є більша або менша кількість «стилістичних помилок» – розгорнутих конструкцій; завдання зводиться до того, щоб, виявивши ці розгорнуті конструкції, внести в них відповідні зміни.

Особливого розгляду в цьому зв'язку вимагають наступні питання.

1. Під час роботи над конструкцією з використання поширених додатків можуть бути відзначені такі випадки:

а) У конструкція з розповсюдженим додатком трансформується складнопідрядне речення із підрядним означальним із союзним словом *який:*

Одним зі шляхів реформування процесу фізичного виховання науковці вважають впровадження нової фізкультурно-оздоровчої програми як однієї з ланок певного виду рухової діяльності.	*Одним із шляхів реформування процесу фізичного виховання науковці вважають впровадження нової фізкультурно-оздоровчої програми, яка є однією з ланок певного виду рухової діяльності.*

б)Додаток, що утворюється при контамінації двох самостійних речень, є модифікацією іменного предиката, що був в одному з них:

У статті розповідається про роль	*У статті розповідається про роль*

тренера, головного чинника прогресивного досвіду здійснення багаторічної підготовки юних спортсменів.

тренера. Роль тренера – головний чинник прогресивного досвіду здійснення багаторічної підготовки юних спортсменів.

в)Варто розглянути і такий варіант, коли при анотуванні процес контамінації охоплює «ввідне» речення й речення з тексту-першоджерела, яке має у своїй структурі іменний предикат:

Регулярні заняття різними видами спорту – це засоби, що позитивно впливають на основні фізіологічні показники.

Особлива увага в статті приділена заняттям різними видами спорту як засобам, що позитивно впливають на основні фізіологічні показники.

2. Функціонування в анотаціях конструкцій з віддієслівними іменниками, що складають підґрунтя багатьох компресивних структур і використовуються, зокрема, як об'єкти при присудках ввідних речень: *робиться висновок про існування певних закономірностей; підкреслюється необхідність проведення комплексних досліджень* тощо.

У зв'язку із цим постає питання про закономірності утворення даних іменників і звертають на себе увагу факти своєрідного супплетивізму, коли як номіналізований варіанта дієслова (предикативного слова) виступає іменник іншого кореня (*прагнути – бажання).* Список подібних відповідностей може поповнюватися магістрантами протягом їх подальшої роботи.

Розглядаючи мовне оформлення тексту анотації, слід згадати також про засоби зв'язку, що забезпечують логічність і послідовність у викладі матеріалу: *насамперед, далі, потім, і нарешті, крім того, при цьому, у зв'язку з цим* – а також звернення уваги магістрантів на відповіді функцій дієприкметникового звороту, наприклад, *зазначаючи (підкреслюючи, указуючи) автор робить висновок... .*

Отже, можна зазначити, що більша частина слів і конструкцій, використовуваних при анотуванні, може знайти й ширше застосування в мовній практиці магістрантів: ними слід користуватися й при складанні оглядових глав курсових і дипломних робіт, а також – значною мірою при переказі й аналізі змісту літератури з питань спеціальності.

Список використаних джерел

1. Борикова Л.В., Виноградова Н.А. Пишем реферат, доклад, выпускную квалификационную работу: Учебн.пособие для студ.сред.пед.учеб.заведений. – М.:Издат.центр «Академия», 2000. – 128с. 2. Зуева Н.Ю. Практическое пособие по развитию навыков научной речи: для Вузов гуманитарного профиля в 2-х ч. Основной курс. – Алматы:Қазақ университеті, 2007. 3. Колесникова Н.И. От конспекта к диссертации: Учебное пособие по развитию навыков письменной речи. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 288с. 4. Культура устной и письменной речи делового человека: Справочник–практикум. – 8-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 315с. 5. Маркушевская Л.П., Цапаева Ю.А. Аннотирование и реферирование (Методические рекомендации для самостоятельной работы студентов). СПб ГУ ИТМО, 2008. – 51 с. 6. Обучение реферированию и аннотированию текстов по специальности: Учеб.-метод. пособие / Алешина Т. Н., Дмитриченко В. В., Дьяченко С. В., Самойлова С. В. – М.: Академия ГПС МЧС России, 2011. – 56 с.

Л. Г. Богуславська

ХУДОЖНЄ ВІДТВОРЕННЯ БАЗОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК НАЦІОНАЛЬНОГО ПОМЕШКАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Українська хата є органічною складовою національного світу, праобразом народного мислення, у якому повно і різноманітно втілилася вся система поглядів народу на світобудову та зв’язок людини з рідною землею. Звичайно ж, в українській літературі образ родинного житла представлений досить широко і повно. Зображення української хати розкривається через цілий ряд різнопланових підходів.

По-перше, зустрічаємо як власне деталі внутрішнього інтер'єру, пов'язані з організацією житлового простору, розмірами будівлі, розташуванням, структуруванням частин, так і характеристики тих чи інших елементів декорування, що відтворюють особливості оздоблення, магічні та релігійні уявлення українців. По-друге, безпосередньо з описом хати подається змалювання різновидів сільських поселень, особливості ландшафтного розташування, гармонійного поєднання національного поселення з рослинним та природним світом, коли зображення житла обов'язково доповнюється картинами саду, огороду, пасіки. По-третє, образ українського житла нерозривно поєднується із відтворенням особливостей двору та системи господарських приміщень. Таким чином, формат зображення української хати в художній літературі розгортається в таких основних сферах: 1) базові характеристики помешкання (форми, структура, природні матеріали, використані у будівлі); 2) символіка елементів внутрішнього наповнення, через яку розкривається обрядовість, магічне та релігійне народне мислення; 3) двір та господарські споруди; 4) ландшафтне оточення; 5) форми сільських поселень.

Важливою ознакою всієї території Придніпров'я є той факт, що специфіка і самих земель, і способу організації житла на ній визначалися окремішнім положенням так званих козацьких земель. Особливий статус вольності, нерозривно поєднаний у народній свідомості з просторами Запорожжя, найбільше пов'язувався з моделлю раю на землі і цілковитої ідилії людини і природи. Одна з причин ідеалізації козаччини була визначена ще Дмитром Яворницьким: «Різка протилежність між Запоріжжям і Україною, з одного боку, та Великоросією – з другого найбільше почала проявлятися у другій половині XVII століття. Протягом усього цього часу в Московській державі посилено розвивалася ідея державності, тоді ж у Запоріжжі й Україні найбільше виявлялося прагнення утримати одвічні права і вольності і через них зберегти індивідуальність народу» [5;8].

Адріан Кащенко зосереджує свою увагу на придніпровських землях у період XVIII століття, досліджуючи, з одного боку, як заселяються ці території, з іншого боку, як відбувається закріпачення і «руйнування гнізд» на Україні. Життєва історія одного з героїв повісті «Зруйноване гніздо» художньо розкриває цілу систему виникнення житла на Придніпров'ї. «Видужавши після того нещастя, Дмитро пішов до свого роду під Білу Церкву та там і одружився. Щоб було кому біля каліки походити. Проте жив Балан на Правобережній Україні недовго, бо там панували й хазяйнували поляки й гнітили український люд ще гірше, ніж перед часами Богдана Хмельницького. Він переїхав на Гетьманщину, маючи на думці спокійно дожити віку, та тільки трохи не вскочив там у пазурі кріпаччини. Тоді згадав Балан вільні степи й просторі лимани Запорожжя, згадав Великий Луг несходимий, де ще гуляла козацька воля, й з розпукою в серці покинув улюблену Вкраїну, перейшов з дружиною на Запорожжя й осів зимовником біля Базавлука. Тут, біля лиману, насадив він садок, упорядкував пасіку й господарство й прожив з своєю дружиною, не маючи дітей, більше як тридцять років. Після смерті ж жінки одружився з дочкою свого сусіда Лантуха й з нею прижив Івана та Галю»[2;37].

Великий Луг не розглядається як частина первісної Вкраїни, проте всі питомі ознаки національної оселі і традиційних способів організації житла приносяться на землі Придніпров'я саме звідти. У даному контексті цікавим є спостереження іншого автора, зосередженого на віднайденні першокоренів національного єства. Юрій Мушкетик у своєму, за визначенням Л.Новиченка, «етнопсихологічному» [8] романі «Яса» чітко виокремлює предметно відчутні деталі, за допомогою яких здійснюється зв'язок поколінь і підтримується єдність буття всього народу: «Мій рід-родовід не переведеться й без мене. Сидять на лаві дітки, непогасно горить лампада, непогасно дрімає під комином у попелі жар, перші жарини, либонь, роздмухувала ще Тихонова прабаба, а в кленовій діжі під лавою вкисає розчин, в діжі вже з нашої хати, од нашої баби-прабаби, - жінки, коли печуть хліб, щоразу зали-

шають друбочку тіста й вчиняють з неї новий хліб; кури в дворі однієї породи, й воли, і коні, і груші на в городах дідівські, а дуби прадідівські» [3;697].

Відкритий простір придніпровських земель давав можливість усім тим, хто починав їх освоювати, відходити від вимог до традиційних способів поселень, залишаючи незмінними, проте, набуті віковічні форми хати. Багатий матеріал і щодо різновидів житла, і щодо природних матеріалів, які використовувалися при зведенні помешкань, подав у своєму романі «Северин Наливайко» Микола Вінграновський. Досить детально автор відтворив особливості побуту тих козаків, які зважувалися на поєднання господарського та воєнного способів життя. «Є й такі козаки, що не хочуть жити на Запоріжжі, в гурті, а сидять хатами по степах з жінкою, дітьми, з усією своєю родиною. Звуть їх козаками- зимівчанами, або сиднями. Хати у них плетені з хмизу, обмазані глиною так само, як і їхні хліви та клуні, стайні й комори. Землі-степу кожен займає скільки хоче, скільки кому під силу. У них росте між тинами й городина та стоять пасіки. Мають вони і волів, і биків, корів та овечок, а про коней, то й говорити нічого. Козаків-зимівників знають татари, і вони знають татар. І один одного не чіпають. Хіба як за щось не сторгуються!.. Диких свиней, оленів зимівчани не б'ють, бо там у них стільки всілякого птаства та риби, садів та ягід, що свиней та оленів вони не їдять. А трави! Трави такі, що як зайдуть у них воли, то лише кінчики рогів і видно. Пшеницю, гречку чи просо сіють раз на три роки. Так вони і живуть» [1;7].

Особливе положення придніпровського степу зробило можливим появу не тільки козаків-зимівчан, але й козаків-самітників. Відповідно, форма житла останніх суттєво відрізнялася і була аскетично зосереджена лише на внутрішньому просторі, який не доповнювався пасікою чи рослинними формами освоєного людиною простору. Микола Вінграновський досить виразно передав не лише атмосферу такого житла, але й цікаві традиції, пов'язані з ним: « Викопає собі такий відлюдько у степу десь біля річки чи озера яму, обплете її зсередини лозою чи очеретом, зведе над ямою з каменю невисокі стіни і дах, обмастить їх від свого ж коня кізяком, проб'є у стінах одне-два віконечка і - живе. […] Влітку такому козакові-самітнику співає птаство, а взимку - заметілі й вовки. Дверей він ніколи не замикає. Буває, як де піде чи зачепиться довгенько на полюванні, а до його бурдюга із степу хтось приблукає, то заходить просто у хату. Господар все лишив на столі - і хліб, і сало, і пшоно, рибу, бутилець міцненького меду. Все у подорожнього перед очима і під рукою: дістане кресало, викреше вогню, розпалить кабицю, зварить, підкріпиться, схоче - на ліжку відпочине. Засне чи так полежить, а як йому треба вже йти, а господаря ще нема, то він робить з очерету чи гілочок невеличкого хрестика і ставить його на столі: дякую, мовляв, тобі, господарю, за хліб, за сіль. І йде собі далі. А як зайде той мандрівний чоловік і застане хазяїна бурдюга вдома, то зрадіють вони один одному, як рідні...» [1;8].

Таким чином, художня література українських письменників XIX-XX століття дає нам можливість простежити велику різноманітність базових характеристик української хати, звернути увагу на цікаві елементи символіки у внутрішньому наповненні житла. Майстри слова у своїх творах розкрили унікальні національні особливості будови присадибного простору, двору та господарських приміщень. Прикметні ознаки ландшафтного оточення, різновиди сільських поселень і нерозривний зв'язок природних форм життя зі специфікою побуту – все це ґрунтовно і в яскравих деталях розгортає унікальні картини народних звичаїв і традицій через аналіз такого центрального матеріального символу національної культури, як українська хата.

Список використаних джерел

1.Вінграновський М. Северин Наливайко. Роман // Вітчизна – №12 –1992– С.2–37. 2.Кащенко А. Ф. Зруйноване гніздо: історичні повісті та оповідання / Адріан Феофанович Кащенко; [упоряд., авт. післямови та приміт. В. Бєляєв]. – К.: Дніпро, 1991. – 647 с. 3.Мушкетик Юрій Михайлович. Яса: Роман/ Післям. В.А.Смолія. – К.:Дніпро,1990. – 831с. 4. Новиченко Л. Історія детонує – Літературна Україна – 13 червня 1996 року – С.3. 5.Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. У трьох томах. – К.: Наукова думка, 1991. –Т.3: 558 с.

О. Ю. Головченко

ЖАНР ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ДЕТЕКТИВУ У ТВОРЧОСТІ А. ПЕРЕС-РЕВЕРТЕ

Сучасні детективні романи найчастіше пишуться у жанрі інтелектуальної прози. Інтелектуальний роман сформувався на основі філософського. Про генеалогічну спорідненість цих жанрових модифікацій переконливо свідчать роботи В. Бікульчюса, А. Бочарова, Т. Гуріної, Ю. Давидова, В. Днєпрова, Н. Лейтес та ін.

Чітко диференціюють філософський та інтелектуальний романи В. Бікульчюс, А. Гулига. Вони зауважують, що інтелектуальний роман відрізняється від філософського своєю конструктивністю, ускладнюється його жанрова структура. Інтелектуальний роман, за твердженням В. Бікульчюса, уже майже не «підпорядковується якійсь одній філософській ідеї, частіше він звучить як ціла симфонія ідей», які викладено вже не тезисно, а, навпаки, розгорнуто в широкі «філософські трактати» [1]. В інтелектуальному романі еволюціонує й ставлення автора до подання, демонстрації ідеї. Зокрема, нівелюється можливість однозначного вирішення проблеми, зникає категоричність «за» або «проти». В. Днєпров із цього приводу зазначив, що ідея стає «багатозначною», розгортається в «гаму відтінків і відношень надзвичайної складності» [3].

Інтелектуальний роман став жанром, який вперше реалізував одну з характерних нових особливостей реалізму XX ст. – загострену потребу в інтерпретації життя, його осмисленні, тлумаченні, що перевищувала потребу у втіленні життя в художніх образах. Найбільш відомими прикладами інтелектуальних детективів можна вважати романи Леді Агати Крісті. В Іспанії такий жанр пов'язаний із сучасним автором Артуро Перес-Реверте.

Найзмістовніше поняття інтелектуального роману: це проза, в якій відчутно переважають інтелектуально-раціональні елементи образного мислення митця над емоційно-чуттєвими. Основними ознаками інтелектуалізму в літературі є насамперед концептуальність твору, наявність героя-ідеї, підкреслена символічність, різні види інтертекстуальності, поєднання реального та ірреального, створення різноманітних картин світу, побудову конфлікту і колізії твору у вигляді розумової схеми, параболічність думки, використання гри, відкритий фінал тощо.

Е. М. Герасименко вважає, що в основу детективних текстів закладена вічна проблема боротьби зі злочином, який переслідує цивілізацію із самого початку її виникнення. Детектив - це завжди загадка, таємниця, яку читач услід за автором розгадує самостійно, дістаючи можливість не лише роздумувати логічно, проявляти дедуктивні здібності, але і розбиратися в психології людей. Також ознакою хорошого детективу є закладена в нім моральна ідея, моральність, пов'язана з викриттям і покаранням. [2].

Появу детективного жанру пов’язують з ім’ям знаменитого автора таких романів – Едгара Алана По. Саме він створив першого Великого детектива -аматора Дюпена з оповідання «Вбивство на вулиці Морг».

У Іспанії детектив дуже молодий жанр сучасної літератури, поява якого пов’язана з ім’ям письменника Педроло та його романом «Відповідь», та викликана особливістю літературних традицій Іспанії, проза якої тяжіє до філософічності і

проникнення в корінні проблеми людського буття. А саме в середині 60-х років цьому сприяла загальна атмосфера в країні. Іспанський детектив народився на гребені стрімко зростаючого всенародного опору фашизму, масових виступів за свободу і демократію, в які іспанська культура внесла свій значний внесок.

Сучасний іспанський детективний жанр представлений сьогодні багатьма авторами: Артуро Перес-Реверте, Андреу Мартін, Хуан Мадрид, Педро Касалья Альдама, Альберто Міральєс, Хуліан Ібаньєс, Лурдес Ортіс та інші.

Відомий іспанський романіст та журналіст Артуро Перес-Реверте член Королівської академії іспанської мови з 2003 р.

Його книги друкуються великим накладом, перекладаються на багато мов світу, а літературознавці одностайно відносять творчість письменника до жанру захоплюючого інтелектуального детективу. Кожна книга - це історія, яку письменник пише, проектуючи на неї свій світ, свою філософію , любов, психологію. Ця естетична концепція, сформульована Реверте , дозволяє значно розширити коло сприйняття читача, наділивши його повноваженнями творця-співавтора.

«Клуб Дюма або Тінь Рішельє» вважається одним з найкращих романів талановитого іспанського письменника і журналіста.

По-перше, слід відзначити мову і стильові особливості роману, який містить багато метафор (про це свідчить опис любовної сцени з Ірен Адлер), аналітики (Корсо кожну фразу співрозмовника, кожен його жест здатний проаналізувати, інтерпретувати, зробити висновки і в секунду змінити тактику діалогу) і лекцій про «Трьох мушкетерів» Дюма. Історію нам розповідає сам автор через Бориса Балкана, намагаючись подати хід подій очима Лукаса Корсо. Всі ці риси характеризують роман, як інтелектуальниий і написаний в справжньому детективному жанрі.

По-друге, сюжетна лінія. Вона успішно роздвоюється на лінію про рукописи Дюма і лінію про книгу «Дев'ять воріт». Пов'язує це все тільки Корсо і його мислення. Таким чином, маємо чудовий детектив з літературними іграми, в які автор пропонує зіграти і читачеві , вставляючи в книгу гравюри з «Дев'яти воріт», а також неперевершеним містичним елементом, що завжди знаходиться на периферії оповіді і розгледіти його нам так і не вдасться.

Загалом, поєднання детективної і містичної ліній сюжету, витримане в кращих традиціях обох жанрів, захоплює увагу читача з перших сторінок. Химерне переплетення обставин, випадковостей і закономірностей призводить до того, що, як писав Ніцше: «якщо ти довго дивишся в безодню, то безодня теж дивиться в тебе».

Крім цікавого, напруженого сюжету, книга привертає увагу ще й вдало розкиданими по всьому тексту ремінісценціями. Тут і «Мобі Дік» Германа Мелвілла, і історія книгодрукування, і загадки текстів Дюма. Досить відзначити хоча б той факт, що Реверте прекрасно знає, про що пише: будучи сам завзятим бібліофілом і власником чудової колекції книг, яку почав збирати ще його дід, Артуро Перес-Реверте змушує тіні минулого зробити крок зі сторінок фоліантів, жити, говорити і діяти. У книзі багато посилань, історичних довідок, але це лише підігріває інтерес, а також вражає читача ерудованістю та інтелектуальністю письменника.

Список використаних джерел

1. Бикульчюс В. Поэтика философского романа : учебное пособие / В. Бикульчюс. – Вильнюс, 1988. – 69с. 2. Герасименко Э. Н. Детективный текст как объект филологических исследований / Э. Н. Герасименко // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство. – 2013. – Вип. 3. – С. 39-51. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzl_2013_3(1)__7.pdf 3. Днепров В. Черты романа XX века / В. Днепров. – М.–Л. : Советский писатель, 1965. – 545с. 4. Перес-Реверте А. Клуб Дюма, или тень Ришелье/Артуро Перес-Реверте; [пер.с исп. Н. Богомоловой]. – Москва: Эксмо, 2006. – 480 с. 5. Перес-Реверте А. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.peoples.ru/art/literature/prose/detectiv/arturo_perez-reverte/ 6. Тожибоева Р.Р., Танжарикова А.В. Современная испанская литература // Международный студенческий научный вестник. – 2015. – № 5. - 15-18 с.

М. В. Доценко

ЗАСОБИ РОЗМЕЖУВАННЯ ФОРМАЛЬНО ТОТОЖНИХ ПОЕТОНІМІВ

Українська література знаходиться у постійному розвитку, суголосному з європейськими тенденціями. Сьогодні увагу привертає український постмодернізм, дослідження творчого доробку якого здебільшого залишається поза увагою дослідників-ономастів. Зразком втілення постмодерністських засад може вважатися онімне письмо роману представника групи «Станіславський феномен» Тараса Прохаська «НепрОсті». Підібрані автором імена утворюють невеличкі групи, наприклад, іменування головних героїв – *Франциск* і *Себастян* – мають сакральне католицьке звучання (широковідомими є канонізовані цією конфесією святі – носії цих імен); спільне ім'я *Лукач* носять пес і серб-лісівник; чотири покоління жінок з ім'ям *Анна* тощо.

Останній прояв авторської фантазії привертає нашу увагу найбільше. Хоча усі героїні роману носять ім'я *Анна*, уважному читачеві вдається уникнути сплутування. Адже завдяки авторській майстерності одна спільна власна назва не заважає функціонуванню чотирьох окремих поетонімів. Автор вдається до досить простого способу розрізнення образів: використовує порядкові числівники. Поряд з поетонімом – іменем жінки Франциска активізується сема ***найперша*** (*«Часом ходили до місця, де загинула **найперша Анна**, і Франц малював на снігу схеми щораз інших версій родинної історії»*). Паралельно найперша Анна іменується ***першою*** (*«Я знаю, що **перша Анна** з'явилася вже тоді, коли Ялівець став модним»*).

Ця ж сема має місце в структурі поетоніма – імені наступної Анни: «*І не знав, чи побачить – Анна скоро виростала, в ній вже вгадувався натяк на **його першу Анну**»*. Характер цього сплутування пояснюється обранням «об'єкта відліку»: це перша Анну Себастяна, і друга для Франциска. Такий вимір сприйняття посилює присвійний займенник ***його*** (тобто Себастяна). Використання такої точки зору можна пояснити більшою авторською увагою до сюжетної лінії, яка стосується історії Себастяна.

Загалом контексти, в яких йде мова одразу про кількох жінок схожі на складне мереживо, підігнане під вимоги авторського бачення (*«**Друга Анна** щораз більше ставала подібною на **першу**. Чи то насправді вони обоє були подібними на **найпершу** – це міг знати лише старий Беда»)*. Цікаво, що використання порядкових числівників опредмечує жінок, роблячи їх атрибутами у чоловічих долях.

Відповідно, донька Себастяна і першої Анни означується як ***друга*** (*«Назвав її **Анною**, точніше **другою Анною** (то вже після її смерті він часто говорив про неї просто – **друга**)»*). Факт поєднання в особі цієї Анни дитини і коханки активізує сему ***найрідніша*** (*«Бо на початку наступної його **найрідніша друга Анна** померла хвилину перед тим, як **третя** опинилася в нього на руках»)*.

Вже для виокремлення імені і образу внучки Себастяна автор використовує не лише перелік при лічбі (***третя Анна*** – демонструє нам попередній контекст). У семантико-синтаксичній структурі цього поетоніма активізуються елементи, які гармонують з композиційною завершеністю твору. Це сема ***остання***: *«<…> **останній Анні** кілька років – це найважчі дні 1938 <…>«, «Один раз, вже у Мокрій, **остання Анна** мала вітряну хворобу, хоча невідомо, чи можна вважати хворобою вітряну хворобу»; «<…> **останній Анні** шість років – Себастян купає її»*. Використання цієї семи має місце для іменування кінцевого «об'єкт» у якомусь ряді (підпорядковується авторському прийому розрізнення, оскільки має конотацію переліку).

Порядкові числівники поєднуються не тільки з поетонімами, а й з контекстними компонентами їх семантико-стилістичної структури всі періоди проходять *(«<…> бачу те вже на **другій дитині** і **третій жінці»)*. Цей прийом дозволяє по-новому обігрувати жіночі образи, підкреслюючи їх химерність.

Як ще один засіб розрізнення персонажів Тарас Прохасько використовує зазначення родинних зв'язків (*«Вони мчать горбами, Не чекає відповіді надто швидко – стає подібною на **Анну, свою маму**»; «Він нічого не писав лише один період – у 1934 році, коли народилася третя Анна – **його дочка і внучка** – і померла **Анна, дочка і жінка**»; «Бо вже Себастян мав нагоду безліч разів переконатися, як можна входити в одну і ту ж ріку, живучи і з **дружиною**, і **дочкою**, і **внучкою**»*).

Підводячи підсумки, можна зазначити, що у тексті функціонує чотири окремих поетоніма. Диференціації образів сприяє семантична структура імен: кожне іменування виокремлюється завдяки введенню в текст порядкових числівників, означень і інших апелятивів, які визначають відношення між персонажами. Такі результати дослідження підтверджують необхідність детального розгляду інших сегментів онімопростору роману «НепрОсті», а також аналізу пропріальної лексики всього постмодерністського доробку.

Список використаних джерел

1. Калинкин В. М. Поэтика онима / Валерий Михайлович Калинкин // Донецк: Юго-Восток, 1999. – 408 с. 2. Лавринович Л. Б. Постмодернізм в українській, польській та російській прозі: типологія образу-персонажа / Лілія Богданівна Лавринович // дис. на здоб. ... канд. філол. н. – 10.01.05 – «Загальне мовознавство». – Волинський державний університет ім. Лесі Українки, Луцьк, 2002. – 175 с. 3. Прохасько Т. НепрОсті / Тарас Прохасько // БотакЄ / Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. – С. 65-196.

Н. Я. Іванишин

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЗАЙМЕННИКА ЯК АКТУАЛІЗАТОРА ІМПЛІЦИТНИХ СМИСЛІВ У ДРАМАТУРГІЙНОМУ ТЕКСТІ

Глибокий аналіз художнього тексту передбачає урахування всіх складових, що його формують, зокрема й тих, що репрезентовані імпліцитно. До таких, поряд з іншими (конотативно марковані лексеми, неповнозначні слова, оказіоналізми тощо), відносимо й займенники та дейктичні конструкції, адже своє значення вони здатні актуалізувати лише у межах контексту, тобто тільки на тлі художнього цілого виявляють закодовані в них латентні смисли.

Займенник неодноразово потрапляв до кола наукових зацікавлень як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів (Вихованець І. Р., Жовтобрюх М. А., Загнітко А. П., Кучеренко І. К., Откупщикова М. І., Падучева О. В., Папенкова Т. А., Петрова О. В., Селиверстова О. М., Старикова О. М. та ін.), проте проблема реалізації ним імпліцитних смислів у художньому тексті, зокрема драматургійному, все ще потребує осмислення. Тому **метою** статті є з'ясування функціонального навантаження займенників та займенникових конструкцій у драматургійних текстах Гната Хоткевича.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: простежити особливості реалізації займенника як носія латентних смислів у драмі; окреслити функції, які виконують досліджувані одиниці у тексті.

Так, незважаючи на значну кількість наукових розвідок, проблема займенника все ще залишається контроверсійною: і досі точаться суперечки стосовно семантичної своєрідності дейктичних одиниць. Більшість дослідників вважають, що згадані лексеми є одним із найуніверсальніших засобів мовної імпліцитності [3; 14], оскільки «у художньому тексті займенник набуває додаткового значення, перетворюючись в емоційно-образну одиницю» [5; 33]; наголошують, що вони «позбавлені семантичної конкретності, бо змістову ознаку можуть передавати лише в контексті» [2; 99]; акцентують, що займенник «виступає як свого роду змінна, і лише при використанні, на основі контексту, під нього підкладається певне значення» [1; 29]; що «між займенниками і співвідносними з ними фрагментами

тексту встановлюється двосторонній взаємозв'язок, який виявляється в тому, що, з одного боку, займенники наповнюються змістом цих сегментів, а з іншого, вони починають передавати ті чи інші відношення між елементами контексту» [4; 3].

Як бачимо, займенники та займенникові конструкції часто потрапляють в поле зору науковців, однак питання специфіки реалізації ними значення у художньому тексті, зокрема у драматургійному, все ще залишається відкритим.

Основою ідейно-тематичного змісту драми є сукупність комунікативних відношень персонажів, які здатні до самохарактеристики, що може бути виражена експліцитно або імпліцитно. Висловлюємо припущення, що займенники та дейктичні сполучення, як і повнозначні лексеми, можуть виступати семантичними домінантами тексту, здатними конденсувати приховані смисли висловлення, виявляти у конкретній ситуації спілкування додаткові відтінки значення, сприяючи розгортанню образів та мікрообразів, поляризувати чи зближувати тематичні лінії.

Так, у драмі Г.Хоткевича *«Вони»* зображено революційні події початку XX століття. У домі купця зібралися гості, погляди яких на ситуацію, що склалася, різні, іноді – діаметрально протилежні. Уже сама назва твору «*Вони*» (*революціонери*) передбачає полізначеннєвість її семантичного розгортання.

Асоціативно-значеннєва палітра займенника *вони* формується протягом усієї драми, семантично модифікуючись у висловлюваннях різних дійових осіб. Наведена лінгвоодиниця — ключова, домінантна у тексті, стрижень, що синкретизує, інтенсифікує сюжетну лінію. Її семантичне наповнення в тексті репрезентують такі лексеми й дескриптивні конструкції, що утворюють кореферентний ряд: *світлі предтечі; ті, хто чисті, чесні і люблять усіх; ті, на кого злі язики сплітають лож і клевету; ті, хто будує барикади на вулицях; ті, в кого хочуть стріляти; ті, про кого немає двох однакових гадок; ті, кого і бояться, і люблять, і ненавидять, і боготворять; ті, за ким полюють, мов за звіром; ті, кого хочуть вішати; ті, що добровільно приносять себе в жертву; люди з переплутаними об'єктами своєї любові і ненависті; ті, хто говорять банальні слова; ті. хто переслідують меркантильні цілі; ті, хто ходять косими і брудними стежками; раби.*

Виділені елементи кореферентного ряду, маніфестуючи заголовну мовну одиницю, поповнюють її семантичний обсяг і прихованими суб'єктивно-модальними нашаруваннями, важливими у репрезентації текстового об'єкта, у кваліфікації інтенцій персонажів, прогнозуванні їх мовних партій, у визначенні ними місця означеного референта (революціонери) на аксіологічній шкалі.

Характеризуючись множинністю інтерпретацій значень, лексема *вони* імпліцитно «присутня» у кожному окремо взятому фрагменті драматургійного тексту, крізь її призму оцінюються та виявляються текстотвірні та образотворчі латентні смисли, тобто спостерігаємо реалізацію *інтенсифікаційно-сюжетної* функції, суть якої полягає у розкритті динаміки сюжету.

Займенники здатні структурно та семантично детермінувати обмін репліками між персонажами, актуалізуючи *функцію розгортання діалогу*. Порівняймо:

Гість. Бідний. Мені жаль його.

Гість. Аякже! Такий заслужений чоловік.

Ельза (нараз). А ***той****? Чому ж* ***того*** *ніхто з вас не пожалів?* [революціонер — Н. І.]

Всім ніяково.

Господар. М-м... бачиш, Ельзо... Тобі взагалі треба було б піти до своєї кімнати — ти ж ще не можеш назвати себе ***цілком здоровою*** (Хоткевич Г.).

Займенник *той*, використаний стосовно одного з героїв драми, імпліцитно проектує оцінні характеристики позначеного ним образу, які градуюються у контексті від позитивних до негативних залежно від позицій осіб, що оцінюють. З одного боку, займенник *той* є виразником зневажливого ставлення до персонажа,

рецепція якого базується на пресупозиційно маркованих даних, пов'язаних зі стрижневою одиницею *вони*: ***той*** — *такий як* ***вони***, тобто *поганий, корисливий, бездарний, неспроможний оцінити ситуацію*, з іншого — репліка Ельзи фокусує позитивне русло сприйняття героя (*чесний, чистий, той, кого несправедливо засуджують*), що веде до повернення комунікації в інше русло (*ти не здорова, тому не можеш об'єктивно оцінювати ситуацію*) — до спроби нівелювати семантичну двозначність цієї мовної одиниці, тобто спостерігаємо реалізацію ще однієї функції дейктичних одиниць у канві драматургійного тексту – *антиномійної*, що виявляє у тексті образи-протиставлення.

Підкреслимо, що виокремлені функції часто мають синкретичний характер — вони накладаються, «співдіють», тобто лише у взаємодії здатні доносити до адресата художньотекстову інформацію, закодовану в мовних засобах.

Отже, займенники та дейктичні конструкції в драматургійному тексті, виступають важливими засобами формування прихованого смислу: 1) сприяють компресії висловлення; 2) задають множинну інтерпретацію як окремих образів, так і тексту загалом; 3) виконують антиномійну, інтенсифікаційно-сюжетну функції, функцію розгортання діалогу; 4) служать для характеристики та самохарактеристики дійових осіб, надаючи їм протилежних аксіологічних вимірів.

Список використаних джерел

1. Багдасарян, В.Х. Проблема имплицитного (логико-методологический анализ) [Текст] / В. Х. Багдасарян - Ереван : Изд-во АН АрмССР, 1983. - 138 с. 2. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : підручник / Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. - К. : Либідь, 1993.-336 с. 3. Невідомська Л. М. Імпліцитність: дискусійні питання її мовознавчої інтерпретації / Невідомська Л. М. // Вісник Прикарпатського університетуту. Філологія. — Вип. 4. - Івано-Франківськ : Плай, 1999. - С. 13-24. 4. Папенкова Т. А. Текстуальное функционирование местоимений в современном русском литературном языке : автореф. на соиск. научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 – «Русский язык» / Папенкова Т. А. – Л., 1973. – 26 с. 5. Петрова О. В. Местоимения в системе функционально-семантических классов слов. / Петрова О. В. - Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1989. - 160с. 6. Хоткевич Г. Твори : В 2 т. / Гнат Хоткевич ; упоряд., вступ. ст. та приміт. Ф. Погребенника. – К. : Дніпро, 1966. - Т. 1. - К. : Дніпро, 1966. - 536с.

В. А. Колокольнікова

ЯВИЩЕ НЕФОРМАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Актуальність нашої теми заключається в тому, що нині велика кількість людей прагне вивчати іноземні мови, а стандартні методи викладання не задовольняють потреби сучасних студентів. За останні десятиліття важливість неформального навчання була визнана громадянським суспільством та навчальними закладами в Європі. Такий підхід до процесу набуття знань став пріоритетним особливо в сфері викладання для молоді [1, с.50].

Керівник програми ЮНЕСКО «Грамотність та неформальна освіта» Шигер Аоягі розглядає неформальну освіту як будь-який вид організованої та систематичної діяльності, яка може не співпадати із діяльністю шкіл, коледжів, університетів та інших навчальних закладів [2]. Неформальна освіта, на думку автора, обирає конкретні форми роботи з урахуванням специфічних потреб у знаннях, характерних для дорослих членів суспільства. Форми роботи та тематика різноманітні, але мають одну мету: навчання з урахуванням потреб, зв'язок із практикою, гнучкі програми, розклад та місце проведення занять.

У кінематографі проблему формальної та неформальної освіти порушено у фільмі «Спілка мертвих поетів» [3]. Викладач став справжнім другом та радником для своїх учнів, навчив цінувати та розуміти літературу завдяки «нешаблонній» подачі матеріалу.

Власне, й у своїх перших кроках у викладанні англійської мови ми мали змогу прослідкувати наступну тенденцію: під час опанування лексики та граматики виключно за підручниками студенти часто втрачали мотивацію та показували середні результати. З іншою групою студентів ми активно використовували ігри для розвитку словникового запасу та навчальні відеоматеріали на основі сучасних фільмів, вели дискусії на гострі теми сьогодення тощо. Рівень знань цих студентів дуже суттєво підвищився порівняно із початковим.

Ми вважаємо, що немає потреби переходити виключно на неформальне навчання, але разом із впровадження елементів такого підходу було б сприятливим для розвитку філологічної освіти в Україні. Для цього пропонуємо на практичних заняттях із мови використовувати навчальні відеоматеріали та онлайн-курси, вести обговорення та іноді змінювати місце проведення занять. Для викладачів були б корисні стажування та тренінги з неформальної освіти [4].

Таким чином, у сучасному світі має бути й сучасний підхід до навчання. Неформальний спосіб вивчення іноземних мов сприяє кращому засвоєнню лексики, граматичних структур, а особливо поліпшує навички усного мовлення. На нашу думку, неформальне навчання має перспективне майбутнє за умови якісної підготовки фахівців-викладачів та вдалого поєднання із класичними методами.

Список використаних джерел

1. Compendium of Council of Europe Approaches to Key Youth Policy and Youth Work Issues, 2012. – 56 с. 2. Ндонг-Жатта А. Неформальное образование [Електронний ресурс] / А. Ндонг-Жатта, О. Шигеру. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://www.unesco.org/bpi/pdf/memobpi55_NFE_ru.pdf. 3. Общество мертвых поэтов [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.kinopoisk.ru/film/4996/. 4. Non-formal Education and Life Skills [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.salto-youth.net/tools/european-training-calendar/training/non-formal-education-and-life-skills.5672/.

Н. Є. Коломієць, Н. В. Яременко

АСОЦІАТИВНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ «ПРИРОДА» В РОМАНІ «ВЕРШНИКИ» Ю. ЯНОВСЬКОГО

На сучасному етапі дослідження художньої картини світу, особливостей побутування культурних концептів у літературному творі привертає пильну увагу вітчизняних літературознавців. Подібна увага обумовлена тим, що «концепти, виступаючи одиницями етнокультурної інформації, віддзеркалюють світ національного світосприймання предметів і понять засобами певної мови» [1,с.4]. Як зауважує А.Сірант, «опрацювання лінгвокультурологічних концептів на зразках текстів художніх творів відкриває можливість подальших українознавчих досліджень» [4,с.143].

Одним з основоположних елементів художньої картини світу роману «Вершники» Ю. Яновського є концепт природи, вагомість якого визначається різноманітністю смислових реалізацій. Це утворення синтезує в собі ознаки міфологічної моделі світу та індивідуально-авторського розуміння. Художнє осмислення концепту «природа» в романі обумовлено рисами поетики й естетики неоромантизму. Як стверджує Н. І. Заверталюк, Ю. Яновський належав до письменників, «світосприймання і світовідчуття яких зумовлені романтичною властивістю характеру, романтичною настроєвістю» [3,с.103].

Романтичне трактування природи як дзеркала людських емоцій можемо спостерігати у новелі «Подвійне коло»: «і поточився Андрій, і заревли переможці, і дмухнув з південного заходу майстро, і стояли нерухомо вежі степового неба» [5, с.229-330]. Природа відтіняє напругу пристрастей бою, де у герць вступають рідні брати. Саме тому другий бій уже подається на тлі туману зі степового пилу, що підкреслює затьмареність свідомості людей бойовищем, у якому брат піднімає ру-

ку на брата: «У пилюці, як у тумані, блискали постріли, груди розривала спека, майстро дмухав нерівно й гаряче..., раптом зупинилися кулемети, раптом завмерли постріли. Майстро рівно односив пил» [5, с.331]. Напруга третього бою підкреслюється романтичним образом розбурханої природи: «...Оверко ще виплюнув жменю крові, хмара на південному сході катастрофічно росла, майстро поволі переліг на грего, грего підганяв хмару з усіх боків, він тирлував її, збивав до купи... « [5, с.332]. Крім того, автор вдається до асоціативного повтору, подаючи узагальнений образ подій, що відбулися під Компаніївкою і стали мікрообразом громадянської війни в Україні: «На степу під Компаніївкою одного дня серпня року 1919 стояла спека, потім віяв рибальський майстро, ходили високі гнучкі стовпи пилу, грего навіяв тривалого дощу, навіть зливи, а поміж цим точилися криваві бої» [5, с. 336]. Психологічна експресія думки передається автором через наскрізний повтор образу вітру: «майстро», «грего», «вихор», «смерч», «південно-західний вітер». Принцип повтору активізує підтекстові пласти, увиразнює трагіко-драматичну тональність новели, передає особливості авторського світобачення і світовідчуття. Бурхливим перипетіям соціальних зіткнень письменник протиставляє символ вічної гармонії, високих устремлінь і мрій – небесну блакить, що піднімається над бойовищем романтичними вічними вежами: «Загони зітнулися на рівному степу під Компаніївкою. Небо округ здіймалося блакитними вежами» [5, с. 328]; «... спека і задуха упали на степ, і на обрії стояли блакитні вежі південного неба» [5, с. 329]; «...Оверко Половець оглянув степ обставлений блакитними вежами неба» [5, с.330]; «...сонце глянуло з-за хмар, заблищав навкруги рівний степ, і потроху підносилися слідом за хмарами блакитні вежі степового неба» [5, с.334]. Образ «блакитних веж» постає в контексті як символ вічності, незнищенності природи, що протиставляється тлінності, утлості людського життя, марності і протиприродності кровопролиття. Велич і стрункість природи, таким чином, протиставляється соціальному хаосу, суспільній дисгармонії, кипінню людських пристрастей.

Неодноразове звертання до образу липи дозволяє письменникові відтворити нерозривний зв'язок людини і природи, що є характерною рисою романтичної прози взагалі. У статті «Ритм як одна із стильових особливостей роману «Вершники» Ю.Яновського» Н.Заверталюк наголошувала на періодичному повторенні у творі образу липи, що цвіте, відмічаючи ритмічну значимість цього повтору [3,с. 103]. Крім того, роман «Вершники» – це твір, «в якому, – як зазначав К.Дуб, – світло, колір і звук виконують роль резонатора почуттів, естетичну функцію» [2,с.72].

Образ липи є лейтмотивним у новелі «Батальйон Шведа»: «…цвіте липа могутньо і задушливо над розпеченим каменем вулиць, сонце гріє по-пів-денному, по-липневому, по-новому – в цей палючий дев'ятнадцятий рік. Цвіте липа й пахне неймовірно, тече вулицями повною водою, марширує олешківський партизанський загін у складі двох босих сотень – батальйон Шведа. Веде його молодий комісар, товариш Данило Чабан, цвіте липа так буйно й розкішно, що все місто плаває в задушливому мареві…»[5, с.350]. «Пахла липа округ, був день нечуваних резонансів…[5, с.352]». «Згори, з міста, текли до води запахи вечірніх лип, солодкі, моторошні, – запахи безумних екзальтацій [5, с.353]». Природа у творі – це не просто тло зображуваних подій, а активний їх учасник. Вона сприймається живою, одухотвореною, віддзеркалюючи світ людських пристрастей. Цьому, безумовно, сприяє використаний автором фразовий повтор «цвіте липа» та синонімічний повтор «вирує дух липи», «пахла липа округ», «текли запахи вечірніх лип». Образ липи, що цвіте, повторюючись, передає емоційну атмосферу міста. Якщо спочатку липа просто цвіте «буйно та розкішно», «мов кипить уключ кожне дерево», то після зради «миколаївських люмпенів» у атмосфері стає відчутна загроза: письменник уточнює, що «... був день нечуваних резонансів», тобто зростає амплітуда емоційних коливань, наростання політичних пристрастей. Образ липи, що цвіте, в залежності від перебігу подій, контексту, переосмислюється. Своєрідну установку

у сприйнятті цього образу автор робить словом «по-новому», конкретизуючи часовою деталлю «в цей палючий дев'ятнадцятий рік», далі напруження соціальних пристрастей письменник відтіняє й конкретизує словосполученням «задушливе марево» створює відчуттєвий ефект. Потім автор зауважує, що «дух липи» стає «п'янкий і гострий», і, може, саме він обумовлює хаосність, непродуманість дій і вчинків героїв твору, бо поступово і сам запах липового цвіту стає «моторошним». Автор через принцип повтору підводить читача до сприйняття складного художнього концепту – «запахи безумних екзальтацій», що до певної міри передає власне авторське ставлення до подій буремного 1919 року.

Характерними для романтичних творів є образи розбурханого моря, човна, бурі та інші. У романі «Вершники» письменник теж вдається до цих образів, своєрідно трансформуючи їх в тканину твору. Особливу увагу привертає образ поліських сосен, що під час просування Чубенківського полку по схвильованому лісовому океану скрипіли, мов корабельні снасті: «…поліські сосни обступали з усіх боків, і шуміли, і сипали рівним сном шепіт, і рипіли, мов снасть, і воркотіли, мов паруси» [5, с. 364-365]. Автор ритмізує мову повторенням сполучника «і» та нанизуванням порівняльних зворотів. Він акцентує, що «...сосни рипіли, мов снасть, … і ліс стояв рівно округ, підпираючи небо, похитувався й рипів, як корабельна снасть… Наче дном моря просувався загін донбасівських партизанів, і здавалося, що над соснами й над хмарами стелиться синя морська вода, і човники гойдаються під сонцем. А загонові вийти треба на берег і оглянутися назад на перейдене море» [5, с.366-367]. Образ сосен при повторенні у контексті твору обростає асоціативними полями, створює романтичну атмосферу, акцентує на незвичайності обставин, загін важко і наосліп просувався, наче дном моря, вдаючись до підтексту, зауважує автор, «загонові вийти треба на берег», наступна фраза – «оглянутися назад на перейдене море» – сприймається як перейдений шлях через розбурхане море громадянської війни.

Концепт «природа» виступає активним компонентом художньої картини світу роману «Вершники» Ю. Яновського. Він має складну структуру. Коло семантичних ознак, які утворюють цей концепт, охоплює образи-першоелементи світотворення, пори року, стихії, образи світу природи, природні явища та ін. Специфіка пейзажів у творі обумовлена неоромантичною тональністю оповіді. До механізмів реалізації цього концепту в художній картині світу роману слід віднести повтори, метафоризацію, взаємозв'язок з іншими компонентами, що породжує нові асоціативні кола та ін. Звукові образи прозаїк часом вживав для імітації різних звукових явищ реальної дійсності. Іноді засоби звукової виразності обумовлюють перехід від безпосередніх авторських спостережень над природою до думок про пережите, певних ремінісценцій. Художні деталі, що відтворюють звуки, запахи, кольорові елементи світу природи, відбивають протікання складних природних явищ у їх проекції на суспільні події. Ряд пейзажних замальовок узагальнюють гостре соціальне почуття, іноді переломлюються крізь призму сприйняття персонажа. Іноді письменник використовує прийом контрастного зіставлення при зображенні процесів, які відбуваються в природі та відтворенні психічних станів людини, що несе додаткове символічне навантаження.

Список використаних джерел

1.*Бондаренко О. С. Концепти «чоловік» і «жінка» в українській та англійській мовних картинах світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 - Порівняльно-історичне та типологічне мовознавство / О. С. Бондаренко - Донецьк, 2005. - 20 с. 2. Дуб К. С. Роль тропіки в розкритті психології героїв роману Ю.Яновського «Вершники» / К. С. Дуб // Проблеми методу і стилю української літератури. – Дніпропетровськ, 1974. – Вип.3. – С.73-76. 3. Заверталюк Н. І. Ритм як одна із стильових особливостей роману «Вершники» Ю.Яновського / Н. І. Заверталюк // Проблеми методу, жанру і стилю в українській літературі. – Дніпропетровськ, 1979. – С.102-106. 4. Сірант А. Вербальний спосіб репрезентації концепту «спокута» у творчості письменників 1 половини XX ст. /* А. Сірант *// Філологія: [збірник наукових праць]. –*

К., 2009. - 300 с. - Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.info-library.com.ua/books-text-10700. 5. Яновський Ю. І. Вершники / Ю. І. Яновський // Яновський Ю. І. Твори: У 5-ти т. – К.: Дніпро, 1982. – Т. 2. – С.326-410.

О. М. Корнєєва

АЛЬТЕРНАТИВНІ ПІДХОДИ ДО ПРИРОДИ СКЛАДНОГО СЛОВА

Зі становленням антропоцентричного підходу до мовної системи мовознавці починають аналізувати роль людського розуму у появі і функціонуванні композитів: дослідники дотримуються тенденції пов'язувати виникнення складних слів з активними процесами пізнання. Зазначений вектор вивчення композитів отримав назву когнітивного. Основним постулатом цього підходу до складних лексем є думка, що основна одиниця – похідне слово є мовною структурою представлення знань, а словотвірна модель розглядається як формула регулярного згортання у слова певних знань про об’єкти, предмети та ознаки (О. С. Кубрякова, Н В. Квартич, В. З. Дем’янков, Ю Г. Панкрац, Л. Б. Овакімян, Ф. Унгерер, на думку якого утворення складних слів базується на нашому знанні світу, результатом якого виступає когнітивна категоризація [3, с. 54], процес, сутність якого полягає у співвіднесеності об'єктуз певною групою (категорією), а потім – в уточненні наших знань про нього).

Наступний підхід є симбіозом декількох попередніх, бо мовознавці намагаються враховувати й функціональну спрямованість утворення нових мовних одиниць й місце цих утворень у мовній картині світу адресанта та адресата. Цей напрям отримав назву комунікативно-когнітивного. Такий підхід активно розробляється в сучасному мовознавстві А. Е. Левицьким, який вважає, що «процес номінації починається з утворення двокомпонентної одиниці (означене + означуване), що являє собою один з елементів ряду, ускладненого модифікатором. Така двокомпонетна одиниця виникає за певних соціально-психологічних передумов. Коли перед людиною з'являється нова реалія у відомій ситуації, вона протиставляє її старій реалії, що звичайно виступала в цій ситуації. Отже, людина переносить на нову реалію назву вже відомої, ускладнюючи її модифікатором, сформованим у предикативному ядрі висловлення, що відображає певну ситуацію [1, с. 44]».

Усі вищезгадані факти доводять, що далеко не всі дослідники визнавали синтаксичний фактор провідним у творенні складних слів. Більшетого, деякі лінгвісти пояснюють появу та функціонування складних слів дією закону аналогії, обґрунтовуючи таким чином появу «аналогійного» підходу. Ще Г. Пауль писав, що «напевно, більшість так званих складних слів у різних мовах являють собою ніщо інше як утворення за аналогією з тими словами, які можна було б назвати складними у прямому сенсі [1, с. 185] «. Так, П. М. Каращук вважає, що «словоскладанню часто сприяє внутрішня структура складних слів, які вже функціонують у мові, за аналогією з якими можуть утворюватися нові складні слова» [4, с. 123]. Дослідник навіть стверджує, що більшість англійських іменників утворюється за аналогією, тобто за структурними моделями імен, які вже функціонують у мові. Утаких випадках навіть немає потреби у наявності вихідного словосполучення, яке стає підґрунтям для процесу конденсації. Ю. С. Сорокін аналізує аналогічні утворення у межах складних слів російської мови 40-х рр. XIXст. і показує, що за прямою аналогією до слова ***пароход*** і без попереднього існування сполучення слів виникла лексема ***паровоз***, а за аналогією зі словом ***паровоз*** були утворені ***тепловоз***, ***электоровоз*** [7]. Ф. О. Нікітіна пише про групову аналогію, яка має місце у багатьох мовах та характеризується тим, що при ній «спостерігається закріплення не тільки певних суфіксів, але й **деяких фінальних частин слова** (виділено нами – О. С.) за семантичними групами [8, с. 38]». Таке тлумачення природи складних слів зближує слово- та основоскладання з афіксацією, бо саме вона виступає засобом ана-

логійного словотвору у мовній системі, у той час, як словоскладання називають синтаксичним словотвірним засобом. Такий підхід доводить наявність проміжних явищ, які є перехідними між афіксацією та словоскладанням, що на практиці виявляється у функціонуванні так званих афіксоїдів.

З точки зору механізму утворення складних слів є цікавою концепція О. С. Кубрякової, яка вважала, що не існує універсальних ознак складного слова та чітких принципів його утворення, якщо, звичайно ж, не враховувати, обов'язкової для всіх складань наявності у цих цільнооформлених одиницях двох констітуентів, що представлені коренями самостійних повнозначних основ.

У свій час Е. Бенвеніствизначив, що у науковихдослідженняхдуже часто пріоритетнимвиступає «морфологічний» підхід до вивченняскладнихслів. Під «морфологічним» вченийрозуміваналіз, «якийохоплюєхарактернізміниіменноїоснови у діапазоніїї стану як вільноїформи до її стану як члена складного імені, оскількицізміни є одним з показчиків (часто єдиним) складання» [3, с. 87]. Але «морфологічнийаналізлишає без відповіді, а у дійсності, навіть не дозволяєпоставитиосновнепитання: яка функціяскладнихімен? Щоробитьможливимїхутворення і чому вони необхідні?» [3, с. 88]. Іншими словами, Е. Бенвеністчітковизначає проблему визначенняономасіологічного статусу складнихслів у мовнійсистемі. Вирішенняїї є важливимвже тому, що «словотворче правило породженнякомпозитнихномінаційвміщує, як ономасіологічний, так і лінгвістичниймодулі, середякихпріоритетним є ономасіологічний» [5, с. 67]. Самецейпідхідстаєпоширеним у другійполовині ХХст., спричиняючи таким чином розвитокновоїгалузілінгвістики – ономасіології, «розділулінгвістичної семантики, об'єктомякого є номінативніструктуримовнихзнаків, а предметом – їхняпроекція на значення та структуризнань про позначене»[5, с. 113]. На сучасномуетапіономасіологічнийпідхідрозробляють М. Докуліл, Н. М. Панасенко,М. М. Полюжин, О. С. Кубрякова, Л. О. Кудрявцева, О. О. Селіванова, В. І. Теркулов [8].

Список використаних джерел

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка : учебник [для студ. высш. уч. завед.] / И.В.Арнольд. – М. : Высшая школа, 1986. – 296 с. 2. Городенская Е. Г. Аффиксоиды украинского языка / Е. Г. Городенская // Проблема статуса деривационных формантов. – Владивосток, 1980. – С.86-943. Квартыч НВ. Некоторые структурные и семантические особенности сложных слов в английском и русском языках / Н. В. Квартыч// Проблемное описание и преподавание романо-германских языков : (семантика и структура слов, предложения и текста). - Нальчик, 1996. - с. 52-56. 4. Кубрякова Е. С. Семантика синтаксиса и некоторые проблемы теориии словообразования / Е. С. Кубрякова // Сборник научных трудов Московского государственного института иностранных языков им. Мориса Тореза. – 1977. - № 112. – С. 123-133 5. Кудрявцева Л. А. Моделирование динамики словарного состава языка / Л.А.Кудрявцева. – К., ИПЦ «Киевский университет», 2004. – 208 с. – (Киевский нац. ун-т.). 6. Панасенко Н. И. Когнитивно-ономасиологическое исследование лексики : опыт сопоставительного анализа названий лекарственных растений: дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / Панасенко Наталья Ивановна. – М. : 2000. – 397 с. 7.Селіванова О.О. Складне слово: мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов) / О. О. Селиванова. – Черкаси: Черкаський державний університет ім. Б.Хмельницького, 1996. – 299 с. 8. Теркулов В.И. Композиты русского языка в ономасилогическом аспекте : дисс. на соискание учен.степени доктора филол. наук : 10.02.02. / ТеркуловВячеславИсаевич. – Горловка, 2008. – 406 с.

Л. П. Корогод, А.В. Кравченко

КУЛЬТУРА МОВИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Мистецтво спілкування завжди вважалося органічною складовою професіоналізму людини. Власне тому сьогодні існує необхідність подолання недоліків мовної культури та потреба формування мовної компетенції фахівця галузі фізичної культури і спорту який повинен стати носієм вихованості, освіченості та інтеліге-

нтності. А здобуті у виші мовні знання можна практично застосовувати у реальному житті.

Підготовка студентів-фахівців галузі фізичної культури і спорту вимагає формування в них мовної культури, оскільки, мова і мовлення обслуговують види їх діяльності. Адже для грамотного спеціаліста важливою є мовна компетенція – засвоєння мовних норм, що склалися історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоепії, семантиці, стилістиці та їх застосування у професійній діяльності, а також здібності, знання, навички мовної поведінки для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в умовах професійного спілкування.

Культурна людина має не тільки добре володіти рідною мовою, а й ставитися до неї як до вагомої суспільної цінності, почуватися відповідальною за її теперішнє й майбутнє. Формувати правильне ставлення до мови – і є мета мовного виховання. Людина добре розуміє переваги від управного володіння мовою, відтак має у своєму арсеналі знаряддя правильного мислення, точного вираження думки, їй відкритий шлях до кар'єрного зростання й особистісного вдосконалення. Це стосується й рідної й чужої мов. Проте щодо рідної все ж переважають непрагматичні мотиви. Її цінують не просто як засіб спілкування,а як націєтвірну ознаку, самоцінний духовний скарб.

Культура мови фахівця галузі фізичної культури і спорту – це багатство його словника, досконале володіння способами поєднання слів у речення, уміння розрізняти нейтральні й стилістично марковані мовні одиниці, навички використання професійної термінології тощо [2, с.64].

Аналіз досліджень вчених, власний досвід дають підстави стверджувати, що формування навичок володіння культурою мови гарантує спеціалістові будь-якого фаху відчутний успіх у професійно-діловій сфері.

У процесі навчання не можна обмежуватися тільки накопиченням спеціальних знань. Сьогодні важливіше навчати майбутнього фахівця галузі фізичної культури і спорту володіти своїми помислами, спрямовувати знання і результати матеріального виробництва на духовне вдосконалення своєї особистості та суспільства. У нашому суспільстві повільно, але все ж відбувається оновлення всіх сфер національного життя. Починаємо усвідомлювати, що піднесення культури мови – одна із складових нашого поступу до цінностей справді демократичного та європейського суспільства. Це закономірно, бо утвердження в суспільній свідомості естетичного світовідчуття засвідчує потребу не лише в матеріальному, а й у духовному [2, с. 64].

Формування культури професійного мовлення фахівця галузі фізичної культури та спорту передбачає синтез фахових наукових знань зі світом людських цінностей, з якими він знайомиться на заняттях гуманітарного циклу. Саме цей гуманітарний вектор освіти майбутнього фахівця галузі фізичної культури та спорту сприятиме широті професійного мислення, духовній культурі, формуванню особистості з підвищеним почуттям етичної та соціальної відповідальності за результати своєї майбутньої професійної діяльності, формуванню патріотизму та збагаченню внутрішнього світу особистості.

У лінгвістиці фахову мову розглядають як тематично обмежену сукупність спеціальних і загальних мовних засобів, що використовуються в певній сфері людської діяльності. Вправне володіння мовою спеціальності передбачає насамперед опанування термінологією свого фаху, уміння використовувати у професійному мовленні її тематичні домінанти, оскільки саме термінологія становить специфіку тієї чи іншої підмови окремих наук.

Сьогодні питання культури мови у вищому навчальному закладі характеризується підвищеною увагою до комунікативного компонента і яскравим виявом культурологічних підходів до матеріалу. Це виявляється в орієнтації культури мови на формування креативної мовної особистості, яка має розвинене чуття мови, дос-

конало володіє мовним етикетом, знайома з кращими зразками мовної поведінки, відшліфованими в процесі культурного розвитку нації, та спрямована на толерантне мовленнєве спілкування.

Опанування української мови, засвоєння рівнів культури мови як чинників національної свідомості забезпечує існування грамотного фахівця в сучасному суспільстві. Тому цілком зрозумілою стає вимога до підготовки спеціалістів будь-якої галузі, вивчення культури фахової мови, що реалізується в повсякденній мовній практиці студентів.

Мовна неграмотність, невміння дотримуватися стандартів щодо укладання документів, невміння написати текст, перекласти його з однієї мови на іншу, а також порушення нормативної мовленнєвої поведінки в суспільстві, встановлення несприятливої атмосфери між людьми на роботі, невміння врегулювати взаємини на основі принципу ввічливості псує візитну картку будь-якого спеціаліста.

Знання мови фахівцем галузі фізичної культури і спорту передбачає не тільки володіння граматикою, запасом професійної термінології, а й уявлення про те, у яких умовах, у якій ситуації можна застосовувати ті чи інші слова і граматичні конструкції. Адже фахівець може бути не тільки мовцем, а й членом соціально (професійно) зумовленої системи спілкування, що може характеризувати мовленнєву компетенцію, яка включає вміння і навички володіння лексикою, граматикою, сприймання і відтворення текстів, які відповідають комунікативним завданням тощо.

Укладання документів будь-якого виду, змісту і жанру вимагає від автора високого рівня володіння культурою мови, зокрема української як державної. Вивчення документа, правил його укладання, редагування тексту службових документів з урахуванням вимог офіційно-ділового стилю української мови, а також вироблення у студентів навичок лінгвістичного аналізу тексту документа, оволодіння орфографічними і пунктуаційними нормами, без яких неможливе укладання документів, акцентні та орфоепічні, знання яких особливо актуальне для підготовки документів, що виголошуються, обробка інформації первинного документа і створення вторинного, вивчення особливостей мови, стилю і жанрів патентних і нормативних документів, різних видів видань (офіційних, навчальних, наукових, виробничих тощо), в основі яких є текст як найвища одиниця мови, сприяє формуванню грамотності і мовної культури майбутніх спеціалістів галузі фізичної культури і спорту.

Але вивчення культури мови не обмежується вивченням документознавчих дисциплін лише за зразками документів, бланків, формулярів тощо. Такий вид роботи не зробить майбутніх фахівців грамотними, комунікативними й взагалі освіченими. Підготовка кваліфікованих спеціалістів галузі фізичної культури і спорту передбачає збагачення професійної лексики, поповнення її новою термінологією [1, с.302].

Студент як майбутній спеціаліст повинен досягти рівня мовної вправності завдяки мовній освіті, тобто засвоїти правила користування мовою, її лексикою; уміти виражати себе засобами мови, володіти основними формами усного й писемного спілкування (монолог, діалог тощо); володіти фаховою метамовою: володіння терміносистемами, фразеологією, мовними формулами тощо.

Грамотний фахівець не повинен користуватися суржиком, який є свідченням низької культури мови, незнання української літературної мови, її норм, невміння вільно користуватися нею залежно від сфери й ситуації спілкування.

Таким чином, комунікативні навички є однією з невід'ємних частин культурного простору, який впливає на самотворення нації в певних часових умовах, на збагачення внутрішнього світу особистості, формування патріотизму і духовної культури особистості. Тому важливим є формування, виховання інтересу у молодого покоління до рідної мови, літератури, без знання яких годі забезпечити пов-

ноцінність навчання і виховання.

Серед молоді, що займається фізичною культурою і спортом, спостерігається значний рівень інтересу щодо мовних знань та комунікативних навичок. Тому і не дивно, що переважна більшість респондентів на питання нашої анкети «Чи вважаєте Ви, що мовні знання, комунікативні навички сприяють збагаченню внутрішнього світу особистості, формуванню патріотизму і духовної культури?» дали позитивну відповідь.

Причому відповіді респондентів різних курсів мають певні відмінності. Це складає 100% опитаних на 3 та 4 курсі, на 1 курсі даний показник – 95%, на 2 курсі – 74%. І найнижчий показник на 5 курсі – він складає 64%.

Сьогодні мова – не просто засіб комунікації, вона набуває планетарного значення. На теренах нашої держави – це питання наріжне, бо всі питання економічні, політичні, культурні мусять починатися з патріотизму, який неможливий без знання рідної мови і без глибокої поваги до мови державної.

Отже, рівень розвитку культури мови фахівця галузі фізичної культури і спорту відображає рівень його інтелекту, бо імідж спеціаліста передбачає обов'язкове володіння державною мовою на всіх мовних рівнях: орфоепічному, лексичному, орфографічному, граматичному та стилістичному, а це і є запорукою успіху у професійній сфері.

Список використаних джерел

1. Козловська Л. Мовний курс у вищій школі – ефективний інструмент сучасної особистісно-орієнтованої освіти / Л. Козловська // Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. праць] – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. VIII. – С. 301-304.2. Кравченко А. Актуальність формування навичок культури мови для майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту / А. Кравченко // Спортивний вісник Придніпров'я. – Дніпропетровськ, ДДІФКІС, - 2014. - № 2. – С. 63-67.

С. Г. Литвиненко, А. І. Шматюк

РОЗВИТОК АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ФУТБОЛІСТІВ

Сьогодні в розвинених країнах Європи і світу англомовна лінгвістична компетенція вже давно є невід'ємною обов'язковою складовою професійної підготовки футболістів та арбітрів високої кваліфікації. У багатьох знаменитих закордонних клубах вивчення англійської є обов'язковим як для всіх футболістів, так і тренерів, тому що володіння мовою дозволяє футболістам більш ефективно взаємодіяти з партнерами. Так, на думку головного тренера британського футбольного клубу «Уотфорд» Джанфранко Дзолі, саме мовний бар'єр зіграв значну роль у тому, що його команда потерпіла три підряд поразки в чемпіонаті Англії.

Очевидно, що відсутність або недостатність мовної компетенції в майбутніх або нинішніх гравців української Прем'єр-ліги знижує їх конкурентоспроможність на трансферному ринку. При цьому доцільно звертатися до іноземного успішного досвіду навчання англійській мові футбольних гравців.

Наприклад, в Англії існують всесвітньо відомі футбольні школи «Манчестер Юнайтед» (для дітей 9-17 років). Це інтенсивні курси, які включають вивчення англійської мови й проведення футбольних тренувань, тобто мовну програму для юних футболістів. Спеціальна програма, яку створили Оксфорд Юніверсіті Пресс, у першу чергу, пов'язана з ***футбольною тематикою***, а групи формуються ***за рівнем володіння мовою***, щоб усі учні могли швидко поліпшити свої мовні навички.

Акцент припадає на футбольну тематику, тому що необхідно розрізняти, що мова йде не просто про вивчення елементарного побутової англійської, а про **вивчення англійської для розуміння футболу як гри** – для ефективної комунікації під час професійних тренувань і матчів (це правильне розуміння тактики, стратегії команд, вказівок виконувати ті або інші дії на полі).

Для такого розуміння футболіст повинен орієнтуватися не тільки в базовій лексиці, але й у спортивній термінології, яка має ключове значення футбольна термінологія. Щоб її успішно засвоїти й допомогти засвоїти студентам, необхідно врахувати, що аналіз і вивчення системи сьогоднішніх футбольних термінів свідчать про досить різноманітний і в деяких випадках специфічний процес термінологізації, а також специфічні типові способи формування цих термінів.

Однак необхідно враховувати й те, що крім загальновизнаної термінології існує ще й спортивний сленг є найцікавішим лінгвістичним феноменом.

Формування футбольної термінології пов'язане зі звертанням до різних сфер діяльності. Так, футбольне змагання, що має характер боротьби й зіткнення, часто запозичує терміни з військового середовища: (англ.: forward - нападник, wing - фланг). Деякі футбольні одиниці запозичені з галузі науки, техніки, економіки: клуб (club), ліга (league), асоціація (association) тощо. Найбільш простими термінами для розуміння, які можна знайти в будь-якому, навіть не спеціальному словнику, є такі як «рефері», «голкіпер», «форвард» і т.п., тому що такі слова були просто «вирвані» з англійської ще тоді, коли до нас прийшла «гра мільйонів» і давно присутні в нашій мові. Також одним з давно відомих джерел наповнення футбольної лексики є трансформація загальновживаного слова в професійне поняття, тобто в термін (scissors – удар ножицями, first leg - перший матч, second leg – матч у відповідь). Уважають, що більша частина футбольної термінології сформувалася на базі загальновживаних слів і не є власне футбольною, бо вживається й в інших видах спорту (timeout- коротка перерва в грі, referee-рефері, offside - положення поза грою, pass-передача тощо).

Сьогодні широко розповсюдженими в англійській футбольній лексиці є скорочення. Вони можуть бути як буквеними, так і складноскороченими словами.

Буквені скорочення формуються з початкових букв скорочених слів і словосполучень (Football club – f.c. - футбольний клуб, Head coach – h.c. - головний тренер). **Складноскорочені слова** це такий спосіб скорочення, коли від слова може відпадати початкова частина (keeper = goalkeeper воротар / голкіпер), кінцева частина слова (min = minute – хвилина, fig = figure - тактична схема, розміщення), середня частина слова (ft = foot - фут). Слід урахувати й те, що в цій лінгвістичній сфері є багато **омонімічних скорочень** (FT = free transfer - перехід гравця в команду як «вільного агента», FT = first time - дебютний матч, FT = full time – повний час матчу). Це вимагає певних знань для вибору потрібного значення.

Зазначимо, написання скорочень не є стабільним. Ті самі скорочення пишуться й прописними й малими літерами, іноді вони розділяються усередині крапками або вертикальними рисками, наприклад: **F.C.** або **f/c = Football Club** іноді пишуться разом, але це трапляється рідше.

У процесі утворення нової футбольної лексики можуть брати участь навіть прізвища людей, які граючих у цю гру. Так, нове англійське дієслово в словнику з'явилося під час чемпіонату Європи з футболу в Україні. Наведемо приклад, як слово виникло завдяки російському футболістові Олександру Кержакову, який постійно бив повз ворота, коли влучити було простіше, ніж не влучити. Отже, такі дії як не влучати, пробити повз і т.п., футбольні коментатори назвали новим словом to kerzhakov (…but the England defence was dozing and it dropped to De Rossi, who turned and kerzhakoved a volley wide from six yards out! - ...але захист Англії дрімав і м'яч потрапив до Де Россі, який розвернувся і влучив із шести ярдів!).

Прізвища виконавців трюків використовуються при формуванні термінів футбольного фрістайлу. Назви трюків часто складаються з імені фристайлера, який вперше його виконав, наприклад PATW (palle around the world – Палі навколо світу) — за іменем Rickard Palle Sjölander. Багато термінів фрістайлу – це просто загальновживані слова, що трансформувалися в термін: roulette (фр. колесо), rainbow (веселка), hocus pocus (фокус), elastico (еластико).

Комунікація в сфері футбольного фрістайлу відбувається, в основному, з використанням великої кількості досить складних абревіатур, (**Ktatw** - Knee Touzani Around the World - K(knee) — означає, що перше торкання м'яча проводиться коліном), N (neck — трюк починається із шиї) і A (alternate — позначає те, що трюк починається із протилежної ноги, ніж оригінал). Наприклад, Katatw (Knee Alternate Touzani around the world).

У цілому термінологія футбольного фрістайлу вимагає особливої уваги й ретельного дослідження, бо вона ще не стала предметом наукового дослідження в Україні.

І нарешті, хочеться звернути увагу на використання ідіом, наприклад, в колофутбольній сфері (football firm – банда футбольних фанатів, the kick off – почати щось, moving the goalposts – міняти правила під час гри).

Усе вище згадане показує з якими особливостями й складностями формування професійної лексики доведеться зіштовхнутися футболістам, які бажають опанувати англійську мову для результативної роботи в закордонних футбольних клубах.

Видавництво Оксфорд Юніверсіті Пресс при розробці навчальних курсів з англійської для футболістів орієнтується на обов'язкову наявність таких характеристик: 1) інтенсивність, щоб учні могли швидко прогресувати й вивчити дану тематику; 2) високий ступінь доступності й самодостатності, щоб гравці й тренери використовували його як самовчитель з англійської мови.

У процесі роботи із групами футболістів нами було встановлено, що представники даного виду спорту при вивченні англійської мови більш успішно проявляють себе в командних видах діяльності. Безумовно, це пов’язане з тим, що футбол – командна гра. Пропонуючи студентам-спортсменам на занятті розділитися на групи для виконання тих або інших завдань, тим самим ми даємо їм можливість поринути у звичне для них середовище. Як показує практика, це змушує їх розслабитися й побороти страх перед неминучими помилками, будить почуття співпереживання й взаємодопомоги, але, у той же час, і дух суперництва.

Помічено також, що у футбольних гравців більш розвинене асоціативне мислення. Тому доцільно часте застосування на заняттях асоціативного методу навчання англійській мові.

Список використаних джерел

1. http://www.sports.ru/tribuna/blogs/liver_building_tower/476166.html. 2. premierskillsenglish.britishcouncil.org. 3. http:// www.bbc.co.uk/ tv/programmes /genres/sport /football/ schedules/upcoming4. http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/342040. 5. Зимняя И.А Лингвопсихология речевой деятельности. — М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. 432 с. 6. Попов А.Л. Спортивная психология: Учебное пособие для спортивных вузов. 3-е изд. М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2000. - 152 с.

С. О. Максимчук-Макаренко

ЖІНКИ У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Творчість Олександра Довженка неможливо уявити без проектування тогочасної дійсності на його літературну й кінематографічну творчість. Відтак цілком природно, що образи деяких його літературних героїнь змальовано з реальних сучасниць. Коментарі з цього приводу зустрічаються у працях Р. Корогодського («Велика цитата, або любовні листи полоненого») [2; 3], М. Куценка («Сповідь про трагічне кохання») [4], С. Тримбача («Довженко без гриму», «Загибель богів») [1; 5]. Прототипами Довженкових героїнь стали, зокрема, Олена Чернова, Юлія Солнцева, Валентина Ткаченко. Були, звичайно, й інші представниці прекрасної статі, які сприяли генеруванню його художньої енергії.

Першою і єдиною жінкою, яку все своє життя любив і малий Сашко, і дорос-

лий О. Довженко, була, поза сумнівом, його мати Одарка Єрмолаївна. І в щоденникових записах, і в листах письменник часто й багато говорив про її складну долю. Архаїчний побут, тяжка праця, невимовне горе від втрати дванадцяти дітей, побої чоловіка, постійні наклепи сусідів, відчай – це далеко не всі негаразди, які довелося пережити його матері. Усе це на власні очі бачив Довженко у свої дитячі роки. Тому не дивно, що у спогадах і автобіографічних творах майстра образ матері постає в ореолі жінки-мучениці з добрим серцем і чистою душею.

Образ першої Довженкової дружини Варвари Крилової ні в літературній, ні кінематографічній творчості майстра відображення не знайшов (згадує він про неї лише у кількох своїх листах), однак у житті письменника ця жінка залишила вельми помітний слід. Історія їхнього одинадцятирічного кохання до сьогодні залишається однією з найромантичніших і найзагадковіших сторінок життя Довженка з багатьма нерозгаданими таємницями. Не до кінця з'ясованими залишаються й обставини, що змусили двох до нестями закоханих людей припинити свої близькі стосунки. Розхожою версією є втома Довженка від повсякденної боротьби за здоров'я дружини, постійного пошуку коштів на її лікування від туберкульозу кісток, а також емоційне неприйняття ситуації, коли хвора постійно потребувала уваги, турботи, ніжності.

Після розлуки з дружиною поруч з Довженком майже одночасно з'являються дві жінки – Іда Пензо (прима-балерина Одеської державної опери, яка виконала головну роль у його німому фільмі «Сумка дипкур'єра») та Олена Чернова. Остання стала першою жінкою, яка справді зіграла у житті творця нового українського кіно роль натхненниці, музи. Відгомін цих почуттів через багато років потому знайде відображення в оповіданні «Незабутнє» й кіноповісті «Україна в огні», у яких ім'ям своєї коханої він наділить головних героїнь, чим воскресить свою незабутню Олесю-Лелю із забуття. Обставини життя, неприступність Олени, її небажання бути разом з Довженком розлучили їх у середині 1928 року назавжди.

У цьому ж 1928 році митець познайомився з Юлією Солнцевою, яка стала, по суті, його ангелом-охоронцем майже на три десятиліття. Солнцева була разом зі своїм чоловіком, виконуючи роль дружини, колеги, помічника, асистента, лікаря швидкої допомоги, коли у нього підводило серце. Письменник дуже цінував кохану. Його листи, звернені до неї, сповнені любові, тривоги за її життя.

Останнім нетривалим, таємним Довженковим захопленням була тридцятидвохрічна Валентина Ткаченко, з якою митець познайомився ще в роки Другої світової війни у Саратові. Проте справжні почуття до неї спалахнули у письменника через десять років потому. Свідченням цього є п'ять листів, адресованих Ткаченко упродовж жовтня – листопада 1952 року. Це останнє платонічне кохання ніби відродило серйозно хворого вже майстра. У його листах до В. Ткаченко досить часто зустрічаються слова «щастя» і «щасливий».

Кожна з жінок, які трапилися на шляху Довженка, відіграла свою певну роль у його житті чи творчості. Одні були поруч у момент створення його геніальних фільмів і літературних шедеврів, підтримували у важкі часи (це передусім мати Одарка Єрмолаївна і сестра Поліна, його кохані – Варвара Крилова, Іда Пензо, Валентина Ткаченко), інші – стали прототипами його літературних героїнь (Олена Чернова). І, звичайно, окремим рядком завжди стоятиме ім'я Юлії Солнцевої, яка ще за життя митця змогла стати його вірним другом, порадником, колегою, повсякчас турбувалася про його здоров'я й авторитет, опікувалася творчою спадщиною майстра.

Список використаних джерел

1. Довженко без гриму : Листи, спогади, архівні знахідки / Упоряд. і коментар Віри Агеєвої і Сергія Тримбача. – К. : КОМОРА, 2014. – 472 с. 2. Корогодський Р. Велика цитата, або любовні листи полоненого / Роман Корогодський // Сучасність. – 1999. – №1. – С. 129–149. 3. Корогодський Р. Велика цитата, або любовні листи полоненого / Роман Корогодський // Сучасність. –

1999. – №2. – С. 129–149. 4. Куценко Микола Сповідь про трагічне кохання / Микола Куценко // Вітчизна. – 1991. – № 4. – С. 181–194. 5. Тримбач С. Олександр Довженко : Загибель богів. Ідентифікація автора в національному часо-просторі / С. Тримбач – Вінниця : ГЛОБУС-ПРЕС, 2007. – 800 с.

В. М. Мельник

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І МЕДІАГРАМОТНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У період становлення інформаційного суспільства в Україні і створення вітчизняної медіареальності набуває значення медійна освіта і медійна грамотність учнівської молоді. Швидко й ефективно отримувати інформацію із медіасередовища – вимога сьогодення.

Нові комунікаційні технології змінюють умови роботи, навчання, дозвілля, буття в цілому. Безперечно, що засоби масової комунікації та мережа Інтернет набувають все більшого значення в загальноосвітньому процесі як основне джерело здобуття й поширення інформації, яка впливає на особистість молодої людини, на формування її ціннісних орієнтацій, розумових, громадянських і соціальних якостей. Завдання середньої освіти за таких умов - підготувати підлітків до життя й діяльності в інформаційному суспільстві.

У цьому контексті головним є активне пізнання учнівською молоддю сучасної системи мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (спілкування в мережі Інтернет, мобільна телефонія) канали передачі інформації.

Володіння необхідною інформацією стає у наш час важливим інструментом у будь-якій сфері людської діяльності, а одне з найголовніших завдань – навчити підростаюче покоління жити в інформаційному світі, вміти знаходити й використовувати необхідні знання [3, с. 143].

Проблеми медіаосвіти й медіаграмотності досліджують як закордонні, так і українські вчені. А. Литвин вважає, що медіаосвіта – це навчання на матеріалі та за допомогою ЗМІ, кінцева мета якого – медіаграмотність, здатність до критичного сприйняття медіаповідомлень. В основі цього твердження визначення С.Гончаренка: «Основним завданням медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприймання й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку тощо» [1, с. 203].

Упровадження медіаосвіти в загальноосвітній процес регламентується Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, який «спрямований на виконання завдань загальноосвітніх навчальних закладів» і визначає «вимоги до освіченості учнів через компетентнісний підхід, що сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей» [2, с. 1].

Поняття компетентностей, які лежать у площині цієї статті, вживаються в такому значенні: комунікативна компетентність - здатність особистості застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями; інформаційно-комунікаційна компетентність - здатність учня використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань. Кожний із компонентів може бути представлений як інтегрована якість особистості [4, с. 19].

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, зміст якої є інтегративним, відбувається в результаті застосування під час вивчення всіх предметів навчального плану [2, с. 1]. Навчальними програмами обов’язково передбачається внесок кожного навчального предмета у формування зазначеної компетен-

тності, однак практикою доведено, що засобами рідної мови ключові компетентності формуються якнайкраще.

Роль мас-медіа в процесі освіти та виховання важлива й незаперечна, і, перш за все, школа повинна цілеспрямовано формувати відносини юних споживачів інформації з величезними ресурсами преси, літератури, кіномистецтва, телебачення, мережі Інтернет, бо саме ЗМІ залучають молодь у своєрідне інформаційне поле, завдяки якому формуються життєві й суспільні цінності. Крім того, впливаючи на зорові та слухові відчуття, медійні продукти здатні синтезувати в собі практично всі відомі людству способи спілкування.

Сучасні медіатехнології та інтерактивні форми й методи навчання української мови й літератури дають змогу задіяти не лише свідомість і знання учня, а і його громадянські, національно-соціальні, морально-етичні, культурологічні, інформаційно-комунікаційні компетентності, почуття, емоції, інтуїцію, вольові якості, тобто залучають до процесу навчання цілісну особистість. А, значить, можна очікувати, що у школярів поступово буде розвиватися активна громадянська позиція україномовної особистості, формуватися свідоме, аналітичне, порівняльне, емотивне, мотивоване ставлення до вивчення української мови й літератури і практичної мовленнєвої діяльності в усіх її видах.

Рідна мова й література формують духовність, відчуття краси слова й образу. Рідне слово є і засобом створення медійних продуктів в курсі шкільної програми з мови, хоч до цього часу жанрами медіаосвіти вони не названі.

Так у програмі з української мови для середньої і старшої школи є такі види робіт, як складання різних заміток до газети: інформаційного характеру, у формі роздуму на морально-етичну тему про вчинок людини, замітки – обговорення проблеми (дискусії); старшокласники створюють статті на морально-етичну тему та есе. Власне висловлення випускників у форматі ЗНО, якщо визначити його жанр, – це стаття проблемного характеру з актуалізацією теми, аргументами, прикладами й висновками.

Для того, щоб продукти мовної діяльності школярів стали медіапродуктами, необхідно зовсім небагато: використати інформаційно-комунікаційні вміння учнів для того, щоб розмістити свої роботи в мережі Інтернет – чи на веб-сайті, чи на сторінці в соцмережах, чи у власному блозі. Основну увагу при цьому сучасному словеснику необхідно приділяти формуванню навичок роботи з медіаресурсами, вмінню орієнтуватися у стрімкому потоці нової інформації, критичному оцінюванню здобутих матеріалів, щоб уникнути можливого маніпуляційного впливу на психіку і свідомість молоді, фіксації спостережень, узагальнень, оформлення зібраних матеріалів у медіатексти різних жанрів тощо.

На уроках літератури основним принципом роботи над текстом – традиційним друкованим чи у форматі медіатексту – має бути такий алгоритм: *сприйняття – розуміння (осмислення) – аналіз – засвоєння (усвідомлення) – оцінка*. Інтерпретуючи художній текст, школярі можуть і повинні бачити варіативність трактувань тем і образів у залежності від загального рівня знань, культури і виховання того, хто здійснює аналіз. Залучення для такої роботи через мережу Інтернет фрагментів спектаклів, кінофільмів, різноманітних ілюстрацій, цитат із літературознавчих наукових робіт дозволяє створити на уроці проблемну ситуацію, яку можна розв’язати в інтерактивному режимі, що вдосконалюватиме самостійність мислення школярів, стимулюватиме творчі здібності, розвиватиме культуру спілкування.

Під час роботи з медіатекстами доцільно акцентувати увагу на знаннях та навичках учнів, що були отримані як на уроках словесності - використання елементів морфологічного, лексичного, синтаксичного та мовностилістичного аналізів тексту, літературознавчих досліджень прийомів і засобів творення образності, так і на заняттях з інформатики – вміння застосовувати програмне забезпечення MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher) для створення й редагування текс-

тових документів, графічних об'єктів, електронних презентацій, працювати в мережі і публікувати медіатексти та відеофайли в Інтернеті.

Робота над медітекстами має високий виховний потенціал для формування і вдосконалення як громадянських, соціальних, естетичних і особистісних, так і інформаційно-комунікаційних компетентностей підлітків. Учителю-словеснику необхідно виважено добирати теми і завдання для учнівських робіт.

Отже, засоби масової комунікації та мережа Інтернет набувають все більшого значення в загальноосвітньому процесі як основне джерело здобуття й поширення інформації, яка впливає на особистість молодої людини, на формування її ціннісних орієнтацій, розумових, громадянських і соціальних якостей; рідна мова є знаряддям створення медійних продуктів у курсі шкільної програми, вдосконалення самостійності мислення, стимулювання творчих здібностей і розвитку культури спілкування; виховання і становлення громадянина-патріота з активною життєвою позицією; а сучасні медіатехнології спонукають до самоосвіти і самовдосконалення особистості впродовж усього життя.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник /С. У. Гончаренко. - К.: Либідь, 1997. — 376 с. 2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. - Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України / [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua. 3. «Новые информационные технологии для образования». Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании.- Москва, 2000. 4. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18.

В. М. Пітель, В. І. Пітель

ГІПО-ГІПЕРОНІМІЙНІ ВІДНОШЕННЯ В СЕМАНТЕМАХ НЕПОХІДНИХ НАЗВ ТВАРИН

У зв'язку із посиленою увагою сучасної лінгвістики до змістового боку мовних знаків, актуальною є проблема вивчення семантичних відношень у різних лексичних парадигмах: лексико-семантичній групі, багатозначних словах, синонімічному ряді, антонімічній парі тощо [1; 2; 3; 4; 6; 7; 9].

Мета нашого дослідження – розглянути один із видів семантичних зв'язків, які утворюють смислову структуру багатозначних непохідних назв тварин – гіпо-гіперонімійні відношення. Для цього будуть виведені моделі дериваційно-мотиваційних відношень, в основу яких покладені зв'язки між реаліями дійсності, позначеними семемами (тематичні моделі). Тому об'єктом дослідження є непохідні зооназви, а предметом – гіпо-гіперонімійні відношення в семантичній структурі цих назв тварин.

Непохідне багатозначне слово – своєрідна мікросистема, сукупність семем, що перебувають у відношеннях семантичної деривації. Лексико-семантична система полісеманта характеризується певним способом організації значень – структурою. У структуру полісемічного непохідного слова входить основне (вихідне) значення й похідні семеми, між якими існують різні типи відношень.

Виділяємо такі основні типи епідигматичних відношень у структурі полісеманта: 1) формальні зв'язки, які виявляють спрямованість семантичної деривації і залежність похідних значень від основного (топологічні види полісемії); 2) семантичні зв'язки, що утворюють смислову структуру багатозначних слів.

М. В. Нікітін визначає два основні типи смислових зв'язків між значеннями слів – імплікаційні та класифікаційні. Якщо імплікаційні відношення є «аналогом реальних зв'язків сутностей об'єктивного світу, їх взаємодій і залежностей» [6, 67], то класифікаційні є наслідком інтелектуальної суб'єктивної систематизації мовцями різноманітних явищ дійсності. На відміну від імплікаційних, кла-

сифікаційні відношення між сутностями встановлюються лише у свідомості носіїв мови на основі спільності ознак реалій світу. Результатом імплікаційних зв'язків є метонімія, а класифікаційних – гіпо-гіперонімія та метафора [6, 67 – 70].

Гіпо-гіперонімія – тип семантичних змін і полісемії, який полягає в утворенні нового ЛСВ слова шляхом розширення або звуження попереднього значення. Такі відношення виникають між семемами різного ступеня узагальнення. Вони базуються на родо-видовому включенні ознак одного ЛСВ в інше значення. Залежно від напрямку мотивації розрізняють зв'язок спеціалізації (інклюзивний, родо-видовий, звуження значення) і генералізації, узагальнення (ексклюзивний, видо-родовий, розширення значення) [5, 43].

У семантичній структурі назв тварин виявлено 2 тематичні моделі родо-видових зв'язків, за якими утворено 17 значень:

1. ***Порода (клас, вид) тварин → тварина як окремий представник цієї породи (класу, виду)****; спільні семантичні ознаки – загальний зовнішній вигляд, виконувані функції, спосіб життєдіяльності (особливості поведінки, харчування тощо)*. Такий тип дериваційних зв'язків найпродуктивніший, за ним утворено 80% гіпо-гіперонімійних значень у семантичній структурі зооназв (***спаніель*** *1 – 2,* ***комаха*** *1 – 2,* ***куріпка*** *1 –2,* ***форамініфера*** *1 – 2,* ***мопс*** *1 – 2*[1] та ін.). Наприклад: ***мопс*** *– 1 «порода кімнатних собак із великою головою, тупою мордою та гладкою блискучою шерстю» → 2 «собака цієї породи»* [8, T.IV, 799]; ***комахи*** *– 1 «клас безхребетних членистоногих тварин, до якого належать жуки, бабки, мухи, бджоли, блощиці, мурашки тощо» → 2 «мурашки, мурахи»* [8, T.IV, 241]; ***куріпка*** *– 1 «народна назва кількох видів птахів ряду курячих» → 2 «курка»* [8, T.IV, 409].

Слід зауважити, що в ряді зооназв слововживання ***«тварина як окремий представник цієї породи (класу, виду)»*** подано як відтінок значення, хоча в мовленні воно функціонує як окремий ЛСВ (наприклад, у семантичній структурі слів ***мопс, такса***[2]***, меринос*** тощо). Зважаючи на нечіткість критеріїв віднесення вживання слова до відтінку значення або окремого значення, у таких випадках умовно розглядатимемо наведені у словнику відтінки значення як окремі ЛСВ.

Також іноді в словникових дефініціях семем подається кілька (здебільшого дві) родосем, які не перебувають між собою у синонімічних відношеннях (наприклад, ***дог*** *– «порода великих короткошерстих службових собак з тупою мордою і сильними щелепами, а також собака цієї породи»* [8, T.II, 338]; родосеми *«порода собак»* і *«собака»*). Однак одна і та ж семема не може позначати різні реалії дійсності, і друга родосема мала би стати основою іншого ЛСВ чи відтінку значення. Тому при виведенні тематичних моделей надалі в таких випадках умовно вважатимемо наявність двох окремих ЛСВ (***дог****: 1 – «порода тварин», 2 – «тварина цієї породи»*).

2. ***Будь-який організм, що виконує певні функції → конкретна тварина, яка виконує ці функції***; *спільна семантична ознака – виконувана функція*. За такою моделлю утворено одне значення (5%): ***паразит*** *– 1 «організм, що живе всередині іншого організму або вростає в нього і живиться його тканинами, соками і т. ін.» → 4 «комаха (воша, блощиця), що живе на тілі людини або тварини і живиться їх кров'ю»* [8, T.VI, 63].

Зв'язок *«вид→ рід»* представлений однією тематичною моделлю, за якою утворено чотири похідних значення (15%): ***тварина → родина (підродина, група) тварин, до якої належить ця тварина****; спільні семантичні ознаки – загальний зовнішній вигляд, виконувані функції, спосіб життєдіяльності (особливості поведінки, харчування тощо)*. Такий семантичний тип зв'язків зафіксовано в чотирьох семантамах: ***цикада*** *– 1 «хоботна комаха з прозорими різнобарвними крильцями, самці якої видають характерне сюрчання» → 2 «родина комах ряду*

[1] Цифрами позначено порядковий номер семем слів.

рівнокрилих хоботних, шкідники рослин; деякі їх види поширюють вірусні хвороби рослин» [8, Т.XI, 211]; **бик** – *1 «велика свійська рогата тварина; самець корови» → 3 «назва підродини великих жуйних ссавців, до якої належить тур, бізон, зубр та ін.»* [8, Т.I, 165]; ***тля*** – *1 «дрібна паразитична комаха, яка живиться соком рослин» → 3 «про різних комах-шкідників»* [8, Т.X, 156].

Отже, гіпо-гіперонімія в семантичній структурі непохідних назв тварин передусім представлена звуженням значення. За тематичною моделлю ***«будь-який організм, що виконує певні функції → конкретна тварина, яка виконує ці функції»*** утворено всього одне значення, інші ж дві моделі (***«порода (клас, вид) тварин → тварина як окремий представник цієї породи (класу, виду)»***; ***«тварина → родина (підродина, група) тварин, до якої належить ця тварина»***) характеризуються регулярністю та продуктивністю, що свідчить про повторюваність встановлюваних у свідомості людей класифікаційних відношень між семемами полісемантів, які належать до тематичної сфери «назви тварин».

Перспективи дослідження полягають у вивченні інших видів семантичних відношень (метафора, метонімія) у структурі непохідних полісемічних зооназв.

Список використаних джерел

1. Голев Н. Д. Динамический аспект лексической мотивации / Н. Д. Голев. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1989. – 252 с. 2. Зайцева В. В. Метонімія як спосіб вторинної номінації у мові друкованих засобів інформації : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – / В. В. Зайцева. – Дніпропетровськ, 2009. – 20 с. 3. Кудрявцева Л. А. Моделирование семантики словарного состава языка / Л. А. Кудрявцева. – К. : ІСДОУ, 1993. – 280 с. 4. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Л. А. Лисиченко. – Харків : Харк. держ. ун-т. ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 131 с. 5. Никитин М. В. Лексическое значение слова : Структура и комбинаторика / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1983. – 127 с. 6. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с. 7. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії : системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи / О. Д. Огуй. – Чернівці : Золоті литаври, 1998. – 370 с. 8. Словник української мови: у 11-ти томах. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. 9. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах / А. А. Тараненко. – К. : Наукова думка, 1989. – 256 с.

О. В. Самойленко

СИНТАКСИЧНИЙ ПІДХІД ДО ТВОРЕННЯ СКЛАДНИХ СЛІВ

Багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів розробляли синтаксичний підхід для пояснення механізму творення композитів: В. Г. Адмоні [1, с. 65], який пропонував встановлювати «кореляції між складаннями та вихідними словосполученнями, а також виявляти структурно-семантичну співвіднесеність між одиницями словоскладання та синтаксису»; Н. Д. Арутюнова, Н. Хомський, Р. Ліз, В. Адамс тощо. Е. Бенвеніст взагалі порівнює словоскладання з синтаксисом: «Відіменне складання – це мікросинтаксис. Кожен тип складних слів потрібно вивчати як трансформацію певного типу синтаксичного вільного висловлювання» [3, с. 186].

Треба зазначити, що саме зацікавленість зарубіжних лінгвістів синтаксисом спровокувала поширення цього підходу у 2-й половині ХХст. Багато для становлення цієї теорії зробив батько генеративної граматики Н. Хомський, який взагалі вважав, що «людина – синтаксична тварина» [3, с. 204]. Більше того, цей підхід є загальноуживаним і понині.

У слов'янській лінгвістиці ця теорія була висунута ще у XIXст. Ф. І. Буслаєвим, який зауважував, що механізм творення складних назв може бути вивчений шляхом установлення простого речення на базі самостійних слів, які виступають складовими елементами композитів. Подібні думки висловлювали Е. Бенвеніст, Ш. Баллі, які підкреслювали, що деривати та складні слова є трансформацією судження. В. Порциг вважав, що композит – це скорочення речення з

певним присудком. Г. Якобі, М. Ягич детально аналізували зв'язок композиту із мотиватором – підрядним реченням. Домінування в американському та західноєвропейському мовознавстві генеративного синтаксису обумовило спроби пошуки корелятів складних слів на рівні глибинних синтаксичних структур або складних абстрактних фігур логічного синтаксису, близьких перифразі.

Перетворення словосполучень та речень на похідні слова визначило методику аналізу у багатьох словотворчих дослідженнях. Навіть тлумачення критерію творення композитів Г. Винокура мало синтаксичний характер. Деякі лінгвісти дійшли до категоричного висновку, що творення складного слова можливо тільки у тому випадку, коли елементи, що його формують, спроможні сполучитися у синтаксичні конструкції. Проте не можна заперечувати того факту, що існує певна кількість складних утворень, для яких досить важко віднайти відповідні синтаксичні кореляти: укр. ***водоріз, далекомір,*** рос. ***паровоз, вертолёт***, англ. ***crayfish, ABC-book***, фр. ***Cosmodrome m, blackbouler.*** Спроби розгорнути подібні лексеми у словосполучення або речення лишаються марними. Таким чином, спірним є також питання про прототип композиту, який найчастіше кваліфікували або як словосполучення (В. Розвадовський, Л. Сахарний, І. Торопцев), або як речення (Р. Ліз).

Але, незважаючи на всі спірні питання та протиріччя до середини 80-х років XX ст., у лінгвістиці загальноприйнятою та домінуючою була концепція, що творення складних слів має синтаксичну природу: вважалося, що базою всіх композитів виступає певна синтаксична конструкція (словосполучення або речення). Н. Ф. Клименко наголошує на тому, що композит утворюється не від будь-яких словосполучень, а лише від тих, «де є тісний зв'язок між його членами» [2, с. 158]. Дослідниця виділяє вісім видів словосполучень, співвідносних з іменниками-композитами: 1. дієслівно-іменникове (***книголюб, крутивус***), 2. прикметниково-іменникове (***плосконіс, чорнокорінь***), 3. числівниково-іменникове (***восьмирічка***), 4. займенниково-іменникове (***всесвіт***), 5. прислівниково-дієслівне (***легковір***), 6. дієслівно-дієслівне (єдиний приклад ***жмикрут***), 7. прикметниково-прикметникове (єдиний приклад ***голодранець***), 8. іменниково-іменникове (***лісостеп, лавровишня***). Але, на наш погляд, дуже сумнівним є існування вихідного словосполучення для лексем ***голодранець*** (***голий і драний***? Але як це можливо? Коли людина гола, вона не може бути в драному одязі), ***лісостеп*** (значення словосполучення ***ліс і степ*** не відповідає значенню складної лексеми). Підхід від типу синтаксичного зв'язку представлений також у роботі «Курс сучасної української літературної мови, де М. В. Жовтобрюх та Б. М. Кулик фіксують два способи сполучення основ у композит: сурядний (наприклад, ***зубробізон***) та підрядний (***миловар, життєпис***). І знову виникає питання про правомірність виділення сурядних композитів, бо їх значення не повністю корелює із значенням можливих вихідних словосполучень.

К. Г. Городенська пропонує розглядати процес утворення композитів «як формально-граматичну реалізацію семантичної структури речення». Автор доводить, що складні іменники української мови виступають формально-граматичним втіленням семантичної структури одного чи двох елементарних речень. Переважна більшість з них корелює з трикомпонентними семантично елементарними реченнями, серед яких виділяються певні різновиди за такою ознакою, як предикатно-аргументна структура речення, наприклад, 1. П (дія) + А (результат) + А (діяч) (***верстатобудівник*** – той, хто будує верстати); 2. П (дія) + А (об'єкт) + А (знаряддя) (***сінокосарка*** – те, за допомогою чого косять сіно); 3. П (дія) + А (результат) + А (локатив) (***льонозавод*** – завод, де переробляють льон) тощо. [1, с. 51]. Як бачимо, подібний підхід тісно пов'язано з ономасіологічними поняттями та категоріями, але подібний зв'язок ономасіології з граматикою, на наш погляд, у цьому випадку є дуже сумнівним, бо ономасіологія вивчає процес номінації, тобто тісно пов'язана з семантикою, а не з синтаксисом.

Але такий підхід викликає цілу низку критичних зауважень. По-перше, вченим

не враховується те, що основна функція слова полягає у номінації, а не у здатності до синтаксичної трансформації. По-друге, виникає питання: якщо речення складається зі слів, то як слово може складатися з речень – тобто такий підхід дещо порушує структурність мовної системи. По-третє, лінгвіст повністю ігнорує той факт, що не всі композити можна розгорнути в одиниці вищого рівня: є великі сумніви у можливості такої трансформації, наприклад, англ. ***alarmclock, waterdog,*** фр. ***bootcamp.*** По-четверте, мовознавець не враховує деякі маргінальні типи композитоутворення, наприклад, гендіадіс, тобто слова типу ***helter-skelter*** та римований сленгізми, які є невід'ємною частиною англійської мови.

Треба зазначити, що суто синтаксичний підхід не може повною мірою відобразити різноманітність словотвірних засобів та моделей, що існують у сучасних мовах, тому тенденція до синтаксикалізації усієї словотвірної моделі все частіше підлягає критиці: «Тенденція до синтактико-орієнтованого аналізу похідних слів з його «псевдооб'єктивністю» [4, с. 108]. від значення (семантики) базується на такому розумінні взаємних стосунків семантики та синтаксису, при якому семантика виконує лише роль «семантичної інтерпретації» абстрактних семантичних схем, коли синтаксис є первинним, а семантика вторинна, коли семантична структура ставиться у залежність від формальної структури. Насправді, усе зовсім навпаки: синтаксис слугує для оформлення змісту, що ж стосується похідних слів, то саме семантика похідного, складного слова виступає провідним фактором, а синтаксичні побудови, які більш чи менш адекватно відображають його семантику, являють собою ніщо інше, як синтаксичну інтерпретацію».

Список використаних джерел

1. Адмони В. Г. Основы теории грамматики / В. Г. Адмони. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 104 с. 2. Арутюнова Н. Д. К проблеме функциональных типов лексического значения / Н. Д. Арутюнова // Аспекты семантических исследований : сб. научных трудов – М. : Наука, 1980. – С. 156-249. 3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист ; [пер. с франц. Ю. Н. Караулова и др.]. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с. 4. Винокур Г. О. Избранные работы по русскому языку / Г. О. Винокур. – М. : Госпедиздат, 1959. – 490 с. 5. Brekle H. F. Reflections on the Conditions for Coining Use and Understanding of Nominal Compounds / H. E. Brekle // Proceedings of the 12th International Congress of Linguistics. – Insbruck, 1978. – P. 68-77. 6. Lees R. B. The Grammar of English Nominalizations / R. B. Lees. – The Hague : Mouton de Gruyter, 1960. – 322 p.

Л. І. Сілевич, О. М. Мельничук

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

Важливим виразником культури фахової мови медиків є дотримання норм наукового стилю, адже професійна діяльність ґрунтується на наукових знаннях. Науковому стилю характерні такі ознаки: інформативність, абстрагованість, предметність, точність, однозначність, об'єктивність і лаконічність викладу. Значну роль у досягненні відповідності цим ознакам відіграють терміни. Ґрунтовне володіння термінологічною лексикою свідчить про сформовану професійну мовнокомунікативну компетенцію лікаря.

Одним із основних аспектів підготовки майбутніх фахівців є формування їхньої наукової компетентності, що передбачає ознайомлення зі специфікою наукової діяльності та її різновидами, володіння науковим стилем викладу інформації, методологією наукової творчості, вміння реалізувати теоретичні знання у створенні наукових текстів, аналізувати, систематизувати й класифікувати наукові факти.

Під час вивчення теми «Науковий стиль у фаховому мовленні. Структура та види наукового тексту» студенти досконало оволодівають основними рисами наукового стилю сучасної української літературної мови, вивчають структурно-

змістові та лексико-граматичні особливості наукового мовлення. Зокрема, ґрунтовно ознайомлюються з мовними засобами наукового стилю (лексичними, фразеологічними, морфологічними та синтаксичними).

Головними *мовними засобами наукового стилю* є превалювання абстрактної та іншомовної лексики, символів, великої кількості термінів, номенклатурних назв, таблиць, схем, графіків, наукової фразеології (стійких термінологічних словосполучень), цитат, посилань, відсутність емоційно-експресивних синонімів, художніх тропів, багатозначних слів, індивідуальних неологізмів, безособовість синтаксису, переважання складних речень, повних речень, відсутність авторської індивідуальної манери; членування тексту на розділи, підрозділи, параграфи, відсутність тих мовних засобів, які вказують на особу автора, його уподобання (особові займенники, емоційно-експресивні суфікси тощо).

Лексика і фразеологія. У наукових текстах слова вживаються тільки в прямому значенні; широко використовується абстрактна лексика. Поширеними в наукових працях є іншомовні терміни (наприклад, *консиліум, апробація, профілактика, вакцинація, дефект, стрес та ін.)*. Позбавлені наукові тексти слів і сталих словосполучень обмеженого вживання: архаїзмів, жаргонізмів, діалектизмів. Обмежено використовуються в науковому стилі фразеологізми, властиві для розмовного мовлення, натомість часто вживається наукова фразеологія, покликана виражати логічні зв'язки між частинами висловлювань: *як показав аналіз; на підставі отриманих даних; підсумовуючи сказане; звідси випливає, що; опиратися на факти; віддавати належне*.

Морфологія. У науковому мовленні рідко вживаються особові форми дієслів (*лікую, досліджую, оперуєш, читаєш*), у відгуках та виступах використовують форми 1-ї особи множини, наприклад: *Звернемо увагу на чітко продуману композицію тексту.*

У текстах наукових праць спостерігаємо широке використання іменників з абстрактним значенням і віддієслівних іменників (*вживання, дослідження, лікування, застосування*); відносних прикметників (*експериментальний, аналітичний)*, використання форм інфінітива, дієприкметників пасивного стану, безособових предикативних форм (*запропонований рукопис, треба розглянути, було здійснено, визначено напрями)*; не слід використовувати в наукових текстах неозначено-кількісні та збірні числівники (*багато, мало, кільканадцять, декілька, трійко, четверо, обоє*)*;* рідковживаною частиною мови в наукових творах є *займенник.* У текстах наукового стилю відсутнє авторське «я», тому виклад ведеться від третьої особи, наприклад: *автор вважає*. Стиль писемної наукової мови – безособовий монолог. Широко представлені в наукових текстах прислівники (*потрібно, досконало, широко, ґрунтовно*); характерними для наукових текстів є складені прийменники: *на наш погляд, на думку, з точки зору, зважаючи на сказане.*

Для *синтаксису* наукових праць притаманна чітко організована будова речень. Переважають складні речення, ускладнені дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, широко представлені складнопідрядні речення, зокрема з причиновими та наслідковими зв'язками.

У наукових текстах поширені безособові, неозначено-особові речення. Структуру називних речень використовують у назвах книг.

Отже, оволодіння науковим стилем мовлення і письма, його суворими стильовими нормами (точність, об'єктивність, ясність, однозначність, абстрагованість), розгалуженою системою жанрів (монографія, дисертація, стаття, реферат, анотація, тези, конспект, рецензія, відгук) є важливою складовою підготовки наукового тексту, а також запорукою успішної презентації наукових досліджень.

Р. І. Стефурак

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ ДІАЛЕКТИЗМІВ У НОВЕЛІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА «КАМІННИЙ ХРЕСТ»

Одним із ключових мовно-виражальних засобів художнього тексту Василя Стефаника є діалектизми – «позанормативні елементи літературної мови, що мають виражену діалектну віднесеність» [7, 146]. Незважаючи на те, що ці лексеми, зазвичай, продубльовано літературними відповідниками (тезаурусними інтерпретантами їх смислу), усе ж креативно вартісну інформацію ілюструє їх внутрішня форма (ВФ).

ВФ лексеми – синкрета, яка поєднує *мотиваційний*, *концептуальний* та *асоціативно-образний* фрагменти буття слова. Саме тому окремі мовознавці вважають, що ВФ найменування це – *мотиваційна ознака* (Т. Р. Кияк, Б. О. Плотников, В. М. Русанівський), інші – що це «концептуальна ознака, закріплена в слові» [4, 23], а в художньому текстовому просторі, на нашу думку, названий мовний феномен виявляє асоціативно-образні можливості, спрямовані на проектування вторинної семантики (*образності*) та *асоціативної розгалуженості* номена – його ***креатизацію*** .

Отже, ВФ слова – «ретроспектант» до фонових знань, базованих на етномовній картині світу українців, аперцептивна «точка дотику» референта і його вербалізованого образу в слові, експлікована чи закодована інтенцією автора тексту; мотиваційна, концептуальна, асоціативно-образна ознака, закріплена в номінативній одиниці, яка в художньому тексті здатна продукувати додаткові «обертони» смислу.

Наприклад, лексема ***патороч*** [6, 49] – діал. *клопіт, турботи* – має яскраво виражену внутрішню форму («*те, що поторочене*» + конотеми *немонолітність, пошкодженість, прикрість*). Як бачимо, внутрішньоформна ознака діалектизму експлікує в ньому конотацію експресивності зі знаком «-», тобто ВФ діалектного слова в художньому тексті функціонує як експресема – «елемент лінгвостилістичної системи, мовна одиниця, вжита в експресивно-стилістичній функції, яка суміщає власне лінгвістичне з емотивним, волюнтативним, естетичним, художньо-образним, оцінним тощо. Експресемами можуть бути різнорівневі одиниці поетичної мови, диференційними ознаками яких є логічно-емоційне підсилення як наслідок формальних і семантичних трансформацій порівняно з узуальними одиницями мови.» [5, 87].

Як бачимо, внутрішньоформний образ є цінним експресивно-виражальним доповненням смислу номена, ілюструє асоціативно-образне мислення номінатора в момент «народження» і «художнього функціонування» слова, мотивує творче переосмислення архісеми діалектизму.

Аналогічно дешифруються номінативні одиниці ***з віскоком*** [6, 52] – радо (ВФ – сема *скакати*); *не раз* ***догорив*** [6, 54] – докорив (ВФ – сема *горе*); ***віполичкую*** [6, 59] – відчитаю, вилаю (ВФ – сема *лице* = обличчя) тощо.

Внутрішні форми наведених лексем експлікують у тексті як позитивну (***з віскоком*** – радо) так і негативну експресію (***догорив*** – докорив; ***віполичкую*** – відчитаю, вилаю), які зумовлюють дешифрування образних асоціацій (***горе, негатив в обличчя)*** в досліджуваному художньому сегменті, що переконливо «демонструє» потужний асоціативно-образний потенціал внутрішньої форми слова в художньому текстовому просторі.

Слід зазначити, що діалектизми в досліджуваному творі, як правило, характеризуються наявністю етносемантики. Наприклад, лексеми ***намено*** (С. 59) – ім'я, ***політок*** (С.50) – урожай та ін. завдяки асоціативно-образному потенціалу своїх ВФ ілюструють автентичні національно марковані пресупозиції.

ВФ слова ***намено*** (семи *на* + *ім'я* – надати дитині ймення) «відсилає» інфор-

маційно зрілого мовця до давнього українського обряду *ім'янаречення*, пов'язаного з вибором імені новонародженому бабою-повитухою, оскільки «баба-повитуха з кумами чи самі куми йшли з подарунками (хлібом, крупою чи куркою) до священика, щоб «*одержати ім'я*»; намагалися, щоб ім'я сприяло щастю та благополуччю новонародженого (таким вважали передусім ім'я святого, з днем якого збігався день народження)» [3, 261]. Тобто ВФ як емпіричний компонент національно-культурної особливості слова пов'язана зі специфікою чуттєво-наочних асоціацій лінгвоносіїв, з образами певних предметів, фреймами (хрестини), смислосимволічна аперцепція яких залежить насамперед від ситуації, що склалася (і вона завжди буде оцінена лінгвоносіями). Саме тому ВФ лексеми здатна метаморфозувати слово-образ в національну конотатему – «матеріальний носій … конотацій національно-культурного характеру, які віддзеркалюють етнічні особливості осмислення «культурних предметів», культурних феноменів» [1, 85 – 86]. Це зумовлено тим, що ВФ номена як «ретранслятор» фонових знань (пресупозицій) з національної картини світу в авторську, завжди характеризує описувану ситуацію в етноментальному ключі, з національно-культурною специфікою.

Лексема ***політок*** (ВФ – «*те, що по літі*») в тексті вживається у значенні «урожай», тобто сема *поліття* = результат урожайного літа, хоча в узусі це слово як діалектне зафіксовано у значенні «одноліток», тобто у ВФ діалектизму «закодовано» своєрідний смисл, який ілюструє відповідний фрейм, створений народом, переосмислений автором художньому тексті і дешифрований реципієнтом: ***політок*** → *по літі* → збирання урожаю *по літі* (кінець літа, початок осені).

Як бачимо, ВФ номінативної одиниці – синкретична. Вона не тільки мотивує (пояснює, чому так, а не по-іншому, названо певний референт картини світу) семантику лексеми, креативно інтерпретує її етнообраз («напластовує» національно марковану інформацію на смисловий стержень номена), а й ілюструє автентичні асоціативно-образні відтінки слова чи його емоційно-експресивні конотації, зумовлює адекватне сприйняття світомислення лінгвоносіїв певного регіону, закладеного в діалектизмі, оскільки «*діалектне слово в тексті* – це стилема, експресема, засіб художньо-образної інтерпретації» [2, 112].

Таким чином, ВФ діалектизму в художньому тексті Василя Стефаника навантажена емоційно-виражальним, асоціативно-образним, етноілюструвальним потенціалом:

емоційно-виражальна функція ВФ слова полягає в тому, що в уяві реципієнта виникають певні чуттєві реакції на внутрішньоформний образ;

асоціативно-образна функція ВФ забезпечує формування у свідомості мовця креативного образу;

етноілюструвальна функція ВФ слова зумовлює відсилання лінгвоносія до фонових знань про національну картину світу.

Отже, ВФ діалектизму – структурний елемент його плану змісту, через який у смислову канву художнього тексту автор вносить як усталену (національно зорієнтовну), так і креативну (асоціативно-образну) інформацію.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич – К. : Довіра, 2007. – 205 с. – (Словники України).2. Бибик С. П. Оповідність в українській художній прозі : монографія / С. П. Бибик ; за наук. ред. С. Я. Єрмоленко. – К : Луганськ : Вид-во ДЗ »ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 288 с. 3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / Віталій Жайворонок. — К. : Довіра, 2006. — 703 с. 4. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і художній текст : монографія / М. І. Голянич. – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – 178 с. 5. Гуйванюк Н. Синтаксичні експресеми з антиципацією / Гуйванюк Ніна // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка : збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред. академік НАН України В. Г. Скляренко. – К., 2007. – С. 84–92. 6. Стефаник В. Камінний хрест : [Для ст. шк. віку] / упорядкув. текстів, передм. І. М. Андрусяка. – К. : Школа, 2007. – 272 с. 7. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк [та ін.]. — К. : «Укр. енцикл.»,

2000. — 752 с.: іл.

Л. Г. Ткаченко

ЮРИДИЧНІ ТЕРМІНИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ ЮРИСТА

В сучасному контексті євроінтеграції у світовий освітній і науковий простір, посилюється інтерес до вивчення іноземних мов, як невід'ємної складової сучасної освіти. У зв'язку з обраним курсом українського суспільства на євроінтеграцію, знання англійської мови, як основної мови міжнародного спілкування, є нагальною потребою.

Оголошення 2016 року «Роком англійської мови» є стратегічним кроком нашої держави на підвищення загального рівня освіченості українців. Отримання всесвітньовизнаного статусу європейської держави передбачає підтримку важливих норм західного суспільства, зокрема, знання громадянами ЄС двох іноземних мов, окрім рідної. У державному документі «Стратегія розвитку України до 2020», котрий визначає напрямки та пріоритети розвитку нашої держави, зазначено, що до 2020 року 75% випускників вишів будуть володіти двома іноземними мовами, а 20% знатимуть англійську, як рідну.

Обов'язкове оволодіння іноземною мовою включене в програму спеціальної підготовки майбутніх спеціалістів, зокрема юристів, передбачає розвиток у студентів мовної компетентності та забезпечує можливість користуватися лінгвістичною системою з метою спілкування взагалі і відповідно до професійної ситуації зокрема.

Основою для формування професійного мовлення майбутніх юристів є фахова лексика, зокрема, юридична термінологія, що є підґрунтям будь-якої професійної інформації, оволодіння якою поглиблює знання іноземної мови та якість підготовки фахівців.

Терміни існують в кожній галузі законодавства, створюючи відповідну термінологічну систему. Мова закону виступає найважливішим чинником проведення в життя державної волі, словесна форма якої покликана не тільки надавати закону загальнодоступності, але й гармонізувати сам зміст, здатність перетворювати його на цільний і сучасний продукт інтелектуальної праці. [2, с. 52]

Термінологічна лексика займає в загальному словнику літературної мови значне місце. Так, англійська юридична термінологія складалася століттями, в цьому її основна особливість, на відміну від термінології сучасних наук. Юридична термінологія залежить від правової культури, від мовних, національних і правових традицій. Так, англійська юридична термінологія почала самостійно формуватися в англосакський період. Завдяки розподілу праці і появі особистостей, що професійно займалися правом, в період середньовіччя почали закладатися теоретичні основи права, в основу яких було покладено римське право [3, с.144]. Саме в цей час англійська юридична термінологія поповнилася великою кількістю латинських термінів, які, до речі, застосовуються в юридичних документах і в сучасності (наприклад, Actus Reus, Mem Rea, acceleration - прискорення, alienation - відчуження, contract - контракт, license - ліцензія, premium - нагорода тощо), власномовних термінів (наприклад, deed - справа , sale - розпродаж , settler - поселенець , share - частка, strike - страйк та ін..). Також з французької мови була запозичена велика кількість термінів латинського походження (bill – законопроект, prison – в'язниця, parliament – парламент, jurisdiction – юрисдикція, abandon - відмова, abatement - анулювання, allotment – доля, розподіл, sabotage – саботаж, тощо) [4,с.39].

Юридичні терміни як мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі, становлять суттєву складову юридичних текстів і одну з голов-

них труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних відповідників (у випадку термінів-неологізмів) та національну варіативність (тобто наявність різних термінів в американському, британському, канадському та інших варіантах англійської мови, що позначають одне й те ж явище, процес, об'єкт тощо). Поняття термін (від. лат. terminus – межа, кордон) зазвичай трактується як слово (або група слів), що мають в межах даної галузі або спеціалізації конкретний сенс, що виключає будь-яку можливість іншого, що відрізняється від передбаченого автором розуміння або тлумачення.

Щодо лексичних проблем перекладу юридичних текстів, то вони найчастіше пов'язані з шляхами передачі термінів, інтернаціоналізмів, вільних словосполучень, багатозначних слів та безеквівалентних одиниць. Терміни, як правило, перекладаються одиничними відповідниками (наприклад, *offense - правопорушення, criminal law - кримінальне право, plaintiff - позивач,* juducial authority − судовий орган*)*, іноді вони передаються описовим шляхом (наприклад, *venireman - член сформованого складу присяжних, assault - образа та погроза фізичним насильством*), також існує можливість перекладу одного слова словосполученням та навпаки (наприклад, *conversion - привласнення майна, recovery - стягнення в судовому порядку)*.

Характерною особливістю юридичної англійської термінології є наявність інтернаціональних правових термінів, що зустрічаються й використовуються багатьма мовами, характеризуючись у тому або іншому ступені фонетичною, граматичною і семантичною схожістю. Інтернаціоналізми правової тематики транслітерують або транскрибують у мові перекладу (наприклад, jurisdiction - юрисдикція, amnesty - амністія, advocate - адвокат, verdict - вирок, act – дія, акт, procedure - процедура, process - процес, doctrine – доктрина, догма, decree - договор, ratification - ратифікація*, civil - цивільний, appeal - апелювати, diminished capacity - обмежена кримінальна відповідальність),* іноді використовуючи пояснюючі доповнення (наприклад, *felony - фелонія (тяжкий злочин, що стоїть між зрадою та місдиміномом), misdemeanor - місдимінор (злочин середньої тяжкості, що межує з адміністративним правопорушенням*). Слід відзначити позитивну роль інтернаціональної лексики при перекладі, оскільки нерідко вона сприяє первинному оформленню думки на мові перекладу, навіть якщо не зберігається потім як відповідні в даному випадку мовні перевідні еквіваленти [1, с.148].

І, нарешті, в англо-американській юридичній термінології існують також терміни типово англійського походження, що не мають еквівалентів в українській юридичній термінології: barrister — адвокат вищої гілки юридичної професії, solicitor - адвокат низької гілки юридичної професії, common law — загальне право тощо.

Юридична термінологія належить до суспільно-політичної, проте вона не є однорідною. В її структурі можна виділити термінологію права (закону) і термінологію правознавства (юриспруденції). Такий поділ в свою чергу пов'язаний з різними галузями функціонування юридичної термінології: офіційно-ділової і наукової [4, с.6]. Складнощі в розумінні юридичної термінології англійської мови обумовлені ще й тим, що системи права України і англо-американського права є різними. Відповідно, під час вивчення юридичної англійської мови необхідно мати справу з двома різними мовами і двома різними поняттями. Ознайомлення з автентичними правовими документами, що виражають аспекти права, правової системи іншої країни, її культури, можуть допомогти при вивченні правової термінології.

Таким чином, специфіка англійської правової термінології обумовлює необхідність її врахування в процесі навчання студентів вищих юридичних навчальних закладів з метою формування їхньої ефективної, повноцінної, професійної іншомовної компетентності.

Список використаних джерел

1. Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / В.В. Акуленко. – Харьков: Харьковский университет, 1972. – 215 с. 2. Демченко Д.І. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх юристів засобами іноземної мови у фаховій підготовці: [монографія]/Д.І. Демченко. – Х.: Видавець Іванченко І.С., 2014. - 213с. 3. Максименко Е.С. Развитие состава англо-американской юридической терминологии // Единицы языка и их функционирование: Межвузовский научный сборник. – Саратов, 2000. – Выпуск № 6. – С. 144-145.4. Прадівлянний М.Г. Компетентнісний підхід при фахово спрямованому викладанні іноземних мов / М.Г.Прадівлянний // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2006. - № 1. – С.107-110.

Л. Е. Хоружева, В. Г. Юнак

ОБУЧЕНИЕ МАГИСТРАНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ СТРУКТУРНО-СМЫСЛОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ТЕКСТОВ ПРИ НАПИСАНИИ НАУЧНЫХ СТАТЕЙ

На этапе подготовки магистров мы сталкиваемся с проблемой написания ими научных статей, обоснования и непосредственно магистерской работы. Научная речь трудна для студентов, что объясняется особым статусом научной информации, способ изложения которой подчинен ряду специфических для научного стиля признаков. К ее сущностным свойствам следует отнести: тематическую определенность научного текста, объективность и логичность изложения, оперирование отвлеченными понятиями, стремление к воспроизведению специфических языковых норм и особую тщательность оформления сообщения, чему способствует преимущественно письменная форма речи.

Язык конкретной научной дисциплины являет собой, с одной стороны, специальную системно представленную терминологию (в нашем случае спортивную и медицинскую лексику), а с другой стороны – общенаучную и общеупотребительную лексику и фразеологию. В связи с этим существует большая потребность в оптимизации процесса обучения видам речевой деятельности на материале научных текстов. Одним из главных аспектов обучения студентов-магистрантов является формирование у них навыков монологического письменного высказывания в этой области. Изучение структурно-смысловой организации научного текста весьма актуально, т. к. способствует успешному овладению избранной специальностью на русском языке.

Каждый текст научной статьи характеризуется семантической (смысловой), структурной и коммуникативной целостностью. Смысловой целостности соответствует структурная целостность (заглавие, введение, основная часть, заключение). Коммуникативной направленности соответствует определенный способ изложения (описание, повествование, рассуждение, доказательство, сообщение).

При делении текста на структурно-смысловые части нами употребляются термины «коммуникативный блок» (термин принадлежит А.Р. Арутюнову) и «абзац», традиционно понимаемый как «отступ в начале строки и отрезок письменной речи от одной красной строки до другой» [1]. Коммуникативный блок и абзац могут совпадать в тексте, однако это явление не закономерно. Коммуникативный блок может состоять из одного, двух и более абзацев. Обе единицы текста признаются способами организации текстовой информации. Однако, если подсчитать общее количество абзацев и коммуникативных блоков по отдельным статьям, то получим представление о разнообразии коммуникативных блоков в объеме каждой статьи. Например, в статье «Влияние физических нагрузок на структурно-функциональное состояние костной ткани спортсменок высокой квалификации, специализирующихся в спортивной гимнастике» вычленяется 70 абзацев – 8 коммуникативных блоков (то есть абзац не совпадает с коммуникативным блоком). В других, рассмотренных нами статьях, соотношение будет таким: 16 абзацев – 7 ком-

муникативных блоков, 31 абзац – 6 коммуникативных блоков, 30 абзацев – 5 коммуникативных блоков.

Таким образом, можно предположить, что в среднем статьи проблем спортивной медицины включают 30-60 абзацев и от 5 до 8 коммуникативных блоков.

В первом абзаце, как правило, формулируется введение, в последнем – заключение, остальные абзацы составляют основную часть текста.

В данной статье исследуются тексты статей научного стиля для магистрантов-иностранцев медико-биологического профиля (на материале журналов «Спортивная медицина» и «Наука в олимпийском спорте»). Этот материал используется в процессе их обучения с целью ознакомления с лексико-грамматическими и синтаксическими трудностями, встречающимися при написании статей по специальности.

Структурно-смысловая организация текста научных статей соответствует расположению коммуникативных блоков относительно плана логики изложения. Введению соответствует коммуникативный блок «Постановка проблемы» либо «Введение», основной части –коммуникативные блоки: «Методы и организация исследования», «Клинический пример», «Результаты исследования и их обсуждение», которые могут быть взаимозаменяемыми на «Наблюдения, лежащие в основе», «Основные клинические синдромы» и «Статистические и экспериментальные исследования». Заключение предполагает подведение итогов изложенного материала и носит название – «Выводы».

Порядок расположения коммуникативных блоков зависит от плана изложения темы. Описание проблемы или аспекта, как правило, начинается либо дефиницией, либо представлением термина, либо вступлением, подчеркивающим актуальность данного вопроса.

Исследованный материал подтверждает композиционную повторяемость (стереотипность) структуры текстов статей по спортивной медицине, что способствует благоприятному процессу передачи и восприятия научной информации.

Логическая структура основной части статьи определяется структурой ее функционально-смысловых типов речи, которые избираются автором как способ изложения научной информации. Как показывает фактический материал, в текстах статей медико-биологического профиля журналов «Наука в олимпийском спорте» и «Спортивная медицина» отмечается функционирование трех типов речи: описания, повествования, рассуждения, потом идут рассуждения, далее – повествования.

Все они представлены как в чистом виде, так и в смешанном. Тексты с чистым видом одного типа речи характерны для статей, посвященных истории прогормонов, борьбе с допингом в спорте, адаптогенам в спортивной медицине, истории экстральной ударно-волновой терапии в лечении дегенеративно-дистрофических заболеваний опорно-двигательной системы и встречаются очень редко, поэтому это явление мы считаем незакономерным для данных журналов, для них типичны смешанные типы речи в рамках одной статьи. Иногда в одном коммуникативном блоке сочетаются два типа речи, то есть сначала автор излагает информацию с помощью рассуждения, которое в описании полученных результатов переходящем в повествование.

Приведем пример типичной структуры описания (статья «Профилактика и коррекция железодефицитных состояний у спортсменов». Автор начинает с описания анамнеза, а затем проводит анализ нарушений, приводящих к их возникновению:

1. Железодефицитная анемия – патологическое состояние, характеризующееся снижением количества железа в организме (в крови, костном мозге и в депо), при котором нарушается синтез гема, а также белков, содержащих железо (миоглобин, железосодержащие тканевые ферменты). («Спортивная медицина», 2009, № 2, с. 17).

Такое явление характерно для медицинских статей, что подтверждает наше пред-

ложение об использовании типичных для статей структур в качестве единиц обучения.

Таким образом, важной составной занятий с магистрантами-иностранцами мы считаем обучение их членению текста подобранной статьи на отрезки, различные по объему, связанные между собой общей темой и обладающие своими подтекстами, то есть на коммуникативные блоки, типы речи и абзацы и только после формирования этого навыка переходим непосредственно к написанию собственной статьи.

Список использованных источников

1. Арутюнов А.Р. Игровые задания на уроках русского языка: Книга для преподавателя. / А.Р. Арутюнов, П.Г. Чеботарёв – М.: Русский язык., 1984. – 288 с. 2. Бондарчук М.Н. Русский язык. Аннотирование. Реферирование: практикум / М.Н. Бондарчук, А.В. Колчакова. – К.: «НАУ-друк», 2009. – 106 с. 3. Обучение реферированию научного текста. Часть 1. Медико-биологический профиль: Учебное пособие / М.И. Павленко – Х.: ХНУ им. В.М. Каразина, 2009. – 122 с. 4. Наука в олимпийском спорте/учебно-методический журнал. № 2 / 2015/ – К., 2007. С. 53-56. 5. Журналы «Спортивная медицина».

Е. А. Шірінян

ПРОСТОРОВА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ ЯВИЩ

Процес обміну інформацією, встановлення контакту між співрозмовниками і реалізація комунікативних задач розгортаються у певному просторі, що «являє собою середовище активної трансформації суспільних явищ, зумовлене місцем їхньої мовленнєвої реалізації» [3, с. 2]. Інакше кажучи, простір – це інформативне поле, в межах якого формуються смисли, які визначають життєво важливі пріоритети мовної спільноти на відповідному етапі її культурно-історичного поступу. Сукупність інформаційно-комунікаційних взаємодій суб'єктів мовлення, об'єднаних спільною територією, фаховими знаннями та статусно-рольовими правилами, що визначають їхню комунікативну поведінку, маркує комунікативний простір відповідно до сфери життєдіяльності людини, яка у свою чергу користується особливим добором необхідних їй комунікативних стратегій і тактик.

Людина як субстрат всіх форм соціальності віддзеркалюється перш за все в процесі комунікативної активності, осмислення суті якої дає підстави стверджувати, що «спілкування протікає в межах конкретного простору, де особистість може себе реалізувати відповідно до прийнятих у певному соціумі мовних, когнітивних і прагматичних правил» [5, с. 216]. Традиції, моральні норми, закони, повсякденне порозуміння є різновидом соціальної домовленості, яка можлива завдяки мовно-опосередкованим структурам свідомості, що конституюють як наслідок певний комунікативний простір.

Соціалізація індивідууму відбувається «на основі засвоєння ним елементів мовної системи, а відтак і загальнолюдських культурних цінностей, які формуються шляхом взаємовпливу суб'єкта і суспільства у безперервності комунікативного обміну» [1, с. 49]. Комунікативна діяльність поруч з предметною формує мовну сферу розвитку суспільства, фіксуючись у спільних ідеалах, уявленнях, ба навіть стереотипах. Комунікативний простір – «соціально-психологічне середовище, в якому можливе формування адекватної комунікативної моделі» [6, с. 94]. Комунікативний простір міжособистісних стосунків є складним утворенням, організованим різноманітними зв'язками, відтак доцільно говорити про мікросередовище (інтралінгвальність) – це системи і чинники, які безпосередньо впливають на комунікаційний процес і макросередовище (екстралінгвальність) – це фактори та випадки, які непрямим чином відносяться до явища спілкування.

Комунікативний простір із застосуванням засобів мовного коду, попри його багатоплановість і багаторівневість, відбувається не лише за встановленими зако-

нами, а й має чітку структурну організацію. Основними його елементами є «адресант (транслятор або відправник), адресат (реципієнт або отримувач), кодування, розкодування, канал, медіум, повідомлення, ситуативний контекст, комунікативний шум (перешкоди), зворотний зв'язок» [4].

Одним із зрізів традиційної картини світу людини, який піддається кардинальній трансформації, виступає просторовий вимір людського буття, або соціально-буттєвий простір людини. Для більш чіткого аналізу трансформацій, що мають місце, буде плідним розглядати усю сукупність комунікацій як «комунікативний простір», або «простір комунікації», під яким слід розуміти «тотальну сукупність усіх можливих комунікаційних дій на усіх можливих рівнях та усіх можливих стиках, якими наповнений сучасний світ людини: від приватного спілкування віч-на-віч до масових медіа, віртуальної реальності тощо» [2, с. 3].

Сучасна доба надає поняттю «комунікативний простір» особливого значення не тільки як сукупності комунікативних зв'язків, але й такої єдності, яка змінює стандартні точки координат людського світосприйняття. Це перевтілення полягає насамперед у тому, що традиційна соціально-просторова структура переконструйовується і стає нелінійною, мережевою та водночас розширюється до глобального масштабу.

Список використаних джерел

1. Ажнюк Богдан Миколайович. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації//Мовознавство. – 2001. – № 3. с. 48-54. 2. Миролюбенко Євген Владиславович. Значення комунікативного простору в сучасному життєсвіті людини. – Харків. 2013. 7 с. 3. Огуй Олександр Дмитрович. Засоби зв'язності тексту та дискурсу в комунікативному просторі (на прикладі кількісної репрезентації когезії в романах Е. М. Ремарка). – Чернівці. 2011. 8 с. 4. Основні елементи комунікації. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lektsii.net/1-15111.html 5. Прохоров Ю. Е. Концепт, текст, дискурс в структуре и содержании коммуникации. Дис. д-ра филол. наук: 10.02.01/Ю. Е. Прохоров: Москва и Екатеринбург, 2006. – 338 с. 6. Тхорик В.И. Языковая личность в аспекте лингвокультурологических характеристик. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т; 2000. – 192 с.

С. А. Шуляк

ЯЗИЧНИЦТВО І ХРИСТИЯНСТВО В УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВНИХ ТЕКСТАХ

У сучасній українській лінгвістиці специфіку сакральних текстів вивчають М.Г. Василенко, Т.П. Вільчинська, М.О. Єлісова, О.В. Климентова, О.С. Колесник, В.В. Німчук, П.В. Мацьків, О.Д. Павлов, І.Г. Павлов, О.М. Самусенко, А.С. Слухай, Л.В. Струганець, В.В. Жайворонок, В.І. Кононенко, О.Р. Петренко, Н.В. Слухай, О.В. Тищенко, М.В. Філіпчук та інші мовознавці.

М.Г. Василенко зазначає, що замовляння є найціннішими, найцікавішими звістками про первісний світогляд наших предків [2, с. 7]. Виходячи з того, що українські замовляння породжені магічним світоглядом, але в часі зазнають впливу різних міфотворчих епох, О.Д. Павлов виділяє три типи замовлянь: найдавніші доміфологічні доязичницькі вербальні форми; замовляння періоду язичницької міфології; замовляння періоду християнської міфології [1, с. 24].

У текстах замовлянь уже надто проглядається охристиянення язичницької міфології, пристосування народного повір'я до християнських понять, молитов протягом тисячолітньої історії вкорінення церковної ідеології, і ми вже маємо дивне сполучення християнських постулатів з язичницькими. Боги замінювалися мало чи не механічно, що легко простежується в тканині тексту замовляння чи шептання; місце, наприклад, Перуна (вогню – Сонця) посідає Христос і святі, їхня зброя така ж [2, с. 7].

Багато замовлянь, здебільшого зміцнюючих, супроводжуються християнськи-

ми молитвами [2, с. 7], як-от: *Отче наш… Амінь. І в другий раз, і в Божий час: Господи, поможи на всякоє время і на всякий час* [2, с. 52]; *Стану я, Господу Богу помолюся, / Усім святим Київським печерським поклонюся* [2, с. 55]; *Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь* [2, с. 69]; але народна й природно правдива філософія вироблялася тисячоліттями, увійшла в плоть і кров наших предків, а тому забутися не могла [2, с. 7].

Звертання в замовляннях до небесних і земних стихій обумовлено не лише вірою в силу останніх, їх обожнюванням, а й властивою для стародавньої людини системою міркування, коли людина і природа усвідомлювалися як могутні сили, хоч первісна людина віддавала перевагу стихії природи як частки єдиного Всесвіту [2, с. 7], наприклад: *Місяцю, місяцю молодий, / У тебе ріг золотий, / тобі на підповня, мені на здоров'я* [2, с. 118]; *Місяцю Владимире, прийди до мене зуби замовляти* [2, с. 122]; *Добрий день тобі, сонечко яснеє! / Ти святе, ти ясне – прекраснеє, / ти чисте, величне й поважне; / ти освіщаєш гори, і долини, і високії могили, / освіти мене, рабу Божу, перед усім миром* [2, с. 235]; *Ти, водо Оляно і земле Тетяно! / Прибуваєш, водо, із гір, із долин, / З-під червоних каменів, з лісів-підлісів, / Щоб так прибувало породіллі корму / Для молитвеного, хрещеного* (…) [2, с. 108],

В українських замовляннях міфологізовані тварини верхнього світу, наприклад *ворон* мають «помічне» значення, як-от: *…Летів чорний ворон, пустив каплю по морі. Та капля розплинулась, розійшлась по морі. Щоб так розплинулась, розійшлась бешиха по шкурі* [2, с. 162]. Середній світ представлений такими зоолексемами як *коза, кінь, вівця* у замовному тексті на кшталт: *Не йду я, не їду ні на козі, ні на коні, а на сірій вівці. Зорями підпережуся, раба Божого* (*ім'я*) *до раби Божої* (*ім'я*) *золотом підпережуся* [2, с. 223]. Домінантним образом середнього міфосвіту є *змій*, *змія*, наприклад: *Змій окатиха, опалиха, одимиха, омижиха!* [2, с. 284]; *На полі, полі, на степі, степі, стоїть грушка, під тією грушкою стоїть золотая коровать, і на той короваті лежить змія* [2, с. 291].

Звертання до християнських святих, як-от: *Господи, поможи мені поворожити, / Хрещеному, народженому* (*ім'я*) */ Переполох вилити* [1, с. 37]; беззаперечна віра в поміч *Ісуса Христа*, *Матері Божої*, *ангелів-хранителів*, *святих спасителів*: *Не сама я буду викачувати – / Божими словами вимовляти, / Не сама я буду – з Ісусом Христом, / З янгелом-хранителем, / З усіма святими спасителями* [1, с. 41]; *Ти йдеш по Божому путі, / по землі і по воді, / Ангели в тебе по боках, / Ти в Матері Божої в руках: / Матінка Божа, візьміть* (*ім'я*), */ Одверніть від неї всі тяжкі муки* [1, с. 46-47] надає текстам замовлянь прохальної інтонації, позитивно впливає на свідомість людини і сприяє отриманню позитивного результату в лікуванні хвороби.

У своєму розвитку вербальна магія зазнає впливу язичницької міфології, а значно пізніше – християнства; саме в епоху середньовічної міфотворчості в натуралістичний зміст замовлянь активно проникає християнський міф; так народжується синкретична форма, в якій магічна сила примножується християнською «поміччю» [1, с. 20], наприклад: *Я тебе, супостата, відсікаю, замовляю, / На густі ліса, болота, / На дикі поля відсилаю, / Де собака не бреше, / Де дівка коси не чеше – / Там лежить змій; / – Змію-змію, не лежи, пристріт ізлижи! / Не від мене поміч – / Від Господа милостивого, / не я тобі шептуха, / А Господь Бог – шептуха* [1, с. 52]. У замовлянні від нападу на домашніх тварин допомоги просять як в християнських святих, так і в об'єктів язичницьких вірувань, як-от: *Господу Богу помолюся і святому Миколаю, святому Михайлу і святій Пречистій, святому Вознесенію, святій Покрові і святому Юрію, і тебе прошу, краснеє сонце, і тебе прошу, ясний місяцю, і вас прошу, зорі-зірниці – Божі помічниці, і тебе прошу, голочко: одверни злих собак од мого скота, і тебе прошу – царя Давида і кротості твоєї, – стань ти мені в помощі* [2, с. 293].

Отже, у текстах українських народних замовлянь прослідковується синкретизм

язичницької міфології та християнської релігії. Основні концепти язичницького світобачення репрезентують першоелементи буття (вогонь, вода, земля), астральні об'єкти (сонце, місяць, зірки), міфологізованих тварин верхнього (ворон), середнього (коза, кінь, вівця) та нижнього (змій, змія) світів. Диференційована вербалізація християнського світобачення включає священні оніми (Господь, Ісус Христос, Матір Божа, святий Миколай, святий Михайло, святий Юрій, свята Пречиста, святий Вознесеній, свята Покрова), апелятивні назви осіб (хрещена, хрещений).

Список використаних джерел

1. Вербальна магія українців / вступ. сл. Л. Дунаєвська ; авт. передм. О. Павлов; упоряд. та приміт. Т. Полковенко, В. Фісун. – К. : Бібліотека українця, 1998. – 98 с. 2. Ви, зорі-зориці…Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М.Г. Василенка, Т.М. Шевчук; Передм. М.Г. Василенка. – К.: Молодь, 1991. – 336 с.

О. С. Щелкунова

ОБРАЗ МУДРОГО ПРАВИТЕЛЯ В ІСТОРИКО-МЕМУАРНІЙ ПРОЗІ СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО

У творчості Станіслава Оріховського простежується чітке виокремлення і репрезентація соціальної ієрархії суспільства. Кожна представлена соціогрупа має власні унікальні характеристики, зумовлені, передусім, суспільно-політичними тенденціями. У трактаті «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу» письменник акцентує увагу на взаємодії короля як носія вищої влади та народу.

Станіслав Оріховський виступає представником суспільних ідей, виразником народних сподівань, речником спільних уявлень. Правитель має, на його думку, враховувати інтереси широких мас і чинити з урахуванням їх побажань та потреб. Місце і значення дій описуються як «надзвичайно вагомі, оскільки від волі правителя залежить вирішення питань, пов'язаних з подальшою долею народу».

Серед основних рис, притаманних правителеві, виділяють такі: спостережливість, поміркованість, надійність, владність. Окремо Станіслав Оріховський виділяє таку властивість як мудрість. Вона виконує конкретну функцію впливу: «Отож ти правитель, а я – підданий, а тому ти мудріший за мене. Якщо ти мудрий, тоді і я вільний, багатий, щасливий. Ну, а якщо ж ти не мудрий? Тоді я раб, бурлака, вигнанець» [4]. Від мудрості правителя залежить доля руського народу. Семантика цієї позатеоретичної категорії передбачає наявність життєвого досвіду та розуму. На думку Оріховського, їх набуття можливе шляхом отримання та застосування нових знань: «…настільки я переконаний, що твоє сумління благає, щоб ти по змозі вчився. Лише таким чином ти збережеш мені, перебуваючому в небезпеці, вітчизну, права і свободу» [4]. Мудрість короля обумовлює піднесення авторитету і як наслідок стабільність правителя, а також передбачає досягнення народних прагнень, надій. Основною інтенцією руського суспільства є набуття свободи у різних її проявах. Змальоване через зовнішні утиски у негативному ключі становище Русі може змінитися, на думку С. Оріховського, за наявності властивості мудрості у короля. Визначення цього концепту як «можливого варіанту отримання народом свободи вміщує в собі натяк на домінантність інтелектуальної складової». Такі асоціативні зв'язки фактично підводять нас до розуміння синонімії понять «свободи» і «мудрості».

Право називатися мудрим правителем повинне підтверджуватися конкретними діями: «Тому, якщо й бажаєш, щоб я вважав тебе великим, зроби передусім якусь справу й покажи себе в ній мудрішим за мене, і будь таким» . Такою справою для С. Оріховського, очевидно, є захист держави. Запорукою безпеки земель є ведення правильної політики, що є результатом адекватного планування стратегій і тактик. Письменник пропонує свій варіант ведення оборони, номінуючи його «Той, який

завжди подобається мудрим» [4].

Важливим є усвідомлення необхідності визнання правителя підданими. «Прихильність народу є рушійною силою і запорукою успіху короля». Це досягається шляхом доброзичливого ставлення до підданих та за допомогою передачі державного майна громадянам республіки. Подібне ставлення створює сприймання короля як «сторожа держави» [4].

Уміння правильно обирати людей на керівні посади є одним із факторів формування мудрої особистості. Оріховський радить «орієнтуватися на осіб зі знатного роду, однак уникати зажерливих, гультіпак, розтринькувачів та обманщиків» [1, с. 126]. Натомість він закликає цінувати розумних та талановитих, якими йому представляються вчені: «Без них жодне зібрання людей, жодна республіка не зможе довго утриматися» [4].

Отже, мудрість правителя у творчості С. Оріховського представлена як багатокомпонентна різновекторна властивість особистості, що формується на основі життєвого досвіду та орієнтується на досягнення спільного сподівання визначеного соціального класу.

Список використаних джерел

1. Дзеверін І.О. Українська література XVI-XVIII ст. та інші слов'янські літератури. – К., 1984. – 310 с. 2. Литвинов В. Д. Ренесансний гуманізм в Україні . – Київ, 2000. – 472 с. 3. Литвинов В. Д. Станіслав Оріховський. – Київ, 2004, 669 с. 4. Оріховський Станіслав Станіславович. Напучення королеві польському Сигізмунду Августові. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http:/litopys.org.ua/old14_16/old14_08.htm 5. Мишанич О.В. Українська література XIV – XVI ст. – К., 1988. – 596 с.

СЕКЦІЯ XI.
ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Т. В. Мартинюк

ПРО ІТАЛІЙСЬКИЙ МИСТЕЦЬКИЙ КОНТЕКСТ У ДОСЛІДЖЕННІ В.О.БАЛУХА ТА В.П.КОЦУРА «РАННЬОМОДЕРНА ЄВРОПА»

Нещодавно у видавництві «Наші книги» (Чернівці, 2016) вийшов друком підручник «Ранньомодерна Європа» В.О.Балуха та В.П.Коцура, що є фундаментальним виданням з історії, сучасним дослідженням широкого гуманітарного профілю. Видання містить системний виклад найважливіших історичних подій у європейських країнах епохи раннього модерну (Англія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Скандинавські країни, Австрія, Угорщина, Валаське, Молдавське, Трансильванське князівство), висвітлює тенденції їх розвитку з кінця XV до середини XVII ст. На фоні панорами економічних відносин ранньоновочасного періоду між країнами визначається й специфіка культурного поступу Європи епох Відродження і бароко. Метою нашої розвідки є відтворення італійського мистецького контексту, презентованого у дослідженні.

Італія, як країна, відіграла особливу роль в історії мистецтв. Згадуючи культурно-мистецький досвід давнього Риму, доби середньовіччя, формування романського, готичного стилів без перебільшення можна сказати, що вона є колискою європейського типу культури. Упродовж досліджуваного авторами монографії історичного періоду особливий характер міст центральної та північно-східної Італії – Флоренції, Мілану, Генуї, Пізи, Венеції, Риму детермінував феномен Італійського Відродження, у цей час представленого його фазами – Високим та Пізнім, що змінилися у XVII ст. стилем бароко та поширенням реалістичного мистецтва.

Для наукової реставрації мистецької ситуації дослідники обирають методично зручний механізм: рухаючись по репрезентативних для зазначеної епохи видах мистецтва – театральне (трагедійна та комедійна драматургія), музичне (опера, вокальний жанр), образотворче (скульптура, живопис, архітектура), науковці відтворюють імена митців, назви, зміст, певні стильові риси їх найвидатніших творів та слідують за історичною еволюцією мистецтва зазначеного періоду.

Жанр італійської трагедії у XVI ст. представлений п’єсами «Розамунда» (легенда про кохання лангобардського короля Альбоіна до королеви Розамунди) Джованні Ручелаї, «Софонісба» (трагічна любов нумідійской цариці Софонісби і Массиніси, союзника римлян) Джанджорджо Триссіно, «Горацій» Джиральді Чинтіо. В дусі римських традицій Плавта і Теренція створені комедії першої половини XVI ст. кардинала Біббієни «Каландро», Анджело Беолько (Рудзанте) «Білора», «Флора», «Діалоги брутальною селянською мовою», «Комедія без назви», в сюжетах яких містилися спостереженнями над дійсністю, народний гумор з елементами соціального протесту [1, 399].

Комедіографами другої половини XVI ст. були Джованні Марія Чеккі, відомий лікар, філософ, алхімік Джамбаттіста делла Порта. Жанр сатиричної комедії представлений п’єсою «Неаполітанська вулиця» або «Підсвічник» Джордано Бруно, де філософію мислителя покладено до основи художнього задуму. З цього ж часу поширюються пасторалі і мелодрами, як театральні жанри, пов’язані з придворними театрами, а також різновид народної комедії дель арте з дотепністю, народним гумором, влучними характеристиками представників найрізноманітніших верств суспільства [1, 399].

Зокрема, авторами популярних пастуших драм «Амінта» (1573) був Торквато Тассо і «Вірний пастух» (1590) Джованні Баттіста Гваріні. Італійська комедія дель арте стала новим видом театрального мистецтва другої половини XVI - першої половини XVII ст., в якому роль автора відводиться акторам-імпровізаторам, які представляють традиційні маски: Арлекін, Коломбіна, Пульчинелла, Панталоне, Брігелла.

Італійське музичне мистецтво другої половини XVI ст. представлене творчістю Джованні П'єрлуїджі да Палестріна (1514 - 1594), капельмейстера собору св. Петра в Римі, майстера поліфонії, автора більше 100 мес, декілька сотень мотетів і мадригалів.

На початку XVII ст. були покладені на музику комедії Оттавіо Ручелаї «Евридіка» (композитор Якопо Пері) і «Аріадна» Клаудіо Монтеверді. Успіх його опери «Орфей» на текст Ручелаї, поставленій у 1607 р., вважають датою народження європейської опери. К.Монтеверді створив новий експресивний стиль і посилив драматизм у музиці.

Серед світських вокальних жанрів був поширений мадригал як 4-6голосна поліфонічна п'єса, музично-поетичний твір, звичайно любовно-лірічного зміту. У створенні італійського ренесансного мадригалу велику роль відіграв П'єтро Бембо, Карло Джузеальдо, Клаудіо Монтеверді [1, 400].

Історія італійського образотворчого мистецтва досліджуваного періоду представлена іменами Високого Відродження: Леонардо да Вінчі (1452 - 1519), Рафаеля Санті (1483 - 1520) і Мікеланджело Буонарроті (1475 - 1564). Відштовхуючись від тісного взаємозв'язку живопису і науки, наведено теорію живопису Леонардо, його вчення про перспективу, пропорціях і будову людського тіла, що базувалося на власних наукових спостереженнях і досвіді та дозволило повнокровно втілювати гуманістичний ідеал людини, духовно і фізично досконалу, сповнену життєвих сил. Розглянуто зміст та виразові засоби скульптурних та живописних творів Леонардо: «великий колос» - кінна статуя батька Людовіко Фраческо Сфорца, «Мадонна в гроті» (1483 - 1494) та «Таємна вечеря» (1495 - 1497), портрет Мони Лізи («Джоконда», 1503). Рафаель представлений як поет зображень Мадонни - заступниці людства – у роботах: «Сикстинська Мадонна», 1515 – 1519; «Мадонна Конестабіле», 1502; «Заручини Марії», 1504; «Мадонна в зелені», 1505; «Мадонна в кріслі», 1516), а також – майстер аристократичного портрету. Мікеланджело – майстер зображення сильних характерів, протиборства, драматизму представлений через статую Давида, фрески стели Сикстинської капели у Ватикані, «Мойсей», статуї рабів-полонених, ансамблі капели Медичі у Флоренції, «Страшний суд»; як архітектор собору св. Петра у Римі [1, 402].

Представлено й Венеціанську школу живопису в особах Джорджоне Барбалеллі де Кастельфранко (1477 - 1510) та Вечелліо Тиціан (1476/77 - 1576), які у своїй творчості стверджували ідею єдності людини і природи, створюючи гармонізовані, поетично-споглядальні образи.

Традиції венеціанської школи живопису знайшли подальший розвиток у творчості художників Пізнього Відродження - Паоло Веронезе (1528 - 1588) і Якопо Робусті або Тінторетто (1519 - 1594). Ними розроблялась релігійно-історична тематика алегоричного характеру, святкувань, пишних бенкетів і урочистостей, у яких розкривається спосіб життя венеціанського патриціату.

Поряд із ренесансним мистецтвом в Італії існував напрям маньєризму, для якого характерними були вишукана витонченість образів, граціозність форм, довільність пропорцій і кольору. Представниками живопису маньєризму вважаються Джакопо Понтормо (1494 - 1557), Франческо Парміджаніно (1503 - 1540), Аньоло Бронзіно (1503 - 1572), у скульптурі - Бенвенуто Челліні - автор відомої скульптурної групи «Персей, що тримає голову Медузи», фігури Христа із мармуру та ін. [1, 405].

На межі XVI - XVII ст. у живописі, скульптурі, музиці, літературі, архітектурі сформувався новий художній напрям - бароко, пишнота, парадність, яскравість кольорів, контрастність, екстравагантність орнаменту, асиметрія конструкцій (брати Агостіно та Аннібале Караччі, Гвідо Рені, скульптор Джованні Лоренцо Берніні).

Мікеланджело Мерізі да Караваджо, його послідовники стали майстрами реалізму до героїзації образів людей з народу і монументалізації побуту, декларували право художника на зображення життя таким, яким він його бачить.

Отже, зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що в дослідженні *«Ранньомодерна Європа» В.О.Балуха та В.П.Коцура використовується контекстуальний мистецько-культурологічний підхід; відтворені історичні події Італії в* XVI – першій половині XVII ст. ілюструються панорамним зображенням мистецьких процесів у поширених видах мистецтв.

Список використаних джерел

1. Балух В.О. Ранньомодерна Європа / В.О. Балух, В.П.Коцур. – Чернівці: Видавництво «Наші книги», 2016. – 703 с.

О. В. Білич

ХУДОЖНЯ ОБРОБКА ШКІРИ В ТВОРЧОСТІ НІНИ КОСАРЄВОЇ

В умовах сучасної активізації глобальних процесів місцевих особливостей культури і мистецтва набули актуальності питання відродження та сприяння подальшому розвитку народних промислів для збереження національних традиції. У творчості народних майстрів передається світле і чисте світосприйняття, багатство духовної культури людини. У працях та публікаціях ряд науковців, мистецтвознавців висвітлюють таких майстрів з художньої обробки шкіри як, Г. Вах, Н. Войстрикова, Т. Дзвінчук, Р. Довганюк, Ж. Капінус, Я. Кіндій, В. Кіщук, М. Клапцуняк, Д. Лучук, І. Менчак, І. Миклащук, П. Палійчук, В. Пліхтяк, Р. Присяжнюк, В. Петрич, Р. Стринадюк , І. Фіцич, В. Чіх, А. Цьок, Д. Шинкарчук. Однак, незначні згадки про Н. Косарєву дають підстави для більш ґрунтовного висвітлення її творчої діяльності.

Художник, майстер народної творчості Ніна Сергіївна Косарєва – яскравий представник творчої інтелігенції Хмельниччини. Народившись 27 жовтня 1947 року у Росії, в старовинному Ярославлі, росіянка Косарєва піднесла українське декоративно-ужиткове мистецтво на гідну висоту, варту захоплення, а її роботи шанувальники за кордоном назвали українськими шедеврами [5]. Її дід – видатний учений-астроном, член-кореспондент Академії наук, походив із роду Олександра Невського. Були у родині Косарєвих й церковні діячі. Мати – Ірина Леонідівна вчителювала. Після Великої Вітчизняної війни була направлена до Чернівців, майже все життя прожила в Україні, а донька залюбила, зачарувалася народним мистецтвом і своїми творами пропагує високу майстерність українського народу [2, с. 9]. Разом із сім’єю з 1960 року Н. Косарєва переїхала до Чернівців, де закінчила загальноосвітню середню школу. У 1969 році завершила навчання у Київській професійно-технічній школі взуттєвиків та почала працювати модельєром на Чернівецькій шкіргалантерейній фабриці. У 1971 році була прийнята на Чернівецький художньо-виробничий комбінат на посаду художника-прикладника з художньої обробки шкіри. Мисткиня була переведена на роботу в Хмельницький художньо-виробничий комбінат у 1987 році.

Саме в Україні розкрився талант майстра з художньої обробки шкіри. Н. Косарєва стала відомим художником, який відроджує і постійно розвиває це старовинне мистецтво [3, с. 100]. У 1976 році її прийнято до спілки художників України, а вже 1982-го було присвоєно звання Заслужений майстер народної творчості Укра-

їни. У 1983 році отримала диплом І-го ступеню і золоту медаль ВДНХ України. Десять років підряд входила до десятки кращих художників України. 1998 року її нагороджено відзнакою Президента України – орденом Княгині Ольги ІІІ ступеня, вищою відзнакою Фонду культури України «За подвижництво в культурі» [2, с. 9]. Ніна Сергіївна лауреат багатьох Всеукраїнських, обласних і міських премій та стипендій, а саме лауреат міської премії ім. Б. Хмельницького (2000), обласної премії ім. В. Розвадовського (2004) [1], нагороджена багатьма дипломами та грамотами Міністерства культури України. У 2003 році прийнята в Національну Спілку народних майстрів України (НСНМУ). В обласній акції Н. Косарєва визнана «Жінкою року –2008» у номінації «Жінка – майстриня».

Вся діяльність Н. Косарєвої безпосередньо пов'язана з виконанням достатньо великого діапазону художніх виробів зі шкіри (сумки, гаманці, футляри, папки, альбоми, сувої, скриньки, пояси, спідниці, жилети, кептарі та ін.). Майстриня була учасником понад 120-ти виставок в Україні і за кордоном. Виставкова діяльність Н. Косарєвої починається з 1975 року. Персональні виставки творчих робіт художниці експонувалися в таких містах, як Чернівці, Київ, Паланга (Литва), Софія (Болгарія), Мінськ (Білорусія), Тбілісі (Грузія), Дніпропетровськ, Силістра (Болгарія), Хмельницький, Коломия, Модесто (США), Бонн (Німеччина), Тамбов (Росія), Москва (Росія), Кишинів (Молдова), Кам'янець-Подільський, Агуаскальєнтес (Мексика), Іваново (Росія), Каліфорнія (США), Львів, Крамфорш (Швеція), Нови-Сад (Сербія), Шяуляй (Литва), а також в Парижі (Франція), Сучаві (Румунія), Таллінні (Естонія), Ризі (Латвія), Пекіні (Китай), Анкарі (Туреччина).

В її творчості присутні певні характерні особливості. У виробах Н. Косарєвої немає повтору, є певний «косарівський» стиль, є вишуканість та велика культура [2, с. 8]. Роботи художниці заказували для самих високопоставлених гостей та дарували іноземцям. Ніна Сергіївна своїми творами утверджує цінності українського народного мистецтва, знаючи та володіючи його тонкощами [2, с. 9]. Орнаментальні композиції мисткині відзначаються своєрідною пластикою форм, високою технічною майстерністю, тонким, достеменно деталізованим виконанням. Твори вирізняє висока культура подачі, вишуканість та витонченість візерунків. Ще одна особливість – глибинна обізнаність та наслідування традиційного промислу художньої обробки шкіри в регіоні.

Мистецькі шкіряні об'єкти Н. Косарєвої поступово поповнювали приватні та фондові колекції місцевих, світових музеїв і складають великий пласт традиційної художньої спадщини. Окремі вироби зберігаються в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва (папка «Адрес» (1978), вітальна папка (1982), вітальна папка (1994), обкладинка для книги (1994), футляр для паперів (1994), 2 циліндричні коробки (1994), Хмельницькому обласному художньому музеї (67 творів: кептарі, сумки, вітальні папки, пояса та ін.), Хмельницькому науково-методичному центрі культури і мистецтв, музеї народного декоративно-прикладного мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (шкатулка «Оксамит», вітальна папка, альбом, папка «Жоржини», сумка «Сузір'я», комплекти «Бурштин» і «Барви осені», в склад яких входять кептар та сумка), Народному Домі Хмельницької міської «Просвіти» (кептар, сумки, сувої, альбоми та ін.), Чернівецькому обласному художньому музеї (14 творів: панно «Ласкаво просимо» (1973), сумка «Ташка» (1972), футляр для вітань «Праздник» (1983) та ін.), Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського представлений ансамбль «Молодіжний», який складається з 3 предметів: кептар, сумка, пояс (1988).

Ім'я Косарєвої у 2000 році занесено до Золотої Книги України [6]. З нагоди відкриття 100-ї виставки художніх творів Н. Косарєва 22 вересня 2000 року відкрила іменну галерею-студію – єдину в Україні [4]. Сімейні традиції успадкував її син Олександр (член НСНМУ). В своїх роботах він гармонійно поєднував сучасні фо-

рми та народні мотиви. Став дипломантом багатьох українських виставок.

25 жовтня 2013 року в Хмельницькому обласному художньому музеї в пам'ять майстрині відбулося присвоєння обласної премії Ніни Косарєвої. Лауреатом премії стала учениця Ніни Косарєвої з художньої обробки шкіри – Галина Бучківська (член НСНМУ, заступник голови Хмельницького осередку НСНМУ) [6]. Г. Бучківська періодично є учасником виставок майстрів народної творчості.

Вшанували пам'ять Ніни Сергіївни меморіальною дошкою (автор – кам'янецький художник Володимир Лашко), яка розташовується на будівлі Хмельницької дитячої школи образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, де з 1999 до 2012 року працювала майстриня. Поряд із меморіальною дошкою галерея, де знаходиться постійно діюча експозиція художніх творів художниці. Велика значимість галереї-студії Косарєвої в тім, що крім виставки-продажу кращих взірців українських митців, тут широко проводиться навчально-естетична робота серед молоді обласного центру [4, с. 99].

Отже, дослідження осередків народних промислів та творчості майстрів народного мистецтва є цінним матеріалом для створення науково обґрунтованих традицій у декоративному мистецтві. Кращими зразками мистецтва з художньої обробки шкіри Н. Косарєва зробила помітний внесок у розвиток національної художньої культури. Її творчості притаманні глибинний зв'язок з мистецькими традиціями попередніх поколінь, висока культура виконання художніх об'єктів, витонченість в оздобленні шкіряних поверхонь, вишуканість у створенні орнаментальних мотивів та візерунків, стриманий, делікатний колорит виробів. Доробок народної майстрині збагачує скарбницю українського декоративного мистецтва, а її твори є коштовною ознакою матеріальної художньої культури України.

Список використаних джерел

1. Дугаєва Т. І. Косарєва Ніна Сергіївна / Т. І. Дугаєва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://odb.km.ua/?dep=1&dep_up=358&dep_ cur=384. 2.Жоголь Л. Сильні руки мозолясті / Л. Жоголь // Жінка. – 2003. – №9. – С. 8–9. 3. Косарєва Ніна Сергіївна // Хто є хто на Хмельниччині: Довідково-біографічне видання. – К.: АТ «Книга», 2003. – Вип. 1. – 206 с.: фото. 4. Кульбовський М. М. Буйноцвіт мережив Ніни Косаревої / М. М. Кульбовський // З подільського кореня. – Кн. 2. – Хмельницький, 2003. – 197 с.: фото. 5. Майстриня шкіряних виробів Ніна Косарєва відсвяткувала свій ювілей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vsim.ua/Kult-podii/maystrinya-shkiryanih-virobiv-nina-kosareva-vidsvyatkuvala-sviy-yuvile-74788.html. 6. Шкіряне диво Ніни Косарєвої. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://excl.com.ua/video/2013/10/25/1879/shkirjane_dyvo_niny_kosarjevoji.

Ю. О. Бриль

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Сучасний розвиток професійних компетенцій майбутніх фахівців документно-інформаційної сфери включає в себе: освоєння і реалізацію комплексу сучасних професійних знань, умінь та практичних навичок їх застосування; оволодіння ефективними методами документаційного забезпечення управління та інформаційно-комунікативними технологіями; визначення рівня професійної підготовки, розвитку ініціативи та ділової активності.

З огляду на складність і багатоаспектність впровадження компетентнісного підходу в систему фахової підготовки документознавців виділяють загальну і професійну компетентності. Загальна компетентність характеризується здатністю особистості до аналізу та синтезу інформації про оточуюче середовище; володіння загальними знаннями; самостійного навчання, співпраці та комунікації; організації та планування своєї діяльності та координації дій, враховуючи яскраво виражені здібності та лідерські якості.

Професійна компетентність – це теоретична та практична підготовленість

фахівця до здійснення документно-інформаційної діяльності, що представлена сукупністю управлінської, організаційної, інноваційної, технологічної та інформаційно-комунікаційної компетенцій, які в процесі професійної діяльності трансформуються у професіоналізм.

Розглянемо структуру професійної компетентності майбутніх фахівців документо-інформаціної сфери через призму компетенцій. Управлінська компетенція полягає в формуванні розуміння сутності змісту і технологій реалізації управлінських рішень, оцінюванні їх можливих наслідків; умінь здійснювати ефективний контроль за управлінськими рішеннями; навичок розробки та реалізації стратегії розвитку інформаційно-аналітичної діяльності; здатності до розвитку особистісних управлінських якостей.

Організаційна компетенція полягає в умінні організувати професійну діяльність документознавців, інформаційних аналітиків, діловодів, архіваріусів як в колективі, так і кожного фахівця окремо; стратегічному й оперативному плануванні діяльності; складати різного роду звітність. Формування даної компетенції відбувається під час вивчення основ інформаційно-аналітичної діяльності та практичної реалізації в процесі моделювання й прийняття рішень, основою яких є інформаційні технології, інформаційні ресурси, електронні послуги тощо.

Інноваційна компетенція передбачає спроможність фахівців документно-інформаційної галузі до здійснення як модифікуючих, так і радикальних змін із залученням до цих процесів підлеглих. Ця компетенція формується під час вивчення інноваційних технологій в документно-інформаційній сфері, інформаційної політики та частково у процесі вивчення інформатики і комп'ютерної техніки.

Технологічна компетенція означає вміле володіння відповідними програмними засобами; створенням, наповненням і використанням баз даних; вільне володіння інформаційно-комунікативними технологіями та технологіями пошуку інформації тощо.

Не менш важливою є інформаційно-комунікаційна компетенція, яка формує у фахівця здібності до організації документальних потоків і масивів, створення і ефективного використання документознавчих сайтів, вільного обміну інформацією та ін. Однак при цьому виникають наступні труднощі: пошук нових шляхів вирішення проблеми підвищення рівня професійної підготовки фахівців-документознавців; розроблення і впровадження в освітню практику програм, основою яких є формування інформаційно-комунікаційної компетенції, цілеспрямованої підготовки випускника ВНЗ до майбутньої професійної діяльності; недостатнє висвітлення аспекту, що пов'язане з формуванням інформаційно-комунікаційної компетенції у наукових джерелах; «застаріле» навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх фахівців-документознавців.

Становлення особистості як професіонала можливе лише завдяки дотриманню принципу єдності теорії та практики. Специфікою професії документознавця є те, що за класифікацією професій Є.О. Клімова, вона відноситься до системи відносин «людина ↔ людина» й характеризується двосторонньою взаємодією, умінням взаємодіяти з людьми, під час якої відбувається безпосередній або опосередкований вплив однієї особистості на іншу.

Отже, під час компетентнісний підхід полягає в єдності теоретичної і практичної складових в цілісній структурі особистості як професіонала. Під професійною компетентністю фахівця у документно-інформаційній сфері розуміємо досконале володіння необхідною сумою знань, умінь та навичок, що визначають рівень сформованості його професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Варенко В. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх документознавців на прикладі дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність» / Володимир Варенко // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 10. – С. 28-30. 2. Слободяник М. С. Компетентнісний підхід як чинник удос-

коналення підготовки майбутніх документознавців // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Донец. нац. ун-т [та ін.]. – Донецьк, 2012. – С. 110-111. 3. Ліпінська А. В. Формування професійних компетенцій майбутніх документознавців під час вивчення інформаційних дисциплін / А. В. Ліпінська // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2015. – № 2. – С. 174-177.

Ю. В. Конончук

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ДЖАЗОВОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКИМИ НАУКОВЦЯМИ

Відмінною рисою музичного середовища ХХ століття є поява ряду нових пластів, які утворилися в результаті взаємодії культур різних етносів, що, в свою чергу вплинуло на саму структуру музичної культури в цілому. Одним із таких є джазова музика. Джаз є унікальним видом музичного мистецтва, формування естетики якого відбулося в ХХ столітті. Синтез декількох музичних стилів, різних культур, поглядів, ментальностей сприяв виникненню мистецтва, сутністю якого є постійне формування, безперервне оновлення. Українська культура завжди розвивалася у тісній взаємодії з європейською, вбираючи в себе найкращі світові тенденції, додаючи до них своєрідний український колорит. Тому, виникнення та поширення джазової музики мало вплив на розвиток українського музичного мистецтва. Сучасне вітчизняне (О. Коверза [2]) та радянське (В.Симоненко [5]) дослідження історії музики традиційно було зорієнтоване здебільшого на дослідження кола проблем та вирішення питань, які торкалися академічної музики. Тому більшість музично-культурних явищ, що виходять за межі академізму, до цього часу не так часто потрапляли до кола наукових інтересів дослідників минулого і сучасності.

Актуальність дослідження зумовлена унікальністю джазового мистецтва, та відсутністю ґрунтовних досліджень цього культурного феномену в Україні. Метою статті є спроба з’ясувати головні проблеми у дослідженні розвитку джазової музики українськими науковцями.

Джазова музика виникла та розвивалася із феноменальною швидкістю, нічого подібного раніше в культурі не відбувалося. Швидкий темп розвитку не дав достатньо часу для формування відповідної науково-дослідницької бази та осмислення особливостей цього музичного стилю зарубіжними та вітчизняними дослідниками

Однією зі специфічних особливостей розвитку джазового мистецтва в Україні є його поєднання із фольклорною гілкою, що найяскравіше проявилося на сучасному етапі, а отже, виникнення особливого пласту та стилістичного напряму джазу. Однак, перед дослідником джазу, зокрема українського джазу, постає проблема у відсутності широкої наукової мистецтвознавчої та історичної літератури із даної проблеми. Джаз належить до тих художніх явищ, які увійшли до широкого соціокультурного обігу, однак протягом тривалого часу не були об’єктом дослідження: у кращому випадку джаз просто ігнорувався, у гіршому — виступав як уособлення всіх негативних рис так званої «буржуазної музики» [3].

Вагомою причиною відсутності питомої джерельної бази історії джазу є його швидкий розвиток. Джаз як різновид музики є за своєю сутністю естетичним, історичним та соціальним феноменом, і не може порівнюватися з жодним класичним музичним жанром, чий розвиток відбувався протягом багатьох століть. Проіснувавши менше ніж десятиліття на батьківщині, тобто в Сполучених Штатах Америки, джазова музика перетнула океан та заполонила майже всю світську Європу.

Як культурний феномен джаз є унікальним сплавом принципів та елементів європейської та африканської музики. Поява джазового музичного мистецтва визначається кінцем ХІХ ст. у час зародження оркестрової музики афроамериканців. Джаз – музика оркестрова і, отже, г виникнути він міг лише у великому місті. До кінця ХІХ ст. у афро-американців з'явилися свої духові оркестри,

котрі стали неодмінними учасниками народних свят цього велелюдного міста парадів і маніфестацій [4].

В Україну джаз прийшов трохи пізніше – 20-30-ті рр. минулого століття. Цей період був не надто сприятливим для його адаптації на новому етнокультурному ґрунті. «Західне походження» цієї музики стало підставою для негативної офіційної реакції у наступні десятиліття. Внаслідок дії різних соціокультурних чинників джаз поступово почав входити до системи жанрової класифікації радянського, у тому числі й українського музикознавства. Офіційне визнання джазу відноситься лише до кінця 1970-х рр. XX ст. [3].

Дослідження джазу стикалося із рядом труднощів, зумовлених постійними утисками незалежного розвитку української культури та науки за радянської доби. Ключовими, все ж, були загально-джазові особливості: 1) швидкий темп розвитку, що потягнув за собою труднощі у формуванні джерельної бази історії розвитку та доцільного вивчення проблематики досліджуваної теми; 2) «расова» специфіка музичного стилю, що доповнюється внеском історичної пам'яті окремого етносу, котрий за відповідних історичних процесів зазнав потужних впливів із зовні; 3) синтез європейських та африканських музичних традицій; 4) широка область поширення: зі Сполучених Штатів у Європу й далі.

Підсумовуючи, варто зауважити, що Радянський Союз в цілому та Радянська Україна зокрема сприйняли джазову музику не однозначно. На нашу думку, це стало однією з причин відсутності ґрунтовних досліджень розвитку джазу, що в свою чергу надає актуальності модерним історичним студіям.

Список використаних джерел

1. Змієвський С. Джаз у контексті високої музики / С.Змієвський // Культура і життя. - 2003. - С. 8. 2. Коверза О. Становлення джазового мистецтва як феномену музичної кульутри 20-30-х рр. XX століття в Україні. / О.Коверза [електронний ресурс] // Режим доступу: http://drohobych.net/youngsc/AQGS/2015_14/87-_Коверза.pdf. 3. Романюк Л.Б. синкретизм фольклору і джазу в музичному мистецтві України кінця XX – початку XXI ст. / Л.Б. Романюк [електронний ресурс] // Режим доступу: http://int-konf.org/konf032015/1027-kandidat-mistectvoznavstva-romanyuk-l-b-sinkretizm-folkloru-dzhazu-v-muzichnomu-mistectv-ukrayini-kncya-hh-pochatku-hh-st.html. 4. Панасье Ю. История подлинного джаза. / Ю. Панасье – 2-е изд., - Л.: Музыка. 1979 – 128 с. [електронний ресурс] // Режим доступу: http://mreadz.com/new/index.php?id=244792. 5. Симоненко В.С. Мелодии джаза. Антология. / В.С. Симоненко К.: «Музична Україна». 1984. – 319 с. 6. Стернс Маршалл. История джаза. / Маршалл Стернс Оксфорд, Oxford University Press, 1970. – 174 с.

О. І. Конопліцька

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КУЛЬТУРИ РОБОТИ З ДОКУМЕНТАМИ

Культура організації роботи зі службовими документами — це комплекс найефективніших засобів, форм і методів виконання робіт, пов'язаних з обробкою і рухом готових документів, включаючи отримання документів, що надійшли ззовні до системи, їх розподіл, реєстрацію і доставку виконавцям, переміщення всередині організації, захист від несанкціонованого доступу, зберігання та користування ними у поточній діяльності установи, передавання до архіву.

Відповідно, організація роботи зі службовими документами має на меті :

1)встановити раціональну послідовність руху та опрацювати документовану інформацію;

2)досягнути максимальної оперативності для швидкого проходження документа від моменту складання чи одержання до виконання;

3) розробити схеми проходження основних видів документації, включаючи отримання й розгляд вхідних документів, проходження внутрішніх документів у процесі їх обробки;

4) забезпечити зберігання службових документів та користуватися ними у по-

точній діяльності установи;

5) врахувати новітні інформаційні технології документаційного забезпечення управління.

Належний рівень культури організації роботи зі службовими документами можна забезпечити через уніфікацію документно-інформаційних комунікацій, чітке дотримання основних принципів роботи з документами, комп'ютеризацію шляхом створення електронної канцелярії та архіву, забезпечення захисту документів від несанкціонованого доступу.

Впровадження комп'ютерних технологій у діловодні процеси вимагає від фахівця досконалих знань не тільки в галузі автоматизації, а й у теорії та практиці менеджменту. Чітко організовану технологію процесу управління, його культуру можна подати у вигляді набору послідовних управлінських процедур та методів їх вирішення.

Так, процес підготовки управлінського рішення включає такі документовані процедури: а) розробка можливих варіантів виконання; б) оцінка альтернатив, вибір і підготовка найбільш оптимального проекту; в) складання графіка поетапного виконання; г) погодження з зацікавленими сторонами; д) розробка проекту кінцевого розпорядчого документа; є) визначення способу доведення завдання залежно від виду розпорядчого документа (підготовка наказу, розпорядження, доручення, рішення чи припису); ж) визначення способу доставки документа до виконавців (посильним, поштою, факсограмою чи електронною поштою) [2, 63-64].

Процес організації виконання управлінського рішення складається з:

а) процедур розподілу завдань між працівниками (врахування їх реальних можливостей, рівня кваліфікації, компетентності, ступеня завантаженості кожного працівника),

б) методу доведення (загальна постановка завдання, доведення орієнтовної схеми виконання, її жорстка регламентація);

в) визначення способу доведення (переконання, прохання, застосування тих чи інших стимулів, розширення кола інформації);

г) делегування повноважень (визначення обов'язків, які необхідно делегувати, та вимог до їх виконання, вибір конкретного виконавця).

Готуючи документи, що фіксують управлінські рішення (протоколи нарад, накази, розпорядження), необхідно звернути увагу на те, наскільки чітко визначено мету, на досягнення якої спрямоване рішення, чи є конкретні показники, за якими можна оцінити ступінь досягнення мети, чи досить зрозумілі вони та показники їх досягнення для виконавців.

Більшість зазначених управлінських процедур потребують відповідного їх оформлення, виконання необхідних діловодних операцій документаційного забезпечення менеджменту, тобто супроводження управлінських функцій певними видами документів та чіткої організації їх пересування. У більшості випадків, що особливо важливо для державних організацій, всі ділові процедури мають розроблятися з обов'язковим документаційним супроводом [4, 71].

Культура роботи зі службовими документами має будуватися на дотриманні певних принципів:

1. ***Принцип ділової необхідності*** ґрунтується на тому, що процес роботи з документом, починаючи з його створення, погодження, затвердження, переміщення, відправки і закінчуючи переданням його копії в архів, досить складний і потребує значної розумової праці і креативності, застосування технічних засобів, постійного вдосконалення технологічних процесів, подальшої інформатизації діловодства тощо.

Це дає можливість підвищити оперативність проходження документів на всіх стадіях управлінського процесу – від стадії підготовки рішення і до його реалізації. Відсутність чіткої регламентації руху документів призводить до збоїв у доку-

ментаційному забезпеченні управління, зниженні рівня його культури.

Для упорядкування руху документації та визначення оптимальних маршрутів руху документів необхідно складати конкретні плани документообігу, з переліченням кодифікаційних номерів і назв документів, прізвищ осіб, які їх складають та підписують, термінів підготовки і передавання документів іншим виконавцям, прізвищ відповідальних осіб і термінів обробки документації в канцелярії та інші відділи підприємства.

2. ***Принцип однократної реєстрації документів і децентралізації відповідальності у процесі виконання управлінських функцій*** базується на чіткому розмежуванні функцій керівників і спеціалістів різного рівня управління при вирішенні певного кола питань. Це дає змогу передавати документ безпосередньо виконавцеві і уникати дублювання операцій однакового цільового призначення з одним і тим самим документом [5, 39-40].

Культура документообігу має передбачати пряме направлення документів виконавцю і однократний розгляд їх відповідальним працівником. Як показує сучасна практика, в більшості випадків немає потреби, щоб керівник спочатку читав лист-запит, а потім підписував відповідь. Доцільно цей запит одразу ж направляти виконавцю, який вивчає його, а потім знайомить керівника з листом і підготовленою відповіддю.

Підвищення рівня культури роботи з документами і поліпшення оперативності управління можна досягти шляхом вдосконалення організації праці управлінців, розширення кола питань, що вирішуються ними завдяки впровадженню комп'ютерного способу обліку і оперативного пошуку документної інформації.

3. ***Принцип паралельності***. На підприємствах може використовуватися послідовна і паралельна організаційні форми опрацювання документів. Суть паралельної системи полягає втому, що потрібно готувати кілька копій документа, які дають змогу одночасно розпочати роботу над ним кільком відділам або виконавцям. У послідовній системі опрацьовується тільки один примірник документа і різні виконавці працюють з ним по черзі, що може призвести до затягування строків його виконання внаслідок затримання на певних стадіях обробки.

Щоб впоратись із швидко зростаючим обсягом управлінських операцій, потрібно підвищувати насамперед технічну оснащеність управлінської праці через її комп'ютеризацію та впровадження передових засобів оргтехніки. А оскільки будь-який об'єкт управління діє одночасно в кількох функціональних системах, кожна з яких має потребу в інформації про стан справ на об'єкті, і забезпечує її своєю інформацією (вказівки, розпорядження, інструкції, рекомендації тощо), доцільність роботи з основними групами і видами документів в установі треба регламентувати за допомогою конкретних схем їх обробки і руху.

Культура документообігу має передбачати забезпечення кожного підрозділу достовірною документною інформацією в заданий термін та її необхідне опрацювання, а досконала організація роботи з документацією — забезпечувати створення відповідних обґрунтованих схем документно-інформаційних зв'язків і усувати стихійне формування структури інформаційних потоків в установі [6, 81-82].

Список використаних джерел

1. Беспянська Г. Діловодство: Навч. посіб. для дистанц. навч. / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». — К. : Університет «Україна», 2007. – 418с. 2. Бибик С. Ділові документи та правові папери: Листи, протоколи, заяви, договори угоди / Світлана Бибик, Галина Сюта. – Х.: Фоліо, 2005. – 491 с. 3. Блощинська В. Сучасне діловодство: Навчальний посібник/ Віолетта Блощинська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 319 с. 4. Гончарова Н. Документаційне забезпечення менеджменту: Навчальний посібник/ Наталія Гончарова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 259 с. 5. Діденко А. Сучасне діловодство / Анатолій Діденко. – К.: Либідь, 2004. – 383 с. 6. Комова М. Діловодство: Навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів / Марія Комова. – Львів: Тріада плюс, 2006. – 217 с. 7. Погребна Л. Діловодство, яким воно повинно бути. – 2-е вид., переробл. і доп. – Х.: Фактор, 2008. – 416 с. 8. Савчин Т. Мо-

ва і ділове спілкування: норми, етикет, діловодство: Навч.-метод. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Тернопільський держ. технічний ун-т ім. І.Пулюя. – Т. : Видавництво ТДПУ, 2002. – 264с.

К. С. Корнійчук

ПЕРЕШКОДИ ВПРОВАДЖЕННЮ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Однією з головних функцій менеджменту є прийняття управлінських рішень. При цьому вихідні дані для прийняття рішень, необхідна інформація і самі рішення представляються у вигляді службових документів. Тож закономірною є потреба підприємств в ефективній організації системи документообігу. Вона передбачає створення умов, які забезпечують зберігання необхідної документованої інформації, її швидкий пошук, оперативність переміщення, а також забезпечення умов для всіх видів робіт з документами з моменту складання чи отримання до знищення або ж передавання в архів. Всі ці процеси становлять єдиний технологічний цикл і є важливим організаційним чинником управлінської діяльності [1, с. 324;2, с. 8].

Питання впровадження систем електронного документообігу (далі – СЕД) почали підійматись порівняно нещодавно з розвитком міжнародних економічних зв’язків та умов господарювання. Серед останніх досліджень та публікацій з питань розвитку СЕД, електронної звітності в органах державної влади та комерційних структурах варто відмітити правці таких науковців як Г. Асєєв, О. Ганжела, І. Жукова, О. Калачиков, С. Лимар, І. Ольшанський, А. Порятуй, Д. Птіцин, Д. Сахарук, М. Слободнянюк, Л. Філліпова, О. Целуйко, О. Шпирка, О. Матвієнко, М. Цивін, С. Дубова та багатьох ін.

Попри існування ґрунтовних наукових розробок, практика впровадження СЕД на підприємстві стикається з багатьма труднощами. Так, За даними дослідження aiim.org найпоширенішими причинами невдалого впровадження СЕД є: а) недооцінений вплив на бізнес-процеси і організаційну структуру; б) неефективне навчання користувачів; в) нереалізований проект через внутрішню політику; г) відсутні впроваджені адекватні управлінські процеси. В цілому ж, ефективність проектів із впровадження СЕД становить 34% [3, с. 184].

Розглянемо ці причини детальніше. Характерною особливістю СЕД необхідність її комплексного впровадження – на всіх робочих місцях, пов'язаних зі створенням, редагуванням і зберіганням інформації, в інакшому випадку ефективність від її використання буде мінімальною. Однією з головних внутрішніх перешкоди цьому може стати консерватизм персоналу, зумовлений не тільки небажанням навчатися й перенавчатися, а також, можливо, низькою освіченістю.

Наступною проблемою впровадження може виступити фактор керівництва. Тут можливі різні варіанти наслідків, які будуть залежати від наявності чи відсутності волі керівника. Спротив нововведенням серед менеджменту та адміністративного персоналу зумовлюється побоюванням наслідків впровадження такої системи, яка їх роботу, не залежно від посади, робить прозорою. Іноді керівники не мають бажання безпосередньо працювати з комп'ютером, переглядати й редагувати документи, а воліють мати справу з живими людьми, а не з документами, у зміст яких необхідно вчитуватись.

Наступною проблемою при впровадженні СЕД є постійні структурні зміни в організації, що спричинюють слабку формалізацію бізнес-процесів. Наявність таких рухів в середині організації може призупинити чи відкласти впровадження СЕД. Адже передача масивів інформації на папері з одного підрозділу в інший дуже часто супроводжується втратою інформації, що є неминучим наслідком при будь-яких структурних і кадрових перестановках.

Також серйозною перешкодою є відсутність чи неефективна організація паперового документообігу в установі. Чим більший масштаб організації з відсутністю

формалізованого документообігу, тим більше в ній постійно виникає проблем, джерелом яких є саме відсутність формалізованої схеми ведення справ.

Ще однієї проблемою є необхідність забезпечення юридичної сили електронних документів. Електронні документи, які мають правові наслідки, можна супроводжувати паперовими копіями з «реальним підписом» та «мокрою печаттю». Головне розуміти, що метою СЕД є не викорінювання паперових документів, а створення ефективного середовища керування й функціонування організації. Роздруковувати необхідно буде тільки кінцеві продукти роботи, повністю підготовлені паперові документи й тільки в одній копії, а це дозволить істотно знизити обсяг паперових документів.

З технологічної точки зору система електронного документообігу є інтеграційною системою, яка охоплює діловодство і підготовку документів і поєднує їх із зовнішнім середовищем електронного обміну. Тому ще одним питанням, пов'язаним із запровадженням системи документообігу є організація взаємодії із зовнішнім середовищем. Особливо це стосується обміну документами з паралельними структурами в асоційованих організаціях або відомствах, з якими йде постійне тісне співробітництво [4].

Висновки. У процесі впровадження системи електронного документообігу не варто забувати навіть про ризики, які мають незначний вплив. Їх усунення або зменшенню впливу чи ймовірності виникнення дає змогу виконати проект вчасно, в рамках початкового бюджету та з досягненням максимального ефекту та ефективності від упровадження.

Список використаних джерел

1. Беспянська Г. В. Діловодство : навч. посіб. для дистанційного навчання / Г. В. Беспянська. – К. : Вид-во ун-ту «Україна», 2007. – 469 с. 2. Діловодство та архівна справа. Терміни та визначення : ДСТУ 2732:2004 / розроб. : О. Загорецька, Л. Драгомірова, Л. Кузнєцова та ін. – на зміну ДСТУ 2732-94. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 32 с. 3. Кіщенко О.В. Аналіз переваг і ризиків, які виникають у процесі впровадження систем електронного документообігу // Моделювання та інформаційні системи в економіці. – 2013. – №88. – С. 182-192. 4. Кудрицька Ж.В. Проблеми ефективності реалізації електронного документообігу [Електронний ресурс] // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2011. – №5. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=287 (15.04.2016). – Назва з екрану.

А. К. Мартинюк

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ДИРИГЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА ПЕРЕВЕРЗЄВА

Духовне життя української спільноти на перетині XX – XXI століть позначене винятковою змістовною наповненістю усіх його сфер, яка віддзеркалює пошуки подальших векторів розвитку країни. Одним із найвищих надбань нашого народу в царині духовності є музична культура. Упродовж багатьох століть і тепер вона розкриває неосяжний світ буття нації і утверджує ідеали гуманізму, добра і злагоди в суспільстві.

Визначальною культурною традицією для українців є хорове мистецтво, передусім тому , що воно є органічним елементом світоглядних уявлень людей та виявляє домінантні риси ментальності нашого народу. Важливим методологічним підґрунтям розвитку хорової культури у XX столітті стала музично – виконавська, фольклористична, педагогічна та наукова діяльність Миколи Лисенка і його послідовників. Вона сприяла формуванню самобутньої диригентсько – хорової школи як яскравого феномену національної музичної культури.

Надзвичайно важливою проблемою по сьогодні лишається наукове вивчення питань виконавської хорової естетики, аналіз хорової музики різних історичних періодів, стильових напрямків та окремих композиторів, спостереження над ево-

люцією хорових жанрів та прогнозування перспектив їх подальшого розвитку, осмислення творчого досвіду найбільш відомих хорових колективів та їх диригентів, дослідження проблем виконавської інтерпретації тощо.

Вказані напрямки українського музикознавства були започатковані і плідно розвинені у наукових дослідженнях вітчизняних музикознавців, хорових диригентів і педагогів М.О.Грінченка, А.В.Ольховського, Д.М.Ревуцького, П.О.Козицького, О.Я.Шреєр – Ткаченко, Н.О.Горюхіної , Н.О.Герасимової –Персидської, Л.П.Корній, Л.О.Пархоменко, Н.І.Королюк, В.Ф.Іванова, І.І.Гулеско, І.А.Котляревського, І.Ф.Ляшенка, А.П.Лащенка, А.К.Терещенко, С.С.Павлишин, В.І. Рожка, Т.В.Мартинюк та ін.

Метою цієї наукової розвідки є розкриття культурного універсалізму подвижницької праці Олександра Переверзєва на теренах хорового мистецтва Дніпропетровщини.

У відповідності з метою нами визначені наступні завдання: простежити витоки і джерела формування художнього світогляду і яскравої творчої індивідуальності Олександра Переверзєва; виявити змістовну наповненість багатолітньої мистецької співпраці визначного диригента з хоровими капелами Дніпропетровського державного університету; окреслити культурницьку місію музично-виконавської школи визначного майстра хорового співу в духовному житті Наддніпрянщини наприкінці ХХ – початку ХХІ століть.

Олександр Володимирович Переверзєв народився 25 березня 1951 року в місті Дніпропетровську у сім’ї службовців. Непересічні музичні здібності майбутнього хорового диригента виявились у ранньому дитинстві. Вагому роль у розвитку його художнього обдарування відіграли батьки Володимир Матвійович і Зоя Йосипівна, а також бабуся Домнікія Гуріївна. У Дніпропетровському музичному училищі юнак опановував мистецтво диригування у відомого майстра хорового співу А.М.Кулагіна. Грунтовна музична підготовка, отримана Олександром Переверзєвим у Харківській державній академії культури і Харківському державному інституті мистецтв імені І.П.Котляревського, навчання у видатних диригентів, педагогів і вчених, таких як професори І.І.Гулеско, В.С.Палкін, Ю.І.Кулик, доцент Є.І.Кучерова отримало віддзеркалення в художньому світогляді диригента та його подальшій праці на теренах хорового мистецтва і педагогіки.

Олександр Переверзєв – людина великого таланту і культури. Його вирізняють широта гуманітарного світогляду; багатогранність художнього обдарування, яке розкривається перш за все в мистецтві диригування і співу; енциклопедична обізнаність не лише в музичному, а й інших видах мистецтв і літературі; тонке відчуття музики, що отримує відбиток в довершених виконавських інтерпретаціях творів.

Диригент є автором низки музичних творів, які увійшли до репертуару не тільки аматорських, а й професійних художніх колективів. Його музика є глибокою за своїм змістом і розмаїтою щодо музичної стилістики. Це такі хорові твори як «Сонет Шекспіра», «Присвята вчителю» на вірші Лесі Степовички; «Триптих», «Незламна калина» на вірші Юрія Кобиця; «Материнське прохання» на вірші Василя Симоненка; «Мова золота» на вірші Андрія Малишка і інші.

Яскравою сторінкою в історії музичної культури Наддніпрянщини останньої чверті ХХ-початку ХХІ століття стала надзвичайно плідна творча діяльність Олександра Переверзєва з хоровими колективами Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара «Юність» і «Струни серця». Основне ядро цих колективів склали студенти,викладачі та співробітники університету. Ці художні осередки об`єднали найкращих представників освітянської,наукової та мистецької еліти міста. У свій час в художньому колективі «Струни серця» співали видатні вчені – професор А.М.Поповський, доценти А.І. Нагорний, Н.В. Левун, поетеса Леся Степовичка та ін.

Становлення самобутнього виконавського стилю цих колективів відбувалося в процесі інтерпретації національної та європейської хорової класики; хорових композицій, створених у XX – на початку XXI століть; перлин народної пісенно-хорової спадщини. Надзвичайно близькою світовідчуттю диригента є духовна хорова музика. Глибоке осягнення жанрової своєрідності, інтонаційної семантики та музичного стилю творів завжди стає у диригента джерелом надзвичайно яскравої та всеохоплюючої виконавської інтерпретації.

Виконавський стиль хорових колективів під керівництвом О.В.Переверзєва формувався в процесі тісної співпраці з відомими представниками музичного мистецтва міста. Яскравою культурною подією стало виконання в Будинку органної і камерної музики відомого твору Джуліо Каччіні «Ave Maria», здійснене камерними хорами «Юність» і «Струни серця», співачкою Галиною Кузяєвою, органістом Володимиром Самохваловим та трубачем – солістом Валентином Ігнатенком під мистецьким керуванням Олександра Переверзєва.

Виконавська стилістика в окремих випадках збагачується елементами театральної дії. Атмосферу одного з таких виступів відтворює професор Анатолій Поповський. На сцені в тремтливому відблиску свічок ледь-ледь проступають обличчя співаків. Так незвичайно починається «Miserere» Антоніо Лотті. Цей твір був спеціально написаний для Сікстинської капели і виконується при свічках, які поступово згасають. Це справляє незабутнє враження – хору вдається поєднати стихію вогню і стихію музики. Здається, ніби співають свічки, і в кожному звуці б'ється язичок полум'я. Гасне остання свічка, і з нею гасне останній звук.../3/.

В 1995 році хор «Струни серця» виступив на літературному вечорі з нагоди презентації поетичної збірки «Означення волі» Івана Сокульського. Цей талановитий поет, «Лицар духу» (за визначенням його товариша по мордовських таборах художника Панаса Заливахи) поклав життя за те, аби наблизити Україні свободу. На вечорі лунали вірші поета та присвячені йому твори Віталія Старченка та Лесі Степовички. Виступив професор Дніпропетровського державного університету Анатолій Поповський, який пам'ятав поета ще студентом. На вечорі звучала класична музика. А коли хор «Струни серця» виконав «Отче наш» Миколи Леонтовича, усі встали, бо тут зійшлися і любов, і повага, і пам'ять про людину, яка знову прийшла до сучасників, тільки вже своєю книжкою, своїм пекучим, незабутнім словом. /3. С.5/.

Хорові колективи під керуванням О.В. Переверзєва тісно співпрацюють з чоловічою хоровою капелою Національного університету «Львівська політехніка» «Орфей», з хором викладачів Львівського музичного училища імені Станіслава Людкевича та хоровою капелою «Боян». Про плідність цієї співпраці свідчать неодноразові виступи цих відомих колективів на Всеукраїнському фестивалі духовних піснеспівів «Від Різдва до Різдва» в м. Дніпропетровську. Визначні представники культурної спільноти Галичини високо оцінюють різнобічну творчу діяльність Олександра Переверзєва, художній рівень керованих ним колективів, а також відданість соборній ідеї співпраці митців Сходу і Заходу України.

Багатогранна діяльність митця з хоровими капелами Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, неповторний виконавський стиль і висока майстерність цих колективів сприяли виникненню в цьому регіоні нашої країни самобутньої хорової школи.

Культуротворча місія багатолітньої подвижницької праці Олександра Переверзєва на теренах хорового мистецтва і педагогіки всебічно розкривається в утвердженні ідеалів добра і злагоди в суспільстві. Художній світогляд і музично-виконавська естетика диригента мають великий вплив на формування національної самосвідомості і духовного світу співвітчизників.

Список використаних джерел

1.Бурбан М.І. Українські хори та диригенти / Михайло Бурбан. – Дрогобич: Посвіт, 2007.–672 с.

2.Дніпропетровська консерваторія ім. М.Глінки (1898-2008) [нариси] / під аг. Ред.. Т.Медведнікової. Д.: АРТ-ПРЕС, 2008. – 208 с. 3. Поповський А. Заслужена відзнака: Людина на тлі творчості/ Анатолій Поповський // Бористен. – Дніпропетровськ, 1994. –№5.– С.3-6.

Ю. Д. Мусієнко

ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ДІЛОВОДСТВА В РЕЛІГІЙНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Релігійні організації, або церковні інститути, являють собою систему установ і форм діяльності, покликаних регламентувати, контролювати і певним чином регулювати поведінку віруючих даної конфесії, а також задовольняти їхні релігійні потреби [2]. Перелік видів духовної діяльності релігійних громад включає: здійснення богослужінь та обрядів, вироблення та розповсюдження систематизованого віровчення, задоволення благодійних та місіонерських потреб суспільства, виховна діяльність. Релігійні установи є недержавними та некомерційними організаціями, що не мають на меті отримання прибутку, проте вони не виключені із правового поля Українського законодавства, оскільки є невід'ємною та значущою частиною суспільного життя держави. Це свідчить про необхідність документування всіх етапів діяльності установ даного профілю. Релігійні осередки України предметною областю системи документаційного забезпечення. Функціонування релігійних організацій породжує створення крупних масивів документації, а це в свою чергу вимагає належної організації документообігу, що дозволить забезпечити збереженість та структуризацію документації та її чітке упорядкування, оформлення, обробку, поточне використання, пошук та збереження. Історія виникнення документів духовних закладів починається зі створення княжих уставів, що на той час регламентували правове становище в церкві та державі, діяльність церковних судів. Одними із перших документів релігійних громад були актові книги, згодом метричні книги. На цьому етапі виникає потреба у системності організації роботи з документами, тобто: створення офіційних текстів, розповсюдження, збереження. Із цим пов'язана поява церковнопарафіяльного діловодства, що була направлена на його уніфікацію. На сьогодні ведення діловодства – одне з ключових завдань установ будь-якої форми власності. Питанню підготовки фахівців з діловодства в сучасних релігійних установах України недостатньо приділено уваги на сторінках наукових публікаціях.

Діяльність духовенства у сфері діловодства регламентується системою органів церковного управління. На сьогоднішній день не існує єдиної уніфікованої системи ведення діловодства в православних релігійних організаціях України. Варто зазначити, що церква надає цьому питанню важливу роль і здійснює заходи направлені на вдосконалення системи діловодства. Одним із таких заходів є інформаційний курс для священників Київської єпархії, де розглядалися питання роботи парафіяльної канцелярії та ведення парафіяльного діловодства. Незважаючи на те, що єдиного документу по веденню документації в церкві не прийнято у всіх релігійних установах є священнослужитель, який по сумісництву обіймає посаду діловода. Священнослужитель, що не має системної документознавчої освіти не може забезпечити належне функціонування процесу документаційного забезпечення організації. Релігійні навчальні заклади не проводять підготовку фахівців з діловодства. В Україні функціонують вищі навчальні заклади, що випускають спеціалістів даного профілю, такі як Харківська державна академія культури, Київський національний університет культури і мистецтв, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв та інші. В основі навчальної бази українських профільних ВНЗ з документознавства лежать закони України, державні стандарти та інструкції з діловодства, але дані навчальні заклади не можуть в повному обсязі забезпечити достатній рівень підготовки професіонала «релігійного діловода», проте, можуть надати базові знання для подальшого накопичення та опрацювання в релігійній

установі. В подальшому існує необхідність застосування детальної схеми класифікації релігійних документів [1], розробки понятійного апарату та типової інструкції з діловодства для релігійних організацій. Варто зазначити, що провівши аналіз вибірки релігійних документів виявлено, що релігійні документи мають досить високий рівень стандартизації, чітку структуру та правила оформлення. В основі релігійних документів покладені більшість реквізитів зазначених у державному стандарті України ДСТУ 4163-2003 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів», дотримані формати паперу, службові береги, вимоги до робочої площі. Таким чином, для того щоб забезпечити професійну підготовку фахівців з діловодства для релігійних установ України необхідно на основі навчальної програми з документознавства профільних ВНЗ, схеми класифікації релігійних документів, понятійного апарату та типової інструкції з діловодства для релігійних установ створити навчальну програму, що забезпечить усі вимоги для підготовки висококваліфікованого професіонала з діловодства в релігійній організації.

Список використаних джерел

1. Мусієнко Ю. Д. Питання документаційного забезпечення релігійних організацій України // Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства: зб. матеріалів міжнар. наук.-прак. конф. / Маріуп. держ. ун-т (04 лист. 2015 р.) - Маріуполь: МДУ, 2015. – С. 95. 2. Релігієзнавство : підруч. [для студ. юридичних спец. вищ. навч. закл.] / В. Д. Титов, С. В. Качурова, О. В. Барабаш ; за ред. В. Д. Титова. — Харків: Право, 2008. - 270 с.

Н. О. Урсу

ЕКЛЕЗІОЛОГІЧНА АРХІТЕКТУРА ОРДЕНУ ДОМІНІКАНЦІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЧЕНИХ

Значну роль в архітектонічній організації храмів відіграє змістове начало, метафоричні підвалини, що наближають релігійну побудову до духовного розуміння церкви (еклезії) і закладаються у процесі зведення сакральних споруд. Першу спробу синтетичного охоплення еклезіологічної метафорики мистецтва домініканців здійснив польський дослідник В. Лущкевич [12], висуваючи питання відмінності архітектури орденів: цистерціанської, домініканської, францисканської в XIII ст. Ґрунтовністю вирізняються дисертаційні публікації польського науковця В. Жили, присвячені аналізу архітектури і мистецького опорядження внутрішнього простору таких домініканських костелів, як Тернопільський (1917 р.) та Львівський (1923 р.) [20], Підкаменецький (1888) тощо. Розвідки З. Голубєвової торкаються питань домініканського зодчества XIII ст. [8]. У низці сучасних зарубіжних дослідників можна виділити пошуки польського вченого, професора Є. Ковальчика, який у серії наукових збірників «Мистецтво східного пограниччя» видав кілька статей, присвячених пізньобароковим релігійним спорудам в Україні, серед яких зустрічалися домініканські костели і кляштори [10]. Професор Я. Островський [14] розглядав мистецький спадок домініканського чину в Польщі, а також у низці мистецтвознавчих публікацій торкався художнього доробку ченців на східних землях. Колективна монографія, що представляє двадцять дві римо-католицькі пам’ятки сакрального мистецтва Львова XIX і XX століть, об’єднує окремі статті, написані за участю вчених Я. Островського, П. Красного, А. Бетлея.

Наукові пошуки польського дослідника П. Красного [11] містять детальний професійний архітектурно-мистецтвознавчий розгляд. Вчений М. Шима опублікував результати кількарічної наукової праці над раннім зодчеством домініканців. Слід віддати належне публікаціям Є. Петруса, присвяченим домініканським костелам Галичини, в Самборі та Жовкві (ченців та черниць) [15]. Дослідник творчої спадщини архітектора-ченця П.Гіжицького SJ, професор А. Бетлей, фахово різнобічно і глибоко проаналізував проектні та реалізовані в матеріалі споруди

зодчого, зведені переважно для ордену єзуїтів, але, як виняток, і для домініканців також [7].

Розвідки Т. Заухи присвячені різнобічним сферам історії та існування Перемишлянського по-домініканського костелу ченців-обсервантів та костелу ченців в Єзуполі [19]. Привертають увагу розвідки ансамблю домініканців в Любарі на фоні вибраних осьових монастирських структур епохи бароко К. Гутмейєра [9].

Українські вчені відзначились рядом статей і дисертацією О. Горбик, що висвітлюють стильові особливості архітектури провінційного католицького барокового храму на Київщині й Волині [1]. Храмам Волині присвячена публікація О. Годованюк. Автор цієї статті за останні роки видала монографію й близько п'ятдесяти публікацій у фахових збірниках та інших виданнях, в Україні й за кордоном, що презентують з різних боків мистецький доробок ордену на Поділлі, Волині, Київщині, Галичині [4].

У сфері історичних досліджень варто згадати монографію «Russia Florida rosis et liliis», написану історіографом ордену С. Окольським та видану у Львові 1646 р. [13]. Польські дослідники С. Баронч [6] та Волиняк (Я. М. Гіжицький) наприкінці XIX і початку XX століть розглядають історичні коріння екзистенції монахів-домініканців на територіях Руської провінції. С. Баронч у власних виданнях розглядає окремі осередки ченців, як, наприклад, історію монастиря у Підкамені.

Я. М. Гіжицький у Кракові 1923 р. публікує фундаментальну працю, присвячену опису домініканських кляшторів Руської провінції [18]. Невисвітлену гілку ордену – обсервантів, що складали окрему провінцію св. Людвіка Бертранда, вивчає польський дослідник Я. Крупський. Значної уваги заслуговують вчені-домініканці, серед яких науковою глибиною й достовірністю характеризуються дослідження колишнього керівника архіву ченців у Кракові, настоятеля монастиря Варшавських домініканців, Я. А. Спежа ОР [17].

Серед сучасних розвідок привертають увагу наукові публікації історичного характеру А. Мащакевич, М. Чорного, О. Козубської, Н.О. Сінкевич. Загальні принципи символізму традиційного мистецтва, характерні методи й особливості сакрального художнього доробку віруючих різних конфесій аналізують у своїх працях англійський дослідник історії й філософії культури Т. Буркхардт та французький вчений Р. Гуенон. Розгляд символіки таких компонентів, як ікони та іконостас, що входили невід'ємною складовою у формування інтер'єрного простору церков, здійснює представник діаспори, доктор богослов'я Я. Креховецький. Вітчизняні вчені М. Яців [5] та Ю. Криворучко досліджують відповідно відображення богословської сутності світла в архітектурі української церкви та тенденції розвитку сучасного сакрального зодчества в Україні. Надзвичайно цікаві розвідки семантичного трактування сакрального простору храмових забудов ченців крізь призму впровадження постулатів Нової Церкви можна знайти у працях польського науковця Щ. Скібінського [16].

Значний діапазон матеріалів, зібраний істориками архітектури і вченими у сфері збереження відомостей про видатні пам'ятки архітектури в Україні концентрується в Ілюстрованому довіднику пам'яток містобудування і архітектури Української СРСР, що знаходяться під охороною держави [2]. О. Пламеницька розглядає зодчество і церкви різних конфесій, у тому числі і домініканців, у системі міської забудови Кам'янця-Подільського [3].

Як видно з розглянутих джерел, проблема дослідження еклезіологічного коріння архітектури домініканського ордена актуальна тому, що дотепер знаходиться практично поза увагою сучасних українських мистецтвознавців. Більшість авторів торкалася загальних історичних проблем, оминаючи питання мистецького спрямування і еклезіологічних інспірацій. Тому наступні дослідження у цій галузі присвячуватимуться окремим питанням еклезіологічної метафорики в інтер'єрі та екстер'єрі домініканських церков на землях України.

Список використаних джерел

1. Горбик О. Київський домініканський костел XVII ст.: пошук аутентичності / О. Горбик // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – К.: КНУБА, 1993. – Вип.6. – С. 26-30. 2. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР : иллюстр. справочник-каталог : Т. 1 – 4. – К. : Будівельник, 1983-1986. 3. Пламеницька О.А. Християнські святині Кам'янця на Поділлі / О.А. Пламеницька. – К.: Техніка, 2001. – 301 с. 4. Урсу Н.О. Мистецька спадщина домініканського ордену XVII-XIX ст. на території України : монографія / Н.О. Урсу. – Кам'янець-Подільський: ПП Д.Г. Зволейко, 2007. – 368 с. – Бібліогр.: с. 333-367. 5. Яців М. Відображення богословської сутності світла в архітектурі української церкви / М. Яців // Історія релігій в Україні : праці XIII-ї міжнар. наук. конф. – Львів, 2003. – Т. 2. – С. 609-615. 6. Barącz S. Rys dziejów zakonu kaznodziejkiego w Polsce / S. Barącz. – Lwów, 1861 : T. 1-2. 7. Betlej A. Paweł Giżycki SJ architekt polski XVIII wieku / A. Betlej. – Kraków : SOCIETAS VISTULANA, 2003. – 400 s. – Bibliogr. : s. 365-391. 8. Golubiewowa Z. Architektura dominikańska XIII wieku w Polsce. Stan badań, zagadnienia i potrzeby / Z. Golubiewowa // Nasza przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce / pod red. Ks. A. Schletza C.M. – Kraków, 1973. – S. 193-212. 9. Guttmejer K. Zespół Dominikanów w Lubarze na tle wybranych osiowych założeń klasztornych epoki baroku / K. Guttmejer // Artyści włoscy w Polsce. XV-XVIII wiek. – Warszawa : Wydawnictwo DIG, 2004. – S. 444–484. 10. Kowalczyk J. Kierunki w późnobarokowej architekturze sakralnej na Wołyniu /J. Kowalczyk //Sztuka kresów wschodnich.– Kraków, 1994. – S. 7-16. 11. Krasny P. Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja i św. Zofii oraz klasztor O.O. Dominikanów w Tyśmienicy / P. Krasny // Kościoły i klasztory dawnego Województwa Ruskiego. – Kraków, 2006. – T. 14. – S. 449-462. 12. Łuszczkiewicz W. Architekci zakonni XIII wieku w Polsce i pozostałe ich prace / W. Łuszczkiewicz // Rocznik Zarządu Akad. Umiej. w Krakowie. – Kraków, 1889. – S. 103-130. 13. Okolski S. Russia Florida Rosis et Liliis / S.Okolski. – Leopoli,1646. Ostrowski J. K. Inwentarz Kościoła i klasztoru Dominikanów w Jaworowie z r. 1708 / J.K. Ostrowski // Kościoły i klasztory dawnego Województwa Ruskiego. – Kraków, 1995. – T. 3. – S. 91-95. 14. Petrus J.T. Dawny Kościół p.w. św. Katarzyny i klasztor OO. Dominikanów w Samborze / J.T. Petrus // Kościoły i klasztory dawnego Województwa Ruskiego. – Kraków, 1997. – T. 5. – S. 215-223. 15. Skibiński S. Architektura zakonów żebrzących jako urzeczywistnienie idei Nowego Kościoła. / S. Skibiński //Nasi Dominikanie.– Poznań, 2004.– S. 20-29. 16. Spież J. A. OP. Dominikanie w Kamieńcu Podolskim / J. A. Spież OP // Pasterz i twierdza. – Kraków – Kamieniec Podolski, 2001. – S. 249-273. 17. Wołyniak (M. J. Giżycki). Wykaz klasztorów Dominikańskich prowincji Ruskiej / (M. J. Giżycki) Wołyniak. – Kraków, 1923. – T. 2. – 278 s. 18. Zaucha T. Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najśw. Panny Marii i klasztor OO. Dominikanów w Jezupolu / T. Zaucha // Kościoły i klasztory dawnego Województwa Ruskiego. – Kraków, 2006. – T. 14. – S. 97-119 : il.19. Żyła W. ks. Kościół OO. Dominikanów we Lwowie / ks. W. Żyła. – Lwów, 1923. – 69 s.

Б. А. Пилипушко

ПОДОЛАННЯ ВИБІРКОВОСТІ У ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ ДОБИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Одними з найбільш актуальних проблем сучасного мистецтва, що потребує філософського переосмислення є питання, породжені рефлесіями стосовно актуальних функій мистецтва, теперішньої ролі художника, як креатора сучасної культури, особливостями взаємовідносин митця із державою та суспільством, як у сучасному так і в історичному контексті.

Значна частина культурної спадщини радянського періоду життя нашої країни досі потребує міждисциплінарного наукового аналізу та суспільної уваги. Отримавши у спадщину більш ніж сім десятків років тоталітарної історії сучасна Україна зіткнулася із когнітивним диссонансом, вирішення якого було відкладено «до грецьких календ». Через інертне використання радянської моделі упередженого аналізу творів мистецтва та їх авторів із поля уваги дослідників та поціновувачів інколи зникає значний пласт культури, який не відповідав вимогам як радянської ідеології так і не знаходить дотичності із запитами світоглядних орієнтирів сучасної України.

Безумовно, цілий масив національної культури радянського періоду потребував як реабілітації, вивчення та уваги, так і залучення результатів творчого шляху митців у широкий освітній обіг. Представники «розстріляного відродження» нині викликають захоплення та повагу не тільки українських, але і світових поціновувачів та науковців. Життєвий шлях таких українських поетів як Василь Стус є

прикладом відданості власним принципам і установам, а його вірші знаходять не лише свого читача, але й надихають ілюстраторів, музикантів, спонукають видавців до нових перевидань, отримують нове життя у театральних інтерпретаціях. Українські митці - дисиденти, як, наприклад, Ліна Костенко, перетворилися моральних авторитетів суспільства.

Проте, перелік яскраво виражених національно-орієнтованих персоналій не є вичерпним в історії неофіційного мистецтва радянської України. Були й ті, чия творча незгода із невігласном та несправедливістю стосувалася інших рівнів людського буття ніж політика, соціальний устрій та національно-визвольна ідея. Обраний шлях не має позбавляти їх актуальності в сучасому світі, адже онтологічні пошуки, які стосуються свободи, справедливості та збереження індивідуальності мають безпосереднє відношення до будь якої сфери суспільних відносин та існують поза часом.

Яскравим є приклад творчого шляху львівського графіка Олександра Аксініна, який, не будучи дисидентом, став одним з найбільш яскравих представників неофіційної культури Львова 1970-80 х. років. Не зважаючи на повну незатребованість та ігнорування зі сторони держави, він був відданий власним творчим принципам. Аксінін, безперечно, значний та послідовний митець [1]. Феномен його графіки викликає подив і захоплення в Європі, але для українського поціновувача мистецтва його ім`я і досі частіше залишається загадкою.

Відносини художника із оточуючою дійсністю інколи характеризують антонімічною парадигмальністю. Стереотипність даних уявлень перетворила термін «художника» на кліше. Згідно першій його складовій, художник є носієм високих ідеалів, взірцем свободомислення, а тому, зобов`язаний виказувати вголос власний протест у несправедливій ситуації. Другою складовою даного стереотипу є призирливе ставлення художника до матеріальної сторони буття і його неспроможність миритися з несправедливістю навколишнього світа. Все це призводить призводить до повної непристосованості митця до реальності, що, у свою чергу, вводить його у безпросвітні злидні. Таким чином, семантика кліше «художик» має два діаметрально-протилежних значення, які цілком комфортно уживаються у колективній свідомості: від носія ідеалів та совісті суспільства до неспроможного адаптуватися у реальному житті жебрака.

Етимологія цієї парадигми знаходить своє коріння задовго до встановлення радянського тоталітаризму. Проте, саме в цей період, панівна ідеологія стала головним стовбуром суспільної консолідації, де будь яке її заперечення тягнуло за собою незворотнє покарання. У період існування радянської держави офіційна роль художника у суспільстві, визначення його функцій та оцінка його діяльності була пов`язана зі ступіню його співдії та сприяння. Художник міг зватися рухомою силою революції та глашатаєм народу, тим ни менш, мовою сучасності, він більше заслуговував на звання кваліфікованого піарщика. Натомість, у разі заперечення та несприйняття покладених на художника функцій, його чекало ігнорування, забуття, чи репресії. Таким чином, шлях від носія високих ідей до забутого жебрака чи в`язня був дуже коротким. Що у свою чергу викарбувалося у гнучкому сприйнятті ролі художника тоталітарним суспільством.

Доки природа протистояння носія вільної думки та деспотичної структури є предметом зацікавленості поокремих науковців, або знаходиться тільки в ідеологічній площині, трагічні сторінки історії можуть повторитися у нових інтерпретаціях. І без необхідної ерудованості суспільства та належної інформативної бази їх буде важко розпізнати і попередити.

Список використаних джерел

1. Клех І. Инцидент с классиком. Аксинин как культурный враг, Новий літературний огляд //Бібліотека журналу «Соло», 1998.

М. Г. Мурашкин

РОЛЬ СУБЪЕКТИВНОГО ФАКТОРА В ЯВЛЕНИЯХ МИСТИЧЕСКОЙ И ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ

Субъективный фактор в явлениях мистической и художественной культуры можно проследить рассматривая самодовлеющие состояния в процессе творчества. Самодовлеющие состояния как «Высшее», «Божественное» случаются в трансе определённого вида, что в философии значится как трансцендентальное, трансцендентное, трансгрессивное. Эти самодовлеющие состояния хорошо передаёт музыка. Здесь музыка до конца проявляется, когда служит духовным автопортретом своего создателя (А. Сохор), когда передаёт состояние автора, передаёт состояние самого сочинителя музыки. Одна из функций музыки – это передача психологических состояний (Г.Г. Коломиец). Передавать психические состояния человека способно всякое искусство. А лирика вообще становится всё изощрённее в передаче противоречивых и единичных психических состояний (Лидия Гинзбург).

Из всех видов и жанров искусств особенно ясно передаёт психические состояния человека лирика, лирика в литературе, лирика в музыке. Она выражает духовный автопортрет своего создателя (А. Сохор), выражает те состояния души, которые переживает сочинитель лирического произведения, выражает состояния автобиографичные, реально имеющие место в психической жизни человека.

В психической жизни человека имеют место и трансовые состояния. В научных отчётах говорится о творчестве в трансподобном состоянии (Б.М.Теплов). То есть в процессе творчества человек испытывает особые состояния своей психики и тут же в своём творческом акте пытается передать эти необычные, неповседневные состояния. При передаче он имеет отклик у слушателя, у зрителя. Г.В.Ф. Гегель отмечал, что поэт стремится пробудить и сохранить у слушателя то же состояние души, что и у поэта (Г.В.Ф. Гегель). То есть человек, переживая в творческом трансе особые состояния сознания, фиксирует их в своих произведениях искусства. Зритель и слушатель, воспринимая эти произведения искусств, испытывают подобные состояния. Такие произведения искусств называют психоделическими, делая некие обобщения. Психоделическое искусство создаётся, и воспринимается, при изменённых состояниях сознания художника, либо описывает наркотические эффекты (Н.Б. Маньковская). То есть психоделическое искусство объединило всё, что связано с изменёнными состояниями сознания. Это и естественные состояния, то есть творчество в трансподобных состояниях, состояния вдохновения, состояния мистического вдохновения, озарения, интуитивного прозрения. Но это и искусственные состояния, вызванные теми или иными наркотическими веществами. И все эти состояния подпадают под термин «изменённые состояния сознания». Часто галлюцинаторные эффекты отождествляются с творческими озарениями (Н.Б. Маньковская).

В процессе творчества человек испытывает изменённые состояния сознания. Они разные, эти состояния. Искусственные состояния, вызванные наркотическими веществами, совсем другие. Искусственно вызванные состояния имеют специфику воздействия того вещества, которым вызвано изменённое состояние сознания. Естественно же возникшие изменённые состояния сознания не имеют налёта извне искусственно введённого того или иного вещества, искажающего реальность. Естественно возникшие изменённые состояния сознания в процессе творчества – это когда речь идёт о творчестве в трансподобном состоянии (Б.М. Теплов), когда речь идёт о вдохновении, озарении, интуитивном прозрении, инсайте, а не творчестве под влиянием тех или иных наркотических веществ. Творчество в трансподобном состоянии (Б.М. Теплов) – это естественный процесс. И впечатление от него могут выражать и описывать в своих произведениях музыкант, поэт, художник. Это во многом субъективные впечатления. Объективность они прини-

мают, когда мы находим сходные описания у многих музыкантов, поэтов, художников. Тогда мы классифицируем, сгруппировывая ряд случаев по определённым сходствам. Так мы можем сгруппировать ряд случаев, имеющих, во-первых – такую характеристику как «спонтанность в высшей степени», когда человек не может определить причины возникновения в себе особого состояния (Джидду Кришнамурти), во-вторых – когда человек испытывает «абсолютную лишённость страха» и всякой мало-мальской тревоги, когда абсолютно нет страха ни перед чем (М.Г. Мурашкин), в-третьих – когда человек имеет, изначально имеет естественное состояние, не стимулированное не только теми или иными наркотическими веществами, но и всякими стимулами, которые бодрят или успокаивают, в-четвёртых – когда человек, испытывающий подобное состояние своего духа, говорит сам себе, что выше этого ничего нет, что выше этого ничего не испытывалось, что это «Высшее», и в-пятых – человек испытывает вспышку, лежащую по ту сторону времени и выше времени, когда чувство длительности потеряно и душу охватывает ощущение чистой бесконечности (Корлисс Ламонт), то есть человек испытывает состояние «жизни вечной», или «состояние бессмертия», когда смерть представляется невозможностью, представляется не уничтожением, а единственной настоящей жизнью (Вильям Джемс). Лирика, музыкальная или поэтическая, в определённой степени передаёт и выражает это состояние. Возможность описывать и выражать это состояние свойственно и другим видам искусства. Этому состоянию трудно подобрать название. Условно его обозначают как «Высшее», «Возвышенное», как «мистическое вдохновение», как «состояние бессмертия», как «Состояние Бога». Описание последнего как «Состояние Бога» роднит эстетическое с религиозно-мистическим. Это состояние как красота безмолвия (Джидду Кришнамурти) повсеместно встречается в мистицизме. Мистика акцентирует внимание на подобных состояниях. Но и искусство причастно к описанию и выражению подобных состояний, которые онтологичны, то есть бытийствуют в природе человека как объективная реальность психической жизни. Это значится как мистическое вдохновение (Теодюль Рибо).

Выводы. Роль субъективного фактора в явлениях мистической и художественной культуры высвечивается когда обнаруживаются сходне черты. Это можно проследить рассматривая самодовлеющие состояния в процессе творчества.

Список використаних джерел

1. Гегель Г.В.Ф. Эстетика. – В 2-х т. – Т. 2. – СПб.: Наука, 2001. – С. 442. 2. Гинзбург Л.Я. О лирике. – М.: Интрада, 1997. – С. 226. 3. Джемс В. Многообразие религиозного опыта. – СПб.: Андреев и сыновья, 1993. – С. 306. 4. Коломиец Г.Г. Философия музыки как область эстетического знания: гносеологический аспект // Границы современной эстетики и новые стратегии интерпретации искусства. Материалы IV Овсянниковской международной эстетической конференции. МГУ имени М.В. Ломоносова, 23-24.11. 2010. Сборник научных докладов. – М.: МИЭЭ, 2010. – С. 216. 5. Кришнамурти Д. Записные книжки. – М.: Разум / Мир Кришнамурти, 1999. – С. 112-114. 6. Ламонт К. Иллюзия бессмертия. – М.: Политиздат, 1984. – С. 250. 7. Маньковская Н.Б. Феномен постмодернизма. Художественно-эстетический ракурс. – Москва-Санкт-Петербург: Изд-во «Центр гуманитарных инициатив. Университетская книга», 2009. – С. 307. 8. Мурашкин М.Г. Записи 2000 года. – Дніпропетровськ: СІЧ, 2006. – С. 127. 9. Рибо Т. Болезни личности. Опыт исследования творческого воображения. Психология чувств. – Мн.: Харвест, 2002. С. 146-327. 10. Сохор А. Эстетическая природа жанра в музыке. – М.: Музыка, 1968. – С. 37.

СЕКЦІЯ XII.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ

Л. П. Корогод

ІСТОРИКО-СПОРТИВНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Сучасна історична наука зіткнулась з цілим рядом зовнішніх викликів, зумовлених процесами глобалізації, євроінтеграційних прагнень України, розвитку громадянського суспільства і проблемою збереження в цих умовах історичної пам'яті, національної свідомості нашого народу, культурно-національної унікальності; сприяння консолідації суспільства. Історія поряд з філософією, виступає системоутворюючою дисципліною гуманітарного знання. Знання про минуле забезпечують трансляцію духовно-культурних цінностей, орієнтацію в історичному часі і соціальному просторі; пізнання закономірностей соціального прогресу; усвідомлення народом власної унікальності.

У процесі виконання наукової теми «Формування духовної культури спеціалістів галузі фізичної культури і спорту в процесі професійної підготовки», яке здійснювалось відповідно до Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр. (науковий керівник теми – доц. Корогод Л.П.) наукова група кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту провела соціологічні дослідження, які дозволили дослідити складові процеси формування духовної культури молоді у сфері фізичної культури і спорту, розробити рекомендації щодо його оптимізації.

Особлива роль в процесі формування духовної культури і світогляду в цілому у суб'єктів фізичного виховання належить викладанню комплексу соціально-гуманітарних наук. Знання теоретичних принципів соціально-гуманітарних наук, їхніх законів і категорій дає змогу розуміти сучасний стан і перспективи розвитку суспільства, науки і техніки в сучасному світі, ролі інтелігенції в сучасному світі, позицій особистості в творчій практиці як майбутнього фахівця тощо. Перетворення здобутих знань у світоглядну культуру, формування духовної культури особистості, визначається всіма соціальними впливами на особистість, його практичною участю у професійній діяльності і громадському житті.

З огляду на тематику даної публікації ми вважаємо перспективним використання у навчальному процесі вузу фізичної культури і спорту вагомого масиву матеріалів з історії фізкультурно-спортивного руху в Україні, врахування їх у процесі викладання традиційних соціально-гуманітарних наук. У цьому зв'язку нам уявляється перспективною орієнтація на запропоноване українськими вченими наукове визначення поняття «національна пам'ять» як своєрідного феномену суспільної свідомості, селективно збереженої нацією сукупності знань, уявлень та ціннісних оцінок тих подій минулого, які справили вирішальний вплив на її становлення, самоідентифікацію, державотворчі й цивілізаційні досягнення та консенсусно сприймаються у суспільстві як найбільш значущі для його самозбереження, консолідованого існування та конструктивного розвитку в майбутньому [1, с. 15-16]. Уніфікація зазначеної дефініції відкриває новий простір для осмислення ключових історичних подій, процесів, постатей, місць, що впродовж тривалого часу впливали на формування національної пам'яті та продовжують виконувати свою місію попри всі суспільно-політичні трансформації.

Аналіз результатів нашого соціологічного дослідження свідчить, що питання збереження історичної пам'яті, національних надбань для наших респондентів є значимим. Це підтверджується відповідями на запропоноване питання «Назвіть

найбільш ефективні, на Ваш погляд, заходи, які сприяють збереженню історичної пам'яті нашого народу як складової духовної культури? (не більше трьох відповідей)».

При підрахунку середнього результату на першому місці виявилась відповідь «Оптимізація процесу вивчення української історії та культури у закладах освіти» - 53,6%; на другому - «Активізація туристично-екскурсійної діяльності, краєзнавчого руху» - 38,4%; на третьому – «Проведення заходів присвячених визначним подіям і постатям в історії і культурі нашого народу» - 36,4%; на четвертому місці – «Самоосвіта» - 32,8%; на п'ятому – «Відвідування музеїв» - 32,6%; на шостому місці – «Підвищення уваги до історико-культурної тематики у ЗМІ; пропаганда історичних знань» - 23,2%. Як бачимо, у питанні збереження історичної пам'яті як складової духовної культури нашого народу, провідні позиції посідає активна культурна просвітницька діяльність, пов'язана з навчально-виховним процесом, в першу чергу – з вивченням української історії і культури і піднесенням краєзнавчого руху.

Аналіз даних соціологічного дослідження, які стосуються ролі соціально-гуманітарних наук в процесі формування духовної культури у майбутніх спеціалістів галузі фізичної культури і спорту дозволяє дослідити превалюючу мотивацію вивчення комплексу соціально-гуманітарних дисциплін; визначити коло найбільш інтересних для молоді проблем сучасної гуманітаристики; з'ясувати ступінь використання цих знань у повсякденній практиці, їх роль у формуванні системи ціннісних орієнтацій особистості.

Переважна більшість респондентів (69,6%) констатувала, що вивчення соціально-гуманітарних дисциплін допомагає орієнтуватись в сучасній політичній і соціально-економічній ситуації в країні. Відповідно, що і головні мотиви вивчення цих дисциплін полягають в тому, що вони дозволяють розширити уявлення про сучасне суспільство, про існуючі політичні і соціально-економічні реалії в Україні (48,2%), виступають обов'язковим компонентом у формуванні загальної культури особистості (32,8%). Однак спостерігається і певна необізнаність щодо гуманістичного потенціалу цих дисциплін: його відзначили лише 19,0% респондентів.

Досить високим виявився рівень задоволення інформаційною насиченістю соціально-гуманітарних дисциплін. Згідно прямому розподілу відповідей, переважна більшість респондентів зазначила достатність обсягу інформації, тематичних напрямів тощо; у незначній кількості зустрічались пропозиції більшого висвітлення краєзнавчої тематики; персоналій; аналізу соціально-економічних, політичних реалій в сучасній Україні, на міжнародній арені.

Серед молоді, що займається фізичною культурою і спортом, спостерігається високий рівень інтересу до історії фізкультурно-спортивного руху рідного міста, регіону, України. У цьому зв'язку особливої уваги заслуговує соціальний феномен історико-спортивної спадщини як одного з аспектів/ факторів консолідації суспільства на позитивних основах спільних досягнень народу, держави і кращих громадян нашої країни. Враховуючи наявний обсяг наукових історико-спортивних досліджень, значного внеску нашого народу у розвиток світового спорту, матеріальних об'єктів спортивного призначення, літературних і художніх творів, матеріалів преси на спортивну тематику, музейних експонатів тощо, сьогодні у науковий обіг Істягіною-Єлісеєвою О.А. введено поняття «спортивно-історична спадщина», покликане акцентувати увагу дослідників, педагогів, управлінців, учасників фізкультурно-спортивного руху на існування значних різнопланових досягнень у сфері фізичної культури і спорту. «Спортивно-історична спадщина, - зазначає дослідниця, – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених у ході спортивних змагань, заходів спортивної роботи, біографіями спортсменів і організаторів спорту і таких, що мають значення для збереження і розвитку самобутності вітчизняного спорту, народу, його внеску у світовий спорт, світову

цивілізацію» [2, с. 52]. Потребу поглибити свої знання в цій галузі у середньому відчувають більше половини респондентів (65,2%).

Закономірно, що переважна більшість опитаних (83,2%) вважають, що знання з історії фізкультурно-спортивного руху України сприяють формуванню патріотизму і гуманістичної орієнтації світогляду особистості.

Як бачимо, дані соціологічного опиту свідчать про стабільно високий інтерес молоді, яка займається фізичною культурою і спортом, до проблематики соціально-гуманітарних наук, зокрема до історико-спортивної тематики.

Основа формування гуманістичної орієнтації світогляду у суб'єктів фізичного виховання закладається всією системою соціально-гуманітарних наук, вивчення кожної з них є певним ступенем в оволодінні усією цілісністю. Урахування цього є необхідною умовою формування цілісного світогляду.

У вивченні історико-спортивної спадщини також уявляється перспективним практично-діяльнісний компонент. Він може реалізовуватись за рахунок проведення зустрічей з відомими спортсменами, спортивними педагогами, тренерами, науковцями, представниками сфери управління галузі фізичної культури і спорту; відзначення визначних дат в історії фізичної культури і спорту, Дня фізкультурника; відвідування виставок, музейних експозицій на спортивну тематику; педагогічно-керованої пошукової роботи студентства зі збору матеріалів, які висвітлюють історію розвитку видів спорту, біографію спортсменів тощо.

Список використаних джерел

1.Державотворчі та цивілізаційні здобутки українського народу: Національна та історична пам'ять: [Зб. наук. праць / наук. ред. В.Таран] – Вип. 1. - К.: Стилос, 2011. – 332 с. 2.Истягина-Елисеева Е.А. Социальные аспекты управления спортивно-историческим наследием Российской Федерации / Е.А. Истягина-Елисеева // Вестник спортивной науки. – 2013. - № 6. – с. 52-57.

С. В. Аніскевич

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Фізична культура в Україні є часткою загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості. Фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру. Спорт як органічна частина фізичної культури є сферою діяльності людей, виявлення та порівняння у змаганні їх досягнень. Спорт є часткою міжнародного спілкування, дає можливість демонстрації досягнень суспільства у цій сфері діяльності, сприяє утвердженню гуманістичних цінностей та спортивного авторитету України у світовому співтоваристві.

Метою дослідження є науково обгрунтувати сучасні проблеми фізичного виховання в Україні.

Методи дослідження: аналітичні.

Результати дослідження. Розвиток фізичного виховання в Україні обумовлений потребами суспільства, рівнем соціально-економічного розвитку, станом освіти, науки, культури, традицій та ін. На сьогодні вагомості набула проблема розвитку фізичної культури в Україні, яка пов'язана з умовами існування суспільства: 1) глибокою економічною кризою, обумовленою переходом на нові форми економічного господарювання (з державної форми власності на приватну); 2) стрімким спадом виробництва у промисловості та аграрному секторі; 3) суттєвим зниженням державного фінансування сфери фізичної культури і спорту; 4) значним зниженням рівня життя населення; 5) порушенням екологічної рівноваги; 6) різким погіршенням фізичного розвитку людей і рівня їх здоров'я, скороченням тривалості життя.

Це призвело до різкого погіршення рекреації фізичного та психічного стану працездатної частини населення і проявилося у значному зростанні серцево-судинних, онкологічних, психічних та інших захворювань, зумовило посилення тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії. Припинили діяльність дитячі і підліткові фізкультурно-оздоровчі клуби, скасовані посади педагогів-організаторів спортивної роботи з населенням за місцем проживання, перестали існувати інструктори фізичної культури у трудових колективах. Переважна більшість населення практично позбавлена можливості брати участь у будь-яких формах фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи.

Погіршується стан утримання і використання матеріально-технічної бази фізкультури і спорту, а приватизація частини спортивних споруд супроводжується використанням їх не за призначенням.

Під загрозою руйнування ефективна система підготовки спортсменів високого класу, скорочується мережа дитячо-юнацьких спортивних шкіл, кількість національних змагань і навчально-тренувальних зборів. Спостерігається перехід висококваліфікованих фахівців і спортсменів в інші сфери діяльності або виїзд на роботу за кордон. Змінилася питома вага позаурочних занять з фізичного виховання в усіх навчальних закладах.

Згортання цієї роботи негативно позначилося на стані здоров'я дітей та підлітків [3].

Слід особливо відзначити, що мова йде не тільки про тілесне здоров'я, але, перш за все, про становлення особистих якостей, які забезпечать молодій людині психічну стійкість в нестабільному суспільстві [1. с. 51].

Останніми роками серед населення України, насамперед у дитячому та молодіжному середовищі, зростає популярність малорухомого способу життя (захоплення комп'ютерними іграми, соціальними мережами, перегляд телепередач тощо), що поруч з іншими негативними факторами призводить до погіршення здоров'я всіх категорій громадян.

У разі продовження такої негативної тенденції неминуче призведе як до суттєвого збільшення дитячої та підліткової злочинності, значного погіршення здоров'я дітей, так і до значного послаблення потенціалу спорту вищих досягнень [2].

Висновки. Таким чином, ми вважаємо, що проведення парламентських слухань на тему: «Шляхи розвитку фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади», дадуть змогу приділяти більш уваги питанням фізичної культури і спорту. А також впровадити стратегічні напрями модернізації системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах з урахуванням міжнародного досвіду і вітчизняних реалій з метою формування здоров'я підростаючого покоління.

Список використаних джерел

1. Дежникова Н.С. Валеологическое воспитание в контексте социокультурной динамики / Н.С.Дежникова// Педагогика. – 2002. - № 10.- С. 51-56. 2. Проект парламентських слухань на тему: «Шляхи розвитку фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади». 23 березня 2016 р. 3. Указ Президента України № 42/2016 Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здоров'я нації» від 09 лютого 2016 р.

В. В. Пічурін

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩА ЯКІСТЬ ЇХ ОСОБИСТОСТІ

В психології вивчають ряд характеристик особистості, які сприяють її самореалізації, адаптації у професійному середовищі, здатності долати життєві труднощі (життєстійкість, адаптивність, психологічна стійкість, особистісний потенціал та ін.). Життєстійкість (hardiness) розглядається як система переконань про себе, про

світ, про відношення зі світом. До її складу включають три порівняно автономних компоненти: залученість, контроль, прийняття ризику. Розвиненість цих компонентів і життєстійкості в цілому перешкоджає виникненню внутрішньої напруги в стресових ситуаціях за рахунок стійкого оволодіння (hardy coping) стресами і прийняття їх як менш значущих. Залученість (commitment) визначають як впевненість у тому, що залученість у те що відбувається дає максимальний шанс знайти щось вартісне і цікаве для особистості. Вважається, що людина з розвиненим компонентом залученості отримує задоволення від власної діяльності. На противагу цьому, у випадку відсутності подібної впевненості, виникає відчуття відкинутості, відчуття власного знаходження поза межами життя. Контроль (control) розглядається як впевненість у тому, що боротьба дозволяє вплинути на результат того, що відбувається, навіть у випадку коли цей вплив не є абсолютним і успіх не є гарантованим. Протилежність цьому – відчуття власної безпорадності. Людина, у якої добре розвинений компонент контролю, відчуває, що сама обирає власну діяльність, свій шлях. Прийняття ризику (challenge) розглядається як впевненість людини в тому, що все те, що з нею відбувається, сприяє її розвитку за рахунок знань, видобутих із досвіду. При цьому не є важливим позитивний це досвід чи негативний. Людина, яка розглядає життя як спосіб набуття досвіду, готова діяти за умови відсутності надійних гарантій успіху, на свій страх і ризик. Вона вважає прагнення до простого комфорту і безпеки таким, що збіднює життя особистості.

Проблема життєстійкості була предметом наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних фахівців Д. Кошаби, С. Мадді, Д. Леонтьєва, Л. Александрової, Л. Дикої та багатьох інших. Серед останніх вітчизняних, слід відзначити роботи К. Маннапової [1], яка розглянула життєстійкість в системі поняття «життєздатність», і С. Бабатіної, яка дослідила особливості взаємозв'язку життєстійкості з темпоральними характеристиками особистості студента [2].

Проведений аналіз робіт показує, що незважаючи на суттєві досягнення актуальним продовжує залишатись питання розвитку життєстійкості у сучасних студентів і використання для цього фізкультурної і спортивної діяльності. Одним із завдань, яке на думку автора може ефективно вирішуватись в рамках психологічної і психофізичної підготовки під час навчальних занять з фізичного виховання [3, 4], є розвиток життєстійкості студентів. При плануванні роботи щодо формування життєстійкості і її складових у студентів необхідно мати чітке уявлення щодо існуючих тенденцій у цій сфері а також особливостей життєстійкості у юнаків і дівчат.

Ціль роботи – з'ясувати існуючі тенденції щодо рівня розвитку життєстійкості і її складових у студентів.

В дослідженні прийняли участь 130 студентів Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. акад. В.Лазаряна. З них 73 – юнаки, і 57 – дівчата. Вік учасників дослідження складав 17 – 20 років. При формуванні вибірки було застосовано стратегію випадкового відбору.

Діагностика рівня розвитку життєстійкості і її складових (залученості, контролю, прийняття ризику) проводилась з використанням опитувальника життєстійкості С. Мадді в адаптації Д. Леонтьєва і О. Рассказової.

Виявлено наступне. У групі юнаків (N=73) низький рівень показників за фактором «залученість» виявлено у 4 студентів, що склало 5,5 %. У групі дівчат (N=57) показники цього рівня виявлено у 8 студенток (14 %). Показники в межах норми зафіксовано у 49 юнаків (67 %) і у 43 дівчат (75,5 %). Високі показники діагностовано у 20 юнаків (27,5 %) і у 6 дівчат (10,5 %).

За фактором «контроль» низькі показники продемонстрували 2 юнаків (3 %) і 2 дівчат (3,5 %). Показники в межах норми виявлено у 50 юнаків (68 %) і у 40 дівчат (70 %). Високі показники зафіксовано у 21 юнака (29 %) і у 15 дівчат (26,5 %).

За фактором «прийняття ризику» розподіл відбувся таким чином. Низькі показники діагностовано у 2 дівчат (3,5 %). У групі юнаків показників такого рівня

не діагностовано. Показники в межах норми зафіксовано у 35 юнаків (48 %) і у 26 дівчат (45,5 %). Високі показники за фактором виявлено у 38 юнаків (52 %) і у 29 дівчат (51 %).

За загальним балом життєстійкості низький рівень було виявлено у 3 юнаків (4 %) і у 2 дівчат (3,5 %). Показники в межах норми діагностовано у 47 юнаків (64,5 %) і у 41 дівчини (72 %). Показники, які відносяться до високого рівня, зафіксовано у 23 юнаків (31,5 %) і у 14 дівчат (24,5 %).

Результати, отримані в ході дослідження життєстійкості студентів, показують, що абсолютна більшість студентів мають високі показники і показники в межах норми. На нашу думку, отримані результати дають підстави говорити про психологічну готовність сучасних студентів до професійної діяльності за чинником «життєстійкість».

Список використаних джерел

1.Життєстійкість в системі поняття життєздатності / К. Р. Маннапова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія: зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди – 2012. – Вип. 44(1). – С. 143–150. 2.Особливості взаємозв'язку життєстійкості з темпоральними характеристиками особистості студента / С. І. Бабатіна // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: зб. наук. праць Херсонського національного технічного університету. – Херсон, 2012. – Вип. 1(6). – С. 437–441. 3.Пічурін В. В. Психологічна і психофізична підготовка як складова фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2014. – № 11. – С. 44–48. doi: 10.15561/18189172.2014.1108. 4.Психологічна і психофізична готовність студентів-залізничників до професійної праці / В. В. Пічурін // Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 15: Фізичне виховання і спорт : зб. наук. праць НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К.: 2013. – Вип. 37. – С. 95–103.

І. Р. Свістельник

ІНФОРМАЦІЙНО-НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ФІЗКУЛЬТУРНОГО ПРОФІЛЮ УКРАЇНИ

Система вищої освіти України здійснила чимало кроків для інформатизації навчальної діяльності у ВНЗ, які поступово упровадили інформаційно-комунікаційні технології шляхом оснащення сучасними комп'ютерами, автоматизованими системами управління, інформаційно-пошуковими системами бібліотек тощо. Сьогодні інформаційні технології дозволяють змінити модель навчального процесу та його інформаційне забезпечення, а мережа інтернет надає надзвичайно великі можливості отримувати інформацію без відвідування бібліотек і користування їх книжковими фондами (які, на жаль, мають тенденцію до старіння) завдяки дистанційній освіті та електронним репозитаріям, що набувають широкого значення та поширення.

Мобільність студентів, професорсько-викладацького складу та молодих учених є необхідною умовою існування й розвитку європейського освітнього простору і передбачає відповідне інформаційне забезпечення, в основі якого – доступність, відкритість, оперативність, варіативність надання необхідної навчальної та наукової інформації, рентабельність (економія часових і матеріальних ресурсів), актуальність інформації, вільний доступ до інформаційного навчального середовища – інформаційної системи, призначеної підвищувати ефективність процесу підготовки фахівців: навчально-методичних, наукових матеріалів кафедр та структурованої бібліографічної інформації інформаційних посередників – бібліотек.

Львівський державний університет фізичної культури (ЛДУФК) один з перших серед ВНЗ фізкультурного профілю розпочав створювати та модернізувати навчально-освітній процес, упроваджувати сучасні інноваційні технології в інфо-

рмаційну діяльність, надавати відкритий доступ до навчальної та наукової інформації якнайшвидше та найзручнішим способом. Для цього бібліотека ЛДУФК впродовж останніх років активно формує електронний каталог, в якому представлена значна частина інформаційних джерел з фізичної культури та спорту і дотичних до цієї сфери галузей знань: педагогіки, психології, медицини, економіки, історії тощо, активно створює електронний репозитарій (універсальний електронний науково-освітній архів) [1], що складається з окремих колекцій із щоденним поповненням новими інформаційними документами, які дають змогу студентам і молодим науковцям мати необхідну інформацію з будь-якої точки доступу; формує структуровану інформацію за напрямами підготовки фахівців та навчальними дисциплінами [2].

Саме структуровані інформаційні видання сприяють розширенню спектра інформаційних послуг, оскільки в сучасних умовах відбувається значне розсіювання обсягів інформації з фізичної культури та спорту в різних інформаційних джерелах (збірниках наукових праць, тезах доповідей, матеріалах наукових конференцій), про які знає лише невелика кількість користувачів і які не завжди є у бібліотеках ВНЗ. Тому формуючи, узагальнюючи, систематизуючи та структуруючи інформаційні джерела за тематикою і напрямами підготовки проблема доступності професійної інформації широкому загалу фахівців зникає сама по собі.

Статистика використання електронного репозитарія ЛДУФК свідчить про те, що саме структурована інформація у вигляді анотованих трьома мовами бібліографічних видань є найбільш запитуваною не тільки користувачами України, а й користувачами Німеччини, Італії, Франції, США, Угорщини та Канади. Серед видань необхідно виокремити такі, як «Адаптивний спорт»[3], «Фізична реабілітація»[4], «Фізична рекреація»[5], «Оздоровча рухова активність»[6] «Лікувальна фізична культура», «Масаж», «Фітнес», «Хореографія» та ін.

Враховуючи темпи обсягу інформаційного контенту, зокрема й з фізичної культури та спорту, які зростають щодня, удосконалення технічних засобів та технологічних процесів опрацювання інформації, видозмінюється інформаційне навчальне середовище вищого навчального закладу фізкультурного профілю, спостерігається помітний інтерес студентів, професорсько-викладацького складу та молодих учених до електронної інформації, щораз зменшується кількість користувачів, які працюють з традиційними (картковими) каталогами, пошук у яких потребує багато часу та відповідної інформаційної культури. Завдяки створеному електронному інформаційному навчальному середовищу (лекціям, підручникам, навчальним посібникам, методичним рекомендаціям, мультимедіа, структурованим бібліографічним виданням тощо) студенти мають можливість отримувати необхідні знання, використовуючи різноманітні інформаційні ресурси, що сприятиме забезпеченню відкритої освіти, в центрі якої студент та його інформаційні потреби.

Список використаних джерел

1.Свістельник І. Інформаційно-аналітична діяльність у ВНЗ фізкультурного профілю / Ірина Свістельник // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Львів, 2015. – Вип. 19, т. 4. – С. 95-98. 2.Електронний репозитарій Львівського державного університету фізичної культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/53. 3.Адаптивний спорт : анот. наук.-темат. покажч. друкованих видань трьома мовами [Електронний ресурс] / уклад. Ірина Свістельник, Юрій Бріскін. – Вид 2-ге, перероб. і допов. – Львів, 2013. – 217 с. – Режим доступу: http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/1826. 4.Фізична реабілітація у фізичному вихованні та спорті : анот. бібліогр. покажч. трьома мовами [Електронний ресурс] / уклад. Ірина Свістельник. – Л. : [б. в.], 2015. – 66 с. – Режим доступу: http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/2468. 5.Фізична рекреація : анот. бібліогр. покажч. друкованих видань трьома мовами / уклад. Ірина Свістельник. – Львів : [б. в.], 2013. – 78 с. – Режим доступу: http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/621. 6.Оздоровча рухова активність : анот. бібліогр. покажч. друкованих видань трьома мовами / уклад. Ірина Свістельник. – Київ: Кондор, 2014. – 454 с. – Режим доступу: http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/243.

В. Д. Базюк

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ГНУЧКОСТІ, СПРИТНОСТІ Й РІВНОВАГИ У СТУДЕНТОК-ГІМНАСТОК

Чинна програма з фізичного виховання для вузів країни передбачає навчання студентів за принципом спортивної орієнтації на конкретний вид спорту. Виходячи з того, що до навчальних програм шкіл і вузів включено елементи художньої гімнастики, на кафедрах фізичного виховання для студенток основного відділення доцільно організувати навчальні групи зі спортивною орієнтацією на художню гімнастику [2].

Даний вид вправ є складним для координації видом спорту з необмеженим технічним арсеналом. Специфіка навчання в групах художньої гімнастики передбачає наявність у студенток певного рівня загальної і спеціальної фізичної хореографічної, музично-ритмічної підготовленості [1].

Вказані вище фактори свідчать про необхідність індивідуального підходу на підставі попередньої оцінки вихідного рівня підготовки тих, хто займається художньою гімнастикою. Відомо, що до найбільш важливих фізичних якостей гімнасток відносяться гнучкість, спритність і здатність тримати рівновагу. Разом з тим, в чинній програмі з фізичного виховання і сучасній науково-методичній літературі відсутні критерії оцінок вказаних якостей для студенток вузів [3].

Діючі критерії розроблені для гімнасток молодшого та середнього шкільного віку (7-12 років) і гімнасток вищої спортивної кваліфікації. Ці критерії не можуть бути використані для оцінки рівня розвитку гнучкості, спритності і здатності тримати рівновагу у дівчат 17-20 років з основного навчального відділення вузів.

Виходячи з вищесказаного, ми досліджували розвиток гнучкості, спритності і рівноваги у дівчат-студенток I – II курсів, які навчалися в групах художньої гімнастики Луцького базового медичного коледжу. На підставі одержаних результатів нами обґрунтовані критерії оцінок названих якостей у студенток-гімнасток.

У процесі обстеження проводилося тестування рівня спеціальної фізичної підготовленості студенток. Визначалися гнучкість, спритність і рівновага. Обчислення бажаних критеріїв здійснювалось за принципом сигнальної оцінки ($\pm 1\sigma$) відповідно шкалі «нормального» розподілу. Одержані результати в інтервалі $M \pm 1\sigma$ оцінювалися оцінкою «добре», вище $M \pm 1\sigma$ – «відмінно», в інтервалі від $M - 1\sigma$ до $M - 2\sigma$ – «задовільно», від $M - 2\sigma$ до $M - 3\sigma$ – «погано», нижче $M - 3\sigma$ – «дуже погано».

Статистична обробка цифрового матеріалу проводилась на ПК за спеціально розробленою програмою. При виборі тестів ми керувались двома положеннями. По-перше, щоб ці тести більшою мірою характеризували потрібні нам якості, а по-друге, могли бути використані студентами самостійно, для здійснення динамічного контролю за вихованням названих якостей у процесі навчання.

Наводимо короткий опис розроблених і перевірених нами тестів (табл. 1).

1. Тест на гнучкість (ТГ)

Прогин уперед біля вертикальної опори, тримаючись руками хватом зверху (долонями вперед) за перекладину. Кисті рук поставлені якомога ближче до плечових суглобів на висоті акроміальної (верхньоплечової) точки. Під гнучкістю розуміють здатність виконувати рухи з найбільшою амплітудою. За формулою $H = h/l$ враховуємо коефіцієнт гнучкості H (умовні одиниці), де h – відстань (см) від крижової точки до опори в момент максимального прогину, l – довжина тіла (см) від підлоги до сьомого шийного хребця. Даний тест технічно нескладний і достатньо повно характеризує гнучкість хребта.

2. Тест на спритність (ТС)

Стрибки через обруч, який обертається з максимальною частотою протягом

15 с. Реєструють кількість стрибків.

Таблиця 1

Показники гнучкості, спритності й рівноваги у студенток І – ІІ курсів основного відділення зі спортивною орієнтацією на художню гімнастику Луцького базового медичного коледжу

Тест	Статистичні показники		Оцінка				
	М	σ	відмінно	добре	задовільно	погано	дуже погано
ТГ	0,424	0,041	0,466 і >	0,465-0,383	0,382-0,342	0,341-0,301	0,300 і <
ТС	25	5	31 і >	30 – 20	19 – 15	14 – 10	9 і <
ТР	32	10	42,1 і >	42,0 – 22,0	21,9 – 12,0	11,9 – 2,0	1,9 і <

Примітка. М – середнє арифметичне значення, σ – середньоквадратичне відхилення. Кількість обстежень дорівнює 100.

Цей тест дає можливість вивчити предметну спритність, яка має особливе значення для художньої гімнастики.

3. Тест на рівновагу (ТР)

Виконується попередня рівновага реєстрацією часу (с) стійкого положення тіла. Цей тест є одним із головних структурних елементів художньої гімнастики. Запропоновані тести мають такі переваги: об'єктивно оцінюють названі фізичні якості; зрозумілі і доступні для тих, хто навчається, природно вписуються в тренувальний процес, близькі до елементів змагальних вправ, дають можливість одержати потрібну інформацію з мінімальними затратами часу.

За даними літератури, всі рекомендовані тести надійні, узгоджені, досить інформативні. Одержані нами результати тестування наведені в табл. 1.

Розроблені нами критерії оцінок тестів на гнучкість, спритність і рівновагу розраховані насамперед на дівчат 17 – 20 років. За допомогою цих тестів можна оцінювати фізичні якості і динаміку розвитку у процесі навчання як студенток, так і учнів середніх навчальних закладів.

Список використаних джерел

1.Базильчук В. Б. Організаційні засади активізації спортивно-оздоровчої діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу : автореф. *дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 /* В. Б. Базильчук. – Л., 2004. – 22 с. 2.*Домашенко А. В. Організаційно-педагогічні засади системи фізичного виховання студентської молоді України :* автореф. *дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 /* А. В. Домашенко. – Л., 2003. – 20 с.*3.Завидівська Н. Н. Теоретико-методичні засади фундаменталізації фізкультурно-оздоровчої освіти студентів у процесі здоров'язбережувального навчання: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. док. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)» / Н. Н. Завидівська.– К., 2013. – 41 с.*

Є. О. Беленова

ЩОДНЯ – ГОДИНА РУХУ!

Майбутнє нашої держави визначається моральним станом державотворчої нації. Часто ми говоримо, що діти – наше майбутнє. Нині питання про майбутнє країни більш ніж серйозне, адже здоров'я дітей під загрозою. Серед причин, у силу яких молода людина не може показати найкращі результати у навчанні й праці, називаємо: незадовільні соціально-економічні умови життя, екологічне неблагополуччя регіону і що особливо важливо, малорухливий спосіб життя (гіподинамія).

У 1993 р. на освітньо-культурному ландшафті Полісся почали вирішувати дані питання. Так, за ініціативи дієвої, енергійної жінки – Галини Василівни Коломієць розпочав роботу Чернігівський обласний педагогічний ліцей для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради (далі – ЧОПЛ).

Основними пріоритетами діяльності ЧОПЛ були визначені – *Інтелект, Духов-*

ність, Здоров'я. Принагідно відзначимо, що наш навчальний заклад унікальний, в основі роботи якого лежить основний дидактичний принцип – людиноцентризм. Саме тому педагогічний колектив прислухається до побажань учнів, тим самим створюючи умови для їх як інтелектуального, так і фізичного розвитку. Говорячи про унікальність ЧОПЛ відзначимо високий кваліфікаційний рівень викладацького складу навчального закладу, що дозволяє реалізовувати авторські програми. «Година здоров'я" не стала виключенням.

Автором програми з фізичної культури, що 18 років тому була вперше апробована у ЧОПЛ став відомий педагог Віталій Іванович Зозуля [1]. Головна ідея даної програми – щоденні ранкові навчально-оздоровчі заходи, які носять різноманітний характер й охоплюючи не тільки види спорту шкільної програми з фізичної культури, а й нетрадиційні засоби та методи оздоровлення. Програма передбачає проведення обов'язкових занять не менше п'яти годин на тиждень протягом усього навчального року.

«Година руху", або як її називають ліцеїсти, «година здоров'я" розпочинається щоденно о 7.00 і триває до 7.45. Згідно програми В. Зозулі в тижневому циклі руху передбачено гармонійний розвиток основних фізичних якостей: сили, швидкості, витривалості, спритності та гнучкості.

Тижневий цикл будується таким чином:

• *понеділок*: юнаки займаються атлетичною гімнастикою, завдяки чому вони розвивають силові якості та нарощують м'язову масу засобами вправ у парах, вправ з вагами та вправ на гнучкість; дівчата у цей день займаються аеробікою або вивчають сучасні чи народні танці;

• *вівторок*: учні вивчають техніку спортивних та народних ігор, таких як волейбол, футбол, бадмінтон, російська лапта та ін.;

• *середа*: день формування швидкісно-силових якостей, коли ліцеїсти вивчають елементи легкої атлетики: старт, стартове прискорення, біг по прямій, фініш, а також стрибки, їх різноманітності та спеціальні вправи легкоатлета;

• *четвер*: день рухливих ігор та естафет, діти формують такі якості, як спритність та швидкість, змагання проходять між командами;

• *п'ятниця*: день формування витривалості, однієї з основних якостей у фізичній підготовці; на заняттях дівчата та хлопці проходять установлені планом дистанції від двох до трьох тисяч метрів, чергуючи біг з ходьбою;

• *субота*: день ранкової гімнастики, ліцеїсти самостійно, без контролю вчителя, виконують фізичні вправи і пробігають невеликі дистанції.

У зимовий період за умови хорошого снігового покриття та сприятливих температурних умов щоденно проводяться заняття з лижної підготовки, де ліцеїсти засвоюють навички різних можливих технік, а також тактики і техніки гри в хокей з м'ячем без ковзанів.

Така система тижневих циклів дає можливість гармонійного розвитку молодої людини, а чергування форм і засобів позитивно впливає на фізичний і психічний стан організму. Зміна видів фізичних вправ і різноплановість їх впливу дозволяє організму підлітків сприймати оптимальні фізичні навантаження без втоми і дає позитивний результат у вирішенні задач оздоровлення ліцеїстів.

Показниками оволодіння необхідного рівня знань і вмінь з фізичної культури ліцеїста є: 1) знання і дотримання основ здорового способу життя; 2) стійкість навичок до щоденних занять фізичними вправами у різноманітних раціональних формах при застосуванні нетрадиційних засобів фізичної культури; 3) зміцнення здоров'я, сприяння правильному формуванню і всебічному гармонійному розвитку організму; 4) профілактика захворювань; 5) формування правильної осанки; 6) рівень високої працездатності; 7) знання основ контролю за станом здоров'я в процесі занять фізкультурою; 8) виховання моральних, вольових якостей.

Завдяки застосуванню такої організації та методики проведення занять, вико-

ристанню вищезазначених засобів фізичного виховання, наші учні показують гарний рівень функціонального та фізичного стану, поліпшують роботу серцево-судинної системи, дихальної, кістково-м'язової та інших систем організму. Отже, авторська програма В. Зозулі дає можливість успішно реалізовувати один з пріоритетів ЧОПЛ, а також виконувати завдання, поставлені перед загальноосвітніми навчальними закладами з фізичної культури Міністерством освіти і науки України. Свідченням останнього є включення у 2007 р. ЧОПЛ у загальноукраїнський реєстр Шкіл сприяння здоров'ю.

Список використаних джерел

1.Зозуля В. І. Щоб оздоровити цілу планету…(авторська оздоровча методика) / В. І. Зозуля // Обдарована дитина. – 2013. – №6. – С. 31-33. 2.Рощупкін Г. В. Фізичне виховання школярів старшого віку / Г. В. Рощупкін .– К. : Здоров'я, 1976. – 124 с. 3.Лукьяненко В. П. Физическая культура: основы знаний. Учебное пособие / В.П.Лукьяненко. – Москва : Советский спорт, 2003. – 224 с.

В. М. Вишняков, О. А. Кіреєв

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І ФІЗИЧНА КУЛЬ ТУРА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Фізичне виховання - дуже важлива деталь освіти. Без нього неможливо уявити ні одну шкільну чи вузівську програму навчання. Ще у стародавній Греції, особливо у Спарті, фізичному вихованню приділялося особливу увагу. Це зрозуміло – греки ростили воїнів, здатних боронити країну. З іншого боку, саме у Греції фізично сильні люди набули популярність і у мирний час. Це були, звісно, Олімпійські ігри, у яких брали участь найсильніші, швидкі й витривалі елліни. Переможцям Батьківщині складалися гімни і споруджувалися статуї. Тоді і з'явилися перші основи фізичного виховання.

Особливої віри, сильний поштовх до розвитку фізичного виховання вони отримали в той час. Один класик сказав, що у людині має бути чудовим все – і тіло, і душа, і помисли. Ми повинні пам'ятати, який зараз час – час машин і комп'ютерів. Людина звільнилася важкої, потогінної праці. Без фізичної навантаження у людського тіла починається атрофія. Організм втрачає захист, швидше піддається різним інфекціям і хворобам. Ще, плюс забрудненне довкілля – головна причина появи так званого «хворого покоління».

Ось чому таким актуальним нашого часу постає питання фізичного виховання. Саме заняття фізичною культурою і спортом заповнює потреби організму у фізичній праці. Тому фізичне виховання необхідне для шкіл і вузів. Не доводиться це забувати про те, що безсистемне навчання фізичній культурі може допомогти, а, навпаки, нашкодити організму. Необхідно пам'ятати, що корисно лише фізичне виховання, засноване на суворій і зрозумілій системі.

В відміну від більшості шкільних предметів та вузівських дисциплін, що носять назва певній галузі науки (математика, фізика, хімія, біологія та ін) або сфери діяльності (філологія, праця, музика тощо) у навчальних планах присутні тільки два предмети, у своєму найменуванні несучих культурологічний зміст. Це фізична культура і історія культури, причому остання з'явилася порівняно недавно і вивчається на рівні елективного компонента, а перший традиційно входить в базовий зміст освіти.

Фізична культура і спорт,таким чином, має не тільки назву, але і традиційний напрям освіти. Проте слід визнати, що точне, яка несе велике смислове навантаження, актуальне в сучасній ситуації і, поза сумнівом, перспективним є назва предмета поки що не відповідає за змістовне наповнення критеріям і вимогам культури і в масовій практиці зміст предмету «фізична культура «, скоріше, відповідає назві «фізична підготовка», а та позавузівська робота з фізичного вихо-

вання (її тепер включають в додаткову освіту або додаткові освітні послуги) часто йде в руслі спортивної підготовки.

Відомо, що смисловим ядром культури є цінності та ідеали, змістом - творча, перш за все творча діяльність і її результати, способом трансляції та передачі багатства культури новим поколінням - традиції, механізмом розвитку - інновації.

За спрямованістю, змістом і засобам діяльності фізична культура зближується, тісно взаємодіє з фізіологією, психологією, педагогікою і медициною. Провідними ідеями та ключовими напрямками цих дисциплін, на наш погляд, є:

- ідея ціннісного підходу до вивчення, виховання та розвитку людини (К.Д. Ушинський, П.Ф. Лесгафт, Б.Г. Ананьїв, А.Г. Щедріна, Н.П. Дубінін та ін.)
- ідея пріоритету фізичного, психічного та морального здоров'я як основоположної цінності;
- ідея подолання гіподинамії, розвитку фізичних кондицій, стресостійкості, мобільності, комунікабельності, толерантності, залучення дітей та молоді до здорового, фізкультурно-спортивного стилю життя і поведінки;
- ідея виховання індивідуальної культури здоров'я кожної дитини, підлітка, дорослого, її впровадження в усі сфери життя на рівні як державної політики, так і життєдіяльності різних формальних і неформальних спільнот, включаючи конкретну сім'ю.

Загальна риса концепцій, програм та реальної діяльності цих установ - ціннісний підхід до виховання і комплексний підхід до збереження, відновлення й творення здоров'я, поєднання фізичних вправ, хореографії, художньої творчості, необхідної медичної, психологічної, педагогічної підтримки, надання молоді всієї необхідної допомоги «під одним дахом» в найбільш ефективних для кожного формі і обсязі [1,3].

Питання фізичного виховання і фізичної культури, вписані в контекст ціннісного розвитку особистості, повинні стати основоположними в системі освіти. Для цього ще дуже багато чого потрібно зробити і щодо вдосконалення змісту освіти, насичення його культурологічним змістом, і в охопленні фізкультурним освітою і заняттями фізичною культурою широких верств населення, і в підготовці кадрів, здатних здійснити поставлені завдання.

Ефективним напрямом, спрямованим на поліпшення підростаючого покоління є розвиток фізичної культури та спорту. Сьогодні проводиться цілеспрямована робота щодо модернізації системи фізичного виховання у загальноосвітніх та найвищих навчальних закладах.

В наукових дослідженнях виділяють наступні принципи системи фізичного виховання загальноосвітніх та найвищих навчальних закладах.

Під поняттям «принципи» у педагогіці розуміють найважливіші і значні становища, що відбивають закономірності виховання. Вони направляють діяльність педагога котрі займаються до запланованої цілі з меншими витратами зусиль і часу.

Теоретично та практиці фізичного виховання існують різноманітні групи й ті види принципів: загальні принципи системи фізичного виховання, методичні принципи, принципи, які виражають специфіку окремих видів фізичного виховання (наприклад, спортивного тренування). Розглянемо лише загальні принципи фізичного виховання. До них належать: 1) *принцип всестороннього й гармонійного розвитку особистості; 2) принцип зв'язку фізичного виховання з практикою життя; 3) принцип оздоровчої спрямованості фізичного виховання.*

ПРИНЦИП ВСЕСТОРОННЬОГО Й ГАРМОНИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Кожен повинен прагнути, щоб стати корисним своїй країні та суспільству. Але це можуть зробити тільки люди зі всебічно розвиненими духовними і фізичними силами. Але такими можуть стати тільки під впливом певних громадських умов життя, серед яких особлива роль належить фізичному вихованню.

Всебічний розвиток особистості відбиває біологічну закономірність, потребу у гармонійному розвитку систем органів людини, який, як і громадському відношенні, і у своїх біологічних особливостях, завжди скрізь єдина соціальна особистість.

Усе це зумовлює багатосторонній характер впливу на людину під час фізичного виховання визначає органічний зв'язок між різними видами виховання, які мають враховуватися і цілеспрямовано використовуватися під час фізичного виховання.

ПРИНЦИП ЗВ'ЯЗКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З ПРАКТИКОЮ ЖИТТЯ

Цей принцип висловлює основну соціальну закономірність фізичного виховання, його головну службову функцію – готувати людей до діяльності, до життя. В усіх життєвих системах фізичного виховання ця закономірність відображає специфічний вислів.

ПРИНЦИП ОЗДОРОВЧОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Ідея зміцнення здоров'я пронизує всі системи фізичного виховання. З принципу оздоровчої спрямованості фізичного виховання випливають таке становища:

1). Відповідальність перед державою За зміцнення здоров'я котрі займаються фізичними вправами.

2). Обов'язковість і єдність лікарського і педагогічного контролю.

Серед основних факторів, від яких успішна реалізація розвитку здібностей у сфері матеріального та духовної виробництва, першорядне роль належить здоров'ю людини. Тому перші двоє принципу може бути по-справжньому реалізовані в тому разі, якщо здійсненні фізичного виховання завжди у центрі будуть інтереси здоров'я.

Отже, фізичне виховання буде лише тоді збереже своє утримання як частину системи виховання, коли педагогічний процес спиратиметься попри всі три зазначених принципу. Порушення хоча самого їх неминуче призведе як до простого невиконання якогось одного з педагогічних завдань, але і порушення виховної системи загалом.

Список використаних джерел

1. Волкова В.К. Лікувальна педагогіка в умовах дитячого реабілітаційного центру. -Тюмень: Вектор Бук, 2000. 2.Закон України «Про фізичну культуру і спорт». [Електронний ресурс] – режим доступу: http:// www.zakon.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi ?nreg=3808-12. 3. Скакун Э.И. Построение учебного по физическому воспитанию студентов в вузе: Учебное пособие/ --М.: Изд-торг. Корпор. «Дашков и К», 2011. – 208 с.

С. В. Галай

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Впродовж кількох останніх десятиліть замість глобальної модернізації системи фізичного виховання відповідно до вимог сучасного життя, здійснювалися лише косметичні перетворення.

До формування загальнонаціональної моделі фізкультурно-спортивного руху, вирішення загальних питань зміцнення фізичного здоров'я українського народу, необхідно було б вироблення єдиної стратегії дій різних міністерств та громадських організацій, фінансово-промислових об'єднань, компаній, комерційних структур, вчених і фахівців. Ця стратегія повинна бути спрямована на створення максимально сприятливих умов розвитку та пропаганди фізичного виховання в трудових колективах, в освітніх установах, за місцем проживання , в місцях відпочинку для всіх верст населення.

В процесі фізичного вихання в той чи іншій мірі забезпечуються й інші сторони виховання людини: розумова, вольова, естетична, моральна. Про зв'язок фізичного і

розумового розвитку людини писав ще Ж.Ж.Руссо « Якщо хочете розвинути розум вашого вихованця, розвивайте сили, якими він (розум) повинен керувати. Формуйте безпосередньо його тіло, зробіть його міцним і здоровим, щоб зробити мудрим та розсудливим, хай він працює, діє, бігає, стрибає, хай він буде здоровим щодо міцності і незабаром стане дорослим щодо розуму». Тому перед суспільством постає проблема формування у підростаючого покоління здорового способу життя.

Фізична культура в українській освітній системі з одного боку якраз і має на меті насамперед розвиток і зміцнення фізичного здоров'я учнів, збереження духовних цінностей, підвищення рівня фізичної підготовленості, формування ціннісних орієнтацій щодо здорового способу життя та надасть учням можливість: 1) створити цілісну уяву про вплив занять фізичною культурою на розвиток особистості.; 2) підвищувати свою фізичну підготовленість; 3) набувати навичок організації проведення самостійних занять фізичною культурою, 4) попереджувати вживання алкоголю, наркотиків та тютюнових виробів тощо;

Але проблему формування здорового способу життя слід розглядати і комплексно: одночасно силами багатьох міністерств і суспільно з освітніми установами; разом з вихователями, вчителями і посадовими особами місцевого самоврядування та з урахуванням соціально-економічного розвитку України; напрямами структурної науково-технічної політики, з вірогідними прогнозами розвитку загальнодержавних потреб і навіть враховуючи результати аналізу економічного, соціального та екологічного стану країни.

У нашій країні обов'язково має бути створена ефективна система моніторингу фізичної підготовленості, фізичного здоров'я різних категорій і груп населення, насамперед дітей і учнівської молоді. Такі достатньо правдиві результати моніторингу дадуть змогу оперативно проаналізувати наявну ситуацію і дадуть змогу розробляти програми, які будуть створені дійсно задля формування здорового способу життя підлітків з урахуванням їхнього фізичного, емоційного, психодинамічного стану.

У складних економічних умовах доцільно прикласти зусилля і на створення програми первинної профілактики захворювань, підкріплювати і розвивати позитивні тенденції й прагнення дітей і підлітків до здорового способу життя: з раннього дитинства привчати дітей до ранкової гімнастики, рухливим іграм, іграм на свіжому повітрі тощо. Такі програми можуть знайти реалізацію тільки завдяки активній підтримці батьків. І тільки батьки можуть стати рухомою складовою таких програм та відповідно авторитетом для власних дітей.

Мають бути не тільки збережені, а й відновлені кращі традиції вітчизняного фізкультурно-спортивного руху, продовжено пошук нових високоефективних фізкультурно-оздоровчих і спортивних технологій, максимально залучені усі прошарки населення в активні заняття фізичною культурою і спортом, а це означає, що проблема майже вирішена. Але…

Недоліки фізичного виховання та розвитку спорту серед підлітків, дітей й молоді існують і пояснюються комплексом невирішених питань, серед яких слаборозвинена матеріально-технічна база; обмежений обсяг навчального часу, відведеного на обов'язкові заняття з фізичного виховання; вади у професійній підготовці педагогічних кадрів та у змісті і формах фізкультурно-оздоровчої роботи, особливо серед дошкільнят; орієнтація школи на кількісні та якісні показники (позитивні оцінки учнів, які не повинні впливати на середній бал атестата); відсутність традицій сімейного фізичного виховання; неузгодженість дій органів освіти, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту і вчителів фізичного виховання.

Разом про те фундамент здоров'я дитини і позитивного ставлення до фізичної культури закладається в дитячі роки. Послаблення у міцності здоров'я підростаючого покоління диктує необхідність зайнятися цією проблемою невідкладно. Основні зусилля мають бути спрямовані на:

1)підвищення відповідальності батьків за здоров'я дітей;

2) пошук і раціональне використання цільових і спонсорських фінансових можливостей в інтересах розвитку дитячо-молодіжного спорту;

3) вдосконалення програмно-методичного і організаційного забезпечення фізичного виховання у навчальних закладах;

4) впровадження нових ефективних форм організації занять;

5) створення індустрії недорогих, але практичних і гігієнічних товарів, тренажерів для занять фізичної культурою;

6) масове видання популярної літератури, відеопродукції і комп'ютерних програм;

7) створення при освітніх установах комплексних фізкультурно-спортивних центрів, які включають спортивний зал, басейн, площинні споруди, силові снаряди тощо (за принципом освітньо-оздоровчих округів)

Також особливу увагу органам місцевого самоврядування слід приділити місцю проведення дозвілля батьків та дітей. Концепція активного сімейного відпочинку має бути визнана пріоритетною в країні. Мова йдеться не про розширення мережі літніх майданчиків з продажу алкоголю, а про створення зелених зон активного відпочинку. І тому лише на рівні Уряду можливо і край необхідно розробити спеціальну програму щодо формування таких зон. В цю зону відпочинку може входити мережа спортивно-оздоровчих установ, регіональних оздоровчих трас і стежин, вздовж яких формується типова чи нестандартна інфраструктура (спортивні містечка, екостадіони, туристсько-оздоровчі комплекси тощо), або просто зелена галявина, де відвідувачі можуть пограти у рухливі ігри, полежати на траві, розіграти шахову партію, тощо. Після великої депресії 30-х р. XX ст. саме Америка в першу чергу зайнялась створенням подібних зон відпочинку чим докорінно змінила мотиваційні пріоритети американських громадян, чим і позбулась асоціального прояву поведінки у молодіжному середовищі, підвищила рівень самоосвіти і прагнення молоді до науки, вивела країну у склад най розвинених у світі. Нам є над чим замислитись!

Список використаних джерел

1.Амосов М.М. Роздуми про духовне здоров'я. Кемерово, 1981, 1983 р. 2.Божович Л.И. Особистість і його формування у дитячому віці. – М., 2001р. 3.Занков Л. В. Розвиток школярів у процесі навчання. – К, 2004. 4.Запорожець А.В. Основні проблеми онтогенезу психіки. Розвиток сприйняття й діяльність. До питання генезисі, функції і структурі емоційних процесів в дитини.// Обрані психологічні праці.: У 2 т. К., 1986. Т.1. 5.Змановский Ю.Ф. Воспитаем детей здоровыми. – М.: Медицина, 1989. 6.Караманова Л. В. Шляхи підвищення ефективності рухливих ігор. / Дошкільна виховання. – 2006. - №11. 7.Кожухова М. Деякі аспекти фізичного виховання дошкільнят. // Дошкільна виховання №3. 2006. 8.Коробков А.В., Головін В.А., Масляков В.А. Фізичне виховання. – К. 1998. 9.Субботский Є.В. Як народжується особистість (деякі психологічні аспекти формування особистості дитини). – М., 1978. 10.Сухарєв О.Г. Здоров'я та фізичне виховання і підлітків. – М. 1991. 11.Бальсевич В.К., Корольова М. Н., Майорова Л.Г. Розвиток швидкості і координації рухів в дітей віком 4-6 років // Теорія і практика фізичної культури, 2005, з. 21-25.

О. В. Городецький

ФЕНОМЕН ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У ДИСКУРСАХ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Перспективи Української держави, однієї з найбільших країн Європи, багато в чому залежать від зваженої державної політики, яка б стверджувала і забезпечувала реалізацію соціальних прав людини і громадянина для збереження та відтворення людського потенціалу. Прагнення до практичної реалізації ідей гуманізму на сучасному етапі розвитку людської цивілізації допомагає по-новому подивитись на різноманітні явища і події культури, оцінити їх можливості для реалізації загальнолюдських ідеалів і цінностей, роль цих явищ у сучасних умовах життя, шляхи їх

гуманізації.

Фізкультурно-спортивна діяльність є однією із сфер соціальної дійсності, де людина може проявити свою досконалість, використовуючи фізичні можливості для досягнення поставленої мети, життєвих цілей. Завдяки високій конкуренції, така діяльність має чітку мотивацію та високі критерії оцінки її результатів, потребує значної активності. Фізична культура і спорт різнобічно формує адаптаційні можливості, у тому числі і соціальні. Як соціальний феномен «фізична культура і спорт» охоплює всі рівні сучасного суспільства: національні відносини, ділове життя, соціальне становище, етичні цінності, моду, рекламу тощо; формує відповідний спосіб життя людей.

Філософія фізичної культури і спорту як новий антропологічний проект у постекзистенціальному мисленні акумулює всі виміри людського буття, є культурологічним синтезом з іншими духовними феноменами і практиками, оскільки фізична культура і спорт інсценують соціальну дійсність з усіма конфліктами, що супроводжують людину на її життєвому шляху у вихорі цивілізаційних перипетій. Під їх тиском сучасна людина почуває себе розгубленою, не здатною відчути себе самодостатньою істотою, а її індивідуалізація, автономізація посилюють відчуженість у антропосоціоцентричній духовній атмосфері XXI ст. Фізична культура і спорт компенсують втрачені ілюзії і повертають життєву радість буття у звичне для людини природне русло тілесної насолоди і душевної рівноваги, збуджують і вгамовують пристрасті, відволікаючи від щоденних стресогенних збудників. Фізична культура і спорт створюють декоративну палітру життя й впливають на самопочуття людини у її життєдіяльності.

Філософія фізичної культури і спорту не може втручатися в логічно вибудовану систему понятійного апарату традиційної фізкультурно-спортивної науки, але у своєму пізнанні показує широту та глибину фізкультурно-спортивних координат охоплення людиною світового простору.

Антропологічний аспект фізичної культури і спорту активно розробляється у наукових дослідженнях вітчизняних та закордонних фахівців *М. М. Ібрагімова, Л. І. Лубишевої, В. І. Лукащука, Ю. О. Тимошенка, Л. П. Корогод,. В. Є. Білогур, О. В. Городецького* та ін., присвячених здебільшого формуванню гуманістичної орієнтації світогляду особистості, що займається фізичною культурою і спортом, пропаганді здорового способу життя та вивченню питань, пов'язаних з мотивацією різних груп населення до занять фізичною культурою та спортом *[3, с. 128 – 136; 4, с. 91 – 98; 5, с. 91 – 99; 6, с. 39 - 41; 7, с. 185 – 197; 8, с. 130 – 143; 9, с. 335; 10, с. 13 – 24; 1, с. 201 – 211; 2, с. 213 – 215 тощо]*.

Сучасний український філософ *М. М. Ібрагімов* уважає, що «…філософія фізичної культури і спорту під впливом наукових досліджень і реалій швидкоплинних подій і фактів окреслює перспективи тілесної природи людини в контексті глобальних інформаційно-технологічних змін і віртуалізації світу»*[3, с. 134]*.

Єдність світоглядної та методологічної функцій філософії фізичної культури і спорту полягає в тому, що пізнання суті фізичної культури і спорту, специфіки спортивної підготовки, експериментальних досліджень у цій сфері неможливе без філософії. Теорія фізичної культури і спорту вивчає систему спортивних змагань, тренування, тактичного, технічного, фізичного і психологічного навантаження, звертається до поняття сенсу спортивних досягнень і до функцій фізичної культури і спорту, їхнього місця в системі громадських відносин. Філософія фізичної культури і спорту розвивається з урахуванням соціально-цільового призначення його різних функцій через призму суспільно-історичної цілеспрямованої фізкультурно-спортивної діяльності, що постійно створює і відтворює своєрідну систему цінностей та ідеалів, що й розглядається як спортивна ідеологія.

Предметом філософії фізичної культури і спорту є не процес фізкультурно-спортивної діяльності, а визначення його загальних закономірностей у магістраль-

ному процесі суспільного розвитку, його функцій, вивчення особистісних якостей спортсмена в його цілісній світоглядній життєвій позиції (екзистенціалізм). Якщо фізкультурно-спортивна наука вивчає рухову активність переважно відокремлено від загальної системи взаємин людей, то філософія фізичної культури і спорту вивчає сенс рухової активності, її значення для всіх аспектів життєдіяльності особистості й суспільства.

Отже, антропологічна складова нерозривно пов'язана з сутністю фізичної культури і спорту, перетворює її у механізм транслювання та розповсюдження ідей миру, терпимості та поваги до опонентів незалежно від етнічних, культурних, релігійних та інших відмінностей. У фізичній культурі і спорті криються величезні можливості для комплексного гуманістичного впливу на особистість. Фізична культура і спорт дають можливість свідомо та дуже ефективно впливати на різноманітні фізичні, психічні, духовні якості та здібності людини. Тому їх можна розглядати як потужний засіб гуманістичного виховання та формування гармонійно-розвиненої особистості, а відповідно, і як окремий предмет соціально-філософського осмислення.

Список використаних джерел

1. Білогур В. Є. Метафізичні та антропологічні виміри спортивного буття як основи самореалізації особистості / В. Є. Білогур // Гуманітарний вісник ЗДІА. — 2014. — № 57. — С. 201 — 211. 2. Городецький О. В. Фізична культура і спорт в системі факторів самовизначення особистості / О. В. Городецький // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук: матеріали Всеукраїнської наукової конференції НМетАУ, 7 — 8 жовтня 2012 р., м. Дніпропетровськ. Частина II. — Дніпропетровськ: Свідлер, 2012. — С. 213 — 215. 3. Ібрагімов М. М. «Людиномірність» як категорія практичної філософії у поліваріантності фізкультурно-спортивного світогляду / М. М. Ібрагімов // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — 2013. — № 2. — С. 128 — 136. 4. Ібрагімов М. М. Спортивна мораль у постекзистенціалістському концепті «соціокультурний феномен» / М. М. Ібрагімов // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — 2013. — № 4. — С. 91 — 98. 5. Ібрагімов М. М. «Філософія спорту» у проблемному полі фізкультурно-спортивної науки і сучасної філософської думки / М. М. Ібрагімов // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — 2013. — № 3. — С. 91 — 99. 6. Лубышева Л. И. Анализ развития студенческого спорта: состояние и перспективы / Л. И. Лубышева, Н. В. Пешкова // Теория и практика физической культуры. — 2014. — № 1. — С. 39 — 41. 7. Лукащук В. И. Современный спорт и социальные конфликты / В. И. Лукащук // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2010. — № 3. — С. 185 — 197. 8. Лукащук В. І. Трансформація спорту: від забави до індустрії / В. І. Лукащук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2009. — № 2. — С. 130 — 143. 9. Парадигма здорового способу життя: духовні та фізичні компоненти: матеріали II-ї Міжнародної науково-теоретичної конференції кафедри соціально-гуманітарних дисциплін / За ред. Ю. О. Тимошенко. — К.: друкарня НУФСУ, 2010. — 335 с. 10. Формування гуманістичного світогляду молоді у сфері фізичної культури і спорту: науково-методичний посібник / За ред. Л. П. Корогод. — Дніпропетровськ: друкарня ДДІФКіС, 2012. — С. 13 — 24.

Г. О. Єгорова, В. В. Малежик, І.В.Толкунова

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО СТАНУ ФРУСТРАЦІЇ У КВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНОК (НА ПРИКЛАДІ ГІМНАСТИКИ ХУДОЖНЬОЇ)

Фрустрація - психічний стан напруги, тривоги, відчаю, що виникає при зіткненні людини з непереборними перешкодами (реальними чи уявними) на шляху до досягнення значущих цілей»[5].

Згідно з думкою творця теорії фрустрації С. Розенцвейга, дослідника даної проблеми в США, фрустрація «має місце в тих випадках, коли організм зустрічає більш-менш нездоланні перешкоди або обструкції на шляху до задоволення будь-яких життєвих потреб». Умовами виникнення стану фрустрації є по-перше, наявність потреби, мотиву, мети, плану дій, по-друге, наявність опору (перешкоди-фрустратора). С. Розенцвейг виділив 3 типи фрустраторов:

Позбавлення - відсутність засобів для досягнення мети (наприклад, спортсмен дуже хоче виграти поєдинок, а досвіду, знань і навичок для цього недостатньо);

Втрати - втрата предметів або об'єктів, раніше задовольняли потреби (наприклад, смерть близької людини, перестав існувати спортивний клуб, тренер поїхав працювати в іншу країну; втрата спортивної форми після травми, хвороби);

Конфлікт - одночасне існування двох несумісних один з одним спонукань, амбівалентних почуттів чи відносин (наприклад, повага тренера як професіонала і одночасно неприйняття його як грубого авторитарного людини, не рахується ні з чиєю думкою) [1].

Цей стан в спорті виникає досить часто, коли спортсмен має уявні або наявні перешкоди, що заважають досягти заповітної мети. Спортсмени знаходяться у стані фрустрації, коли: програють, сприймають суддівство як несправедливе, відчувають занепокоєння, відчувають фізичний біль, виступають нижче своїх можливостей [3].

Мета дослідження: виявлення найбільш стресогенних змагальних ситуацій, які в свою чергу викликають стан фрустрації у спортсменок (на прикладі гімнастики художньої).

Методи дослідження: метод малюнкової фрустрації за С.Розенцвейгом; методика Г. Айзенка «Психічні стани особистості».

Результати дослідження. У проведеному нами дослідженні брали участь спортсменки ДЮСШ «Темп» м. Вінниця. У результаті дослідження було встановлено, що в цілому по вибірці найбільш стресогенними змагальними ситуаціями для спортсменок є об'єктивні ситуації змагання, вплив яких зростає з підвищенням майстерності та змагального досвіду спортсменки (незнайома суперниця, погане оснащення змагань, відстрочка старту, несподівано високі результати суперниці, зорові, акустичні і тактильні перешкоди, невдача на початку виконання вправи), з цього випливає, що стан фрустрації буде частіше виникати саме в цих ситуаціях.

Тому такий стан має стресогенний характер, що не лише погіршує діяльність спортсменок, але й знижує їх психічну стійкість по відношенню до всіх інших стрес-ситуацій (конфлікти з тренером і товаришами по команді, закиди під час змагань, положення фаворита перед змаганням, завищені вимоги до підсумків виступу, значну перевагу суперника, необ'єктивне суддівство, реакція глядачів).

Фрустрація стан неприємний і напружений, а тому потрібно позбутися від нього. Людина найчастіше змушена відступати перед непереборною силою фрустраторів, використовуючи захисні механізми психіки. Одним з механізмів відступу є уява. Спортсмен, зазнавши невдачі в процесі здійснення своїх цілей, може створювати уявні ситуації, в яких здійснює свої бажання і цілі, уявляє себе здатним подолати ті фізичні та психологічні перешкоди, які обмежили його можливості в реальному житті. Компенсаторна робота уяви допомагає зберегти психічне здоров'я. Інша форма захисту - регресія - найбільш вивчена в психології і полягає в тому, що спортсмен несвідомо прагне повернутися до попередніх рівнів свого розвитку, шукає в них захисту від фрустратора. Це теж втеча від реальності і може вважатися нормальною формою поведінки тільки в певних межах. Одним з найважливіших і повсякденно використовуваних людьми захисних механізмів є реакція витіснення зі сфери свідомості неприйнятних для моральних установок особистості думок і бажань, неприємних подій. Але часте використання цього механізму створює труднощі в процесі адаптації, тому що заважає особистості правильно сприймати свої проблеми і навколишню реальність. Агресія як захисний механізм має кілька різновидів. Агресивна поведінка може бути відкритою, але часто виражається побічно, при цьому справжній фрустратор замішується іншим, більш слабким об'єктом. Часто повторювані фрустрації можуть створити у спортсмена постійну агресивність. Важливим механізмом захисту є раціоналізація, переосмислення ситуації. Відносять до компромісних реакцій. Якщо немає можливості до-

сягти цілі, людина заспокоює себе, «вбачаючи» в недосяжній цілі масу недоліків, які раніше ігнорувалися, або відмовлялась від них як недостойних настільки великих витрат («зелений виноград»). Раціоналізація по типу «солодкий лимон» спрямована не стільки на дискредитацію недосяжного об'єкта, скільки на перебільшенні цінності наявного. Коли особистість занадто часто вдається до цього механізму, у неї може переважати викривлене сприйняття дійсності. Тому оптимальною формою адаптації є свідома відмова від фрустрованих цілей, пошук нових, більш прийнятних і досяжних[4].

Висновки. Оскільки стан фрустрації виникає при очікуванні спортсменом успіху в діяльності то, якщо досягти його не вдається, для уникнення цього стану необхідно: запобігання тривожності в осіб зі слабкою нервовою системою, запобігання агресії в осіб із сильною нервовою системою; збалансування рівня домагань у спортсмена з його можливостями на даний момент; уникнення повторних невдоволень спортсмена при розучуванні складних вправ, при виступі на змаганнях; зниження емоційної збудливості спортсмена; розвиток вольових якостей (наполегливості, завзятості, терплячості) [5].

Особливе значення у спортивній психології має проблема зміцнення емоційно-вольової стійкості. Стратегія подолання фрустрації характеризується швидким переходом від спокійного раціонального аналізу ситуації до енергійних дій по досягненню мети. Успішному вирішенню ситуації сприяє усунення надмірної реакції на невдачі та навіювання впевненості у своїх силах. Для цих цілей використовується самонавіювання і самопереконання [3].

Список використаних джерел

1.Левітів, Н.Д. Фрустрація як один з видів психічного стану //Питання психології. - 1967. - № 6. 2.Прохорова А.О. Психологія станів. Хрестоматія /За ред. проф. А.О. Прохорова. - М.: ПЕР СЕ; СПб.: Мова, 2004. - 608 с. 3.Степанов, С. Популярна психологічна енциклопедія. - М.: Вид-во Ексмо, 2003. - 640 с. 4.Хекалов Е.М. Несприятливі психічні стани спортсменів, їх діагностика і регуляція: Навчальний посібник. - 2-е вид. - М.: Радянський спорт, 2003. - 64 с. 5.Юров, І.А. Психологічне тестування і психотерапія в спорті. - М.: Радянський спорт, 2006. -163 с.

В. Я. Ковальчук

ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

У нашому дослідженні вивчався вплив комплексної методики навчальних занять з фізичного виховання дівчат-студенток на розвиток фізичних якостей і функціональні показники їхнього організму [1]. Експериментальне дослідження проводили з 2014 по 2015 рр. у Луцькому національному технічному університеті. У ньому брали участь студенти основної медичної групи I – III курсів (всього 150 дівчат). Нами були розроблені технологічні карти з кожного розділу програми фізичного виховання, в яких відображені послідовність завдань і дидактичні методи навчання вправам, обсяг і інтенсивність навчання, а також контрольні нормативи. Виходячи з таких технологічних карт, були розроблені програми для кожного заняття з визначенням дозування вправ і рівня розвитку фізичних якостей студентів, а також рекомендації щодо їхньої оцінки в балах [2].

Показники частоти серцевих скорочень (ЧСС) і частоти дихання (ЧД) вимірювалися у вересні, січні та травні пальпаторним методом. Рівень підвищення фізичних якостей визначався за допомогою вправ-тестів: 1) сила – згинання й розгинання рук, піднімання і опускання стегна на гімнастичній драбині з положення висячи (кількість разів); 2) швидкісно-силові якості – стрибки у довжину з місця та стрибки на двох ногах вгору із скакалкою (кількість разів); 3) швидкість – «човниковий» біг 6х10 м; біг на 100 м; 4) витривалість – біг на 2000 м без урахування часу; 5) гнучкість – подолання різних видів перешкод (6 предметів) і пружинні на-

хили вперед; 6) спритність – підкидання вгору тенісного м'яча на висоту 6 м (10 разів).

Одержані дані показали, що використання на заняттях з фізичного виховання програмного матеріалу за експериментальною методикою по-різному позначалося на рівні функціональних показників та фізичних якостей студентів (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка функціональних показників студентів

Група	Варіанти занять	ЧСС	ЧД
1-а	Легка атлетика	175±3,0	54±3,0
2-а	Легка атлетика + баскетбол	174±3,2	50±2,0
3-а	Легка атлетика + волейбол	170±4,5	47±1,7
4-а	Баскетбол	160±3,4	24±2,0
5-а	Волейбол	155±2,5	25±1,5
6-а	Комплекс вправ (легка атлетика, волейбол, баскетбол)	166±2,0	32±2,1

Із табл. 1 видно, що ефективність виконання вправ, різних за змістом і методикою, виявилася неоднаковою. Так, під час занять з легкої атлетики значно підвищувався рівень функціональних показників і, разом з тим, відмічалося швидке втомлювання організму [3]. Використання на заняттях ігрових ситуацій, елементів волейболу і баскетболу характеризувалося повільним і тривалим підвищенням функціональних показників та високим емоційним проявом у порівнянні з використанням легкоатлетичних вправ. Вищеназвані варіанти занять по-різному впливали на розвиток фізичних якостей у студентів в академічних групах.

Із табл. 2 видно, що більш високий приріст результатів розвитку фізичних якостей швидкості й витривалості спостерігається у студентів 6-ї групи, які користувалися методом колового тренування. У студентів цієї групи відмічалися хвилеподібні зміни всіх функціональних показників, рівномірний вплив навантаження на організм і зростання обсягу рухової активності на кожному занятті. Заняття впливали на відновлення функціональної системи, підвищення емоційного стану студентів [4].

Таблиця 2

Приріст фізичних якостей студентів, %

Група	Швидкість	Швидкісно-силова якість	Сила	Витривалість	Гнучкість	Спритність
1-а	30,0	20,0	20,0	17,0	5,0	8,0
2-а	22,0	20,0	18,0	18,0	10,0	12,0
3-а	23,0	23,0	18,0	17,0	9,0	10,0
4-а	21,0	18,0	14,0	17,0	15,0	15,0
5-а	18,0	22,0	18,0	12,0	15,0	15,0
6-а	25,0	18,0	18,0	25,0	10,0	10,0

Більшість студентів віддали перевагу комплексним заняттям, які включали легку атлетику та баскетбол чи волейбол.

Таким чином, розроблена нами робоча програма дозволила прискорити вивчення програмного матеріалу, сприяла поліпшенню фізичних якостей та підвищенню рухової активності студентів.

Найбільш ефективним варіантом був комплекс вправ – поєднання легкої атлетики з баскетболом, волейболом, які проводилися на свіжому повітрі із застосуванням методу колового тренування. Це дозволило підвищити приріст швидкості й витривалості на 25,0 %, сили і швидкісно-силових якостей – на 18,0 %; гнучкості і спритності – на 10,0 % у порівнянні з іншими варіантами занять. Спо-

стерігався підвищений інтерес студентів до занять комбінованого змісту, цілеспрямованих і емоційно насичених.

Список використаних джерел

1. Алексеева Э. Н. Самоконтроль занимающихся физическими упражнениями и спортом / Э. Н. Алексеева, В. С. Мельников [методические указания]. – Оренбург : «ГОУ ОГУ», 2003. – 37 с. 2. Андрощук Н. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості) / Н. Андрощук, М. Андрощук. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – С. 43 – 45. 3. Бондарев Д. Дозирование физических нагрузок при построении учебно-тренировочных программ / Д. Бондарев, В. Гальчинский // Актуальні проблеми розвитку руху «Спорт для всіх» у контексті європейської інтеграції України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Т., 2004. – С. 293 – 295. 4. Выдрин В. М. Физическая культура студентов вузов / В. М. Выдрин, Б. К. Зыков, А. В. Лотоненко [учебное пособие]. – М. : Просвещение, 1991. – 195 с.

В. О. Жамардій

РОЛЬ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ОЗДОРОВЧОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

На сучасному етапі розвитку суспільства фізична культура – це самостійна й особлива галузь загальної культури, яка спрямована на зміцнення здоров'я людини, продовження її творчої активності та життя, гармонійний духовний розвиток, використання набутих рухових умінь і навичок у суспільній, трудовій та інших видах діяльності.

Заняття фізичними вправами запобігають виникненню хвороб, прискорюють відновлення функцій усіх систем організму, сприяють покращанню діяльності серцево-судинної, дихальної та нервової систем. Вони мають оздоровчий ефект у разі правильного підбору та дозування фізичних навантажень. При цьому необхідно враховувати вік, стать, рівень здоров'я, фізичну підготовленість і функціональні можливості організму.

Фізична культура та спорт є найкращим засобом для гармонійного духовного розвитку студентської молоді. На заняттях фізичною культурою формуються знання про раціональний спосіб виконання рухових дій, застосування їх у тому чи іншому виді діяльності.

Аналіз сучасних підходів до програмування та змісту фізкультурно-оздоровчих занять із студентами вищих навчальних закладів показав необхідність їх подальшого вдосконалення [2]. Студентський вік є періодом росту та загартування організму, розвитку моторики, фізичних якостей, збагачення рухового досвіду. Основними (базовими) рухами фітнесу є різні види ходьби: приставні, з підняттям колін, підскоки, стрибки, махи ногами, присідання, випади. Використання цих вправ забезпечують доступність, різноманітність та емоційність навчальних занять.

Навчальні заняття фізичною культурою для студентів повинні мати оздоровчий характер і відрізнятися за змістом, спрямованістю та інтенсивністю. Велике значення має використання сучасних фітнес-технологій для підвищення рівня здоров'я, фізичної підготовленості та функціональних можливостей організму студентів, а також формування у студентської молоді мотивації до навчальних занять оздоровчою фізичною культурою.

Організація, зміст і методика фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи у вищих навчальних закладах не є досконалою. У деяких вузах систематична фізкультурно-оздоровча робота зі студентами не проводиться. Погіршує становище звільнення студентів від навчальних занять, що сприяє послабленню організму та зниженню рівня здоров'я, фізичної підготовленості та працездатності. Звільнення студентів від навчальних занять невиправдане і може носити тимчасовий характер [1, 3].

У більшості вищих навчальних закладах заняття фізичною культурою прово-

дяться без оздоровчої та тренуючої спрямованості, фізичні вправи добираються і використовуються без урахування рівня здоров'я, фізичної підготовленості, функціональних можливостей організму студентів, застосовуються стандартні та малоефективні вправи, які не забезпечують необхідний рівень розвитку рухових і координаційних здібностей.

У системі фізкультурної освіти не застосовуються особистісно орієнтовані новітні педагогічні технології навчання, варіативні програми оздоровчої спрямованості, принципи гуманізації навчально-виховної та фізкультурно-оздоровчої роботи.

Головною умовою організації навчальних занять із студентами є дотримання загальнопедагогічних принципів, коли параметри тренувального навантаження відповідають стану здоров'я студентів. Не менш важливою є індивідуальна зацікавленість і стійка мотивація студентів до оздоровчої фізичної культури. Найбільший ефект від навчальних занять фізичною культурою буде досягнутий лише тоді, коли студенти займатимуться фізичними вправами з урахуванням власних індивідуальних потреб та інтересів.

Педагогічна реформа у вищих навчальних закладах забезпечує вільний вибір студентами форм рухової діяльності. Навчальні заняття характеризуються однотипністю, монотонністю, відсутністю емоційного компоненту, що викликає незадоволення та небажання займатися фізичною культурою.

Сучасна оздоровча фізична культура має велику різноманітність фітнес-технологій, які можуть бути застосовані у вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел

1.Приходько В. В. Фізична культура, спорт та здоров'я студентської молоді / В. В. Приходько, В. М. Литвинов, В. В. Абрамов. – Дніпропетровськ : УДХТУ, 2000. – 148 с. 2.Фізична культура як неодмінна складова формування здорового способу життя молоді / О. О. Яременко, О. Д. Дубогай, Р. Я. Левін, Л. В. Буцька. – Укр. ін-т соц. досліджень. – К., 2005. – 124 с. 3.Хоули Эдвард Т. Оздоровительный фитнесс / Т. Хоули Эдвард, Б. Френкс. – К. : Олимпийская литература, 2000. – 367 с.

В. В. Пичурин, М. В. Кузнецова, О. И. Галечко

СПОРТ В СИСТЕМЕ ЦЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

*Актуальность.*В период трансформации украинского общества в 1990-х годах традиционные духовные, нравственные ценности претерпели кардинальные изменения. В процессе реформирования социальной жизни были отвергнуты не только моральные, духовно-нравственные устои общества, но и общечеловеческие ценности. На фоне процесса «размывания» в сознании людей норм нравственности значительно снизилась культура здорового образа жизни молодежного социума. А, как известно, в период юношеского возраста особенно важна проблема выбора жизненных ценностей и идеалов. Необходимо отметить, что физическая культура и спорт имеют существенное значение в качестве наиболее эффективного средства формирования надежных ценностных ориентаций, образцов нравственного поведения, образа жизни. Ведь несформировавшаяся система нравственных ориентиров молодежи делает ее подверженной самым различным влияниям и, прежде всего, негативным.

Цель исследования: определить роль физической культуры и спорта в системе жизненных приоритетов современной студенческой молодежи.

Методы исследования: анализ литературы, наблюдение, вторичный анализ результатов исследований(2013,N=600).

*Результаты исследования.*Здоровье все более приобретает двойную ценность: инструментальную – в тактическом, деятельностном жизненном плане, и терминальную – стратегическом, ценностно-смысловом [1]. Представляется, что здоро-

вье корректно рассматривать как материальную и духовно-нравственную ценность, асохранение и формирование здоровья в процессе физкультурно-спортивнойдеятельности можно представить как разновидность практической, материальной деятельности, «определяющей всякую иную деятельность: умственную,политическую, религиозную и т.д.» [3].

Спортивная форма деятельности в жизни современной молодежи должна занимать более престижное место, потому как «собственно человеческое, социальное, нравственное, человек приобретает не от рождения, не в силу своейбиологической природы, а прижизненно, в процессе деятельности, труда в мире,преобразованном многочисленными человеческими поколениями» [1].

Здоровье человека – проблема, вышедшая далеко за пределы медицинской науки, представляет собой гармоничное единство биологических и социальных качеств, обусловленных врожденными и приобретенными воздействиями, а его «сохранение и поддержание является одной из фундаментальныхценностей человеческой жизни»[8]. Известно, что 20% состояния здоровья молодого человека определяется наследственностью, 20-25% – экологическими факторами, 50% – условиями и образом жизни, 5-10% – состояниемздравоохранения. Здоровье – многомерное динамическое состояние всего организма, содержащее следующие компоненты: физическая составляющая; психологическая; социальная [3].

По утверждению ученых, сохранение здоровья во многом зависит от отношения самого человека к этому драгоценному дару природы, его поведенияи образа жизни [1]. Поэтому чрезвычайно важно адекватно осознавать местофизической культуры в системе ценностей современной молодежи и разумноиспользовать ее потенциал в различных сферах общественной жизни как наиболее эффективное средство социальной самоорганизации, формированияздорового образа жизни, как способ эстетического, нравственного, культурного,гармоничного самовыражения личности.

Одной из обобщенных характеристик качества жизни является оценка студентами состояния своего здоровья, возможностей занятий спортом и физической культурой в целом.

Исследуя данный круг проблем, было предложено респондентам ответить на вопрос: «Как вы оцениваете свой уровень здоровья?». Полученные ответы распределились следующим образом: высокий – 23,9 %; средний – 66,8%; низкий – 4,8%; затрудняюсь ответить – 4,5%[2].

В данном контексте целесообразным было зафиксировать, что именно респонденты подразумевают под понятием «здоровый образ жизни», поскольку данная категория не является четко очерченной. В этой связи студентам было предложено самостоятельно сформулировать свое представление об этом понятии. Все ответы были объединены по смыслу и разбиты по категориям. Полученные ответы респондентов распределились следующим образом:

Рисунок 1 – Распределение ответов респондентов на вопрос «Что вы вклады-

ваете в понятие здоровый образ жизни?», (%).

Как показали материалы исследования, 61,1% опрошенных студентов под понятием «здоровый способ жизни» понимают спорт, досуг и активный отдых. Анализируя ответы на вопрос «Ведете ли вы здоровый способ жизни?», мы получили такие данные:

Рисунок 2 – Распределение ответов респондентов на вопрос «Ведете ли вы здоровый способ жизни?», (%).

В ходе исследования была поставлена задача выяснить, занимаются ли студенты спортом, кроме обязательных занятий по физвоспитанию, включенной в систему образования в качестве обязательного элемента всестороннего развития личности. Анализируя полученные данные, мы получили следующие результаты в зависимости от демографических характеристик опрашиваемых: 56,5% девушек ответили на вопрос положительно, а 43,5% сообщили, что не занимаются спортом вообще. Большая часть юношей (66,2%) занимаются спортом, а остальная часть опрашиваемых (33,8%) не занимаются никакими видами спорта, кроме обязательных занятий по физической культуре.

Интересным представлялось определить, по каким именно причинам студенты не занимаются спортом, кроме обязательных занятий по физвоспитанию. Среди названных респондентами причин преобладают такие:отсутствие свободного времени (20,0%), дороговизна занятий (6,7%) и нежелание самих студентов (5,3%) [2].

Выводы: большинство студентов заявляют о том, что ведут здоровый образ жизни: включают в свой рацион здоровые продукты питания, не имеют вредных привычек, соблюдают режим дня, дополнительно занимаются спортом и оценивают при этом свой уровень здоровья как средний. Необходимо и далее добиваться того, чтобы физическая культура и спорт заняли свое почетное место в системе ценностей молодежи как главного фактора гармонического развития личности.

Список использованных источников

1.Желудкин, С. В. Спорт в системе ценностей молодежи [Текст] / С. В. Желудкин //Вестник Чувашского университета. – 2008. – № 3. – С. 40-46. 2.Качество жизни студентов ДНУ [Текст] / Под общ.ред. зав. кафедры социологии проф. Кривошеина В.В. //Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара. – 2013. – С. 37-43. 3.Паначев, В.Д.Спорт и личность: опыт социологического анализа[Текст] / В.Д. Паначев //Социологические исследования. – 2007. – № 11. – С. 125-128.

А. Н. Литвиненко

СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА СПОРТИВНОЙ ПОДГОТОВКИ В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ СТУДЕНТОВ

С каждым годом усиливаются требования к подготовке специалистов в высших учебных заведениях. Это объективный процесс, обусловленный направленностью развития общества, требующий, во-первых, поиска новых путей совершенствования педагогического процесса, а во-вторых, модернизации отдельных клас-

сических методик преподавания.

В последнее десятилетие, значительное распространение в системе высшего образования Украины получила практика использования элементов различных видов спорта для коррекции физического состояния студентов. Такой подход к построению системы физического воспитания студентов оказался оправданным: наличие предыдущего опыта посещения спортивных секций, возможность свободного выбора вида физической активности, повышенная эмоциональность соревновательной борьбы, способствовали большей посещаемости учебных занятий, а также достоверному повышению физических возможностей студентов [1;2;6].

В Харьковском национальном университете радиоэлектроники новая система организации физического воспитания студентов, после тестирования её эффективности и получения значительных позитивных результатов, стала применяться на постоянной основе с 2000 года. За это время, стали базовими в физическом воспитании и приобрели устойчивую популярность следующие виды спорта: спортивные единоборства (кикбоксинг, карате и самбо), спортивные игры (волейбол, баскетбол, футбол), аэробика и пауэрлифтинг. Анализ педагогического процесса и анкетирование преподавателей и студентов показывают, что приоритет в выборе вида спорта обуславливается высокой квалификацией научно-педагогических работников, а также наличием современной спортивной базы, на которой проводятся учебные занятия и соревнования различного ранга. При этом удалось достигнуть гармоничного сочетания массовости учебных занятий и возможности совершенствовать соревновательное мастерство спортсменам высокой спортивной квалификации в спортивных секциях. Основой для планирования подготовки спортсменов высокого уровня стала классическая система периодизации системы спортивной тренировки (Матвеев Л.П. 1964, 1977, 2005; Платонов В.Н. 2004, 2014). При этом, с учётом календаря соревнований и результатов тестирования, применяется многоцикловая схема применения тренировочных воздействий различной направленности. Особенно эффективно она зарекомендовала себя в единоборствах ударного типа: боксе, кикбоксинге, карате и тайландском боксе. Исследования тренировочной и соревновательной деятельности в различных единоборствах ударного типа позволили нам установить ряд закономерностей становления спортивного мастерства и предложить апробированную авторскую методику подготовки спортсменов к действиям в условиях резкого обострения соревновательной борьбы [3;4;].

В последние годы среди студенческой молодёжи растёт интерес к комплексным единоборствам, в которых одновременно применяется ударная и борцовская техника. С 2012 года в учебный процесс нами стали внедряться элементы национального комплексного единоборства хортинга [5]. Исследования, проводимые нами в ударных и комплексных единоборствах, позволили сделать вывод о единой методологической основе построения системы подготовки в популярных спортивных единоборствах ещё не получивших олимпийский статус, но находятся на высоком уровне развития. Оценивая практические результаты применения различных видов спорта в системе физического воспитания Харьковского национального университета радиоэлектроники, следует отметить, что помимо увеличения показателей физической работоспособности студентов, достигнут значительный спортивный результат: подготовлено два заслуженных мастера спорта Украины по кикбоксингу, пять мастеров спорта международного класса и семнадцать мастеров спорта Украины по кикбоксингу, военно-спортивному многоборью и пауэрлифтингу.

Список использованных источников

1.Ашанин В. С. Синергетические основы построения системы спортивной подготовки в высшем учебном заведении / В. С. Ашанин, А. Н. Литвиненко / Фізичне виховання, спорт та здоров'я у сучасному суспільстві // Збірник матеріалів II Всеукраїнська науково-методична конференція – Харків – ХНАДУ – С. 47-48 (13 березня 2014 р.). 2.Егоров Д. Е. Единоборства в подготовке специалистов инженерного профиля / Д. Е. Егоров, И. В. Куликова, Н.Б. Кутергин / Физи-

ческое воспитание и спорт в высших учебных заведениях // Сборник статей VIII международной научной конференции, 26-27 апреля 2012 года, БГТУ им. В.Г. Шухова. – Белгород, 2012. С. 59-62. 3.Ермаков С.С. Единоборства в системе физического воспитания студентов / С. С. Ермаков с соавт. // Проблемы и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях. Сборник статей X международной научной конференции, 7-8 февраля 2014 года. – Хрьков – Белгород – Красноярск: ХДАФК, 2014. С. 69 – 77. 4.Литвиненко А.Н. Синергетические аспекты комплексного подхода к построению системы спортивной подготовки квалифицированных каратистов / А.Н. Литвиненко // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків. – 2009. – № 3. – С. 133 – 136. 5.Литвиненко А.М. Співвідношення тренувальних засобів загальної та спеціальної спрямованості в річному циклі спортивної підготовки кваліфікованих хортингістів / А.М. Литвиненко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць. – К.: Паливода А.В. – 2015. Вип. 3. С. 205-211. 6.Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и её практические приложения / В. Н. Платонов – К.: Олимпийская литература, 2004. – 808 с.

І. В. Мироненко

ЗДОРОВІ СУГЛОБИ – ЗАПОРУКА АКТИВНОГО ЖИТТЯ

Найвища цінність суспільства – людина. Проте з кожним роком збільшується кількість чинників, які негативно впливають на її життя та здоров'я. Загострення проблеми збереження і укріплення здоров'я в наш час зумовлене очевидним погіршенням фізичного, психічного, розумового стану і розвитку дітей та молоді.

Турбота про реалізацію прав дитини на повноцінний і вільний розвиток є одним із пріоритетних завдань Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради (далі – ЧОПЛ). Духовність, Інтелект, Здоров'я – чинники, на яких побудована освітня концепція даного навчального закладу.

Рівноправність концептуальних чинників дозволяє позиціонувати ЧОПЛ як Школу сприяння здоров'ю, де дбають про збереження та зміцнення здоров'я ліцеїстів.

Стрижнем системи роботи ліцею як Школи здоров'я стало впровадження в життя авторських програм: «Щодня – година руху" (з 1994 р.) та оздоровчої системи «Суглобова гімнастика" (з 2007 р.) [1, с. 19]. Щодо останньої, то це спеціальна система занять для дітей, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи.

В основі оздоровчої системи «Суглобова гімнастика" лежить комплексна програма М. Норбекова, розроблена для самовдосконалення людини. Запропонований М. Норбековим комплекс гімнастичних вправ для суглобів сприяє всебічному оздоровленні організму, допомагає набувати контроль над тілом і покращувати рухливість опорно-рухового апарату, надаючи гнучкість хребту, м'язам і зв'язкам [3, 4].

Серед основних переваг суглобової гімнастики визначаємо: 1) комплекс найпростіших вправ суглобової гімнастики забезпечує організм необхідними щоденними фізичними навантаженнями; 2) • суглобова гімнастика робить наше тіло гнучким і витривалим; 3) регулярне виконання вправ дозволяє зміцнити м'язи спини, живота, рук і ніг, а також позбутися зайвої ваги; 4) суглобова гімнастика сприяє звільненню організму від сольових відкладень; 5) суглобова гімнастика сприяє формуванню навичок довільного керування диханням, що полегшує роботу серця, сприяє нормалізації нервової регуляції дихання й усуненню порушень в діяльності дихальної системи, збільшує життєву місткість легенів, сприяють дифузії газів у легенях і насиченню крові та тканин киснем, позитивно впливає на загальний стан здоров'я ліцеїстів; 6) суглобова гімнастика вважається профілактичним засобом від багатьох захворювань.

Окрім фізичних вправ, у змісті системи «Суглобова гімнастика", що реалізується в ЧОПЛ, передбачено теоретичний розділ, де учні знайомляться з різ-

ними системами оздоровлення, зокрема П. Іванова, М. Норбекова та ін.

При цьому наголосимо, що основне завдання вчителя, працюючого зі спецгрупою – навчити бути здоровим. Наприклад, елементарні вправи на покращення самопочуття довести до автоматизму, виховати потреби, серед ліцеїстів, у самостійних систематичних заняттях фізичними вправами, надати необхідні знання учням, які будуть сприяти формуванню навичок та вмінь у галузі гігієни та здорового способу життя, донести до дітей істину, що не лікарі роблять їх здоровими, а вони самі!

Список використаних джерел

1. Коломієць Г. В. Школа збереження здоров'я: досвід звідусіль. Педагогічний ліцей – Школа здоров'я. Опис діяльності Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді як Школи сприяння здоров'ю / Г. В. Коломієць // Завуч. – 2006. – № 23–24. – С. 19 – 20. 2. Лисюк Н. На вістрі уваги – здоров'я / Н. Лисюк // Завуч. – 2006. – № 23–24. – С. 14 – 15. 3. Норбеков М. Опыт дурака или путь к прозрению [Електронний ресурс] / М. Норбеков. – http://book-online.com.ua/read.php?book=2961. – Назва з екрану. 4. Система здоровья Норбекова и Сам Чон До [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://royallib.com/book/hvan_yuriy/sistema_zdorovya_norbekova_i_sam_chon_do_polniy_kurs.html. – Назва з екрану.

С. М. Малахова

СКЛАДОВІ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ» У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ УКРАЇНИ

Актуальність. В останній час спостерігається з негативна тенденція стосовно збільшення смертності і зниженням показників здоров'я населення, тому на сьогоднішній день урядом України прийнята концепція, в якій не тільки ведеться боротьба із захворюваністю, а й пропагується здоровий спосіб життя, що відображено в проекті закону «Про Загальнодержавну соціальну програму розвитку фізичної культури і спорту на 2013-2017 роки «[7].

Питання здоров'я нації є актуальним, тому що це саме той інформативний комплексний соціально-гігієнічний і економічний показник, який узагальнює біологічні, демографічні та соціальні процеси, властиві даному суспільству, відображає рівень його економічного і культурного розвитку. Таким чином, здоров'я це надійний інтегральний показник якості життя населення країни в її об'єктивних проявах [5]. Не викликає сумнівів той факт, що фізична активність знижує ризик виникнення різних захворювань і депресивних станів, тоді як малорухливий спосіб життя є основним незалежним чинником ризику [10]. В свою чергу, фізкультурно-оздоровча діяльність у вищих навчальних закладах (ВНЗ) віддзеркалює органічне поєднання зусиль держави на даній ділянці освітнього процесу.

Мета дослідження – проаналізувати і визначити перспективи вдосконалення фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів України.

Результати дослідження. Здоровий спосіб життя – це комплекс оздоровчих заходів, що забезпечують гармонійний розвиток і зміцнення здоров'я, підвищення працездатності і продовження довголіття людини. Він включає в себе плідну трудову діяльність, відмову від шкідливих звичок, оптимальний режим рухової активності у вигляді регулярних занять фізичною культурою і спортом [5].

На Україні міністерством у справах молоді та спорту визначені наступні завдання: наукова розробка і побудова національної системи фізичного виховання у ВНЗ, підготовка та ефективне використання кадрового складу, вдосконалення інфраструктури, заснованої на принципах державного управління, розвиток матеріально-технічної бази і її оптимальне використання, широке залучення учнів і студентів до занять фізичною культурою і спортом, розробка і реалізація системи спортивних змагань, що забезпечують максимальну масовість фізкультурного руху і під-

вищення спортивної майстерності, розробка планів наукових досліджень в галузі фізичної культури і спорту, організація медичного забезпечення, використання засобів масової інформації для пропаганди фізкультури і спорту [6]. Гасюк І.Л. зазначає, що труднощі і помилки, властиві державному управлінню фізичною культурою і спортом в Україні, обумовлені відсутністю комплексних теоретичних розробок у цій сфері, які повинні охоплювати і моделювати систему державного управління фізичною культурою і спортом з усіма її функціональними складовими [2]. Таким чином, першочерговим завданням вдосконалення рівня фізичної культури у ВНЗ є забезпечення висококваліфікованим кадровим викладацьким складом.

Встановлено, що в країнах ближнього зарубіжжя в останні роки рівень фізичної підготовленості і функціонального стану студентів від першого до третього курсу знижується. Тенденція зниження показників спостерігається як в тестах, які відображають реальний рівень розвитку швидкості, швидкісно-силових і силових якостей, так і в тестах оцінки розвитку витривалості [4]. За даними зарубіжних авторів, до 21 року життя, тобто до моменту закінчення ВНЗ не більше 40% юнаків і 30% дівчат регулярно займаються фізичними вправами [9]. Близько 50% вітчизняних студентів займаються фізичними вправами не більше 2-3 годин на тиждень, а 45% студентів не займаються ними зовсім [1].

У той же час, результати загальнонаціональних опитувань, проведених в Америці, показали, що 63,7% учнів середніх шкіл, 37,6% студентів коледжів і 14,0% дорослих регулярно беруть участь в фізкультурній діяльності високої інтенсивності. Регулярна участь в фізкультурній діяльності помірної інтенсивності в учнів середньої школи становить 21,1%, студентів коледжів – 19,5% і у дорослого населення – 19,7% [3]. Ці факти свідчать про те, що навчальні заклади є тими ключовими ланками, в яких можна успішно проводити політику залучення до регулярних занять фізичними навантаженнями, формувати соціальну установку на рухово-активний спосіб життя.

Існує й інший аспект, так, Г.Л. Апанасенко зазначає, що на формування здоров'я, тобто можливості реалізувати біологічні та соціальні функції, істотно впливають психічні якості людини [1]. Інтегральним проявом основних складових психічного навантаження виступає рівень готовності механізмів саморегуляції, тобто механізмів внутрішньої психічної активності в процесі адаптації до умов життєдіяльності, мобілізації та актуалізації можливостей людини, в тому числі і фізичної активності.

Дослідження аналізу стану фізичного виховання більш ніж в 200-х ВНЗ України, проведене Присяжнюк С.І., показало, що реальна система фізичного виховання студентів малоефективна, вона не забезпечує повною мірою психологічної та фізичної готовності випускників до життєдіяльності і професійної праці, 60% молодих фахівців, фізично не готові працювати в тому темпі, режимі і з тією інтенсивністю, які вимагає їх професія [8].

Висновки. Таким чином, освітній аспект в процесі фізичного виховання студентів повинен посилювати психологічну та валеологічну складову їх професійно-орієнтованих компетенцій. При цьому посилення освітньої компоненти вузівської дисципліни «Фізичне виховання» буде багато в чому визначатися професійними і особистісними характеристиками викладачів кафедр фізичного виховання, а також їх готовністю до самовдосконалення і розвитку.

Список використаних джерел

1. Белых С.И. Состояние здоровья, физического воспитания и физического развития студентов в исторической ретроспективе и в личностно развивающей парадигме / С.И. Белых // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 5 – С. 7–12. 2.Гасюк І.Л. Механізми державного управління фізичною культурою та спортом в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / І. Л. Гасюк. – К., 2013. – 40 с. 3. Давиденко Д.Н. Оценка формирования физической культуры студентов в образовательном процессе техниче-

ского вузов / Д.Н. Давиденко // Теория и практика физической культуры. – 2006. – № 2. – С. 2–6. 4. Данилова Н. В. Нормирование двигательного режима в процессе физического воспитания молодежи : дис. ...кандидата пед. наук: 13.00.04 / Данилова Наталия Васильевна. – М., 2010. – 126 с. 5. Доброрадных М.Б. Формирование ценности здоровья у студентов в процессе их профессионального образования : дис. ...кандидата пед. наук : 13.00.08 / Доброрадных Марина Борисовна. – М., 2003. – 164 с. 6. Леонов О.З. Основні складові системи фізичного виховання у вищих навчальних закладах зарубіжних країн / О.З. Леонов // Теорія та методика навчання: фізична культура і спорт. Вип. 1. Серія 15. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – С.101-108. 7. Проект Закону України «Про Загальнодержавну соціальну програму розвитку фізичної культури і спорту на 2013-2017 роки». 8.Присяжнюк С.И. Физическое воспитание студентов специальной медицинской группы: проблемы и пути решения / С.И. Присяжнюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт/» : зб. наук. праць / За ред. Г.М. Арзютова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 11. – С.216–222. 9. Lee I-Min. Physical Activity and Coronary Heart Disease Risk in Men. Does the Duration of Exercise Episodes Predict Risk? / Lee I-Min, H.D. Sesso, R.S. Paffenbarger // Circulation. – 2000. – Vol. 102 (8). – P. 981–986. 10. Palushka S.A. Physical Activity and Mental Health. Current Concepts / S. A. Palushka, T. L Schwenk // Sports Medicine. – 2000. – Vol. 29 (3). – P. 167–180.

В. Д. Михайлова

ШКОЛА ОЛІМПІЙСЬКОЇ ОСВІТИ - ІННОВАЦІЯ В ДІЇ

За ініціативою НОК України та Олімпійської академії України наш навчальний заклад у 2013 р. увійшов у «Всеукраїнську мережу шкіл олімпійської освіти». З того часу в школі реалізується проект «Школа олімпійської освіти». Своїм гаслом ми обрали вислів «Школа – територія Fair Play»!

Олімпійська освіта – багаторівневий, спеціально організований педагогічний процес формування гармонійно розвиненої особистості через набуття знань, умінь і навичок, розвиток здібностей, інтересів, потреб та ціннісних орієнтацій, що базуються на гуманістичних ідеалах і цінностях олімпізму і є складовою частиною загальної освіти. [1]

Мета олімпійської освіти – формування особистості, яка у своїх діях і думках у рамках фізкультурно-спортивної діяльності й у повсякденному житті керується загальнолюдськими гуманістичними нормами поведінки, що культивуються олімпізмом та принципами Олімпійської Хартії, найкраще забезпечить становлення спорту на службу гармонійного розвитку людини з тим, щоб сприяти створенню мирного суспільства, яке піклується про збереження людської гідності. [1]

Формування фізично, психічно, соціально здорової, гармонійно розвиненої особистості є соціальним замовленням і Школа олімпійської освіти працює над його виконанням в процесі урочної та позаурочної роботи у двох напрямах : безпосередньому і контекстному.

Безпосередня олімпійська освіта активно реалізується як система уроків олімпійських знань для учнів 5 та 6 класів (0,5 годин на тиждень) згідно Програми «Основи олімпійських знань», (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. Автор Єрмолова В.М.).

Контекстний напрям це: міждисциплінарні зв’язки шкільних предметів, в які органічно вписується олімпійська тематика (географія, історія, література, фізкультура тощо), зустрічі з українськими спортсменами-олімпійцями (Андрій Сердінов, Діна Міфтахутдинова), Олімпійські уроки, Олімпійські вікторини, спортивні свята, конкурс олімпійських агітбригад, спортивні змагання, круглі столи, педагогічні читання, виховні години спілкування, фотоконкурси, конкурси малюнків та літературних творів, пошуково-дослідницька робота учнів тощо.

Кожен учень має можливість реалізувати свої природні здібності, взявши участь у конкурсі, або змаганнях за своїми уподобаннями.

Робота Шкільного Олімпійського Комітету «AXIOS!» спрямована на ор-

ганізацію спортивно-масових заходів у школі, пропаганду олімпійського руху, морально-етичних принципів Олімпійської Хартії та «Кодексу честі олімпійця України», принципу «Fair Play» (Чесна гра).

Справжні пристрасті вирують на майданчиках під час спортивних змагань та свят. Всі спортивні заходи в школі проводяться з дотриманням олімпійських церемоній. Діти вчаться взаємоповазі та взаємодії в команді. Уболівальники вчаться підтримувати своїх спортсменів та культурі поведінки під час змагань. І учні і вчителі отримують безліч позитивних емоцій від духу чесної боротьби за перемогу. Саме на таких позитивних емоціях і формуються стійкі моральні переконання, що досягнення перемоги можливе лише за рахунок ретельної підготовки до будь – якої боротьби.

Найбільший азарт в наших вихованців викликають спортивні заходи, які проходять під патронатом НОК України. Збірна команда нашої школи посіла призове місце в обласному турі Всеукраїнського спортивно – масового заходу для дітей «Олімпійське лелеченя».

Учні опановують використання інформаційно – комунікаційних технологій та вміння спілкуватися у соцмережах - створена та активно використовується сторінка Facebook «Школа олімпійської освіти». Такий зв’язок дозволяє спілкуватися безпосередньо з видатними спортсменами, проводити фотоконкурси, створювати проекти, в яких немає обмежень для тих, хто бажає долучитися до наших започаткувань. Триває робота над проектом «Український Fair Play». На своїй сторінці Facebook ми зробили пост зі зверненням до спортсменів – олімпійців поділитися відомими їм прикладами благородної поведінки українських спортсменів на спортивних аренах, або у звичайному житті. І, звісно, збірник наш розпочався з «Історії чесної гри Сергія Бубки».

В школі традиційною стала «Урочиста церемонія нагородження кращих учнів медаллю «Приз Fair Play». Після вивчення теми «Олімпійський принцип Fair Play», учні шостих класів заповнюють анкету та самі обирають кандидатів на нагородження у своєму класі – учнів, які, на їхню думку, протягом року демонстрували поведінку в дусі «чесної гри».

Як свідчать історики, ще за часів зародження перших Олімпійських Ігор у Стародавній Греції, атлети, що перемагали у змаганнях, користувалися величезною повагою мешканців своїх полісів.

Сучасні Олімпійські ігри також є не просто спортивними змаганнями, а й місцем національної слави, національної гордості та національного престижу.

На прикладах наших українських спортсменів – олімпійців, посилюється громадянська та патріотична позиція суспільства. Дуже важливо в школі широко освітлювати проведення кожних Олімпійських Ігор, акцентуючи увагу на патріотичній поведінці українських спортсменів.

Для учнів 9-10 класів відбувся круглий стіл на тему «Гопак, козацький чуб та олімпійська медаль. Звідки беруться патріоти?» Присутні переглянули відеофільм про патріотичну поведінку паралімпійської збірної команди України під час відкриття Зимових Олімпійських ігор у м. Сочі. Члени Шкільного Олімпійського комітету «AXIOS» озвучили приклади патріотичної поведінки видатних спортсменів України під час трагічних подій, пов'язаних з військовою агресією в бік нашої країни. Всі учасники круглого столу насолодились віртуозним виконанням на боксерському ринзі українського гопака олімпійським чемпіоном з боксу Олександром Усиком та олімпійським призером з боксу Денисом Беринчиком, яке відбулося під час Олімпійських ігор 2012 р. у м. Лондон. Учні разом шукали відповідь на запитання «Звідки беруться патріоти?» та дійшли висновку, що патріот у кожному з нас. Ми всі - патріоти нашої країни. Створений учнями плакат дозволив всім присутнім переконатися, що наші діти розуміють, що таке бути патріотом України і люблять свою Батьківщину вже тому, що в ній народилися та

живуть! [2]

Дослідницька діяльність старшокласників – це самореалізація їхнього творчого потенціалу, засіб розвитку мислення, визначення навчального й соціального статусу особистості. Приємно, що учень нашої школи став переможцем Всеукраїнського конкурсу Олімпійської Академії України «На кращу наукову роботу з олімпійського руху». В своїх дослідженнях він поєднав два важливих напрямки роботи школи: екологічний та олімпійський і робота отримала назву «Екологічна місія в Олімпійському русі».

Для учнів 5-11 класів на шкільному сайті створено дистанційний курс «Олімпіоніки», в якому всі охочі мають можливість детально ознайомитися з історією зародження Олімпійських ігор у Стародавній Греції, відродженням та проведенням сучасних Олімпійських ігор та досягненнями українських спортсменів – олімпійців.

Наше суспільство нині відчуває брак чесної, благородної поведінки. Олімпійський принцип Fair Play, який є основою чесних спортивних змагань, як калька лягає на відносини усередині всього суспільства. Тож, гарний приклад спортсмена – олімпійця є відправною точкою для особистих перемог кожної дитини, а, як відомо, головна перемога – це перемога над собою, над своїми слабкостями, прагнення постійного удосконалення, наполеглива робота над собою.

Діяльність Школи олімпійської освіти докладно висвітлено на сторінках шкільного сайту: http://school142.dnepredu.com/uk/site/olimpiiska-osvita-v-shkoli-1.html.

Список використаних джерел

1.Єрмолова В.М. Олімпійська освіта: теорія і практика: навч. посіб. / В. М. Єрмолова. – К., 2011. 335 с. Спосіб доступу URL: http://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/3418/159345/sitepage_126/files/olimpiyska_osvita_teoriya_ta_praktika.pdf. 2.Новини КЗО ССЗШ № 142 Круглий стіл «Гопак, козацький чуб та олімпійська медаль. Звідки беруться патріоти?» Спосіб доступу URL: http://school142.dnepredu.com/uk/news-1623-3418

Л. П. Ніколаєнко, І. А. Андрушко, Т. Т. Кулинич

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЦІННІСТЬ ОСВІТИ

Здоровий спосіб життя – це дев'ять десятих нашого щастя. Актуальність проблеми збереження здоров'я очевидна: середовище існу-вання сучасної людини стає все більш техногенним, екологічна ситуація погіршується, змінюються звички людей. Тому завдання збереження і зміц-нення здоров'я дітей було і буде пріоритетним в діяльності будь-якого навчального закладу. Здоров'я розглядається як повне фізичне, психічне і соціальне та духовне благополуччя, як гармонійний стан орга-нізму, який дозволяє людині бути активною у своєму житті, досягти успі-хів у різних видах діяльності. Для досягнення гармонії з природою, із самим собою необхідно вчитися піклуватись про своє здоров'я з дитин-ства. Дуже важливим на сьогоднішній день є формування у дітей мотивів, понять, переконань у необхідності збереження свого здоров'я та зміцнення його за допомогою залучення до здорового способу життя.

Сьогодні незаперечною є теза про те, що формування всебічно розви-неної особистості сприяє реалізація індивідуального та диференційованого підходу до змісту освіти й організації навчання. Як свідчить досвід, необхідні умови для реалізації такого підходу найоптимальніше створюють навчальні заклади нового типу (гімназії, ліцеї, коледжі, автор-ські школи тощо). Таким навчальним закладом зі своїм навчально-виховним обличчям, яке визначається не тільки обраною спеціалізацією, а й специфічним духовним мікрокліматом, інтелектуальним потенціалом учнівського і вчительського колективів, і є НВК-ДАЛ № 15. Діяльність пе-дагогів

освітнього закладу виявляється у переосмисленні та вдосконаленні вже відомих методів та технологій педагогічної праці, в розробленні та освоєнні нових.

Цілісний оздоровчий простір діяльності комунального закладу «Нав-чально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІ сту-пенів-академічний ліцей № 15» м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області створюється на основі комплексного поєднання системи науково-методичного супроводу та діяльності вчителя, яка поурочно орієнтована на формування в дітей стійкої позитивної мотивації й позиції щодо цін-ності здоров'я, його зміцнення та збереження через синтез складових здо-ров'я (фізична, соціальна, психічна, духовна). Науково-методичний суп-ровід діяльності вчителя відповідно до складових здоров'я здійснюється завдяки розробки супровідних програм в рамках шкільних науково-методичних проектів: 1) діамоніторинг; 2) методсупровід: 3) Здоров'я нації; 4) ДОЛ (духовна організація людини); 5) Соціум.

Діяльність вчителів в межах вищевказаних проектів спрямована на створення умов щодо становлення педагога-професіонала, вчителя нової генерації, який спроможний створювати здоров'язберігаюче освітнє середовище, носія знань та основ технологічної культури і культури здо-ров'я, дослідника інноваційних процесів для успішного оволодіння пере-творювальною продуктивною діяльністю, що дозволить молодому зрос-таючому поколінню адаптуватися в сучасному швидкоплинному світі, від-носитися до власного здоров'я як цінності життя. Тому питання впровадь-ження здоров'язбережувальних технологій в навчально-виховний процес є актуальним для педагогічної громадськості освітнього закладу.

Слід зазначити, що поняття «здоров'язбережувальна» можна від-нести до будь-якої педагогічної технології, яка в процесі реалізації створює необхідні умови для збереження здоров'я основних суб'єктів освітнього процесу-учнів та вчителів. І саме головне, що будь-яка педагогічна техно-логія має бути здоров'язбережувальною. Саме на вирішення цієї мети цілеспрямована діяльність педагогічного колективу, що реалізується через поліфонію технологій, в тому числі і здоров'язбережувальних. Через те і майбутнє за школами, які будують навчально-виховну роботу на науково-методичній основі та використовують сучасні психолого-педа-гогічні досягнення. Дослідження в НВК-ДАЛ № 15 проводиться у різних сферах: управлінській, організаційній, дидактичній, методичній, технологічній та інших. Такі дослідження відбуваються відповідно навчально-виховному процесу та вимогам освітньої системи (схема 1).

Схема 1.

Вибір здоров'язбережувальних технологій залежить від:

- ❖програми діяльності навчального закладу,
- ❖пріоритетних навчально-виховних завдань,
- ❖стану здоров'я учнів, їх інтересів та уподобань,

❖врахування спрямованості засобів оздоровлення на вдосконалення основних показників фізичного розвитку дітей,

❖наявного кадрового потенціалу (актуальним є питання психо-логічної готовності вчителів до перебудови власної професійної діяльності, впровадження інноваційних технологій, самовдос-коналення, рівень усвідомлення відповідальності за власне здоров'я та здоров'я своїх учнів),

❖матеріально-технічного забезпечення (наявність окремого приміще-ння для проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, спортивних майданчиків, фізкультурних куточків в групових кімнатах, фізіоте-рапевтичного кабінету, фітокімнати тощо),

❖екологічних факторів (екологічна ситуація в країні, регіоні, відпо-відність санітарно-гігієнічним та санітарно-технічним вимогам),

❖наявного рівня співпраці з батьками учнів, усвідомлення ними значущос ті цілеспрямованої роботи із збереження та зміцнення здоров'я дітей (батьки мають бути прикладом для власних дітей),

❖можливостей ефективно здійснювати моніторинг результативності запроваджуваних технологій.

Результати запровадження здоров'язбережувальних технологій в НВК-ДАЛ № 15 прямо пропорційно залежить від рівня володіння вчите-лем технологічною культурою, її основними поняттями та категоріями.

Рівень володіння вчителем технологічної культурою досліджується за наступними показниками-критеріями, а саме: визначеними компо-нентами технологічної культури: 1) когнітивно-операційному; 2) мотиваційно-ціннісному; 3) практично - діяльнісному; 4) індивідуально-креативному.

І залежить від рівня сформованості її компонентів. Відмінність одного рівня від іншого в індивідуально - особистісному плані виражає-ться у різному ступені усвідомленості вчителем своєї педагогічної позиції, творчої індивідуальності, у ступені освоєння педагогічної техніки і техно-логій, адекватних, перш за все, своїй творчій індивідуальності.

Діагностика готовності вчителя до впровадження здоров'язбережу-вальних освітніх технологій дає можливість розраховувати на позитивні результати діяльності педагога як синтез освітніх інноваційних технологій.

В. В. Пічурін, Д. С. Проноза

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ В РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Актуальність теми. Прогрес не стоїть на місці, з кожним днем з'являється все більше і більше виноходів, що облегшують людське життя. Не виключення і досягнення науково-технічного прогресу і в спорті. Більшість людей та науковців бачать в ньому більше негативного впливу, звинувачують у тому, що саме через швидкий розвиток техніки спорт і фізична культура відходять на другий план. Дійсно, за останні роки рівень фізичного здоров'я українського населення значно знизився, але такі зміни обумовлені не скільки розвитком техніки, скільки сприйняттям населенням таких новинок. Для тих, хто ставить власне здоров'я перше місце, для тих, хто бачить своє життя у нових спортивних досягненнях, науково-технічний прогрес став свіжим ковтком повітря. Адже він дав змогу тим, хто раніше був приречений на життя прикуте до одного місця, не тільки вільно пересуватися і виконувати прості фізичні вправи, а й досягати вершин у професійному спорті.

Також питання є актуальним тому, що нові наукові методи та технічні засоби дозволяють вивчати організм людини під час фізичного навантаження, і таким чином попереджати або лікувати відхилення в стані здоров`я. Зокрема, такі методи

ефективно використовуються в лікувальній фізичній культурі.

Мета дослідження: визначення позитивного впливу досягнень науки і техніки на створення сприятливих умов для занять людиною фізичною культурою та спортом.

Методи дослідження: спостереження, вивчення наукової літератури та публіцистичних статей, їх аналіз та синтез.

Результати дослідження. Фізична культура — складова частина культури, пов'язана з системою фізичного виховання, організації спорту, спеціальних наукових дослідів, технічних засобів, потрібних для фізичного виховання і спорту, суспільної та особистої гігієни, раціональної організації активного відпочинку [1].

З духовною культурою фізична культура пов'язана наукою, спортивною етикою, естетикою. Її можна визначити як сукупність досягнень суспільства у створенні і раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного удосконалення людини. Ці спеціальні засоби і є результатами науково-технічного прогресу. Таким чином випливає, що спорт і фізична культура та науково-технічні досягнення людства є невід'ємними частинами для формування здоров'я населення і кожної людини зокрема.

Без розвитку науково-технічного прогресу неможливий розвиток спорту, адже він завжди йшов паралельно історії. З появою колеса виникли гонки на колісницях, с винайденням велосипеда - велоперегони, в створенням машин - швидкісні ралі.

З розвитком науково-технічного прогресу виникли «технічні» види спорту, які не перестають поповнювати «скарбничку» спортивних дисциплін. Новий вид техніки (машини) породжує новий вид спорту. Загалом вплив науково-технічного прогресу на вдосконалення спортивного тренування досить багатогранно.

По-перше, завдяки технічному прогресу з'явилася можливість вивчати складні адаптаційні процеси до тренувальних впливів на клітинному і молекулярному рівнях. А Д. Л. Костіл у своїй роботі «Фізіологія спорту та рухової активності» описав профілактику і лікування різних захворювань, зокрема серцево-судинних, ожиріння і діабету, за допомогою фізичних вправ і занять спортом [5,6].

По-друге, завдяки досить успішному використанню портативної апаратури можна проводити експрес-аналізи фізіологічних і біохімічних показників в процесі тренування.

По-третє, з'явилася можливість в практиці тренувального процесу використовувати апаратуру для досить точної реєстрації та аналізу біомеханічних параметрів рухів, в тому числі в on-line режимі. Це дає змогу фіксувати найкращі результати під час тренувань у професійному спорті.

По-четверте, істотний вплив на вдосконалення тренувального процесу надає сучасна інформаційна технологія і комп'ютеризація. З її допомогою можна моделювати нові способи та технічні засоби як для професіонального спорту так і для лікувальної фізкультури. Потім, якщо моделювання закінчується успішно, такий проект можна втілювати в життя.

І останнє, відбулося істотне поліпшення спортивного інвентарю, що призвело до зростання спортивних досягнень. Перш за все це стосується професійного спорту, особливо тих галузей, де технічні засоби є їх основою - мотогонки, раллі, велогонки та інше.

Протягом багаторічної підготовки спортсменів використовуються різні засоби навчання, серед яких помітну роль відіграють технічні пристрої. Численними дослідженнями встановлено, що їх застосування в тренувальному процесі підвищує його ефективність. Спортивна індустрія розробила і впровадила спеціальні тренажери для реабілітації після операції або травми різного ступеня тяжкості. Крім того, часто такі тренажери використовують і для профілактики різних захворювань.

Вони надають фізіотерапевтичне вплив, будучи важливою складовою ефективного курсу лікувальної фізкультури [2].

Іншим яскравим прикладом, де науково-технічних прогрес досяг найбільшого розвитку і приніс найбільше користі - паралімпійці. Атлети мають різні обмеження фізичних можливостей: параліч, травматичні ушкодження мозку, ампутовані кінцівки. Технології допомагають спортсменам подолати їх і показати кращі результати.

На наступних Паралімпійських іграх перед нами можуть постати сліпі бігуни, які зможуть рухатися без сторонньої допомоги завдяки гарнітурі, яка буде стежити за перешкодами [4].

Паралімпійські ігри зробили крок далеко вперед. У 40-их роках минулого століття інвалідні коляски важили до 23 кг. В даний час, завдяки карбоновим крісел і точному машинобудуванню вага скоротилася до 2 кг. Британська компанія Tharsus працює над створенням індивідуальної конструкції для метальників дисків, яка буде кріпитися ременями до стегон спортсмена, що дозволить йому використовувати всі свої сили при кидку [4].

Сучасні технології допомагають навіть сліпим паралімпійцям спускатися з гірськолижного спуску на швидкості понад 100 км / год. Наприклад, британка Келлі Галлагер виграла золоту медаль, і в цьому їй допоміг Bluetooth [3].

Отже, науково-технічний прогрес значно полегшив і покращив життя людей у спорті та фізичній активності, і без такої модернізації важко було б уявити розвиток спортивного життя людства.

Висновки. Науково-технічний прогрес має велике значення і здійснює значний позитивний вплив на розвиток спорту та фізичної культури. Він є невід'ємною частиною розвитку спорту в цілому, адже існує протягом всієї людської історії, значно полегшив і покращив життя людей у фізичній активності, і без такої модернізації важко було б уявити розвиток спортивного життя людства. Науково-технічний прогрес розвивається дуже швидкими темпами і, можливо згодом, вже зовсім не залишиться обмежень і спортом зможуть займатись люди з будь-яким рівнем фізичної підготовки і будь-яким станом здоров'я.

Список використаних джерел

1.Еркомайшвілі І.В. Основи теорії фізичної культури [Текст]/ І.В. Еркомайшвілі. - К: Освіта, 2004. 2.Епифанов В.А. Лечебная физкультура [Текст]/ В.А. Епифанов. - М.:ГЭОТАР-МЕДИА, 2006. 3.Как технологии помогают инвалидам состязаться на Олимпиаде [Електронний ресурс] // Tech Today. - 2014. - Режим до ступу: http://today.mts.com.ua/posts/kak-texnologii-pomogayut-invalidam-sostyazatsya-na-olimpiade. 4.Как технологии преобразовывают Паралимпийские игры [Електронний ресурс] // Infoniac. - 2013. - Режим доступу: http://www.infoniac.ru/news/Kak-tehnologii-preobrazovyvayut-Paralimpiiskie-igry.html. 5.Костилл Д.Л. Физиология спорта и двигательной активности [Текст]/ Д. Л. Костилл. - К.: Олимпийская литература, 1997. 6.Меерсон Ф.З., Пшенникова М.Г. Адаптация к стрессовым ситуациям *и* физическим нагрузкам *[Текст]/ Ф.З. Меерсон, М.Г. Пшенникова. - М.: Медицина, 1988. 7.Самсонов А.В., Цаллагова Р.Б. Естественнонаучные основы физической культуры и спорта [Текст]/ А. В. Самсонова, Р.Б. Цаллагова. - М.:Советский спорт, 2014.*

В. А. Пустовой

ЗАГАРТУВАННЯ В СИСТЕМІ ОЗДОРОВЛЕННЯ ДІТЕЙ

Забруднене довкілля, нераціональне харчування, стреси це основні фактори, які негативно впливають на здоров’я українців. Чорнобильська трагедія (1986) доповнила картину несприятливих чинників екологічними проблемами. З метою ліквідації наслідків ЧАЕС та профілактики, в Україні (тоді УРСР), актуальним стало питання оздоровлення дітей. На початку XXI ст. провідне місце у оздоровленні населення загалом, і дитини зокрема нині займає загартування.

Відзначимо, що одними з перших тему фізичного виховання стали розробляти

дослідники А. Кенеман та Д. Хухлаева. Вони у спільній праці «Общие вопросы теории физического воспитания” (1968) запропонували методики фізичного виховання для дітей дошкільного віку.

Серед сучасних поодиноких розвідок на ниві фізичного виховання дітей шкільного віку привертають увагу напрацювання Б. Минаєва (2001), С. Сінчаєвського (2003) та спільна праця Е. Вільчковського та О. Курка «Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку” (2008). У дослідженні вчені розглянули основні системи фізичного виховання, визначили завдання та зміст фізичного виховання дітей як раннього, так і дошкільного та шкільного віку, подали загальні відомості про основні форми навчально-виховного процесу. Проте, поза увагою дослідників лишилося система загартування учнів.

Відтак, прийнято вважати, що загартування це система гігієнічних заходів, спрямованих на підвищення стійкості організму до несприятливих впливів різних метеорологічних факторів. До того ж, загартування організму – потужний оздоровчий засіб, необхідний елемент здорового способу життя людини. Серед основних принципів загартування називаємо поступове збільшення дози загартовуючих впливів; регулярність загартування; використання фізичних агентів (холоду, тепла, опромінювання ультрафіолетовими та інфрачервоними променями, механічної дії руху повітря, води тощо); проведення загартування на різному рівні теплопродукції організму; виконання кожної наступної процедури лише за умови повного відновлення температури тіла та ін.

Відзначимо, що існують традиційні та нетрадиційні форми загартування. До традиційних відносимо загартування повітрям (повітряні ванни, прогулянки, сон на свіжому повітрі), водою (контрастні обтирання та обливання, умивання, купання) та сонцем (сонячні ванни). До нетрадиційних – ходіння босоніж, обтирання снігом, обливання холодною водою, а також фітотерапія, ароматерапія, лікувальна фізкультура, масаж, фізіотерапевтичні процедури та ін., що вводяться до загальної системи роботи за призначенням лікаря.

Поговоримо про нетрадиційні форми загартування, що стали невід’ємною частиною фізичного виховання Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради, де, власне, я і працюю вчителем фізкультури.

Чернігівський обласний педагогічний ліцей загальноосвітній профільний навчальний заклад інноваційного типу, відкритий у вересні 1993 р. Сьогодні ліцей позиціонує себе як Екошкола, розуміючи поняття екології як екологію душі, екологію свідомості й екологію освітнього середовища. Екошкола – це еколого-акцентована модель цілісного освітнього процесу в профільному загальноосвітньому навчальному закладі ІІІ ступеня. Повний курс навчання в ліцеї розрахований на два роки (чотири семестри). У кожному дворічному циклі визначаються чотири змістовних ступені за логічним принципом світоглядного розширення від малого до великого, від близького до дальшого. На кожному зі ступенів простежується чітка внутрішня послідовність від екологічного естетико-етичного сприйняття (екологія душі) до екологічного усвідомлення, розуміння (екологія свідомості), і лише потім, як наслідок, до практичної, екоперетворювальної діяльності (екологія середовища).

Визначені у ліцеї три ключові пріоритети функціонування: *Інтелект, Духовність, Здоров’я.* Щодо останнього пріоритету, то реалізуємо під дивізом: «У здоровому тілі здоровий дух!”. Одразу наголосимо на неприхованому захопленні ліцеїстів новими, нетрадиційними форми оздоровлення, особливо – загартуванням («моржуванням”). Ми поєднуємо моржування з водними процедурами у відкритих водоймах протягом усього року, а за несприятливих погодних умов, відвідин сауни.

Так, у осінній період (вересень – жовтень) проводимо чотири заняття у тижне-

вому циклі, з яких три – купання, одне у сауні. В листопаді обов'язковим є таке навантаження: два заняття – купання, одне – сауна. В зимовий період традиційним стало пірнання в ополонці.

Структура заняття, пов'язаного з купанням виглядає так: біг від 1000 до 1500 м в залежності від погодних умов, загальнофізичні вправи в русі, босими у купальних костюмах по росі чи інею, коротка пробіжка з досить динамічними вправами на місці на основні групи м'язів. Заплив від одного до п'яти метрів в залежності від температури води. Одягання і швидка хода або повільний біг до 1000 м. Зі зниженням температури води і повітря час знаходження у воді чи хода босоніж різко скорочується, а при сніговому покритті хода босоніж зовсім припиняється, за виключенням днів, коли група знаходиться у сауні.

Логічне продовження системи загартування у весняний період реалізується через регулярні відвідини нашими ліцеїстами плавального басейну.

Отже, завдяки застосуванню такої організації та методики проведення занять, використанню вищезазначених засобів фізичного виховання, ліцеїсти показують гарний рівень функціонального та фізичного стану, поліпшують роботу серцево-судинної системи, дихальної, кістково-м'язової та інших систем організму.

Список використаних джерел

1.Вільчковський Е. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку / Е. Вільчковський, О. Курок. – Суми : ВТД »Університетська книга", 2008. – 428 с. 2.Кенеман А. Теория и методика физического воспитания детей дошкольного возраста / А. Кенеман, Д. Хухлаева. – М. : «Просвещение", 1978. – 272 с. 3.Минаев Б. Основы методики физического воспитания школьников / Б. Минаев, Б. Шиян. – М. : «Просвещение", 2002. – 178 с. 4.Сінчаєвський С. М. Фізичне виховання школярів (теоретична підготовка) / С. М. Сінчаєвський // Фізичне виховання в школі. – 2003. – С. 107–112.

М. В. Радзецький, Д. С. Ярошенко

УПОДОБАННЯ СТУДЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО ЗАКЛАДУ «ДНІПРОПЕТРОВСЬКА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ» ПРИ ВИБОРІ ВИДУ СПОРТУ І РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

Система фізичного виховання студентів медичних вузів повинна бути спрямована як на формування життєво важливих рухових умінь і навичок, так і на формування потреби до здорового способу життя та активних занять фізичними вправами і спортом. Це вимагає нових підходів до змісту та організації фізичного виховання студентів, а також пошуку нових форм і методів роботи викладачів. [1, 3, 8]. Сучасна фізична підготовка студентів медиків потребує диференціації та індивідуалізації навчання, створення умов для максимального розкриття їх спортивних здібностей з урахуванням анатомо-фізіологічних особливостей.

Високий рівень фізичної підготовки студентів досягається за умов впровадження у процес навчання теоретико-методичних елементів, спрямованих на переорієнтацію системи фізичного виховання з консервативно-нормативної моделі, що не відповідає сучасним вимогам вищої освіти, на інноваційну [2, 4, 5–7]. За даними науково-методичної літератури заняття обраним видом рухової активності сприяють створенню оптимальних умов для психічного і фізичного розвитку та вдосконалення студента, при цьому створюються оптимальні умови для підвищення фізичної підготовленості і їх працездатності. [1–4].

З метою вивчення переваг різних видів спорту і рухової активності було проведено анкетування студентів I–II курсів, що навчаються у ДЗ «Дніпропетровська медична академія» (ДЗ «ДМА»). В анкету були включені питання, спрямовані на встановлення виду рухової активності студентів у позанавчальний час, переваг тих чи інших видів спорту на заняттях з фізичної культури, ставлення студентів до даних форм занять і визначення джерел інформації, на які студенти орієнтуються

при виборі виду рухової активності і спорту.

Всього було опитано 227 студентів. В результаті анкетування з'ясувалося, що 81% опитаних вважають, що обов'язкові заняття з фізичної культури в вузі необхідні, визнають їх позитивний вплив на здоров'я та отримання необхідних знань і умінь. Негативно налаштована частина студентів склала 19%. Однак тільки половина (54%) всіх респондентів задоволена програмним змістом дисципліни «Фізична культура». Як видно з рис., при виборі форм обов'язкових занять з фізичної культури студенти ДЗ «ДМА» віддали перевагу легкій атлетиці (31,3%) і плаванню (18,4%). Серед тих, хто вже займався яким-небудь видом фізкультурно-спортивної активності у вільний від навчання час, пріоритет надавався переважно заняттям легкою атлетикою (23%). За результатами ранжирування по популярності видів рухової активності і спорту серед студентів ДЗ «ДМА» нами складено наступний рейтинг-лист: легка атлетика, плавання, футбол, волейбол, баскетбол, важка атлетика, бадмінтон, настільний теніс. Слід зазначити, що 36,5% опитаних студентів взагалі не займаються у вільний від навчання час, мотивуючи це дефіцитом вільного часу або великим навчальним навантаженням.

Як показали результати анкетування, найбільший вплив на вибір занять фізичними вправами має: бажання поліпшити фізичний стан (43,1%); отримання позитивних емоцій (23,1%); 16,3% студентів відзначили той факт, що обраний вид спорту в системі вищої освіти є популярним і модним; 6% студентів назвали основним мотивом почуття боротьби і азарту. При виявленні джерел інформації, які обумовлюють вибір студентами медиками виду спорту або рухової активності встановлено, що основним джерелом інформації є засоби масової інформації і комунікації, які в сукупності склали - 35,1%, що обумовлено збільшенням використання сучасних інформаційних технологій. Поради і авторитет фахівців з фізичної культури вважають важливим 21,4% студентів. Необхідно відзначити, що 28,3% респондентів, що взяли участь в анкетуванні довіряє порадам однокурсників та друзів. До думки батьків і родичів прислухаються 12,8% студентів.

Рис. Уподобання студентів I–II курсів ДЗ «Дніпропетровська медична академія» у виборі виду спорту, 2016 р.

Таким чином, за результатами проведеного анкетування було встановлено, що більше половини студентів, які навчаються в ДЗ «ДМА», не задоволені програмним змістом дисципліни «Фізична культура». Однак, більшість опитаних вважають за необхідне проведення обов'язкових занять з даної дисципліни визнаючи їх позитивний вплив. В ході анкетування, також, було виявлено наступне, що в рейтингу популярності видів фізичної активності та спорту провідні місця займають

легка атлетика та плавання; головним мотивом вибору студентами цих видів спорту є підтримка особистого фізичного стану і вдосконалення статури; засоби масової інформації і комунікації справляють домінуючий вплив на формування позитивного ставлення до занять різними видами спорту, рухової активності і їх вибір для систематичних занять.

Список використаних джерел

1.Гиголаева Т. В. Формирование у студентов педагогического вуза готовности к реализации здорового образа жизни: дис. кандидата пед. наук . 13.00.02 / Т. В. Гиголаева. – Шуя , 2006. – 200 с. 2.Дмитриев С.В. Биомеханические технологии в физическом воспитании и спорте / С.В. Дмитриев // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт : збірник / Чернігівський держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2008. – Вип. 54. – С. 285–288. 3.Малімон О.О. Диференційований підхід у процесі фізичного виховання студентів: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / О.О. Малімон. – Луцьк, 1999. – 19 с. 4.Матвеев Л. П. Теория и методика физической культуры (общие основы теории и методики физического воспитания; теоретико-методические аспекты спорта и профессионально-прикладных форм физической культуры) : учебник для институтов физической культуры. / Л. П. Матвеев – М. : ФиС, 1991. – 543 с. 5.Огієнко М. М. Формування науково-педагогічного світогляду особистості як основи професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури та спорту / М. М. Огієнко // Вісник ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів: ЧНПУ, 2011. – № 86 (том 2) – С. 398–403. 6.Огієнко П. М. Історичні витоки та розвиток біомеханіки як наукової гілки біофізики / П. М. Огієнко, І. А. Луговський, О. М. Почтар // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт : збірник / Чернігівський держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. –Чернігів, 2008. – Вип. 54 – С. 34–38. 7.Сероштан В.М. Шляхи оптимізації процесу професійної підготовки вчителів фізичної культури / Сероштан В.М., Маслов В.М., Дікалова О.О., Щербач В.М. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт : збірник / Чернігівський держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – Вип. 112. – С. 247–249. 8.Шилько В.Г. Физическое воспитание студентов с использованием личностно-ориентированного содержания технологий избранных видов спорта: Учеб. Пособие / В.Г. Шилько // Томск: ТГУ, 2005. 173 с.

В. О. Русанович, Є. А. Шитікова, О. О. Лях-Породько

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНІСТІ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО І ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ

Актуальність. Шлях України до її офіційного визнання міжнародним спортивним товариством був складним і довгим [7]. Історично склалося, що український спорт багато в чому завдячує своєму розвитку організованим структурам за межами українських земель [4]. Велика кількість українців мешкає за межами своєї етнічної батьківщини і стали невід`ємною часткою національних спільнот по всьому світу. Розвиток спортивного, а особливо олімпійського руху до здобуття незалежності Україною відбувався завдяки діяльності діаспори США, Канади та інших країн; в той час сформований УОК не мав змоги брати участь у міжнародному спортивному русі [2]. Важливою деталлю є те, що розвиток спорту в діаспорі відбувався на громадських засадах [1], адже істотною проблемою були і залишаються фінансові труднощі. Однак чимала кількість проблем була подолана саме завдяки матеріальній підтримці з боку діаспори [3]. І сьогодні Західна українська діаспора продовжує підтримувати розвиток спорту в Україні та поширювати олімпійську ідею на її теренах. Однак ця сторінка історія українського спорту є маловивченою, що обумовлює актуальність дослідження.

Результати дослідження і їх обговорювання. Метою функціонування спортивних структур діаспори є створення умов для виховання української молоді в національному дусі й об`єднання їх, надаючи можливість спілкуватися і жити в українському середовищі [6]. Передумови зародження українського спорту за межами український земель можна прослідити з 1916-1923 років. Військовополонені,

що потрапили до німецького і австро-угорського полону організовували спортивно-рухонкові товариство, одну з перших є товариство гетьмана Дорошенка «Січ», створене в 1916 році і нараховувало 960 членів [5]. Розвивався спортивний рух і на польскій території: в 1921 році в Стрілкові було відкрито «спортивну гімназію». Згодом центрами українського студентського руху стає Чехословаччина. З 1925 року товариства «Сокіл» набирають не аби яку популярність і поширюються по всіх країнам, де є українські емігранти (навіть у Франції та Китаї). Після закінчення Другої світової війни і поділення Німеччини на оккупаційні зони, близько 2,2 млн українців опинилися на територіі Америки, Англії та Фаранції і багато з них залишалися в Німеччині під назвою «переміщені особи» [6]. Щоб зберегти національну ідею в м. Філадельфія в 1936 році були проведені «Перші Українські всенародні Ігрища», в яких прийняли участь близько 300 спортсменів [2]. 25 листопада 1945 в Німеччині було сформовано Раду Фізичної Культури [5] під патронатом якої відбулася Олімпіада «ДіПі» в 1948 році. Ці змагання були організовані для представників тих народів, що не мали змогу приймати участь у Іграх в Лондоні в 1948 році [2]. Це був перший досвід міжнародних змагань для український атлетів [6]. Щоб координувати діяльність створених спортивних осередкаів на території Канади і США, та сприяти подальшому розвитку спорту 24 грудня 1955 року у Торонто (Канада), створюється Українська Спортова Централя Америки і Канади – УСЦАК, з трьома рівними делегатурами. Головою був обраний Іван Красник. Впродовж всієї діяльностц УСЦАК обєднував до 40 українських спортивних товариств та докладав чимало зусилль для популярізації спорту й підтримці ураїнських спортсменів [5]. В 1956 році було створено Український олімпійський Комітет, головною метою якого було прагнення української діаспори до самостійної участі в Олімпійських Іграх. УОК інформував НОКи провідних країн про національний склад команд і СРСР, а також про участь спортсменів українського походження у збірних інших країн. Разом з УСЦАК було започатковано «Вільні олімпіади»: змагання, метою яких було об`єднання українських спортсменів і прихильників українського спорту [2]. Їх було вирішено проводити раз на 4 роки, і перша була проведена в 1980 році в м. Етобіко, Канада. Другі «Вільні олімпіади» були проведенні в тому ж місті в 1984 році [5]. А в 1988 змагання мали своє продовження в «Українській Олімпіаді» участь в яких прийняло більше 700 українських атлетів [6]. 22 грудня 1990 році було утворено Національний олімпійський комітет України. За короткий проміжок часу виникла необхідність не лише в формуванні нормативно-правової, організаційної бази, але і збір коштів на створення національних збірних для їх подальших виступів на міжнародних змаганнях, а згодом і на самих Олімпійських іграх. Також необхідним було і отримати визнання МОКу [3]. В цей час УСЦАК стає своєрідним «містом» між НОКом України та світом. Важливим кроком стає заснування «Фонду відродження українського спорту», завдяки якому були зібрані чималі кошти [6] і вже в 1991 році українська збірна з плавання виступила на міжнародних змаганнях. При цьому Україна отримала не лише матеріальну і фінансову допомогу, але і моральну підтримку, допомогу з боку волонтерів на змаганнях: це і перекладачі, і координатори [3]. Великих коштів вартував процес визнання спортивних федерацій України міжнародними федераціями. В 1992 році 9 березня МОК визнає НОК України і збір коштів у «Фонд відродження українського спорту» міняє свій вектор: відтепер кошти збираються на участь українських атлетів в Олімпійських Іграх. Наступні Зимові ігри мали відбутися в 1994 році в Люксембурзі і Україна вперше приймала в них участь самостійно. 16 січня 1994 року перший президент НОК України В. Борзов зустрічається з Управлінням УСЦАК для подальшого обговорення співпраці і організовується збір коштів на участь української команди в Іграх 1996 року в Атланті. Менш ніж за годину було зібрано більше 60 тис. дол США. УСЦАК підтримував Україну і з іншого боку: це закупівля спортивного обладнання для України на території держави [4].

Важливу роль в розвитку спорту також відіграє українська спеціалізована періодика, що продовжує розвиватися ще з XX століття, адже більшість спеціалізованої української спортивної літератури друкувалася саме в Канаді та США. Одним з таких видань є популярний журнал «Наш Спорт», що друкується вже більше 50-и років та пропагандуває і освітлює успіхи українських спортсменів по всьому світу [1].

Висновки. Таким чином вивчення і аналіз науково-методичної літератури показав, що діяльність Західної української діаспори відіграє важливу роль не лише у етнічному об`єднанні українського населення по всьому світі і допомозі його учасникам, а і зіграла надзвичайно важливу роль у становленні і розвитку українського спорту. Синтез і узагальнення наданої інформації дозволяє судити про те, що шлях України в світовому спортивному русі був довгим і важким через велику кількість зовнішніх факторів: війни, фінансові і соціальні проблеми, еміграція, здобуття незалежності. Передумови зародження українського спорту за межами етнічних земель можна спостерігати ще з 1916 року. Після закінчення Другої світової війни саме злагоджена робота Західної діаспори допомогла на лише не згубити здобутків історії українського національного спорту, але і примножити їх. В дослідженні з`ясували, що завдяки діяльності діаспори було організовано «Олімпіада ДіПі», «Вільні олімпіади» та «Українська олімпіада». Створений УСЦАК стає містом між Україною і світом; саме ця організація допомогає матеріально Україні, закупаючи матеріально-технічне обладнання для спортсменів. Завдяки фінансовій підтримці і зв`язкам в 1992 НОК України отримує визнання МОКа. Також УСЦАК допомогла українській збірній виступити на своїх перших Зимових олімпійських іграх в 1994 році. Допомога була не тільки фінансовою; були організовані перельоти, проживання, волонтерська допомога. І сьогодні НОК України підтримує зв`язок з Західною українською діаспорою в якій проживає понад 5 млн. жителів українського походження. А вона, в свою чергу, продовжує допомагати українським атлетам і розвитку національного спорту.

Список використаних джерел

1. Вацеба О. М. Науково-методична думка в галузі фізичного виховання і спорту української діаспори / О. М. Вацеба // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2002. – №17. – С.3 – 10. 2. Вацеба О. М. Олімпійська ідея в спортивному русі української діаспори США і Канади / О. М. Вацеба., Ю. С. Козій // Коцепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: зб. наук. пр. – рівне, 2001. – Вип. 2. – С. 17 – 19. 3.Вацеба О. М. Роль Західної української діаспори в розбудові системи олімпійського руху в Україні / О. М. Вацеба, Ю. В. Зайдовий // Спортивний вісник Придніпров`я. – 2003. - № 3/4. – С. 6 – 8. 4. Козій Ю. С. Організаційні основи розвитку спортивного руху в українській діаспорі США та Канади / Ю. С. Козій // Молода спортивна наука України; матеріали II Всеукр. Наук. Крнф. Асп. – Л.: ЛДІФК, 1998. Ч. 1. – С. 32 – 38. 5. Козій Ю. С. Спортивний рух в середовищі Західної української діаспорі: автореф. дис. канд. наук. з фіз. вих. – Луцьк, 2000. – 17 с. 6. Особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні [Електронний ресурс]/Режим доступа: http://vikidalka.ru/1-21893.html. 7. Фізкультурно – спортивний рух в Україні [Електронний ресурс]/Режим доступа: http://works.doklad.ru/view/EE0wyTKkurc.html.

Н. І. Семенкова, І. В. Царьова

ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГР НА ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

На сучасному етапі розвитку теорії фізичного виховання особливої актуальності набуває збереження, зміцнення здоров'я студентської молоді, оскільки вищі навчальні заклади є найважливішою ланкою ***соціалізації****. Освітні установи відіграють значну роль у формуванні* ***мотивації*** *збереження здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Активність у фізкультурно-оздоровчій діяльності – необхідна умова гармонійного розвитку студентської молоді, що набуває якості цілеспря-*

мованого впливу на конкретну людину згідно її потреб [2]. Фізичне виховання покликане формувати в студентства дбайливе ставлення до власного здоров'я та фізичної кондиційності, комплексно розвивати фізичні й психічні якості, сприяти творчому використанню засобів фізичної культури в організації здорового способу життя.

Мета наукової розвідки – розглянути вплив комп'ютерних ігор на розвиток фізичного виховання студентської молоді.

Проблеми спортивної галузі обумовлені низкою факторів, основний із них – вплив комп'ютерних технологій. Молоді не вистачає мотивації, вони не хочуть займатися спортивними вправами. У 21 сторіччі дитина засинає о 23:00 та не може встати зранку. Постає питання, що можна робити до півночі? Грати в комп'ютер. Лікарі стверджують, що комп'ютерний світ погано впливає на психіку дитини та її фізичну підготовку. Розвиваються серцево-судинні захворювання, веготосудинна дистонія, погіршується зір, пам'ять, зосередженність у навчанні, зменшується коло спілкування, що призводить до ізоляції. Батьки не суперачать цим уподобанням своїх дітей, вони навпаки йдуть до свого дільничого лікаря, і вимагають дати довідку про стан здоров'я їхньої дитини, у якій просять зазначити, що він не може займатися фізичною культурою в навчальному закладі. Тим самим батьки зовсім лишають свою дитину шансу на здорове майбутнє життя [1, 16] Одразу виникає питання, якщо зараз така ситуація з молоддю, що ж буде за наступним поколінням? Адже, все це призведе до небезпечних наслідків.

Молодь вже настільки поринула до віртуального світу, що іноді плутає дійсність з вигадкою. Йдучи по вулиці, вони різко нахиляються перед перешкодою, або підпригують як у грі. Ця залежність називається ігроманією [3]. У свою чергу, вона поділяється за видами гри: а) коли дитина живе очима героя, починає все робити як він; б) коли дивиться на героя ззовні – це стратегічні ігри, флеш-іграшки; в) особлива категорія ігор – це азартні, коли дитина платить за героя, перемогу, або робить ставки.

Психологи виділяють такі стадії: 1) **Стадія легкого захоплення** – це перша стадія, коли дитині просто подобається, вона входить в смак, не може відірватися і її починає активно втягувати; 2. **Стадія захоплення** – це друга стадія залежності, коли виникає потреба сісти та пограти. Якщо дитина не має активного доступу до гри, то вона починає нервувати, кричати, іноді навіть доходить до психічних розладів; 3. **Стадія залежності** – це остання стадія, гравці починають грати компаніями, робити ставки на гру. Вона відривається від соціуму, постійно знаходиться в грі. Порушується психіка.

Отже, комп'ютерна залежність, це геноцид XXI століття. Знижається рівень фізичної підготовки молоді, рівень народжуванності, а інформаційні структури і надалі розвиваються, створюються нові ігри, а діти сидять вдома і слідкують за цими надходженнями. Цю проблему намагаються вирішити, але це робота не одного року. Якою не була б залежність, молоді треба допомагати з нею впоратися, частіше виходити на свіже повітря, віддати до спортивної секції, щоб він (вона) могли відволікалися і захоплювалися справжнім життям, тому що воно чудове та набагато краще за віртуальний світ.

Список використаних джерел

1.Горбунов Г. Д. Психология и спорт / Г. Д. Горбунов // Теория и практика физической культуры. – 1996. – № 12. – С. 16–18. 2.Калашник О. С. Стимулювання активності студентів до спортивної діяльності // О. С. Калашник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/6_NITSHB_2011/Sport/1. 3.Новий словник іншомовних слів / за ред. д-ра філол. наук, проф. Л. І. Шевченко. – К. : Арій, 2008. – 672 с.

Г. О. Топчієва

ВПЛИВ СПОРТИВНИХ ІГОР ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ВНЗ

У статті розглядається теоретичний аналіз впливу спортивних ігор на заняттях фізичного виховання як засіб підвищення здоров'я студентської молоді у вищих навчальних закладах.

Важливу роль у збереженні та укріпленні здоров'я, оптимального тонусу організму відіграє раціональна рухова діяльність, яку можна реалізувати на заняттях фізичним вихованням з метою правильного формування їх рухових умінь і навичок, засвоєння основних принципів удосконалення фізичних якостей і виховання потреби їх реалізації не лише на заняттях фізичним вихованням, а і повсякденному житті.

Здоров'я – комплексний показник стану організму, який залежить від багатьох показників, стану середовища, умов життя, праці, соціального стану людини. Для досягнення цієї мети заняття фізичним вихованням мають не лише навчати студентів певним вправам, техніці спортивних рухів, вони повинні бути спрямовані на покращення функціонального стану, фізичної підготовленості, мати оздоровчий характер. У сучасному житті використання занять фізичними вправами все більш направлене не на досягнення високих результатів, а на підвищення їх оздоровчого впливу. Для вирішення такої глобальної проблеми одним з найбільш ефективних засобів є, перш за все, спортивні ігри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що останніми роками активно розвиваються наукові дослідження вітчизняних вчених (П. Пристинський, Г. Апанасенко, М. Гончаренко, В. Горащук, О. Дубогай, Л. Попова, Л. Сущенко та інші) що стосується проблеми здоров'я молоді, яка є предметом професійного інтересу фахівців. Разом з тим необхідно відзначити, що вивчення навчально-методичної літератури, монографічних досліджень не дають повного уявлення про вплив спортивних ігор на здоров'я студентської молоді. Цю проблему торкалися лише деякі науковці, такі як А.О. Іванчук, Ж. Козіна, М. Носко, Л. Пензулаєва.

На думку Л.Пензулаєвої, спортивні ігри впливають на здоров'я, сприяють зміцненню всіх органів, формуванню тіла та покращенню самопочуття. Завдяки постійній зміні напруження та розслаблення вони також мають характер активного відпочинку. У процесі спортивної гри розвивається спритність та винахідливість, реакція та координація. Згинання, розгинання, оберти, стрибки, метання позитивно впливають на розвиток м'язів та поставу тіла [3].

З розвитком суспільства й сучасних технологій змінилося ставлення суспільства до фізичної активності. У зв'язку зі збільшенням часу, яке студентська молодь проводить у положенні сидячи перед монітором комп'ютера та телевізором, зростає потреба у збільшенні кількості часу, який витрачається на заняття фізичними вправами в режимі дня, а також у вільний час для занять спортивними іграми. У молодому віці закладаються основи здоров'я, довголіття та гармонійного фізичного розвитку. І хоча цей розвиток є закономірним біологічним процесом, проте враховуючи анатомо-фізіологічні та психологічні особливості в цьому віці, можна в потрібному напрямку впливати на розвиток тих або інших умінь і навичок.

Не достатня рухливість негативно позначається на розумовому розвитку, знижує працездатність молоді. Це свідчить про тісний взаємозв'язок розумового й фізичного розвитку. Тому правильно організований навчально-педагогічний процес сприяє всебічному розвитку, запобігає захворюванню, покращує діяльність всіх органів і процесів, що є наслідком його готовності до навчання певним рухам.

Спортивні ігри відіграють особливу роль у житті людини. В процесі навчання спортивним іграм розвивається різнобічне мислення, координація рухів, здатність орієнтуватись в умовах, які постійно змінюються, значно розширюються рухові можливості. Оволодіння знаннями і навичками спортивних ігор відкриває для

кожного можливість самостійно використовувати їх у своєму відпочинку, що допомагає зробити його не тільки цікавим, але й корисним, а в результаті – сприяє зростанню продуктивності праці [1]. Важливим є те, що спортивні ігри сприяють вирішенню оздоровчих та гігієнічних завдань. Під час занять ігровими видами спорту організм людини виконує інтенсивну роботу. Ігрова діяльність відрізняється переривчато-змінним характером, тут постійно чергуються моменти високої і навпаки повільної активності, а іноді й повного відпочинку. Важливою умовою є те, що, ті хто займається самостійно, можуть регулювати ступінь своєї активності. Це створює сприятливі передумови для відновлення діяльності організму й впливає на вдосконалення функцій серцево-судинної й дихальної систем, що підвищує його працездатність. Завдяки тому, що спортивні ігри можуть відбуватися, як у спортивному залі, так і на відкритих майданчиках, це має загартовувати організм, що підсилює стійкість організму до захворювань і зміцнює здоров'я [2].

Спортивні ігри характеризуються різнобічним впливом на організм тих, хто займається, включаючи різноманітні форми рухової діяльності (біг, ходьбу, стрибки, удари, ловлю і кидки, різні силові елементи). Чим різноманітніші й складніші прийоми тієї або іншої гри, чим більше в ній рухів, пов'язаних з інтенсивною м'язовою роботою, тим сильніше вона впливає на організм і є важливою для всебічного розвитку молодого організму. Емоційність ігрових ситуацій в значній мірі полегшує проблему дозування фізичного навантаження, а різноманітність рухових дій та їх виконання за короткий проміжок часу пред'являє суттєві вимоги до розвитку фізичних якостей: гнучкість, спритність, координаційна узгодженість рухів на фоні прояву швидкісно-силових якостей, витривалості, забезпечують необхідну фізичну підготовленість організму [5]. В ігрових ситуаціях постійно чергуються моменти високої, низької і помірної активності, а в деяких ситуаціях, і повного відпочинку.

Спортивні ігри (баскетбол, волейбол, футбол та ін.) мають швидкісно-силовий характер, а також сприяють розвитку швидкості, сили, спритності та інших якостей. Наприклад, гра в баскетбол, з точки зору фізіологічної характеристики, є безперервним чергуванням «активних» і «пасивних» фаз. Під час «активних» фаз виконуються ривки, (при швидкому прориві, відкритті для отримання м'яча, активних захисних діях і т. п.), під час «пасивних», відбувається відносний відпочинок: гравець не бере участь в активних тактичних діях (не задіяний в швидкому прориві, чекає моменту входу в трьох секундну зону, декілька секунд відпочиває після виконання кидків або передач, а також під час виконання штрафних кидків і хвилинної перерви). В середньому, час активних і пасивних фаз ігри, які йдуть один за однією, наближається до 20-30 секунд, що є роботою змінної інтенсивності [4]. Гра в баскетбол є навантаженням, яке пред'являє досить високі вимоги до рівня функціональної підготовки, змінної інтенсивності є посилений вплив на серцево-судинну систему. При грі споживання кисню складає 50-70% від максимального, ЧСС підвищується до максимальних величин (180-190 уд/хв, і навіть більш ніж до 200 уд/хв), незалежно від амплуа і виду спортивної гри.

Це позитивно впливає на функціональний стан організму, на удосконалення функцій серцево-судинної і дихальної систем, на зміни, які відбуваються в організмі під дією спортивних ігор. Необхідність виконання точних та спритних рухів впливає на розвиток формування точності та швидкості рухів, м'язової сили, розвитку фізичних якостей, формування підвищеної стійкості до простудних захворювань та зміцнення імунітету. Під час занять спортивними іграми виховуються вміння приймати швидкі самостійні рішення, удосконалюється здатність видозмінювати свої рухи по швидкості, напрямку та інтенсивності.

Висновки. Заняття спортивними іграми забезпечують позитивний психологічний, фізіологічний та оздоровчий вплив на організм, що є важливим для всебічного розвитку студентської молоді. Тому на сучасному етапі основним зав-

данням у діяльності викладачів повинно бути збереження і зміцнення здоров'я студентів, формування позитивної мотивації до здорового способу життя, спонукання до занять спортивними іграми.

Список використаних джерел

1. Іванчук О. В. Фізичне виховання шкільної молоді / О. В. Іванчук // Вчитель. – Львів, 1997. – №10. – 143с. 2. Носко Н. А. Педагогические основы обучения молодежи и взрослых движениям со сложной биомеханической структурой / Н. А. Носко. – К.: Науковий світ, 2000. – 336 с. 3. Пензулаева Л. І. Физкультурные занятия с детьми 5-6 лет: учеб. для воспитания дет. сада/ Л.И. Пензулаева. – М.: Просвещение, 1988. – 143 с. 4. Портнов Ю. М. Баскетбол: Учебник для вузов физической культуры. /Ю.М. Портнов. – М., 1997. – 55–68 с. 5. Поярков Ю.М. Спортивні ігри: навч. посібник для студ. фак. фіз. культури педагогічних вищих навчальних закладів: у 2 томах: / [Ж. Л. Козіна, Ю. М. Поярков, О. В. Церквна, В. О. Воробйова]; під ред. Ж. Л Козіної. – Том 1: Загальні основи теорії і методики спортивних ігор. – Харків: Точка, 2010. – 200 с.

Т. Г. Чижик

ОРГАНИЗАЦИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПОСЛЕВОЕННОЕ ВРЕМЯ

Несмотря на сложное послевоенное время в 1945г. развитие физической культуры и спорта являлось приоритетной задачей государства. Особенно важным было становление физической культуры как учебного предмета в общеобразовательной школе, суть которого состояла в воспитании нового человека. Руководство физическим воспитанием учащихся, а также успешное решение задач физической культуры в школе возможно было осуществлять, как в послевоенное время, так и сейчас при слаженной работе всего педагогического коллектива, при правильной организации учебно-воспитательного процесса с учётом возрастных, физиологических и личностных особенностей ребёнка.

Целью нашей работы является всесторонний анализ организации физической подготовки младших школьников. Изучение школьных программ по физической культуре 1950-1985 гг.

С целью объединения и координации усилий членов педагогических коллективов школ, направленных на дальнейшее улучшение физического воспитания учащихся в соответствии с требованиями того времени, Государственным комитетом СССР по физической культуре и спорту было утверждено «Положение о физическом воспитании учащихся общеобразовательной школы». Данное положение содержало задачи, которые решала школа, краткую характеристику форм занятий физическими упражнениями и другие вопросы организации физического воспитания школьников. Согласно этому положению все члены педагогического коллектива, начиная от директора и заканчивая старшим пионерским вожатым, несли ответственность за организацию и практическое осуществление физического воспитания школьников в соответствии с их функциональными обязанностями [2,с.42-70].

В конце 40-х — начале 50-х гг. задачи физкультурных организаций страны были скорректированы с учетом престижа советского спорта на международной арене, что особым образом повлияло на содержание учебных программ всех учебных заведений.

С 1954/55 учебного года вводится новая программа по физической культуре для начальных, семилетних и средних школ. В данной программе, в частности, говорилось о необходимости уделять больше внимания спорту, а гимнастика и легкая атлетика выделялись в самостоятельные разделы. В качестве основной задачи физической культуры младших школьников в 1 —4-х классах было обучение умениям и навыкам в основных видах гимнастики, спорта и игр. Для закрепления и совершенствования двигательных действий программой предусматривались домашние задания.

В программе 1954 г. на предмет «Физическая культура» во всех классах отво-

дилось 66 ч в год (по 2 ч в неделю). Учебный материал по физической культуре в 1—2-х классах состоял из гимнастики и игр, а в 3—4-х классах — из гимнастики, игр и лыжной подготовки.

В конце 50-х — начале 60-х гг. перед физкультурными организациями страны были поставлены новые задачи. Главной задачей было перерастание массового физкультурного движения в общенародное с целью поднятия спорта высших достижений на более высокую ступень.

В марте 1960 г. были утверждены новые учебные планы и программы для 1 — 8-х классов. По сравнению с программой 1954 г. они не имели принципиальных отличий в содержании. Однако по форме представления программный материал включал ряд новшеств. Впервые уже с 3-го класса выделен раздел «Легкая атлетика», в число подвижных игр включены игры, подготовительные к спортивным. В данной программе подчеркивалась важность комплексного физического воспитания школьников.

Начиная с 1970-х гг. содержание школьных программ изменялось по трем основным направлениям: упрощения задач, связанных с обучением двигательным действиям, перемещения акцента на развитие физических качеств благодаря повышению моторной плотности уроков, разработка содержания и обоснования необходимости и обязательности самостоятельных занятий школьников физической культурой. Фактически с 70-х гг. начал смещаться акцент школьной физической культуры на постановку и решение оздоровительных задач путем развития основных физических качеств.

В 1975 г. была подготовлена и утверждена новая, усовершенствованная программа, в которой обращалось внимание на систематическое воздействие развития физических качеств. Впервые в каждом разделе программы учителю для этого предлагался конкретный практический материал в виде перечня специально подобранных физических упражнений. С 1970 г. началось активное использование метода «круговой тренировки», основу которого составляет серийное повторение упражнений в процессе последовательной смены «станций» [1, с. 118- 122].

В целях дальнейшего совершенствования физического воспитания школьников в соответствии с требованиями школьной реформы 1984г. в школах страны, начиная с 1985/86 учебного года, введена «Комплексная программа физического воспитания учащихся 1 — 2-х классов общеобразовательной школы». Как и ранее, она была единой для всех школ страны и называлась комплексной. Фактически она объединила различные формы двигательной активности школьников, ранее уже включенные в практику работы школ. Программа состояла из четырех частей: первая часть — «Физкультурно-оздоровительные мероприятия в режиме учебного и продленного дня», вторая — «Уроки физической культуры», третья — «Внеклассные формы занятий физической культурой и спортом», четвертая — «Общешкольные физкультурно-массовые и спортивные мероприятия». В заключение приводились впервые предложенные примерные объемы двигательной активности и перечень примерных упражнений для развития основных физических качеств, используемых в самостоятельных занятиях [2, с.42-70].

Выводы: в послевоенное время 1945/46 годов началось восстановление системы образования и воспитания в целом. Развитие гармоничной личности было приоритетной задачей нашего государства. В связи с этим большое внимание уделялась физической культуре и спорту. Создание новой спортивной инфраструктуры, развитие массового спорта, разработка научно-методических и теоретических основ физического воспитания, а также введение комплекса «Готов к труду и обороне» было неотъемлемой частью программы, направленной на оздоровление и поднятие физических возможностей всего населения, и в частности детей.

В период с 1950 по 1985 годов разрабатываются новые учебные программы по физической культуре для младших школьников, основные коррективы в которых

были сделаны в 1954 г., 1960 г., 1975 г., 1985/86 учебном году. Содержание данных программ было направленно на воспитание и становление физически сильной, психически устойчивой и здоровой личности нового человека, т. е. ребёнка.

Список использованных источников

1.Голошапов Б. Р. История физической культуры и спорта: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Б. Р. Голошапов. - М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 312 с. 2.Минаев Б. Н. Основы методики физического воспитания школьников: Учеб. пособие для студентов пед. спец. высш. учеб. заведений / Б. Н. Минаев, Б. М. Шиян. - М.: Просвещение, 1989. – 192 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Андрушко Ірина Анатоліївна, заступник директора з науково-методичної роботи НВК «Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІ ступенів – академічний ліцей № 15» м.Дніпродзержинська» Дніпродзержинської міської ради.

Аніскевич Світлана Вікторівна, старший викладач кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет».

Антощак Марина Миколаївна, к.іст.н., доцент кафедри філософії та всесвітньої історії Бердянського державного педагогічного університету.

Бабенко Олег Олександрович, директор Державного архіву Кіровоградської області.

Бабій Ірина Орестівна, к.філол.н., доцент кафедри української мови Інституту філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ).

Бабічева Олена Сергіївна, к.іст.н., доцент кафедри філософії та історії України Дніпродзержинського державного технічного університету.

Базюк Валерій Дмитрович, викладач фізичного виховання кафедри фізичного виховання Луцького базового медичного коледжу.

Бардіна Людмила Миколаївна, старший викладач Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Баєва Людмила Євгенівна, студентка VI курсу Дніпродзержинского державного технічного університету, спеціальність «Облік і аудит», головний бухгалтер ДІК ДВНЗ УДХТУ.

Беленова Євгенія Олександрівна, вчитель фізичного виховання, спеціаліст ІІ категорії Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради.

Білич Ольга Василівна, викладач кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Білошицький Сергій Володимирович, д.політ.н., доц., доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Бірюк Павло Михайлович, аспірант заочної форми кафедри історії України факультету історичної освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Богуславська Лариса Георгіївна, к.філол.н., доцент кафедри українознавства ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».

Бриль Юлія Олексіївна, аспірант Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.

Буравченко Руслан Всеволодович, к.іст.н., доцент кафедри філософії Черкаського державного технологічного університету.

Бурчинский С.Г., провідний науковий співробітник відділу інформаційного аналізу Інституту геронтології НАМН України.

Верьовкін Віктор Васильович, к.іст.н., проф., професор кафедри гуманітарних дисциплін Рівненського державний базовий медичний коледж.

Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Вишняков Василь Миколайович, викладач Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Волкова Світлана Петрівна, старший викладач кафедри українознавства ДВНЗ «Придніпровська академія будівництва та архітектури».

Волошин Ростислав Вікторович, студент гр. ОМТ-14-д Дніпродзержинського державного технічного університету.

Галай Світлана Володимирівна, директор Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 31.

Галечко Ольга Іванівна, студентка Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Гаркуша Аліна Григорівна**,** викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Гедз Віталій Анатолійович, к.іст.н.

Гетьманчук Микола Петрович, д.іст.н., проф., завідувач кафедри українознавства Львівського державного університету внутрішніх справ.

Головченко Олена Юріївна, студентка Гуманітарного інституту Київського університету ім. Б.Грінченка.

Городецький Олександр Володимирович, к.іст.н., викладач кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Глущенко Діана Русланівна, студентка Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, ФСНіМВ.

Грачевська Таміла Олександрівна, к.іст.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені О.Гончара.

Грибенко Олександр Миколайович, к. іст. н., старший викладач кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Грушецький Богдан Павлович, к.політ.н., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені О.Гончара.

Двуреченська Олександра Сергіївна, к.іст.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені О.Гончара.

Дзюба Ірина Вікторівна, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Дорошенко Олена Олександрівна, аспірантка кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом, Національної академії державного управління при Президентові України.

Доценко Марія Володимирівна, аспірант кафедри української філології і культури Донецького національного університету (м. Вінниця).

Дудник Валентина Михайлівна, к.іст.н., доц., провідний науковий редактор видавничого центру Київського національного торговельно-економічного університету.

Дупленко Юрій Костянтинович, д.мед.н., проф., професор кафедри екології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Жамардій Валерій Олександрович, к.пед.н., викладач кафедри фізичного виховання та здоров'я, фізичної реабілітації, спортивної медицини ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія».

Жулканич Неля Михайлівна, д.іст.н., проф., професор кафедри історії України Ужгородського національного університету.

Жулканич Олександр Михайлович, к.екон.н., доц., доцент кафедри менеджменту туристичного та готельно-ресторанного бізнесу Київського національного торгово-економічного університету.

Єгорова Галина Олексіївна, бакалавр Національного університету фізичного виховання і спорту України, студія Серебрянських.

Звіздай Оксана Василівна, аспірант кафедри регіонального розвитку та місцевого самоврядування Харківського регіонального інституту Національної академії державного управління при Президентові Україні.

Золотухіна Л.О. к.юрид.н., доц.,завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх страв.

Зуб Світлана Василівна, аспірант кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій, співробітник НН Інституту євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Іваненко Валентин Васильович, д.іст.н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Іванишин Наталія Ярославівна, к. філол.н., доцент кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Каретніков Ігор Геннадійович, к.іст.н., головний спеціаліст Відділу аналізу регіональних особливостей та політики національних меншин Українського інституту національної пам'яті.

Кемарська Лілія Геннадіївна, к.екон.н., доцент, доцент кафедри фінансів та обліку Дніпродзержинського державного технічного університету.

Кіндрачук Надія Мирославівна, к.іст.н., доц., доцент кафедри історіографії і джерелознавства Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника.

Кіреєв Олександр Анатолійович, старший викладач Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Кобилін Павло Олексійович, старший викладач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Ковальчук Володимир Ярославович, к.пед.н., ст. викладач кафедри фізичного виховання Луцького національного технічного університету.

Колєчкін Вадим Петрович, к.іст.н., головний археограф відділу археографії та використання документів Державного архіву Кіровоградської області.

Колесник Алла Валеріївна, методист кафедри українознавства ДВНЗ «Придніпровська академія будівництва та архітектури».

Колокольнікова Владислава Анатоліївна, студентка другого курсу Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».

Коломієць Наталія Євгенівна, к. філол.н., доцент кафедри української та світової літератури Криворізького педагогічного інституту Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет».

Коляда Андрій Юрійович, курсант 3 курсу факультету №3 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Кондратюк Сергій Володимирович, к.екон.н., доцент Львівського державного університету внутрішніх справ.

Конік Олена Володимирівна, студентка VI курсу Дніпродзержинского державного технічного університету, спеціальність «Облік і аудит».

Кононенко Валерій Васильович, к.іст.н., доц., доцент кафедри правознавства Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Конопліцька Олена Ігорівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету.

Конончук Юрій Васильович, студент V-го курсу Інституту історичної освіти НПУ ім. М.П. Драгоманов.

Корнійчук Костянтин Сергійович, аспірант-заочник кафедри інформаційно-документних систем Харківської державної академії культури.

Корогод Лариса Петрівна, к.політ.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Кравченко Алла Василівна, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Кравченко Марія Ігорівна, студентка Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Кравченко Софія Георгіївна, студентка Технологічного коледжу Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Кризина Наталія Павлівна, доктор наук з державного управління, професор кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом, Національної академії державного управління при Президентові України.

Крилова Ніна Іванівна, к.іст.н, доц., завідувач кафедри філософських наук та історії України ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет».

Кузнецова Марія Василівна, студентка Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Кулинич Тамара Тихонівна, вчитель фізичної культури НВК «Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІ ступенів – академічний ліцей № 15» м.Дніпродзержинська» Дніпродзержинської міської ради.

Кульчицька Олена Василівна, к.іст.н, доц., докторант ЗНУ.

Лавров Марк Віталійович, аспірант Інституту агроекології і природокористування НААН, м.Київ, Україна.

Лаврова Ірина Іванівна, к.іст.н, доц., доцент кафедри іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін ПВНЗ «Київський медичний університет УАНМ».

Лазоренко Віта Володимирівна, аспірант кафедри історії України Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Лисенко Галина Іванівна, к.іст.н, доц., доцент кафедри українознавства ДВНЗ «Придніпровська академія будівництва та архітектури».

Литвиненко Андрій Миколайович, к. наук з фіз. виховання та спорту, доц., доцент Харківського національного університету радіоелектроніки.

Литвиненко Світлана Григорівна, старший викладач Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Лясковська Світлана Петрівна, к.іст.н, доц., професор кафедри теорії та історії держави і права Національної академії наук Служби безпеки України.

Максимчук-Макаренко Світлана Олексіївна, аспірантка кафедри української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені О.Довженка.

Малахова Світлана Миколаївна, к.мед.н., доцент кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання Запорізького державного медичного університету.

Малежик Вячеслав Володимирович, бакалавр Національного університету фізичного виховання і спорту України, Центр соціального обслуговування.

Мартинюк Анатолій Кирилович, к.мистецтвознавства, доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Мартинюк Тетяна Володимирівна, д.мистецтвознавства, проф., завідувач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Марущенко Олександр Володимирович, к.іст.н, доц., завідувач кафедри історіографії і джерелознавства Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мельник Вікторія Миколаївна, учитель української мови та літератури вищої категорії Криворізької загальноосвітньої школи №15 ім. М.Решетняка.

Мельничук Оксана Михайлівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету**.**

Мініна Юлія Олександрівна, студентка гр. ОМТ-14-д Дніпродзержинського державного технічного університету.

Мироненко Ірина Вікторівна, вчитель фізичної культури І категорії Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді.

Михайлова Вікторія Дмитрівна, учитель фізкультури вищої кваліфікаційної категорії, КЗ «Спеціалізована середня загальноосвітня школа № 142 еколого - економічного профілю» Дніпропетровської міської ради.

Мосьпан Наталія Вікторівна, к.пед.н., доц., доцент кафедри англійської філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Мосюкова Наталія Геннадіївна, к.іст.н, доцент кафедри історії та українознавства Національної металургійної академії України.

Мусієнко Юлія Дмитрівна, аспірант Харківської державної академії культури.

Мурашкін Михайло Георгійович, д.філос.н., проф., професор кафедри філософії та політології Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Насонов Микита Олександрович, студент гр. МБ-14-д Дніпродзержинського державного технічного університету.

Нелін Євген Володимирович, здобувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Ніколаєнко Лариса Петрівна, директор НВК «Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІ ступенів – академічний ліцей № 15» м.Дніпродзержинська» Дніпродзержинської міської ради.

Обершт Ольга Миколаївна, аспірантка факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ожелевська Тетяна Станіславівна, к.економ.н., доц., доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету.

Оліцький В'ячеслав Олександрович, аспірант кафедри історії і політології Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Онуфрієнко Олексій Володимирович, к. юрид.н., доц., докторант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Орлова Наталія Сергіївна, д.держ.упр.,проф., професор кафедри управління Київського університету імені Бориса Грінченка , м.Київ.

Остап'як Василь Іванович, кандидат політичних наук, директор Навчально - методичного центру політичних та євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Павленко Вікторія Вадимівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних спеціальностей Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Павліченко Тетяна Володимирівна, студентка 5-курсу Дніпропетровського державного університету внутрішніх страв.

Пасічник Наталя Олексіївна, к.пед.н., доц., доцент кафедри прикладної математики, статистики та економіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Пасічняк Олександр Миколайович, студент VI курсу фізико-математичного факультету спеціальності «Освітні вимірювання» КДПУ ім. В. Винниченка.

Передерко Віталій Петрович, к.іст..н., доц., доцент кафедри туризму Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Перфільєва Анастасія Олександрівна, к.політ.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Петров Павло Григорович, аспірант Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Пітель Василь Іванович, к.філол.н., доц., доцент кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Пітель Віра Мирославівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Пічурін Валерій Васильович, к.псих.н., доц., завідувач кафедри фізичного виховання ДНУЗТ ім. акад. В.Лазаряна.

Пічурін Віктор Васильович, к.мед.н., доцент кафедри фізичного виховання Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Пилипушко Богдан Аркадійович, аспірант Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.

Поліщук Ірина Вікторівна, заступник начальника відділу організаційного забезпечення та моніторингу якості навчання Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів НАДУ при Президентові України, аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України.

Полякова Лариса Іванівна, к.іст.н., доц., доцент кафедри історії МДПУ імені Богдана Хмельницького.

Постольник Лілія Володимирівна, студентка гр. ОМТ-14-д Дніпродзержинського державного технічного університету.

Проноза Дар'я Сергіївна, студентка факультету суспільних наук та міжнародних відносин, групи СМ-14-2 Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.

Проценко Вікторія Володимирівна, аспірант ІІ року навчання Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Прошин Денис Володимирович, к.іст.н., доц., доцент кафедри політології, соціології та гуманітарних наук Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля, кафедра політології, соціології та гуманітарних наук.

Пугачова Єлизавета Іванівна, студентка 5-ого курсу факультету суспільних наук та міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара,

Пуйда Роман Богданович, к.іст.н., доц., доцент кафедри історії та політології, помічник проректора з науково-педагогічної роботи Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Пуля Ірина Миколаївна, старший науковий співробітик Національного музею історії України.

Пустовой Валерій Анатолійович, вчитель фізичного виховання, спеціаліст ІІ категорії Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді.

Радзецький М. В., викладач кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини та валеології ДЗ «Дніпропетровська медична академія».

Романченко Віталій Вікторович, аспірант кафедри історії України Бердянського державного педагогічного університету.

Руденко Сергій Валентинович, асистент кафедри обліку та аудиту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка.

Русанович Валерія Олександрівна, студентка Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Самойленко Олена Валентинівна, викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних дисциплін, іноземних мов, української та латинської мов Донецького національного медичного університету ім. М. Горького.

Свістельник Ірина Рудольфівна, к.наук з фіз. виховання та спорту, доцент кафедри інформатики і кінезіології Львівського державного університету фізичної культури.

Семенкова Наталія Ігорівна, студентка 1 курсу, факультет №4 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Сененко Владислав Сергійович, студент Київського національного торговельно-економічного університету.

Сербов Микола Георгійович, к.географ.н., доцент кафедри менеджменту природоохоронної діяльності Одеського державного екологічного університету.

Сілевич Лілія Іванівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету**.**

Сініцин Олексій Олегович, аспірант кафедри міжнародних фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ**.**

Синіговець Лариса Іванівна, викладач кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Стасюк Олександра Йосипівна, к. іст. н., старший науковий співробітник , докторант Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України.

Стефурак Роксолана Іванівна, к.філол.н., доцент кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Строяновський Володимир Вікторович, аспірант кафедри глобалістики,євроінтеграції та управління національною безпекою НАДУ при Президентові України.

Срібна Марія Андріївна, к.іст.н., провідний науковий співробітник відділу «Історія незалежної України» Національного музею історії України (м. Київ).

Тарасенко Лідія Борисівна, к.іст.н., доц., доцент кафедри українознавства Одеського державного університет внутрішніх справ.

Тетерич Олег Михайлович, к.філос.н., доц., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ.

Тимків Іван Володимирович, аспірант кафедри історії України Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Тихонюк Ольга Володимирівна, старший викладач кафедри господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».

Тішин Олександр Володимирович, здобувач кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету, вчитель історії КЗ «Дніпрорудненська гімназія «Софія» – ЗОШ І – ІІІ ступенів № 1» Василівської районної ради Запорізької області.

Ткаченко Лілія Геннадіївна, к.філос.н., завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Нікопольського факультету Національного університету «Одеська юридична академія».

Толкунова Інна Вікторівна, к.пед.н., доцент кафедри психології і педагогіки Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Томашук Юлія Анатоліївна, аспірантка кафедри економічної та соціальної географії Факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Топчієва Ганна Олександрівна, старший викладач кафедри фізичного виховання Національного університету харчових технологій, м. Київ.

Урсу Наталія Олексіївна, д.мистецтвознавства, проф., зав.кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Ухач Василь Зіновійович, к.іст.н., доц., доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету, докторант Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

Філєр Залмен Юхимович, д.техн.н., проф., професор кафедри прикладної математика, статистики та економіки КДПУ ім. В. Винниченка.

Хомутовська Ірина Іванівна, к.іст.н., викладач коледжу Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського.

Хоружева Леся Євгенівна, старший викладач Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Худолєй Ліна Володимирівна, аспірант кафедри фінансів та кредиту Запорізького національного університету.

Чайко Ірина Миколаївна, студентка Київського національного торговельно-економічного університету.

Чекалова Наталія Едуардівна, старший викладач кафедри економічної теорії та права ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».

Черник Петро Петрович, к.політ.н., доц., Начальник кафедри іноземних мов та військового перекладу Національної Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів).

Череп Алла Василівна, д.екон.н., професор, декан економічного факультету Запорізького національного університету.

Черняхівська Олена Михайлівна, начальник видавничого відділу Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

Чижик Тетяна Григорівна, асистент кафедри психології та здоров'я людини ПВНЗ «Міжнародний класичний університет імені П. Орлика», м. Миколаїв.

Царьова Ірина Валеріївна, доцент кафедри соціально - гуманітарних дисциплін Кандидат філологічних наук Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Цепков Денис Олегович, аспірант 2 року навчання кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.

Шаповал Лариса Іванівна, к.іст.н., доц., доцент кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г.Короленка.

Шепелюк Віра Леонідівна, старший викладач Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Шеремета Оксана Михайлівна, к.іст.н., доц.,доцент кафедри філософії та українознавства Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова.

Шірінян Еміль Арамович, аспірант кафедри германської філології Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Шитікова Єлизавета Андріївна, студентка Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Шматюк Анна Іванівна, старший викладач Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Шуляк Світлана Андріївна, к.філол.н., доцент кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Шурко Оксана Богданівна, к.політ.н., доц., доцент кафедри політології Львівського національного університету імені Івана Франка.

Щелкунова Ольга Сергіївна, студент Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка спеціальності «українська мова і література та іноземна мова».

Южека Роман Сергійович, студент Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Юнак Вікторія Георгіївна, старший викладач Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Юр'єва Ольга Іванівна, аспірант кафедри економічної теорії та фінансів Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Яременко Наталя Володимирівна, к.філол.н., доцент кафедри української та світової літератури Криворізького педагогічного інституту Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет».

Ярмоленко Юлія Олександрівна, к.екон.н., доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту Академії праці, соціальних відносин і туризму м. Київ.

Ярошенко Денис Сергійович, студент ДЗ «Дніпропетровська медична академія».

ЗМІСТ

***СЕКЦІЯ VI.* УКРАЇНА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН** 3
Грачевська Т.О. Діяльність постійного представництва України при ООН в контексті її членства в Раді Безпеки 3
Перфільєва А.О. Ядерний статус України: pro et contra 5
Двуреченська О.С. Іномовні телевізійні канали як складова зовнішньої інформаційної політики України 6
Висоцький О. Ю. Технологічний підхід до дослідження міжнародних відносин 8
Петров П. Г. Міжнародний імідж України на сучасному етапі 13
Пугачова Є.І. Непостійне членство України в РБ ООН як чинник посилення зовнішньополітичних позицій України 14
Кравченко М.І. Перспективи інтеграції України до Європейського Союзу: енергетична складова 16
Прошин Д.В. Терористи та їх зовнішня державна підтримка: вікно можливості чи пастка? 19
Хомутовська І.І. Міжнародна діяльність Української РСР до 1991 року 21
Babicheva E., st. Minina U., st. Postolnik L. Globalization: political and economic and sociological analysis of cultures 24
Білошицький С. В. Іслам і європейські перспективи ліберальної демократії . . 26
Волошин Р.В., Насонов М.О. Філософські виміри глобалізації 28
Гетьманчук М.П. Міжнародний та світовий порядок: проблеми трактування понять 31
Кульчицька О.В. Зовнішньополітичні кроки України в ООН на шляху формування незалежної держави 33
Зуб С.В. Сфери результативного співробітництва прикордонних регіонів (на прикладі України та країн Вишеградської четвірки) 34
Грушецький Б. П. Вплив економічних лобістських груп на зовнішню політику Болгарії 36
Нелін Є. В. Освітньо-культурна співпраця Італії та України: ретроспектива міжнародних відносин 38
Дудник В. М. Українська діаспора США: підтримка, благодійність, інформаційне забезпечення учасників АТО 41
Остап'як В.І. Етнополітична парадигма міжнародного партнерства 43
Pavlenko V.V. Euromaidan events in British media discourse 45
Сініцин О.О. Вплив кризових явищ на структуру капіталу корпорацій 46
Срібна М.А. Популяризація української культури та мистецтва в світі у кін. XX – поч. XXI ст. (з колекції національного музею історії України) 48
Черник П.П. Сирійський вектор у терерішньому російсько-українському геополітичному протиборстві 50
Кравченко С. Г. Україна та мінські угоди: альтернативи вирішення конфлікту 53
***СЕКЦІЯ VII.* ДОСЯГНЕННЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК В ОСМИСЛЕННІ МИНУЛОГО УКРАЇНИ** 56
Іваненко В.В. Феномен вітчизняної історії в освітньому просторі сучасної України 56
Мосюкова Н. Г. Декларація Папи Римського Франциска та Патріарха Московського і Всієї Русі Кирила в контексті взаємин католицької і православної церков кінця XX – початку XXI ст. 59

Черняхівська О. М. На посаді заступника головного редактора УРЕ: внесок Олександра Касименка у підготовку багатотомної «Історії міст і сіл УРСР» 61
Верьовкін В.В. Документальні писемні джерела про діяльність «СЕЛЬРОБу» на Західній Україні у міжвоєнний період 63
Гедз В.А. Розстріли євреїв в Макарові у 1941 р. (за матеріалами ГДА СБУ та спогадами очевидців) 65
Волкова С.П., Лисенко Г.І., Колесник А.В. Еволюція козацького житла на теренах Дніпропетровщини 67
Дупленко Ю.К., Бурчинский С.Г. Вклад И.И.Мечникова в развитие геронтологии и экологии (к 100-летию со дня смерти) 69
Грибенко О.М., Синіговець Л.І. Структура та конституційно-правові повноваження Ради Міністрів за часи правління гетьмана П. Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.): історичний аспект 71
Каретніков І.Г. Український аспект конституційного дискурсу 1962 – 1964 рр.: пропозиції Міністерства закордонних справ УРСР до проекту «хрущовської» конституції 74
Кіндрачук Н.М. Політика денаціоналізації культурного життя українців протягом 60-х – 70-х рр. XX ст. 76
Колєчкін В.П. Вивчення історії Другої світової війни у державному архіві Кіровоградської області 78
Кононенко В.В. Державний антисемітизм у 1953 році та його вплив на суспільні процеси на Поділлі 80
Кондратюк С.В. Питання автономії україни в парламентській діяльності депутатів від українських земель у І-ІІ Державних думах Російської імперії 82
Крилова Н.І., Лаврова І. І. Історія відносин Речі Посполитої з українським козацтвом: етапи взаємодії 85
Лазоренко В.В. Діяльність комісії по відбору кадрів домашніх вчителів у 1840-х рр. на Лівобережній та Слобідській Україні 87
Пасічник Н.О. Історико-економічне дослідження І. І. Патлаєвського 90
Лясковська С.П. Формування «касти недоторканих»: привілеї партійно-радянської номенклатури (1921-1928 рр.) 91
Обершт О.М. Суспільно-політичні передумови появи російського націоналізму на території України в другій половині XIX ст. 93
Марущенко О.В. 1941 рік в українському історіографічному дискурсі 95
Оліцький В.О. Інформаційний потенціал архівних кримінальних справ репресованих у 1920 – 1930-ті рр. священиків Сумщини 97
Проценко В.В. Організація роботи освітянської профспілки у 1920-х рр. за «статутом працівників освіти СРСР» 99
Пуйда Р.Б. Історія розвитку нафтогазової промисловості 101
Пасічняк О.М., Філєр З.Ю. Хронологія історії незалежної України у зв'язку зі сонячною активністю 104
Романченко В.В. Українська ідентичність у політичному вимірі південно-українського простору (пореформений період Російської імперії) 106
Тарасенко Л. Б. Бідняцтво в соціальній структурі селянства Донбасу в 20-і рр. XX ст. 109
Тетерич О.М. Суперечність політичного світогляду І. Франка 111
Тимків І.В. Зміни науково-педагогічного потенціалу Тернопільської області 50-х–60-х рр. XX ст. 113
Антощак М.М. Ідея навчання рідною мовою у спадщині М.О. Корфа 115

Тішин О.В. Порівняльний аналіз репресивно-каральних акцій «совєтів» та нацистської окупаційної адміністрації в українському селі (за матеріалами південно-східних областей України) 118
Ухач В.З. Діяльність автономного уряду А. Волошина: досягнення та прорахунки (інтерпретації сучасних істориків) 120
Шаповал Л.І. Концептуальні засади української історіографії періодизації НЕПу в 1991-2006 роках 122
Шеремета О.М. Історичні паралелі: порівняльний аналіз депортації українців з Польщі у 1944-1947 рр. та кримських татар у 1944 р. 124
Бірюк П.М. Мосальська лінія верховських князів У XIV – XV ст. 126
Цепков Д.О. Управління освітою у Харківській губернії у добу Центральної Ради (березень 1917- квітень 1918 рр.) 129
Бабенко О.О. Історія будівництва Кременчуцької ГЕС з погляду часу та архівних документів 131
СЕКЦІЯ VIII. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ 134
Кризина Н.П. Державне регулювання системи охорони здоров'я на регіональному рівні: фінансово-економічні механізми формування та забезпечення 134
Орлова Н. С. Державна політика сталого розвитку України: можливості та перспективи 136
Дорошенко О.О., Кризина Н.П. Державне управління кадровими ресурсами у сфері охорони здоров'я 137
Звіздай О.В. Напрямки децентралізації влади в Україні 139
Онуфрієнко О.В. Моделі державної служби у конвергентних суспільствах: перспективи рецепції 141
Полякова Л.І. Взаємодія органів державної влади в сфері міжнародної політики. На шляху до Європи 143
Стасюк О. Й. Становлення парламентаризму в Україні: ретроспективний аналіз та шляхи розвитку 145
Поліщук І. В. Система професійного навчання державних службовців у США: досвід для України 148
Строяновський В.В. Державне управління в Україні та неурядові дослідницькі організації 150
Шурко О.Б. Проблеми інформаційного забезпечення органів державної влади в Україні 152
Юр'єва О.І. Механізм державного управління податковим боргом: проблеми та напрямки розвитку 154
СЕКЦІЯ IX. **ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ** 157
Пуля І.М. Конституційний процес в Україні (1990–1996 рр.) 157
Тихонюк О.В. Випробування при прийнятті на роботу 158
Павліченко Т.В., Золотухіна Л.О. Контракт як різновид трудового договору 159
Коляда А.Ю., Гаркуша А.Г. Деякі особливості відсторонення від посади службових осіб правоохоронних органів у кримінальному процесі України 161
Южека Р. С., Дзюба І.В. Реформа житлового законодавства в умовах нестабільності ринкової економіки та соціально-політичного устрою держави 163
Баєва Л.Є. Контроль операцій з грошовими коштами в ДІК ДВНЗ УДХТУ 164
Буравченко Р.В. Новітній лібералізм як основа найефективнішої взаємодії продуктивних сил на основі досліджень Ф.А. Фон Гаєка 167
Кемарська Л.Г., Конік О.В. Особливості обліку оплати праці в закладах освіти 169

Кобилін П.О. До питання аналізу просторових особливостей розвитку торговельного обслуговування населення Харківської області 172
Глущенко Д.Р. Реалізація проекту Нового шовкового шляху в Україні 174
Жулканич Н.М., Жулканич О.М. Особливості життєзабезпечення сільського населення Закарпатської області 176
Лавров М.В. Формування дійових механізмів ринкової економіки в аграрній сфері України 178
Мосьпан Н. В. Випускники-педагоги в Україні 179
Ожелевська Т.С., Чайко І.М., Сененко В.С. Інфляційні процеси в Україні . . . 182
Передерко В.П. Стан гармонізації національних стандартів у сфері туризму з міжнародними та європейськими стандартами 184
Руденко С.В. Організаційно-економічний механізм управління виробничим потенціалом аграрних підприємств 187
Сербов Н.Г. Методологические основы оценки рисков развития экономико-экологических систем региона (на примере водных бассейнов Украины) 189
Ярмоленко Ю.О. Основні проблеми економіки України в рамках сталого розвитку 192
Томашук Ю.А. Проблеми соціально-економічного розвитку малих міст Київської області 194
Череп А. В., Худолєй Л. В. Контролінг як інструмент забезпечення фінансово-економічної безпеки машинобудівних підприємств 196
Чекалова Н.Э. Нелинейные модели для анализа экономической нестабильности 197
СЕКЦІЯ X. **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ** 201
Бабій І. О. Формування комунікативної професійної компетенції студентів художніх спеціальностей у контексті лексико-стилістичних норм сучасної української літературної мови 201
Бардіна Л.М., Шепелюк В.Л. Навчання магістрантів анотуванню наукової літератури спортивного профілю 203
Богуславська Л.Г. Художнє відтворення базових характеристик національного помешкання в українській літературі 205
Головченко О.Ю. Жанр інтелектуального детективу у творчості А.Перес-Реверте 208
Доценко М. В. Засоби розмежування формально тотожних поетонімів 209
Іванишин Н.Я.Функціональне навантаження займенника як актуалізатора імпліцитних смислів у драматургійному тексті 211
Колокольнікова В.А. Явище неформального навчання у викладанні іноземних мов 213
Коломієць Н.Є., Яременко Н.В. Асоціативно-семантичне поле концепту «природа» в романі «Вершники» Ю. Яновського 214
Корнєєва О. М. Альтернативні підходи до природи складного слова 217
Корогод Л.П., Кравченко А.В. Культура мови як запорука успіху у професійній сфері фахівців галузі фізичної культури і спорту 218
Литвиненко С.Г., Шматюк А.І. Розвиток англомовної компетенції у футболістів 221
Максимчук-Макаренко С.О. Жінки у житті і творчості Олександра Довженка 223
Мельник В.М. Формування інформаційно-комунікаційних компетентностей і медіаграмотності школярів у процесі вивчення української мови та літератури 225

Пітель В.М. , Пітель В.І. Гіпо-гіперонімійні відношення в семантемах непохідних назв тварин 227
Самойленко О.В. Синтаксичний підхід до творення складних слів 229
Сілевич Л.І., Мельничук О.М. Формування наукової компетентності студентів-медиків на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) 231
Стефурак Р.І. Функціональне навантаження внутрішньої форми діалектизмів у новелі Василя Стефаника «Камінний хрест» 233
Ткаченко Л.Г. Юридичні терміни як важлива складова формування професійної лексики юриста 235
Хоружева Л.Е., Юнак В.Г. Обучение магистрантов-иностранцев структурно-смысловой организации текстов при написании научных статей 237
Шірінян Е.А. Просторова форма організації комунікативних явищ 239
Шуляк С.А. Язичництво і християнство в українських замовних текстах 240
Щелкунова О. С. Образ мудрого правителя в історико-мемуарній прозі Станіслава Оріховського 242
СЕКЦІЯ XI. **ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ** 244
Мартинюк Т. В. Про італійський мистецький контекст у дослідженні В.О.Балуха та В.П.Коцура «Ранньомодерна Європа» 244
Білич О.В. Художня обробка шкіри в творчості Ніни Косарєвої 246
Бриль Ю.О. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців документно-інформаційної сфери 248
Конончук Ю.В. Проблематика дослідження розвитку джазового мистецтва українськими науковцями 250
Конопліцька О.І. Основні принципи культури роботи з документами 251
Корнійчук К.С. Перешкоди впровадженню електронного документообігу на вітчизняних підприємствах 254
Мартинюк А. К. Культурологічний контекст диригентської діяльності Олександра Переверзєва 255
Мусієнко Ю. Д. Питання підготовки фахівців з діловодства в релігійних установах України 258
Урсу Н.О. Еклезіологічна архітектура Ордену домініканців у дослідженнях вчених 259
Пилипушко Б.А. Подолання вибірковості у дослідження української мистецької спадщини доби тоталітаризму 261
Мурашкин М.Г. Роль субъективного фактора в явлениях мистической и художественной культуры 263
СЕКЦІЯ XII. **ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ** 265
Корогод Л.П. Історико-спортивна спадщина України як фактор формування духовної культури майбутніх спеціалістів галузі фізичної культури і спорту . . 265
Аніскевич С.В. Сучасні проблеми фізичного виховання в Україні 267
Пічурін В.В. Життєстійкість студентів як професійно значуща якість їх особистості 268
Свістельник І.Р. Інформаційно-навчальне середовище у вищому навчальному закладі фізкультурного профілю України 270

Базюк В.Д. Критерії оцінки гнучкості, спритності й рівноваги у студенток-гімнасток 271
Беленова Є.О. Щодня – година руху! 273
Вишняков В.М., Кіреєв О.А. Фізичне виховання і фізична куль тура в контексті розвитку особистості 275
Галай С.В. Проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання в Україні 277
Городецький О.В. Феномен фізичної культури і спорту у дискурсах філософської антропології 279
Єгорова Г.О., Малежик В.В., Толкунова І.В. Особливості психічного стану фрустрації у кваліфікованих спортсменок (на прикладі гімнастики художньої) 281
Ковальчук В.Я. Ефективність навчальних вправ для розвитку фізичних якостей студентів 283
Жамардій В.О. Роль фітнес-технологій у системі оздоровчої фізичної культури 285
Пичурин В.В., Кузнецова М.В., Галечко О.И. Спорт в системе ценностей современной студенческой молодежи 286
Литвиненко А.Н. Современная система спортивной подготовки в физическом воспитании студентов 288
Мироненко І.В. Здорові суглоби – запорука активного життя 290
Малахова С.М. Складові дисципліни «фізичне виховання» у вищому навчальному закладі України 291
Михайлова В.Д. Школа олімпійської освіти - інновація в дії 293
Ніколаєнко Л.П., Андрушко І.А., Кулинич Т.Т. Здоров'язбережувальні технології як цінність освіти 295
Пічурін В.В., Проноза Д.С. Використання науково-технічного прогресу в розвитку фізичної культури та спорту 297
Пустовой В.А. Загартування в системі оздоровлення дітей 299
Радзецький М.В., Ярошенко Д.С. Уподобання студентів державного закладу «Дніпропетровська медична академія» при виборі виду спорту і рухової активності 301
Русанович В.О., Шитікова Є. А. Особливості діяльністі західної української діаспори в розвитку спортивного і олімпійського руху 303
Семенкова Н. І. , Царьова І. В. Вплив комп'ютерних ігр на фізичне виховання молоді 305
Топчієва Г.О. Вплив спортивних ігор як засіб підвищення рівня здоров'я студентів ВНЗ 307
Чижик Т. Г. Организация физической подготовки младших школьников в послевоенное время 309
Інформація про авторів 312